

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Scan 2444.1 Bound
MAY 2 1903

Harvard College Library

FROM

Office of Uprair

~~d. VI 1912~~

FÖRARBETENA

TILL

SVERIGES RIKES LAG

1686—1736

EFTER OFFENTLIGT UPPDRAG

UTGIFNA AF

WILHELM SJÖGREN

PROFESSOR I RÄTTSHISTORIA VID UPSALA UNIVERSITET

IV.

LAGKOMMISSIONENS FÖRSLAG

1686—1697

UPSALA 1902

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

FÖRARBETENA
TILL SVERIGES RIKES LAG 1686—1736

—

IV.

ⓐ

FÖRARBETENA

TILL

SVERIGES RIKES LAG

1686—1736

EFTER OFFENTLIGT UPPDRAG

UTGIFNA AF

WILHELM SJÖGREN

PROFESSOR I RÄTTSHISTORIA VID UPSALA UNIVERSITET

IV.

LAGKOMMISSIONENS FÖRSLAG

1686—1697

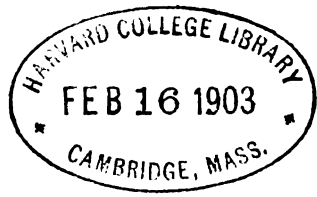
—

UPSALA 1902

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

1020-28

Scan 2444.1
~~11,107/2~~

University of Upsala.

Förord.

Sedan utgifvandet af Lagkommissionens protokoll afslutats, har det ansetts lämpligt att påbörja utgifvandet af de förslag, som inom Lagkommissionen blifvit utarbetade. Härvid hafva endast sjelfva balkarna upptagits, hvaremot förslag till författningar, som icke varit afsedda att ingå i lagen, äfvensom de till balkarna hörande memorial och påminnelser utlemnats. Samtliga förslag till balkar hafva efter tidsföljd fördelats i tre grupper, af hvilka den första omfattar förslag från 1686—1697, den andra från 1698—1718, och den tredje från 1719—1734. Inom hvarje grupp hafva balkarna ordnats systematiskt efter den plan, som återfinnes i den färdiga lagen. Då samma förslag föreligger i flere handskrifter, har till grund för den tryckta texten blifvit lagd en officiel handskrift, så framt en sådan funnits. Såsom officiela handskrifter hafva härvid räknats icke blott de, som förelegat i sjelfva Lagkommissionen, utan äfven de, som blifvit delgifna myndigheter för påminnelser afgifvande. Då flere handskrifter finnas af samma förslag, hafva afvikande läsarter, så framt de kunna antagas innefatta skiljaktigheter i sak, blifvit anmärkta. Der tvekan förekommit i berörda afseende, har den afvikande läsarten upptagits. Läsarter, som ansetts förtydliga texten, hafva ock blifvit upptagna. Med hänsyn till texternas återgifvande hafva hufvudsakligen samma regler blifvit följda, som vid utgifvandet af Lagkommissionens protokoll. Dock har med hänsyn till den stora vikt, som interpunktionen i en lagtext icke sällan kan ega, handskriftens interpunktion oförändrad återgifvits. I förordet till Bd I hafva tidigare tryckta förslag af mera betydande omfång blifvit omnämnda. I samma förord har ock den hufvudsakliga litteratur, som behandlar lagens förarbeten, blifvit anförd. — Sedan genom särskilda nådiga beslut medel för utgifvandet

blifvit ställda till undertecknads förfogande, har arbetet nu så långt fortskridit, att de till första gruppen hörande förslagen kunna utgifvas.

Inom den i Riksarkivet (RA) under den gemensamma rubriken »Lagkommissionen 1686—1736» ordnade samlingen af förarbetena till Sveriges Rikes Lag finnes en särskild afdelning, som innehåller »Lagförslag och påminnelser». I denna afdelning äro förslagen till största delen ordnade efter balkar. De till hvarje balk hörande förslagen bilda en eller två bundtar, försedda med påskrift: »Konungabalken», »Giftermålsbalken» o. s. v. Vid sidan af de sålunda ordnade förslagen föreligga i RA följande särskilda band, som innehålla hithörande handskrifter. 1) Ett band in 4:o med ryggtitel: »Tract. öfwer Sw. Lag N:o 2». På andra bladet finnes antecknad: »Giftermåhla- och Erfdabalker såsom project till den nya laghboken a:o 1690 upsatte». Detta band innehåller afskrifter af 1690 års förslag till GB och ÄB. 2) Ett band in folio med CARL XI:S namnchiffer. På första sidan har BECHTIUS antecknat: »Giftermålss-, Erfde-, Bygningebalkar och Byggningsordning i städerna äro åhr 1694 in Aprili siste gång uthi Rådet upläsne och af Hans Konungslige Majestet Konung Carl den Ellofte gillade och med des Kongl. hands underskrift sedermehr underskrifne och aff Hans Kongl. Maj:tt sielf lefwererede til Secreteraren welb. Sven Leijonmark uthi Canelie Archivo att förwaras. Hwilka förmåles sedermehr förkomne; är derfor detta exemplar uthi Kongl. Lagcommissionen noga collationerat med afskrifterne åhr 1697 in Aprili och lijka lydande med det förkomne». Bandet innehåller de af Carl XI 1694 gillade förslag till GB, ÄB och BB samt Byggningsordning i städer. 3) Ett band in folio med CARL XI:S namnchiffer. Efter några oskrifna blad finnes en så lydande titel: »Giftermåls, Erfda, By[g]ningabalken, Byggningsordning i städer. Af Hans Kongl. Maj:tt Konung Carl den Elfte åhr 1694 in Aprili gillade och underskrifne». Detta band innehåller samma förslag som det närmast föregående. 4) Ett band in folio innehållande LUNDII förslag 1713.

De i Upsala Universitets Bibliotek förvarade handskrifterna återfinnas med några nedan angifna undantag dels i allmänna handskriftsamlingen, sign. B 101, dels i Nordinska samlingen, sign. N 343, 344, 351 fol. och N. 1218—1221, 4:o. Det till allmänna samlingen hörande handskrifter äro följande: 1) B 101 c, en bundt in 4:o med ryggtitel: »Lagförslag från 1600-talet». I denna bundt finnas förslag till GB och

ÄB 1690. 2) B 101 m, ett band in fol., som förut tillhört Cederhjelmiska samlingen. Detta band innehåller följande hithörande handskrifter: två förslag till KB 1696, ett förslag till GB och ÄB 1690, kap. 1—15 af ett utkast till RB före 1702 samt ett förslag till JB 1695. 3) B 101 n, ett band in fol., som förut tillhört Hallenborgska samlingen. Detta band innehåller förslag till Byggningsordning i städer 1692 samt förslag till BB 1692. I samma band finnes ett förslag till JB, som sannolikt är äldre än 1686 (se nedan). 4) B 101 o, ett band in fol., som förut tillhört Rosenhanes samling, innehåller förslag till ÄB 1690, BB 1692 och Byggningsordning i städer 1692. 5) B 101 p, ett band in fol., som förut tillhört Cederhjelmiska samlingen. Bandet innehåller följande hithörande handskrifter: två förslag till GB 1690, två förslag till ÄB 1690, två förslag till JB 1695, två förslag till BB 1692, ett förslag till Byggningsordning i städer 1692, två förslag till Högmåla- och Edsöresbalk 1696, ett förslag till Dråpmålabalk 1696, ett förslag till Såråmålabalk 1696, ett förslag till Lägersmålsbalk 1696. 6) B 101 q, ett band in fol. Å första bladet finnes följande titel: »Giftmåla och Erfdabalk: projecterade i K. Carl XI:s tid anno 1690 tillika med åtskilliga andra balkar och förordningar». Detta band innehåller ett förslag till GB 1690, ÄB 1690, Byggningsordning i städer 1692, BB 1692, KB 1696, ett förslag till Högmåla- och Edsöresbalk 1696, ett förslag till Dråpmåla- Såråmåla- och Tjufvabalk 1696. 7) E 470, ett band in fol., med ryggtitel: »Kongl. Bref till Gref. E. Dalberg». Bandet, som förut tillhört Cronstedtska samlingen, innehåller ett förslag till KB 1696. — De till Nordinska samlingen hörande band äro följande: 1) N 343 (äldre sign. »Coll. Nord. Juridica Svec. 39»), ett band in folio, innehåller förslag till GB 1690, ÄB 1690, KB 1696, ett förslag till Dråp- och Såråmålabalk, sannolikt från 1696, samt ett förslag till GB 1692. 2) N 344 (äldre sign. »Coll. Nordin. Jurid. Svec. 40»), ett band in fol., innehåller förslag till GB 1694, ÄB 1694 och BB 1694. 3) N 351 (äldre sign. »Coll. Nord. Jurid. Svec. 47»), ett band in fol., som innehåller fragment (cap. 17—30) af ÄB 1692, BB 1692 (2 blad) och Byggningsordning i städer 1692 (6 blad). 4) N 1218, ett band in 4:o. Efter några oskrifna blad finnes följande titel: »Af den nya öfversedda lagen fölliande balkar. Gifftmålabalkar, Erfdabalkar». Bandet innehåller förslag till GB och ÄB 1690. 5) N 1219, ett band in 4:o, som innehåller förslag till KB 1696, MB 1696, GB 1690,

ÄB 1690, JB 1695. 6) N 1220, ett band in 4:o. Efter några oskrifna blad finnes följande titel »Sveriges Rijkets Lag efter som den uppå then stormäktigste Konungs och Herres Konung Carl XI:tes befallning af den der till förordnade Kongl. Lagcommission öfversedd och förbättrad är, utwijsandes fölliande blad ordningen af balkerne som redan extraderade äro». Bandet innehåller förslag till KB 1696, GB 1690, GB 1694, ÄB 1690, ÄB 1692, JB 1695, BB 1692, förslag till Byggningsordning i städer 1692, MB 1696. 7) N 1221, ett band in 4:o. Efter några oskrifna blad finnes samma titel som i närmast föregående band med följande tillägg: »Sveriges Rijkets» . . . »extraderade äro och uti denna boken inskrefne till den 1 Decemb. 1700». Bandet innehåller förslag till KB 1696, GB 1690, ÄB 1690, JB 1695, BB och Byggningsordningen i städer 1692 samt MB 1696. — I Palm-sköldska samlingen finnes en hithörande handskrift i ett band in 4:o med titel: »N:o VI Juridica Tom. VII Justit. Handl. Lagfr.» Bandet innehåller ett förslag till KB 1696. — I Kongl. Biblioteket finnes slutligen i ett band in 4:o, som tillhört Engeströmska samlingen, sign. B. IX 2, 7, en afskrift af förslag till ÄB 1690. — I det följande hafva endast angifvits de fall, då en handskrift förvaras i RA, enär med undantag af sistnämnda förslag till ÄB, alla de handskrifter, som icke förvaras i RA, tillhöra Upsala Universitets Bibliotek. I RA äro handskrifterna att söka i den med balkens namn försedda bundt, der ej annat angifvits.

Konungabalken. Förslag till KB 1696 (Bd II s. 56—61). Detta förslag är författadt af K. Rådet Grefve NILS GYLDENSTOLPE. Ett äldre af K. Rådet Grefve ERIC LINDSKIÖLD uppsatt förslag till KB, som föredrogs den 9 maj 1687 (Bd I ss. 2—7), finnes numera icke i behåll. Enligt ett bland Lagkommissionens »Strödda handlingar» befintligt »Memorial» öfver Lagkommissionens verksamhet t. o. m. 1701, som i det följande anföres under benämningen »Memorialet», äro i maj 1687 »någre capita af conceptet till Konungsbalken opläsne, doch ad acta eij lemnade». GYLDENSTOLPES förslag föredrogs i Lagkommissionen den 3 mars 1696 (Bd II s. 56—61) och utsändes till vederbörande myndigheter för påminnelsers afgifvande samma år (jfr Bd II ss. 61—62). Af protokollet för den 30 mars 1697

(Bd II s. 87) framgår, att § 2 af förslagets kap. 11 blifvit tillagd efter balkens utsändande till landsorten.

Handskrifter. 1) En i RA förvarad handskrift, sign. KB I. Denna handskrift har titeln: »Documenter angående det konungliga väldet och dertill hörige höga jura och rättigheter, sammansamkade till uplysning af Konungabalken». På första bladets inre sida är antecknad: »A:o 1696 den 4 Martii framwijstes detta hos deras Excell. K. Råden och Præsident[er]ne högvälborne Hr Grefve Bengt Oxenst[jierna] och Hr Grefve N. Gyllenstolpe». Handskriften innehåller icke blott sjelfva förslaget till KB, utan äfven förslag till »Konungens försäkring», förslag till »Dhen Kongl. Successionsordnings, som uti det 1 Cap. påberopas i Konungsbalken», samt slutligen en större samling af utdrag ur äldre statsrättsliga källor. Dessa utdrag äro samlade af Sekreteraren S. LEIJONMARCK (Bd II s. 77). I förslagets marginal finnas talrika hänvisningar till dessa utdrag. Sannolikt är det denna handskrift, som åsyftas i en anteckning af BECCHIUS i KB IV (»Påminnelser till Konungabalken 1696, 1697») s. 1: »NB. Allegata til Konungsbalken som in margine citerade äro, finnas uthi Kongl. Canselie Archivo». Efter denna handskrift, som betecknats med A, har förslaget blifvit tryckt. 2) En i RA förvarad handskrift, sign. KB II. Å första sidan är antecknad: »Collat. Kongl. Sw[ea] Hof[rätt]», hvilket synes antyda, att handskriften delgifvits nämnda myndighet. Denna handskrift, som innehåller ett fåtal marginalanteckningar, har betecknats med B. 3) En i RA förvarad handskrift, sign. KB III. Denna handskrift har tillhört de förslag, som 1876 öfverlemnades från Göta Hofrätt till RA. Med sjelfva förslaget är i denna handskrift sammanhäftadt ett odateradt koncept till påminnelser. Af en jemförelse med de i behåll varande originalpåminnelserna framgår, att handskriften blifvit afsänd till Landshöfdingen i Kronobergs län ÅKE ULFSPARRE för att delgifvas vederbörande domare i Tiohärads lagsaga. De mot konceptet svarande påminnelserna äro nämligen daterade i Hösiö den 25 juni 1696 och öfverlemnade till K. M:t med Landshöfding ULFSPARRES skrifvelse den 22 juli 1696. Denna handskrift, som innehåller ett fåtal marginalanteckningar, har betecknats med C. 4) En afskrift i B 101 m. Denna handskrift, som är försedd med ett fåtal marginalanteckningar, har betecknats med D. 5) Omedelbart efter den förra finnes i samma band en annan afskrift af KB.

Å första sidan är antecknad: »den 17 Martii 1696». Jemväl i denna handskrift finnes ett fåtal marginalanteckningar. Handskriften har betecknats med E. 6) En afskrift i B 101 q. Handskriften, som har upptagit ett fåtal marginalanteckningar, har betecknats med F. 7) En afskrift i N 343. Handskriften, som har upptagit ett fåtal marginalanteckningar, har betecknats med G. 8) En afskrift i N 1219, 4:o. Handskriften, som saknar marginalanteckningar, har betecknats med H. 9) En afskrift i N 1220, 4:o. Vid rubriken har antecknats: »NB. Annot. i brädden har Vice Præsid. Leijonmark utarbetat och H:s Excell. Gr[efwe] Gyllenstolpe öfwersedt». Handskriften, som är försedd med talrika marginalanteckningar, har betecknats med I. 10) En afskrift i N 1221. Handskriften, som har upptagit ett fåtal marginalanteckningar, har betecknats med K. 11) En afskrift i Palm-sköldska samlingen »N:o VI Juridica Tom. VII Just. Handl. Lagfr.» Framför balkens titel är antecknad: »Project af Konungs-Balcken, som blef communicerat med alle domstolar öfwer hela rijket åhr 1696». Denna handskrift, som är försedd med talrika marginalanteckningar, har betecknats med L. 12) En afskrift i E 470 (ett band med rygg-titel: »Kongl. Bref til Gref. E. Dalberg»). Originalt till denna afskrift afsändes den 21 dec. 1696 till Fältmarskalken och Generalgou-veneuren öfver Lifland och staden Riga Grefve Eric Dalberg med ett Kongl. bref, å hvilket finnes antecknad: »i underdånighet beswarat den 11 Mart. 1697 och originalet tillbakasendt». En afskrift af svaret, som är dateradt Riga den 11 mars 1697, finnes ock i nämnda band. Detta är den enda handskrift, som innehåller ofvanberörda kap. 11 § 2. I handskriften har detta stycke sin plats vid förslaget slut under rubriken »addenda til cap. XI». Denna handskrift, som innehåller ett fåtal marginalanteckningar, har betecknats med M. — Sedan påmin- nelserna inkommit, granskades förslaget i Lagkommissionen den 23 och 30 mars 1697 (Bd II s. 78—87). Denna granskning föranledde vissa ändringar, som påkallade utskrifvandet af ett nytt förslag. GYL- DENSTOLPE befalde redan den 30 mars 1697 »att denna balk skrifves reen, som den nu är slutit» (Bd II s. 87). Oaktadt granskningen sålunda egentligen var avslutad sistnämnda dag, upptogs öfverlägg- ningen, såsom protokollet utvisar, åter den 4 maj. Denna öfverlägg- ning föranledde emellertid icke några ändringar i förslaget. Huruvida GYLDENSTOLPES befallning blifvit verkställd, framgår icke af Lagkom-

missionens protokoll. Men enligt ofvan åberopade »Memorial» har denna balk blifvit »å nyo upläst i Kongl. Commissionen åhr 1697 in Martio medh påminnelserna, och färdigh giord underdånigst att föredragas Hans Kongl. Maj:tt». Detta förslag finnes numera icke i behåll. Enär efter 1697 intet förslag till KB blifvit inom Lagkommissionen utarbetadt, utgör sålunda 1696 års förslag det enda från Lagkommissionen bevarade förslaget till KB.

Giftermålsbalken. I. Förslag till GB 1689 [?] (Bd I 126—128). Detta förslag utgöres af två i RA förvarade handskrifter, sign. GB II 3 (kap. 1—5) och GB II 4 (kap. 6). Den förra handskriften, som saknar ordningsnummer för kapitel och paragrafer, är renskrifven efter ett numera förloradt koncept. De marginalanteckningar, som finnas i handskriften, hafva sannolikt redan funnits i konceptet. I texten hafva tomrum lemnats på några ställen, der sannolikt konceptets text varit öfverkorsad och en ändrad lydelse funnits antecknad i marginalen. Vid renskrifvandet har af missförstånd den nya lydelsen fått behålla sin plats i marginalen i stället för att införas i texten. I handskriften finnas några ändringar af BECCHIUS. För bestämmandet af förslagens ålder finnas inga säkra anknytningspunkter. Då detsamma angifvits sannolikt hafva sitt ursprung från 1689, åsyftar denna datering endast att fästa uppmärksamheten på möjligheten, att åtminstone kap. 1—5 förelegat i Lagkommissionen vid öfverläggningen den 20 dec. 1689 (Bd I s. 126—128). Sammanställer man nämligen det beslut, som fattades den 20 dec. 1689 angående uteslutandet af vissa ämnen från GB, med den marginalanteckning, som förevarande handskrift vid kap. 4 § 1 innehåller, finner man en viss öfverensstämmelse. LINDSKIÖLD föreslog, att man kunde insätta: »hvad fästning, lysning, wijgning angår, gånge som i Kyrkioordningen skier». I marginalen till förevarande förslags kap. 4 heter det: »om fästning, echenskapzfullbordan, skiähl och orsaker till skilnaden, förhålles som Kyrckioordningen förmår». Om förslaget verkligen den 20 december 1689 förelegat i Lagkommissionen, är det sannolikt, att förslaget varit LEIJONMARCKS »concept och upsatz», som enligt protokollet denna dag blifvit i Lagkommissionen uppläst. Men möjligt är naturligtvis ock, att förslaget, som i hvarje fall af LEIJONMARCK blifvit användt, har utarbetats af någon annan. Det är bekant, att vissa äldre lag-

förslag blifvit öfverlemnade till den 1686 tillsatta Lagkommissionen för att tjena denna till ledning. Så förhåller det sig sannolikt med ett annat af LEIJONMARCK användt förslag till GB (se nedan under II). Det är möjligt, att ett liknande fall föreligger här. Huru härmed än må vara, synas de af BECCHIUS gjorda ändringarna utvisa, att förevarande förslag (kap. 1—5) tillhör den 1686 tillsatta Lagkommissionen. Enär ändringar af BECCHIUS föreligga jemväl i kap. 6, gäller detsamma äfven beträffande detta kap., om hvilket eljes all upplysning saknas. Då detta kap. blifvit försedt med ett ordningsnummer, som öfverensstämmer med det i GB II 3 innehållna förslaget, torde det äfven kunna antagas, att de båda handskrifterna höra tillsammans. Då härtill kommer, att förslaget i sin helhet med hänsyn till sitt förhållande till det följande erbjuder ett visst intresse, hafva öfvervägande skäl syntts tala för dess upptagande i denna samling.

II. Förslag till GB den 1 april—27 juni 1690 (Bd I s. 222—282). Handskriften, som förvaras i RA, sign. GB I, börjar med ett af Sekreteraren S. LEIJONMARCK författadt »Memorial på någre quæstioner angående Gifftomålabalken stält efter capitlen» (sign. GB I: 1). Derpå följer sjelfva förslaget, sign. GB I: 2—13. Förslaget, som är författadt af LEIJONMARCK, föredrogs i Lagkommissionen den 1—10 april 1690 (Bd I 222—240), dock att kap. 4 synes hafva behandlats först den 26 och 27 juni (Bd I 281, 282). De särskilda kap. sakna ordningsnummer med undantag af kap. 1 och 4. I handskriften har kap. 6 vid de lösa bladens sammanhäftande fått sin plats före kap. 5, men den riktiga ordningen framgår såväl af protokollet för den 5 april som ock af ett fragment af det förslag, som förelåg den 11 april 1690 (se nedan under III). Det senare utgör i sitt ursprungliga skick en del af ett renskrifvet exemplar af förevarande förslag och utvisar sålunda ordningen mellan de särskilda kapitlen i detta (jfr s. 32 anm. 2). — Vid utarbetandet af förevarande förslag har LEIJONMARCK icke blott begagnat det ofvannämnda förslaget till GB af 1689[?], utan jemväl ett annat äldre förslag med titel: »Om giftermähl», som förvaras i RA bland lagförslag, som tillhöra tiden före 1686 (sign. »Förslag till Giftermålsbalk»). Sannolikt har detta äldre förslag, som tidigare förvarats bland den 1686 tillsatta Lagkommissionens handlingar, blifvit till sistnämnda Lagkommission öfverlemnadt för att tjena till ledning vid dess arbete. Kap. 2

§ 1—3 samt kap. 5 äro till innehåll och form i allt väsentligt lånade från detta förslag. Då detta äldre förslag hvarken omnämnas i Lagkommissionens protokoll eller eljest innehåller något, som antyder, att förslaget skulle hafva utarbetats eller granskats inom den 1686 tillsatta Lagkommissionen, har detsamma här icke upptagits. Förslaget är icke heller i och för sig af nämnvärdt intresse. — Efter det af LEIJONMARCK uppsatta förslaget följer i den med GB I betecknade handskriften två onummererade äfven af LEIJONMARCK skrifna kapitel om förbudna leder m. m. (sign. I: 14). De utgöra en öfversättning af CHRISTIAN V:S Danske Lov 3—16—9 mom. 1—8. LEIJONMARCK har fördelat dessa stadganden på två kap., af hvilka det ena handlar om förbudna led i skyldskap, det andra om förbudna led i svågerskap. Härpå följa några anteckningar »De donationib[us] inter virum et uxorem» (sign. I: 15), »Om medgift eller hemföljd» m. m. (sign. I: 16), och slutligen under rubriken: »Om åtskilliga händelser i ächtenskap» en öfversättning af CHRISTIAN V:S Danske Lov 3—16—16 mom. 3—9 (sign. I: 17).

III. Förslag till GB den 4 juli—2 sept. 1690 (Bd I 286—319). Handskriften förvaras i RA, sign. GB III. I handskrifstens ursprungliga skick äro kap. 1—4 till alla delar öfverensstämmande med kap. 1—3 af förslaget till GB af den 1 april—27 juni. Kap. 2 delades den 4 juli i tvenne (Bd I s. 290). Kap. 6 föreligger jemväl i en särskild handskrift, sign. GB II: 2. Denna handskrift har tillkommit i anledning af granskningen den 8 april (jfr s. 31 anm. 2). Kap. 8 föreligger jemväl i särskild handskrift (sign. II: 1), som tillkommit i anledning af granskningen den 11 april (jfr s. 32 anm. 2).

IV. Förslag till GB den 2—9 september 1690 (Bd I 312—328). Handskriften, som förvaras i RA, sign. GB V, är i sitt ursprungliga skick ett renskrifvet exemplar af det närmast föregående förslaget. Vid kap. IV är i handskriften inhäftadt ett af LEIJONMARCK uppsatt memorial angående »adelige giftermähl». Kap. 1—3 föreligga jemväl i en särskild handskrift, sign. GB IV, som tillkommit i anledning af granskningen den 8 juli (jfr s. 36 anm. 1).

V. Förslag till GB den 12 september—18 november 1690. Detta är Lagkommissionens definitiva förslag af 1690, som delgafs vederbörande myndigheter. Af »Orderegistret» till Lagkommissionens protokoll (Bd III) framgår, att GB under 1690 varit föremål för öfver-

läggningar i Lagkommissionen jemväl efter den 11 sept., då de fullständiga protokollen för 1690 upphöra. Förslaget utarbetande infaller mellan den 12 sept. och den 18 nov., ty sistnämnda dag är det bref dateradt, med hvilket detta förslag tillika med ett förslag till ÄB öfverlemnades till Svea Hofrätt. Anmärkningsvärdt är, att enligt »Memorialet» föredragningen af GB och ÄB fortgått äfven i december (jfr »Orderegistret»). Förslaget har derefter blifvit utsändt till delgifning med vederbörande myndigheter i landsorten.

Handskrifter. 1) En i RA förvarad handskrift, sign. GB VI: 2, som tillhört de förslag, som från Göta Hofrätt 1676 öfverlemnats till RA. Handskriften är sammanhäftad med ett förslag till ÄB 1690, vid hvilket koncept till påminnelser äro fogade. Efter denna handskrift, som betecknats med A, har förslaget blifvit tryckt. 2) En i RA förvarad handskrift sign. GB VI: 1, som från Kongl. Biblioteket öfverlemnats till Riksarkivet 1900. På första och andra bladen är antecknad: »præs. den 25 nov. 1690». Vid kap. 8 § 1 finnes följande anteckning: »Kongl. Rätten behagade utlåta sig, huru jord, som före äktenskapet är aflat, bör considereras i anseende till gifto rätt». Denna handskrift, som sannolikt delgifvits Svea Hofrätt, har betecknats med B. 3) En i RA förvarad afskrift i »Tract. öfver Sw. Lag N:o 2», sign. GB VI: 3. Denna handskrift har betecknats med C. 4) En afskrift i B 101 c, betecknad med D. 5) En afskrift i B 101 m, betecknad med E. 6) En afskrift i B 101 p, betecknad med F. 7) En afskrift i B 101 p, omedelbart efter den förra. Denna handskrift har betecknats med G. 8) En afskrift i B 101 q, betecknad med H. 9) En afskrift i N 343, betecknad med I. 10) En afskrift i N 1218, betecknad med K. 11) En afskrift i N 1219, betecknad med L. 12) En afskrift i N 1220, betecknad med M. Denna handskrift är försedd med talrika marginalanteckningar. 13) En afskrift i N 1221, betecknad med N.

VI. Förslag till GB 1692. Detta förslag har utarbetats med ledning af de från vederbörande myndigheter inkomna påminnelser till 1690 års förslag. »Orderegistret» utvisar (v. Gifftermålsbalken 1241), att GB behandlats i Lagkommissionen kort efter den 17 mars 1692. Protokoll öfver denna granskning saknas. Enligt »Memorialet» har föredragningen börjat i april. Föredragningen i Lagkommissionen torde icke hafva afslutats förr än i dec. (»Orderegistret» v. Medgift).

Enligt »Memorialet» har GB under nov. och dec. föredragits inför K. M:t. Häraf skulle följa, att förslaget granskning senast i november blifvit inom Lagkommissionen afslutad. Möjligt är, att förslaget blifvit återsändt till Lagkommissionen.

Handskrifter. 1) En i RA förvarad handskrift, sign. GB VIII: 2. På första sidan har BECCHIUS antecknat: »1692 in Decembri». Efter denna handskrift, som betecknats med A, har förslaget blifvit tryckt. 2) En i RA förvarad handskrift, sign. GB VIII: 1. Denna handskrift, som är försedd med några marginalanteckningar, har betecknats med B. 3) En afskrift i N 343. Kap. 13, 14, 15 saknas. Denna handskrift, som är försedd med några marginalanteckningar, har betecknats med C.

VII. Förslag till GB 1694 (Bd II s. 20). Detta förslag har den 2 juni 1694 öfverlemnats af BECCHIUS till Lagkommissionens ordförande, K. Rådet Grefve N. GYLDENSTOLPE och af denne ingifvits till K. M:t. Närmare upplysningar om förslaget lemnar Lagkommissionens protokoll för den 20 april 1694 (Bd II s. 20). Att förslaget blifvit af CARL XI underskrifvet, framgår af ofvan anförda af BECCHIUS gjorda anteckning å det med CARL XI:S namnchiffer försedda band, som bl. a. innehåller den nedan med A betecknade handskriften.

Handskrifter. 1) En i RA förvarad handskrift, sign. GB IX: 1. Efter denna handskrift, som betecknats med A, har förslaget blifvit tryckt. 2) En i RA förvarad handskrift, sign. GB IX: 2. Denna handskrift har betecknats med B. 3) En afskrift i N 344. Framför titeln finnes följande rubrik: »Den nya Lagens gjorda approbation af Hans Kl. Maj:t a:o 1694 uti des höga K. Senat och så wijda, då war med honom hint». Denna handskrift har betecknats med C. 4) En afskrift i N 1220. Vid rubriken är antecknad: [Giftermåhlsbalck] »sedan han är worden öfversedd och corrigerad». Denna handskrift, som är försedd med några marginalanteckningar, har betecknats med D.

Ärfdabalken. I. Förslag till ÄB 1690 (Bd I 135—337). Detta förslag är utarbetadt af Assessor L. LILLIEMARCK. Assessor LILLIEMARCKS »quæstioner» till Ärfdabalken började föredragas i Lagkommissionen den 17 dec. 1689 (Bd I s. 119). Sjelfva förslagets uppläsande omtalas första gången den 14 februari 1690 (Bd I

s. 135). Föredragningen fortsattes till den 27 maj, upptogs ånyo den 2 sept. och fortgick t. o. m. den 10 okt., då protokollet för år 1690 upphöra. Den 18 nov. 1690 har detta förslag tillika med förslaget till GB öfverlemnats till Svea Hofrätt. Såsom förut blifvit anmärkt, har emellertid enligt »Memorialets» uppgift föredragningen i Lagkommissionen fortgått till årets slut (jfr »Orderegistret»). Förslaget har derefter blifvit utsändt till delgifning med vederbörande myndigheter i landsorten.

Handskrifter. 1) En i RA förvarad handskrift, sign. ÄB I: 1, som tillhört de förslag, som från Göta Hofrätt 1876 öfverlemnats till RA. Vid handskriften, som är sammanhäftad med ett förslag till GB 1690 (A), äro fogade koncept till påminnelser. Efter denna handskrift, som betecknats med A, har förslaget blifvit tryckt. 2) En i RA förvarad handskrift i »Tr. öfwer Sv. Lag. N:o 2», sign. ÄB I: 2. Denna handskrift har betecknats med B. 3) En afskrift i B 101 c. Denna handskrift, som är ofullständig, enär slutet från kap. 29 § 3: »Treskas för[myndare]» saknas, har betecknats med C. 4) En afskrift i B 101 m, betecknad med D. 5) En afskrift i B 101 o, betecknad med E. 6) En afskrift i B 101 p, betecknad med F. 7) En afskrift längre fram i B 101 p. Denna handskrift har betecknats med G. 8) En afskrift i B 101 q. Handskriften är ofullständig, enär slutet från och med kap. 25 saknas. Denna handskrift har betecknats med H. 9) En afskrift i N 343. Kap. 25—31 hafva vid inbindningen fått sin plats före kap. 1—24. Denna handskrift har betecknats med I. 10) En afskrift i N 1218. Kap. 2, 3 och kap. 4 §§ 1—3 saknas. Handskriften har betecknats med K. 11) En afskrift i N 1219, betecknad med L. 12) En afskrift i N 1220. Handskriften, som är försedd med några marginalanteckningar, har betecknats med M. 13) En afskrift i N 1221, betecknad med N. 14) En afskrift i Kongl. Biblioteket tillhörande Engeströmska samlingen, sign. B IX: 2, 7, betecknad med P.

II. Förslag till ÄB 1692. Detta förslag har tillkommit i anledning af vederbörande myndigheters påminnelser vid det föregående. Förslaget är utarbetadt inom Lagkommissionen samtidigt med 1692 års förslag till GB. Enligt »Memorialet» har ÄB föredragits inför K. M:t i nov. och dec. 1692. Dock har föredragningen i Lagkommissionen fortsatts efter den 13 dec. till årets slut (Bd I s. 417—420).

Möjligt är, att förslaget blifvit återsändt till Lagkommissionen. Den 17 jan. 1693 har kap. 12 § 6 behandlats inom Lagkommissionen i anledning af öfverläggningarna i Rådet (Bd I s. 421). De ändringar, som förslagets ursprungliga text undergått, hafva sannolikt vidtagits i anledning af föredragningen i Rådet.

Handskrifter. 1) En i RA förvarad handskrift, sign. ÄB III. Efter denna handskrift, å hvilken första sida antecknats: »1692 d. 21 Dec.», har förslaget blifvit tryckt. Denna handskrift har betecknats med A. 2) En afskrift i N 1220. Vid rubriken är antecknadt: [Erdabalk] »sedan han wart öfwersedd och förbättrat af K. Lagkommissionen». Denna handskrift, som är försedd med några marginalanteckningar, har betecknats med B. 3) En afskrift i N 351, innehållande kap. 17—30 samt slutet af kap. 16 § 4 från orden: »igen kan ersättias». Denna handskrift har betecknats med C.

III. Förslag till ÄB 1694 (Bd II s. 20). Detta är det af CARL XI gillade förslaget. Om detta gäller hvad ofvan blifvit sagdt angående 1694 års förslag till GB.

Handskrifter. 1) En i RA förvarad handskrift, sign. ÄB IV: 1. Efter denna handskrift, som betecknats med A, har förslaget blifvit tryckt. 2) En i RA förvarad handskrift, sign. ÄB IV: 2. Denna handskrift har betecknats med B. 3) En handskrift i N 344, betecknad med C.

Jordabalken. I. Förslag till JB 1695. Detta förslag är författadt af Assessor L. HYLÉN. Det äldsta af Lagman N. GRIPENHJELM uppsatta förslaget finnes numera icke i behåll. Enligt ofvan omtalade »Memorial» upplästes några kap. af JB i augusti och november 1687 äfvensom 1688 (jfr Bd I ss. 7—19, 41—59, 71—76, 78—82), men intet deraf blef »till acta lemnat». Visserligen finnes i N 344 ett äldre förslag till Jordabalk, men detta äldre förslag är icke GRIPENHJELMS. Ty medan GRIPENHJELMS förslag enligt Lagkommissionens protokoll (Bd I s. 8) började med ett kapitel om jordens indelning i krono- frälse- och skattejord, börjar det i N 344 ingående förslaget med ett kapitel om laga fång. Sistnämnda förslag är med all sannolikhet äldre än 1686. Det är möjligen det af OLOF BERLING utarbetade förslag, som enligt en af BECCHIUS gjord anteckning (Lagkommissionens »Strödda handlingar») 1694 öfverlemnades till HYLÉN.

Att HYLÉN begagnat detta förslag vid utarbetandet af sitt eget, framgår emellertid icke af en jämförelse mellan de båda förslagen. Det af HYLÉN utarbetade förslaget har enligt ofvannämnda »Memorial» blifvit i Lagkommissionen uppläst under november och december 1694 och januari—mars 1695. Protokoll öfver denna fördragning saknas, men »Memorialets» uppgift bekräftas af »Orderegistret» (v. Jordabalcken 2143—2329). Förslaget utsändes derefter till delgivning med vederbörande myndigheter.

Handschriften. 1) En i RA förvarad handskrift, sign. JB I: 1. Denna handskrift har tillhört de förslag, som 1876 öfverlemnades från Göta Hofrätt till RA. Det vid förslaget fogade koncept till påminnelser, som afgifvits af domare i Tiohärads lagsaga, är odateradt, men de afgifna påminnelserna äro daterade i Wexjö den 3 sept. 1695 och af Landshöfding ULFSPARRE afsända till K. M:t den 6 sept. 1695. Handskriften är försedd med ett fåtal marginalanteckningar. Efter denna handskrift, som betecknats med A, har förslaget blifvit tryckt. 2) En i RA förvarad handskrift, sign. JB I: 2. Denna handskrift har efter en anteckning 1856 öfverlemnats till RA från Svea Hofrätt, hvilken myndighet handskriften sannolikt delgifvits. Handskriften, som är ofullständig, enär kap. 19 §§ 9 och 10 saknas, har betecknats med B. 3) En i RA förvarad handskrift, sign. JB I: 3. Denna handskrift har betecknats med C. 4) En afskrift i B 101 m, betecknad med D. 5) En afskrift i B 101 p, betecknad med E. 6) En afskrift längre fram i B 101 p. Framför titeln finnes antecknad: »Exhib. den 7 Majj 1695». Handskriften har betecknats med F. 7) En afskrift i N 1219, betecknad med G. 8) En afskrift i N 1220. Handskriften, som är försedd med talrika marginalanteckningar, har betecknats med H. 9) En afskrift i N 1221, betecknad med I.

II. Förslag till JB 1697. Förslaget har utskrifvits efter fördragning i Lagkommissionen den 2—16 mars 1697. Detta framgår af de af BECCHIUS gjorda anteckningar i marginalen af den med B betecknade handskriften. Till grund för denna föredragning låg ett af Assessor HYLÉN 1696 utarbetadt förslag, som tillkommit i anledning af granskningen af vederbörandes påminnelser öfver 1695 års förslag. Detta äldre förslag finnes äfven i behåll. Det förvaras i RA, sign. JB III, och har å första sidan följande marginalanteckning: »Andra conceptet som det är åhr 1696 opsatt af Assessor Her Lars

Hyltén». I denna handskrift har vid föredragningen 1697 gjorts ändringar, som antecknats af BECCHIUS. Medräknas dessa ändringar, måste handskriften sålunda hänföras till 1697 års förslag. Protokoll öfver granskningen af 1696 och 1697 års förslag till JB saknas.

Handskrifter. 1) En i RA förvarad handskrift, sign. JB IV. Å första sidan är antecknad: »Gamla exemplaret af Jordabalk». Denna anteckning förklaras deraf, att handskriften ånyo förelåg vid granskning 1713. Efter denna handskrift, som betecknats med A, har förslaget blifvit tryckt. 2) En i RA förvarad handskrift, sign. JB III. Denna handskrift, som i sin ursprungliga lydelse utgör 1696 års förslag, har betecknats med B. Den ursprungliga lydelsen, d. v. s. 1696 års förslag, har anmärkts i noter: »B (ursprungligen)». Handskriften har ånyo förelegat vid granskning 1715. 3) En i RA förvarad handskrift, sign. JB VI. Denna handskrift har äfven förelegat vid granskning 1715. Handskriften har betecknats med C.

Byggningsbalken. I. Förslag till BB 1692. Det äldsta förslaget till BB, författadt af Sekreteraren J. HADORPH, föredrogs delvis i Lagkommissionen 1688 och 1689 (Bd I s. 29, ss. 101—104), men finnes numera icke i behåll. Då BB ånyo upptogs till granskning i Lagkommissionen den 22 jan. 1691, var det emellertid fortfarande HADORPHS förslag, som låg till grund för öfverläggningarna (Bd I s. 337). Förslaget föredrogs den 22 jan.—25 juni 1691, hvarefter detsamma å nyo granskades den 6 okt.—17 nov. samma år. Enligt ofvan åberopade »Memorial» uppdrogs i dec. 1691 åt Revisionssekreteraren EHRENHJELM att jemte BECCHIUS omarbета förslaget. Den 22 jan. 1692 begyntes ånyo en granskning af BB, hvilken granskning fortsattes till den 1 mars. Derefter utsändes förslaget till vederbörande myndigheter för påminnelser afgifvande.

Handskrifter. 1) En i RA förvarad handskrift, sign. BB I: 1. Å första sidan finnes följande anteckning: »1692 d. 13 april ankommit till Kongl. Rätten». Handskriften, som från Svea Hofrätt 1856 öfverlemnats till RA, har sannolikt delgifvits denna Hofrätt för påminnelser afgifvande. Efter denna handskrift, som betecknats med A, har förslaget blifvit tryckt. 2) En i RA förvarad handskrift, sign. BB I: 2. Denna handskrift tillhör de förslag, som 1876 från Göta Hofrätt öfverlemnats till RA. Vid förslaget äro fogade koncept till

påminnelser, afgifna af två domare i Småland, häradsh. P. RUDEBECK och G. BERGHMAN. Det af den senare skrifna konceptet är dateradt den 12 december 1692. Handskriften har betecknats med B. 3) En afskrift i B 101 n, betecknad med C. I slutet af handskriften finnes antecknad: »Explicit den 16 octob. 1692». 4) En afskrift i B 101 o, betecknad med D. 5) En afskrift i B 101 p, betecknad med E. 6) En afskrift längre fram i B 101 p, betecknad med F. Å det memorial, som åtföljde BB, då den delgafs myndigheterna, finnes i denna handskrift antecknad: »Exhib. Kongl. Göta Hoffrätt den 16 Aprilis 1692». 7) En afskrift i B 101 q, betecknad med G. 8) En afskrift i N 1220. Denna handskrift, som är försedd med talrika marginalanteckningar, har betecknats med H. 9) En afskrift i N 1221, betecknad med I. Utom dessa handskrifter finnes ett fragment i N 351.

II. Förslag till BB 1694. Detta är det af Carl XI gillade förslaget. Om detta gäller hvad ofvan blifvit sagdt angående 1694 års förslag till GB. Af detta förslag finnes en handskrift, sign. BB II, här betecknad med D, som på många ställen i stilistiskt afseende skiljer sig från de öfriga. Handskriften D innehåller sannolikt 1694 års förslag, sådant det förelåg, innan EHRENHJELM och BECCHIUS corrigerat »det som angår stilen» (Bd II 20). Då olikheterna mellan denna och öfriga handskrifter sålunda icke härleda sig från afskrifvares godtfinnande eller bristande noggrannhet, hafva samtliga olikheter blifvit anmärkta.

Handskrifter. 1) En i RA förvarad handskrift, sign. BB III: 1. Efter denna handskrift, som betecknats med A, har förslaget blifvit tryckt. 2) En i RA förvarad handskrift, sign. BB III: 2, betecknad med B. 3) En afskrift, sign. N 343, betecknad med C. 4) En i RA förvarad handskrift, sign. BB II. Denna handskrift (jfr ofvan) har betecknats med D. —

Såsom bihang till Byggningsbalken kunna anses de inom Lagkommissionen utarbetade förslag till Byggningsordning i städerna. Den 24 nov. 1691 (Bd I s. 395) upplästes ett koncept till en Byggningsordning, sannolikt författadt af de medlemmar af Lagkommissionen, som voro ledamöter af Stockholms Rådhusrätt (jfr Bd I s. 371). Föredragningen synes hafva slutat den 3 dec. 1691. Samma dag påbörjades föredragningen af »hvad Sekreter Hadorph opsatt om våld i staden». Föredragningen fortgick till den 18 dec. 1691 (Bd I

s. 402). Sannolikt uppdrogs i dec. 1691 åt Revisionssekreteraren EHRENHJELM att jemte BECCHIUS omarbete förslaget. Byggningsordningen föredrogs ånyo den 10 och 17 mars 1692 (Bd I ss. 415—416). Derefter utsändes densamma till delgifning med vederbörande myndigheter. Då emellertid detta förslag endast föga afviker från det definitiva förslaget af 1694, har det ansetts olämpligt att in extenso aftrycka 1692 års förslag. I stället hafva vid 1694 års förslag samtliga olikheter, som det äldre förslaget företer, blifvit anmärkta. Den 12 oktober 1693 begyntes »opläsandet af Stadsbyggningsordningen med de inkomne påminnelser» (Bd I s. 485). Föredragningen fortsattes den 18—27 okt. Derefter har Byggningsordningen i likhet med GB, ÄB och BB af CARL XI gillats (Bd II s. 20).

Handskrifter af 1694 års förslag. 1) En i RA förvarad handskrift, sign. BSt. III: 1. Å första sidan har antecknats: »1692 d. 13 April ankommit till Kongl. Rätten». Efter denna handskrift, som betecknats med A, har förslaget blifvit tryckt. 2) En i RA förvarad handskrift, sign. BSt. III: 2. Denna handskrift har betecknats med B. 3) Ett fragment af en afskrift i N 351, betecknad med C.

Handskrifter af 1692 års förslag. 1) En i RA förvarad handskrift, sign. BSt. I, betecknad med D. 2) En afskrift i B 101 n, betecknad med E. 3) En afskrift i B 101 o, betecknad med F. 4) En afskrift i B 101 p, betecknad med G. 5) En afskrift i B 101 q, betecknad med H. Framför titeln finnes antecknad: »Exhib. den 18 Aprilis 1692». 6) En afskrift i N 1220, betecknad med I. 7) En afskrift i N 1221, betecknad med K.

Missgerningsbalken. I. Förslag till Högmåla- och Edsöresbalk 1696. Förslaget, som är författadt af Assessor P. BROMÉEN, föredrogs enligt »Memorialet» i Lagkommissionen i maj, juni, september—december 1695 samt i febr. och mars 1696. Enligt Lagkommissionens protokoll, som för denna tid endast finnas i behåll i BECCHII utdrag, föredrogs första utkastet den 30 april—31 oktober 1695 (Bd II s. 24—47), hvarefter föredragningen på nytt börjades den 28 nov. och fortgick t. o. m. den 14 dec. 1695 (Bd II s. 47—53). Derpå vidtog den tredje föredragningen den 6 febr. 1696 och fortsattes den 11 februari, då utdragen sluta (Bd II s. 53—56). Protokollen innehålla endast utdrag angående de till Högmålabalken hö-

rande kap. och äro dessutom äfven i denna del ofullständiga. Någon anledning att betvifla riktigheten af »Memorialets» ofvan meddelade uppgift finnes icke. Fastmera bestyrkes denna uppgift af »Orderegistret» (v. Edzöresbalcken, Högmålsbalcken). Förslaget utsändes sannolikt i mars 1696 till delgifning med vederbörande myndigheter.

Handskrifter. 1) En i RA förvarad handskrift, sign. HB I: 1. Denna handskrift tillhör de förslag, som från Göta Hofrätt 1876 öfverlemnats till RA. Vid förslaget är fogadt koncept till påminnelser. Efter denna handskrift, som betecknas med A, har förslaget blifvit tryckt. 2) En i RA förvarad handskrift, sign. HB I: 2, betecknad med B. 3) En afskrift i B 101 p, betecknad med C. 4) En afskrift längre fram i B 101 p, betecknad med D. 5) En afskrift i B 101 q. Framför det till balken hörande memorialet är antecknad: »Företogs i Kongl. Rätten den 8 majj a:o 1696». Af samma hand, som verkställt afskriften, har antecknats: »den 9 Martii 1696». Denna handskrift har betecknats med E. 6) En afskrift i N 1219, betecknad med F. 7) En afskrift i N 1220. Denna handskrift, som är försedd med talrika marginalanteckningar, har betecknats med G. 8) En afskrift i N 1221, betecknad med H.

I. Förslag till Dråp- och Sårämålabalk 1696[?] Handskriften är i N 343 sammanhäftad med några afskrifter af lagförslag, tillhörande den 1686 tillsatta Lagkommissionen. För bestämmandet af förslagens ålder finnas inga säkra anknytningspunkter. Den här gifna dateringen afser endast att fästa uppmärksamheten derpå, att förslaget möjligen förelegat i Lagkommissionen i januari 1696. En jemförelse med de förslag till Dråpmåla- och Sårämålabalk, som efter granskning inom Lagkommissionen i mars 1696 delgäfvos vederbörande myndigheter, utvisar, att dessa förslag äro en omarbetning af det förevarande. Likhetera äro så stora, att de icke kunna vara tillfälliga. Gemensamma källor för båda förslagen äro lands- och stads-lagen, 1643 års förslag »om straff i missgerningom och höghmåloom» samt det af STIERNHÖÖK m. fl. den 20 dec. 1665 afgifna förslag till straffordning. Jemför man de i mars 1696 färdiga förslagen med förevarande förslag, finner man, att det sistnämnda tydligen står de gemensamma källorna närmare. I de i mars 1696 färdiga förslagen finnas ock många lagrum, som genom sin formulering icke hänvisa på förenämnda gemensamma källor, utan just på förevarande förslag.

Om sålunda sistnämnda förslag utgör den omedelbara källan till de i mars 1696 granskade förslagen, uppstår frågan, huruvida förslaget utarbetats inom den 1686 tillsatta Lagkommissionen eller icke. Då 1665 års förslag framlagts vid riksdagen 1668, har förevarande förslag i allt fall icke före sistnämnda tid blifvit utarbetadt. Emellertid är det bekant, att STIERNHÖÖK och BERLING äfven efter 1668 varit sysselsatta med lagförslags utarbetande. Men då en jemförelse mellan 1643 och 1665 års förslag å ena sidan och förevarande förslag å den andra utvisar, att de stadganden, som från de förra förslagen upptagits i det senare, dervid formulerats i enlighet med ett afgjordt yngre språkbruk, synes häraf med sannolikhet framgå, att förevarande förslag icke är utarbetadt af STIERNHÖÖK eller BERLING. Då det icke heller eljest är bekant, att något förslag till Dråpmåla- eller Såråmålalbalk blifvit utarbetadt 1668—1686, synes det vara antagligt, att förslaget har tillkommit efter sistnämnda år. Emellertid torde förevarande förslag knappast tillhöra de första åren af Lagkommissionens verksamhet. Detta framgår deraf, att Dråpmålabalken i april 1688 tilldelades Ränträstaren J. SNECKENBERG, men Såråmålalbalken först i april 1690. Före sistnämnda tid torde förevarande förslag sålunda icke hafva tillkommit. Att SNECKENBERGS företrädare, Sekreteraren G. STIERNHOFF, som på grund af andra embetsgöromål redan den 9 maj 1687 utträdde ur Lagkommissionen, utarbetat något förslag till Dråpmåla- och Såråmålalbalk, kan icke antagas. Förevarande förslag skulle sålunda hafva utarbetats tidigast under år 1690. Omedelbart före den 3 mars 1696 började föredragningen af de förslag till Dråpmåla- och Såråmålalbalk, som senare under samma år delgåfvos vederbörande myndigheter. Sistnämnda förslag angifvas i en anteckning bland Lagkommissionens »Strödda handlingar» vara uppsatta af Revisionssekreteraren J. WATTRANG. Redan i januari månad 1696 hade emellertid enligt »Memorialet» ett koncept till Dråpmålabalk blifvit i Lagkommissionen uppläst. Möjligt är, att förevarande förslag varit det, som då förelegat, samt att öfverläggningen föranledt den omarbetning, som föredrogs i mars. De jemförelsevis stora olikheterna mellan de båda förslagen kunna förklaras deraf, att det äldre utarbetats af SNECKENBERG. Af »Ordregistret» (v. Dråpmåla- och Såråmålalbalken) synes ock framgå, att den egentliga granskningen af Dråpmålabalken först skett i mars, hvaremot under januari

endast enstaka hithörande frågor behandlats. Huru härmed än må förhålla sig, hafva öfvervägande grunder ansetts tala för att icke i denna samling förbigå detta förslag, som i allt fall är den omedelbara grundvalen för det i mars 1696 färdiga förslaget.

II. Förslag till Dråpmålabalk 1696. Detta förslag är, såsom förut blifvit anmärkt, utarbetadt af Revisionssekreteraren J. WATTRANG och föredrogs enligt »Orderegistret» (v. Dråpmålabalken) i Lagkommissionen i mars 1696. Att detta förslag, icke det föregående, afses i »Orderegistret», framgår deraf, att det förslag, som »Orderegistret» åsyftar, angifves hafva 12 kapitel, hvilket öfverensstämmer med förevarande förslag, men icke med det förra. Protokoll öfver förslagens föredragning i Lagkommissionen finnas icke i behåll. Efter föredragningen har förslaget blifvit utsändt till vederbörande myndigheter för påminnellers afgifvande.

Handskrifter. 1) En i RA förvarad handskrift, sign. DrB I: 1. Denna handskrift tillhör de förslag, som från Göta Hofrätt 1876 öfverlemnats till RA. Ett concept till påminnelser finnes sammanhäftadt med de förut omförmälda koncepten till påminnelser öfver Högmåla- och Edsöresbalken. Efter denna handskrift, som betecknats med A, har förslaget blifvit tryckt. 2) En i RA förvarad handskrift, sign. DrB I: 2, betecknad med B. 3) En afskrift i B 101 p, betecknad med D. 4) En afskrift i B 101. q, betecknad med E. 5) En afskrift i N 1219, betecknad med F. 6) En afskrift i N 1220. Denna handskrift, som är försedd med några marginalanteckningar, har betecknats med G. 7) En afskrift i N 1221, betecknad med H.

II. Förslag till Såråmålalabalk 1696. Förslaget, som tillika med närmast föregående förslag till Dråpmålabalk utarbetats af Revisionssekreteraren J. WATTRANG, har enligt »Orderegistret» (v. Såråmålalabalken) granskats i Lagkommissionen i mars 1696. Protokoll öfver föredragningen finnas icke i behåll. Efter föredragningen har förslaget blifvit utsändt till vederbörande myndigheter för påminnellers afgifvande.

Handskrifter. 1) En i RA förvarad handskrift, sign. SB I: 1. Denna handskrift tillhör de förslag, som från Göta Hofrätt 1876 öfverlemnats till RA. Ett concept till påminnelser finnes sammanhäftadt med förut omförmälda concept till påminnelser öfver Högmåla- och Edsöresbalken. Efter denna handskrift, som betecknats med A,

har förslaget blifvit tryckt. 2) En i RA förvarad handskrift, sign. SB I: 2, betecknad med B. 3) En afskrift i B 101 p, betecknad med D. 4) En afskrift i B 101 q, betecknad med E. 5) En afskrift i N 1219, betecknad med F. 6) En afskrift i N 1220. Denna handskrift, som är försedd med några marginalanteckningar, har betecknats med G. 7) En afskrift i N 1221, betecknad med H.

I. Förslag till Tjufvabalk 1696. Förslaget, som författats af Rådman M. J. NYMAN granskades enligt »Memorialet» i Lagkommissionen i april och maj 1696. Enligt Lagkommissionens protokoll, som för denna tid finnas i behåll endast i BECCHII utdrag, började föredragningen den 21 april 1696 och afslutades den 5 maj (Bd II s. 62—72), påbörjades för andra gången samma dag och fortgick till och med den 7 maj (Bd II s. 72—76). Efter föredragningen har förslaget blifvit utsändt till vederbörande myndigheter för påminnelser afgifvande.

Handskrifter. 1) En i RA förvarad handskrift, sign. TB I: 1. Denna handskrift tillhör de från Göta Hofrätt 1876 till RA öfverlemnade förslagen. Vid förslaget är fogadt koncept till påminnelser. Efter denna handskrift, som betecknats med A, har förslaget blifvit tryckt. 2) En i RA förvarad handskrift, sign. TB I: 2, betecknad med B. 3) En afskrift i B 101 q, betecknad med E. 4) En afskrift i N 1219, betecknad med F. 5) En afskrift i N 1220. Denna handskrift, som är försedd med några marginalanteckningar, har betecknats med G. 6) En afskrift i N 1221, betecknad med H.

I. Förslag till Lägersmålsbalk 1696. Förslaget, som är författadt af Sekreteraren S. LEIJONMARCK, föredrogs enligt »Memorialet» i Lagkommissionen i april och maj 1696. Protokoll öfver denna föredragning finnas icke i behåll, men »Memorialets» uppgift bestyrkes af »Orderegistret» (v. Lägersmålsbalken). Efter föredragningen har förslaget blifvit utsändt till vederbörande myndigheter för påminnelser afgifvande.

Handskrifter. 1) En i RA förvarad handskrift, sign. LB I: 1. Denna handskrift tillhör de förslag, som från Göta Hofrätt 1876 öfverlemnats till RA. Vid förslaget är fogadt koncept till påminnelser. Efter denna handskrift, som betecknats med A, har förslaget blifvit tryckt. 2) En i RA förvarad handskrift, sign. LB I: 2, betecknad

med B. 3) En afskrift i B 101 p, betecknad med D. 4) En afskrift i N 1219, betecknad med F. 5) En afskrift i N 1220, betecknad med G. 6) En afskrift i N 1221, betecknad med H.

Rättegångsbalken. I. Förslag till Rådstufvubalk 1688.

Handskriften förvaras i RA bland förslagen till Rättegångsbalk och har till RA öfverlemnats från Stockholms stads arkiv 1894. Förslaget är författadt af Borgm. D. CAMEEN och M. TÖRNE samt Rådman CHR. BRUNELL. Enligt ofvan åberopade »Memorial» blefvo 1688 »några capita af Rådstugu- och Jordabalkarna opläsne, men ej något wist tillgiort, eller till acta lemnat». Lagkommissionens protokoll för den 6 april 1688 utvisar, att af ett förslag till Rådstugubalk denna dag föredrogos åtta kap. En jemförelse mellan berörda protokoll och de ändringar, som blifvit gjorda i förevarande handskrift, utvisar, att just detta förslag förelegat vid granskningen 1688. Egendomligt är, att rättelser i handskriften finnas icke blott i de åtta första kapitlen, utan äfven i de följande. Man kunde på grund häraf vara benägen att antaga en lucka i Lagkommissionens protokoll (Bd I s. 33). Men »Orderegistret» (v. Rådstugubalken) är uppgjort på grundvalen af protokollet i dess nu befintliga skick. Förslaget synes senare hafva råkat i glömska (jfr Bd III s. 156). — Bland förarbetena till Rättegångsbalken böra ock nämnas de s. k. »puncterna om processen», som ligga till grund för Rättegångsstadgan af den 4 juli 1695. Enligt »Memorialet» föredrogs konceptet till dessa »puncter» i mars och april 1693, hvarefter detsamma, sedan påminnelser inkommit, granskades i september, oktober och november 1694 samt i april 1695. Enligt Lagkommissionens protokoll den 31 okt. 1693 »oplästes å nyo hwad opsatt är om några puncter uthi processen» (Bd I s. 501, jfr Bd I ss. 449—506, II ss. 3, 22—24). Då emellertid dessa »puncter» äro affattade i form af ett utlåtande, icke i form af lagförslag, hafva de icke bland förslagen blifvit upptagna. — Slutligen må anmärkas, att i B 101 m finnes ett fragment (kap. 1—15) af en Rättegångsbalk. Handskriften innehåller några af BECCHIUS gjorda ändringar och marginalanteckningar. En närmare granskning utvisar emellertid, att endast ett första utkast kan sägas föreligga. Detta framgår bl. a. af den bristfälliga anordning, som upprepade gånger återupptager redan

behandlade ämnen. Utkastet har sannolikt tillkommit före 1695, hvar-
emot BECCHII anteckningar blifvit gjorda efter Rättegångsstadgans
utfärdande. Då intet skäl finnes att antaga, att utkastet föredragits
i Lagkommissionen, och då härtill kommer, att detsamma icke haft
någon betydelse för de senare arbetena på Rättegångsbalken, har det
icke i denna samling upptagits.

Upsala den 15 november 1902.

Wilhelm Sjögren.

LAGKOMMISSIONENS FÖRSLAG

1686—1697

KONUNGABALKEN

Förslag till Konungabalk 1696.

Konungsbalken.

I Capittlet.

1 §. Att een konung allenast, och ett konungzligit wälde är öfwer heela riket, och att riket med alle dess dhelar bör ewärdeliga wara osöndrat¹.

2 §. Konungslige cronan är ärfwande på man och qwinkönet.

3 §. Dess straff som bryter eller stemplar här emot, eller weet theraf och eij i tijd uppenbarar.

1 §. Een konung och ett konungzligit wälde² är öfwer hela Swea riket med alle dess tillhörige herrskaper, land och landskaper till ewärdeliga tijder, och skall therutinnan aldrig någon söndring tillåtas eller försökias³.

2 §. Thenne konungzlige crona är ärfwande⁴ både på mans och⁵ qwinnokönet⁶ till ewiga tijder. Manköhnet och then äldste theraf

¹ F: afsöndrat.

² AIL: Kon[ungs]b. LL. c. 2; ibid. § 1; Kongl. Rådens förkl. 1681.

³ AIL: Rdbesl. 1650 § 3; Hert. Karl G[ustafs] förs. 1650 § 3.

⁴ AL: Arfförening 1544 13 Jan.; Arff. 1590; Arff. 1604; K. Erichs stadga för furstarna 1561; Rdbesl. 1566 § 2; K. Carl den 9:des conf[irmation] på lagb[oken] 1608; R. St. förkl. 1649; Rdb. 1654 § 1, 2; Reg.f. 1660 § 2; Rdbesl. 1683 § 1; Rdb. 1602 § 2; Rdb. 1650 § 7.

⁵ BCDEGKM: 1683 års Riksd. Besl. 1 punct. Item 1693.

⁶ I: »uppå äkta». Conf. annot. ad c. 3:m Kongb. LL.; Arffören. d. 22:dra Mart. 1604 fol. 9:mo; Riksd. beslut 1627 d. 24 Decemb. 1 §; Kong. Eriks stadg. för furst. 1561; Rdb. 1566 § 2.

eller thess manliga afkomma hafwer förträdet. Men i brist af alt mankønet, tå ärfwes then konungzlige cronan på qwinkøhnet¹, som i den konungzlige successionsordningen wijdare förmäles².

3 §. Beträdes någon af undersåtarna, hög eller låg, inn- eller uthrijkes, thermed, att hemligen eller uppenbarligen stämpla något emot det konungzlige wälde, rikets osöndrade eenigheet, eller det konungzlige huusets arfzrätt och förbemelte successionsordning³, eller uppå hwariehanda sätt stiftar irring och oreda therutinnan; then-samma och alla the i råd äro therom, eller theraf weta och icke tjdigt tillkänna gifwa⁴, wara håldne för förrädare, och hafwa förwärkat ähra, lijff och godz, både i löst och fast konungens eensaak; och stånde till konungen, huruledes han theas barn och närmaste slächt will ansee⁵.

II Capittlet.

1 §. Hwarutinnan then konungzlige macht och wälde består.

1 §. Konungen är allena rådande och biudande⁶; och förden-skull är konungens⁷ macht och wälde uthöfwer hela sitt arfrijke aldeles obeskränckiat⁸; ty är och konungen⁹ ingom någon räknenskap skyldig i någor måtto utan Gudi allena, genom hwilkens allmacht det konungzlige regemente styres och styrkes. Konungen äger macht öfwer hela sitt arfrijke: 1. lagh¹⁰, stadgar och förordningar så i

¹ AIL: Rdb. 1627 § 1, 1633 § 1, 1634 § 1, 1683 § 1. — I: Rkdsb. 1693, 4 §.

² BCDEFHIKM: blifwer förmält.

³ AIL: 1561 [åhrs] stadga för furstarna; Rdbesl. 1604; Arff. 1604; Örebro stadg. 1617; Rdb. 1634 § 2. — I: Riksd. 1683 § 2 ad fin., Ständ. Cassat. act., Kl. M:ts ap[prob.] derpå 1689 d. 15 Martii.

⁴ L: K. Erichs patent 1563 1 Maj § 1.

⁵ L: K. Carl den 9:des testamente 1605.

⁶ AL: 1693 åhrs Rikzdagsbeslut 4 punct. Ständ. förkl. 1689 d. 14 Mart.

⁷ BCDEFGKM: 1693 års Riksd. Besl. 2 punct. — I: Approb. på ständ. förkl. angående några ärender 1680 d. 10 Dec., Cassat. act. 1689 14 Mart., Riksd. beslut 1693, d. 20 Nov. 1693 § 4, item Riksd. 1697 d. 29 Nov. § 3.

⁸ AIL: K. M:tz rescript till Kgl. Senaten d. 28 Febr. 1682. — L: Konungen är intet förbunden till någon regeringsform.

⁹ ABCDEFGKLM: Rijkens Ständers förkl. och Kl. M:tz approbation af d. 10 Decemb. 1680; — AL: Rdb. 1693 § 4.

¹⁰ F: arfrike stadga och förordningar. — AL: K. M:tz aprob. 1680 in fine. — ABCDEFGKM: Ständernes förklaring af d. 16 Nov. 1682. Item Kl. M:tz aprob. af d.

werdzlig som kyrkiorätt att stiffta, och i alle måhl som han finner sitt arfrijkes och undersåtares allmenna bästa angå, påbiuda eller¹ förändra; 2. och således både öfwer alt werldzligt samt kyrkio-wäsendet² högste rätt och styrsell hafwa; 3. dombstolar förordna³; 4. högsta domb hafwa⁴ skräck och ofsockner bryta⁵, och sanningen i allehanda ährender, antingen effter laga process eller sitt konungzlige godtfinnande uthleta⁶, samt lagh och förordningar att uthtyda⁷; 5. alle embeten i gemeen⁸ både uthi det werdzlige och kyrckiestånd⁹ effter sitt konungzlige behag att gifwa och uthdeela; 6. förbättringar af stånd och willkor att förläna¹⁰; 7. wanrycktade eller af öächta säng födde med uprättelse benåda; och förklara dem myndige som effter lagh omyndige äro; 8. straff som af dombstolarne påläggias, att skiärpa eller lindra¹¹; 9. öfwer alla saakören att förordna¹²; doch måhlsäganden sin rätt förbehållen; 10. allehanda privi-

9 Decemb. samma åhr. Item R[iks]dagzbeslut af d. 3 Jan. 1683 9:de punct. — AL: K. M:ts rescript till Gen[eral]m[ajor] Schultz d. 8 Mart. 1682, till Bancofullm. 30 Apr. 1682; St. förkl. 1689; K. M:ts approb. 1689; — I: Recensentur jura majestatis: Ständ. förklaring angående kon. rätt till stadg., författ. 1682 d. 16 Nov., Riksd. 1683 § 9, item Kl. M:ts appr. d. 10 Dec. 1680, Kl. M:ts res. til Gen[eral]maj[or] Schultz d. 8 Mart. 1682, til Bancofullm. d. 30 April 1682, Kongb. LL. c. IV § 9. Kl. rescr. til Bisk. Vallerium d. 5 April 1682, till Christ. Horn d. 27 Feb. eod. an[no].

¹ I: påbiuda förklara eller.

² AL: K. M:ts rescript till Bisk. Vallerium d. 5 Apr. 1682, till Hr Christer Horn 27 Febr. 1682.

³ AL: Rätteg[ångs]ord. 1614 § 10; R[ättegångs]proc. 1615 § 35; Tingmb. Wes[er]ml. c. 1. — AL: Upl. 1. h. 1.

⁴ AL: Kongb. LL. c. 4 in fine § 9; Tingmb. 41; Rätteg[ångs]proc. 1615 § 35; Krijgzart. 1621 § 119; Konungens höga rätt att allena restituera res judicatas in integrum: K. M:ts rescript till Swea Hoffr. d. 15 Sept. 1682, till Kgl. Senaten d. 25 Junii 1681.

⁵ I: Tingb. c. 21 fin., item c. 41 ad fin., Rätg. p. § 35, Kr. Art. 1621 § 119, item § 145.

⁶ AL: Tingmb. c. 21, 22; Krijgzart. 1621 § 145. — A: Rätteg[ångs]process. d. 23 Junii 1615 art. 35.

⁷ AL: K. M:ts approb. 1680 fine. — I: Kl. M:ts appr. d. 10 Dec. 1680.

⁸ AIL: Ständ. förkl. 1689; K. M:ts appr. 1689.

⁹ AIL: K. M:ts rescript till Gouv. Lichten de dato 22 Febr. 1682; dito till Hr Christer Horn de dato 27 Febr. 1682.

¹⁰ AIL: K. Erichs Stadg. för furst. 1561.

¹¹ I: Såsom och elliest fridz och leijde bref at gifwa. — AIL: K. Er[iks] Pat. den 1 Maji 1563, R. beslut 1604 § 6, Gust[af] I Form. R. 1540 § 12. — I: Nullum ita magnum subjectorum nostrorum delictum est, quod nostra clementia non medeatur. Nov. CXXXIX.

¹² AIL: Konb. LL. c. 2 pr.; K. Gust[af] Ad[olfs] mandat d. 27 Mart. 1613.

legier att förinna och uthtyda¹; 11. böön- och fastodagar att påbiuda; 12. under konungens wåld och macht allena är ochså heela krigzmachten till landz och siös²; sampt alla slott och fäster³, såsom och krigg att föhra⁴, och sine undersåtare dertill att upbiuda eller theras undersåtelige bijståndh i manskap eller medell att fordra⁵; 13. fred och förbund att giöra och sändebud att sända⁶; 14. under konungens macht och wælde är i lijka måtto all konungzlig rättigheet och cronones ingiäld, danaarf⁷ och dulgadråp⁸, sampt kyrkio-⁹ och hwariehanda publique medell, rörlige och orörlige, hwarpå konungen äger obeskränkiat wåld att tala och till cronan eller theras förra och rätta bruk återkalla det som afhändt är¹⁰; sampt nödigge pålagor dess undersåtare wijd hwariehanda påfordrande fall att åläggia¹¹; 15. mynt att slå¹²; 16. thesslijkest trogne tienster med benådningar att wedergälla¹³, doch skall i ewärdige tijder ingen cronejord eller ränta, lijtet eller mycket, hwarken på lähns eller allodial rätt bortgifvas eller sällias¹⁴, uthan hafwe then konung som effterkommer, macht thensamma till cronan igen att återkalla; 17. och altså till-

¹ G: privilegier at förinna. — AIL: K. M:ts rescript till Bisk. Vallerium de dato 5 April 1682.

² AIL: Krijgzart. 1621 § 19.

³ AIL: Konb. LL. c. 2 pr.

⁴ AIL: K. Joh[ans] Stad. 1582 § 10; K. Carl den 9:des patent d. 4 Decemb. 1556 § 10.

⁵ I: C. IV § 6; på händelse af krig upbäres icke allenast durchtågsgiard, Tågord. 1696, utan ock contribut., Beslut 1686, 1689, 1693 § 5, Påbud angående contrib. 1699, 1700, 1701.

⁶ AIL: K. Joh[ans] patent d. 2 Mart. 1591. — L: Kongb. LL. 4 § 5.

⁷ AL: Konb. LL. c. 2 pr. et c. 4 § 5. — AIL: Erfdb. LL. [c.] 23. — AL: c. 18 [Erfdb.] StL.

⁸ AL: Dråp[mål med] will[ia] LL. c. 25, 26; Adel. priv. 1590. — I: Dråp med will[ia] LL. c. 25, item Kongb. LL. c. 2, Ad. Priv. 1590.

⁹ AIL: K. M:ts rescript till Hr Christer Horn de dato 27 Febr. 1682.

¹⁰ AL: Rescript till Hr Christer Horn d. 27 Febr. 1682. — I: Dict. rescr. 1682.

¹¹ AIL: Konb. LL. 4 § 6; K. Erichs Stadga 1561 för furst.

¹² AIL: K. Joh[ans] patent 1572, 29 Aug.; Rdb. 1635 § ult.; K. Erichs stadg. för furst. 1561; Priv. för graf. och frijh. 1569 d. 9 Julii.

¹³ AL: Red[uctions]st. 1655 princ.

¹⁴ ABCDEFGIKLM: Rijkzd. besl. af d. 3 Jan. årh 1683 5 punct; item Kl. M:tz approb. på Ständernes förkl. öfwer det 4 cap. KB LL. af d. 9 Decemb. 1682; item Kl. M:tz stadga om Cronones abalienerade godz af d. 9 Decemb. 1682, 1 punct. — AIL: Konb. LL. 4 § 9; K. Gust[af] den I testam. 1560; K. Erichs Stadg. för furst. 1561; K. Joh[ans] Stadga i Calmar 1587 d. 5 Sept.

hörer den högsta macht och wälde¹ i gemeen konungen allena, att² gjöra, förordna, biuda och befalla uthöfwer alt sitt rijke och undersåtare både i werdzlige och andelige sampt kyrkiomähl och ährender uthan någon åthskillnad³.

III Capittlet.

1 §. Om konungens cröning och försäkring⁴.

2 §. Om cröningshielp.

1 §. Then konung som till regementet träder, hafwer macht att låta sig cröna⁵, när, hwarest och huruledes han godt finner. Han tillsäger också sina undersåtare, att han then reena evangeliske läran, effter den oförändrade augsburgiske bekännelse sampt Upsala concilio af år 1593 öfwer alt sitt rijke beskydda och handhafwa will; och alle sine undersåtare i gemeen, samt hwar i synnerheet wijd⁶ lagh och rättwijsan skydda; desslijkest sitt rijke för all uthwärtens öfwerwäld förswara⁷.

2 §. Undersåtarnes skyldigheet är cröningshielp att uthgiöra, enär det påfordras⁸.

IV Capittlet.

1 §. Om kongl. bröllopp omkostnad.

1 §. När konungen träder i giftermähl, så fordrar han af undersåtarna, det som till bröllopp omkostnad skall användas⁹.

¹ I: macht och alle det konungslige wäldet tillhörige rättigheter.

² I: såsom och isynnerhet at.

³ AIL: K. M:tz rescript till Bisk. Wallerium de dato 5 Apr. 1682; K. Erichs stadga för furst. 1561, Instr. för Ass. Stiernh[öök] 1681 d. 17 Maj § 3. — AL: Rescr. till Hert. Ad[olf] d. 6 Febr. 1685. — AIL: dito till Hert. Ad[olf] d. 18 Julii 1688.

⁴ BCDEFGHIKM: Om konungens kröning.

⁵ AL: Konb. LL. c. 7; Rdb. 1647 § 8, 1650 § 1, 1675 § 1; Chrön. pat. 1650.

⁶ FH: med.

⁷ AL: K. Gust[af] Ad[olfs] förs. 1611; Dr. Christ[inas] 1644, Hert. Carl G[ustafs] 1650 och 1654, K. Carl den XI 1672, R. St. Stadf. på testam[ents]Jordn. 1560, Rdbesl. 1650 §. 7, 8, 9. — I: Kon. äger at handhafwa sine undersåtare wid deras christelige religion, vid[e] Handell i Stregnes 1529; K. Gust[af] I Test. 1560, Ups[ala] Prästm. 1572, Beslut 1595, 1597, 1600, 1602, Arfför. 1604, Örebro Stadg. 1617, Beslut 1633 § 4, Relig. 1655, Besl. 1664 § 2 etc. »Aller frider ökas och ofrider forgangis, effter thy som konunger är rätwijs til» Kongb. [LL.] IV: 7.

⁸ A: Rdb. 1675 d. 25 Sept. — AL: Rdb. 1680. — I: Kongb. LL. c. IV § 6, Beslut 1526, Beslut 1654, Beslut 1675, Beslut 1697 § 7.

⁹ AL: Rdb. 1680 § 10. — I: Wijd händelse af bröllopp gifwes ut brölloppsgård: Beslut 1655 § 7, Beslut 1680 § 10, 11.

V Capittlet.**I §. Om drottningens lijfgeding.**

I §. Drottningens lijfgeding må aldrig uthi lähn eller godz, som någon werdzlig eller kyrkiojurisdiction, mycken eller lijten, wijdhänger, förlähnas, utan aff konungens räntecammar åhrlig summa thertill laggas och förordnas¹.

VI Capittlet.**I §. Om kongl. barnens underhåld.****2 §. Om kongl. barnens bröllopszkostnad och hemgift.**

I §. Samma lagh som om drottningens lijfgeding i nästföregående 5:te capittlet förmålt är, ware ochså om kongl. barnens underhåld².

2 §. Giffter konungen uth någon af konungzlige barnen; tå förelägger han sammalunda, hwad till bröllopszkostnad³ och hemgiftt af undersåtarne bör utgiöras.

VII Capittlet.**I §. Om begrafningzhielp.**

I §. Tå begrafningzhielp betarfwes så är det och undersåtarnes plicht densamma att erlægga⁴.

VIII Capittlet.**I §. Om konungens förordningar eller testamente och ytterste willie⁵.****I §. Alt det konungen stadgar och förordnar, antingen om dess**

¹ AIL: Konb. LL. c. 10; R. R. förs. gifwen K. Gust[af] I för des gemåhl på lijfgedingh 1526 d. 24 Jan.; Rdb. 1660, 3 Nov. § 4; St. förkl. 1682 d. 27 Novemb.; Rdbesl. 1683 § 4; 1660 åhrs Bijafsk. § 2; Rdb. 1634 § 5.

² AIL: Rdb. 1650 § 3; Hertig Carl G[ustafs] förs. 1650 § 3.

³ AL: K. Gust[af] I testam. 1560. — AKL: Rdb. 1604 § 8. — I: Cap. IV § 6 Konb. LL., Arfför. 1544, K. Gust[af] I Test. 1560, Beslut 1604 § 8.

⁴ AL: Rdb. 1693 § 5. — I: På händelse af dödzfäll gifwes begrafningsgiärd ut: Beslut 1693 § 5, Beslut 1697 § 7.

⁵ I: Beslut 1683 § 2.

kongl. huus eller igenom¹ testamente, som sin ytterste willie, att uthi regementet och rikets styrelse, samt kongl. barnens förmynderskap, uptuchtelse och underhåld, som förberört är, effterlefwas, det skall fast och oryggeligit som en obrotzlig lagh stånda, wijd straff² af konungens påbudz förbrytelse, som det nijonde capittlet förmåler³.

IX Capittlet.

1 §. Undersåtarnes plicht i gemeen.

2 §. Förbrytares straff.

1 §. Undersåtarna äro konungen all troheet⁴ och lydno plichtige⁵. Och skola the: 1. när konungen till regementet träder, och han eed af them fordrar, then troheets och lydno eed honom swäria⁶, som han them föreläggandes warder. Ingen skall sig eeden undandraga, om han fredh och konungens hägn niuta will⁷; 2. tå allmenne eeder konungenom swärias, förbinda the så födde som ofödde, när- och frånwarande⁸; 3. undersåtarnes troheet för konungen består therutinnan att tidigt och i alla måtto sökia konungens och det konungzlige huusets samt det kongl. regementetz styrka, bästa, nytta och fromma, och all skada i tijd tillkänna gifwa, och med yttersta kraffter hielpa att afwäria; 4. undersåtarnes lydno består i en oförtruten flijt att giöra och effterkomma konungens budh och befallningar, ware sig i embetes beställningar eller andre särskilte måhl⁹; såsom och alla konungens påbudh och förordningar effterkomma, the ware sig antingen af konungen sielf eller å konungens wägnar af hans embetes män och befallningzhafware utgångne.

2 §. Förbryter någon emot konungens högheet, uphäfwer sig emot det konungzlige wäldet, eller grijper å hwariehanda sätt uti the ofwanförmälte konungzlige rättigheeter, eller obeskedliga skrifwer eller

¹ AIL: Rdb. 1547 31 Jan. § 2; Arff. 1544. — ABCDEFGIKLM: Rijkzdagsbeslut af årh 1680. — AIL: Rdbesl. 1683 § 2; Rdbesl. 1693 § 2.

² AIL: R. St. förkl. d. 19 Decemb. 1682; Rdb. 1683; Rdbesl. 1693 § 2.

³ I: alii: som uti Högm.bl. cap. . . . förmåles.

⁴ FH: konungen till trohet.

⁵ AIL: Konb. LL. c. 2 § 2 et c. 5 § 2.

⁶ A: Konb. LL. c. 5. — L: Kongb. LL. c. 5 § 5 fine.

⁷ F: konungens höga nåde njuta will.

⁸ A: Konb. LL. c. 5 § 5 fine. — I: Konb. LL. c. 4 § 8, cap. 5 § 5 ad fin.

⁹ D: budh och beställningar eller andra särskilte måhl; H: budh och befallningar eller andre särskilte måhl.

af argheet talar therpå, eller uppå thet som af konungen i en eller annan måtta stadgat, påbudt eller förordnat är, eller stämplar på något sätt theremot¹; eller wetandes sådant å färde wara icke gifwer thet tijdigt tillkänna, thensamme och alle the therom i råd äro hafwe förwärkat ähra lijff och godz rörlige och orörlige konungens een-saak². Förseer sig någor elliest, emot någonthera af konungens rättigheet, eller försummar thess påbud, tå stände till domarens om-pröfwande, om thet af argheet och ondsko eller utaf oförstånd skedt är, och straffas, som brätten är till, hwarom framdeles i Högmåhls-balcken förmähles.

X Capittlet.

1 §. Om konungens råd³.

1 §. The som konungen sig till kongl. råd tager⁴, skole konun-gen then eed swäria, som han⁵ them föreläggandes warder⁶. Theras plicht är, att enär konungen them om råd frågar, the tå effter bästa förstånd, redeligen och owildogt råda⁷, såsom the thet in för Gud och konungen med trygdt samweth förswara wele. The skola och elliest i alla stycken som lända till styrckia af konungens högheet och dess regementz bästa, sampt med det kongl. huusets wälfärd⁸, såsom och tijdigt tillkiänna gifwande och afwäriande af alt skadeligit, som the weta å färde wara, bewijsa sig hulde och trogne samt rede-lige och waaksamme. Ingen må tala uppå konungens råd thet som dess heeder och ähra angår⁹; gör thet någon och warder lagligen öfwerwunnen, tå hafwer then förwärkat sitt lijff; äro the elliest oqwä-dens ord, eller annat neesligit, tå skall then thet gör, ligga i häck-telse en månad wijd wattn och bröd.

¹ L: K. Carl den 9:des testamente 1605 d. 12 Aug., K. Erichs patent 1563 1 Maj § 1.

² AL: Rdb. 1689 § 1 fine et 2.

³ ALL: Äre inge mediatorer emellan konungen och ständerne. Kgl. Rådens förkl. 1680; K. M:tz approb. 1680; Ständ. förkl. 1689; K. M:ts approb. 1689.

⁴ ALL: Konb. LL. c. 8; Reglerings]form 1634 § 5. — AL: Kl. Rådens förkl. 1681; K. M:tz rescript till Kgl. Senaten d. 28 Febr. 1682; Kgl. Rådens ytterl. förkl. 1682; Re-script till Biskop[ar]ne d. 11 Mart. 1682; Ständ. förkl. 1689; K. M:tz approb. 1689.

⁵ IK: man.

⁶ AL: Eedzformulär för Rådpersonerne 1687 upsatt.

⁷ AL: Rdb. 1602 § 3; K. M:tz approb. 1680; Konb. LL. c. 8 § 1.

⁸ K: husets bästa och wälfärd.

⁹ AL: Konb. LL. c. 9; Kongl. Rådens supplique 1680; K. M:ts res. för adel. 1680 d. 4 Decembr; Rdb. 1660, 3 Nov. § 3.

XI Capittlet.

1 §. Om them som i embeten stadde äro.

1 §. Alla the som i något embethe stadde äre, eller om något embete anförtrodde blifwa, det ware sig i werdzlige eller kyrckioståndet, the skola swäria konungen then eed, som han them föreläggandes warder; och med all flijt och trooheet fullgiöra deras embeters plicht, till konungens tienst och dess rättigheeters i acht tagande, the hafwa också konungens hägn emot all oförrätt och ogrundat efftertahl att åtniuta¹. Feelar någon eller förbryter sig i sitt embete, så stände det till skiärskådan och domb, antingen det af argt upsåth eller oförstånd, och försummelse är skedt.

XII Capittlet.

1 §. Om åtahl på konungens rättigheeter, att det icke inom någon tijd beskränckies².

1 §. Konungens och dess cronas rättigheeter, det ware sig i jordegodz och räntor eller inkomster, eller hwariehanda thet hälst wara må, kunna icke inom någon tijd beskränckias, utan står alt framgeent yppet, att uppå them tahla och them till cronan³ återkalla, hwarom i Jordabalcken också förmäles, samma lag är om kyrkiors, academiens, gymnasiers, scholars och hospitalers rätt. Med barnejord och rätt förhålles, som i Jorda- och Erfdabalcken omtahlas.

Addenda till Cap. XI⁴.

§ 2. Ingen må understå sig uthi sitt embetes förrättande ehwad det hälst är, taga hwariehanda mutor och gåfwor, dermed konungens tienst att skada eller hindra, eller des rättwijsa, påbud och befallningar att efftersättia, eller lag och rätt at förwillla, beträdes någon der med

¹ I: Kongl. M:ts bref till Landsh. v. Vicken i Calmar, dat. Stockholm d. 8 Junii 1682.

² I: Kl. M:ts Resol. 1652 d. 17 Martii; Kl. M:ts Res. d. 22 Octob. 1686; Kl. M:ts Res. för Ridd. och Ad. d. 25 Octob. 1686 § 42; c. 2 § 1 Konbl. LL.; Kgl. Br. d. 13 Jul. 1691.

³ AL: K. M:tz rescript till Bancofullm. d. 30 Apr. 1689. — L: Till Red. dep. 1688 d. 24 Jan.

⁴ Detta tillägg finnes endast i M.

thå skall det af domaren ransakas och dömas, effter som saken är till, uti högre måhl som konungens dienst in- eller uthrikes angå, straffas till lijf, gods och löösören, såsom then hwilken konungen eller thes rijke någon orätt gör, med bref, råd eller hielp, är thet annor saak, straffas effter som bråttet är, fordrar och äskar någon allmänt ock genom någre föråhringar för sin beställning annorledes än honom tillåtet är, straffas han som den der någon tunga eller uthlagor olagligen fordrar eller uppbär, gör han det till att någon saak eller person annorledes förtyda eller befrämia än tilbör, hafwe förwerkat sin dienst, så ock mutorne ock böte ähreröriq boot, sampt fülle skadan dubbelt, som deraf orsaken är; länder det konungen till hwarjehanda annor otienst straffas som annan förgripelse uti konungens hög- och rättigheet.

GIFTERMÅLSBALKEN

I. Förslag till Giftermålsbalk 1689.

Project till Giftemålabalk.

[Cap. 1.] Om them sig gifta må¹.

[§ 1.] Then som myndig och mogen man är², må med sin faders och moders råd och wetskap³ giftermåhl söka och sig hustru begära af hennes rätta giftoman.

[§ 2.] Giftermåhl må ej winna den som⁴ omyndig [är?], man för sitt 18:de qwinna 14:de ålders åhr; heden och ochristen, eller den som för sinnes swagheet, kropsens feel på naturens wägnar, annor soot eller smitto der till obeqwäm är. Gör thet någon, ware om dess maka, förmyndare eller giftoman så påstå, åter skild⁵, och den som annan således beswijkit, böte . . . dahler och skadan effter dess beskaffenheet.

[§ 3.] Eij må echtenskap byggias eller stånda, emällan dem som i rätt opp och ned⁶ och å ene sijdan gående slächtelängd, eller närmaste leed å både sijdor med skyld- och swågerskap af eller utan ächta säng förbundne äre. Eij heller emällan dem som uppen-

---

¹ Omedelbart efter rubriken har anmärkts: »NB. finnes fuller i Kyrchio ordningen och kan förbigås».

² I marginalen är tillagdt: »och rätt kundskap om sin Gud och christendom hafwer». Dessa ord äro emellertid understrukna, hvilket möjligen betecknar, att de böra utgå.

³ I marginalen fortsättes sålunda: »om giftermåhl söka then, som den qwinnosperson han till hustru begärer, i sitt wåld hafwer, och att utgifta råder, som hennes giftoman är och kallas».

⁴ Orden: »den som» äro i handskriften understrukna, hvilket torde beteckna, att de böra utgå. Siffrorna 18 och 14 äro ock i handskriften understrukna.

⁵ I marginalen fortsättes sålunda: »och then, som sådana sin bräckligheet förtijger, annan lockar och swijker böte . . .» Ordet: »böte» är skrivet af Becchius.

⁶ I marginalen fortsättes sålunda: »eller närmaste leed å ene och både sijdor gående linea med [skyld-]».

bart hoor med annan i förre giftermåhl, och sin makas lijftijd¹ bedrifwit.

[Cap. 2.] Om föräldrars rätt uti söners och änckias giftermåhl.

[§ 1.] Son, som i sin faders och moders huus och wåld är, och annan näring eller dienst eij hafwer, och sig mot dess willia giffter, ware sin rätt till faders och moders arf förlustig; jämwäl den som uhr faders wåld med dienst och egen näring trädd är; så och änckia som maka tager sin faders huus till märckelig last och nesa; giör och änckia eller möö lönskaläger, ware samma lag: kan den brottslige med bref eller wittne wijsa fader och moder för theras dödzdag des² brott förlåtit, så tage han sin arfwedeel, effter then som honom tillgifwit hafwer. Elliest råde then man som myndig och uhr faders wåld gången är, så och änckia, sielf om sitt giftermåhl.

[§ 2.] Tager adelsman eller möö annan än adel eller dess wederlijke sig till maka, utan konungens, faders, förmyndares, eller gifftomans tillåtelse, ware dess barn och afkomma utan adelig stånd, och fasta godz till näste slächt och konungen halfft förwärcat; utan fader eller förmyndare dem tillgifwer, och nåd hoos konungen winner. Konungen äger rätt och wåld slijke giftermåhl laglige giöra och gilla.

[Cap. 3.] Om gifftoman, dess rätt och wåld att möö giffta.

[§ 1.] Rätter gifftoman för möö eller pijga³ är fader eller den han och moder för sin död henne till förmyndare satt och begiärt: är ingen sådan, ware tå närmaste slächteman som pröfwes willia och kunna sig och andre wäl råda och förestå; som är, om så finnes, först sambroder; så halfbroder å fädernet, halfbroder å moderne, faderfader och moderfader; faderbroder och moderbroder; så hwar man effter annan som näst är att ärfwa, först på fäderne, så på moderne, och ändtelig den i swågerskapet der till skickelig pröfwes. Är ingen af them, ware tå then som konungen dess råd hoff- och öfre rätter för adelige barn; landt- eller stadzrätter för andra der till förordnar.

¹ Orden »och sin makas lijftijd» äro i handskriften understrukna, hvilket torde beteckna, att de böra utgå.

² Ursprungligen: »honom sitt». Ordet: »des» är skrifvet af Becchius.

³ I marginalen fortsättes sålunda: »är then henne i sitt wåld hafwer, och att utgiffta råda bör, som [är fader]».

Ware doch altijd moder om råd och samtycke till sine barns giftermåhl sökt och tiltald, jämwäl den af qwinnoslächten på fäderne eller moderne, hoos hwilken möö, som til ächta begiäres i huus och boo wistas, der ingen annan rätt förmyndare och slächtman är.

[§ 2.] Hafwer möö och pijga ej fader, moder, slächtemän eller förmyndare, ware then i hwilkens huus, wäld och tienst hon wistas om dess giftermåhl sökt och tiltald; råde doch en sådan sielf bäst hon kan sig föresee.

[§ 3.] Twijstas om rätt till att möö giffta emällan moder, bröder som till laga åhr komne äre, och förmyndare en eller flere, råde the mäst sammanhålla, man för qwinna, fäderne för moderne, eller then som möö willigt utan twång bijfaller; ty att ej må någon fader eller förmyndare gifftomåhl sluta för then han hafwer att råda och föresee, utan dess tydelige ja och samtyckie.

[§ 4.] Kan den man, som en qwinnas jaord och samtycke till echtenskap begiärt och wunnit, finna dess gifftoman af illwillia och oskiähl deras upsåth hindra och wägra; söke han tå den domare qwinnan tillyder, och ware i slijke måhl han med executoren i gifftomans stad och ställe, med sämme rätt att möö fästa och utgifwa, som gifftoman sielfwer; ty som giftermåhl med lag må och bör lösas, och ingen gifftorätt hafwa; så må echtenskap med lag och skiähl sin rätt och fortgång winna och niuta.

[§ 5.] Ingår någon möö eller pijga echtenskap annorledes, och man tager mot faders, eller moders willia der fader död är, och rätta förmyndare henne ej medhålla, hafwe förgiort fäderne och moderne, utan hon wijsa kan det sig af fader eller moder förlåtit, och den, som möö till sådant echtenskap lockar böte . . . Hafwe och i det fall, så och der fader och moder döde äro faderfader och moderfader samma rätt som fader; fadermoder och modermoder, samma macht som moder, arf effter sig att unna dem, som med giffter- och lägersmåhl det förwärkat. Men then emot annan gifftomans wett och willia, möö till echtenskap eller fästning lockar, böte . . .

[Cap. 4.] Om fästning.

[§ 1.] När man som sig giffta må hafwer som tillbör utan twång och swijk, wunnit qwinrones och dess gifftomans willia och

fulla samtycke till echtenskap, då böre dhe, gifftoman, brudgume och brud, med egen närwaro, tydelige ord och handslag, eller och genom wiss bref och fullmechtig, hwar för sig särskilt förklara, sin willia, troo och lofwen för fast ståndande uti wittnens närwaro, en mans å hwartheras, brudgumens och brudens wägnar, och så är den fästning laglig och gill, som med echtenskap fullbordas skall, när fästeman det 6 weckor föruth begärer. Men är fästning med afftaal och med Gudz ord och lag lijmätige willckor gord, må til gifftermål förr än dhe fullkomnas ingen twingas¹.

[§ 2.] Utfäster annor än det effter lag och . . . capitel gifftoman är, någon qwinna, oprätte dem skadan der af förorsakas, och böte der till . . . dahler eller wijse sig fullmacht af gifftomannen hafwa til att henne utfästa, och ware den fästning olaglig, rätter gifftoman, eller annan i dess rätt och ställe ej gör eller bijfaller.

[§ 3.] Om them, som twänne fästa, den ena eller andra häfdar, förhålles efter Kyrckioordningen.

[§ 4.] Är en fästning med, annor mot lagen, stände den laglig är, men böte icke dess mindre den sig två fäster . . . dahler och för lägersmåhl särskilt effter lagen. Så böter och den som ena qwinno till twenne män fäster. Och gjælde altijd den som swijker annan sin kostnadt och skada.

[§ 5.] Om lysande och wigning, skildnadt uti fästning och echtenskap förhålles, som Kyrckioordningen förmår.

[Cap. 5.] Om bröllop.

[§ 1.] När brudgumme will bröllop hafwa² må han gifftoman 6 weckor för uth tillsäija och om sin brud tillbörligen anmoda³. Wägrar gifftoman honom bruden, som föllia will och bör, utan förfall, siukdom annor olycka eller sorg, och dhe skiähl som dem aldeles eller till en tijd effter Kyrckioordningen skillia må, fülle brudgummen all skada och kostnadt, och böte . . .

[§ 2.] Wägrar han brudgumme annan gång sin brud böte ska-

¹ Vid detta stycke har i marginalen anmärkts: »Om fästning, echtenskapz fullbordan, skiähl och orsaker till skildnaden förhålles som Kyrckioordningen förmår.»

² Ursprungligen: »Will brudgumme bröllop hafwa.»

³ Orden: »tillsäija och om sin brud tillbörligen anmoda» äro i handskriften understrukna. Ordet: »om» är öfverkorsadt. Vid ordet: »anmoda» har Becchius i marginalen skrifvit: »begära».

dan och dubbelt, och gifwe sedan domaren och executoren bruden uti brudgumens hand och wåld.

[§ 3.] Sätter sig någon emot dem som brud efter lag och dom uttaga må¹, hafwe förwårckat . . . till böter, och der till lösöre, om något slag och såår tillkommer; så och lijf, ehuru många dhe äro som sig sammansatt och hålla att bruden förswara, om dråp skier; så och der såår giöres dem, hwilka effter konungens, eller dess öfwerrätters och embetzmans bud och dom komma att bruden uttaga.

[§ 4.] Om bröllopzredning och ort uti gifftomans eller² brudgumes huus, råde then, som all eller största kostnaden stå och giälda will. Ty att ej³ äger bröllopkost, som fader och moder giöra åt sine barn, dem till last och räkning komma, utan brudgumens tydelige ja och samtycke.

[Cap. 6.] Om giftermåhl och gifftorätt.

[§ 1.] Til bröllops ort och tijma, skall giffroman eller² den hans ställe förträder bruden föra; hwarmed hon uthur des wåld brudgummen i hand gifwes och med wigning sammanfogas, som uthi, åth minstone, 2 witnes närwaru å hwar sijda skie skall. Sedan är hon hans laggiffta hustru, och skall med honom i säng gånga. När⁴ the hafwa natt sammanlegat, skall han henne morgångåfwa gifwa och som målssman för henne effter lag sökias, tala och swara⁵; så är hon och dehlachtig af all hustru- och gifftorät, som är til mansens heder, stånd och wärde, hemwijst⁶, säng och säte, låås och nykla, och tredie delen af all lööss, tå warande och effter den dag werfwande löös och fast ägendomb på landet. Så gifftes och man af adel, bönder och alle utom präste- och borgerståndet, som på landet boo, till 2 delar af alt det, som hustrun uti löössöre, tå äger och i warande äktenskap äga får. Men hwad⁷ fast godz, som man eller hustru äger⁸ på landet

¹ I marginalen afslutas detta stycke sålunda: »straffes som . . . capitel Högmåhlesbalcken talar om dem sig emot dom och execution sättia». Ordet »Högmåhles» är i handskriften understruket.

² Ursprungligen: »och». Ordet: »eller» är skrifvet af Becchius.

³ Ordet: »ej» är skrifvet af Becchius.

⁴ Ursprungligen: »och tå». Ordet: »När» är skrifvet af Becchius.

⁵ Orden: »och som målssman — swara» äro af Becchius tillskrifna i marginalen.

⁶ Ordet: »hemwijst» är af Becchius tillskrifvet öfver raden.

⁷ Orden: »Men hwad» äro i handskriften understrukna, hvilket torde beteckna att de böra utgå. Omedelbart före dessa ord står i handskriften: »§ 1».

⁸ Ursprungligen: »hafwer». Ordet: »äger» är skrifvet af Becchius.

för giftermålet, eller sedan ärfwa kan, behålle hwar för sig utan lätt och byte. Afrad¹ och räntor deraf läggas til boet och ware bådan, så länge jonalaget warar och til des skipte göras skall, effter gifträtten tilhörigt och tildelt, om ej annorledes förafskedat är.

§ 2. Präster borgare och handelsmän som under stadslag och rätt i detta fall lyda, ehwar the boo, giffas til alt halfft i löst och fast, som man eller qwinna förr eller effter giftermålet äga och äga få, doch så, at alt fast på landet med des afrad ränta och nödwändige tilbehör, uti boo och redskap deles effter landslag, äfwen som alt fast med des afgäld uti staden effter stadslag, ehvem det kan tilhöra.

§ 3. Ränta och afgäld gånge altijd af jord och gårdar effter gifträtten till dehning, der skifte ske moste.

§ 4. Gifträt til annans boo niute man eller qwinno ej, som fäste eller wigde äre, utan sängelag tilkommer.

§ 5. Häfdar man sin rätta fästeqwinna, niute af hennes deel, om hon dör för giftermålet ingen gifträtt, utan han fullelig wijsa kan sin willia at äktenskapet fullborda hindrat wara och hennes gifftoman eller fränder det afweta. Kan af sådant sängelag barn aflas för moders död, niute det sin fulla arfsrätt effter fader och moder och alle skyldemän effter lag.

§ 6. Häfdar man qwinna uti rät fästning och under äktenskaps lofwen, då niute hon hustrus, och det foster, som aflas, äkta barns rät af mansens boo i löst och fast hwad heller han lefwer eller död blifwer för wigelsen.

§ 7. Fäster eller tager den man, som förr giftt och fäst är, annan qwinna och häfdar, är fästningen effter Kyrkiolag och ordning å hennes sijda, så at hon wijses ej weta kunnat² honom förre fäst, ware hon för boot och all wanheder såwälsom des barn frije, men niute af hans boo intet til gifto- och arfsrätt, utan hon en skiälig förlijkning, och barn dubbelt³ mer än frillobarn; hafwe doch hon intet af sitt dermed³ förwärvat utan behålle alt det hon i boet infört, samt sådan effter arfwat³ och werfwa kan, för sig och sin barn med full ägande och arfsrätt oförkränkt.

§ 8. Så behåller och den man, som owetandes förr fäst eller

¹ Ursprungligen: »men all afrad».

² Ursprungligen: »wetat». Becchius har ändrat detta till: »weta kunnat».

³ Detta ord är skrifvet af Becchius.

giff qwinna taga kan, sin ägendomb, men niute han af hennes boo ingen gifftorätt, och des barn ej något arf; utan så sker, at de med wederbörandes loff och willia må i äktenskap blifwa; behålle tå hwar sin rätt af det til boet lyda och dereffter falla kan.

§ 9. Aflar man barn med qwinna i lönskaläge och fäster henne sedan lagligen, niute hon och barnet äkta hustru- och barnrät, hwad heller han lefwer eller dör.

§ 10. Warder qwinna med wåld, sofwendes eller annorledes moth sitt weth och willia kränkt af ogiffit man, hög eller låg, niute af hans boo sin fulle gifftorätt, och det barn, som aflas sin arfsrätt.

§ 11. Är mannen giffit och utan äkta barn, niute tå den wåldtagne och des foster hans dehl af boet effter lagen; har han förr äkta barn, niute den förkränkte halffit af hans dehl och den andra hälfften gånge dem förre och detta barn til skiptes effter det stånd wilkohr och lag wåldswärkaren tillyder.

§ 12. Är hon som wåldtages giffit eller fäst, niute samma rätt som ogiffit och ware til sin heder, giffitomål och rätt hoos sin laggifte eller¹ fästeman utan åtal, men det barn, som så aflas, tage ej arf med dem, som af laggifta seng födas, utan efter sin fader, som sagt är, så och effter moder, om hon ogiffit och barnlöös döo kan².

§ 13. Samma lag ware om q[winna] giffit fäst eller ofäst rānes, med wåld bortföres och så kränkes af manne, giffit man³ eller ogiffit. Men aflas barn innan 40 weckor effter det giffit eller fästeqwinna war i säng med sin man, då tage det fuller arfsrätt effter fader, moder och alle skyldemän.

¹ Orden: »laggifte eller» hafva af Becchius tillskrifvits öfver raden.

² Ursprungligen: »döör». Becchius har ändrat detta till: »döo kan».

³ Ordet: »man» är skrifvet af Becchius.

II. Förslag till Giftermålsbalk 1690.

Förslag 1 April—27 Juni.

Cap. 1. Hwilken rätta gifftoman är, när man will sig hustru begära.

Rätta gifftoman är fader, doch att modrens rådh höres, och effter fadrens död moder, doch medh näste skyldomäns rådh; men äre fader och moder döde, tå är then som fader, eller medh näste skyldomäns råde modren, widh fult förstånd medh witnen ther till förordnat hafwa. Eliest är then omyndiges näste skyldoman, nembl. hennes farfader; dernäst moorfader; dernäst¹ sambroder; dernäst halfbroder å fädernet; der näst halfbroder å mödernet; dernäst faderbroder; dernäst moderbroder; är eij han till, tå är then, som skyldaster är å fäderne eller möderne. Äre både jämskyld, tå är then, som å fäderne är och eij af möderne, man och eij qwinna; doch så, at en af fädernes och en af mödernes näste och widh handen warande skyldomäns rådh deriempte inhemptas. Skulle och medh skääl pröfwas, at rätta gifftoman eij är wällwiliande eller eliest icke beqwem, eller och om strijdh emellan kommer, stånde hoos domaren therutinnan at förordna, som han bäst och skähligast finner och hon sielf willigt och utan twång bijfaller. Finnes ingen sådan gifftoman, som åfwanberört är, tå är then, som rätten ther till förordnar.

§ 1. Hafwer möö eij fader, moder, slächtemän eller förmyndare, bör then, i hwilkens huus och dienst hon wistas, om thess giftermåhl sökias och tilltalas.

¹ Ursprungligen: »dernäst hennes».

Cap. [2.] Om then som icke är rätt giffroman och doch förlåfwar en qwinna; om någon fäster en qwinna åth twenne män; om barn som aflas under warande trolofning eller i lönskeläge och om fästning rygges.

Förlåfwar någon, som icke är rätt giffroman, en möö, böte . . . daler silfvermynt konungenom, målsäganden och häradet eller stadenom, eller wijse medh full godh skähl at han haft loff ther till af rätta gifftomannen.

§ 1. Trolofwar någon en medh twenne män, böte . . . daler och then, som lägger si[g] i annars giftermåhl, sedan laga trolofning är skedd, sökiandes thet medh flijt at rijfwa, böte . . . daler konungens ensak.

§ 3 [c: 2]. Bryter någon man eller qwinna sin fästningz troo och inlåter sig medh twenne i ächtenskapz handel, så at han eller hon medh twenne personer fäster sig, fast ej lägersmåhl mellan kommer, böte . . . daler, kommer lägersmåhl medh enthera ther till, plichte som om cap. om lägersmåhl under trolofning förmåles; men häfdar han båda, eller hon sig låter af båda belägra, hafwe förwerckat sitt lijff, som i cap. om hoor skils.

§ 4 [c: 3]. The barn, som man under trolofningen medh sin fästeqwinna aflar, äro ächta barn, jämwäll och the barn, hwilka man aflar i lönskeläge, när man sedan tager then förnedrade qwinnan till ächta; ty tå man bättrade modren, tå bättrade man och barnen.

§ 4. När fästning utan fulla och laga skääl rygges, tå skall then ther till wällande är, gifwa the annammade gåfworne igen och bestå¹ dhen andre all bewijslig omkåstnad; äre begge wällande ther till, tage hwar åter sina gåfwör.

§ 5. Är en trolofning² medh och annor moot lagen, stände then laglig är, men böte icke thess mindre then sig två fäster, som sagt är, och gälde then andre sin kostnad och skada. Om trolofning lysning och wijgning handlas i Kyrckeordningen.

Cap. [3.] Om möö tager man emot faders eller moders wilia.

Giffter sig möö emot faders och moders wilia, eller låter lägga sig, tå hafwer hon förgjordt fäderne och möderne, men intet annat

¹ Ursprungligen: »ständige».

² Ursprungligen: »fästning».

arff. Will fader och moder förlåta henne thess brått och hon sådant lagligen bewijsa kan, tå tager hon full arffzlåt. Nu är allenast enthera fader eller moder dödh och hon tager sig man emot thens wilia, som ännu lefwer, tå hafwer hon eij mehra förbrutit, än then deel henne borde ärfwa effter then i lijfwet är, som hon haar försedt sig emot, när then döör.

§ 1. Gifter sig och möö, effter faders och moders dödh utan rätta gifftomans skählige samtycke, böte tijondedeelen af sin då hafwande egendom till dhe fattiga, är hon och effter samma giffroman arfftagande, så hafwer hon äfwenwäll förbrutit arfwet effter honom, så framt han henne hennes brått icke tilgifwer. Är hon af adel eller frälse, hafwe förutan äfwanbem[äl]te böter förgjordt sin frälserättighet.

§ 2. Hindrar någon giffroman oskäligen af hårdheet eller för någon sin nytto skull ett lagligen sökt gifftermähl, så förhålles ther medh, som i Kyrckieordningen förmäles och ther saken för werdzlig dom kommer, så uprätte all af hindret timande skadan och böte . . .

§ 3. Understår sig någon emot rätta gifftomans weet och wilia möö at förleeda till hemlig förlåfning, böte . . .¹

Cap. 4. Om fästeqwinna wägras, när man will hafwa bröllop, huru han thet lagsökia skall.

Nu hafwer man qwinna lagliga fäst och will bröllop hafwa, tå må han giffroman 6 wekor föruth tillseija och sin brudh tilböriligen begera. Wägras hon honom, der hon doch fölia will och bör, utan laga förfall, som är siukdom, annor olycka eller sårg och dhe skäh, hwilka dhem aldeles eller till en tijdh effter Kyrckieordningen skilia må, then thet giör böte . . . och fülle brudgummen all skada och kostnadt effter mötesmanna ord. Brudgummen sökie i sådant fall först med lämpa genom fränder och wänner at erhålla bruden af gifftomannen, kunna the intet uträtta, tå sökie² wederbörande executoren, hwilken honom skall handen räckia, der icke saken förmedelst laga jäff giörs så twijstig, at hon under domaren skiutas må, widh hwilken händelse brudgummen åligger at sökia laga dom³. Wägras hon honom äntå,

¹ Denna § föreligger jemwäl i en annan lydelse: »§ [3]. Läckar man möö till hemlig trolofning böte . . .; men rymer han och ther till bårt medh henne, böte . . .» Denna lydelse synes vara den ursprungliga.

² Orden: »medh lämpa — tå sökie» hafva senare tillskrifvits i marginalen.

³ Försättningen: »och ther på exekutorens handräkning» har öfverkursats.

tå böte dubbelt then thet giör förutan jämwäll för domqwaal samt fylle ther till all brudgummens tagne skada och kostnadh. Men ther brudgummen söker executorens hielp och någon sig sätter emot them, som brudh effter laag och dom uthtaga må, tå straffes som i Hög-målabalcken förmåles om them sig emot dom och execution sättia ¹.

Cap. [5.] Om förord, som man och qwinna giöra emellan sig när the träda i ächtenskap.

Förord, som brudhgumme och brudh sin emellan giöra om then rättigheet the i hwars annans egendom skole få äga, och huru begges theres boo emellan them och theres barn, samt arfwingar widh dödzfäll skiffas skall, blifwa i sitt wärde, när the skee utan någons förfång och strax skriftteligen i twenne gode mäns närwaro författas, samt medh uprättat inventario af hwars annans egendom widh behörige domstolar, ther the boo och theras egendom hafwa, lagligen inteknas. Giörs sådane förord uthom landz emellan man och hustru, som sedan koma in i landet, så skola the i lijka måtto widh wederbörande domstolar upläsas och i protocollen inskrifwas ¹.

Cap. [6.] Om mannens målsmans rätt ² öfver hustrun och om mårgongofwor.

När man och hustru gifte äre, tå är han hennes målsman och bör sökia tala och swara för henne; tå ³ skall han och gifwa henne mårgongåfwa, doch icke högre än en . . . -deel af sin då hafwande egendom, och skola alla förbättringar på mårgongåfwor, under hwadh skéen the och gifwas, wara aldeles förbudne.

Cap. [7.] Om ridderskapetz och frälsesmäns ⁴ mårgongåfwor.

Ingen frälseman hafwe macht at gifwa af sin arfwejord mehr i mårgongåfwa än en triding, och om mannen döör, behålle enckian mårgongåfwan medh inventario af boskap och boreeda, så länge hon är ogifft och sig ährligen och wäll i sitt enckiestånd förhåller; men döör hon eller träder i annat gifte, skall mårgongåfwa hemfalla bar-

¹ Detta kap. föreligger jemväl i en annan lydelse: »Förord, — — — när de skriftteligen i twenne gode mäns närwaro fattas och widh behörig[e] domstoolar, ther the boo och deres egendom hafwa, inteknas.» Denna lydelse synes vara den ursprungliga.

² Ursprungligen: »rättighet».

³ Ursprungligen: »samt tå».

⁴ Ursprungligen: »adelens».

nen för fäderne och ware till mårgongåfwan så then ene kullen arfftagare, som then andre och å sonen två deelar och dottren triding; ther inga barn äre, faller mårgongåfwa mansens arfwingar till¹.

§ 1. Så länge enckian blifwer i sitt enckiestånd niuter hon wäll mårgongåfwa i godz och jord till thess bruuk och ränta, men ware ther hoos plichtig at hålla godzet widh macht och thet icke låta förwärra antingen genom skogarnes uthuggande, huusens förfallande eller eliest genom ägornes och tillhörigheeters förderfwande.

[§ 2.] Gifwer en adelsman mårgongåfwa i peningar eller löösören, så må thet skee till . . . men icke ther öfwer.

Cap. [8.] Om gifftorätt emellan man och qwinna på landet och i städer².

Genom gifftermåhl blifwer qwinnan deelachtig af all hustru- och gifftorätt, som är mansens heeder, stånd och wärde, hemwist, säng och säthe, ther till medh gifftes qwinnan på landet till hwar tridie penning, som mannen medh hustrun äger och äga får i löösören; men mannen gifftes intet uti sin hustrors jord, huus eller watnwercka, som hon medh arfwe fångit hafwer, ej heller hon i hans, utan i alla löösören, så wäll som i then jord the begge under warande ächten- skap aflat och förwerfwat hafwa. I städerne gifftes mannen och hustron till helfften af hwar annans wundne eller owundne egendom³ i huus, tomt, peningar och löösören: hwadh the på landet äga i jord, löösören eller i boskap, thet skifftes efter landzrätt.

[Cap. 9.]⁴ Om medhgift och förähringar, som föräldrarna gifwa sine barn widh theras⁵ gifftermåhl.

Gifwa föräldrarna, eller enthera efter then andras död h sijne barn, son eller dotter, till understöd h af deres huushåld⁶, jord huus

¹ Ursprungligen: »hemfalla barnen, såsom theras fäderne och der inga barn äre, till slächten [öfverkorsadt], närmaste slächten [öfverkorsadt] wederbörande arfwingar» [öfverkorsadt]. I den senare, i texten upptagna, lydelsen har ursprungligen skrivits: »ther inga barn äro, faller mårgongåfwa till wederbörande arfwingar».

² Ursprungligen: »Till hwadh rätt en man och qwinna gifftes efter landz- och stadzlag».

³ Ursprungligen: »hwar annans egendom, förwerfwat eller oförwerfwat».

⁴ Detta kapitel föreligger äfven i en annan lydelse med rubrik »Om hemfölgd». Texten består af tre §§, som på 1600-talets språk återgifwa Chr. LL. GB 12—14.

⁵ Ursprungligen: »widh inträde af theras».

⁶ Ursprungligen: »son eller dotter, widh inträde af theras gifftermåhl, dhem uti huushället till understöd h».

eller hwarihanda fast egendom¹, så behålle then allenast till nyttan och bruket, men hafwe icke macht then at föryttra eller förpanta, utan thens samtycke, som gifwit hafwer²; doch må ingen gifwa sine barn större medgift än dess wilkor, der han geldbunden är, tåla kan.

§ [1.] Dör fader eller moder, som den gifwit, så skall samma medgift komma till afräkning på dens arfwelåt, som then undfångit; är och medgifften större, än på dens arfwelått sig belöper, så gånge thet, som öfwerskiuter medharwingarne till deelningz, eller och lööse them uth medh peningar.

§ [2.] Dör son eller dotter, som medgifften fådt, för än then som gaf, så gånge then såsom annat låån till honom åter, som gifwit hafwer, men hafwer then döda barn, så träda the i thess rätt.

§ [3.] Gifwes medhgiff i peningar eller husgeråd, och gifwaren icke förbehåller sig rätt den att åter fordra, eller förordnar at thensamma skall återbäras, när arff framdeeles skiptas, tå behålle then, som undfick, sådant oberäknat. Dock må ingen gifwa sijne barn större medgift än thess wilkor, ther han geldbunden är, kan tola.

¹ Ursprungligen: »fast egendom å landet».

² Ursprungligen har fortsatts: »hwilken och macht äger den samma at återfordra, om någon stoor nödh eller annor skähl honom ther till föranleeda.» I stället för denna sats, som öfverkorsats, har den ofvan i texten upptagna satsen: »doch må — tåla kan» tillskrifvits i marginalen.

III. Förslag till Giftermålsbalk 1690.

Förslag 4 Juli—2 September.

Cap. 1. Hwilken rätta giffroman är, när man will sig hustru begiära.

Rätta giffroman är fader, doch att modrens råd höres, och efter fadrens död moder, med näste skylldemäns råd; äre fader och moder döde, tå är then som fadren wid fult förstånd med wittnen sielf ther till förordnad hafwer. Eller modren medh nästa skyldomäns rådh, som förbemälth är. Then omyndigas näste giffroman är, nembl:n hennes farfader, dernäst morfader; dernäst sambroder; dernäst halfbroder å fädernet; dernäst halfbroder å mödernet; dernäst faderbroder; dernäst moderbroder, är eij han till, tå är then som skylldaster är å fäderne eller möderne. Äre både jämskyllde, tå är then som å fäderne är och eij af möderne, man och eij qwinna; doch så att en af fäderne och en af möderne näste och wid handen warande skylldemäns råd inhämtas. Skulle och med skiähl pröfwat, att rätta giffroman eij är wälwilliande, eller elliest icke beqwäm, eller och någon twist dhem emellan, stånde hos domaren therutinnan att förordna, som han bäst och skiäligast finner. Äre eij these förbenämde till så äger then i hwilkens huus eller dienst hon som till giffto bedes wistas, om thess gifftermåhl sökias och tilltalas.

Cap. 2. Om then som icke är rätt giffroman och doch förlåfwar en qwinna; om någon fäster en qwinna å twenne män; om barn som aflas under warande trolåfning, eller i lönske-läge, och om fästning ryggas¹.

Förlåfwar någon som icke är rätt giffroman en möö böte, . . . daler s:mt konungenom, målsägandenom och häradet eller stadenom,

¹ Då det ursprungliga kap. 2 (se ofvan s. 23) delades, hade orden: »om barn — ryggas» bort öfverflyttas till rubriken af följande kap.

eller wijse med full god skiähl att han hafft lof ther till af rätta gifftomannen.

§ 1. Trolofwar någon en med twenne män böte . . . daler s:mt och then som lägger sig i annors giftermål sedan laga trolofning är skiedd, sökiandes thet med flijt att rijfwa böte . . . dahl. s:mt konungens ensak.

§ 2. Bryter någon man eller qwinna sin fästningztrou, och inlåter sig med twenne i ächtenskapzhandel, så att hon eller han med twenne fäster sig fast ej lägersmål emällankommer, böte . . . daler s:mt. Kommer lägersmål med enthera ther till, plichte som i cap. . . om lägersmål under trolofning förmäles; men häfdar han både, eller hon sig låter af både belägra, hafwe förwärckat sitt lijf, som i cap. . . om hoor skils.

Cap. 3. [Om barn som aflas under warande trolåfning, eller i lönskeläge, och om fästning ryggas.]

§ 3 [c: § 1]. The barn, som man under trolofning med sin fästeqwinna aflar, äro ächta barn, jämwäl och the barn, hwilka man aflar i lönskaläge, när man sedan tager then förnedrade qwinnan till ächta; ty tå man bättrade modren, tå bättrade man och barnen.

§ 4 [c: § 2]. När fästning utan fulla och laga skiähl rygges, tå skall then ther till wällande är, gifwa the anammade gåfwarna igen, och bestå then andra all bewijslig omkostnadt: äre begge wällande ther till, tage hwar åter sina gåfwor.

Cap. 4. Om möö tager man emot faders eller moders willia¹.

§ 1. Giffter sig dotter och möö emot faders och moders willia, eller låter lägga sig, tå hafwer hon förwärkat tijondedeelen af sin då hafwande egendom till dhe fattige, och dessutan stånde hoos föräldrarne henne arfwelös at giöra, som i Erfdabalken förmäles.

§ 2. Giffter sig och möö effter faders och moders död utan

¹ Paragrafindelningen af detta kap. har ändrats två gånger. Ursprungligen var indelningen lika med kap. 3 af GB. 1 April—27 Juni 1690. Derpå indelades först principium i tre §§ och § 1 i två §§, hvadan den ursprungliga § 2 blef § 6. Senare hafva §§ 2 och 3 öfverkorsats, hvadan § 4 blef § 2. Efter § 4 följde en § 5 så lydande: »Men förbryter sig någon af adelsståndet häremot hafwe dessutom förgiort sin frälserätt och förmån». Denna redaktion har blifvit öfverkorsad och ersatt med den i texten upptagna § 5 [c: § 3].

rätta gifftomans skiallige samtycke, böte iämwall tijonde delen af sin då hafwande egendom till dhe fattiga; är hon och efter samma giffتمان arftagande, så hafwe han thesslijkes macht at giöra henne arfwelöös efter sig, der han dess brott icke tillgifwer.

§ 5 [c: § 3]. Är det någon af adelsståndet, så förhålles ther medh efter privilegierne¹.

§ 6 [c: § 4]. Hindrar någon giffتمان oskiäligen af hårdheet eller för någon sin nytta skull ett lagligen sökt gifftermål, så förhålles ther med som i Kyrckioordningen förmäles, och ther saken för världzlig dom kommer, uprätte all af hindret timande skada och omkostnad.

Cap. 5. Om wijgslen wägras eller oskiäligen uppehålles.

§ 1. När man hafwer qwinna lagligen fäst och åstundar sitt ächtenskap genom wijgsel fullborda, tå bör han gifftomannen 6 weckor förut tillsäija; wägras hon honom emot hennes willia, utan laga skiähl och förfall², då upfyller den skyldige allan omkästnad och skada, samt böte . . .

§ 2. Om och någonthera af the trolofwade³ oskiäligen undandraget sig wijgslen, eller att uppehålla söker, ware lag samma.

[§] 3. Om och någon annan medelst ohemul inspråk hindrar eller uppehåller ächtenskapet, uppfyller allan skada och omkästnad, samt böte . . .⁴

Cap. 6. Om gifftorätt⁵.

§ 1. Genom gifftermål blifwer mannen efter landzrätt deelachtig af hustruns lösören till twådelarne, såsom och twådelar utaf alt hwad under ächtenskapet förwärfwes i löst och fast; deremot gifftes hustrun till mansens heder och wärde, säng och säte, jämwäl till hwar tridie penning, som han äger och med henne äga får i lösören. Men man-

¹ I marginalen är antecknad: »Ratio tages af Kyrckoord. cap. 15 § 6, som nämpner privilegierne».

² Ursprungligen har fortsatts sålunda: »då söke brudgumen domarens hielp och bijsänd, hwilken saken straxt skall uptaga och utan wijdlyftig rättegång till sluet och ändskap befodra».

³ Ursprungligen: »Om och brudgumen å sin sijda». Den nya lydelsen finnes antecknad i handskriftens marginal.

⁴ I marginalen är vid denna § antecknad: »Ratio emedan Kyrckoord. wijsar det till werldzlig rätt pag. 90, 26 puncten».

⁵ Ursprungligen: »Om gifftorätt emällan man och hustru».

nen eller hustrun giftes icke i hwars annars jord, huus eller wattnwärcke, som the för ächtenskapet antingen ärffft, eller på hwariehanda lagligit sätt förwärffft, eij heller thet, som them uti warande ächtenskap af sådan fast egendom genom arf tillfaller. Men uti räntorne, som af sådane godz falla, äga the samma rätt, som om andre löösöhren här åfwantill förmält är¹.

§ 2. Med huus, gårdar, tompter och jord som the i städerne äga blifwer effter stadzrätt.

§ 3. Man och hustru giftes effter stadzrätt till hälfften af hwars annars hafwande eller tillkommande egendom, ehwad nampn thet och hafwa kan; lijka så åtnjuter hustrun mannens willkor, heder och wärde; men hwad the på landet äga eller äga få i jord eller fast egendom, ther med förhålles effter landzrätt.

§ 4. Sama laag, som förberördt är, ware om gifftorätt emellan the personer, hwilka genom laga dom äro för ächta folck förklarade, fast wijgslen icke wore påfölgd².

Cap. 7. Om förord som man och hustru gjort emällan sig förr än the trädde i ächtenskap.

§ 1. Förord, som man med sin tillkommande hustru sins emällan giöra om then rättigheet the i hwars annans egendom skole få äga, och huru begges theres boo emällan them och theres barn samt arfwingar wid dödzfall skiffas skall, hålles i krafft och wärde, när the äro utan någons förfång, som den tijden till egendomen någon rättigheet hafwa kan, och straxt skriffteligen i twänne gode mäns närwaro författade, samt med oprättat inventario och specification inteknas, wid behörige domstolar, ther the boo eller egendomen, som under deras afhandling begrijpes, belägen är.

§ 2. Giörs sådana förord utom landz emällan man och hustru, som sedan komma in i landet, så skola the, så snart the i landet komma, på lijka sätt inteknas. Hwar annorlunda skier, så hafwe sådana afttaal ingen krafft.

¹ Denna sats har tillskrifvits i marginalen.

² Kap. 6 föreligger jemväl i en särskild handskrift, som tillkommit i anledning af granskningen 8 April. I denna handskrift saknas slutorden i § 1: »Men uti räntorne — är» samt § 4.

Cap. 8. Om mannens målsmansrätt öfwer hustrun, och om morgongåfwor.

§ 1. När man och hustru wijgde äro, tå är han hennes målsman, hafwandes rätt att sökia, tala och swara för henne.

§ 2. Samma dag för wijgslen bör han gifwa henne morgongåfwa, doch icke högre, än en siettedeel af dess behåldne egendom wid hans dödzfall, och skole alle förbättringar på morgongåfwor, under hwad skien the och gifwas, wara alldeles förbudne.

§ 3. Gifwer en landtman morgongåfwa af sin arfwejord, så skall thet icke skie högre än till en triding, och eij till ewärdelig egendom, utan allenast till nyttan och bruket.

§ 4. Döör mannen så behålle änckian morgongåfwan med inventario af boskap och boreda, så länge hon är ogifft, och sig i sitt änckiestånd ährligen och wäl förhåller; men ware ther hoos plichtig att hålla godset wid macht och icke låta förwärra, antingen genom skogarnes uthuggande eller husens, ägornes¹ och tillhörigheters fördärfwande.

§ 5. Döör hon eller träder i annat gifte, skall morgongåfwa hemfalla barnen för fäderne, och ther inga barn äro, mansens arfwingar².

Cap. 9. Hwad rätt man eller hustru förbryter, när enthera af them gör hoor, eller af ondsko och argheet öfwergifwer och förlöper then andra.

§ 1. Then makan, som förseer sig genom hoor, eller elliest af ondsko och argheet öfwergifwer och förlöper then andra, förbryter

¹ Ursprungligen: »husens förfallande eller elliest genom ägornes».

² Kap. 8 föreligger jemväl i en särskild handskrift, som tillkommit i anledning af granskningen 11 April. Ursprungligen har denna handskrift utgjort ett fragment af ett renskrifvet exemplar af närmast föregående förslag. Detta fragment omfattar slutet af kap. 5 (från och med orden: »med oprättat inventario») samt kap. 6 och 7. Efter de 11 April gjorda ändringarna öfverensstämmer försträmnda stycke fullständigt med motsvarande del af kap. 7 i förevarande förslag. De ursprungliga kap. 6 och 7 hafva 11 April sammandragits till ett kap. 6. Det föreliggande kap. 8 §§ 1—3, § 4 (Döör — — — förhåller) samt § 5 utgjorde principium af kap. 6. Mot kap. 8 § 4 (men ware — — — fördärfwande) svarade kap. 6 § 1 så lydande: »Så länge änckian blifwer i sitt änckiestånd, niuter hon wähl morgongåfwa i godz och jord, till dess bruk och ränta, men ware therhos — — — förderfwande.»

till then oskyllidge halfparten af then deel, som then eller thess arfwingar elliest effter lag uthur boet hafwa borde. Är thet hustru, som bryter, så mister hon och der jempte sin morgongåfwa.

§ 2. Men skulle den oskyllidge träda i annat gifte och hafwa barn med den ifrånskilde makan, tå bör samma förbrutne halfwa deel falla till barnen.

§ 3. Hafwer någonthera försedt sig igenom lägersmål under warande trolofning, och thet uppenbaras, sedan the äre wijgde, och laglig skildnadt ther på föllier, ware lag samma. Men om qwinnan för trolofningen har försedt sig, och thet effter wijgslen uppenbaras, tå skall mannen förutan sin uti boet inbrachte egendom återbekomma all till bröllopet använd omkostnadt, samt alla henne gifne föräringar, och behålle the af henne bekomne gåfwor, ther till med äga en fierde-deel af hennes behåldne egendom.

§ 4. Är någon förmedelst naturligit feel och oförmögenheet till ächtenskapet oskickelig, eller behäftat med någon smittosam och obotelig siukdom, och förtijgandes sådan förleder den andra med sig till giftermåhl, hafwe förwärckat samme rätt i boet, som om hoor förmält är, och betale den andra all skada och omkåstnad, samt för bedrägerij böte ...¹

Cap. 10. Om medgift och föräringar, som föräldrarne gifwa sine barn wid inträde af theras giftermål.

§ 1. Gifwa föräldrarne, eller enthera efter then andras död sine barn något uti hushåldet till understöd i afdinge jord, huus eller lösören med willkor, att det skall beräknas och gå till skiptes syskonen emällan, så moste det skie skriftteligen eller med tweggie manna wittne, och sedan förhålles der med effter föresatte willkoren wid arfdeelingen.

§ 2. Men om gåfwan skier utan förbehåld och willkor, så bör then, som undfick, när han det medh laga skähl bewijst², sådant oberäknadt behålla.

¹ Denna § har tillskrifvits i handskriftens marginal. I marginalen är ock antecknadt: »Här måste inföhras om någon på naturens wagnar odugelig till ächtenskap eller ...»

² Ursprungligen: »skähl hälst skriftteligen bewijst».

Lagkommissionens förslag.

§ 3. Arfwejord må ingen vidare gifwa, än till nyttan och bruket, så länge han lefwer, som gaf.

Cap. 11. Om mannens eller hustruns fördeel af boo oskipto.

När mannen eller hustron döör, bör den som öfwerlefwer undfå sin fördeel af oskipto, när gjäld gulden är: mannen sine gångkläder, sin säng, sin häst och wapn: hustron äfwen wäl sin säng, sine gångkläder och alt hwad som till dess skiälige prydnad hörer, doch intet till högre wärde än till tiugunde delen af egendomen i boet.

Cap. 12. Om barnens underhåld efter skilnaden i ächtenskapet.

§ 1. När fullkomlig skilnad skeer i ächtenskapet och barn äro till, så äro begge föräldrarne plichtige at försöria dhem medh underhåld efter den af boet hwarthera tillfalne andeel och andra theres wilkor, hwilket domaren äger pröfwa¹.

§ 2. Skeer skilnaden icke fullkomligen², utan allenast till säng och säthe, så niute the underhållet af boo oskipto och äre begge föräldrarna plichtige them at försöria.

Cap. [13.] Om möökränckning och lönskeläger.

[§ 1.] Lägrar ogifft man möö, böte 40 daler silfimt till tweekiptes konungenom och häradet eller stadenom, och stånde kyrckio-plicht. Men tager han henne till ächta wari tå saklös. Samma lag wari om then som en ährlig och oberychtadt änckia förnedrar. Kommer någon andre resan igen böte dubbelt så mycket, och den som tridie resan der med beträdes tredubbelt; men fierde gången böte fyradubbelt, och förwijses häradet eller staden.

[§ 2.] Pröfwes kånan wara råkat i lägersmål, tå stånde allenast kyrckio-plicht förste gången, kommer hon andre gången igen böte 10 daler, men tridie gången 20 daler och förwijses häradet eller staden.

¹ Ursprungligen: »När fullkomlig skilnad skeer i ächtenskapet och barn äro till, så niute the theras underhåld icke allenast af boet hoos then oskyldige fränskilde makan, utan och ware then brätzligen fränskilde plichtig at till en tridiepart stå för theras underhåld».

² Ursprungligen: »Skeer ingen fullkomlig skilnad, utan allenast till säng och säte, så niute the underhållet af boo oskipto, och äre begge föräldrarne plichtige them at försöria».

[§ 3.] Den som eij förmår böta arbete för gerning sin, eller plichte han med gatulopp och hon med hudstrykning för tingz- eller rådstugudören effter som böterne äro stora till.

[§ 4.] Lägrar ogiffit man qwinna, som tillförne kränckt är, böte halfparten som för möö, kommer han flere gånger åter, ökes böterne, som ofwan till sagt är.

[§ 5.] Besofwer någon en qwinperson, som intet har sitt fulla förstånd, stånde dubbel kyrckioplicht, och böte tvådubbelt.

[§ 6.] Besofwer hussbonde, som ogiffit är, sin tienstepijga, stånde kyrckioplicht och böte 60 daler s:mt. Men blifwer möö kränckt af sin förmyndare tå böte han 100 daler silf:mt och stånde kyrckioplicht.

IV. Förslag till Giftermålsbalk 1690.

Förslag 2—9 September¹.

Cap. 1. Hwilken rätta giffroman är, när man will sig hustru begära, och om laga ålder till giftermåhl.

§ 1. Rätta giffroman är fader, doch att modrens rådh höres, och effter fadrens död moder, med näste skyldemans rådh; ähre fader och moder dödhe, tå är den, som fadren sielf wid fult förstånd med witnen, eller modren med näste skyldemans rådhe ther till förordnat hafwer.

§ 2. Ähro eij the till, tå är den omyndigas näste skyldeman, nl. hennes sambroder, dernäst halfbroder å fädernet; dernäst halfbroder å mödernet; dernäst farfader; dernäst morfader; dernäst faderbroder; dernäst moderbroder: är eij han till, tå är den, som skyldaster är å fäderne eller möderne. Ähre bådhe jämskyld, tå är den å fäderne närmast, man och eij qwinna; dock med een af fädernes ock een af mödernes näste skyldemans rådh; men skulle någon annan än rätta giffroman wara förordnad till förmyndare, tå böör ock hans rådh ock samtycke tagas, ock ther ingen skyldeman är, ware förmyndare rätta giffroman.

§ 3. Skulle giffroman eij wara wälwilliande, eller elliest icke beqwäm, eller och någon twist emellan desse förben[ämn]de kommer,

¹ Kap. 1—3 föreligger jemväl i en särskild handskrift, som tillkommit i anledning af granskningen 8 Juli. Denna handskrift företer följande afvikelser: 1) kap. 1 § 3: »Skulle — kommer, så hemställes domaren att pröfva och förordna, som han härutinnan bäst och skälignast finner, dock så att hennes fria wilia och behag wäll och noga anses»; 2) kap. 1 § 4 saknas; 3) kap. 2 hade ursprungligen följande rubrik: »1. Om någon trolåfwar en qwinna twenne män. 2. Om någon, som icke är rätt giffroman förlofwar en qwinna». Den nya rubriken är antecknad i marginalen; 4) kap. 2 § 4: »När fästning utan fulla och laga skäl ryggas, tå skall . . .»; 5) kap. 3 § 1 öfverensstämmer fullständigt med kap. 3 § 1 af GB. 4 Juli—2 September 1690.

så böör domaren pröfwa och förordna, som han härutinnan bäst och skiähligast finner, doch så att hennes frija willia och behaag jämwäll tillbörligen ansees.

§ 4. Ingen träde i ächtenskap, som icke är kommen till mogen ålder, man till sitt tiugunde och qwinna till sitt fämtonde åhr.

Cap. 2. Om olaga trolofningar, och om fästning rygges.

§ 1. Uthfäster giftoman een möö twenne män böthe 40 daler s:mt¹.

§ 2. Förlåfwar sig någon wetandes med den, som till förene trolåfwat är, så böthe denn, som oförlåfwat är 30 daler² och den trolåfwadhe 60 daler³; ähro begge tillforene trolåfwadhe, böthe 120 daler⁴ hwardera, kommer och lägersmåhl emellan, så förhålles dher med som framdeeles skills.

§ 3. Kan dhet och hända at någon som icke är rätt giftoman uthfäster een möö böthe 40 daler s:mt⁵ eller wijse med fulla skiähl, at han warit ombetrodd ther till af rätta gifftomannen.

§ 4. När fästning för ofwantalde orsaker skull eller elliest rygges, tå skall den brättzlige, föruthan ofwanskrefne böther, gifwa dhe annammade gåfworne igen, och opfylla den andra all bewijslig skada och omkostnadt; äre begge wällandhe ther till, tage hwar åther sina gåfwor och böte som förbemält är.

Cap. 3. Om barn, som aflas under warande trolofning eller i lönskeläger, när man henne sedan ächtar.

§ 1. The barn, som man under trolofning eller ächtenskapzlåfwen med sin fästeqwinna aflar, äro ächta barn, såsom och the barn, hwilka man aflar i lönskeläger, när man sedan tager den förnedrade qwinnan till äckta, eller sig med henne förlåfwar, ändoch at wijgselen inthet följer. Ty tå modrens wilkor bättrades, tå bättrades och barnens.

Cap. 4. Om möö tager man emoth faders eller moders willia.

§ 1. Gifter sig dotter och möö emoth faders och moders willia, eller låter lägga sig, tå hafwer hon förwärckat tijondhe deelen af sin

¹ Ursprungligh: »20 daler s:mt».

² Ursprungligen: »20 daler».

³ Ursprungligen: »40 daler».

⁴ Ursprungligen: »80 daler».

⁵ Ursprungligen: »20 daler s:mt».

då hafwande egendom till dhe fattige, och dessuthän stånde hoos föräldrarna henne arflöös att giöra, som i Erfdabalken förmäles.

§ 2. Giffter sig och möö effter faders och moders dödh uthan rätta gifftomans skiälige samtycke, böthe jemwäll tijonde deelen af sin då hafwande egendom till dhe fattiga; är hon och effter samma giffroman arftagandhe, så hafwe han thesslijkes macht att giöra henne arflöös effter sig, der han dhet will.

§ 3. Same lag ware och, om någon mö af adelsstånd giffter sig emot faders, moders eller förmyndares wilie; men skulle man eller qwinna der till med utan Kl. M:tz samtycke träda i ofrälse giffte, så hafwe och förwärckat sin frälserrätt och förmån.

§ 4. Hindrar någon giffroman oskiäligen af hårdheet eller för någon sin nytta skull ett lagl[igen] sökt giftermåhl, så förhålles dher medh som i Kyrckioordningen förmäles, och ther saaken för wärldzlig doom kommer, uprätte all af hindret tagne skada och omkostnadt.

Cap. 5. Om wigslen wägras eller oskiäligen uppehålles.

§ 1. När man hafwer qwinna lagligen fast, och åstundar sitt ächtenskap med wijgsell fullborda, tå bör han gifftomannen 6 wekor föruth tillsäija; wägras hon honom emoth hennes willia, uthan laga skiähl och förfall, då uppfylle den skyllidige allan omkostnadt och skada sampt böthe . . .

§ 2. Om och någon af dhe trolåfwade oskiäligen undandraget sig wijgslen eller at uppehålla söker, ware laag samma.

§ 3. Om någon annan medelst ohemult inspråk hindrar eller uppehåller ächtenskapet, uppfylle allan skada och omkostnadt, sampt böte . . .

Cap. 6. Om afwitring för inträdet i annat gifte¹.

§ 1. Enckling och enckia måge icke heller begifwa sig i annat giffte, för än dhe sine barn eller den dödes arfwingar af förra giftermåhlet afwitrat hafwa, men skulle så händt, så har then som här-

¹ Ursprunglig rubrik: »Om rätt ålder till giftermåhl, [och] om afwitring för inträdet i annat gifte». Derpå följde en § 1 så lydande: »Ingen träde i ächtenskap, som icke är kommen till mogen ålder, man till sitt tiugunde och qwinna till fämtonde åhret». I marginalen är antecknadt: »Om här skall determineras wist åhrtal af maturiteten till giftermåhl, det ställes under Kl. Häffrätternes betenckiande».

emot handlat, förbrutit en tridiedehl af sin andel i boet till barnen eller bemälte arfwingar¹.

Cap. [7]. Om giftorätt.

§ 1. Man och hustru giffes effter landzrätt uti hwar andras lösören och aflingejord, som dhe anten för ächtenskapet äga eller under ächtenskapet äga få, han till tvådelarne och hon till en tridiedeel, hwar widh hustron blifwer deelachtig af mansens heeder och wärde². Men mannen eller hustrun giffes icke i hvars annars jord, huus eller wattnwärcke, som the för ächtenskapet antingen ärfftt, eller på hwariehanda lagligit sätt förwärfwat, ej heller thet, som them uti warande echtenskap af sådan fast egendomb genom arff tillfaller. Men uti räntorne, som aff sådane godz falla, äga the samma rätt, som om andre lösöhren här åfwan till förmält är.

§ 2. Med huus, gårdar, tompter och jord, som the i städerne äga, blifwer effter stadzrätt.

§ 3. Man och hustru giffes effter stadzrätt till hälfften af hvars annars haffwande eller tillkommande egendom, ehwad nampn thet och hafwa kan; lijka så åthniuter hustrun mannens willkor, heder och wärde; men hwad the på landet äga eller äga få i jord eller fast egendom, thermed förhålles effter landzrätt.

§ 4. Lyder man och hustru under prästeståndet, så äge halfparten hwarthera, utaf alt hwad till boet hörer, ware sig löst eller fast, ehwarest thet beläget är³, effter stadzrätt, undantagandes den arfwiejord, som dhem för ächtenskapet tillfallit, medh hwilken förhålles effter landzrätt. Men om enckian effter sin mans dödh afträder ståndet och wräker sig i förachteligit ächtenskap, tå blijr hennes gifftorätt effter landzlag.

¹ I marginalen står bredvid denna §: »Skulle så händt, at enckling eller enckia icke hafwa afwittrat theas barn eller den dödes arfwingar, så ware them förbudit at träda i annat gifte för än afwitringen är förrättat.» Detta har öfverkorsats.

² Ursprungligen: »§ 1. Genom giftermähl blifwer mannen effter landzrätt deelachtig så wäll af hustruns wid inträdet af giftermählet hafwande löösöhren till två delarne, som uthaf alt hwad under ächtenskapet förwärfwas i löst och fast; deremoth giffes hustrun till mansens heeder och wärde, säng och säte, jämwäll till hwar tredie penning, som han äger och med henne äga fåår i löösören.»

³ Ursprungligen har fortsatts: »doch hwarior och enom sin arfwiejord å landet förbehållen».

§ 5. Samma laag, som förberördt är, ware om gifftorätt emellan the personer, hwilka genom laga dom äro för ächta folck förklarade, fast wijgsslen icke wore påfölgd.

Cap. [8]. Om förord som man och hustru giöra emällan sig förr än the träda i ächtenskap.

§ 1. Förord, som man och qwinna eller hennes målsman, om hon jungfru är, giöra om then rättigheet the i hwars annans egendom skole få äga, och huru begges theras boo emellan them och theras barn, samt arffwingar widh dödzfall skiftas skall, hålles i krafft och wärde, när the ähro utan någons förfång, som den tijden till egendomen någon rättigheet hafwa kan, och straxt skriffteligen i twenne gode mäns närwaro författade, samt med oprättat inventario och upsattz¹ intecknas wid behörige dombstohlar, ther the boo eller egendomen, som under deras afhandling begripes, belägen är.

§ 2. Görs sådana förord utomlandz emellan man och hustru, som sedan komma in i landet, så skola the, så snart the i landet komma, på lijka sätt intecknas. Hwar annorlunda skieer, så hafwe sådane afftaal ingen krafft.

Cap. [9]. Om mannens måhlsmansrätt öfwer hustrun, och om morgongåfwor.

§ 1. När man och hustru wijgde ähro, tå är han hennes måhlsman, hafwandes rätt att sökia, tala och swara för henne.

§ 2. Samma dag för wijgslen bör han gifwa henne morgongåfwa, dock icke högre, än en siettedehl af dess behåldne egendomb wid hans dödzfall, och skole alle förbättringar på morgongåfwor, under hwad skieen the och gifwas, wara aldeles förbudne.

§ 3. Gifwer någon² morgongåfwa af sin arfwejord å landet, så skall thet icke skee högre än till en tridiung, och eij till ewärdelig egendom, utan allenast till nyttan och bruket.

§ 4. Döör mannen, så behålle enckian morgongåfwan med inventario af boskap och boreda, så länge hon är ogifft, och sig i sitt änckiestånd ährligen och wäll förhåller; men ware ther hoos plichtig att hålla godzet wid macht och icke låta förwärra, antingen genom

¹ Ursprungligen: »specification».

² Ursprungligen: »en landtman».

skogarnes uthuggande, eller husens, ägornes och tillhörigheeters förderffwande.

§ 5. Döör hon eller träder i annat gifte, skall morgongåfwa hemfalla barnen för fäderne, och ther inga barn äro, mansens arfwingar.

Cap. [10]. Hwad rätt man eller hustru förbryter, när enthera af them gör hoor, eller aff ondsko och argheet öfvergifwer och förlöper then andra.

§ 1. Then makan, som förseer sig genom hoor, eller elliest af ondsko och argheet öfvergifwer och förlöper then andra, förbryter till den oskyldige halffparten af then deel, som then eller thess arfwingar elliest effter lag utur boet hafwa borde. Är thet hustrun som bryter, så mister hon och derjemte sin morgongåfwa.

§ 2. Men skulle den oskyldige träda i annat gifte och hafwa barn med den ifråskilde makan, tå bör samma förbrutne halfwa deel falla till barnen.

§ 3. Hafwer någonthera försedt sig igenom lägersmåhl under warande trolofning, och thet uppenbahras, sedan the äre wijgde, och laglig skillnad therpå föllier, ware lag samma. Men om qwinnan för trolofningen har försedt sig, och thet effter wijgslen uppenbaras, tå skall mannen förutan sin uti boet inbrachte egendom återbekomma all till bröllopet använd omkostnad, samt alla henne gifne förähringar, och behålle the af henne bekomne gåfwor, ther till med äga en fierdedeel af hennes behåldne egendom.

§ 4. Är någon förmedelst naturligit feel och oförmögenheet till ächtenskapet oskickelig, eller behäftat med någon smittosam och obotelig siukdom, och förtijgandes sådant, förleder den andra med sig till giftermåhl, hafwe förwärckat samme rätt i boet, som här främst i § 1 förmält är, och betale den andra all skada och omkostnad, samt böte som för annat bedrägerij.

Cap. [11]. Om medgiftt och förähringar, som förälldrarne gifwa sina barn widh inträde aff theras gifftermåhl.

§ 1. Gifwa förälldrarne, eller enthera effter then andras död, sine barn något uti huushåldet till understöd i aflingejord, huus eller löösören med wilkor, att det skall beräknas och gå till skiptes syskonen

emellan, så måste det skiee skriftteligen eller med tweggie manna wittne, och sedan förhålles dermed wid arfdeelningen effter föresatte wilkoren.

§ 2. Men om gaffwan skier utan förbehåld och wilkor, så bör then som undfick, när icke annat bewijsts, sådant oberäknadt behålla.

§ 3. Arffwejord må ingen wijdare gifwa än till nyttan och bruket, så länge han lefwer, som gaff.

Cap. [12]. Om mannens eller hustruns fördeel aff boo oskipto.

När mannen eller husstron döör, böör den som öfwerlefwer undfå sin fördeel af oskipto, sedan giäld gulden är; mannen sine gångkläder, sin säng, sin häst och wapn: hustron äfwenwäl sin säng, sine gångkläder, och alt hvad som till dess skählige prydnat hörer, dock intet till högre wärde, än till tiugunde delen af egendomen i boet.

Cap. [13]. Om barnens underhåld effter ächtenskaps skillnaden.

§ 1. När fullkomlig skillnad skeer i ächtenskapet och barn äro till, så äre begge föräldrarne plichtige att försörja dem med underhåld effter den aff boet hwarthera tillfallne andeel och andra theras wilkor, hwilcket domaren äger pröfwa.

§ 2. Skeer skillnaden icke fullkombligen, utan allenast till säng och säthe, så niuta the underhållet af boo oskipto¹.

¹ Förslaget har ursprungligen innehållit jemwäl ett kap. »Om mökränkning och lönskeläger» likalydande med det ofvan (s. 34) meddelade, men detta kap. har här öfverforsats. I marginalen är anmärkt: »detta lembnas uth till criminalia».

V. Förslag till Giftermålsbalk 1690.

Förslag 12 September—18 November.

Cap. 1. Om rätta giffroman¹ och laga ålder til gifftermåhl.

§ 1. Rätta giffroman är fader, doch, att moderens råd höres, och effter fadrens död, moder medh näste skyldemans råd. Äre fader och moder döde, tå ähr dhen som fadren widh fult förstånd medh wittnen eller modren medh nästa skyldemäns råde der till förordnat hafwer².

§ 2. Ähre ej dhe till, tå ähr dhen omyndigas näste³ skyldeman, nembl. hennes sambroder, der näst halfbroder å fädernet, der näst halfbroder å mödernet; der näst farfader, der näst morfader; der näst faderbroder, der näst moderbroder. Ähr ej han till, tå ähr den, som skyldaster är, å fäderne eller moderne. Äre både iämskyld, tå är den å fäderne närmast, man och ej qwinna, dock med een af mödernes näste skyldemäns råde. Men skulle någon annan än rätta giffroman, wara förordnat till förmyndare, tå bör och hans råd och samtycke tagas, och der ingen skyldeman är, ware förmyndare rätta giffroman.

§ 3. Skulle giffroman ej wara wälwilliande, eller elliest icke beqwäm, eller och någon twist emellan desse förbe[mäl]te kommer om rättigheet möö att giffta, så bör domaren pröfwa och förordna, som han bädzt och skiähligast finner, doch så att hennes frija willia och behag iämwähl tillbörligen ansees.

§ 4. Ingen tråde i ächtenskap, som icke ähr kommen till mogen ålder, man till sitt tiugonde och qwinnan till sitt fembtonde ähr.

¹ F: Om giftoman.

² M: C. 1 Giftmbl. L. et StL.

³ F: rätte.

Cap. 2. Om trolåfningen.

§ 1. Laga trolofning bör förrättas i rätta gifftomans och twenne wittnens närwaru, hwar annorlunda skier och der öfwer af gifftomanen klagas, ware trolofningen ogill och böthe dhe således hembligen trolofwade hwartera . . . dahler sölfm:t¹. Men will gifftoman låta sådant blifwa ständigt ware saklöse.

§ 2. Uthfäster någon annan än rätta gifftoman een möö, böte 40 daler² och giälde all deraf förorsakad skada och omkostnad, eller wijse med fulla skiähl, att han warit ombetrodd der till af rätta gifftomannen; samma lag ware och om gifftoman fäster een möö twenne männ.

§ 3. Förlofwar sig någor som tillförende fäst är medh en annan, som eij weth dhen samma trolofwat wara, böthe 80 daler silfwermynt och hafwe förwärvat dhe uthgifne gåfwor, så wähl som dhe anammade till dhen oskyldige, sampt fülle all der af tagen skada och kostnat. Samma lag ware om den, som annorlunda skillnat i trolofning förorsakar, eller wettandes medh dhen sig fäster, som han eij äga må ware sig för skyldskap eller annor hinder, som uti Kiörkiolagen förmähles.

§ 4. Ähre både orsaken till skillnaden, hafwe hwar sine gåfwor till dhe fattiga förwärvat och böte som förbemält är.

§ 5. Förlofwar sig någon wettandes med den som tillförende förlofwat är, så böte dhen oförlofwade 40 daler och dhen förlofwade böte 80 daler, äre båda tillförne förlofwade böte 80 daler hwartera; kommer lägersmåhl emillan så förhålles dher med, som frambdehles skils, och hafwe hwar sijne gifne och anammade gåfwor till dhe fattiga förwärvat.

Cap. 3. Om barn, som aflas under warande trolofning eller i lönskeläger, när man henne sedan ächtar.

§ 1. The barn som man under trolofning eller ächtenskaps lofen, med sin fästeqwinna aflar, ähro ächta barn; såsom ock dhe barn, hwilka man aflar i lönskeläger, när man sedan tager den förnedrade qwinnan till ächta eller sig medh henne trolofwar, ändock att wig-

¹ M: 10 dahler s:mt.

² M: alii codices 20 daler, quod rectius.

selen intet påföllier; ty tå modrens wilkohr bättras, tå bättras och barnsens¹.

Cap. 4. Om möö tager man emot faders, moders eller rätte gifftomans willia².

§ 1. Gifter sig dotter och möö emot faders och moders willia, eller låter lägga sig, tå hafwe hoon förwärkat tijonedehlen af sin då hafwande egendom, til dhe fattiga³, och stående dessuthan hoos föräldrarne henne arfwelöös att giöra, som i Erfdabalken förmähles.

§ 2. Samma lag ware om een sohn eller änkia, hwilka ännu äro i föräldrarnes huus och brödh giffta sig emot teras willia, them till förtreet och sijdwyrndad. Men ähre dhe uthom föräldrarnes bo⁴, så ware äntå plichtige att sökia i sådant måhl theras råd; försummas det utan laga förfall, böte till dhe fattige . . . daler⁵.

§ 3. Gifter sig och möö efter faders och moders död, utan rätta gifftomans skiähliga samtycke, böte iämbwähl tiugunde dehlen af sin tå hafwande egendomb till the fattiga; ähr hoon ock efter samma gifftoman arftagande, så hafwer han desslikest macht att giöra henne arfwe löös efter sig, der han det wil.

§ 4. Samma lag ware och om möö af adelståndh giffter sig emot faders, moders eller rätta gifftomans willia. Men skulle man eller qwinna der till medh, utan konungens samtyckie, träda i ofrälst giffte, så hafwe och förwärkat frälse rätt och förmån⁶.

§ 5. Hindrar någon gifftoman oskiähligen och af hårdheet eller för någon sin nytta skull ett lagligt söckt gifftermåhl, så förhålles der medh, som i Kiörkioordningen förmähles, och, der saken för werdzlig domb kommer böthe . . . daler och uprätte all af hindret tagen skada och försakat omkostnad.

Cap. 5. Om wigselen oskiähligen wägras eller uppehålles.

§ 1. När man hafwer qwinna lagligen fäst och åstundar sitt ächtenskap med wigel fulborda, tå bör han gifftomannen 6 wekor

¹ M: Giftmbl. LL. c. 2 § 4.   ² M: Cap. 3 Giftmbl. LL.

³ M: Orden: »tå hafwe hoon — fattiga» äro understrukna, hvarjemte i marginalen antecknats: »utslutes».

⁴ M: bröd.

⁵ M: Kyrkioord. 1686 cap. 15 § 6; Stadg. ang:de ad. giftm. 1665 § 4.

⁶ M: Ad Priv. 1622 § 4; Stadg. ang:de ad. g[iftermål] 1665. I marginalen är derjemte antecknad: »Denna § utslutes».

för uth tillsäija; wägras hoon honom uthan skiähliga orsaker, då upfyller, den det gör, allan omkostnad och skada sampt böte 50 daler¹ sölfwermynt.

§ 2. Om och någon af dhe trolofwade oskiähligen undandrager sig wigselen eller att uppehålla söker, ware lag samma.

§ 3. Om någon annan, medelst oskiähligt insprååk hindrar eller uppehåller ächtenskapet, uppfyller allan skada och omkostnad, sampt böte 50 daler sölfwermynt.

Cap. 6. Om förord, som man och hustru giöra emellan sig, för än the träda i ächtenskap.

§ 1. Förordh som man och qwinna eller hennes målsman, om hoon jungfru är, giöre om dhen rättigheet, dhe i hwar annars egen-dom skohle få äga, och huru begges² boo emellan dem och deras barn sampt arfwingar widh dödzfall skipftas skall, hålles i krafft och wärde, när the äre utan någons förfång, som den tiden till egendommen någon rättigheet hafwa kan och straxt skriffteligen i twenne gode mäns närwaro författas, sampt medh uprättat inventario och upsatz intechnas widh behörige domstohlar, der dhe boo, eller egendommen, som under deras afhandling begripes, belägen ähr³.

§ 2. Giörs sådanne förord uthom landz emellan man och hustru, som sedan kommer in i landet, så skohla dhe, så snart dee i landet komma, på lijka sätt intechnas, hwar annorlunda skieer så hafve sådant aftahl ingen krafft.

Cap. 7. Om mannens målzmans rätt för hustrun och om morgongåfwa.

§ 1. När man och hustru wigde äro, tå ähr han hennes rätta målsman sampt må och böör tahla och swara för henne.

§ 2. Samma dag och, för än wigselen skier bör han uthfästa henne morgongåfwa, dock icke högre än een siettedeehl af sin widh hans dödzfall behällne egendomb i aflinge och löösöhron.

¹ N: 20 daler. Ursprungligen: 50 daler.

² BCDEFGHIKMN: begges theras.

³ M: Dom. regl. § 16 n. 4, Westg. L. Jordabl. fl. 12 § 2 [3: VGL III: 110]: utan thet se gört medh adhrum skialum, brewum eller witnum.

§ 3. Morgongåfwa som mannen på landet gifwer sin hustru räcknas barnomen för möderne och ej för fäderne, äro ej barn dem emellan och hustrun dör, för än mannen, tå hafwe ingen deras arfwingar rätt derpå att tahl, döör hoon effter mannen barnlöös ware tå hennes arfwingar berättigade, så till morgongåfwan som annan dess effterlätne egendomb¹.

§ 4. Gifwes morgongåfwa i staden, uti jord huus eller löösöron, och hustrun med mannen effter hans dödh inge barn hafwer, så tager hoon sin morgongåfwa, men äga the barn tillsamman, så uphörer morgongåfwan dör och hustrun barnlöös för än mannen, så hafwer hennes arfwingar till morgongåfwan ingen rätt.

§ 5. Gifwes morgongåfwan i arfwejord, på landet, skall det icke skiee högre än till een treding och ej till ewerdelig ägendom uthan allenast till nyttan och bruket, dör mannen, besitte då änkan sådan medh² inventario af boskap och boreda, så länge hoon lefwer ogifft, och sig i sitt änkie ståndh erligen och wähl förhåller³. Då ware deras plicht⁴ att hålla godzet widh makt ock icke låta förwärra antingen genom skogarnes uthuggande, eller huusens, ägornes och tillhörigheeters förderfwande. Men träder hoon i annat gifte tå skall samma morgongåfwa med halfwa inventario hembfalla barnen för fäderne och, der inga barn ähro mansens arfwingar till dhen andra halfwa dehlen af inventario behåller hoon sielf, eller dher han för nötter ähr, kortas på hennes andehl, döör änkan, eller och i sitt änkie ståndh sig oärligen⁵ före håller, så faller morgongåfwan med heela inventario till barnen som fäderne eller, der barn dem emellan intet ähro med halfwa inventario mannens närmeste slächt till, den andra halfwa dehlen af inventario tillägnas hustrun eller effter hennes dödh hennes arfwingar om dhe till ähro.

§ 6. Samma lag ware om arfwejord och huus i staden, som på slickt wilkohr gifwes.

§ 7. Dör mannen och ingen wiss morgongåfwa finnes wara uthfäst, tå skall een tolfte part af mannens behållne andehl i boet blifwa hustrun för morgongåfwa beräcikat.

¹ M: Giftmbl. c. 10 § 1 LL.

² BCDEFGHIKLMN: sådan morgongåfwa med.

³ N: änkiestånd wähl sig förhåller.

⁴ BCEFGHIKMN: Doch ware therhos plichtig. — D: då ware therhos plichtig.

⁵ L: otroligen.

Cap. 8. Om gifftorätt.

§ 1. Man och hustru giftes efter landzrätt uti hwar annars lösöhren, som dhe antingen för ächtenskapet äga, eller under ächtenskapet äga få, han till tvådehlarna och hoon till een tridiedehl, hwar widh och hustrun blifwer dehlaktig af mansens heder och wärde. Men mannen eller hustrun giftes icke i hwar annars jord, huus eller wattnwärke, som dhe för ächtenskapet antingen ärfft, eller på hwarie-handa lagligit sätt förwärfwat, ey heller det, som dem uti warande ächtenskap af sådan fast egendom genom arf tillfaller¹, men uti räntorne, som af sådane godz falla, äga dhe samma rätt, som om andre löösöhron här ofwan till förmält ähr².

§ 2. Medh huus, gårdar, tompter och iord som den, hwilken under landzrätt hörer i städerne äger, blifwer efter stadzrätt.

§ 3. Man och hustru giftes efter stadzrätt till hälften af hwars annars hafwande eller tillkommande egendom, ehwadh nampn det och hafwa kan; lijka så äthniuter hustrun mannens wilkohr heder och wärde, men hwadh dhe på landet äga, eller äga få, i jord eller fast egendom ther medh förhålles efter landzrätt³.

§ 4. Lyder man och hustru under prästeståndet så äge halfparten hwartera utaf alt hwadh till boet hörer, ware sig löst eller fast ehwarest det belägit är, efter stadzrätt, doch undantagandes dhen arfwejord, som dem förr eller uti ächtenskapet på landet tillfallit, medh hwilken förhålles efter landzrätt⁴.

§ 5. Samma lag ware för dhen, som genom laga dom är förklarad för ächta maka, fast wigselen eij wore påfölgd, men dhen sig wigslen motwilligt undandraget, niuter ingen rätt i dhen andras egendom medh mindre han sig rättar⁵.

¹ M: Kongl. M:ts dom d. 13 Nov. 1671; Upl. L. Erfdbl. c. 3 § 2.

² F saknar: »men uti räntorne — förmält ähr». — M: Cap. 5 Giffttbl. LL. Hustru föller mannens stånd och wilkår, cap. 22 Kongbl. LL., Res. på Ad. Bes. 1680, Förkl. öfwer Rangord. 1699. — FGMN: N. B. Kongl. Rätten behagade utlåta sig, huru jord, som förr echtenskapet är afsat, bör considereras till gifftorätt.

³ Denna § saknas i F.   ⁴ M: Präst. Privil. a:o 1675 § 13.

⁵ M: Kyrkioord. 1686 cap. 15 § 13.

Cap. 9. Huru wijda mannen må sin hustrus jordh eller gårdh bortsifftha, förpanta, försällia eller i giäldz betahlning gifwa, och huru wijda hustrun må hafwa makt sig i handel att inlåta.

§ 1. Ingen man hafwe mackt att bortsifftha, förpanta eller försällia sin hustrus jordh på landet, ehwadh dhe hafwa barn tillsamman eller eij, med mindre det skieer med hustruns frija willia och samtyckie, och skifte tå till bättre och eij till värre, eller sällie och förpante tå ene treding af hennes emot tvådehlarne af hans, dock allenast i nödfall¹.

§ 2. I staden hafwe eij heller mannen mackt att försällia någon fast egendom, utan hustruns goda ja och samtycke².

§ 3. Hustruns jordh på landet må eij gå i dhen giäldz betahlning, som mannen för ächtenskapet giort, ähr och giälden giordt under warande ächtenskap, så må sådan jordh eij heller gåå i dess betahlning annorledes än att, sedan mansens och hustruns löösöhren och aflinge af oskiffto till giäldens afbetahlning anslagne och uthgifne äro, bör hustrun af dhen giälden, som sedan kan öfrig blifwa, betahla een tridiedehl medh sitt enskijlte fasta; doch att der hoos noga eftersees, om sådan giäld är timmad af manssens förgiörelsse, brott och missgierning allena, eller af dess slösande, dubblande och annat serksilt wållande; i hwilka fall icke allenast hustruns fasta ägendomb, utan och heela hennes andehl i boet ifrån sådan giäldh bör frijkaladh wara³.

§ 4. Ingen hustru hafwe makt att inlåta sig i någon handel angående fast ägendom eller försällia sine bohagz saker, uthan manssens sambtycke och fullmakt, eller och att han henne i staden uti sin bodh till att sällia förordnat; skier annars, hafwe tå mannen wäld sådant att ogilla och återkalla⁴.

Cap. 10. Om afwittring för inträdet i annat gifte.

§ 1. Änkling och änkia måge icke begifwa sig i annat gifte, för än dhe sina barn, eller den dödes arfwingar, af förra giftermählet

¹ M: Gifftbl. cap. 19 LL., Jordabl. c. 5 et 27 LL.; item dict. tit. 28 c.

² M: Jordabl. StL. c. 16.

³ M: Kl. M:ts res. 1669; Förkl. öfwer LL:s rätta förstånd 1682.

⁴ M: Kiöpmb. c. 4 LL., c. 3 StL.

Lagkommissionens förslag.

afwittrat hafwa, men skulle så händt, så har den som här emot handlat, förbrutit een tridiedehl af sin andehl i boet till barnen eller bem[äl]te arfwingar¹.

Cap. 11. Hwad rätt man eller hustru förbryter som gör hoor eller af onsko och argheet öfwergifwer och förlöper dhen andra; och huru medh barnens underhåld effter fulkomblig ächtenskapz skillnadh förhållas skall.

§ 1. Then makan, som förseer sig genom hoor, eller elliest af onsko och argheet öfwergifwer och förlöper dhen andra, förbryter till dhen oskyldige, halfparten af dhen deehl som den eller dess arfwingar elliest effter lag uthur boet hafwa borde, är det hustru, som bryter, hafwe der jempte förwärvat sin morgongåfwa och annor rätt, som hoon är giffit till och blifwa barnen i fadrens wåld och wärjo².

§ 2. Den förbrutne deehl niute den oskyldiga iempte sin egen, medan han ogiffit blifwer sig och begges deras barn till underhåld; går han till annat gifte, falle tå samma deehl, till barnen och, der barnen döde ähro, deras arfwingar till, men den brotzigle och dhe af släckten, som för hans skull någon arfzrätt hafwa kunna, niute ingen arfwelott i den förwärkade dehlen³.

§ 3. Bryter mannen, profwe tå domaren, om han sedan som tillförende, skickelig är begges deras barn samtteligen eller någon af dhem hoos sig att hafwa; finnes han dher till obeqwäm, och dhen förbrutne deehl ej förslår till barnsens nödige underhåll, så ware han plichtig anten af sijne godzrantor eller sin åhrl[ige] förtienst och löhn låta så myckit komma⁴ barnen till nödtorfzig födo och upforstring, som dommaren effter hans rådth och ämbne skiähligt finner.

§ 4. Hafwer någontera försedt sig igenom lägersmähl under warande trolofning, och det uppenbaras, sedan dhe äro wigde, och laglig skillnad dherpå föllier, ware lag samma; men om qwinnan för trolofningen har försedt sig, och thet effter wigselen uppenbaras, tå skall mannen, föruthan sin i boet inbrakte gendomb, åther bekomma

¹ M: Giftmbl. c. 16, 17 LL.; Förmynd. ord. 1669 § 5, 8.

² M: Westg. L. c. 5 § 2 Giftmbl., c. 11 Giftmbl. LL.

³ Orden: »men den brotzigle — förwärkade dehlen» saknas i BKMN. — N: »hörer dheras nermaste arfwingar till». Orden: »hörer», »nermaste» hafva senare tillskrifvits.

⁴ F: tillkomma.

all till brölöpet användh omkostnadh, sampt alla henne gifne för-
ähringar, och behålla dhe af henne bekomne gåfwor, dher till medh
äga een fierdedeehl af hennes behållne egendomb.

§ 5. Ähr någon förmedelst naturligit feehl och oförmögenheet
till ächtenskapet oskickelig, eller behäftadh med någon smittosam
siukdom, och förtijgandes sådant förleder den andra medh sig till
giftermåhl, hafwe förwätkat samma rätt i boet, som här § 1 förmålt
ähr, och betahler till dhen andra all skada och omkåstnad sampt böte
som för annat bedrägerij.

Cap. 12. Om olåt och oenigheet emellan ächta folk.

§ 1. Om haat, wrede, bitterheet och dageligt slagzmåhl emel-
lan ächta folck, tager så öfwerhanden, att andelig rätt medelst för-
maningar, åthwarningar eller widh högt wijte föresatta förlikningar
intet kan uthrätta, uthan nödgas sökia werdzlig dommares bijständh,
så skohle både man och hustru eller om skulden allenast hoos een-
tera ähr, dhen bråttzlige plichta medh 8:ta dagars fängelse widh
wattn och brödh, eller löse sig derifrån medh 100 daler s:mt. Skieer
äntå ingen bättring, så fördubblas straffet så ofta sedan wijdare öfwer
sådan oenigheet med skiähl warder klagat.

§ 2. Samma lag ware om någon af tresko och motwilligheet
uppehåller sig uti neijgden eller i the härader och stiftt, hwarest han
sin maka öfwergifwit eller om mannen bortdrifwer hustrun, och sitter
sielf qwar hemma och nyttar begges deras egendomb.

§ 3. Men om mannen dess uthan af haat och onsko i dryc-
kenskap, eller för andra qwinnors skull, slår sin hustru blå eller blo-
dig, lam eller lytt, så förhålles ther med, som framdehles om såra-
måhl skils.

Cap. 13. Huru förhållas skall med boet och barnens under- håll, när skillnat skeer, emellan ächta folck, till umgänge, bord och säng.

§ 1. Warda ächta folck på någon tijd ifrån hwar annan skilde
till umgänge, bördh och säng, så skall dhen bråttzlige, om det ähr
mannen, låta egendommen blifwa widh boet under hustruns eller, der
hon ej allena der till skickelig är wijse af dommaren förordnade

föreståndares förvaltning. Widh hwilken händelsse han i mangel af annat lijfz uppehälle niuter af boet, sig till underhåll så myckit domaren effter billigheeten och hwars och eens rättigheet i boet skiähliget profwar. Men flyter hela eller een deehl af inkombsten uti boet utaf hans odaljordh eller förtienst och lööhn, så må han fuller sielf dhen förestå doch lijckwähl låta hustrun der af niuta så stoor deehl, som hon effter sin gifforätt hafwa böör, och ware han dess uthan plichtig att försörja barnen med nödigt underhåld, effter som domaren profwar på hans andehl skiähligen belöpa; samma lagh ware om hustrun är wällande till skillnaden.

§ 2. Ähre begge orsaken till skillnaden, så äger dhen makan, som finnes skickeligast¹, hälst mannen, föreståå barnen och egendommen i boet och niute dhen andre ej mehra än så myckit till sitt nödige underhåll af inkombsten i boet, som dommaren effter skiähl och billigheeten profwar likt wara; ähre begge oskickelige der till, så förordne dommaren wisse männ att förestå egendommen, och deraf förese begge parterne, så wähl som barnen, medh sådant underhåll, som boets wilkoehr effter een skiählig likheet tåla kunna.

§ 3. Om widh sådan skillnat antingen entera makan, eller ock någon annan af dommaren förordnas egendommen i boet att föreståå, så skall dhet skiee emot försäkring och borgen, at samma egendomb förswarligen hanteras och ej förslösas.

§ 4. Komma dhe således skilde pehrsoner i deras lijfz dagar tillsamman igen, så niute hwar sin fulla rätt; dör een af dem, eller begge, så ware deras barn eller arfwingar till deras fulla andehl i boet effter lag berättigade.

Cap. 14. Om medgift, som föräldrarna gifwa sijne barn widh deras gifftermåhl.

§ 1. Medgift, som föräldrarna gifwa sijne barn widh theras gifftermåhl eller afträde ifrån deras huus, ware sig i jordh eller löösöhron, skall gifwas antingen skrifteligen eller med wittnen och skall i arfskifte barnomen berächnas; doch stående widh samma tillfälle föräldrarna fridt att gifwa barnen af deras aflinge jordh och löösöhron owilkorligen, som i Ärfdabalken förmähles, allenast det skieer

¹ FIK: skiäligast.

uthan någons förfång, som i deras egendomb, allaredo dhen tiden någon rättigheet hafwa kan. Men arfwe jord må ingen wijdare gifwa än till nyttan och bruket till dess arf dehlas.

§ 2. Dör sohn eller dotter, som medhgiffen undfätt uthan barn, så går samma medgiffit igen tillbaka till den, som gaf; men ähro barn till, då kommer sådant allena barnen till godo; dher och dhe med döden afgå, för än den, som gaf, gånge i lijka måtto till honom tillbakars som gifwit hafwer.

Cap. 15. Om mannens eller hustruns fördeel af boo oskiffto.

§ 1. När mannen eller hustrun dör, bör dhen som öfwerlefwer, unfå sin fördeehl af oskiffto, sedan gäldh guldin ähr, mannen sijne gångekläder, sin säng, sin häst, sin wapn. Hustrun äfwenwähl sin säng, sine gångekläder och alt hwadh som till dess skiählige prydnat hörer, doch intet til högre wärde, än till tiugundedehlen af sådan egendomb i boo oskiffto, som till delnings gåå böör.

VI. Förslag till Giftermålsbalk 1692.

Giftermålsbalk.

Cap. 1. Om laga giftermåhl, och rätta giffroman.

§ 1. Will någon begära en möö till ächta, han skall thes laga giffroman där om behörigen tilltaha, och henne eij med wåld taga, eller hemligen uthur huset låcka: gör någon annorlunda, så förhålles ther med som Kyrchioordningen innehåller och her i lagen framdeles förmåles¹.

§ 2. Rätta giffroman är fader, doch att modrens råd höres, och efter fadrens död moder, med nästa skyldemans råd; äro fader och moder döde, tå är then som fadren wijd fullt förstånd med wittnen eller modren med nästa skyldemans råde ther till förordnat hafwer.

§ 3. Äre eij the till, tå är then omyndigas nästa skyldeman, nembl. hennes sambroder, ther näst halfbroder å fädernet, thernäst halfbroder å mödernet, doch med faderfaders eller moderfaders råde; sedan faderfader, om ingen af bem[äl]te sam- eller halfbroder lefwer; sedan moderfader; ther näst faderbroder, och ther näst moderbroder; äre eij the till, tå är then som skyldaster är å fäderne eller möderne. Äro både jämskylda, tå är then å fäderne närmast, man och eij qwinna, doch med möderne skyldemäns råde. Men skulle någon annan än rätta giffroman, wara förordnat till förmyndare, tå bör och hans råd tagas; och ther ingen skyldeman är, ware förmyndare rätta giffroman.

§ 4. Skulle giffroman eij wara wälwilliande, eller elliest icke beqwäm, eller och någon twist emellan dessa förbenämde kommer om rättigheet möö att giffta, så bör domaren pröfwa och förordna som

¹ Ursprungligen: »som framdeles förmåles och Kyrchioordningen innehåller». Ändringen är gjord af Becchius. Den ursprungliga lydelsen kvarstår i B och C.

han härutinnan lag likmätigt, bäst och skiäligast finner, doch så att hennes frivilliga ja och samtycke jämwäl tillbörligen ansees.

§ 5. Ingen må lätteligen tillåtit wara att träda i echtenskap, som icke är kommen till mogen ålder, man till sitt adertonde och qwinna till sitt fiortonde åhr.

Cap. 2. Om trolofningar.

§ 1. Laga trolåfning bör förrättas i rätta gifftomans och twenne wittnens närwaro; hwar annorlunda skier och theröfwer af gifftomannen klagas, ware trolofningen ogill, och böte the således olagligen trolofwade, hwartera tijo dahler sölfwermynt till the fattige; men will gifftomannen låta trolofningen blifwa ständig, ware saklöse.

§ 2. Utfäster någon annan en möö än rätta gifftomannen, ware sådant effter Kyrkiolagen cap. 15 § 10 ogilt, och böte then som i så måtto olagligen utgifwer sig för måhlsman tiugu daler sölfm: samt gälde all ther af förorsakad skada. Om gifftoman fäster till twenne en möö, böte fyratio daler sölfwermynt, och upfyller skadan som förbemält är.

§ 3. Förlofwar sig någon som tillförene fäst är med en annan som ej weet then samma trolofwad wara, böte 60 daler sölfwermynt, och hafwe förwätkat dhe utgifne gåfwor så wäl som dhe annamade till den oskyldiga, samt fyller all der af tagen skada och kostnad. Samma lag ware om then som annorlunda skillnad i trolofning förorsakar, eller wetandes med den sig fäster, som han ej äga må, ware sig för skyllskap eller annor hinder, som uti Kyrkelagen förmäles.

§ 4. Äre både lijka orsaken till skillnaden, hafwe hwar sine gåfwor till dhe fattige förwätkat, och böte sammaledes sextio daler hwartera.

§ 5. Förlofwar sig någon wetandes med den som tillförene förlofwad är, böte then oförlofwade trettijo daler, och then förlofwade sextijo daler, äro båda tillförene förlofwade, böte sextijo daler hwartera. Kommer lägersmåhl emellan, så förhålles thermed som framdeles förmäles, och hafwe hwar sine gifne och anammade gåfwor till the fattiga förwätkat.

§ 6. Gifwer sig en obekant persohn uth för en annan man, och af annat stånd än han är, och therigenom bedrager någon med sig till trolofning, böte 80 daler sölfwermynt, then bedragne och the fat-

tige till tweskiffes; bedrager han och henne till gifftermål, stånde till andelig rättz ompröfwande om echtenskapet skall uphäfwas, och på det fall straffes han som för annat grofft bedrägerij, hwarom framdeles förmäles, samt upfyller ther hoos till then bedragne all ther af tagen skada och omkostnad.

§ 7. Lofwas barn tillsammans af föräldrarne eller giffroman uti theras barndoms åhr, tå gälle thet så wijda the thet sielfwa samtycka sedan the mogne warda.

§ 8. Hafwer fästeman och fästeqwinna under echtenskaps lofwen hwar annan gåfwor gifwit, ware sig uti penningar eller lösörer, och döör fästeqwinnan förr än echtenskapet med wigslen fullbordas, gifwe fästeman åter till then dödas föräldrar eller arfwingar alt hwad han af henne bekommit, och tage ther emot igen, hwad han henne i så måtto gifwit hafwer; men döör fästeman, tå tage fästeqwinnan sitt igen och behålle icke des mindre hwad hon af honom undfångit hafwer.

Cap. 3. Om barn som aflas under warande trolofning eller lönskeläger, när man then förnedrade sedan ächtar; så och om barn i twegiffte aflas, samt entera makans rätt i twegifftemåhl¹.

§ 1. The barn som man under trolofning eller echtenskapslofwen med sin fästeqwinna aflar, äro ächta barn, såsom och the barn, hwilka man aflar i lönskeläger, när man sedan tager den förnedrade qwinnan till ächta, eller sig med henne förlofwar, ändoch att wigslen intet påföllier, ty då modrens wilkor bättras, tå bättras och barnens.

§ 2. Samma lag är om the barn som aflas i annat giffte, ändoch den förre maken lefwer, när elliest med gifftermålet lagliga tillgångit är, hwar om i Erfdabalken wijdare förmäles².

§ 3. När någon owetandes sin förra maka lefwa, giffter sig med en annan, och entera maken altså efter Kyrkiolagen måste wijka och boet fördenskull rifwas, tå tage den maken som wijka måste alt sitt tillbaka, som den i boet bewisligen inbracht hafwer, eller med

¹ Orden: »så och om barn — twegifftemåhl» saknas i C.

² Denna § saknas i C.

sine enskijlte slögder tillwärdat, såsom och sin morgongåfwa, om det är hustrun; äre också barn aflade uti samma ächtenskap som brutit warder, om modren will them hos sig till upfostring behålla, tå stånde till domaren att skiärskoda om hon barnens uptuchtelse kan förestå, och förordne han tå huru mycket fadren der till åhrligen må gifwa. Widare äga dhe skilda makar ingen rätt i hwars annars egendom. Om barnens arfzrättigheet förmäles i Erfdabalken¹.

§ 4. The twegifften som skie emot lag upsåteligen och med bedrägerij, straffas som framdeles warder i lagen förmält¹.

Cap. 4. Om någon gifter sig emot faders och moders eller rätte gifftomans willia, och om hinder som gifftoman wijd gifftermål förorsakar.

§ 1. Gifter sig dotter och möö emot faders och moders willia, eller låter lägga sig, tå är i föräldrarnes macht henne arflös att göra som i Erfdabalken² wijdare förmäles. Skulle och then som möö lägrat hafwer henne echta willia, så må han doch emot hennes föräldrars samtycke thet intet göra, med mindre särdeles store skiähl och omständigheter ther till råda.

§ 2. Samma lag ware om sohn eller enkia hwilka ännu äro i föräldrarnes huus och bröd, giffta sig emot theras willia, them till förtreet och sijdwördnad, särdeles med berychtade personer; men äro the utom föräldrarnes boo, så ware äntå plichtige att sökia i sådant måhl theras råd som Kyrkiolagen³ förmäler.

§ 3. Gifter sig och möö effter faders och moders död utan rätta gifftomans skiälliga samtycke, och är hon effter honom arfftagande, så hafwe han macht att göra henne arfwelös effter sig uti sitt aflinge och lösörer; är hon intet arfftagande effter honom, tå böte hon en tiugondedeel af sitt⁴ uti löst och aflinge hafwande egendom till dhe fattige.

§ 4. Hindrar någon gifftoman oskiäligen och af hårdheet, eller för någon sin nytta skull ett lagligen sökt gifftermåhl, så förhålles ther med som i Kyrkiolagen⁵ förmäles, och der saken för werldzlig dom kommer, böte tå gifftomannen 50 daler sölfwermynt och upp-

¹ Denna § saknas i C.

² C: Cap. 10 § 4, 5.

³ C: Cap. 15 § 6.

⁴ B: sin.

⁵ C: Cap. 15 § 6.

rätte all af hindret tagen skada och förorsakad omkostnad. Men af föräldrarne måge barn i sådant mähl inga böter eller skadestånd sökia.

Cap. 5. Om echtenskapet eller wigselen oskäligen wägras eller uppehålles.

§ 1. När man hafwer qwinna lagligen fäst, och åstundar sitt echtenskap med wigel fullborda, tå bör han gifftomannen 6 weckor förut tillsäga; wägras hon honom utan skiälige orsaker, tå söke han wederbörande konungens embetemens bijstånd, som honom handen räcka skall, att wigselen utan uppehåll må fullbordas, och gifftomannen som till drögzmålet orsaken är, upfyllle allan här af förorsakad skada och omkostnad, samt böte 50 daler sölfwermynt¹.

§ 2. Om någon af dhe trolofwade oskiäligen undandrager sig wigselen eller söker den att uppehålla, ware lag samma; skulle den gensträfwige i sin motwilligheet framhärda, och sig wigselen aldeles undandrager², tå warde then oskyldige för thess ächte maka förklarad, och niute i then brottsliges egendom sin fulla gifftorätt³.

§ 3. Om någor annor på sine egne eller annans wägnar igenom hwariehanda jäf och inspråk, som under werldzlig rätt hörer, söker echtenskapet att hindra, eller uppehålla, så skall han, förr än honom sådant af rätten tillåtes, ställa borgen för then omkostnad och skada som then trolofwade therigenom tijma kan; och der samma hans inkast sedan oskiäligt finnes, skall han icke allenast bemälte skada och omkostnad upfylla, utan och böta 50 dahler sölfwermynt. Samma lag är om the jäf som efter Kyrkioordningen till andelig rättz skärskodan lyda⁴.

Cap. 6. Om förord som man och hustru giöra emellan sig förr än dhe träda i echtenskap.

§ 1. Förord som man och qwinna, eller hennes målsman, om hon jungfru är, giöra om then rättigheet the i hwars andras egendom skola få ega, och huru begges theras boo emellan them och theras barn, samt erfwingar wijd dödzfäll, skiffthas skall, hålles i kraftt och

¹ C: C[ap.] 4 Giffth. LL. och StL.

² B: wigslen undandraga.

³ C: Kyrkioord. cap. 15 § 17.

⁴ C: Kyrkioord. c. 15 § 26.

wärde, när the äro utan någons förfång, som then tiden till egendommen någon rättigheet hafwa kan, och strax förr än wigseln skier, skriffteligen i twenne gode mäns närwaro författas samt med upprättad inventario och uppsattz öfwer then egendomen the tå hafwa, eller äro berättigade till, intecknas wijd behörige domstolar ther the boo, eller egendomen, som under theras afhandling begripes, belägen är; doch stånde i wederbörandes behag ehwad han eller hon bem[äl]te inventarium öpet eller förseglat wijd rättens handlingar will liggia låta, när allenast alle bem[äl]te förordz articlar och omständigheter i sielfwa förordz skriften införde blifwa ¹.

§ 2. Giöres sådana förord utom landz emellan man och hustru som willia, att the här i riket giälla skola, tå böre the för wigslen wara med laga bewijs stadfästa ², och strax inom två månader effter förordzdagen på behörig ort inför rätten som förbemält är, här i riket angifne och intecknade.

§ 3. Giöres elliest sådane förord uthom landz emellan man och hustru som sedan komma i landet, så skola the inom sex weckor sedan the i landet komma på lijka sätt intecknas. Hwar annorlunda skier så hafwe sådana afftahl ingen krafft.

Cap. 7. Om mannens måhlsmansrätt för hustrun och om morgongåfwor.

§ 1. När man och hustru wigde äro, tå är han hennes rätta måhlsman, samt må och bör tahla och swara för henne.

§ 2. Förr än wigslen skier skall han utfästa henne morgongåfwa.

§ 3. Gifwes gåfwan i fast egendom, ware sig arf eller afinge, skall det icke skie högre än till en trediedeel af mannens wijd hans dödzfäll behällne egendom och andeel i boet, och ehwad gåfwan tå i städerne eller å landet af frälse eller ofrälse personer utfästes, skall then allenast till nyttan och bruket förblifwa hustruns så länge hon lefwer eller ogifft är, och sig i sitt enkiestånd ährligen förhåller, och ware hon förplichtad den tijd hon samma morgongåfwa besitter, att hålla then wijd macht, och icke låta then igenom sitt förwällande förwärras; men döör hon eller träder i annat gifte eller sig oärligen

¹ C: Cap. 6 § 1 LL., 8 Giffib. StL.

² C: bekräftade.

förhåller, hemfalle tå samma morgongåfwa med thes inventario af boskap eller boreda, sådant som hon thet emottagit till mansens barn och arfwingar.

§ 4. Utfästes morgongåfwan i lösören, gifwe eij meer än en tijonde deel, och förblifwe tå samma gåfwa hustruns fullkomblige egendom.

§ 5. Stånde i mansens willia att gifwa morgongåfwa både i löst och fast eller ettdera, doch icke högre af hwartera än förbemält är, men wäl mindre.

§ 6. Döör mannen och ingen wiss morgongåfwa finnes wara utfäst, tå skall hustrun icke dess mindre uti morgongåfwa niuta hälften af det mannen, som förbem[äl]t är högst gifwa kunde.

Cap. 8. Om gifförätt.

§ 1. Man och hustru, fräse eller ofräse som under landzrätt höra, giffes uti hvars annars lösörer, them the anten för echtenskapet äga eller under echtenskapet äga få, han till twådelarne och hon till tridie deel. Men mannen eller hustrun giffes icke i hvars annars jord, huus eller wattnwärka, som the för echtenskapet antingen ärfft eller på hwarjehanda lagliget sätt förwärfwat. Eij heller thet som them uti warande echtenskap af fast egendom genom arf tillfaller. Men uti räntorne som af sådane godz falla, äga the samma rätt som om andre lösörer här ofwan till förmält är; uti thet fasta som the i warande echtenskap tillsammans afla äger mannen 2 delar och hustrun en treding.

§ 2. Med huus, gårdar, tompter och jord som then, hwilken under landzrätt lyder i städerne äger, förblifwer effter stadzrätt.

§ 3. Man och hustru giffes effter stadzrätt, till hälften af hvars annars hafwande eller tillfallande egendom, ehwad namn det och hafwa kan. Men hwad the på landet ega eller ega få i jord eller fast egendom och andre des tillhörigheter, som i Erfdabalken förmäles, ther med förhålles effter landzrätt.

§ 4. Then som igenom laga domb är förklarad för echte maka, fast wigslen eij wore påfölgd, niute förbem[äl]te gifförätt effter des stånd

och wilkor. Men then sig wigslen motwilligen undandrager, hafwe ingen rätt i thens andras egendom, med mindre dhen sig rättar¹.

Cap. 9. Huru wijda mannen må sin hustrus jord eller gård bort skiffta, förpanta, försällia, eller i gäldz betahlning gifwa, och huru wijda hustrun må hafwa makt sig i handel att inlåta.

§ 1. Ingen man hafwe makt att bortskiffta förpanta eller försällia sin hustrus jord på landet, ehwad the hafwa barn tillsamman eller eij, med mindre thet skier med hustruns friwilliga ja, samtycke och underskrift, och skiffta tå till bättre och eij till värre, eller sällie och förpante en tredjung af hennes, emot tvådelarne af hans, doch allenast i nödfall.

§ 2. I staden hafwe mannen eij heller makt att försällia någon fast egendom utan hustruns fria ja och samtycke.

§ 3. Then ena makans jord så wäl som thes andeel i annor egendom må eij, ehwad han eller hon under landz- eller stadzrätt lyder, gå till den gäldz betahlning, som then andra makan för echtenskapet giort. Är och gälden giord under warande echtenskap eller till trolofning och bröllops bekostnad, så må och sådan egendom eij heller gå i des betahlning annorlunda, än att sedan mannens och hustruns lösörer och det fasta afinge som i echtenskapet förwärfwat är, till gäldens afbetahlning anslagne och utgifne äro, tå bör hustrun af then öfrige gälden betala en trediedeel effter landzlag och hälfften effter stadzrätt utaf sitt enskijlte fasta; doch skall ther hoos noga efftersees, om sådan gäld är timad af mansens förgiörelse, brott och missgierning allena, eller af thess slösande, dubblande och annat särskildt wällande, i hwilka fall icke allenast hustruns fasta egendom, utan och heela hennes andeel i boet ifrån sådan giäld bör frikallad wara, så wijda hon ingen nytta eller deelachtighet ther af haft, eller hafwa och förwänta kunnat.

§ 4. Ingen hustru hafwe macht att inlåta sig i någon handel,

¹ Kap. 8 § 4 är i C så lydande: »Är mannen af presteståndet, tå äga man och hustru halffparten hwardera, uthaf alt boet, ware sig löst eller fast, doch undantagandes den arweior som dem, föör eller uthi echtenskapet på landet är tillfallen, med hwilken förhålles effter landzrätt». Jfr kap. 8 § 4 af GB 12 September—18 November 1890. Härpå följer i C en § 5, som är likalydande med § 4 i A och B.

angående fast egendom, eller försällia sine bohagz saker, utan man-
nens samtycke och fullmacht, eller att det elliest uti sådane lösörer
skier, som till salu satte äro, eller och att mannen afwettig eller från-
warande är, eller sitt echtenskap öfwergifwit, och hustrun som med
barnen hemma sitter behöfwer sig och them något till födo försällia
eller nöden thet elliest kräfwer; skier thet annars, hafwe tå mannen
wåld sådant att ogilla och återkalla, som i Handelsbalken wijdare
förmåles.

Cap. 10. Om afwittring för inträde i annat gifte.

§ [1]. Enkling och enka måge icke begifwa sig i annat gifte förr
än the sine barn af förra giffet, eller then dödas erfwingar afwittrat
hafwa; skier thet annorlunda, så förbryter then, som här emot hand-
lar, en trediedeel af sin effter förra giffet behållne andeel i boet till
barnen eller bem[äl]te erfwingar, så framt icke laga förfall afwittringen
hindrat hafwa.

Cap. 11. Hwad rätt man eller hustru förbryter som giör hoor, eller af ondsko och argheet öfwergifwer och förlöper then andra, och huru med barnens underhåll effter fullkomblig echtenskapz skillnad förhållas skall.

§ 1. Den makan som förseer sig igenom hoor, eller elliest af
ondsko och argheet öfwergifwer och förlöper den andra, förbryter till
den oskyldige halfparten af then deel som then samma elliest effter
lag utur boet hafwa borde; är thet hustrun som förbryter, hafwe
therjempte förwätkat sin morgongåfwa, och blifwe barnen i fadrens
wåld och wärjo. Förlåter then oskyldiga makan then brottzlige des
brått, eller the beblanda sig med hwar andra, så bekommer then
brottzlige sin gifftorätt igen med mindre them emellan annat förord
giöres.

§ 2. Then förbrutnes deel niute then oskyldige jempte sin egen
medan then ogiffit blifwer sig och barnen till underhåll: går then och
till annat gifte falle tå samma deel till barnen, och ther barnen döde
äre, till theras erfwingar. Men then brottzlige och the af slächten
som igenom dhen samma någon arfzrätt hafwa kunna, niute ingen
arfwelott i then förwätkade delen.

§ 3. Bryter mannen, pröfwe tå domaren huru sedan med barnens födo och upfostring förhållas skall, och hwilkentera, anten mannen eller hustrun, them eller någotdera hoos sig behålla må: förblifwa barnen efter domarens ompröfwande i hustruns upfostring, tå skal af mannens inkomster uti räntor, löön eller slögder så mycket åhrligen tagas till hielp för barnens underhåll och uptuchtelse som domaren effter omständigheterna, särdeles som barnen äro många till, och boetz, samt personernes wilkor och lägenheet tåhla eller fodra, nödwändigt och skiäligt befinner.

§ 4. Hafwer nogontera försedt sig igenom lägersmåhl under warande trolofning, och thet uppenbaras sedan the äro wigda, och laglig skillnad ther på föllier, ware lag samma; men om qwinnan för trolofningen har försedt sig och thet effter wigselen uppenbaras, tå skall mannen förutan sin uti boet inbrachte egendom återbekomma all till bröllopet använd omkostnad sampt alle henne gifne förähringar, och behålla the af henne bekomne gåfwor.

§ 5. Är någon förmedelst naturliget feel och oförmögenheet till echtenskapet oskickelig eller behäftad med någon smittosam siukdom, och förtijgandes sådant förleder then andra till giftermåhl, hafwe förwärkat samma rätt i boet som här § 1 förmålt är, och betale then andra all skada och omkostnad samt böte som för annat bedrägerij.

Cap. 12. Om olåth och oenigheet emellan echta folk.

§ 1. Om haat wrede och bitterheet emellan echta folk så tager öfwer handen, att andelig rätt medelst förmaningar, åtwarningar, eller wijd högt wijte föresatte förlikningar intet kan uträtta, utan nödgas sökia werldzlige domares bijstånd, så skola både man och hustru, hwar för sig när the både äro skyldige, eller om skulden allenast hoos entera är, then brottzlige med femtijo dahler sölfwermyntz böter till dhe fattige eller fiorton dagars fängelse wid wattn och bröd plichta. Skier äntå ingen bättring, så fördubblas straffet så ofta sedan wijdare öfwer sådan oenigheet med skiäl warder klagat¹.

§ 2. Om någon af tresko och motwilligheet uppehåller sig uti neigden, eller i the härader och stift hwarest han sin maka öfwer-

¹ B: Kyrck. o[rd.] cap. 16 § 11.

gifwit, eller om mannen bortdrifwer hustrun och sitter sielf qwar hemma och nyttiar begges theras egendom, tå ware samma lag, och hustrun sätties i boet och all thes gifftorätt; på lijka sätt förhålles med hustrun ther hon sålunda brottzig är¹.

§ 3. Men om mannen eller hustrun thesutan handtera hwarandra, så att the ther af blo² eller blodige, lame eller lytte warda, så förhålles ther med som framdeles om såramåhl förmåles.

Cap. 13. Huru förhållas skall med boet och barnens underhåll när skillnad skier emellan echte folk till umgänge bord och säng.

§ 1. Warda echte folk på någon tijd ifrån hwarannan skilde till umgänge bord och säng, så skall den brottzlige, om det är mannen låta egendomen blifwa wijd boet, jemte barnens om dhe några sammanega upfostring under hustruns, eller där hon ej allena der till skickelig är, wisse af domaren tillordnade förmyndares förwaltning, hwilkom och deras tilbörliche wedergällning effter boetz beskaffenheet, och som deras möda större eller mindre finnas kan, af domaren tillordnas bör, på hwilket fall mannen niuter af boet sig till underhåll så mycket domaren effter billigheten och boetz wilkor skiäligt profwar, med mindre han des utan genom sin dienst och slögder kan sig uppehålla. Men om boetz egendom allenast består af mannens odaljordz räntor, eller hans löön och förtienst, tå niute hustrun med barnen deraf två delar, och han en treding till uppehälle och nödtorfft. Är hustrun wållande och bråttzig tå ware hon skilder ifrån all förwaltning af boet, och stånde till domaren huru mycket henne doch allenast till nödtorfftigt uppehälle af mannen gifwas skall, utan så åhr att hon och så sig med arbete må kunna föda³.

§ 2. Äre begge orsaken till skillnaden, tå äger den makan som finnes skickligast, hälst mannen förestå barnen och egendomen i boet och niute den andra ej mera än så mycket till sitt nödige underhåll af boet som domaren effter skiäl och billigheten profwar lijkt wara, äre bägge oskickelige der till, tå förordne domaren wisse personer

¹ B: Kyrck. o[rd.] cap. 16 § 12.

² BC: blå.

³ B: Kyrck. o[rd.] cap. 16 § 11.

att förestå egendomen, och der af föreseer begge delarne så wäl som barnen med sådant underhåll som hwartheras samt boetz wilkor tåla kan.

§ 3. Om wijd sådan skillnad entera makan anförtros egendomen i boet att förestå, så skall det skie emot försäkring och borgen att samma egendom förswarligen handteras och eij förlöses.

Cap. 14. Om medgiffit som föräldrarne gifwa sina barn wijd deras gifftermåhl.

§ 1. Gifwa föräldrarna sine barn wijd deras gifftermåhl eller afråde ifrån deras huus, eller och elliest medgiffit, ware sig i jord eller lösörer, så skall den samma när endera af föräldrarna döo, heel och hållen, räntan och nyttjandet undantagandes, dhe andre barnen så wäl som fader eller moder om någon af dem öfwerlefwer med swornom ede upgifwes och till skiftes återbäras, eller i dens arfwelott beräknas, som den bekommit hafwer, såsom i Erfdabalken wijdare förmåles¹. Doch stände wijd samma tillfälle föräldrarne fritt att gifwa barnen af deras aflinge jord och lösörer owilkor[igen] allenast det skier utan någons förfång, som i deras egendom allareda den tiden någon rättighet hafwa kan. Men arwejord må ingen wijdare gifwa än till nyttan och bruket till des arf delas.

§ 2. Döör sohn eller dotter som medgiffiten undfått utan barn, så går samma medgiffit igen tillbaka till den som gaf; men äre barn till, då kommer sådant på lijka wilkor som föräldrarne barnen till godo, där och de med döden afgå förr än den som gaf, gånge i lijka mätto till den tillbakars som gifwit hafwer.

Cap. 15. Om mannens eller hustruns fördeel af boo oskiffito.

§ 1. När mannen eller hustrun döör, då bör den som öfwerlefwer undfå sin fördeel af boet, uti det som den samma sielf af lösörönen åstundar behålla, allenast det intet öfwerstijger tiugonedelen af egendomen som till dehlning gå bör; men är boet ältför ringa och

¹ B: Cap. 12, 13, 14 LL. och 18 cap. StL. Giffitb. — Cap. 14 LL., 18 StL. Giffitb., cap. 15 § 5 et 6.

oförmöget, då må den efterlefwande makan, sin dageliga säng och nödwändiga gångekläder, fast än det något öfwer tiugonddelen af boetz behållne egendom bestijga skulle, oberäknat niuta. Huru fördeel uthgå skall, förmäles i Erfdabalken ¹.

---

¹ B: Cap. 16 och 17 LL., item 12 och 13 StL.

VII. Förslag till Giftermålsbalk 1694.

Giftermålsbalk.

Cap. I. Om laga giftermåhl och rätter giftoman.

§ 1. Will någon begära en möö till äckta, han skall det¹ laga giftoman derom behörigen tiltahla, och henne eij med wåld taga, eller hemligen uthur huset låcka, gör någon annorlunda så förhålles dhermed som Kyrckioordningen innehåller och här i lagen framdeles förmåles.

§ 2. Rätta giftoman är fader, dock att moders råd höres, och effter faders död moder, med nästa skyldemans råd, äro fader och moder döde, då är den som fadren wid fult förstånd med wittnen, eller modren med näste skyldemäns råde, dertill förordnat hafwer.

§ 3. Äre eij dhe till, då är den omyndigas näste skyldeman, nembl. hennes sambroder, dernäst halfbroder å fädernet, dernäst halfbroder å mödernet, dock med faderfaders eller moderfaders råde, sedan fahrfader om ingen af bem[äl]te sam- eller halfbroder lefwer, sedan morfader, dernäst faderbroder, och dernäst moderbroder, äro eij the till, då är den som skyldaster är å fäderne eller möderne; äro både jämskyld, då är den å fäderne närmast, man och eij qwinna, doch med mödernes skyldemans råde; men skulle någon annan än rätta giftoman wara förordnat till förmyndare, då bör och hans råd tagas, och ther ingen skyldeman är, ware förmyndare rätta giftoman.

§ 4. Skulle giftoman eij wara wällwilliande, eller elliest icke beqwäm, eller och någon twist emellan desse förbenemde kommer om rättigheet möö att giffta, så bör domaren pröfwa och förordna, som han härutinnan lag lijmätigt bäst och skiäligast finner, doch så att hennes frijwillige ja och samtycke jämwähl tilbörigen ansees.

§ 5. Ingom må lätteligen tillåtit wara att träda i ächtenskap, som icke är kommen till mogen ålder, man till sitt adertonde och qwinnan till sitt fiortonde år.

¹ A: det [öfverorsadt]. — BD: dess. — C: då.

Cap. II. Om trolofningar.

§ 1. Laga trolofningar bör förrättas i rätta gifftomans och twenne wittnens närwaro. Hwar annorlunda skeer, och deröfwer af gifftomannen klagas, ware trolofningen ogill, och böte dhe således olageligen trolofwade hwardera tijo daler silfwermynt till dhe fattige, men will gifftomannen låta trolofningen blifwa ständig, ware saklöse.

§ 2. Utfäster någon annan en möö än rätta gifftomannen, ware sådant efter Kyrkiolagen cap. 15 § 10 ogilt, och böte den som i så måtto olagligen uthgifwer sig för målsman tiugu daler silfwermynt samt gälde all der af försakade skada. Om gifftoman fäster till twenne en möö, böte fyratijo daler sölfwermynt och upfyller skadan, som förbemt är.

§ 3. Trolofwar sig någon som tillförene fäst är med en annan, som ej wet densamma trolofwad wara, böte 60 daler sölfwermynt, och hafwe förwärkat dhe utgifne gåfwor, så wäll som dhe anammade till den oskyldige, samt fyller all deraf tagen skada och kostnat. Samma lag ware om den som annorlunda skildnat i trolofning förorsakar, eller wetandes med den sig fäster, som han ej äga må, ware sig för skyldskap eller annor hinder, som uti Kyrckiolagen förmäles.

§ 4. Äre båda lika orsaken till skilnaden, hafwe hwar sine gåfwer till dhe fattige förwärkat, och böte sammaledes 60 daler hwardera.

§ 5. Förlofwar sig någon wetandes med den som tillförene förlofwat är, så böte dhen oförlofwade trettijo daler och den förlofwade sextije daler. Äre båda tillförene förlofwade böte sextijo daler hwardera. Kommer lägersmåhl emellan, så förhålles dermed, som framdeles förmäles och hafwe hwar sine gifne och anammade gåfwor till dhe fattige förwärkat.

§ 6. Gifwer sig någon obekant persohn uth för en annan man, och af annat stånd än han är, och derigenom bedrager någon med sig till trolofning, böte ottatijo daler samt den bedragne och dhe fattige till tweskiptes. Bedrager han och henne till giftermåhl, stände till andlig rätts ompröfwande om ächtenskapet skall uphäfwas, och på det fall straffes han som för annat grofft bedrägerij, hwarom framdeles förmäles, samt upfyller dherhoos till den bedragne all deraf tagen skada och omkostnad.

§ 7. Lofwas barn tillsammans af föräldrarna eller gifftoman uti dheras barndoms åhr, då gelle det, så wida dhe det sielfwe samtycka sedan dhe mogne warda.

§ 8. Hafwer fästeman och fästeqwinna under ächtenskapz lofwen, hwarannan gåfwor gifwit, ware sig uti penningar eller löösörer, och döör fästeqwinnan för än äcktenskapet med wigzlen fullbordas, gifwe fästeman åter till den dödas föräldrar eller arfwingar alt hwad han af henne bekommit, och tage dheremot igen hwad han henne i så måtto gifwit hafwer. Men döör fästeman, då tage fästeqwinna sitt igen och behålle icke dess mindre hwad hon af honom undfångit hafwer¹.

Cap. III. Om barn som aflas under warande trolofning eller lönskeläger, när man den förnedrade sedan äcktar, så och om barn som i twegiffte aflas, samt enthera makans rätt i twegiffte måhl.

§ 1. The barn som man under trolofning eller ächtenskapz lofwen med sin fästeqwinna aflar, äro äckta barn², så som och dhe barn hwilka man aflar i lönskeläger, när man sedan tager den förnedrade qwinnan till äckta eller sig med henne förlofwar, ändock att wigzlen intet påföllier, ty då modrens wilkor bättras, tå bättras och barnens³.

§ 2. Samma lag är om dhe barn som aflas i annat giffte, ändock den förre makan lefwer, enär elliest med giftermålet lagliga tillgångit är, hwarom i Ärdabalcken wijdare förmähles.

§ 3. När någon owetandes sin förra maka lefwa, gifter sig med en annan, och enthera makan altså efter Kyrckiolagen måste wijka, och boet fördhenskull rijfwas; tå tage den makan, som wijka måste, alt sitt tillbaka, som then i boet bewijsligen inbracht hafwer, eller med sine enskijlte slögder tillwärvat, såsom och sin morgongåfwa, om det är hustrun, äre ochså barn aflade uti samma äcktenskap som brutit warder, om modren will them hoos sig till upfostring behålla, tå stånde till domaren att skiärskåda, om hon barnens uptuchtelse kan förestå, och förordne han tå huru mycket fadren ther till åhr-

¹ I C äro §§ 7 och 8 sammandragna till en §, i hvilken § 7 fått plats efter § 8.

² D: C[ap.] 2 § 3 Giffttbl. LL. — Efter hon är hans rätta hustru: Westeråhs Stadg. 1528 § 9; West. Ord. 1527 § 16.

³ D: c[ap.] 2 § 4 Giftbl. LL.

ligen må gifwa. Wijdare äga the skilde makar ingen rätt i hwars annars ägendom. Om barnens arfzrättigheet förmäles i Erfdabalcken.

§ 4. The twegifften som skiee emot lag upsäteligen och med bedrägerij, straffas som framdeles warder i lagen förmält.

Cap. IV. Om någon giffter sig emot faders och moders eller rätta gifftomans willja, och om hinder som gifftoman wid gifftermåhl förorsakar.

§ 1. Giffter sig dotter och möö emot faders och moders willia, eller låter lägga sig, tå är i föräldrarnes mackt henne arfwelöös att giöra, som i Erfdabalken vidare förmäles. Skulle och den som möö lägrat hafwer, henne äckta willia, så må han doch emot hennes föräldrars samtycke det intet giöra, med mindre särdeles stora skiähl och omständigheeter der till råda.

§ 2. Samma lag ware om son eller enckia, hwilka ännu äro i föräldrarnes huus och brödh, giffta sig emot theras willia, them till förtreet och sijdwördat, särdeles med beryctade personer, men äro the utom föräldrarnes boo, så ware äntå plicktige att sökia i sådant måhl theras råd, som Kyrkiolagen förmäler¹.

§ 3. Giffter sig och möö effter faders och moders dödhan utan rätta gifftomans skälige samtycke, och är hon effter honom arfftgande, så hafwer han mackt att giöra henne arfwelöös effter sig uti sitt aflinge och lösörer, är hon intet arftagande effter honom, tå böte hon en tiugonde deel af sin uti löst och aflinge hafwande egendom till dhe fattige.

§ 4. Hindrar någon gifftoman oskiäligen af hårdheet, eller för någon sin nytta skull, ett lagligen sökt gifftermåhl, så förhålles dermed som i Kyrkiolagen förmäles, och dher saken för werdzlig dom kommer, böte tå gifftomannen femtijo daler sölfwermynt och uprätte all af hindret tagen skada och förorsakad omkostnad; men af föräldrar måge barn i sådant måhl inge böter eller skadestånd sökia.

Cap. V. Om äcktenskapet eller wigselen oskiäligen wägras eller uppehålles.

§ 1. När man hafwer qwinna lagligen fäst, och åstundar sitt ächtenskap med wigsel fullborda, tå bör han gifftomannen sex weckor föruth tillsäga. Wägras hon honom utan skiälige orsaker, då

¹ D: Kyrkoord. 1686 c[ap.] 15 § 6; Ad. Priv. 1622 § 4; Stadg. ang:de Ad. gifft. 1665.

söke han wederbörande konungens embetsmans bijstånd, som honom handen räckia skall, att wigselen utan uppehåld må fullbordas, och giffroman som till drögzmåhlet orsaken är, upfyllle allan här af förorsakad skada och omkostnad, sampt böte 50 daler sölfwermynt.

§ 2. Om någon af dhe trolofwade oskiäligen undandrager sig wigselen, eller söker den att uppehålla, ware lag samma. Skulle den gensträfwige i sin motwilligheet framhärda, och sig wigzlen undandraga, tå ware then oskyldige för dess äckta maka förklarad, och niute sin fulla gifftorätt i den brotzligas egendom.

§ 3. Om någon annor på sine egne eller annans wägnar igenom hwariehanda jäf och inspråk, som under werdzlig rätt hörer, söker echtenskapet att hindra eller uppehålla, så skall han, förr än honom sådant af rätten tillåtes, ställa borgen för den omkostnad och skada, som den trolofwade derigenom tijma kan; och om samma hans inkast sedan oskiäligt finnes, skall han icke allenast bemälte skada och omkostnad upfylla, utan och böta fembtijo daler sölfwermynt. Samma lag är om the jäff, som effter Kyrckioordningen till andelig rättz skärskådan lyda.

Cap. VI. Om förord som man och hustru giöra emellan sig förr än the tråda i echtenskap.

§ 1. Förord som man och qwinna eller hennes målsman, om hon jungfru är, giöra om den rättigheet the i hwars annars egendom skole få äga, och huru begges theras boo emellan them och theras barn samt arfwingar wid dödZfall skiffas skall, hålles i krafft och värde, när the äre utan någons förfång, som den tijden till egendomen någon rättigheet kan hafwa, och strax förr än wigslen skeer, skriffteligen i twenne gode mäns närwaro författas, samt med uprättat inventario och upsatz öfwer den egendom dhe då hafwa, eller äro berättigade till, intecknas wid behörige domstolar ther the boo, eller egendomen som under theras afhandling begripes, belägen är; doch stånde i wederbörandes behag, ehwad han eller hon will bemälte inventarium öpet eller förseglat wid rättens handlingar ligga låta, när allenast alle bemälte förordz articlar och omständigheete i sielfwa förordzskrifften införde blifwa¹.

§ 2. Giöres sådana förord utom landz emellan man och hustru,

¹ D: alle bemälte förordh i skrifften införde blifwa.

som willia att the här i riket skola gälla, tå böre the för wigselen wara med laga bewijs stadfäste, och strax inom twå månader effter förordz dagen på behörig ort inför rätten, som förbemält är, här i riket angifne och intecknade.

§ 3. Giöres elliest sådane förord utom landz emellan man och hustru, som sedan komma in i landet, så skola the inom sex weckor, sedan the i landet komma, på lijka sätt intecknas. Hwar annorlunda skieer, så hafwe sådana afftahl ingen krafft.

Cap. VII. Om mannens målsmansrätt för hustrun, och om morgongåfwor.

§ 1. När man och hustru wijgde äro, tå är han hennes rätta målsman, samt må och bör tala och swara för henne.

§ 2. Förr än wigzlen skeer, skall han uthfästa och nämna henne en wiss morgongåfwa¹.

§ 3. Gifwes gåfwan i fast egendom, ware sig arf eller aflinge, skall det icke skiee högre än till en trediedeel af mannens wid hans dödzfall behåldne egendom och andeel i boet, och ehwad gåfwan tå i städerne eller å landet af frälse eller ofrälse personer utfästes, skall den allenast till nyttan och bruket förblifwa hustruns, så länge hon lefwer eller ogifft är, och sig i sitt enckiestånd ärligen förhåller, och ware hon förplichtad, den tid hon samma morgongåfwa besitter, att hålla den wid mackt, och icke låta den igenom sitt förwällande förwärras; men dör hon, eller träder i annat giffte, eller och sig oärligen förhåller, hemfalle tå samma morgongåfwa med dess inventario af boskap eller boreda, sådant som hon det emottagit, till mansens barn och arfwingar².

§ 4. Utfästes morgongåfwan i löösörer, gifwe eij mera än en tijondedeel, och förblifwe tå samma gåfwa hustruns fullkombliga egendom.

§ 5. Stånde i mansens willia at gifwa morgongåfwa både i löst och fast, eller ettera, doch icke högre af hwartera än förbemält är, men wäl mindre.

¹ D: C[ap.] 6 et 9 Gifftbl. LL., 2 fl. Gifftbl. Westg:l.; Sw[ea] Hofr. dom den 21 Oktober 1705.

² D: Stadg. om oord[ningars] afskaf[fande] 17 Dec. 1644 § 7.

§ 6. Döör mannen och ingen wiss morgongåfwa finnes wara utfäst, tå skall hustrun icke dess mindre uti morgongåfwa niuta helfften af det mannen, som förbemält är, högst giffwa kunde.

Cap. VIII. Om gifftorätt.

§ 1. Man och hustru, frälse eller ofrälse, som under landzrätt höra, gifftes uthi hwars andras löösörer, them the anten för echtenskapet äga, eller under äcktenskapet äga få, han till två delarne, och hon till en trediedeel. Men mannen eller hustrun gifftes icke i hwars annars jord, huus eller wattnwärcka, som the för äcktenskapet antingen ärfvt, eller på hwariehanda lagligit sätt förwärfwat; ej heller thet som them uti warande äcktenskap af fast egendom genom arf tillfaller. Men uti räntorne som af sådane godz falla, äga the samma rätt, som om andre löösörer här ofwantill förmält är. Uti det fasta som the i warande echtenskap tillsamman afla, äger mannen två delar och hustrun en treding.

§ 2. Med huus, gårdar, tompter och jord, som then hwilken under landzrätt lyder i städerne äger, förblifwer effter stadzrätt.

§ 3. Man och hustru gifftes effter stadzrätt till hälften af hwars annars hafwande eller tillfallande egendom, ehwad namn thet och hafwa kan. Men hwad the på landet äga, eller äga få i jord eller fast egendom och andra dess tillhörigheeter, som i Erfdabalcken för-mähles, där med förhålles effter landzrätt.

§ 4. Den som genom laga dom är förklarad för äckta maka, fast wigselen ej wore påfölgd, niute förbemälte gifftorätt effter dess stånd och wilkor. Men then sig wigslen mootwilligen undandraget, hafwe ingen rätt i den andras ägendom, med mindre den sig rättar.

Cap. IX. Huruwida mannen må sin hustrus jord eller gård bortskippta, förpanta, försällia eller i gäldz betalning gifwa; och huruwida hustrun må hafwa mackt sig i handel att inlåta.

§ 1. Ingen man hafwe mackt att bortskippta, förpanta eller försällia sin hustrus jord på landet, ehwad the hafwa barn tillsamman eller ej, med mindre thet skier med hustruns frijwilliga ja, samtycke och underskrift, och skippte tå till bättre och ej till wärre, eller sällie och förpante en treding af hennes emot tvådelarne af hans, doch allenast i nödfall.

§ 2. I staden hafwe mannen ej heller makt att försällia någon fast ägendom utan hustruns frija ja och samtycke.

§ 3. Den ena makans jord så wäll som dess andeel i annor ägendom må ej ehwad han eller hon under landz eller stadzrätt lyder, gå till den gäldz betahlning, som den andra makan för echtenskapet giort. Är och gälden giord under warande echtenskap, eller till troolåfning och bröllops bekostnad så må och sådan ägendom ej heller gå i dess betalning annorledes, än att sedan mansens och hustruns löösörer och det fasta aflinge, som i echtenskapet är förwärfwat, till gäldens afbetalning anslagne och utgifne äro, tå bör hustrun aff den öfrige gälden betala en trediedeel effter landzlag, och helfften effter stadzrätt utaf sin enskijlte fasta; doch skall derhoos noga efftersees, om sådan gäld är tijmad af mannens förgörelse, brott och missgärning allena, eller af dess slösande, dubblande och annat särskilt wällande; i hwilke fall icke allenast hustruns fasta ägendom, utan och hele hennes andeel i boet, ifrån sådan gäld bör frijkallad wara, så wida hon ingen nytta eller deelachtigheet där af haftt, eller kunnat hafwa och förwänta.

§ 4. Ingen hustru hafwe makt at inlåta sig i någon handel, angående fast egendom, eller försällia sina bohagz saker utan mannens samtycke och fullmakt, eller att det elliest i sådane löösörer skieer, som till salu satte äro, eller och att mannen afwettig eller frånwarande är, eller sitt echtenskap öfwergifwit, och hustrun som med barnen hemma sitter, behöfwer sig och dem något till födo försällia, eller nöden det elliest så kräfwer. Skieer det annars, hafwe tå mannen wäld sådant att ogilla och återkalla, som i Handelssbalcken wijdare förmäles.

Cap. X. Om afwittring för intråde i annat gifte.

§ 1. Enckling och encka måge icke begifwa sig i annat gifte, förr än dhe sina barn af förra gifftet, eller den dödas arffwingar afwittrat hafwa. Skieer thet annorlunda, så förbryter den häremot handlar, en trediedeel af sin effter förra gifftet behällne andeel i boet till barnen eller bemälte arffwingar, så framt icke laga förfall affwittringen hafwa hindrat.

Cap. XI. Hwad rätt man eller hustru förbryter, som giör hoor, eller aff onsko och argheet öfwergifwer och förlöper den andra; och huru med barnens underhåll, effter fullkomlig echtenskapzskillnad förhållas skall.

§ 1. Then makan som förseer sig igenom hoor eller elliest af onsko och argheet öfwergifwer och förlöper den andra, förbryter till den oskyldige halfparten af den andeel, som densamma elliest effter laag utur boet hafwa borde. Är det hustrun som bryter, hafwe therjemte förwärckat sin morgongåfwa, och blifwe barnen i fadrens wåld och wårjo. Förlåter den oskyldige makan den brottzlige dess brått, eller the beblanda sig med hwarandra, tå bekommer then brottzlige sin gifforätt igen, med mindre dem emellan annat förord är giort.

§ 2. Den förbrutne deel niute dhen oskyldige jempte sin egen medan den ogiftt blifwer, sig och barnen till underhåll. Går den och till annat gifte, falle tå samma deel till barnen, och ther barnen döde äre, till dheras arfwingar. Men den brotzlige och dhe af slächten som igenom den samma kunna hafwa någon arfzrätt, niute ingen arfelott i den förwärckade deelen.

§ 3. Bryter mannen, pröfwe tå domaren huru sedan med barnens födo och upfostring förhållas skall, och hwilkenthera, anten mannen eller hustrun them eller någonthera hoos sig må behålla. Förblifwa barnen effter domarens ompröfwande i hustruns upfostring, tå skall af mansens inkomster uti räntor, löön eller slögder, så mycket åhrligen tagas till hielp för barnens underhåll och uptucktelse, som domaren effter omständigheterne, särdeles som barnen äro många till, och boet samt personernes wilkor och lägenheet tåla eller fordra, nödwändigst och skiäligt befinner.

§ 4. Hafwer någonthera försedt sig igenom lägersmåhl, under warande trolofning, och thet uppenbaras sedan the äro wijgde, och laglig skillnad therpå föllier, ware lag samma. Men om qwinnan för troläfningen har försedt sig, och thet effter wigslen uppenbaras, tå skall mannen förutan sin uti boet inbrackte egendom, återbekomma all till bröllopet använd omkostnad, samt alla henne gifne förähringar, och behålla the af henne bekomne gåfwor.

§ 5. Är någon förmedelst naturligit feel och oförmögenheet till

echtenskapet oskickelig, eller behäftad med någon smittosam sjukdomb, och förtijgandes sådant förleder den andra till gifftermåhl, hafwe förwärckat samma rätt i boet som här § 1 förmält är, och betale den andre all skada och omkostnad, samt böte som för annat bedrägerij.

Cap. XII. Om olåt och oenigheet emellan ächta folck.

§ 1. Om haat wrede och bitterheet emellan ächta folck tager så öfverhanden, att andelig rätt medelst förmaningar, åtwarningar eller wid högt wijte föresatte förlikningar, intet kan uträtta, utan nödgas sökia werdzlige domares bijstånd, så skola både man och hustru, hwar för sig när the både äre skyldige, eller och skulden allenast hoos entera är, den brotzlige plichta med fembtijo daler sölfwermyntz böter till the fattige, eller fiorton dagars fängelse wid wattrn och bröd. Skier äntå ingen bättring, tå fördubblas straffet så ofta sedan vidare öfwer sådan oenigheet med skiäl klagat warder.

§ 2. Om någon af tresko och motwilligheet uppehåller sig uti neigden, eller i the härader och stiftt, hwarest han sin maka öfwer gifwit, eller om mannen bortdrifwer hustrun och sitter sielf qwar hemma och nyttiar begges theas egendom, tå ware samme laag, och hustrun sätties i boet och all dess gifftorätt. På lijka sätt förhålles med hustrun, ther hon sålunda brotzlig är.

§ 3. Men om mannen eller hustrun dessutan handtera hwarandra så, att dhe dheraf blå eller blodige, lame eller lytte warda, så förhålles thermed som framdeles om såremåhl förmäles.

Cap. XIII. Huru förhållas skall med boet och barnens underhåll när skillnad skier emellan äckta folck till omgånge, bord och säng.

§ 1. Warda echta folck på någon tijd ifrån hwarannan skilde, till omgånge, bord och säng, så skall den brotzlige, om det är mannen, låta egendomen blifwa wid boet, jempte barnens, om the någre samman äga, upfostring, under hustruns, eller der hon ej allena der till skickelig är, wisse af domaren förordnade föreståndares förvaltning, hwilkom och deras tillbörlige wedergällning effter boetz beskaffenheet, och som dheras möda större eller mindre finnas kan, af domaren bör tillordnas, på hwilket fall mannen niuter af boet, sig till

underhåll, så mycket domaren effter billigheeten och boetz wilkor skiälligt pröfwar, med mindre han dessutan genom sin dienst och slögder kan sig uppehålla. Men om boetz egendom allenast består af mansens odaljordz räntor, eller hans löön och förtienst, tå niute hustrun med barnen der af två delar och han en treding till uppehälle och nödhtorfft. Är hustrun wällande och brotzlig, tå ware hon skilder ifrån all förvaltning af boet, och stånde till domaren, huru mycket henne, doch allenast till nödhtorfftigt uppehälle aff mannen gifwas skall, utan så är, att hon ochså sig med arbete må kunna föda.

§ 2. Äre begge orsaken till skillnaden, tå äger den makan som finnes skickeligast, hälst mannen förestå barnen och egendomen i boet, och niute den andra ej mera än så mycket till sitt nödige underhåll af boet, som domaren effter skiähl och billigheeten pröfwar likt wara. Äre begge oskickelige dertill, tå förordne domaren wisse personer att förestå egendomen, och deraf föreseer begge delarne, så wäll som barnen, med sådant underhåll, som hwarteras, samt boets wilkor kan tåla.

§ 3. Om wijd sådan skillnad entera makan anförtros egendomen i boet att förestå, så skall det skiee emot försäkring och borgen, att samma egendom förswarligen handteras och ej förslöses.

Cap. XIV. Om medgift som föräldrarna gifwa sina barn wijd dheras giftermåhl.

§ 1. Gifwa föräldrarne sine barn wid dheras giftermåhl eller afträde ifrån theras huus, eller och elliest, medgift, ware sig i jord eller löösörer, så skall densamma, när entera af föräldrarna döo, heel och hållen, räntan och nyttjandet undantagandes, dhe andre barnen så wäll som fader eller moder, om någon aff them öfwerlefwer, med swornom ede upgifwas och till skifftes återbäras, eller å dens arffwelott beräknas, som then bekommit hafwer, såsom i Erfdabalcken widare förmåles; doch stånde wid samma tillfälle föräldrarne fritt, att gifwa barnen af deras aflinge jord och löösörer owilkorligen, allenast det skieer uthan någons förfång, som i deras egendom allareda den tiden någon rättigheet kan hafwa. Men arffwejord må ingen vidare gifwa, än till nyttan och bruket, till dess arff deelas.

§ 2. Döör son eller dotter som medgifften undfått utan barn, så går samma medgift igen tillbaka till den som gaf; men äre barn

till, då kommer sådant på lijka wilkor som föräldrarne barnen till godo; där och dhe med döden afgang, förr än den som gaff, gånge i lijka måtto till den tillbakas, som gifwit hafwer.

Cap. XV. Om mannens eller hustruns fördeel af boo oskiffto.

§ 1. När mannen eller hustrun döör, då böör den som öfwerlefwer undfå sin fördeel af boet, uti det, som densamma sielf af löösörer åstundar behålla, allenast dhet intet öfwerstiger 20:de delen af egendomen, som till deelningz gå böör. Men är boet alt för ringa och oförmöget, då må dhen effterlefwande maken sin dageliga säng och nödwändige gångekläder, fast än det något öfwer tiugunde deelen af boetz behållne egendom bestijga skulle oberäknat niuta. Huru fördeel uthgå skall förmälas i Erfdabalcken.

ÄRFDABALKEN

I. Förslag till Ärfdabalk 1690.

Ärfta Balkør.

Cap. I. Om arf och arfthalet i gemehn.

§ 1. Dör någon ock lämbnar effter sig egendomb rörlig eller örörlig, så tillfaller dhen sedan giäldh¹ betahlt är, antingen dem, hwilka han genom testamente der till förordnat — hwarom framdeles förmäles — eller dhem som i anseande till skylskapen effter lag der till arfwingar äro.

§ 2. Nu ähre dhen dödes skyldemän antingen bröstarfwingar, det ähr hanss barn och deres afkomne, eller bakarfwingar, det ähr hans föräldrar ock förfäder, eller sijdoarfwingar, det ähro de, som å både sijdor utaf samme stam med honom härkombne äro.

§ 3. Bröstarfwingar äga företrädet till arfwet för alle andre.

§ 4. Äre eij de till, så ärfwe den som den döde till leden närmest skyldh är.

§ 5. Ähre dhe honom till leden jämskyld, så gånge bakarfwingar för sijdoarfwingar, med mindre det icke ähr dhen dödes sam- eller halfsyskon eller samsyskonabarn, hwilka hafwa att ärfwa som cap. 3 innehåller.

§ 6². All släckträckning bör skiee ledwijs ifrån dhen döde som arfwet faller effter till dhen som ärfwa skall³.

Cap. II. [Om bröstarf]⁴.

§ 1. Barn ähro närmest sine föräldrar att ärfwa.

§ 2. Ähr arfwet, som faller, fast egendomb, såsom jordh och landtgodz medh dess afwel eller boskap, och hwadh elliest till dess

¹ MN: giälden.   ² Denna § saknas i E.

³ N: som ärfwa skall, doch den döde oberächnat.

⁴ BCDEFGHILMNP: Om bröstarf.

bruuk nödigst ähr, tomt gärd och huus medh hwad dher wid nagel-
fast ähr eller bruk, hambrar, qwarnar och andre sådanne faste wärk
med dess tillhörige redskap, så tage sohn der af dubbelt emot dotter,
enär samma fasta egendomb å landet ligger, men ligger den innom
stadzens mark och rämärke, niute då dotter lijka lott med sohn.

§ 3. Ähr det, som ärfwas skall rörlig ägendomb, wari sig pen-
ninger eller andre löösöhre, ehwad nampn dhe hafwa kunna eller
och infordrande skulpåster emot pant, fast eller löös, eller uthan pant
sampt skiepzparter, huushyra, innestäende hemmansräntor eller
hwariehanda fruckt och afgjälth, som dhen faste egendommen, ware
sig godz och jordh, huus eller tomt, bruk, hambrar eller qwarnar
etc. kan af sig kasta, så wähl som och dhe materialier, som wid ett
bruuk finnes med dhen dher af flytande uthwärlning och afkombst,
så föllier alt sådant, ehwaräst det ligger persohnens wilkoher, efter
hwilken det i arf går. Så att är han frälssesman, eller bonde, eller
annor under landet lydande ofrälssesman, tage då sohnen dubbelt lott
emot dotter. Ähr han borgare eller lyder elliest å hwariehanda sätt
under staden, tage dotter så mycket som sohn.

§ 4. Lyder dhen som arfwet faller effter under prästeståndet,
tage, ehwarest dess qwarlätenskap ligger, ock antingen det löös eller
faste gendomb är, sohn lijka deehl medh dotter, dock, om prästeman
eller prästeqwinnna någon ärfftlig frälsses eller skattjordh äger, gänge
dhen barnen eller arfwingarne effter frälsses eller skattmannas rätt till arfz.

§ 5. Ähre alle eller någre¹ af barnen döde, och hafwe dhe
barn effter sig, så tage slikt sohnbarn af arfwet som sohn, och slikt
dotterbarn som dotter, så att barnen uthan äthskillnat af lederne, så
länge någon bröstarfvinge till ähr, uti sine föräldrars rätt träda, och
ehwadh dhe flere eller färre äro den lott niuta som deres fader eller
moder niuta bort der han eller hoon lefwat hade.

Cap. III. Huru ärfwas skall emellan fader och moder och den dödes samsyskon och samsyskons barn, sampt om samkulla och sunderkulla arf.

§ 1. Ähre eij bröstarfvingar till, då ähr dhen dödes föräldrar
fader och moder, lefwa dhe begge, så tage dhe alt arfwet fader två
dehlar, och moder een tredjung, men i städerne halfft hwardera.

¹ MN: någon.

§ 2. Lefwer och allenast endera fader eller moder, gånge då samsyskonen, ehwadh dhe een eller flere äro medh dhen samme till arfz, och niute dhen dehl af arfwet, som dess afledne fader eller moder niuta bort, om dhen lefwat hade, hwar af sedan broder, om arfwet eller persohnen som det faller efter hörer under landet dubbelt emot syster, men i stadenom syster lijka deehl med broder bekommer.

§ 3. Ähr någon af samsyskonen död, och lefwa dock barn ett eller flere effter dhen samma eller äro samsyskonen alle döde, och lefwa dock barn ett effter een eller flere¹ af dem, så niute hwart och ett samsyskons barn, ehwad dhe äro een eller flere sine föräldrars lått.

§ 4. Ähre eij samsyskona till eller deres barn, tage fader eller moder altsammans. Sammaledes, om fader eller² moder döde ähro, tage då samsyskon och deras barn altsammans.

§ 5. Lefwer effter föräldrarnes dödh både sam- och halveskon, gånge då halveskon till arfz med samsyskonen, och skall arfwet dem emillan dehlas effter huifwudtahlet, men intet effter stamtahlet, således att der sambroder tager två dehlar, dher tager halfbroder å fädernet een deehl och halfbroder å mödernet een half deehl, samsyster halfparten emot sambroder, nembligen een deehl halvesyster å fädernet halfparten emot henne nembl. een half deehl och halvesyster å mödernet eij mehra än een fierdung, effter hwilken proportion alt arf, ware sig stort eller lijtet emellan sam- och halvesyskonen jämkas och dehlas böör.

§ 6. I städerne skall ingen åthskillnat wara emillan man och qwinna samt fädernes och mödernes kullen, doch tage så här som å landet samsyskonet dubbelt emot halvesyskonet.

§ 7. Ähr någon eller alle af samsyskonen döde, och hafwa dock barn effter sig, så tråde dhe, som sagt ähr i sine föräldrars rätt och ärfwe medh sam- och halvesyskonen den deehl som deras fader eller moder tillbordt, der dhe³ lefwat hade.

§ 8. Dör hela dhen kullen⁴, så ware kull som efterlefwer dens andras arfwinge⁵.

¹ C: och lefwa dock barn efter ett eller flere. — DEFGHIMNP: och lefwa dock barn efter een eller flere.

² CDEFGHIMNP: och. ³ DFGMNP: den.

⁴ CDEFGHILMP: Dör hela dhen ene kullen. — N: Dör endera kullen.

⁵ M: Cap. 9 § 1 Ärfdebl:n LL.

§ 9. Så länge någon af sam- och¹ halfsyskonen eller och af samsyskonebarn lefwer², komma halfsyskons barnen intet till något arf och hafwe ingen rätt att träda i sine föräldrars ställe, uthan dehle sins emillan arfwet effter hufwudtalet, enär³ det, som fölliande cap. förmähler dem tillfaller.

Cap. IV. Huru längre i slächten ärfwas och dehlas skall ä fädernet eller mödernet, samt emellan heel- och halfsläkten, och huru långt arfzrätt gå skall för än den stannar och arfwet konungen hemfaller.

§ 1. Nu ähr ej fader eller moder samsyskon eller deras barn eller halfsyskon till⁴, då är faderfader och fadermoder, moderfader och modermoder, hwilka äro samarfwa.

§ 2. Ähro ej de till, då är faderfaders fader och moder, fadermoders fader och moder, moderfaders fader och moder, modermoders fader och moder, hwilka äro samarfwa.

§ 3. Ähro ej de till, då ähr sunderkulla barn.

§ 4. Ähro ej de till, då ähr faderbroder och faster, moderbroder och moster hel eller⁵ half⁶.

§ 5. Ähro ej de till, då är faderfaders faderfader, och fadermoder; farfars moor, fader [o: *moderfader*] och modermoder; farmors faderfader och fadermoder, farmors moderfader och modermoder, morfars faderfader och fadermoder, morfars moderfader och modermoder; mormors faderfader och fadermoder, mormors moderfader och modermoder.

§ 6. Ähro ej dhe till, då ähre sam- eller sunderkulla barnebarnen.

§ 7. Ähro ej dhe till, då ähro dhen dödas bröllungar som af hans farbroder och fader syster och syslungar, som af hans moder broder och moster födde ähro.

¹ CDEGHMNP: eller.

² CFH: eller och samsyskonebarn lefwer. — DEGINN: eller och samsyskonebarnen lefwer.

³ CDEFGHILMP: när.

⁴ C: halfsyskon eller deras barn till. ⁵ FGHI: och.

⁶ C saknar §§ 3 och 4, men paragrafernas ordningsnummer hafwa bibehållits, så att mot §§ 5—14 i A svara §§ 3—12 i C.

§ 8. Ähro eij dhe till, då ähr faderfaders och farmoders morfaders och mormoders broder och syster.

§ 9. Twistas det fiermare i sijdoarf än nu ähr sagt, så uthräknas arftahlet som cap. I förmält ähr, så att den närmare leden altidh utheslutar det fiermare.

§ 10. Ähro dhe uti lika ledh, så tage dhen arfwet som af närmare stamm och förfäder är medh dhen döde härkommen, och gånge den ifrån, som fiermare ähr i bakarf.

§ 11. Ähre dhe dhen döde både till leden och stammen jämskyld, så ware dhe samarfwingar, och dehla arfwet sins emellan effter hufwudtahlet, med dhen åtskilnat, att, om den döde eller arfwet, som faller, under landzrätt lyder, ock den eene af dhem för dhen andre någon laga förmåhn äger, ware sig i anseande till kiönet att han man och dhen andre qwinna är eller till stammen dädan dhe begge härkomma, att han å den dödes fäderne och dhen andre å mödernet är, eller till förbindelsen i blodet, att han sam- och den andre allenast halfsläkt medh dhen döde är, så niuter ock han emot dhen andre dubbelt arfzlott. Äger han twenne af desse förmåhner, då fördubblas hans andehl än een gång och tage han 4 låtter, när dhen andre allenast een bekommer. Äger han alle tree af bem[äl]te förmåhner, då fördubblas hans arfzlått tredie gången, så att han otta emot dens andras ena lätt niuter. Äger dhen eene twenne och dhen andre deremot [een]¹ af desse förmåhner, så tage ock dhen som dubbel förmåhn hafwer dubbel arflått. Äger dhen eene af dem denna och den andre een annan förmåhn, så gånge det eena upp emot dhet andra och tage lijka arflått. När fördenskull i något af ofwan talde måhl samfaderbroder bekommer 8, så bekommer half faderbroder 4ra, samfaster 4ra och halffaster 2, hwar emot dhe å mödernes sijdan halfparten emot dhem å fädernet niuta, nembl. sammoderbroder 4ra halfmoderbroder 2, sammoster 2 och halfmoster allenast ett. Sammaledes och uti bakarf, tage farfader 4ra, när morfader 2 bekommer, farmoder halfparten emot farfader, och mormoder helften emot henne. Hwilket sedan till alle andre sådanne måhl lämpas och hwars och eens andehl der effter uthräknas skall, ehwad arfwet större eller mindre ock antingen det den dödes fäderne eller möderne, samt dess arf eller afdinge är.

¹ BCD o. s. v.: een.

§ 12. Hörer dhen döde eller arfwet, som skiffas skall under stadzrätt, så tage då halff hwartera, så å fädernet, som å mödernet, så man som qwinna, doch halfsläckten här som å landet eij mehra, än een halfpert emot samsläckt.

§ 13. Ähr någon med den döde i flere måttor skyldh, såsom när någon des dödes syskonebarn både å fädernet och mödernet är, så niute ock dher effter sin arfzlott.

§ 14. Ähr ingen som arfrättigheet och sin skylskap med dhen döde klarl[igen]¹ bewijsa gitter, så hemfalle arfwet konungen².

Cap. V. Huru ärfwas skall, när twenne eller flere som hwar annars arfwingar äro å samma tijdh med döden afgå, så att man intet wet hoo den andra öfwerlefde.

§ 1. Föllies åth i ett skiepp man hustru och barn ock förgåss det skieppet eller åka dhe alla i een waak eller och brinna dhe uti ett huus eller faller huset öfwer dem eller kommer wåttuflodh och fördränker dem eller faller fienden i landet och dräper dem alla i sänder, eller blifwa, twenne som hwar annars arfwingar äro slagne i strijdh, eller af röfware eller skillies dhe å lefwande och spöries döde, eller händer det, att de elliest, medelst siukdom, eller hwarie-handa händelsse å samma tijdh döö, utan att man uti något af desse måhl weet, hwem som först eller sidst dödde, så tage hwars och eens arfwingar sin skyldemans andeehl ock effterlåtskap.

§ 2. Ähr moder död, ock dör sedan fader med enda barnet utan, att man weet hoo af dem först afgick, så tage fädernes fränder allena dhen andeehl, som fadren tillhör, men af barnetz andeehl som i detta fallet twistas om tage fädernes arfwingar fädernes och mödernes mödernes lott. Sammaledes är fadren död och dör sedan modren medh enda barnet ock weet man eij wist, hwem af dem begge först afledh, så tage mödernes fränderne hennes andeehl och barnetz andeehl dehlas emellan dem och fädernes fränderne så att hwardera sin lått efter lag bekommer.

§ 3. Hafwer i desse måhl den ene dhen andre öfwerlefwat, ehuru lijten stundh det ock warit, allenast det klarligen bewijsas kan, att han effter dhen andre lefwandes warit så ärfwe han och hanss arfwingar honom.

¹ C: alfwarligen.

² M: Hereditas caduca.

Cap. VI. Om det barns arfzrätt som födes dött eller efter och förr 40 wekor, och om hustrun säger sig hafwande wara.

§ 1. Dött födt barn må ej förr arfwinge räknas; twistas det ock säger moder och ¹ hennes arfwingar det ware lefwande och barnets fädernes fränder dödt födt, då gifwes i mangel af flere wittnen een persohn, wari sig qwinna eller man, som widh födzlen tillstädes war, när emot dhen samma intet laga jäf är, fult widzordh. Säger dhen barnet lefwande födt wara och modren eller hennes anhörige, som då der hoos warit, det samma med sin edh besanna, ärfwe då barnet sin fader, moder sitt barn och hennes arfwingar henne; faller något annat arf, medan barnet ännu i moderlifwet ähr eller sedan det föddes, och innan des det dör, så ware lag samma. Hafwer ingen uthan modren eller någon af hennes släckt närwarit, då barnet föddes, då gifwes henne och hennes arfwingar i detta månlet intet witsordh. Dör och modren genom födzlen och barnet henne efterlefwer, så ärfwe det sin moder och barnetz arfwingar barnet.

§ 2. Födes något barn för fyratijo weckor så bittigt eller i synnerheet efter 40 weckor så seent, att mannen ej kan pröfwas för fader till samma foster, så ware det ej heller hanss arfwinge.

§ 3. Nu dör mannen och hustrun befinnes efter honom hafwande wara, så niute sitt underhåldh af boo oskipto, så länge hoon hafwande ähr, ehwadh barnet sedan qwikt eller dödt födes. Föregifwer hoon sig hafwande wara, och synes det ej straxt å henne, så ställe borgen för sig, om hoon af boo oskiffto sitt uppehälle niuta will. Kan det sedan pröfwas, att hoon sådant falskeligen föregifwit eller föder hoon barnet senare, än att det för mannens arfwinge räknas må, så gjälde åter hwad hoon af mannens andehl i boet till sin födo niutit eller försatt hafwer och böte för sin osanning.

Cap. VII. Om den må ärfwa som annan dräper.

§ 1. Ingen må annan sig till arfz dräpa, utan ware dhen, som drap medh alle dess anhörige, som igenom honom, ock för hans skull elliest kunde komma till att ärfwa, skilde ifrån alt arf efter dhen döde, där icke klar[igen] bewijsas, att dråpet genom full wåda eller ²

¹ BCEFGIKMNP: eller.

² BCDEFGHIKMNP: och.

aldehyles uthan dräparens upsåt heller någon hans brotzelige tillskyndan tijnmadt är, hafwe då hwarken för sig eller sijna samma arf förwärcat.

§ 2. Dör någon och lämnar effter sig hustru hafwande, blifwer hoon eller fostret eller och både hoon ock fostret af mannens arfwingar dräpne eller förgiorde eller hoon elliest illa handterader, så att fostret der igenom förgåss ock kan det klarl[igen] bewijsas, så ärfwe barnet sin fader och modren barnet och hennes arfwingar henne, men mannens arfwingar wara skilde dher ifrån eller bäre det tillbakars, om modren i ovettenheet af det, att hoon hafwande warit, arfwet uthgifwit hade.

§ 3. Dräper mannen sin hustru, ware sig medh willia eller uthan upsåth att dräpa, men dock igenom grofft förwällande finnes då huset oförändrat i det ståndh, som det war, när dhe i ächtskap sammanträdde, och hafwer hustrun¹ med sig något anseenligt eller större dehlen af boet inbrakt, hafwe då han förwärcat allan dhen giffforätt, som han elliest dher uti ägde, och tage det hennes arfwingar allena, skiftandes sedan det öfriga med honom effter lag; men ähr boet myckit förbättrat eller förwärat, så undanskipte då hustruns arfwingar hennes andehl i anseande till boet, som det då står ock niute jämbwähl sedan dhen deehl, som hoon war gifwin och gifft till sampt morgongåfwan och böterne för henne af mannens andeehl. Kan det och klarl[igen] bewijsas, att boet igenom mannens slöserij eller enskijlte förwällande så förwärrat är att hustrun med sig mera i huset infört, än effter boetz då för tiden warande beskaffenheet å hennes deehl belöpa kan, så uthmätes icke desto mindre allan den förmögenheet, som hoon med sig inbrackt af oskiffto så länge något i boet finnes ock der äntå något öfrigit blifwer, så gånge jämbwähl hennes arfwingar med mannen der uti till skiptes, tagandes sedan morgongåfwan och böterne för henne af hans deehl; dräper och hustru sin man så ware lag samma, och hafwe hoon der till med sin morgongåfwa förlorat. Hafwa dhe barn tillsammans, som omyndige ähro, så tage dhen deras arf i sin wärjo och förwältning², som lagl[igen] der till förordnat eller medh barnet å dens sijda, som skadan leedh, närmast skyldh är, dör och sohn eller dotter³, som således dräpen wart och hafwer icke barn effter sig, så niute hwarken fader eller moder som

¹ N: sammanlefde, hafwer hustrun.   ² MN: förwähing.

³ BCDEFGHIKMNP: döör och dess sohn eller dotter.

skadan gjorde, eller dhe af släkten som sin arfzrätt igenom dråparen äga, något af det arf, som samma barn effter sin dräpne fader eller moder niutit. Men ähr något annat arf eller aflinge samma barn tillfallet, så hafwe dhe då dher uti sin rättigheet icke förwärvat.

§ 4. Agar fader eller moder sitt barn, så att det der igenom dör eller dräpa de det elliest igenom hwariehanda groof¹ förseelsse², så ärfwe intet den som till barnetz dödhs orsaken ähr, undantagandes när moder kan emot sin willia ock af olycka liggia ihjel sitt barn miste då hoon intet arf, med mindre det icke pröfwes igenom een oförswarl[ig] wårdslösheeth tilldraget wara, såsom om hoon lägger det i säng medh stiffadren, då hoon intet arf effter samma barn niuta bör, sammaledes, om fader läggier det i säng med stiuomodren, miste han arfwet. Hafwer barnet som dräpet är sam- eller halfsyskon eller och andre närskylte³ fränder, som till dräpet oskyldige ähro ock hwars arfzrättigheet från dråparen icke härflyter, då tage dhe arfwet.

§ 5. Äre twenne hwar annans arfwingar och dräpa dhe hwar annan uti wredes mode, så ärfwe ingentera den andre, fast än den eene af dem denn andre kan öfwerlefwat, uthan tage deras arfwingar hwar sin skyldemans rättigheet. Kan det bewijsas att dhen eene af dem uti nödiget motwärn den andre drap och hafwer han honom öfwerlefwat eller ähr medh honom å samma tijdh så omkommen, att man intet wist weet, hoo den andre öfwerlefwat, så tage dhen oskyldige och hans arfwingar igenom honom arfwet effter dhen brotzlige. Men befinnes, den som sidst lefde wara twungen till försvar af sitt lijf att grippa till motwärn så ware han dens andres arfwinge och tage således hans arfwingar altsammans ock den andres intet⁴.

Cap. VIII. Om den som igenom grofwa missgjärningar sin arfzrätt förwärvat, och om biltoga mans och dess barns arf.

§ 1. Förer någon awog skiöldh eller beträdes medh förräderij eller⁵ onda⁶ stämplingar mot konungen och fäderneslandet, dhen samme hafwer förwärvat för sig och sine arfwingar all sin egendomb och tage icke hans arfwingar, uthan konungen alt det arf, som till

¹ I saknar detta ord.

² M: förseende.

³ EKMNP: enskjilte.

⁴ Denna sats finnes endast i AL.

⁵ BDEFGHIKMNP: och.

⁶ BCEKMNP: andra.

den tiden fallet och honom tilkomma borde, men kan honom, sedan han sakfalter är, något arf tillfalla, så niute det hans arfwingar.

§ 2. Blifwer någon elliest sakfalter till ewig landzflycktighet eller rymmer han af landet för någon annan groof missgierning, kan honom och hans barnom som aflas och födas, sedan han biltoger wart, ehwad hustrun till honom utländes reser, eller han stiäls hem till henne¹, något arf tillfalla, ware han ock barnen ifrå samma arf skildh, och tage det hans inlänske arfwingar, om dhe full borgen derfor sättia willia, ty att, får han fredh i sine dagar, gifwe då dhe dhett arfwet honom och hans barnom tillbakars. De barn som honom födde ähro eller han aflat hafwer, för än han biltoger wart äga sin fulla arfzrätt oförkränkt, ehwad han fridh får eller intet.

§ 3. Ähr någon allenast till een wiss tijdh landzflychtig dömbder, så skall hans godz och arf honom till handa stå, till dess han igenkommer, men räntan ock afgjalden niute emedlertijdh barnen eller arfwingarne som hemma äro.

§ 4. De som falla ifrå dhen rätta ewangeliska till een wilfarande troo och lära, niute aldrig något arf i Sverige². Sammaledes om någon, som af främmande lära ähr, sätter sig här i landet att boo, och låter emot Kiörkiordningen sina barn i een förbuden gudztienst opforstras, så niute samma barn hwarken arf eller burskap här i Sverige.

Cap. IX. Om uthrikes arfwinge och dens arfwerätt, som öfwer gifwer sitt fäderneslandh och sätter sig nedh att byggia och boo å främmande orter.

§ 1. Hafwer någon uthrijkes arfwingar å dhen orten boendes, hwarest swänsker man intet arf niuter, så niute ej heller den något arf i Sverige, utan tage den dödes inrijkes arfwingar samma arf. Hafwer den döde ej heller inrijkes arfwingar, tage konungen alt sammans. Ähr samma uthrijkes arfwingar dhen dödes sohn eller bröstarfwinge ock will sättia sig här neder i Sverige att byggia och boo samt ställer innan natt och ähr, sedan arfwet föll borgen för sig, att han här stadigt och framgent förblifwa tänker, så tage han arf-

¹ M: eller han stiähl sig hemlin till henne. — N: eller han stiäls hemlin til henne.

² M: Örebro Rijkzd. Besl. 1617.

wet. Bor uthrijkes arfwinge å dhen orth hwarest swänsker man arf niuter, så niute och han arf i Sverige, om han sätter sig här nedre att byggia och boo. Will han uthrijkes förblifwa, så tage eij mera än hälfften af arfwet, det öfriga tage konungen. Kommer eij sådan uthrijkes arfwinge innan natt och åhr, sedan arfwet föll och medh fulla skiähl lagl[igen] bewijsar, att han rätte arfwingen åhr, så tage andre den dödes arfwingar, som inrijkes närmast ähro att ärfwa, samma arf, hafwer ock dhen döde inge inrijkes arfwingar, tage konungen altsammans.

§ 2. Öfwer gifwer någon sitt fäderneslandh Sverige och sätter sig aldehles neder att byggia och boo på främmande orter, så niute eij heller han till det arf sedermera i Sverige falla kan större rätt, än andre å samma ort boendes uthrijkes arfwingar. Flytter han ånyo i landet igen här att byggia ock boo, så niute då samma rätt som andre inrijkes arfwingar till det arf, som effter den tijden falla kan. Hafwer han barn och blifwa dee i landet qwar, när fadren träder här ifrån, så ware deras rättigheet dem ahledeles oförkränkt. Tager fader dhem medh sig uthländes, medan dhe omyndige ähro, och flyttia dhe innan åhr och dag¹, sedan dhe till sine mogne åhr komme ähro, in i landet igen, så miste allenast det arf, som dem, igenom deras fader ock för hans skull kunnat tillflyta, men niute ock igensöke i det öfriga alt annat arf, som medan dhe omyndige ock uthländes woro, fallet war ock dem tillhöra bordt. Flyttia dhe eij i landet, för än [effter]² besagdan tijdh, så hafwe sedermera ingen laga tahlan till det arfwet, som medan dhe uthrijkes wore, fallet hafwer. Aflar han barn uthländes, så föllia dhe sin faders wilkobr och niuta här i Sverige intet arf, utan dhe eller fader medh dem kan flyttia in i landet igen, tage då det arf, som effter dhen tijden dhem tillfalla kan.

Cap. X. Huru och för hwad orsack skull fader eller moder måga sitt barn arfwelöst giöra³.

§ 1. Will fader eller moder sitt barn arfwelöst giöra, så giöre det skrifftel[igen] eller munteligen medh tweggie⁴ manna wittnen⁵

¹ L: natt och åhr.   ² BCEFGHIKLMN: efter.

³ M: Caussæ exheredationis parentum; lib. II tit. XIII Inst., Nov. 115 cap. 3 et 4.

⁴ EKP: treggia.   ⁵ C: skrifftel[igen] med twenne manna wittne.

och gifwe till kienna, orsaken, som dem der till brakt hafwer, såsom om sohn eller dotter hafwer burit sin handh uppå fader eller¹ moder med wrede eller unsagdt och² stått dem effter lijfwet, eller aldehles afklädt sig den wyrdnat han dem skyldig är och dem i ord eller gierninger ett otilbörl[igit] föracht bewijsar eller och dem uthan all skiähl med otijdige processer anförer eller obewijsligen för någon groof saak som deras heder och ähra angår, anklagar, eller utaf argheet förleder och bringar dem till det, som dem till lijf heder och³ ähra kan skadeligit wara.

§ 2. Sammaledes, om barnet kunde och doch intet wille sin fader eller dess moder uti dess siukdom skiöta, i dess fattigdom nära, i hwariehanda olycka och hälst lijfznödh hielpa, och uthur fängelse, där han hoos fienden fången låge, förlåssa.

§ 3. I lijka måtto, om sohn eller dotter emot föräldrarnes willie gifwer sig till fördärfweligit oärligit och berycktat salskap, tager sig sådan hantering före, som föräldrarne och släkten till wanheder länder, eller begår stora och grofwa missgierningar, som ähra och lijf angå.

§ 4. Förseer sig dotter med lägersmåhl, stånde [i]⁴ faders eller moders makt henne arfwelösan giöra, ehwadh dhen som henne lägrat hafwer, tager henne till äckta eller ej.

§ 5. Sammaledes, om sohn eller dotter som är uti sine föräldrars huus och brödh, gifter sig emot faders och moders willia och samtycke, eller försumma dhe, af föracht, till föräldrarne och uthan bewijslige hinder att höra och taga i detta måhlet deras råd, så hafwe då fader eller moder, som till gifftomåhlet ej samtyckte⁵, makt att skillja ett sådant olydigt⁶ och wanwyrdigt barn ifrån alt arf effter sig, där icke för werldzlig rätt pröfwat blifwer, att föräldrarne uthan skiähl och till sitt egit barns skada det ächtenskapet förhindra willia.

§ 6. Ingen arfwelösgjörelsse må för giltig hållas, som icke på fog och skiähl sig grundar och måste grannel[ige]n pröfwat, antingen föräldrarna igenom rättmätige orsaker eller någon otijdig wrede och illwilliande människors ingifwande der till brackta äro.

¹ GHIKMN: och.

² F: eller.

³ BCDEFGHIKMN: eller.

⁴ BCD o. s. v.: i.

⁵ K: som ej til gifftermåhlet samtyckt.

⁶ CEH: otijdigt.

§ 7. Hafwa föräldrarna sitt barn arfwelöst giort och willia det återkalla, så stände i deras makt och giöra¹ dhet skriftteligit eller muntell[ig]t i trowärdige wittnens närwaro.

Cap. XI. Huru barn som i fästom lönskeläger hordom och² i förbudne leder aflade eller³ födde⁴ ähro, måge arf taga.

§ 1. Aflar någon barn i lönskeläger och tager dhen förnedrade till hustru eller sig medh henne lagl[igen] trolofwar ock dör sedan han eller hoon för än wigzlen åkommer eller låckar någon möö till lägersmåhl och aflar barn med henne under ächtenskapz låfwen och henne sedan motwilligen öfwergifwer, tå niute barnet samma rätt, som annat barn af laggiffto säng. I lijka måtto trolofwar sig någon med twenne, aflar han barn medh sin första fästemoö, så tage det fult arf, ehwadh ächtenskapet sedan fulbordat blifwer eller intet; häfdar han dhen senare, så niute hennes barn allenast oäckta barna arf, der icke och wigzlen sedermehra der på föllier. Giffter sig någon med twenne, och wiste både den twegiffte så wähl som dhen sig medh honom eller henne giffte, att dhen förre makan ännu i lijfwet ähr, tå ähre the barn, som i sådant olaga giffte aflas, horebarn, och niute intet arf, hwarken effter fader eller moder. Wiste dhen eena af dhem intet och kunde ej heller wetta, att dhen andra giffter war, eller annor maka i lijfwet hade, tage då barnet effter dhen oskyldige fult arf, men effter dhen brotzlige niute allenast arfwerätt uti det, som dhen samme under det senare ächtenskapet förwärfwa kan. Wiste och kunde ingentera wetta, att någon af dem annor äckta [maka]⁵ i lijfwet hade, niute då dhe barn, som dhe tillsammans afla, fult arf så effter fader som moder. Warder qwinnan wäldtagen, kan det lagl[igen] bewijsas; och blifwer hoon i det samma hafwande, det barn niute samma rätt, som barn af ächta säng⁶.

§ 2. Aflar någon barn i lönskeläger uthan bewijslig ächtenskapz lofwen med möö eller änkia⁷, som intet berycktat lefwerne fört eller medh oloflig lägersmåhl tillförne beträdder warit, så niute

¹ BDEFGIKLM: och giöre. — H: att giöra.   ² MN: eller.

³ FGHI: och.   ⁴ BC: fästom, lönskeläger, aflade eller födde.

⁵ BCD o. s. v.: maka.

⁶ M: c. 6 Ärfdabl. LL., c. 20 d. tit. Upl., c. 8 § 1 d. t. Östg:l., c. 13 § 2 d. t. HL.

⁷ E: möö eller flicka.

samma barn icke allenast så af fader som moder, till des det sig¹ ernära kan, effter hwars och eens wilkobr och lägenheet behörig födo och upforstring² utan och af qwarlåtenskapen effter fader eller moder een siettendehl emot barn af ächta säng sohn emot sohn och dotter emot dotter. Händer det ock, att ett sådant oächta barn medelst dienst och slögdomb medh tijden till förmögenheet komma kan, så ärfwe fader eller³ moder detta sitt barn, som ett annat deras barn af ächta säng, der det inga lijfzarfwingar hafwer. Äre ej fader eller moder, gånge samma arf till näste hospital eller barnehuus, derest dheth faller och beläget ähr, och ärfwe i det öfrige hwarken oäckta barn sine syskon af ächta säng eller någon annan af släckten ej heller tage dhe något arf effter dhem.

§ 3. Aftar någon barn i hordomb eller med dhen som honomb i blodet eller swågerlaget närmare förbunden är, än att dem emillan ächtenskap må byggas, så ware dhe barnen skilde ifrån alt arf. Kunna och dem penningar tillwäxa, då gånge de effter deras dödh, som ofwanberört, till näste hospital eller barnehuus, uthan de hafwe barn och bröstarfvingar, höre då så i detta fallet som elliest arfwet dem till.

§ 4. Barn aflade med skiökör som berycktat lefwerne fört och med lägersmåhl tillförne beträdde warit, tage intet arf effter den, som kiennes dertill fader wara, uthan allenast effter sin moder, och det ej mehra än till een siettendehl om hoon barn af ächta säng i lijfwet hafwer. Där ock inga äckta barn äro, tage de fult arf effter sin moder. Så tage ock sammaledes moder fult arf effter dem, dock ware dhen som till lägersmåhlet med een sådan qwinna bindes, iempte modren skyldig det med födo och behörig upforstring att föreesee, till dess det sig sielfwe nära kan, hwilket och om dem, som barn i hordomb eller förbudne leder aflat hafwa, skall stadgat wara.

Cap. XII. Om inventario.

§ 1. Enär någon med döden afgår, så skall den effterlefwande makan eller, om dhen ej ähr, barnen eller deras förmyndare, och dher dhe ej heller äro, annor näster arfwinge på dhen ort der arfwet fallet och beläget är, att [c: all]⁴ qwarlåtenskapen i löst och fast red-

¹ BCDEFGHIKMNP: sig sielf.

² M: Kgl. M:tzs Bref til samptl. Hoffr. 1697.

³ BCD o. s. v.: och.

⁴ BDEF o. s. v.: all.

bare medel eller uthstående så wiss som owiss skull och hwariehanda fordringar och rättigheeter, sampt hwadh [hwar]¹ och een af arfwingarne med det wilkohret pröfwat för uth bekommit hafwa, att det böör i hans arfzlått beräcknas tillijka med sterbhusetz skriffter förskrifningar² böcker och räckningar intet undantagandes³ af det dher till hörer och lyder, så riktigt och redligen uppgifwa och antekna låta, som han det medh edh besanna kan uppförandes derhoos hwadh som utaf samma qwarlåtenskap afgå bör, finnes någon deremot något hafwa undandölt eller falskel[igen] opgifwit, så plichte, som för annan tiufnadh.

§ 2. Ähr arfskapet å landet beläget och dhen som det faller effter frälssesman eller ofrälse i konungens tienst eller elliest af förnöget wilkohr, så gifwe arfwingen häradzhöfdingen å orten det tillkienna, som antingen sielf eller igenom någon i dess ställe tillordnat som iempte⁴ een annan edsworen mann af nembden inventeringen ofördröijeligen bijwista ock noga tillsee skall, att alt behörigen i akt tages. Ähr han bonde eller sterbhuset af ringa wilkohr eller är häradzhöfdingen eij så när widh handen så kallas der till två eller en⁵ af nämnden ock tillijka med en annan beskiedel[ig] man af nästa grannar. Faller arfwet i staden, så skall arfwingen borgmästare och rådher om ålijta, som straxt twenne eller flere, effter som sterbhushets beskaffenheet fordra kan redel[ige] män der till förordna.

§ 3. När qwarlåtenskapen effter den ena makan mannen eller hustrun uptäcknas skall ock dhen andre medh begges deras barn effterlefwer, så må med inventeringen anstå till 6 weckor effter dhen aflednas dödh. Men infalla der wid dee omständigheet[er], som intet opskåff af inventeringen tåla, eller dör någon barnlöös och arfwingarne det begiära eller ähro flere kullar inne i boet, eller ähr sterbhuset gjällbundet eller äro arfwingarne frånwarandes eller uthrijkes, eller wet man intet arfwingen, så skall qwarlåtenskapen af dhem som ofwanbemält, så snart dhe dher om ålijtas, eller och uti stadenom om arfwingen det williandes försummar eller intet widh handen ähr, så snart dee förnimma det någon med döden afgår, med det första, som giörligt inventeras, och om det icke så snart skiee kan, förseglas eller i förwar ock säkerheet sättias.

¹ BCD o. s. v.: hwar.   ² EKP: förklaringar.

³ MN: skriffter intet undantagandes.

⁴ BCDEFGHIK: tilordnat iempte.   ⁵ DEF o. s. v.: eller och en.

§ 4. Ähr boet widlöfftigt eller så beskaffat att det icke så snart eller inom bem[äl]te tijd inventeras kan ock anhåller den, som det opgifwa och förtekna böör om något opskåf då föreläggie dommaren wiss dag och tijdh der till, efter som han det nödwändigt¹ pröfwa kan, dock må ingalunda sådant opskåf till andras förfång, ock utan dess wichtigare orsaker tillåtas.

§ 5. När ett arf faller och således inventerat är, så bör det widh nästa ting² eller trijdie rådstugu dag³ af wederbörande arfwinge⁴ i protocollet inteknas ock een afskrift deraf i rättens förwaring ingifwas.

§ 6. Försummar sig den efterlefswande makan eller arfwingen riktigt och i rätthan tijdh qwarlåtenskapen behörigen att uptekna låta, och träder dock till arfwet, så niute sedermehra ingen inventarii rättighet, uthan sware till fulla gjalden, ehwad arfwet, som dhe unfångit der till förslår eller intet, och böte der till med till nästa hospital eller barnehuus een trediedehl af det han uti boet unfångit. War arfwingen, då arfwet föll, omyndig, och försummar förmyndaren sig det att giöra så vare arfwingen saklöös, när han på edh och samwete upgifer alt det arf han niutit och sware i det öfrige förmyndaren till dhen lasten som arfwingen, där han myndig warit i detta mählet elliest åkomma bordt. Komma barnen till sine myndige åhr, eller hafwer rätter arfwinge uthländes eller å långwäga orter warit och finner intet inventarium för sig, eller är det elliest igenom hwariehanda hinder tillbaka satt, så upprätte, ehoo som arfwet innehafwer eller dher till träder, innan natt och åhr, sedan han myndig eller samma förfall till wägen rögt är inventariumet så godt, som han medh edh besanna kan sig giörligit wara⁵, upteknandes qwarlåtenskapen med dhe dher till hörande rättigheeter efter dhen beskaffenhet, som dhen war eller wara borde, när dhen döda afledh.

Cap. XIII. Om det som af ett boo afgå böör för än arfwingarne arfwet skiffta måge.

§ 1. När ett boo behörigen optäcknat är, så skall för än till dehlning trädas, det som dijt intet hörer, såsom annors mans insatt

¹ MN: nödigt.   ² MN: tings-.

³ F: eller rådstugudag.   ⁴ HK: arfwingar.

⁵ BCDEFGHIKMNP: sig då giörligit wara.

och i förwar gifwit godz, som i boet finnes behållet, der ifrån först åthskillias ¹.

§ 2. Sedan afgår af sterbhusets oskipto medel een skialig och uti ett giälbundet boo af dommaren pröfwad och gilladh, måttelig ² begrafningz omkostnadh ³, samt den effterlefwande makans fördeehl ock så dher näst giäld, morgongåfwa och testamente ⁴.

§ 3. Ähr giälden af gifte persohner till begges nytta i warande ächtenskapet giordh, tå sware der till begge effter hwars och eens andeehl i boet, är det någonteras enskijlte giäld, så gånge den af den sammans enskijlte andeehl ⁵.

§ 4. Sammaledes bör morgongåfwa och testamente så å landet som i stadenom af dhens andeehl gå som gifwit hafwer.

§ 5. Ähr morgongåfwa för giäld inteknadh ⁶, gånge morgongåfwa för giäld ⁷. Ähr giälden förr inteknad, eller hafwer någon een föreskrefwen pant, som i morgongåfwan intet innefattat ähr, eller ähr hwarken giäld eller morgongåfwa lagl[igen] inteknad gånge ⁸ giäld för morgongåfwa.

§ 6. Hafwer man eller hustru under warande ächtenskap med begges deras andeehl i boo oskipto sin enskijlte giäld och skull betalt, så bör hwadh af dens oskyldige makans andeehl der till taget är den samma eller dess arfwingar wid skiftet utaf dens andras andeehl gåttgöras, dock medh förbehåld af andras ⁹ större rätt och förmåhn.

§ 7. Hafwer mannen till sin enskijlta nytta sin hustrus odahljord försålt ersättie då henne eller hennes arfwingar wid arfskiftet jämgått wederlag af sin odahljord. Hafwer han till begges nytta sin eller sin hustrus odahljord föryttrat, så ersättie den makan hwilken dhen andras arfwejord till godo kommen är honom eller dess arf-

¹ BCDEFGHIKMN: afskillias. — M: c. 30 Tingmbl., 9 Kiöpmb.

² Detta ord saknas i L.

³ M: Kgl. M:ts Res. d. 10 Febr. 1690, Sw. Hof. dom d. 5 Dec. 1691, item 26 Mart. 1698.

⁴ M: c. 17 Ärfdbl. Stl., c. 22 d. t. LL., Kl. M:tz förkl. d. 8 Octob. 1669, Kgl. M:tz R[åds] dom den 19 Octob. 1691.

⁵ M: c. 27 Tingmbl., Förkl. öfwer lag. rätta först. 1682.

⁶ BCDEFGHIMN: Ähr mårgongåfwan för giälden inteknadh.

⁷ MN: giälden.

⁸ C saknar det följande till och med § 8: »ähr då hustruns jord». Mot §§ 9 och 10 i A swara derefter §§ 6 och 7 i C.

⁹ K: den andras.

wingar af sin andehl så mycket igen, som han eller hoon effter sin gifftorätt i boet bör swara till.

§ 8. Finnes i sterbhuset ingen jämbngod obeswärad fast eller annor ägendomb, hwar med den ersättias kan; ähr då hustruns jord medh hennes samptycke såld, ware hennes egen skada, hwad som brista kan, är det henne owitterligen eller utan hennes bewislige samtycke skiedt, söka hoon då¹ innan natt och ähr effter mannens eller, om hoon för mannen dör, hennes arfwingar effter hennes dödh, samma försålde arfwejord med laga domb igen af den, som jorden olagl[igen] kiöpt eller i handen hafwer.

§ 9. Eij må någon arfwinge till arfwet träda, eller om dhe flere ähro, det sins emellan skipta, för än gäld² betahlt är, gör det någon, så sware till all giäld, ehwad arfwet ljetet eller myckit warit, och stände i skullfordrarens makt att sökia för sin fordring, ehwad han will hela sterbhuset eller dhe af arfwingarne, som honom lagligast³ falla⁴.

§ 10. Yppar sig giälden sedan arfwet delat är, och war den då aldehles okunnig så ware arfwingarne eij pligtige, om samma giäld deras unfångne arf öfwerstijger mera att återbära än dhe af boet nutit med dess upburne afgjald och ränta, med mindre de icke som förbemt, utan inventario till arfwet stigit hafwa.

Cap. XIV. Huru emillan arfwingarne förhållas skall, när dhe i oskiffto boo lefwa.

§ 1. Sedan sterbhusetz förmögenheet uptäknadh och giälden betalt ähr, då stände uti arfwingarnas behag, ehwad dhe i boo oskipto lefwa eller straxt skiffta willia⁵.

§ 2. Äsämjies dem att lefwa i boo oskiffto, så upsätie sine bolagz wilkohr skrifftel[igen] i twenne gode mäns närwaro. Försumma dhe det att giöra, så stände till deras egit äfwentyr, ehwadh boet igenom dens eenas flijt och arbete förbättras eller igenom dens andras

¹ BDE o. s. v.: söke tå hon.

² BCDEFGHIKMNP: giälden.

³ BCDEFGHIKMNP: lägligast.

⁴ M: Res. på Borgersk. Bes. 1668 § 18, Förmynd. ord. 1669 § 29, Förkl. öfr lag. först. 1687 art. 2 § 1, c. 17 § 1 Ärfdbl. Stil.; dict. art. 2 et § 1 af Förkl. öfr lag. först. de an. 1687.

⁵ M: nemo enim secundum regulam, invitatus cogitur contrahere in communione, cum communicatio pareat rixas.

lättja och förseende förvärras, dock omyndige barns rätt aldehles oförkränkt, till dess dhe sine laga förmyndare bekomma.

Cap. XV. Huru arfwet skiptas skall.

§ 1. Willia een eller någon [ɔ: *någre*]¹ af arfwingarne till skipte träda och dhe andre wägra eller² uppehålla det³, så ålijte dhen, som skiffa will domhafwanden å orten, der som sterbhuset är, hwilken samptel[ige] arfwingarne een wiss tijdh föreläggia skall att sammankomma till dhen orth⁴, ehwarest skiptet förrättas böör. Komma dhe eij till föresattan dag⁵ och wijsa dock inga lag[iga] förfall, eller hafwa dhe sine laga förfall eller äro uthrijkes stadde och hwarken sielfwa komma eller någon annan i deras ställe fullmäktiga, innan natt och åhr, sedan de derom äro tilsagde wordne eller ock är någon å så långwäga orter stadder, att innan natt och åhr intet budh till ock ifrån honom komma kan, så förordne tå rätten någon, som widh arfz fördehningen deras rätt förträder och ware det så gilt, som dhe sielfwe tilstädes warit.

§ 2. Dör entera af föräldrarne och lefwer den andra med begges deras barn effter; ähre barnen myndige och begiära, att medh dhem skiffas skall eller pröfwar dommaren icke rådeligit arfwet hoos fader eller moder längre att innestå låta, ware förplichtat sine barn innan förelagdan dag⁶ af dommaren att afwittra. Skulle och fader eller moder i annat gifte träda, uthan att afwittra sine barn, plichte, som i Gifft[ermåls]balken förmähles.

§ 3. Alt arfskiffte, så å landet som i staden, så emellan frälsse som ofrälsse, bör skiee åthminstone uti twenne redel[ige] mäns närwaro, som antingen af arfwingarne där de myndige eller, der dhe alle eller somblige omyndige ähro, utaf rätten der till förordnas.

§ 4. Desse skohle alt arfwet fast eller löst redbart eller uthstående skull uti så lijka låtter dem emillan skipta, att ingen der igenom må förfördehlat blifwa, ock niute då hwar ock een det som honom medelst lätt tillfalla kan, så framt dem icke åsämijes uthan låttande sina andehlar taga, hwilken⁶ ware tå äfwen så gilt, som

¹ BCD o. s. v.: någre. — G: flere.   ² EHK: och.

³ M: Hereditas jacens.

⁴ MN: hwilken samteliga skal sammankalla til den ort.

⁵ P: tid och dag.   ⁶ BDEFGHIKMNP: hwilket.

hade hwar sitt med lättande undfångit. Skier något skipte annorlunda, ware det ogilt.

§ 5. Hafwer föräldrarna begge eller entera sine barn något föruth gifwit, wari sig fast eller löst, så skall det, som gifwit war så wijda det i anseande till boetz wilkohr af något värde pröfwat och om hwarken föräldrarne skrifftel[igen] eller medh wittnen sin willia annorlunda förklarad, eller barnen elliest bewijsa kunna gåfwan owilkorl[igen] skieddh wara, sådant barnomen, när dhe framdehles efter fader eller moder, som gaf, komma att ärfwa å deras arfzlått beräcknas och tage dhe andre, som mindre eller intet bekommit der emot sin lått uti annat jembngått. Hafwer tå någon mera upburit än hwardera af syskonen, sedan giäld afdragen ähr, bekomma kan, gifwe det eller dess värde dem androm till skiptes.

§ 6. Hwad föräldrar på sine barns födo, kläder uptucktning uti bokelige eller andra efter hwars och eens ståndh och ämbne lofl[ige] öfningar, så wähl som ock döttrarnas brölopszkost, medan dhe begge i lijfwet äro, påkåsta, må eij barnomen till afräckning upföras. Dör een af föräldrarna, så ware dhen efterlefwande, så wijda han gitter och förmår, pliktig till barnens nödige och hwars och eens wilkohr lijkmätige underhåld, så länge dee omyndige äro af sina medel så myckit att sammanskiuta, som hoon eller han efter sin andeehl i boet bör swara till, och hwad mehra å dem påkostas afräckne det å deras fäderne eller möderne, ähro barnen myndige och lefwa i sine föräldrars huus och brödh, stående [ɔ: stände]¹ i föräldrarnes behag, hwad å dem då till deras födo och underhåll eller ock söhnerne resepenningar påkostas dem till afräckning å arfwet att upföra, dock att föräldrarne sine barn föruth wetta låta, att sådant dem frambdeles beräcknas skall; giöre de dhet intet, då ware barnomen hwad dee i så måtto niutit, oberäcknat.

§ 7. Ähr det som i skiptet kommer fast egendomb å landet, så hafwe broder tagelåtten för syster och iblandh bröderne dhen äldste eller om han dödh är, hans sohn eller, om han inge manlige bröstarfwingar hafwer, den äldste af bröderna som lefwer för dhen yngre, så att den äldste brodren äger taga den sättegården honom bäst synes medh dee näst omliggande ägor och gårdar, som i anse-

¹ BCD o. s. v.: stände.

ande till skog betesmark och hööbord¹ wid samma gårdh, nödige och omistandes äro, och gånge sedan dhe andre sätegårdarne om den döde flere än een hafwer till lättning emillan dhe andre bröderna. Dher ock det så tilräckier att, sedan bröderna hwar sin bekommit, jämbwähl äntå någon för systrarna öfwerblifwer, så gånge den dem till lättning. Finnes allenast een eller icke så många sätesgårdar, att hwar sin bekomma kan, så sättie å dhen låtten, som sätesgården fehlas jämbngått wederlag der emot af strögodz. Hafwer ock dhen döda ingen sätegårdh uthan strögodz eller annan fast ägendomb såsom skattrighteeter, bruuk hamrar qwarnar etc. så ware i detta måhlet lag samma, så, att den äldste brodern för dhen yngre, och bröderna för systrarne tagelåtten hafwa, dock så, att hwar och een emot dhen andra effter lag sin fyllnadh bekommer. När och dhett fasta eij för allom tillräckier, så tage dhen sin lott i löösöhron, som jord eij bekomma kan eller låta² sig uthlösa med penningar. Hafwer eij den som wid jorden blifwa skall, hwar medh han den andre sin andeh³ uthlösa kan, sittie han å jorden qwar, effter sin dher uti hafwande rätt, till till dess han sin fulla betalning uthbekommer, sammaledes äga ock den dödes samskyldte tagelåtter⁴ för dem, som honom allenast halfskyldte äro men är thet fädernes godz som i skipte kommer, så hafwe halfbroder å fäderna der till tagelåtten för samsyster, och, ehwarest flere samarfwingar äro, dhe å fädernes till fädernes, och dhe å mödernes till mödernes godzen; om den döde godzet icke ärfftt uthan förwärfwat, hafwe dhe å fädernet för dem å mödernet. I det öfrige stånde alt till lättning.

§ 8. Eij må å ett skattehemman flere åboer än högst 4:ra wara; äger och någon mindre af dem än een 4:dendeel i hemmanet, så låte sig af de andre eller dee som störste dehlen äga⁵, med penningar uthlösa. Äre flere arfwingar till ett skattehemman än 4:ra och hafwa dhe all[e] lijka stoor arfwedeehl så stånde till lättning, hwem widh hemmanet blifwa skall, och löse han sedan dhe andre dher uthur. Will han sig eij uthlösa låta, så sättie penningar i rätten, och wägrar han dem der strax att emottaga, så ware dhe till näste hospital förfallne.

¹ BDM: hööbörd. — EK: hööbol.

² DEF o. s. v.: läthe.

³ BCDEFGHKMNP: för sin andehl.

⁴ BCD o. s. v.: tagelotten.

⁵ BCDFGHMN: eller den som störste dehlen äger. — EIK: eller den som större dehlen äger.

§ 9. Angående dhen egendommen som i städerne ähr, stånde alt till lättande, ehwadh det broder eller syster, sampt fast eller löös egendomb är.

Cap. XVI. Om ny jämkning af arf, när skiptet klandras.

§ 1. Skulle ock någon, sedan ett skipte lagligen förrättat ähr, förmëna sig der widh förfördehlat wara, och begiärer, att med honom jämkas skall, så ansöke dherom å landet innan natt och ähr och i staden innan tree månaders tijd, efter det skiptet skiedde domhafwanden å orten, hwarest det skiedt är, hwilken då fyra gode männ tillordnar som samma skipte öfwerse, och, dher hans tahlan skiälig pröfwes, emellan arfwingarne så jämkas skohla att hwar ock een skadelöös blifwer, och dhen som förfördehlat ähr, sin behörige fyllnad af dhe andre bekommer.

§ 2. När två sålunda een gång lag[igen] jämkat är, så ware det ständigt¹, och gånge sedan eij yttermehra ny jämkning der öfwer.

Cap. XVII. Om kländer uti arf.

§ 1. Twistas emillan dem, som ärfwa willia, hwilkentera den döde närmast skyld är, uthräkne två hwardere sin ätt in för rätten och gånge dhen till arfwet, som sin skyldskap sannan och eij osannan med bättre skiäl och trowärdigare wittnen bewijsa gitter², dock för det inkommande³ jäfwet skull, skall han borgen för sig ställa, förän han arfwet uthtaga må, och dher hoos afläggia sin edh, det han ingen närmare eller annor jämarfwinge weeth, kan då dhen andre, som om arfwet med honom twistar, eij innan natt och ähr till sin föregifna skylskap och arfzrättigheet bättre skiäl framtee, och tahlar eij heller någon annan lag[igen] på det arfwet innan ähr ock dag effter det arfwet föll, så behålle dhen arfwet som det i händer hafwer. Men kan rätter arfwinge bewijsa, det han laga förfall haft, som honom hindrat sin rätt att bewaka, hwilket till dommarens ompröfwande lembnes, så hafwe han trij månade dag på sin rätt att tahla, effter⁴ samma hinder uphörer.

§ 2. Ähr rätter arfwinge inrijkes man ock dock å så långwäga

¹ BDEFGHIKM: ständigt. — P: ständachtigt.

² M: C. 15 § 1 Ärfdbl. LL.   ³ BCDEFGHIKMNP: inkombne.

⁴ BCDEFGHIKMNP: effter thet.

orter boendes, att han om arffallet ej så noga kundskap hafwa kan, eller är han utländes å konungens eller¹ sine ährender stadder, wet man dock hoo ock, hwarest han är, gifwe dee af slächten, som wid handen äro, domhafwanden å orten, och domhafwanden arfwingen det tillkänner [ɔ: *tillkänna*]². Kommer han då ej och tahlar på sitt arf, innan natt och åhr, sedan det föll³, hafwe sedermera ingen laga tahlan med mindre han icke å så wist [ɔ: *widt*]⁴ belägne uthrijkes orter, wistandes är, att intet budh till och ifrån honom innan natt och åhr komma kan niute då dag och tijd, effter som det af dommaren för honom giörligit pröfwat, på sin rätt att tahl. Gitter arfwingen eden gånga, att han ingen kundskap om arfwet bekommit, och kan det honom intet öfvertygas, att han till sådan owettenheet, medelst egen försummelse orsaak warit, niute, om han inrijkes är, tree månader, och, om han uthrijkes är, åhr ock dag ifrån det han det wetta fick.

§ 3. Weet man hwem, men intet hwarest arfwingen är, så skall arfwet stånda, till dess han kommer. Kan han då medh edh erhålla, att han hwarken af arfwet wettat eller der på tahl kunnat, tage samma arf. Gitter han ej, eller kan honom öfvertygas, att han af arfwet wist eller wetta kunnat, hafwe sin rätt förwärkat.

§ 4. Weet man ingen laga arfwinge och kommer ej budh af honom, eller någon kundskap innan natt och åhr, effter det arfwet föll, tage då halfft konungen och halfft näste hospital; kommer arfwingen sedan och gitter sina laga förfall bewijsa, hafwe makt sitt arf, dock utan afgjaldh och ränta att återfordra.

§ 5. Ingen arfwinge, ehwadh förfall han ock hafwa kan, må någon tahlan till något arf hafwa, sedan 20 åhr⁵, effter det arfwet föll, förflutne ähro.

§ 6. Ähr arfwingen uthrijkes boendes och kommer ej medh fulla skiäl och bewijs innan natt och åhr, effter det arfwet föll att han rätta arfwingen ähr, tage den dödes inrijkes arfwinge [ɔ: *arfwingar*]⁶ eller om dhe ej ähro konungen och nästa hospital samma arf.

§ 7. Träder oskylder man igenom falskt föregifwande af skyldskap till arfwet, eller, ähr han dhen döde skyld och weet dock annor

¹ H: konungens tjenst eller.   ³ BCD o. s. v.: tillkänna.

² A (i marginalen): och blef honom kunbart.

⁴ BCD o. s. v.: widt.

⁵ I marginalen har antecknats: »3 åhr».

⁶ BCD o. s. v.: artwingar.

närmare wara, kan det sedan kunnogt och honom öfvertygat blifwa, och hafwer rätter arfwinge uthan laga förfall sin tahlan försummat, så ware samma arf till konungen förfallit.

§ 8. Nu ähr den som arfwet till sig tagit hafwer, dödh, för än klander derå skeer så sökie det igen af hans arfwingar, hafwer han inga arfwingar, så tage det eller dess wärde igen uti sterbhuset. Finnes uti sterbhuset inge medel att tillgå, och är arfwet uti andras händer, medelst kiöp eller förpantning etc. kommit så hafwer dhen, som det medh rätta tillhör¹ makt sitt lag[igen] att åter taga², ehwarest han det finner, om den som det i handen hafwer ej gitter eden gå, att han redeliga och intet wettandes det någon annan, än den, som sålde der till berättigat war sig det tillhandlat. Men gitter fångesmannen samma eden gå, och kan honom ej heller öfvertygas, att han kunnat det wetta, så behålle sitt oqwaldh den som det lag[igen] fångit; hafwer han det genom gåfwa eller testamente bekommit ware då arfwingens rätt bättre än hans.

§ 9. Kan det som i skipto gångit är³, i annor mätto klandras, och går det honom, som det fångit hafwer medh lag och rätt ifrån, så hålle dhe andre arfwingarne honom skadelösan, och gifwe honom för det han mist sitt tillbör[ige] wederlag, med mindre icke klar[igen] bewijses att han ensijditwijs, utan dhe andre arfwingarnes råd och wetskap, sterbhusetz rätt illa förswarat försummat eller efftergifwit⁴ hafwer, i hwilken händelse lasten honom allena föllier.

Cap. XVIII. Om testamente hwem det göra må och huru det lag[igen] uprättas skall.

§ 1. Will någon testamente och förordning göra om sin ägenomb hwem den effter hans dödh tillhöra⁵ och hwadh han tå elliest will hållit hafwa, så måste den samma till laga åhr kommen, sig sielf rådande, widh gått och fult förståndh, sampt af frij willia och utan twång läckande eller förledande der till brackter wara.

§ 2. Dock fast hustrun under mannens wåld står, så må hoon lijkwähl makt hafwa att testamentera af sin rätt och andehi i boet.

§ 3. Sammaledes giffwuxne jungfruer, som till gått förståndh

¹ FGHI: tillkommer.   ² K: återkalla.

³ M: Kgl. M:ttz dom d. 5 Maji 1684.   ⁴ DG: öfwer gifwit.

⁵ EKP: tillhöra skall.

och wettenskap komme ähro och kunna något förhwärfwa eller spara, måge, ändock dhe under förmyndare äro, göra testamente uti det som dhe äga och effter lag tilläteligit ähr, dock, att det skieer af gått frijwilligt betänkande, och för skiählige orsaker.

§ 4. Widh alt testamente bör säkerheet wara, om dens yttersta willia som testamentet giort hafwer och förty måste hwar ock een, som ett testamente giöra will, särdehles, när det muntel[igen] skieer dertill bruuka twenne eller trenne trowärdige wittnen, som i all händelsse kunna edel[igen] och fullkomb[igen] betyga, att det eller det warit testatoris rätta mening och wilja.

§ 5. Uthi skriftteliga testamenter bör det äfwen wähl hållas och i ackt tagas, till förekommande af alt twifwelsmåhl om eens eller annans egenhändige nampns underskrift warandes doch wilkorligit, om dhen som sitt testamente skriftteligen upsatt hafwer will låta wittnen dess innehåldh läsa eller ej, allenast de kunna säija, att dhe der öfwer warit kallade till wittnen, och att han förklarar för dem sådan hans willia¹ wara, som samma af dem underskrefne och bekräftade testamente innehåller och förmähler.

§ 6. Men är hela testamentet med hans egen hand skrifwit eller medh hans egenhändige underskrift betyogat att det ordh ifrån ordh således effter hans egen willia och begiäran upsatt är² eller skulle elliest sådant tillfälle hända att någon icke hade så twenne wittnen widh handen och om dess handz och nampns underskrift jtet skiähl[igi]t twifwelsmåhl woro, bör samma testament icke dess mindre hafwa sin laga krafft och beståndh, fastän der öfwer ingen [o: *inge*]³ wittnen warit hafwa.

§ 7. Är blotta nampnet medh hans egen hand underskrifwit eller är testamentet allena⁴ muntel[igen] giort och honom sedan tijd och lägenheet gifwes wittnen der öfwer att kalla och testamentet skrifttel[igen] att upsättia låta, och han det icke giör innan natt och ähr så hafwe det testamentet ingen krafft.

Cap. XIX. Om wilkorligit testamente.

§ 1. Giör någon ett wilkorligit testamente, så bör dhen förordning och dee wilkoehr, som således lagl[igen] och testamentwijs

¹ M: hans yttersta willia.   ² C: hans willia upsatt är.

³ HIMNP: inge.   ⁴ BCDEFGHIKMN: allenast.

föresatte och gjorde äro, så wähl af den, som först testamentet bekommit, som deras [p: *dess*]¹ efterkommande uti hwadh leedh den ock woro obrossligen hållas ock alt framgent till alla stycker efterlefwas.

§ 2. Ware fördenskull hwariom och eenom tillåteligit, att giöra till sin släkts och huus heder och wälstånd så wähl som i andra tillfällen een ständig förordning, att barnen eller andra icke skohle hafwa makt något testamenterat godz, huus, fruchtbart capital eller andre löösöhron som igenom nyttiande intet förtäras att dehla förminskia eller föryttra, utan man effter man låta sig nöija medh dhen åhrl[ige] der af flytande nyttan.

§ 3. Skulle någon af efterkommenderna giöra emot dhen dödas föreskrefne wilkohr, bör med honom så förfaras som testamentet föreskrifwer, eller, der det icke något dher om förmähler effter lag och billigheeten förbindes testamentet att efterlefwa, så att dens goda upsåth och willia som testamentet giort, der igenom icke må komma att lijda eller testamentet derföre rubbas och mista sin krafft; hafwandes ingen större makt och rättigheet uti ett wilkohrl[igt] testamente, än sielfwe wilkohren innehålla, och således icke heller andre såsom den dödas efterkommande² creditorer, mågar, sonehustrur kunna annan rätt och förmåhn begiära, än sielfwa testamentet effterlåter och dess nyttiare uti dess lijfztidh åhrl[igen] der af kan hafwa.

§ 4. Icke heller må någon åthniutare genom sitt brått och förseande förfördehla andre som der uti någon rätt eller nytta då kunna äga eller frambdehles hafwa att förwänta.

§ 5. Skulle dhe föreskrefne wilkohren på något sätt släckna, så att om det borttestementerade icke wijdare stadgat finnes, bör densamme effter dhen allmänne lagen widh dhen sidste åthniutarens tijdh actas, såsom annan dess owilkohrl[ige] ägendomb.

Cap. XX. Huru myckit man må testementera.

§ 1. Arfwejordh å landet må ingen bortgifwa eller testementera ifrån sine barn och lijfzarfwingar eller annor sin närmeste arfwinge, som med honom af den stam uprunnen är, hwadan jorden till släckten först³ är förwärfwadh, medh mindre icke i sådant måhl flere samarfwingar äro och testamentet skieer till een af dhem under det

¹ BCD o. s. v.: dess.

² BCDFGHKMN: efterkommandes.

³ L: förr.

wilkohr, att han samma jordh allenast till bruket och inkombsten nyttia, men intet föryttra skall; hafwe tå makt att testementera een fierdedehl¹.

§ 2. Så må ock fader angående skiptet och fördehningen emil-lan barnen af sijne godz, ware sig ärfde eller förwärfde effter egit wälbehag skicka och förordna, när det allena så jämkas att hwartera sin deehl effter lag bekommer.

§ 3. Ähr jorden enom å fädernet tillfallen och arfwingen honom å mödernet skyld, stånde enom då fritt till sin skyldeman² å fädernet halfparten ock, om testamentet skieer till een annor een ö:tendehhl att bortgifwa, samma lag ware, om jorden eens möderne och arfwingen å fädernet ähr.

§ 4. Erfftelig fast ägendomb och huus i staden må dhen som barnet³ i lijfwet hafwer och, när arfwingen honom å dhen sijdan skyldh är, hwadan han jorden ärfft hafwer ej mehra än till een 10:dedehhl bortgifwa dock, om den som testamentet niuta skall hans lijfz-arfwinge eller med honom af samma förfäder födder ähr, hwadan han jorden och huset ärfft hafwer, ware tillåteligt een siettendehhl, och der gåfwan under det wilkohr skieer som uti bemälte § 1 wijdare förmäles een trediedehhl att för testementera.

§ 5. Nu ähr intet den som ärfwa skall, utan den till hwilken testamentet skieer, honom å dhen sijdan skyldh, hwadan jorden eller huset till arfz fallet är, hafwe makt trediedehlen⁴ att bortgifwa, skieer gåfwan till een annan gifwe hälfften mindre.

§ 6. Hafwer någon af sin erfftelig faste egendomb mera, än sagt ähr bortbytt eller försåldt eller förpantat, eller är dhen igenom hwariehanda hans förwållande skull eller brått medan⁵ uthmätning och execution samtpt laga upbudh och ståndh kommer [o: *kommen*]⁶ uti annor mans handh, då skall så mycken ock så godh afinge jordh af⁷ landet eller huus och tomt i staden eller dher fast ägendomb icke finnes, löösöhrer och penningar sättias i stället igen, och ikläda sig samma wilkohr och beskaffenheet.

§ 7. Borttestementerar någon sin bördkiöpte faste egendomb,

¹ EFGHIP sakna orden: »hafwe tå makt — fierdedehl».

² BCDEFGHIKMN: sine skyldemän.   ³ BCD o. s. v.: barn.

⁴ BCDEFGHIKNP: två trediedeclar. — M: $\frac{3}{4}$ dehlar.

⁵ BCDEFGHIKMNP: medelst.   ⁶ BCD o. s. v.: kommen.

⁷ BCD o. s. v.: å.

så ware den, som testamentet niutha will förplichtat dhen strax lag-
l[igen] att upbiuda, och stånde då arfwingen, som bördzrätt der till
äger fridt dhen effter mätismanna ordom innan laga tijdh att inlösa.

§ 8. Hafwer någon å sin arfwe- eller bördkiöpte jordh någon
nödig nyttig och¹ större förbättring giort än honom elliest effter lag
äligger stånde i hans makt samma förbättringz wärde att bortteste-
mentera, hwilket arfwingen som jorden behåller effter mätismanna
ordom betahla skall, skulle samma förbättring af mätismännerne skat-
tas onödig och ej så högt werderas som den hwilken samma för-
bättring testementerad är, åtnöijer, så må han sådant afföra eller
dermedh giöra, hwad han behagar.

§ 9. Utaf ärfftelig löösöhron må [man]² det eena barnet mer
än det andra een tredung ock, om testamentet allenast under mer
berörde wilkobr skieer, hälfften gifwa; till een fiernare skyldh eller
oskyldh gifwa³ ej mehr ifrån barnen än en fierdung: ifrån föräl-
drarne och samsyskonen, om testamentet skieer till een af dem⁴,
gifwe trefierdendehlar ock, om det skieer till een annan, hälfften.
Ähr arfwingen fiernare skyldh, hafwe makt att testementera fyra
femptedehlar.

§ 10. Afinge jord huus eller löösöhron må man barnomen
emellan uti owilkorl[ig] gåfwa hälfften och under mehrbem[äl]te wilkobr
twå dehlar borttestementera, men ifrån dhem till en annor testemen-
tere allenast en tredung, så ware ock alltijdh föräldrarne och sam-
syskonen eller deras barn een fierdung⁵ och, om testamentet skieer
till een af dem een siettendehl förbehållen. Är arfwingen fiernare
skyldh, stånde då enom frijt, så å landet som i staden afgifwa [o: *att
gifwa*]⁶ och testementera af sitt afinge så myckit man will.

§ 11. Hafwe någon sin rätte arfwinge uthrijkes boendes och
testementerar han det arfwet, som samma uthrijkes arfwinge taga
boort, till sine inrijkes arfwingar, ware samma testamente fast, om
uthrijkes arfwinge ej i landet flyttia will. Testementerar någon i
sådant fall till oskylder man inländes boendes sin arfwejord, ware
testamentet äfwenwähl ständigt i anseande till bem[äl]te uthrijkes ar-
winge. Men om inlänsker arfwinge, serdehles den ifrå hwilkens för-

¹ K: nödig och. — Ordet: »nyttig» är öfverkorsadt i N.

² BCD o. s. v.: man.

³ BDE o. s. v.: gifwe.

⁴ G: till en dehl af dem.

⁵ K: trijdung.

⁶ BDE o. s. v.: att gifwa.

fäder¹ jorden till slächten influten är der på lag[igen] tahlar, så niute han den rätt, och andehl, som lagen en sådan arfwinge förbehåller.

§ 12. Sätter samma uthrijkes arfwinge sig neder här i rijket att bygga och boo, niute inrijkes arfwinge rätt och ware ogilt, om ifrå honom till een annan mehr för testementerat är än lag förmåhr.

§ 13. Skieer testamentet till kiörkior, skohlar och studerandes² underhåll eller dhe fattige och annat sådant christeligit och till det allmänna bästa ländande bruk, gifwe een fierdung meer, än elliest i hwariehanda fall tillåteligit är.

§ 14. Widh alt testamente skall barnomen så myckit behållet lembnas, som dommaren till deras födo och underhåll, så länge dee omyndige äro ock sig sielfwe icke försörja kunna effter ståndh och wilkohr nödigt profwar.

§ 15. Testementerar någon mehr än lag förmår så böör testamentet effter lag rättas och icke aldehles kullkastas.

Cap. XXI. När någon annors barn för sitt uptager³.

§ 1. Will någon annors mans barn för sitt uptaga, så giöre det som annat testamente uti det han bortgifwa eller testementera gitter, dock, om dess uptagne barn af hans egen ätt är, må han så uti löst som fast arf som aflinge ock, om det uthom släckten är, allenast uti aflinge ock löösöhron een fierdung högre, än honom elliest tillåteligit ähr, samma barn till arfz lembna.

§ 2. Dör han, som uptog, så sware icke mindre den uptagne än annor natturl[ig] arfwinge till giäldh ock annat, som af oskipto afgå böör.

§ 3. Dör ock den som till arfwinge uptagen är, för än den som uptog, så släcknar dermed hans arfzrätt och går intet som annat arf till hans barn och lijfzarfwingar, der icke den, som honom uptaget skrifftel[igen] förklarar hafwer sådan sin willia wara.

Cap. XXII. Om testamente emillan man och hustru.

§ 1. Hwad giffte folk eller andre som uti bolag äro serskilt bortgifwa bör räknas och tagas af dens andehl, som gifwer, så må ej heller ächta folk hwar annan inbördes mer testementera, ehwadh

¹ E: föräldrar.

² EK: studenters.

³ M (i marginalen): De adoptionibus.

dhe lijfzarwingar hafwa eller intet, än dem elliest efter lag, till een annan att bortgifwa tillåteligit är.

Cap. XXIII. Huru wijda ett testamente kan hafwa ståndh, när sterbhuset gjäldbundet ähr eller, när hustru hafwande eller barnen elliest i lijfwet ähr ock fader, i okunnogheet deraf, sin egendomb bort testementerar.

§ 1. Ähr sterbhuset gjäldbundet, så bör all gjäldh, för än något arf eller testamente tages af oskipto, afdragas¹, ock utträckne sedan i anseende till den då behållne qwarlätenskapen, huru myckit så arfwingen, som den, till hwilket [o: *hwilken*]² testamentet skiedt ähr, efter lag niuta må.

§ 2. War gjälden, när arfwet och testamentet utthogz owitterlig, och hafwer någontera af dem mehra upburit, än honom sedan samma gjäld af oskipto afräknat är, till bort, gifwe det åter.

§ 3. Ähr någon af dem emedlertijdh så fattig blefwen, att han sitt undfångne arf eller testamente ej återbära³ gitter, sware då den andre till gjälden, så längie något tillräckier af det han niutit eller undfångit hafwer.

§ 4. Dör någon barnlöös och bort testementerar sin egendomb, intet wettandes, att hustrun efter honom hafwande är, föder hoon sedan barnet lefwande, så ärfwe det sin fader och testamentet ware ogilt, med mindre han icke annorlunda tydeligare⁴ förordnat.

§ 5. Samma lag ware, om sohnehustru hafwande är och swärfadren uti okunnogheet der af sin egendomb bort testementerade eller ock, om fader eller moder intet annat wiste än dess sohn eller dotter som dock sedan widh lijfwet spories, dödh warit.

Cap. XXIV. Hwad den bör akta, som ett testamente derpå niuta eller [o: niuta eller derpå]⁵ tahla will.

§ 1. Hafwer dhen som testamentet niuta skall det samma i sin gömo äller är testamentet honom elliest kunnigt ock han förefallolöös låter sin rätt opåtahl och förtegat liggia eller försummar innan natt och ähr efter testatoris dödh det lag[igen] uti näste arf-

¹ BDGIL: tages, af oskipto afdragas. — EFHKN: tages af oskipto afdragas.

² BDE o. s. v.: hwilken.

³ BDMN: återbetala.

⁴ BDEFGHIKMN: tydeligen.

⁵ BDE o. s. v.: niuta eller derpå.

wingarnes, som det [o: *der*]¹ til stämmas måste, närwaro att framwisa och inteckna låta å orten, hwarest det honom testementerade arfwet fallet eller beläget är² så ware han sitt testamente förlustig.

§ 2. Hafwer arfwingen testamentet i sin förwaring och undandöljer det för den, som det niuta skall, så gifwe, då det blijr kunnigt, tillbakars icke allenast dhen testementerade summan, som han swikl[igen] sökt under sig draga, uthan betahle ock till den, som testamentet niuta bort des tagne skada och stände der till medh tiufzrätt.

§ 3. Hwilken som medh rätt och skiähl will tahla på ett testament bör det göra innan natt och åhr effter dess dödh, som testamentet giordt hafwer, så frampt han icke sine laga förfall hafwer. I hwilken händelsse han niuter lijka läng tijdh ifrån det förfallet uphörer, eller testamentet honom kunnigt blifwer; pröfwar då dommaren jäfwet af någon wickt, så sättie dhen som testamentet undfångit hafwer eller att undfå påstår derföre nöjaktig borgen eller läte det uthi qwarstad eller tredie mans wårdh till dess, att laga och äntel[igit] slut³ derpå föllier.

§ 4. Dem omyndigom förwaras natt och åhr sedan dhe myndige blifwa, ock, der dee i sin omyndigheet döo⁴, förbehålles deras arfwom⁵ samma rätt innan natt och år effter deras dödh.

§ 5. Eij må andre på ett testamente tahla än de som widh testatoris dödh äre lagliga och näste samarfwa ock hwadh af dem blifwer antingen samtyckt eller försummat kunna fiermare arfwingar måg eller sohnehustrur⁶ uti framtijden ock widh andra dödzfall icke påtahla.

§ 6. Dock, om någon sin arfwejord till den, som oskyldh eller uthom börden är bort testenterar, försummar sig då näster arfwinge antingen wettandes ock williandes för sine serdehles skiähl skull eller af owårdigheet sin rätt att bewaka ock de andre fiermare af börden emedlertijdh innan bemälte natt och åhr lagl[igen] uppå ett så olaga testamente tahla, så niute dhe dhen rätt, som dhe andre igenom sin wårdzlösheet försatt hafwa.

¹ BDE o. s. v.: der.   ² MN: fallet och beläget är.

³ BDEFGHIKMNP: uthslag.   ⁴ M: i sine omyndige år dö.

⁵ P: arfwingom.   ⁶ BFGHIKM: sonehustru.

Cap. XXV. Om förmynderskap, hwilken barna förmyndare wara ock huru den tillordnas skall.

§ 1. Den som fader ock moder med fult förståndh och witten¹ sinom barnom till förmyndare tager eller igenom testamente förordnar, han ware det framför någon annan, så frampt emot dhen samme elliest intet laga jäf ähr.

§ 2. Hafwer icke föräldrarne på sådant sätt i sin yttersta willia någon wiss till förmyndare förordnat, då bör dhen, som skyldast är, och i Giff tob[alken] wijdare förmåles förmynderskapet anträda, der han pröfwes der till fallen wara.

§ 3. Dör moder, då ware fader barnsens laga måhlsman och hafwe makt så länge han ogift är, allena sitt barn att förestå.

§ 4. Kan fader å annat gifte gånga, ware då förbunden sine barns möderne effter lag och uprättade inventarier att afwittra i deras näste och skickeligaste² fränders närwaro å modernessijden, hwilka han ock sedan under sitt äntå warande förmynderskap äger sig till rådz föra, så ofta något wicktigt förefaller som barnens uptuktelse eller ägendomb angår.

§ 5. Dör fadren, och modren med de omyndige barnen effter lefwer, då hafwe modren makt medan hoon ogiftt är, sine barns uptucktan och godz att förese medh deras förmyndares råde, som rätten dem förordna böör der fadren igenom testamente ingen uthnämt hafwer.

§ 6. Skulle någon twist emellan modren och förmyndaren upwäxa, stånde till wederbörande rättz ompröfwande att hålla³ så wähl modren som honom till deras plickt. Finnes någon af dem aldehles icke nyttig⁴ för barnen, dem att förestå, hafwe då rätten makt den odugse af och någon annan skickelig att tillsättia, dock att för modren altijd den wyrndat behålles, som henne efter naturen och billigheeten med rätta tilkommer.

§ 7. Träder modren till annat gifte och barnafäderne medh henne inne ähr, då skall dhen omyndigas laga målsman, som förr medh modren i förmynderskapet dehlaktig warit eller, der barnet

¹ M: witne.   ² MN: skickelige.

³ P: stånde till wederbörande att hålla.

⁴ EMN: icke alldeles nyttig.

ingen laga förmyndare hafwer, som dess nytta i ackt tager¹, wederbörande rätt tillhålla² modren sine barn effter lag och uprättade inventarier att afwittra, och deras fäderne ifrån sig lefwerera. Dock, om modren jämbwähl sedan barnet i sitt huus hafwa will ock icke något dess större hinder i wägen är, stånde om barnetz kåst och underhåld till hennes och förmyndarens förening.

§ 8. Så bör och förmyndaren så sedan som förr, uti alt det, som barnetz upfostrande och ägendomb angår, modrens råd taga, och hafwe modren makt förmyndaren tillhålla³ och förmahna det han förswar[igen] med dee omyndigas ägendomb umgår ock, när annat pröfwat, honom derföre hoos dommaren att angifwa.

§ 9. Nu ähr både fader och moder död⁴ och hafwa hwarken igenom skriftteligit testamente sine barn någon målsman tillordnat, ock kan ej heller medh fulla wittnen bewijsas deras willje warit någon wiss persohn effter sin död barnomen till förmyndare sättia, gifwa då dee af släckten, som det wederbör och widh handen äro sådant straxt tillkänna på nästa ting rådstugu⁵ eller håffrättz dag ock förordne då rätten den till förmyndare som skyldast är eller, om de jämskyld äro, een å fädernes och een å mödernes sijdan, som der till skickelig pröfwat kan och skall ingen sig understå förmynderskapet att anträda för än han sig för dhen rätt, som wederbör, framteer och der warder bekräftadh, jämbwähl hans namn in-tecknat, der icke barnen skada af drögzmålet lijda skulle, i det att håffrättz eller tingztijman förbij wore, då dhen af släckten, som widh handen och närmast dertill befogat är förplichtat wara skall förmynderskapet emellertijdh att emottaga, dock låte sig widh näste håffrättz eller tingz dag stadfästas.

§ 10. Hafwe dee omyndige ingen släckt eller skyldeman inom samma stadh eller lagsagu, effterspörre rätten hwarest dhe sig uppehålla måge och tilskrifwe och förmane dem, att dhe förmynderskapet sig åtaga.

§ 11. Will ej den, som wederbör förmynderskapet anträda⁶, då skall han af rätten widh förelagt straff och wijte der till hållas.

¹ Orden: »som dess nytta i ackt tager» saknas i BDEFGIKMN.

² P: wederbörande tillhålla.   ³ P: tilthala.

⁴ M: Förm. ord. 1669 § 11.

⁵ BDEFGIKMNP: tingz rådstugu. — L: tingh eller rådstugu.

⁶ M: Förm. ord. 1669 § 32.

Lagkommissionens förslag.

Wägrar han det äntå och hafwer ingen laga förfall, sware då till den skade som barnet der af taga kan, och sättie rätten den till förmyndare, som af dhe dher näst skyldaste fränder skickeligst pröfwat.

§ 12. Hafwe dhe omyndige hwarken i eller uthom lagsagu någre witter[ige] skyldemän¹ eller finnes de fuller, men ähro till förmynderskapet oskickelige eller hafwe sin laga uhrsäckt, förordne då rätten twenne gode menn eller så många wedertorfz som barnen och barnagodzet med lijke makt och wilkoher, som andre lage förmyndare, förestå.

§ 13. Faller något hinder emellan, att rätter och ständig förmyndare ej strax tillordnas eller sitt förmynderskap tilltråda kan eller tredskas och försummar han det att antråda, hålle då rätten hand der öfwer, att dhen omyndige der igenom ingen skada eller förfång tillfogas må, ock förordne någor som dens omyndigas bästa i medlertid i akt tager, till des² den af släckten som wederbör förmynderskapet wärkl[igen] anträder eller andre ständige förmyndare tillsättias kunna, då dhe förr af rätten³ tillordnade effter aflagd räkning der ifrå befrijas skohle.

§ 14. Ingen ware befogad förmyndare embetet förwalta, som icke på företalde sätt antingen igenom testamente der till förordnat eller näste skyldeman eller af rätten tillsatter är. Understår sig någon der uthom till⁴ förmynderskapet inträngia, ware ogilt alt hwad han till dens omyndigas förfång gör, samt upfyller dem omyndigom allan skada, som däraf tijma kan, och blifwa⁵ förbudin yttermera sig dermedh widh straff tillgörande sig befatta.

Cap. XXVI. Hwem till förmynderskap skickelig wara må eller ej ock laga uhrsäckt ifrå förmynderskap.

§ 1. Widh tillordnande af förmyndaren bör achtas. 1:o att dhen samme förnuftig och effter sterbhusetz beskaffenheet der till skickelig och fallen är. 2:do att han, så frampt det skiee kan, sitt huushåld i samma lagsagu eller stadh hafwer der sterbhusetz⁶ och dhe

¹ M: Förm. ord. 1669 § 15.

² P: rätten hand deröfwer att den omyndiges bästa i medlertid i acht tages till des.

³ EKP: af släckten.

⁴ BDEFGIKMN: der utom sigh till.

⁵ DEGIKM: blifwe.

⁶ DEFGIKMN: sterbhuset.

omyndigas ägendomb är. 3:o att han een godh huushållare är, som sitt eget wähl förestår, [4:o]¹ ingen slösare eller medh andre odygder eller märkl[ige] naturlige fel behäftad, som honom der till oduglig giöra 5:to att dess egendomb, så wijda giörligit större eller åtminstone så stor, som den omyndigas är, så frampt han icke borgen för det han i sin förvaltning tager, ställa kan. Dock må i mangel der af wähl andre redelige och gode män, som altidh ett rätt och alfvarsammt lefwerne fört hafwa, fastän hwarken deras ägendomb sig så wijda sträckier eller de full borgen ställa kunna, till förmyndare antagas, serdehles om dheer äro skylde 6:o stiuftadren må ej wara sine stiuftbarns förmyndare², uthan att näster fränder och rätten der till samtyckier, hwilken och pröfwa skall, om han³ förmynderskapet uthan borgen tillträda må. Så må ej heller 7:o till måhlsman antagas den som barnens wederdehloman ähr medh dem uti wärkl[ig] twist ligger eller framdehles komma kan med deras föräldrar uti framgehnt haat träta och fienskap legat hafwer eller ock, när hans nytta elliest medh barnsens stridig är; eller ock 8:o om han för dess nära skyllskap med de omyndige någon otidlig tränkthan⁴ till arfwet förmimma låtit. 9:o om han någon anseenlig giäld af dhem omyndigom hafwer att kräfja eller till dem betahla böör, 10:o om han här i landet intet besutin eller swänsk undersåtare ej ähr.

§ 2. Der emot må ingen wählbetänkt man, som lagl[igen] till måhlsmans dömmet kallas, serdehles om han ock i förmågo af skyllskapen der till förbunden ähr, sig ifrån ett så christeligt och angelägit wärk uthan dess viktigare skiähl undandraga. Skulle någon förmehna sig i det måhlet sine laga förfall hafwa, bewijsa⁵ sådant wid näste hoffrättz tingz eller rådstugu dag, och ware der medh befrijadh, såsom 1:o⁶ om han uthrijkes uti konungens tienst brukas eller å så wijdt belägne orter boendes är, att han på sterbhusetz och dens omyndigas ägendomb⁷ behörigt inseende ej hafwa kan 2:o⁸ om han inrijkes ett så högt och viktigt⁹ eller träget embete

¹ BDE o. s. v.: 4:o.

² M: stjuftader eller stjuftbroder måge ej wara sine stjuftbarns eller stjuftscons förmyndare.

³ M: de. ⁴ F: längtan. ⁵ BDEIKLM: bewise.

⁶ M: Förm. ord. art. 32; tit. Inst. de exc. tutoris § 2.

⁷ BDEFGIKMNP: på sterbhuset och de omyndiges egendomb.

⁸ M: Förm. ord. art. 32; § 3 Inst. de excus. tut.

⁹ E: högwiktigt. — KL: högt viktigt.

förträder, som ej några andra besvär der jämpte tåhla kan. 3:o om han för siukdom och¹ andre sådanne bräckligheteer der till oförmögen är 4:o om han af armodh och fattigdom så beswärat är, att han dhen omyndigas bästa ej behörigen skiöta kan. 5:o om han antingen under sitt 25:te² eller öfwer sine 60 år är. 6:o³ om han sielf många barn och hålst twenne kullar hafwer att förestå 7:o om han allaredan twenne förmynderskap eller ett, som antingen mycket widlöfftigt eller med det senare som honom anbiudes strijdigt är förträder.

Cap. XXVII. Om förmyndarens plicht och embete wid dens omyndigas upfödzel⁴.

§ 1. Een förmyndare bör förnämligast låta sig det angeläget wara, att dhen omyndiga uti gudzfruktan dygd och goda seder uptucktat ock, så snart åhren medgifwa till sådan lärdom, hantering och öfningar hällen blifwer, som dess ståndh köön och wilkobr lijk-mätigt åhr ock dhen omyndige bäst kan finnas bögd och fallen till.

§ 2. Så skall förmyndaren ock åtminstone 4ra gånger om året antingen sielf efftersee, eller igenom andra som bättre kunskap der om hafwa pröfwa låta, hwadh framsteg den omyndige giort och intet lättel[igen] uthan dess viktigare skiähl⁵ tillstädia det samma⁶ gå ifrå det måhl som een gång föresatt är⁷ eller stanna, för än dhen omyndige nådt den fulkomblighheet, att om det manspersohn är, han sin konung och fäderneslandh tiäna och sitt brödh å något loffligt sätt förwärfwa, sampt om det qwinnes persohn är hoon ett hus wähl förestå⁸ ock hwadh hennes kööhn tillhörer förrätta kan.

§ 3. Förmyndaren bör uti det som i så måtto till dens omyndigas upforstring nödigt är, ingen omkåstnat ospart hafwa, dock att alt effter hwars och eens medel ståndh och ämbne⁹ lämpas.

§ 4. Kan dhen omyndige för fattigdom skull ej tillhållas sådant att lära, drage förmyndaren försorg, att den samme då antingen hoos en godh herre eller huusbonde i tienst eller ock uti något embete, uthan betalning att läras må antagen blifwa, eller ock ser-

¹ BDEFGIKMN: eller.   ² BDEFGIKMNP: under sine 25.

³ M: C[onfe]r Inst. de excus. tut., item Förm. ord. art. 32 p. 5.

⁴ K: uptuchtande.   ⁵ G: orsaker.   ⁶ BDEF o. s. v.: den samma.

⁷ M: som han sig en gång föresatt har.

⁸ EKP: ett hus förestå.   ⁹ EKLP: embete.

dehles, om dhen omyndige för sin späda ungdom och i feehl af styrkio ännu till sådan oförmögen är, att dhen samme då uti barn eller andre slijke uptuchtelsse hus må inkomma, hwarest han både sitt underhåll niutha och uti något lofligit handtwärk eller annor dess köhn och wilkohr tienlig öfning må upforstrat wara¹.

Cap. XXVIII. Om förmyndarens plicht wid förwaltande af dhens omyndigas medel.

§ 1. Näst een godh upfödzel, hörer och till een förmyndares embete, att han den omyndigas sig anförtrorde medel wähl och redel[igen] förwaltar, och skall han fördenskull straxt widh förmynderskapetz antagande sig om sterbhusetz tillstånd och beskaffenheet så af sterbhusetz handlingar, som protocollerne i dhe rätter, hwar under sterbhuset eller dess godz och ägendomb lyder, noga underrättat göra samt twenne [o: *trenne*]² richtige och fullkomb[ige] inventarier på alle³ lösa så wähl som fasta då för tiden befintlige barnetz egendomb upsättia och ett dher af uti rätten, hwar under sterbhuset hörer, dhet andra till barnetz närmeste fränder lefwerera låta och dhet tredie sielf behålla.

§ 2. Samma lag ware, när effter moders död hader eller effter faders död hader barngodzet i sin wärjo tager, dock att fadren till mödernes fränderne och modren till förmyndaren inventariumet lefwererar.

§ 3. Barnetz fasta ägendomb bör förmyndaren sig i det högsta winläggia, att den wähl häfdadh och widh makt samt barnomen tillhanda hållen blifwer. Och må ingen förmyndare den omyndigas jordagodz och fasta ägendomb å landet utan högsta trångmåhl och dens omyndigas serdehles fördeel och nytta, sampt närmeste slächtz och rättens, hwar under sterbhuset lyder samtyckie försällia eller bortskipta. Gör någon⁴ annorlunda, ware det ogilt, om den omyndige, innan natt och åhr sedan han myndig är, eller jungfru sedan hoon giffit eller dhen som uthrijkes warit, sedan han hemkommen är lagl[igen] der på tahlar. Men finnes det till den omyndiges egit bästa och medh wederbörande rättz samtyckie lagl[igen], som sagt

¹ BDEFGIKMP: warda.

² DEFIMN: trenne.

³ BDEFGIKNP: all.

⁴ DEFGIKMNP: han.

är, skiedt wara, ock ähr jämbwähl laga budh och fasta¹ derå kommit, då skall det stånda ock eij yttermera qwällias och återkallas kunna. Förmyndaren sielf må eij under annat wilkohr sig den omyndigas egendom tillhandla, uthan att den omyndige innan natt och ähr, effter det han myndig worden det klandra ock sin jordh för samma wärde som den såldt² igenlösa må.

§ 4. Omyndige barns fasta ägendomb i städerne må wähl förmyndaren när han det sterbhuset nyttigt pröfwar, försällja, dock att eij heller det annorlunda än effter moget öfwerläggande medh släkten³ och rättens samtyckie skeer.

§ 5. Löösoerer, som ofruchtsamme äro, särdehles dhe som igenom länge liggande förderfwas kunna, måste igenom uthrop i städerne hälst widh marknadstijder till mästbiudande försällias; med mindre icke der iblandh icke något wore⁴, som för kåstbarheetenes skull eij uthan skada föryttras eller föräldrarne till åminnelse tiäna eller dem omyndigom sielf att behålla och bruka nyttigt och nödigt pröfwas kunde.

§ 6. Skulle det befinnas, att förmyndaren med sitt anförtrodde barngodz egennytteligen till den omyndigas förfång handlat eller något barnomen för mindre prijs beräknat, än han derföre bekommit, betahle dhen omyndige skadan eller bristen dubbelt.

§ 7. Barnpenningar skall förmyndaren straxt som skiee kan, å sådan ordt, som säker hålles och emot swarsgod pant eller annor nöijaktig försäkring på ränta uthsätia. Händer sedan någor oförmodel[ig] olycka, som han eij föruth see eller förekomma kunnat, ware saklöös, när han både widh utlähndet som länets inkrärfjande troget och warsambl[igen] umgåss⁵, men om han sådant eij effter giörligheeten aktar och barnepeningarne å osäkert ställe uthsätter eller wårdzlöst innestå låter, sampt interesset eller räntan eij ährl[igen], så wijda det skiee kan, utkräfwer, tå skall han skadan och bristen, som den omyndiga i så mätto taga⁶ kan till fullo gjälde⁷ och god giöra.

§ 8. Skulle förmyndaren finna dens omyndigas ägendomb utaf föräldrarne eller dhen, som förwaltningen der öfwer tillförende hafft

¹ P: stånd.   ² BDEFGIKMNP: som den såld är.   ³ BFG: slächtens.

⁴ BDEFG o. s. v.: med mindre icke der ibland något wore.

⁵ DFIKMNP: umgåtz.

⁶ BDEFGIKMNP: i så mätto igenom hans förwällande taga.

⁷ BDEFGIKMN: gjällda.

på osäkre och äfwentyr[ige] orter uthsatte wara, tå moste han sökia med det första, som giörl[igit] är, att draga dee samme medelen in igen ock dhem säkrare anläggia, ähr fordringen oklar, då skall han hwadh stridigt är igenom rättegång och¹ hwariehanda annat laga medel behörigen upföra² och till sin richtigheet bringa, och hwad som winnas eller ostridigt blifwa kan, lagl[ige]n uthsökia.

§ 9. Förmyndaren ware eij plicktig att swara till större ränta för dess om händer hafwande barnpenningar, än kongl. förordningar det effter hwars och eens tijdz beskaffenheet innehålla och förmå³, dock skall öfwerskiöttet af samma ränta, där något, sedan alle ähr-[ige] uthgifter` afdragne ähro blifwer, åter⁴ till ny hufwudstool giöras.

§ 10. Kan eij förmyndaren barnpenningar straxt å wiss ort på ränta uthsättia och warder honom eij öfwertygat, att han något der wid försummat ware saklöös för dhen tijdh penningerna då kunnat hända att ofruktbare ståå.

§ 11. Ähr sterbhuset myckit giälbundit, tå skall förmyndaren alle⁵, som fordran i sterbhuset [hafwa]⁶, igenom wederbörande rätt till een wiss tijdh instämma låta, att de dess för innan med giltige bewijs ock räkningar på deras fordringar inkomma ock han med dem effter hwars och eens fordringz beskaffenheet en behörig richtigheet göra må. Då een förmyndare och tillse böör, att, så wijda det uthan förfång af andras rätt skiee kan, dhen giäld som sterbhuset mäst till tunga är först afbördas må, så lagandes, att, om möjligt är giäld emot giäld qwittas, ock, om det eij skiee kan med löösörer betahlas må, sampt om eij heller de tillräckia, att då af den faste ägendommen det som säkrast och sterbhuset angelägnast och nyttigast är må så wijda giörligit till det yttersta hållas. Yppar sig då emellan förmyndaren ock dhem, som fordrande äro eller dem sins emellan någon stridigheet ock är det owisst, huru wijda boetz förmögenheet, innan dess alt ricktigt blifwer för allom, fulle[igen] förståå kan, gifwe förmyndaren af egen godtyckio ingom något uth, för än

¹ BCDEFGIKMN: eller.   ² BCDEFGIKMNP: uthföra. — L: upfordra.

³ BDE o. s. v.: ringast innehålla och förmå.

⁴ EIK: äro, blifwer åter. — M: öfwerblifwer, åter.

⁵ M: tå skall förmyndaren med den omyndigas närmaste skyllmans minne och wettenskap alle.

⁶ BCD o. s. v.: hafwa.

dommarens uthslag åkommer, med mindre han det å sitt eget ansvar taga will. Skulle ock någon af creditorerne uthan laga förfall utblifwa, stånde till dess egen fara, om han igenom sådan försummelse sin rätt i någon måtto försitter¹.

§ 12. Ähr gjälden ej så mycken, att den ju nogsampt betahlas kan ej heller sterbhuset till så stoor tunga, att det ju både nytteligare och drägeligare wore den effter handen än straxt att betahla, tå lembnas till förmyndarens egen försichtigheet sig der uthinnan med dem, som fordrande äro att förena.

§ 13. Sedan medh gjälden således till richtigheet kommit, och förmyndaren weet hwadh behållen, ägendomb i sterbhuset är då skall han uthgifften der effter lämpa tagandes af inkombsten eller barneräntorne först hwadh till barnens födo kläder och uppforstring sedan hwadh till underhållande af² nödige betiänte ock andre sterbhusetz nödige³ omkostninger fordras ock, om äntå något öfrigt blifwer räntan uti penningar förwända eller⁴ det penningaränta ähr, uthläna, som förr ähr sagt; skulle ährl[ige] räntan ej tillräckia dem omyndigom till födo och kläder då må han ej uthan i nödfall, ock, där ingen annan uthwäg är, hufwudstohlen röra, där icke dhen omyndige af så godh natur och skickeligheet finnes, att han med tiden hwad på honom kostades förtjäna kunde, dock att sådant myckit sparsamb[igen] och medh näste fränders wetskap skieer.

§ 14. Förmyndaren må ingom androm barneräntorne att upbära eller dess medel att förwalta anförtrou, än dhe der kunna full borgen ställa. Kan förmyndaren inge sådanne der till få, uthwällie då de bäste, som till finnandes, helst dem, som förmyndaren sitt eget förtrou will; hwilke i fehl af borgen för rätten ställas och der sin trohetz edh afläggia skohle⁵. När förmyndaren det giör och der hoos ährl[igen] af dem⁶ fordrar och inhämpter räckenskap, tå ware han frij och otiltald ifall sådanne ombudzmän⁷ sig försågo ock till korta kommo.

¹ I: försummar.   ² BCP: och.

³ BCDEFGIKMNP: nyttige.   ⁴ BCDEFGIKMN: eller om.

⁵ M: Kan förmyndaren ingen sådan dertill bekomma, utwällie då den bäste som till finnandes, hålst den som förmyndaren sitt eget anförtrou will, hwilken i fehl af borgen för rätten ställas och der sin trohets edh afläggia skall.

⁶ M: honom.   ⁷ M: i fall en sådan ombudsman.

Cap. XXIX. Huru förmyndaren räckenskap göra och sitt förmynderskap afträda skall¹.

§ 1. Ehwer som barngodz under sin förvaltning hafwer ware sig fader eller moder eller förmyndaren skall förplicktat wara richtige räckningar författa på barnsens åhrl[ige] inkomst och uthgift och dem åthminstone hwart år öfwersee låta af barnsens näste fränder eller ock, dher dhe ej ähro, utaf rätten eller dhen, som rätten der till förordnar². Hwilka icke allenast angående medelen, huru dhe barnomen säkert och wähl tillhanda håldne eller till barnens nytta anlagde ähro, medh flijt öfwersee³, alle åhrl[ige] böcker och räckenskaper igenom löpa sampt med inventario alt jämföra uthan ock hwadh dhe omyndige uthi sine ungdoms år lärt och förmyndaren⁴ å hans upfödzel flitigt inseende haft noga efterfråga, sampt, när alt detta riktigt ock förmyndaren barnagodzet medh dhen troheet flijt ock åhuga befinnes förwaltat hafwa, som een förständig huusfader sitt eget skiöter och wårdar, honom der öfwer wittnesbörd gifwa skall, och ware förmyndaren der med för alt åtahl frij, der igenom wattn, eld eller annan olyckel[ig] händelse uthan hans förwällande af barngodzet något förfaras kunde.

§ 2. Hafwer fader eller moder barngodz om händer ock will ej till sådan räckenskap förbunden wara eller försummar förmyndaren det att giöra eller pröfwat det, att han medh den omyndigas upfostring och ägendomb oförswarl[igen] umgåss, då åligger icke allenast dhen af släckten, som wederbör eller ock i mangel der af rätten honom lagl[igen] att angifwa ock saken, som den kan wara till emot dhen samme wijdare att uthföra låta, uthan ware ock den, som barngodzet således förwaltar⁵ pliktig altsammans hwad han emottagit eller upburit ock till dens omyndigas nytta icke wärkel[igen] upgångit är, den omyndige att godtgiöra och återantwarda. Och må intet siunka eller brinna för barnen, som således förkommer⁶.

§ 3. När förmyndaren antingen till den omyndige, sedan han myndig warder eller till een annor förmyndare sitt förmynderskap

¹ M (i marginalen): Quibus modis tutela finitur.

² Orden: »eller ock — — — förordnar» saknas i C.

³ BDEFIKMNP: eftersee. ⁴ BCDEFGKMNP: och om förmyndaren.

⁵ DEFIKMN: förwaltat.

⁶ Orden: »Och må intet — — — förkommer» saknas i MN.

affträder, tå bör han uti närmeste slächtens eller ock någre af rätten tillordnades närwaro för dess förvaltning å sätt, som ofwanberört är, redo och räckenskap giöra, sampt hward han tå innehafwer med dess tillhörige böcker skrifter ock räckningar ifrån sig lefwerera, och sig behörigen qwittera låta, hwardmed han och när det är skiedt för wijdare tiltahl skall oqwald blifwa. Tredskas förmyndaren eller will ej redo och räckenskap för sig giöra, tå böör han af rätten wid förelagt wijte der till hållas. Anbiuder han sig till räckenskap och den myndige¹ uppehåller det, ingifwe då förmyndaren räckning för sig i rätten, ock, om då den som under förmyndareskapet warit, innan natt och åhr, effter det han mogande, eller jungfru, sedan hoon gifft, eller den der uthrijkes åhr, sedan han hem kommer ej lagligen der på tahlar, ware förmyndaren till intet wijdare answar eller räckenskap förbunden, där icke framdehles sig något yppa kunde, som förmyndaren swikligen till dhen omyndigas skada, handlat ock ej så straxt kunnat witterligt blifwa.

Cap. XXX. Om laga ålder och hwilken sin egen målsman wara må.

§ 1. När dhen myndige [c: *omyndige*]² hafwer fyllt sine 20 åhr³, tå ware han myndig ock sin egen man, dock för än honom förvaltningen af dess godz alldehles afträdes, stånde till dommarens ompröfwande och förklaring, om han skickelig wara må det sielf, som sig böör, att föreståå, och skall det på förmyndarens answar komma, om han, för än det skiedt är, sitt förmynderskap, och dess anförtrorde medel i dhen andras händer otijdigt wijs afstår.

§ 2. Pröfwar dommaren honom äntå icke af det förståndh och stadigheet wara⁴, att han sig sielfwan ock sitt uthan andras anförande wähl förestå kan, tå skall förmyndaren jämbwähl sedan till dess han sine 25 åhr warder, eller om han ej heller äntå der till skickelig är, så länge rätten det nödigt finner, på dess lefwerne ock huru han sitt goda förwaltar noga upseande hafwa, ock ware emedlertijd ogilt, ehwadh köp, skipte eller afhandling af något wärde, som den andre

¹ BDEFIKLMP: myndige blefne.

² BDEF o. s. v.: omyndige.

³ M.: 18 [ursprungligen 20]. — I marginalen: »Här uti är gånget ifrån den g[am]la lagen; vid[e] q[uæ] annotata s[un]t ad cap. 16 lit. B. Jordbl.

⁴ G: Pröfwar dommaren honom äntå af det förstånd och skickeligheet icke wara.

uthan sin uppsyningsmans samtyckie gör, der icke sådant till hans egen fördehl pröfwades skiedt wara.

§ 3. Jungfru af hwad ålder hoon och wara kan, må eij sin egen måhlsman wara eij heller hustru, som under mannens wåldh står¹. Men änckia, som sitt egit besatt [o: *boo satt*]² hafwer, och eij uti sin faders brödh är, ware sielf om sig och sitt rådande.

Cap. XXXI. Om förmyndarens lön och wedergiällning.

§ 1. Förmyndaren må till wedergiällning för det beswär hans embete föllier åhrl[igen] niuta hwar tijonde penning af all [o: *alle*]³ den omyndigas behållne räntor ock åhrl[ige] inkombster och honom dess-uthan bestås skiähl[ige] belöningar åth de betiente, som han till sterbhusetz angelägenheeter bruka måste, samt kåst och resepenningar, när han antingen sielf, uti dhe omyndigas ärender någonstans resa eller någon annan åstadh sända föranlåtes.

§ 2. Skulle räntan eij större eller mindre⁴ wara än till den omyndigas underhåld åhrl[igen] fordras, tå må fuller förmyndaren för sin blotta lööhn ock omak dens omyndigas hufwudstohl eij angripa. Dock, om utaf dens omyndigas egendomb något öfrigt är, sedan han myndig worden ock sig sielf nära kan, niute då förmyndaren för sin innestående lööhn och wedergiällning hwar tijonde penning af det han bewijsa kan dhen omyndige uti åhrl[ig] inkombst niutit hafwa. Ähr dhen behållne egendommen så ringa, att altsammans eller större dehlen der med till förmyndarens wedergiällning upgå skulle, niute förmyndaren allenast halfparten deraf, ock hwadh honom äntå brister, upfyller den omyndige, der han framdehles till bättre wilkohr ock någon förmögenheet komma kan.

¹ M: Ärfdabl. fl. 2 Upl., d. t. fl. 7 Wäsm:l.   ² BDEF o. s. v.: boo satt.

³ BDEF o. s. v.: alle.   ⁴ BDFGIKMP: eller ock mindre.

II. Förslag till Ärfdabalk 1692.

Erfda Balk.

Cap. 1. Om arf och arfftahlet i gemeen.

§ 1. Döör någon och lemnar effter sig egendom rörlig eller orörlig, så tillfaller dhen sedan giäld betalt är¹, antingen dhem hwilka han genom testamente der till lagl[ige]n förordnar — hwarom framdeles förmäles — eller och dhem som i anseende till skyldskapea effter lagh der till arfwingar ähro, eller och så hemfaller egendomen till konungen som fordom kallades dana arf², hwarom ochså framdeles förmäles.

§ 2. Den dödas skyldemän ähro antingen bröstarfvingar³, det är hans barn, och theras afkomma eller baakarfwingar thet är hans föräldrar och förfäder, eller sijdoarf[winga]r thet ähro the som å en-thera eller både sijdor uthaf samma stam med honom härkomne ähro.

§ 3. All slächteräkning bör skie leedewijs ifrån den döde som arfwet faller effter, till then som ärfwas skall, doch then döde oberäknad.

Cap. 2. Om bröstarf.

§ 1. Barn och theras afkomne ähre närmast sine föräldrar att ärfwa⁴.

§ 2. Är arfwet fast egendom såsom jord och landtgodz med des afwel eller boskap och hwad elliest till dess bruuk nödigt är, tomt gärd och huus med hwad derwijd nagelfast är, eller bruuk, hamrar, qwarnar och andre sådane fasta wärck, med tillhörig red-

¹ B: Res. på Borg. besw. 1668 § 18, Förm. ord. 1669 § 29.

² B: C. 23 Erfdbl. L. et 18 d. t. StL.

³ B: C. 1 Erfdbl. L. et StL.   ⁴ B: C. 1 Ärfdbl. L. et StL.

skap, så tage sohn deraf dubbelt emot dotter, enär samma fasta egendom å landet ligger, men ligger den inom stadzmarck och råå-märcke niute tå dotter lijka lott med sohn.

§ 3. Är det som ärfwas skall rörlig egendom, ware sig penningar eller andre löösörer, ehwad nampn dhe hafwa kunna eller och infordrande skuld eller pant i fast eller löst, samt skiepsparter, huushyra, hemmans innestående räntor eller hwariehanda frucht och afgjald, som den fasta egendomen ware sig godz och jord, huus eller tomt, bruuk hamrar eller qwarnar etc. kan af sig kasta, så wäl som och dhe materialier som wijd ett bruuk finnes med den deraf flytande utwärckning och afkomst, så föllier alt sådant ehwaret det ligger, personens wilkor effter hwilken dhet ärfwes, så att är han frelsesman eller bonde eller annor under landet lydande ofrelsesman, tage tå sohn dubbelt emot dotter, är han borgare eller lyder elliest å hwariehanda sätt under stadzrätt, tage dotter så mycket som sohn.

§ 4. Ähre alle eller någre af barnen döde, och hafwa dhe barn och afkomma effter sigh så tage slijkt sohnabarn af arfwet som sohn, och slijkt dotterbarn som dotter, så at barnen och dhe nederstigande utan åtskillnad af leederne, så länge någon bröstarfvinge till ähr¹, uti sine föräldrars rätt tråda, och ehwad dhe en eller flere ähro, den lott niuta som deras fader eller moder niuta bordt, der han eller hon lefwat hade.

Cap. 3. Huruledes ärfwas skall emellan fader och moder, och den dödas samsyskon och samsyskons barn sampt om samkulla- och sönderkulla arf.

§ 1. Ähro eij bröstarfvingar till, tå ähro then dödes föräldrar fader och moder; lefwa dhe begge så tage dhe alt arfwet, fader twå dehtar och moder en treding effter landzrätt, men effter stadzrätt halfft hwarthera.

§ 2. Lefwer och allenast enthera fader eller moder, gånge tå samsyskonen ehwad dhe en eller flere ähro med den samma till arfz, och niute den dehl af arfwet som des afledne fader eller moder niuta bordt om den lefwat hade, hwaraf sedan broder om arfwet eller personen som det faller effter hörer under landet, twå delar emot syster, men i ståderne syster lijka dehl med broder bekommer.

¹ B: C. 11 § 4 Ärfdbl. Upl.

§ 3. Är någon af samsyskonen död, och lefwa barn ett eller flere effter densamma, eller ähro samsyskonen alle döde, och en eller flere af dhem lembna barn effter sig, så niute barnet af hwarthera samsyskonet ehwad dhe ähre ett eller flere, sine föräldrars rätt i arfwet.

§ 4. Äre eij samsyskon till, eller deras barn, tage fader eller moder altsammans; men om fader och moder döde äro tage då samsyskonen och deras barn altsammans om icke halvesyskon äro till som härnäst förmåles.

§ 5. Leffwer effter begge föräldrarnes död sam- och sönderkulla: döör någon af nogonthera kullen, ärfwe tå både på landet och i städerne then dödas samsyskon, ehwad the en eller flere ähre tree dehlar, och halvesyskonen ehwad the flere kullar eller och en eller flere man eller qwinna, i hwarthera kullen ähro, en fierdedehl af allt arfwet i löst och fast; och om then döde under landzrätt lyder, tage sönderkullen sin andehl i umägor och strögodz effter som det gjäller i bohlobyn och hufwudgodzen, doch fult emoth fult. Äro sönderkullar flere, tå dehle dhe sinsemellan således den dem tillfallne fierdedelen att fädernes kullen tager dubbelt emoth mödernes; äre begge eller flere på fädernes eller mödernes sijda, tage slijkt kull som kull, och af dem som uti en kull äre tage broder twå lotter och syster en lott. Men effter stadzrätt, tage fädernes och mödernes kullen man eller qwinna i fast eller löös egendomb, lijka deelar.

§ 6. Ähr någon eller alle af samsyskonen döde¹ och hafwa doch barn effter sigh, så tråde dhe som sagdt är i sine föräldrars rätt, och ärfwa med sam- och halvesyskonen den dehl som deras fader eller moder tillbordt där den lefwat hade.

§ 7. Döör hela den ena kullen, så ware kull som effterlefwer dens andras arfwinge.

§ 8. Så länge någon af sam- eller halvesyskonen eller och samsyskonebarnen lefwer², komma halvesyskons barn intet till något arf, och hafwe ingen rätt att träda i sine föräldrars ställe³.

¹ B: Ähr någon eller alle syskonen döde.

² B: Så länge någon af sam- eller halvesyskonen lefwer.

³ B: Kgl. M:ttz Br. d. 13 Sept. 1686.

Cap. 4. Huru längre i släkten ärfwas och delas skall å fäderne eller mödernet sampt emellan heel och halfsläkten och huru långt arfzrätt gå skall förän den stannar och arfwet konungen hemfaller ¹.

§ 1. Nu är ej fader eller moder, samsyskon eller deras barn eller halvesyskon till, tå är faderfader och fadermoder, moderfader och modermoder, hwilka äro samarfwingar.

§ 2. Ähro ej the till, tå är faderfaders fader och moder, fadersmoders fader och moder, moderfaders fader och moder, modermoders fader och moder, hwilka ähro samarf[winga]r.

§ 3. Ähro ej the till, tå är halvesyskons eller sönderkullas barn.

§ 4. Ähro ej the till, tå är faderbroder och faster, moderbroder och moster.

§ 5. Ähro ej the till, tå är faderfaders faderfader och fadermoder, farfars moderfader och modermoder, farmors faderfader och fadermoder, farmors moderfader och modermoder, morfars faderfader och fadermoder, morfars moderfader och modermoder, mormors faderfader och fadermoder, mormors moderfader och modermoder.

§ 6. Ähro ej the till tå ähr sam- eller sönderkulla barnebarn, hwilka arfwet sin emellan kulletahls dehla som näst föregående cap. förmäler.

§ 7. Ähro ej the till tå är then dödas samsyskone barn aff fäderne och möderne.

§ 8. Ähro ej the till, tå är faderfaders och fadermoders morfaders och mormoders bröder och systrar.

§ 9. Ehwarest som i släkten twistas antingen uti baakarf eller sijdoarf, eller och baakarf och sijdoarf sins emellan, så tage den som dhen döda till leeden närmast skyld är altsammans och gifwe intet uth till dhe andre af släkten, med mindre det är den dödas bröst-arfwingar eller samsyskon och deras barn, hwilka ärfwa som förbe-mält är ².

§ 10. Äro alle till leden iemskyld, gånge baakarfwingar för sijdo arfwingar.

§ 11. Ähro begge sijdoarf[winga]r och uti lijka leed men olijka

¹ B: C. 3 Ärfdb. LL.

² B: Kgl. Bref de anno 1667 d. 25 April.

linie, så tage den arfwet som af nærmare linie, stamm och förfäder med den döda kommen och gånge den ifrån som längre är i baakarf.

§ 12. Ähro the både till leeden och linien iemskylde så ware tå samarfwingar, och om den döde, eller arfwet som effter honom delas skall, under landzrätt lyder, så tage den dödas fäderne dubbelt emoth des moderne, des faders fäderne dubbelt emot des faders moderne, och des moders fäderne dubbelt emoth des moders moderne, så att ehwarest thet emellan fäderne och moderne nærmare eller fiermare i slächten twistas, dhe å fädernet ware sig man eller qwinna en eller flere heel eller halfslächt två delar, och dhe å mödernet en dehl bekomma; men ähro dhe å samma sijda, tage då man dubbelt emoth qwinna, och heel slächten treedehlar emot halfslächten.

§ 13. Hörer den döde eller arfwet som skiffas skall under stadzrätt, så tage då halfft hwarthera så å fädernet som å mödernet, så man som qwinna, doch halfslächten här som å landet eij mehra än en fierdepart emot samslächten.

§ 14. Är någon med den döde i flere måttor skyld såsom när någon den dödas syskonebarn både å fädernet och å mödernet är, så niute och dereffter sin arfzlått.

§ 15. Är ingen som sin arfwerättigheet och skyldskap med den döde klar[ige]n gitter bewijsa, så hemfaller arfwet konungen, hwarom framdeles wijdare förmåles.

Cap. 5. Huru ärfwas skall när twenne eller flere som hwars annars arfwingar ähro, å samma tijd med döden afgå, så att man intet weet hoo den andra öfwerlefwde.

§ 1. Föllies åth i ett skiepp man, hustru och barn, och förgås thet skieppet, eller åka dhe alle i en waak, eller och brinna dhe uti ett huus, eller faller huus öfwer dhem, eller kommer wattuflod och fördråncker dhem, eller faller fienden i landet och dräper dem alle i sänder eller blifwa twenne som hwars annars arfwingar ähro slagne i strijd eller af röfware eller skillias dhe åth lefwande och spörias döde, eller händer det, att dhe elliest medelst siukdom eller hwariehanda händelse å samma tijd döö, utan att man i något af desse eller flere slijke händelser weet hwem som först eller sidst dödde, så tage hwars och ens arfwingar sin skyldemans andehd och effterlåttenskap.

§ 2. Är moder död, och döör sedan fader, med barn ett eller flere, utan att man weet hoo af dem först afgick, så tage fädernes fränder allena den andehl som fadren tillhör, men af barnets möderne och annan egendom tage fädernetz arfwingar fädernes, och mödernetz arfwingar mödernes lott. Sammaledes när fader ähr död, och modren sedan döör med barn ett eller flere och man ej wist weet hwem af dem begge först afled, så tage mödernes fränder hennes andehl och barnetz andehl delas emellan dhem och fädernes fränderne, så at hwarthera sin lott bekommer som förr är sagdt.

§ 3. Öfwerlefwer den ena den andra ehuru lijtet dhett och wara kan, allenast det klar[ige]n bewijses så är han arfwinge, och hans arfwingar ärfwa honom.

Cap. 6. Om thet barns arfzrätt som födes dödt eller effter och för 40 weckor och om hustru säger sig hafwande wara.

§ 1. Dödt födt barn må ej för arfwinge räknas, twistas det, och säger moder eller hennes arf[winga]r det wara lefwande, och barnetz fädernes fränder dödt födt, tå gifwes i mangel af flere witnen en persohn ware sig qwinna eller man, som wijd födslen tillstädes war när emot dhen samma intet laga iäff ähr, fult witzord; säger den barnet lefwande födt wara, och modren eller hennes anhörige som då därhoos warit, det samma med eed besanna, ärfwe tå barnet sin fader; moder sitt barn, och hennes arfwingar henne. Faller något annat arff medan barnet ännu i moderlifwet är eller sedan det födes och innan dess det döör, så ware lag samma; hafwer ingen utan modren eller någon af hennes slächt när warit tå barnet föddes, då gifwes henne och hennes arfwingar i detta måhlet intet witzord. Döör och modren igenom födzlen, och barnet henne något effterlefwer, så ärfwe det sin moder, och barnetz arfwingar barnet.

§ 2. Födes något barn för 40 weckor så bittigt eller i synnerheet effter 40 weckor så seent att mannen ej kan pröfwat till fader för samma foster, så ware det ej heller hans arfwinge.

§ 3. Nu döör mannen och hustrun befinnes effter honom hafwande wara, så niute sitt underhåld af boo oskiffto, så länge hon hafwande är, ehwad barnet sedan qwicket eller dödt födes. Föregifwer hon sigh hafwande wara, och synes det ej straxt å henne, så ställe borgen för sigh om hon af boo oskiffto sitt uppehälle niuta

will; kan det sedan pröfwat att hon sådant falske[lige]n föregifwit eller föder hon barnet senare än att det för mannens arfwinge räknas må, så giälde åther hwad hon af mannens andehl i boet till sin födo nutit eller försatt hafwer, och böte som för annat bedrägerij.

Cap. 7. Om den må ärfwa som annan dräper.

§ 1. Ingen må annan sig till arfz dräpa, utan ware den som drap med alle des anhörige af nederstigande linie som för hans skull elliest kunde komma att ärfwa skilde ifrån alt arf effter den döde, der icke klarl[igen] bewijses att dråpet igenom full wåda, och alldeles utan dråparens upsåth eller någon hans bråtzlige tillskyndan timat ähr hafwe då hwarken för sig heller sine samma arf förwärckat.

§ 2. Döör någon och lemnar effter sig hustrun hafwande, blifwer hon eller fostret, eller och både hon och fostret af mannens arfwingar dräpne eller förgiorde, eller hon elliest illa handterader så att fostret derigenom förgås, och kan det klarl[igen] bewijsas, så ärfwe barnet sin fader och modren barnet och hennes arfwingar henne. Men mannens arfwingar ware skilde derifrån, eller bäre det tillbakars om modren i owetenheet af dhet att hon hafwande war arfwet utgifwit hade.

§ 3. Dräper mannen sin hustru ware sig med willia eller uthan upsåth att dräpa, men doch igenom grofft förwällande; finnes då huuset oförändrat i det stånd som det war när dhe i echtenskap sammanträdde, och hafwer hustru med sig något anseenligit eller större dehlen af boet inbracht, hafwe tå hon förwärckat allan den giffforätt som hon elliest deruti ägde och tage det hennes arfwingar allena, skiftandes sedan det öfrige med honom effter lagh. Men är boet mycket förbättrat eller förwärrat, så undanskifte då hustruns erwingar hennes andehl i anseende till boet som det då står, och niute sedan iemwål den dehl som hon war gifwen och gifft till samt morgongåfwan när den i löösören gifwen är, och böterne för henne af mannens andehl. Kan det och klarl[igen] bewijses, att boet igenom mannens slöserij och enskijlte förwällande så förwärrat ähr, att hustrun med sig mehra i huset infördt än effter boetz då för tiden warande beskaffenheet å hennes dehl belöpa kan, så utmätes icke desto mindre allan den förmögenheet som hon med sig inbracht af

oskiffto så länge något i boet finnes, och der entå något öfrigit blifwer, så gånge iemwäl hennes arfwingar med mannen deruti till skiffetes, tagandes sedan morgongåfwan och böterne för henne af hans dehl. Dräper och hustrun sin man, så ware lagh samma, och hafwe hon ther till med sin morgongåfwa förlorat; så må ej eller den som den andre dräper hafwa att fordra någon fördehl af oskiffto, hafwa dhe barn tillsammans som omyndige ähre, så tage den deras arf i sin wärio och förwaltning som dertill lag[ige]n förordnad eller med barnet å dens sijda som skadan led närmast skyld är. Döör och des sohn eller dotter som således dräpen wardt, och hafwer icke barn effter sigh, så niute hwarken fader eller moder som skadan gjorde eller dhe nederstigande af slächten som sin arfwerätt igenom dråparen äga något af det arf som samma barn effter sin dräpne fader eller moder nutit. Men ähr något annat arf eller afdinge samma barn tillfallit, så hafwe dhe då deruthi sin rättigheet icke förwärcat.

§ 4. Agar fader eller moder sitt barn, så att det derigenom döör, eller dräpa dhe det elliest igenom hwariehanda groff förseele, så ärfwe intet den som till barnetz död orsaken är, undantagandes när moder kan emot sin willia och af olycka liggia ihiäl sitt barn, miste då hon intet arf med mindre det pröfwes igenom en oförsvarlig wårdzlösheet sigh tilldragit wara. Hafwer barnet som således omkommit är, sam- eller halvesyskon eller och andre närskytle fränder, som till olyckan oskyldige äre, och hwars arfzrättigheet från den brätzlige icke härflyter, tå tage dhe arfwet.

§ 5. Äre twenne hwars andras arfwingar, och dräpa dhe hwarannan uti wredesmodhe, tå ärfwe ingenthera then andre, fast än den ena af dem den andra kan öfwerlefwat, utan tage deras arfwingar hwar sin skyldemans rättigheet. Kan det bewijses att den ena af dhem uti laga lifznöd den andra drap, och hafwer han honom öfwerlefwat, eller är med honom å samma tijd så omkommen, at man intet wist weet hoo den andra öfwerlefde, så tage den oskyldige och hans arf[winga]r arfwet effter den brätzlige.

Cap. 8. Om dhem som igenom grofwe missgiärningar sin arfzrätt förwärcka och om landzflychtig mans och des barns arf.

§ 1. Förer någon afwog skiöld eller beträdes med förräderij och onda stämplingar, emot Konungen, det Kl. huset och fäderneslandet, den samma hafwer förwärckat för sig och sine arf[wingar] all den egendom i löst och fast arf och aflinge som honom tå enskijlt tillkommer, och ware det altsammans hemfallit till konungen; faller något arf sedan han sakfält är, som han elliest hade warit berättigad till, tå tage det dhe andre den dödas närmaste erf[winga]r.

§ 2. Blifwer någon fälter till ewig landzflychtigheet, eller rymer han af landet för någon grof missgiärning, han må ej något arf taga, medan han således landzflychtig är, ej heller de barn som han den tiden aflar. Andre närmaste arf[winga]r tage det arf som i medlertijd kan falla när dhe full borgen derföre sättia, på det att om han frijd får får i sine dagar, och konungen will honom arfwet förunna, det samma måtte då honom och des barn fullkoml[ige]n tillbaka gifwas. Dhe barn som honom födde äro eller han aflat hafwer för än han landzflychtig wardt, äga sin fulla arfzlått oförkränckt ehwad han frijd får eller intet.

§ 3. Är någon allenast till en wiss tijd landzflychtig dömd, så skall hans godz och arf honom tillhanda stå till des han igenkommer; men af räntan och afgjalden niute han medlertijd ej mehra än hwad öfrigit ähr sedan hans hustru och barn deraf sitt nödige underhåld bekommit hafwa.

§ 4. The som falla ifrån den rätta evangeliska till en willfarande troo och lähra, niute aldrig något arf i Swerige så framt dhe sig icke ångra och omwända. Sammaledes om någon som af främmande lähra ähr sätter sig här i landet att boo, och låter emot Kyrkoordningen sine barn i en förbuden gudztienst upfostras, så niute samma barn där dhe sig intet till wår religion omwända hwarken arf eller burskap här i Swerige¹.

¹ Orden: »här i Swerige» saknas i B.

**Cap. 9. Om utrijkes arfwinge och dens arfrätt som öfwer-
gifwer sitt fädernesland och sätter sig neder att bygga
och boo å främmande orther.**

§ 1. Hafwer någon utrijkes arfwingar å den orthen boendes, hwarest swensker man intet arff niuter, så niute ej eller dhe något arf i Sverige, utan tage den dödas inrijkes arf[winga]r samma arf. Hafwer den döde ej heller inrijkes arf[winga]r tage konungen altsammans. Är samma utrijkes arfwinge den dödas sohn eller bröstarfvinge och will sättia sig här i Sverige neder och byggia och boo, samt ställer innan natt och åhr sedan arfwet föll borgen för sigh, att han stadigt och framgent förblifwa skall, så tage han arfwet. Boor utrijkes arfwinge å den orth hwarest swensker man arf niuter, så niute och han arf här i Sverige, om han sätter sigh här neder att byggia och boo. Will han utrijkes förblifwa, så tage ej mehra än helften af arfwet, det öfriga tage konungen. Kommer ej sådan utrijkes arfwinge innan natt och åhr sedan arfwet föll, och med fulla skiähl lagl[ige]n bewijser att han rätta arfwingen är, så tage dhe andre den dödas närmaste inrijkes arf[winga]r samma arf, om dhe inom tree månader effter åhr och dagh sin rätt lagl[ige]n bewaka. Ähro inge inrijkes arf[winga]r till, tage konungen altsammans.

§ 2. Öfwergifwer någon sitt fädernesland Swea rijke och sätter sig aldeles neder att bygga och boo under främmande herskap, så niute ej heller han till det arf som sedermera i Sverige falla kan, större rätt än andre å samma orth boendes utrijkes arfwingar. Flytter den å nyo i landet igen här att byggia och boo, så niute då samma rätt som andre inrijkes arf[winga]r till det arf som effter den tiden falla kan. Hafwer dhen barn och blifwa dhe i landet qwar när föräldrarne begifwa sig härifrån, så ware deras rättigheet dhem aldeles obetagen. Taga föräldrarne dhem med sig utländes medan de omyn-dige ähro och flyttia dhe innan åhr och dagh sedan dhe myndige ähre in i landet igen, så niute samma rätt som dhe hemmahörande barn; flyttia dhe ej i landet förr än effter besagdan tijd, så hafwe sedermera ingen laga tahlan, till det arfwet som medan dhe utrijkes woro fallit hafwer. Aflar någon barn utländes, så föllia dhe sin faders wilkor och niuta här i Sverige intet arf, uthan dhe eller fader med

dhem kan flyttia in i landet igen, tage då det arf som effter den tiden dem tillfalla kan.

Cap. 10. Huru och för hwad orsaker skull fader eller moder måge sitt barn arfwelöst giöra.

§ 1. Will fader eller moder sitt barn arfwelöst giöra så giöre det skriftl[ige]n eller munteligen med tweggie manna witnen, och gifwe tillkänna orsaken som dem der till bracht hafwer, såsom om sohn eller dotter hafwer burit sin hand uppå fader eller moder med wrede, eller undsagdt och stått dem effter lifwet, eller aldeles afklädt sig den wördnad den dem skyldig ähr, och dem i ord eller giärningar ett otillbörligit föracht bewijsar, eller och dem utan all skiähl med otijdige processer omförer, eller obewijsligen för någon grof saak som deras heder och ähra angår anklagar, eller och utaf arghet förleeder och bringar dem till det som de till lif, heder och ähra kan skadeligit wara.

§ 2. Sammaledes om barnet kunde och doch intet wille sin fader eller moder uti des siukdom skiöta, i des fattigdom nähra, i hwariehanda olycka och hälst lijfznöd hielpa och uthur fängelse der någonthera hoos fienden fången woro förlossa.

§ 3. I lijka måtto om sohn eller dotter emot föräldrarnes willia gifwer sig till förderfweligit oärligit och berychtat sälskap, tager sig sådan handtering före som föräldrarne och slächten till wanheder länder, eller begår stora och grofwa missgiärningar som ähra och lif angå.

§ 4. Förser sig dotter med lägersmål, stånde då i faders eller moders macht henne arfwelösan giöra, ehwad den som henne lägrat hafwer tager henne till echta eller eij.

§ 5. Sammaledes om sohn eller dotter, ware sig uti sine föräldrars huus och bröd eller deruthom, gifter sig emot faders och moders willia och samtycke, särdeles med berychtade personer, eller försumma dhe af föracht till föräldrarne, och utan bewijslige hinder att höra och taga i det måhlet deras råd, så hafwe då fader eller moder som till gifftermålet eij samtyckt, macht at skillie et sådant olydigt och wanwyrdigt barn ifrån alt arf effter sig, der icke för werdzlig rätt pröfwat blifwer, att föräldrarne utan skiähl, och till sitt egit barns skada det echtenskapet förhindra welat.

§ 6. Ingen arföfsgjörelse må för giltig hållas som icke på fogh och skiähl sig grundar, och måste granneligen pröfwas antingen föräldrarne igenom rättmätige orsaker eller någon otidig wrede och illwillige menniskiors ingifwande der till brachte äro.

§ 7. Hafwa föräldrarna sitt barn arflöst giordt och willia det återkalla och brätten tillgifwa, så stånde det i deras macht, och gjöre det skriftel[ige]n eller muntel[ige]n i trowärdige witnens närwahru.

Cap. 11. Huru barn som under trolofning lönskeläger, twegiffte, hordom och i förbudne led aflade äro, måge arf taga.

§ 1. Aflar någon barn i lönskeläger, och tager den förnedrade sedan till hustru, eller sig med henne lagl[ige]n trolofwar, och döör han eller hon för än wigslen åkommer, eller låckar någon möö till lägersmål och aflar barn med henne under echtenskaps lofwen, och henne sedan mootwilligen öfwergifwer, tå niute barnet samma rätt som annat barn af laggiffto säng. I lijka måtto trolofwar sig någon med 2:ne så att ingenthera weet af annan, ehwad han tå aflar barn med sin första eller andra eller begges [ɔ: *begge*] fästemoör, så tage dhe barn fult arf, antingen echtenskapet fullbordat blifwer eller inthet.

§ 2. Uti all trolofning eller gifftermål ther en man förbinder sig med twenne, och den senare fästeqwinna eller hustru öfwerlygas att hafwa wetat af dhen förre fästemoö eller hustru. The barn som theraf födas äre horebarn, och niute intet arf hwarken effter fader eller moder; doch ware föräldrarne plichtige att uppfostra dhem till dess dhe sig nähra kunna.

§ 3. Samma lag ware om dhe barn som i hordom, eller med dem som honom i blodet eller swägerlaget närmare förbunden är, än att dem emellan echtenskap må byggias, eller med skiökor som berychtat lefwerne fördt och med lägersmål tillförene beträdde warit.

§ 4. Uti twegiftemål, om ingenthera makan kunde weta den förre echta makan wara i lifwet, och dhe dermed effter Kyrkiolagen förhållit hafwa, niute tå the barn som the sammans afla, fult arf, så effter fader som moder.

§ 5. Warder qwinna wäldtagen, kan det lagl[ige]n bewijsas, och blifwer hon i det samma hafwande, det barn niute samma rätt som barn af echta säng.

§ 6. Aflar någon barn i lönskeläger utan bewijslig echtenskaps lofwen med möö eller enkia, som intet berychtat lefwerne fördt, eller med olofl[igit] lägersmål tilförene beträdder warit. These äre oächta barn, the skola niuta både af fader och moder¹ behörig födo och upfostring, till dhes dhe sig sielfwe nära kunna². Sädan bekomma dhe ehwad dhe en heller flere ähre, 3 daler sölf efter fader och 3 daler sölf efter modher med mindre qwarlåtenskap så ringa ähr att ächta barn nembligen hwar son 12 daler och hwar dätter 6 daler efter landzlag och effter stadzlag son och dotter hwar sine 9 daler efter fader heller moder äij bekomma, på hwilket fall oächta barn als inthet niuta. Så ware dhe eij heller i dhet öfrige berättigade till något arf, utan det som faller effter des egne ächta bröstarf[winga]r³.

§ 7. Händer det att ett [o]ächta⁴ eller horebarn medelst tienst och slögder, til förmögenhet komma kan, och döör barn- och bröst- arfwingelöst, tå gånge des effterlåtenskap till the fattige der den boendes är, så framt icke densamma annorledes förordnat hafwer.

Cap. 12. Om inventario.

§ 1. Enär någon med döden afgår, så skall den effterlefwande makan, eller om den eij är, barnen eller deras förmyndare, och dher dhe eij heller äre, annor näster arfwinge, på den orth der arfwet fallit och belägit är, all qwarlåtenskapen i löst och fast, redbare medel eller utestående så wiss som owiss skuld, och hwariehanda fordringar och rättigheeter, sampt hwad hwar och en af arfwingarne med det wilkor pröfwat förut bekommit hafwa, at det bör i hans arfzlott beräknas, tillijka med sterbhuusetz skriffter, förskrifningar, böcker och räkningar, intet undantagandes af det dertill hörer och lyder, aldeles effter det stånd och wilkor som det war uti wijd sielfwe dödzfallet, så riktigt och redel[ige]n uppgifwa och anteckna låta som

¹ B: Kgl. M:ts Bref af d. 5 Febr. 1697.

² Ursprungligen har fortsatts: »samt effter hwartheras död en trettijondedehl af dens enas och den andras löösören, ware sig ett eller flere, sohn eller dotter, om ächta barn ähre till; äre eij the, så tage dhe oächta en tiugondedehl af löös- örerne i faders boo effter hans död, och moders boo effter hennes död. Och ware sedan intet berättigade till något arf, utan det som faller effter des egne ehta bröst- arf[winga]r».

³ B: C. 19 § 1. Ärfdb. LL.

⁴ B: oächta.

den det med eed besanna kan, uppförandes derhoos hwad som utaf samna qwarlåtenskap afgå bör. Finnes någon deremot något hafwa upsåtel[ige]n undandölg[t] eller falskel[ige]n upgifwit, så plichte som för annan tiufnad.

§ 2. Är arfskapet å landet belägit och den som det faller efter frelseman eller ofrälse i konungens tjenst, eller elliest af förmöget wilkor, så gifwe den efterlemnade makan eller arfwingen, härads-höfdingen å orthen det tillkiänna, som antingen sielf eller igenom någon i des ställe tillordnad iemte en annan eedswuren man af nämnden inventeringen ofördröjl[ige]n bijwista och noga tillsee skall att alt behörigen i acht tages. Är han bonde eller sterbhuset af ringa wilkor, eller är häradshöfdingen eij så när wijd handen, så kallas der till antingen lähnsman, eller och 2 eller en af nämnden, tillijka med en annan beskiedelig man af nästa grannar; faller arfwet i staden, så skall den efterlefwande makan eller arfwingen som under stadzrätt lyder, borgmästare och råd[h] derom ålijta, som straxt 2:ne eller flere flere redelige män, efter som sterbhusetz beskaffenheet det fordra kan, der till förordna, dock adelen så å landet som i städerne obetagit att kalla och bruka någre af hoffrätternes medel eller andra efter deras behagh wijd inventeringar och arfskifften.

§ 3. Med inventerandet efter den döda skall intet längre uppskiutas än till det högsta 3 månader efter dödzfallet, hwaruppå hoffrätterne och wederbörande domhafwande på landet och i städerne böre hafwa noga upsicht. Men äre derwijd dhe omständigheter som intet uppskof af inventeringen tillåta, tå skall qwarlåtenskapen af dhem som åfwan bemält är när dhe derom ålijtas, utan drögsmåhl inventeras, eller och om det icke kan, så straxt skie, förseglas eller i förwahr och säkerheet sättias, till thes inventeringen så snart det sig giöra låter, fullbordas kan, dock lembnas fritt hwad domaren till sterbhusetz behof nödigt pröfwar.

§ 4. Är boet widlöfftigt, eller så beskaffat, at det icke så straxt eller inom ofwanbem[ält]e tijd inventeras kan, och anhåller den som det upgifwa bör om något uppskof, tå förelägge domaren wiss dagh och tijd der till, efter som han det nödwändigt pröfwa kan; doch må ingalunda sådant uppskof till andras förfång och utan des wiktigare orsaker tillåtas.

§ 5. När ett arf således inventerat är, så bör den öfwerlef-

wande makan eller arfwingen, låta det wijd nästa ting på landet eller inom tredie rådstugu dagh i städerne uti protocollet intekna, och en afskrift af samma inventering i rättens förwaring ingifwa, men dhe af adels ståndet inlägge det uti hoffrätterne inom 6 weckur effter det inventeringen är förrättad. The inventarier som således i rätterne inläggias kunna af dem som öfwer inventeringen warit hafwa förseglas och sedan oupbrutne i rätten förwahras, till dess derpå wijd laga tillfälle fordras.

§ 6. Försummar sig den efterlefwande makan eller arfwingen, riktigt och i rätten tijd qwarlåtenskapen att uptekna låta och nyttiar doch likwäl heller förwaltar egendomen¹, så niute sedermehra ingen inventarii rättigheet, utan sware till fulla gjälden, ehwad egendomen som han tillgripit hafwer, dertill förlår eller intet². War arfwingen då arfwet föll onyndig, och förmyndaren sig således förser³, tå är arfwingen saaklöös, när han på eed och samwete upgifwer alt det arf han niutit, och ware förmyndaren det förber[ör]de wijte⁴ underkastad⁵.

Cap. 13. Om det som af ett boo afgå bör för än det skifftes.

§ 1. När alt det som i den dödas boo finnes, behörigen up-technad är, så skall det altsammans som den dödes fullkomblige egendom icke warit hafwer, såsom lähnt eller till förwaring anförtrodt godz, om det då är i boet behållit, eller och annat slijkt därifrån först och för alt åtskillias och till äganden utgifwas⁶.

§ 2. Sedan afgår af sterbhusetz oskiffito medel en skiälig och ther som något iäf är af domaren pröfwad och gillad måttelig begravningskostnad⁷.

§ 3. Där näst afdrages gjälden, och förhålles dermed i anseende til mannens eller hustruns dehtar som i Gifftermålsbalken förmåles.

¹ Ursprungligen: »och träder dock till egendomen».

² Ursprungligen har fortsatts: »och böte till dhe fattige $\frac{1}{6}$ deel deraf». Sedan detta öfverkorsats, har tillskrifvits: »the lösöre som han tillgripit hafwer». Men äfven dessa ord hafwa öfverkorsats.

³ Ursprungligen: och försummar förmyndaren detsamma.

⁴ Ursprungligen: »straffe».

⁵ Orden: »War arfwingen — underkastad» hafwa öfverkorsats, men i marginalen har antecknats: »NB skall skrifwas».

⁶ B: Conf. Abrahams[ons] an. ad cap. 22 Erfdbl. LL. lit. E., c. 9 KiöpmbL. LL., c. 5 d. t. StL.

⁷ B: Kgl. M:tz res. emillan Ebbe Ulf[elts?] arf[wingar] och credit[orer] d. 10 Febr. 1690.

§ 4. Sammaledes går morgongåfwa och testamente så å landet som i städerne af dens andehl som gifwit hafwer¹.

§ 5. Hafwer endera makan under warande echtenskap med begges theras andehl i bo oskiffto, sin enskijlte giäld och skuld betalt, så bör hwad af den oskyldige makans andehl der till tagit ähr, den samma eller des arf[winga]r wijd skifftet utaf dens andras andehl godtgiöras, doch med förbehåld af andres större rätt och förmåhn.

§ 6. Hafwer enthera makan till sin enskijlte nytta dens andras odaljord försåldt, tå skall det wijd deelningen med iemngodt wederlag af dess odaljord som sålde, till den andra eller des arf[winga]r ersättias. Är det till begges nytta förytttrat, så ersätte den makan hwilkom den andras arfwejord tillgodo kommen är, den andre eller des arf[winga]r af sin andehl så mycket igen, som han eller hon effter sin gifftorätt i boot bör swara till.

§ 7. Finnes i sterbhuset ingen iemngod obeswärad fast eller annor egendom, hwarmed den förytttrade jord ersättias kan; är tå hustruns jord med hennes samtycke såld, ware hennes egen skada hwad som brista kan. Är det henne owetterl[ige]n eller utan hennes bewijslige samtycke skiedt, söke tå hon innan natt och åhr effter mannens eller om hon för mannen döör, hennes arf[wingar] effter hennes död, samma försålde arfwejord med laga dom igen af den som jorden olagl[ige]n kiöpt eller i handom hafwer; doch är deraf något till deras boos nytta kommit, tå betale hustrun eller hennes arf[winga]r hennes andehl som förbem[äl]t är.

§ 8. Eij må någon arfwinge till arfwet träda, eller om dhe flere äre det sins emellan skiffta, för än giälden betalt är. Gör det någon så sware till all giäld, ehwad arfwet ljtet eller mycket warit, och stånde i skuldfordrarens macht, att sökia för sin fordring ehwad han will heela sterbhuset, eller den af arfwingarne som honom kan lägligast falla.

§ 9. Yppar sig den dödas giäld sedan arfwet effter honom deelt är, och war den då dehlningen skiedde aldeles okunnig, så ware arfwingarne befrijade när dhe efter inventario och deelnings instrumentet så och med swornom eed ifrån sig lefwerera alt hwad de emottagit, eller där det wore förskingrat des rätta wärde, iempte alle dhe

¹ B: Kgl. M:tz förkl. d. 8 Oct. 1669, Kl. Rådens dom d. 19 Octob. 1691, c. 18 Giffttbl. LL.

wahnlike och ordinarie räntor sådane som egendomen af sig kastade när arfwet togs, doch utan interesse på räntorne, och oberäknat hwad arfwingen meds in flijt och försichtigheet derigenom elliest förtient. Så bör och tå arfwingen all bewislig omkostnad och nyttig förbättring bestås.

Cap. 14. Huru emellan arfwingarne förhållas skall när dhe i oskiffto boo lefwa.

§ 1. Sedan sterbhusetz förmögenheet upteknad och gjalden betalt är, stånde då uti dhe myndige arfwingars och dhe omyndiges förmyndares behag, ehwad dhe i boo oskiffto lefwa, eller straxt skiffta willia, doch så att det utan någons förfång skier.

§ 2. Åsäemies dem att lefwa i boo oskiffto; så uppsätte sine boolags wilkor skrifftel[ige]n i 2 gode mäns närwahru; försumma dhe det, så stånde till deras egit efwentyr ehwad boet igenom dens enas flijt och arbete förbättras, eller igenom dens andras lättia och förseende förwarras. Omyndige barns rätt blifwer aldeles oförkränt, till des dhe sine laga förmyndare bekomma.

Cap. 15. Huru arf skifftas och utgifwas skall.

§ 1. Willia en eller någre af arfwingarne till skiffto träda, och dhe andre wägra eller uppehålla det, så ålijte den som skiffta will domhafwanden å orthen der som sterbhuset är, hwilken samtellige arfwing[ar] en wijss tijd föreläggia skall att sammankomma till den ort hwarest skifftet förrättas bör; komma dhe till föresattan dag hwarken sielfwe eller någon deras laga fullmechtige, eller och är någon å så lång wäga orth stadder, att intet bud innan föresattan dag till och ifrån honom komma kan, så förordne tå rätten någon som wijd arzfördehningen des rätt och ställe förträder, doch så att den som frånwahrande är och laga förfall hafwer, lemnas 3:ne mån[ade]r sedan han derom kunskap bekommit lag[ige]n derpå att tahla.

§ 2. Döör enthera af föräldrarne och lefwer den andra med begges theras barn effter, äre barnen myndige och begiära att deras andehl utgifwas skall¹, eller pröfwar domaren tå barnen äre omyndige

¹ B: Engen må androm sin luth fortagha. — Quia materia communionis excitare solet discordias et ideo invitum in communionem detinere lex vetat Tit. Fam. excisc. l. si ego a te.

² Ursprungligen: »och begiära uth deras andehl».

icke rådel[ig]t arfwet hoos fader eller moder längre att innestå låta, ware tå förplichtad barnens andehlar inom förelagd dagh af domaren att utgifwa. Skulle och fader eller moder i annat gifte träda, utan att afwittra sine barn, plichte som i Gifftern[åls]balken förmåles.

§ 3. Alt arfskifte så å landet som i städerne förrättas på lijka sätt uti redelige och troowärdige mäns närwahru, som tilförenne om inventering utförligare förmält är.

§ 4. Desse skole alt arfwet fast eller löst, redbart eller utestående skuld uti så lijka låtter dem emellan läggia, att ingen derigenom må förfördelat blifwa, och niute då hwar och en det som honom medelst lott tillfalla kan, så framt ther arfwingarne alla myndige äre them icke åsämiess utan låttande sine andehlar taga; hwilket ware tå äfwen så gilt som hade hwar sitt med lottande undfångit, ther omyndige arf[winga]r äre, må intet arf utan lottkastning skiftas. Skier något skifte annorlunda ware det ogilt, så wijda den omyndige det i laga tijd klandra will.

§ 5. Hafwa föräldrarne begge eller enthera sine barn något föruth gifwit, ware sig fast eller löst, så skall det som gifwit war så wijda det i anseende till boetz wilkor af något wärde pröfwat, och om hwarken föräldrarne skrifftel[igen] eller med witnen sin willia annorlunda förklarar, eller barnen elliest bewijsa kunna gåfwan owilkor[ige]n skiedd wara, sådant barnomen när dhe framdeles effter fader eller moder komma att ärfwa å deras arfzlått beräknas, doch nyttan och upburne räntor ther under icke förståendes, och tage dhe andre som mindre eller intet undfått deremot sin lott uti annat iemngodt; hafwer då någon mehra bekommit, än det för hwarthera af syskonen, sedan gjäld afdragen är, tillräckia kan, åthergifwe det eller des wärde dem androm till skiffes.

§ 6. Bekåsta föräldrarne uppå en eller flere af barnen något anseenligt, till reesor, bröllopskåst, eller elliest uthom deras nödtorff-tige föda, kläder och uptuchtning, tå stånde dem fritt medan dhe begges [o: *begge*] lefwa, att förordna antingen det på arfzlotten skall beräknas eller intet.

§ 7. Uti fast egendom på landet, ther fader eller moder intet wijst om hwartheras fasta barnen emellan effter theas död utan någon theas förfång föruth hafwa stadgat tå böre bröderne hafwa tagelotten för systrarne både i fäderne och möderne, och then äldste brodren

eller hans manlige bröstarfvingar för dhe yngre bröderne doch i fädernet allena. Lotterne skola således läggias och iemkas af gode och opartiske der till förordnade män, att wärdet är till nyttan aldeles iemngodt i fast, eller der det brister upfyllas med penningar och andre löösören. Lottläggningen bör skie af gode män med samtelige arfwingarnes goda minne och wetskap. Blifwa flere delachtige i en sätegård eller jord, som icke wähl delas och skilias kan, tå utlöse then som större delen eller elliest större rätt och förmåhn äger, dhe andre efter mäthesmanna ord. Samskyldde äga och så tagelott för dem som halfskyldde äre; men är det fädernesgodz, hafwe halfbroder å fädernet tagelotten för samsyster, och ehwarest flere samarfvingar äre äga dhe å fädernet till fädernes, och dhe å mödernet till mödernes godzen tagelott. Är det aflinge, hafwe dhe å fädernet för dem å mödernet tagelott¹. Sämies det sedan dhe andre arfwingarne emellan icke annorledes, tå åtskillies thet med lottkastning som förbem[äl]t är.

§ 8. Angående dhen egendom som i städerne är, stånde alt till lottande, ehwad thet broder eller syster samt fast eller löös egendom är.

Cap. 16. Om iämkning af arf när någon klagar sig wahn-låttad eller något af arfwet afgår.

§ 1. Skulle någon sedan et skifte lagl[ige]n förrättat är, förmehna sig derwijd förfördelat wara, och begiärer att med honom iemkas skall, så ansöke domhafwandan derom å landet innan natt och åhr, och i staden innom 3 månaders tijd efter det skiftet skiedde, hwilken då 2:ne gode män tillordnar som samma skifte öfwersee, och der den giorde klagan skiälig pröfwas, emellan arfwingarne, så iämka skole, att lotterne fuller icke rifwas utan den som förfördelat är, sin tillhörige fyllnad af dhe andre bekommer; hwilket af domaren sedan, där så begiäres, ompröfwes och stadfästes.

§ 2. När sålunda en gång lagl[ige]n med samptel[ige] wederbörandes åtnöije iämkat är, tå ware det ständigt, och gånge sedan eij yttermehra till ny iämkning.

§ 3. Giörs något af arfwet någrom på hwariehanda sätt uthom des förwållande twistigt, tå skall den straxt när klandret begynnes gifwa det i tijd sine medarf[winga]r tillkänna, och wake tå the tilljika

¹ Denna sats saknas i B.

med honom i saken; förmå the thet eij lagl[igen] wäria, tå skall thet som afgår, effter hwars och ens andehl igen upfyllas, men lotterne som förbemält är icke rifwas. Försummar någon sin rätt att bewaka i slije måhl, och sine medarfwingar tjidigt att tillkännagifwa, tå stände sin egen skada.

§ 4. Går någon des hela lott eller bästa dehlen ifrån¹, så att den samma icke igenom jämkning med annat iämgått kan upfyllas, tå skall dheth wederbörande emellan ånyo låttläggias och delas; war någon säthegård och byggnad på den afgångne lott, och then som lotten hade fångit till dhe andre uti första dehlingen något hafwer derföre utbetalt, tå skall thet samma honom igen wijd den nya dehlingen effter hwars och ens andehl godtgiöras, med mindre det befinnes honom elliest derföre blifwit förnögd, antingen till fullo, och tå hafwer han intet wijdare att fordra, eller till en dehl, hwilken uti den nya deelingen bör afdragas; men hafwer han sielf sin afgångne lott med byggnad eller elliest förbättrat, tå äger han wijd den nya dehlingen ingen rätt therpå att tahlä. Är och någon² utaf dhe behåldne lotterne märckel[ige]n af sin ägare förbättrad, särdeles med byggnad på säthesgård eller ägors uptagande, tå bör thensamma förbättring wijd den nya dehlingen hälst komma förre ägaren och förbättraren eller des nästa arfwinge till godo, så at han eller dhe den lotten må taga, om han eller dhe willia som den förbättrade gård blifwer lagd uppå³ heller och om en sådan förbättrad sätegård allenast ähr öfrig hafwe tå ägaren och förbättraren macht dhe andra i boet delachtige med umbägor och penningar att uthbyta eller lösa. Emellan dhe öfrige i sterbhuset delachtige gånge till delningz som förr ähr sagt. Wijd nya lottläggningen böre gårdh bygnad och ägor således ansees som dhe tå woro när förra låttläggningen och delningen skedde; och ty hafwer någon sin förra lott genom egit wällande för-

¹ Ursprungligen har fortsatts: »tå skall det wederbörande emellan å nyo lottläggias, och dehlas».

² Ursprungligen: »Är och elliest någon».

³ Ursprungligen har fortsatts: »och på det fallet bör wijd den nya lottläggning förbättringen icke beräknas, utan gården och ägorne således ansees som dhe då woro när förra lottläggningen och dehlingen skiedde. Men skulle förre ägaren och förbättrarne, den förbättrade gård och jord icke willia behålla, tå erlågge den som gården och jorden bekommer till förre ägaren och förbättraren eller des nästa arfwingar all bewijslig nyttig och nödig förbättrings omkostnad. Hafwer någon sin förra lott genom egit wällande» o. s. v.

wärrat, tå bör thet komma honom eller hans arfwingar till last. Uthi alle måhl där något af entera heller flere lotter lijtet heller mycket afgår och thet samma igen kan ärsättias så att låtterne kunna göras igenom iämknig igen iämbyrda¹ ther skall then förra låtllägnigen² inthet brytas.

Cap. 17. Om klander uti arf.

§ 1. Twistas emellan dem som ärfwa willia hwilkendera den döda närmast skyld är, bewijse tå hwardera sin ätt in för rätten, och gånge den till arfwet som skyldast pröfwat. Talar ej någon närmare utländsk arfwinge lagl[ige]n på det arfwet innan åhr och dag sedan det föll, tå behålle then arfwet som thet i händer hafwer; men kan rätte arfwingen laga förfall hafwa³ som honom hindra sin rätt att bewaka⁴, tå efterlåtes honom innan 6 månaders dag sedan samma hinder uphöre,, sådant inför domaren lagl[ige]n at bewijsa.

§ 2. Är rätta arfwingen inrijkes man, doch så långt borta boendes att han om arfwet ej så noga kunskap hafwa kan, eller är han utrijkes å konungens eller sine ärender stadder, weet man då hoo och hwarest han är, gifwe dhe af slächten som wijd handen äro wijd wijte sitt giörandes effter domarens ompröfwande domhafwanden å orthen och domhafwanden gifwe arfwingen om arfskiftet tillkiänna; kommer han tå ej och talar på sitt arf innan natt och åhr sedan arfwet föll, hafwe sedermera ingen laga talan, med mindre han å så widt belägne uthrijkes orther wistandes är, at intet bud till och ifrån honom innan natt och åhr komma kan, eller han elliest något laga förfall hafwer. Kan tå honom intet öfwertygas, att han till någon försummelse orsak warit, och han gitter eeden therom gånge, niute tå om han inrijkes är 3 månader och om han utländes är, åhr och dag ifrån det han det weta fick.

§ 3. Weet man hwem, men intet hwarest inländsker arfwinge är, så skall arfwet under säkert förwahr sättias, till dess han kommer. Kan han då med eed erhålla, att han tillförrene hwarken af arfwet wetat eller derpå tala kunnat, tage samma arf. Gitter han ej,

¹ BC: jemgode.   ² B: jämkning.

³ Ursprungligen: arfwingen bewijsa det han laga förfall hafwer. — BC: men kan rätta arfwingen laga förfall hafwa.

⁴ Ursprungligen har fortsatts: »hwilket till domarens ompröfwande lemna, så hafwe han 6 månaders dagh på sin rätt att tahl, efter det samma hinder uphörer»

eller kan honom öfvertygas, att han af arfwet wist eller weta kunnat, hafwe sin rätt förwärcat.

§ 4. Weet man ingen laga arfwinge, och kommer ej bud af honom eller någon kunskap innan natt och åhr som förr sagdt är, så hemfalle sådant arf till konungen.

§ 5. Ingen arfwinge som uti 20 åhrs tijd icke hafwer gifwit sine anhörige i fäderneslandet om sitt tillstånd tillkiänna, må det arf taga, som således utan hans effterfrågan i 20 åhr hafwer stådt, ehwad förfall han tå will föregifwa.

§ 6. Träder oskylder man igenom falskt föregifwande af skyldskap till arfwet, eller är han den döde skyld och wiste doch annor närmare wara; kan det sedan kunnigt och honom öfvertygat blifwa, och hafwer rätter arfwinge utan laga förfall sin talan försummat, så ware samma arf till konungen förfallit, och den som falskel[ige]n härmed umgick ersätte alt det han deraf upburit och plichte som för annat bedrägerij.

Cap. 18. Om testamente hwem det giöra må, och huru det lagligen uprättas skall.

§ 1. Will någon testamente och förordning giöra om sin egen-dom, hwem den effter hans död tillhöra skall, och hwad han tå elliest will hållit hafwa, så bör den samma wara til laga ålder kommen, sig sielf rådande, wijd godt och fult förstånd, samt giöra det af frij willia, och utan twäng, låckande eller förleedande.

§ 2. Hustrun må med mannens råd och wetskap af sin rätt och andehl i boet testamente giöra. Skulle och mannen af egen-nyttighet eller annor obilligheet henne deruti hinderlig wara, så stånde sådant till domarens skiälige ompröfwande.

§ 3. Sammaledes gifftwuxne jungfrur som till godt förstånd och wetenskap komne äre och kunna något förwärfwa eller spara, måge endoch dhe under förmyndare äre giöra testamente uti det som dhe äga och effter lagh tillåtel[igi]t är, doch at det skier af godt frijwil-ligt betänkiande och för skiälige orsaker.

§ 4. Alt testamente bör skie med laga witnen som iempte deras nampns underskrift sampt anteckning af tijd och ställe, när och hwarest det underskrifwit¹ blef edel[igen] betyga kunna att dhe

¹ Ursprungligen: »det af dem underskrifwit».

af testamentgifwaren warit kallade till witten deröfwer och att han med godt och sundt förnufft för dem förklarar sin mening och willia aldeles sådan wara som det af dem underskrefne och bekräftade testamente innehåller och förmåler, doch ware wilkorl[igi]t om den som sitt testamente skrifftel[ige]n upsatt hafwer, will samma witten des innehåll weta och läsa låta, eller ej.

§ 5. Skulle så hända at någon icke kunde så straxt och i hastigheet hafwa witten wijd handen, och sitt testamente doch skrifftel[ige]n med egen hand upsatte, eller hafwer någon sitt testamente muntel[ige]n giordt, och honom sedan tijd och lägenheet gifwes witten deröfwer att kalla eller testamentet skrifftel[ige]n att uppsättia låta, och han sådant williandes försummar, hafwe tå testamentet ingen kraft.

Cap. 19. Om wilkorligit testamente.

§ 1. Gör någon wilkorligit testamente, så bör den förordning och dhe wilkor som således lagl[ige]n och testamentwijs upsatte och gjorde äre, så wäl af den som först testamentet bekommit som des effterkommande, uti hwad leed dhe och wore, obråtzligen hållas och alt framgeent till alle stycken effterlefwas.

§ 2. Ware fördenskull hwariom och enom tillåteligit, att göra til sin slächtz och huus heder och wälstånd, så wäl som i andre tillfällen en ständig förordning, att barnen eller andre icke skola hafwa macht något testamenterat godz, huus, fruchtbart capital, eller andre löösören, som igenom nyttiande intet förtäras, att dehla, förminska eller föryttra, utan man effter man låta sig nöija med den åhrlige deraf flytande nyttan.

§ 3. Skulle någon af effterkommanderne fehla och giöra emot dhe wilkor som testamentgifwaren föreskrifwit, bör med honom så förfahras som testamentet förordnar, eller om derutinnan icke något förmåles, effter lag och billigheet förbindas testamentet att effterlefwa, så at deras goda upsåth och willia som testamentet giordt derigenom icke må komma att lijda eller testamentet derföre rubbas och mista sin kraft, hafwandes ingen större macht och rättighet uti wilkorligit testamente än sielfwe wilkoren medgifwa, och således icke heller andre såsom effterkommandes åtniutares skuldfordrare mågar, sohnehustrur, kunna annan rätt och förmåhn begiära än sielfwe testamentet

effterlåter, och des nyttiare uti des lifztid åhr[ige]n deraf kunnat hafwa.

§ 4. Icke heller må någon åtniutare genom sitt brott och förseende förfördela andre uti samma testamente deelachtige, och dhe som med tiden effter testamentgifwarens föreskrefne wilkor der uti kunna någon rätt och nytta hafwa att förwänta.

§ 5. Skulle dhe föreskrefne wilkoren på något sätt släckna, så at om det bort testamenterade icke wijdare stadgat finnes, bör det samma effter den allmenne lagen wijd den sidste åtniutarens tijdh achtas såsom annat des tillfallne arf.

Cap. 20. Hwad och huru mycket man må testementera.

§ 1. Arfwejord å landet oachtat effter hwilken den till arzf fallen wore, må ingen bort testementera eller någon förordning efter sin död att hållas derom giöra wijdare än föräldrar barn emellan, som förberördt är, nembl:n fader om fädernes och moder om mödernes jord, doch utan någontheras af barnen förfång. Hafwer och någon sin arfwejord bortbytt, försåldt eller förpantat, eller är den igenom hwariehandas hans förwällande skuld eller brott igenom utmätning eller laga bud och stånd kommen i annars mans hand, tå skall för än testamentet utgår så mycken och så god jord eller der fast egendom icke finnes dess laga wärde i löösörer och penningar wijd delningen sättias i stället igen, och hafwe ingen macht under något skeen och konst sine arfwingar derutinnan at förfördela.

§ 2. Byrdkiöpt jord må man ej heller näste arf[winga]r och byrdemän till förfång bort testementera, utan des wärde, hwad det är kiöpt före, och stånde då bördemannen fritt innan laga bud och stånd för samma wärde det att inlösa.

§ 3. Sammaledes ware tillåtel[ig]t all byrdkiöpt och ärfd jordz förbättring att bortgifwa, doch så att byrdesmännen den betala effter mätesmanna ordom, som det wijd samma tijd kan pröfwars wärdt wara, då och mätesmännen noga ansee böre alle godzens wilkor, och hwad nödig och nyttig förbättring derpå användt är. Skulle dhen som testamentet giordt hafwer för sin lust något hafwa påkåstat, och mätesmän[er]ne det för onödigt skatta, ej heller willia så wärdera som den hwilken testamentet niuta skall åtnöijer, tå må han sådant afföhra, eller der med giöra hwad honom behagar.

§ 4. Afingejord och ärfde eller förvärfde löösörer må man effter landzrätt gifwa eller testamentera till hwem man will egne eller främmande eller andre arf[winga]r mehr eller mindre¹.

§ 5. Under afinge förstås alt det man kan på hwariehanda loffligit sätt förvärfwa, såsom och alle räntor och inkomster, ware sikh af ärfde- eller förvärfde godz.

§ 6. När barnen omyndige ähro och ännu icke bekommit sin upfostran, eller sig sielf födan förvärfwa kunna, och ej heller hafwa något annat arf att lefwa utaf, då skola föräldrarne som testamentera willia först lemna dem effter stånd och wilkor af sin afingejord och löösörer, så mycket som dhe effter domarens skiälige ompröfwande wähl må upfostras med, till des dhe på något tianligit sätt sig sielfwa försörja och nära kunna².

§ 7. Effter stadzrätt, den som barn och bröstarfvingar effter sig hafwer må oachtat till hwem, antingen egen maka, barn eller andre testamentet skier, ej mehr gifwa än hwar siette³ penning, af all sin egendom, rörlig eller orörlig, arf eller afinge; hafwer han ej barn utan andre inländske arfvingar, gifwe halfparten⁴ af alt det han äger; hafwer han hwarken barn eller inländske utan utländes boende arfw[inga]r gifwe tå altsammans om han dhet till en inlänsk testamenterar⁵; doch må ingen gifwa ifrån sine barn och arf[winga]r eller utlänske arfvingar, om dhe willia i landet flyttia der att boo och bygga, huus, gård eller jord, utan så, at arfvingarne måge det till sig återlösa, om dhe willia, innan natt och åhr. Samma lag ware och med huus, tomt eller jord, som andre ståndzpersoner inom stadsens marck och råämärcke äga⁶.

§ 8. Testamenterar någon mehra än lagh förmår, så bör testamentet effter lag rättas, och icke derigenom aldeles kullkastas.

Cap. 21. Om testamente uti gjäldbundne sterbhus, eller när hustrun hafwande eller barn elliest lefwande ähro, och fader i okunnigheet deraf sin egendom bort testamenterar.

§ 1. Är sterbhuset gjäldbundit, så bör all gjäld för än något testamente eller arf tages, af oskiffto afdragas, och uträkne sedan i

¹ B: Testamentsord. af 1686.

² B: Testam. ord. [af 1686].

³ Ursprungligen: »10:de».

⁴ Ursprungligen: »hwar 3:die penning».

⁵ Ursprungligen: »helften af det han äger».

⁶ B: Testm. ord. § 1 ad fin.

anseende till den då behållne qwarlåtenskapen huru mycket så arfwingen som den till hwilken testamentet skiedt är, effter lagh niuta må.

§ 2. Skulle i ett sterbhuus någon fruchtan och fahra wara af något beswär och giäld, som entå icke så aldeles kunnig, och owist ähr antingen sterbhuset derifrån kan befrijas eller ej, så bör sådant för domaren angifwas, som det undersöker och pröfwar, och i fall någon sådan fahra befunnes, tå må hwarken arf eller testamente, utan emot full borgen uttagas.

§ 3. War giälden när arfwet och testamentet uttogs owetterlig, och hafwer någonthera af them mehra upburit än honom tillbordt, sedan samma giäld af oskiffto afräknad är, gifwe det åter.

§ 4. Är någon af dem i medlertijd så fattig blefwen, att han sitt undfångne arf eller testamente ej återbära gitter, och ingen borgen derföre stälter är, sware då dhe andre till giälden, så länge något tillräcker af det the nutit eller undfångit hafwa.

§ 5. Döör någon barnlöös och bort testamenterar sin egendom, intet wetandes att hustrun effter honom hafwande är; föder hon sedan barnet lefwande, så ärfwe det sin fader, och testamentet ware ogilt, med mindre han icke annorlunda tydel[ige]n förordnat.

§ 6. Samma lag ware om sohneustru hafwande är, och swärfadren uti okunnigheet deraf sin egendom bort testamenterade. Eller och om fader eller moder intet annat wiste, än des sohn eller dotter död warit, som doch sedan wijd lifwet spöries.

Cap. 22. Hwad bör den i acht taga som ett testamente niuta, eller derpå tahla will.

§ 1. Hafwer den som testamentet niuta skall det samma i sin giömo, eller är testamentet honom elliest kunnigt, och han förfallelöös låter sin rätt opåtald och förtegat liggia, och försummar innan 3 månader¹ effter testamentgifwarens död, det lagl[ige]n uti näste arfwingarnes, som der till stämmas måste, närwahru att framwijsa och intekna låta, å orthen hwarest det honom testamenterade arfwet fallit eller belägit är, så ware han sitt testamente förlustig. Är han utrijkes stadder så niute samma rätt och tijdh, som i dhet 17 capitlet om utrijkes stadder inlänsk arfwinge förmält är.

§ 2. Hafwer arfwingen testamentet i sin förwaring, och undan-

¹ Ursprungligen »natt och ähr».

döllier det för den som det niuta skall, så gifwe tillbakas när det blir kunnigt, icke allenast den tastamenterade summan, som han swijkeligen sökt under sig draga, utan betale och till den, som testamentet niuta bordt, des tagne skada, och stånde ther till med tiufzrätt.

§ 3. Hwilken som med rätt och skiähl will tahla på ett testamente, bör det giöra innan natt och åhr effter des död som testamentet giordt hafwer, så framt han icke sine laga förfall hafwer, i hwilken händelse han niuter lijka lång tijd ifrån det förfallet uphörer, eller testamentet honom kunnigt blifwer; profwar tå domaren iäfwet af någon wicht, så sättie den som testamentet undfångit hafwer, eller at undfå påstår, derfore nöjachtig borgen, eller låte det uti qwarstad eller tridie mans wård, till des laga och enteligt utslagh derpå föllier.

§ 4. Dem omyndigom förwahras natt och åhr sedan dhe myndige blifwa, och dher dhe i sin omyndigheet döö, förbehålles deras arfwingar samma rätt innan natt och åhr effter deras död; är någon utrijkes stadd, niute då natt och åhr sedan han det weta fick.

§ 5. Ej må andre på något testamente tala än dhe som wijd testamentgifwarens dödzfäll äre laglige och näste samarfvingar, och hwad af dhem blifwer antingen samtyckt eller försummat, kunna fiärmare arfwingar, mågh eller sonehustru uti framtijden och wijd andre dödzfäll icke påtahla.

Cap. 23. Hwilken barnaförmyndare wara, och huru den tillordnas skall.

§ 1. Fader är¹ sine barns rätta måhlsman, doch om moder död är, och han i annat giffte träder, så bör han barnens närmaste mödernens fränder sig till rådza taga, när något wichtigt, angående barnens upptuchtelse eller egendom, förefaller.

§ 2. Döör fader, hafwe tå moder rätt at förestå sine barns godz och upptuchtan, med barnens nästa fädernes fränders eller tillordnade förmyndares råde². Går hon till annat giffte, då må hon fuller icke längre förmynderskapet förträda, doch hafwe så sedan, som förr, upseende på sine barn, och ware närmast att hafwa barnen uti sitt huus och bröd om hon så will, och icke dess större hinder i wägen ähr.³

¹ C: Fader eller moder är.

² B: Giffttbl. LL. c. 15, Stl. c. 11., Förm. ord. 1669 § 6, 7, 8.

³ B: Dict. Const. § 9, 10.

§ 3. Äre fader och moder döde, ware tå then barnaförmyndare, som the med fult förstånd och witne, eller igenom testamente ther till förordnat.

§ 4. Hafwa icke föräldrarne någon wiss till förmyndare förordnat, tå bör then som skyldast är, och i Gifftermåhlsbalken wijdare förmäles, förmyndarskapet anträda, om han ther till fallen är som ar domaren först pröfwat måste.

§ 5. Will ej den som wederbör förmyndare blifwa, då skall han af rätten wijd förelagdt straff och wijte ther till hållas. Wägrar han thet entå, och hafwer inge laga förfall, sware tå till den skada som barnet deraf taga kan, och sätte rätten den till förmyndare, som af dhe dernäst skyldaste fränder skickeligast pröfwat.

§ 6. Hafwer den omyndige inge wetterlige skyldemän, eller ähre dhe till förmynderskapet oskickelige, eller hafwa sine laga förfall, förordne tå rätten twenne gode män, eller så många som wedertorftz till barnaförmyndare.

§ 7. Kan rätt och ständig förmyndare ej strax tillordnas, eller sitt förmynderskap behörigen anträda, förordne tå rätten någon upsyningsman, som the omyndiges bästa i medlertijd i acht tager.

§ 8. Den som barnens wederdeloman eller mycket gjäldbunden, eller här i riket intet besutten, eller af en willfarande lähra, eller och elliest till förmyndarskap icke skickelig och fallen ähr, han må ej till barnaförmyndare förordnas.

Cap. 24. Om laga ursächt ifrån förmynderskap.

§ 1. Hafwer någon sine laga förfall, hwarföre han icke må förmyndare wara, så gifwe sådant i rätten tillkänna, och ware thermed ifrån förmynderskapet befrijad, såsom, om han utrijkes i konungensienst brukas, eller å så widtbelägne orther boendes är, att han på the omyndigas egendom behörigt upseende ej hafwa kan, eller om han inrijkes ett så trögitt embete förträder eller och af siukdom eller fattigdom så beswärad är, att han den omyndigas bästa ej behörigen skiöta kan, eller om han under sine 25 eller öfwer 60 år är, eller om han sielf många barn, eller flere kullar hafwer at förestå, eller om han allerede twenne förmynderskap, eller ett som antingen mycket wijdlöfftigt, eller med det som honom anbiudes strijdigt är

förträder, eller om han andre sådane skiähl hafwer som af domaren pröfwat måste.

Cap. 25. Om förmyndares plicht och embete wijd den omyndigas upfödsel.

§ 1. En förmyndare bör låta sig det angelägit wara, att den omyndige uti den rätta evangeliske lähran, gudzfruchtan, dygd och ähra uptuchtad, och till sådan handtering och öfningar hållen blifwer, som des stånd, köhn och wilkor lijkmatigt är, och den omyndige bäst kan finnas böjd och fallen till. Och bör förmyndaren uti det, som i så måtto till den omyndigas upfostring nödigt ähr, ingen omkostnad ospard hafwa; dock att alt effter hwars och ens medel, stånd och ämne lämpas.

§ 2. Kan den omyndige för fattigdom skull ej tillhållas sådant att lära, drage förmyndaren försorg, att densamma hoos en god husbonde i tienst, eller och uti något embete utan betalning att lähras, må antagen blifwa, eller och om den omyndige för sin späda ungdom, ännu till sådant oförmögen är, att densamma då i barn- eller andre slijke uptuchtelsehuus må inkomma, ther han eller hon sitt underhåld niuta, och uti något lofl[igi]t handtwärk må upfostrad warda.

Cap. 26. Om förmyndarens plicht wijd förwaltande af den omyndigas medel.

§ 1. Förmyndaren bör straxt wijd förmynderskapets antagande, sig om sterbhusetz tillstånd och beskaffenhet, så af sterbhusetz handlingar som protocollerne i dhe rätter, hwarunder sterbhuset och des godz och egendom lyder, noga underrättad giöra, samt om intet inventarium på den omyndiges egendom entå upsatt wore, det straxt upsättia och ett exemplar deraf i rätten, hwarunder sterbhuset hörer, det andra til barnetz närmaste fränder lefwerera låta.

§ 2. Om barnets fasta egendom, bör förmyndaren försorg draga, att den wähl häfdat och wijd macht hållen blifwer. Och må ingen förmyndare den omyndigas jordegodz och fasta egendom å landet, utan högsta trångmål och dens omyndigas, särdeles fördehl och nytta, samt närmaste slächtz och wederbörlig rättz samtycke, försällia eller bortskiffa. Och när det tå således lagl[ige]n thermed finnes tillgångit, tå skall det kiöp eller skiffte stånda, och eij yttermehra återkallas

kunna, om laga bud och fasta therpå kommit är. Men gör förmyndaren annorlunda, ware det ogilt om dhe omyndige innan natt och åhr sedan han myndig, och jungfru sedan hon gifft blifwer, lagl[ige]n therpå talar; tillhandlar sig förmyndare sielf den omyndiges fasta egendom, tå skall thet eij under annat wilkor skie, än att den omyndige under ofwanbem[äl]te tijd det klandra, och sin jord för samma wärde som den såld är, igenlösa må.

§ 3. Sammaledes må eij heller förmyndaren den omyndiges fasta egendom i städer, uthom näste fränders råde och rättens samtycke försällia.

§ 4. Lösörer som ofruktsamme ähre, särdeles dhe som igenom länge liggjande förderfwas kunna, måste barnen till bästa fördehl på tienligaste sätt föryttras, och om det sig icke annorlunda giöra låter, kan det igenom uproop i städerna, hälst wijd marknadz tijder till mästbiudande försällias, med mindre deribland icke något wore som för kåstbarheeten skull eij utan skada föryttras, eller föräldrarne till åminnelse tiena, eller dhem omyndigom sielf att behålla och bruka nyttigt och nödigt pröfwes kunde. Skulle det befinnas att förmyndaren dermed egennyttel[igen] handlat, eller något barnomen för mindre prijs beräknat än han derföre bekomit, betale den omyndige skadan eller bristen dubbelt.

§ 5. Barnepenningar skall förmyndaren straxt som skie kan, på sådan orth som säker hålles, och emot swarsgod pant, eller annor nöijachtig försäkring på ränta utsättia, händer sedan oförmodelig olycka som han eij föruthsee eller förekomma kunnat, eller kan eij penningarne så straxt på wiss orth utsättia, ware saklöös, när han både wijd utlålandet och lånnetz utkräfiande troget och wahrsamligen umgåtz, men om han egenwilligt och försummeligen låter barnepenningarne ofruktsamme liggia, eller wetandes utsätter dem på osäker orth, eller låter dem wårdzlöst innestå, samt afgjalden och räntan eij åhrl[ige]n, så wijda det skie kan, utkräfwer, tå skall han skadan och bristen, som den omyndige i så måtto igenom hans förwållande taga kan, fullkoml[ige]n gjalda och godtgiöra.

§ 6. Finner förmyndaren wijd des antråde till förmynderskapet, den omyndiges medel på osäker orth utsatte wara, söke tå med det första som giörligit att draga dem in igen och säkrare att anläggia. Är fordringen oklar, då skall han hwad strijdigt är igenom rättegång

eller hwariehanda annat laga medel, behörigen utföra, och hwad som tå winnes eller ostrijdigt blifwa kan, lag[ige]n utsökia.

§ 7. Förmyndaren ware eij plichtig, at swara till större interesse för des om händer hafwande barnpenningar, är Kl. förordningar det effter hwar och en tijdz beskaffenheet ringast innehålla och förmå.

§ 8. Är sterbhuset mycket gjäldbundit, tå skall förmyndaren med den omyndigas närmaste skyldemans minne och wetskap, alle som fordran i sterbhuset hafwa, igenom wederbörande rätt till en wiss tijdh instämna låta, att dhe des förinnan med giltige bewijs och räkningar på deras fordringar inkomma, och han med dem effter hvars och ens fordrings beskaffenhet en behörig richtigheet giöra må, då och förmyndaren, så wijda det utan andras förfång skie kan, tilse bör, att den gjäld som sterbhuset mäst till tunga är, först afbördas, så lagandes at om möjel[ig]t ähr, gjäld emot gjäld qwittas, och om det eij skie kan med löösörer betalas, sampt om dhe eij heller tillräckia at då af den fasta egendomen det som säkrast och sterbhuset angelägnast ähr till det yttersta hålles.

§ 9. Är gjälden eij så mycken, att den iu nogsamnt betalas kan, eij heller sterbhuset till så stoor tunga, at det iu både nyttigare och drägeligare woro den effter handen än straxt att betala, tå stände till förmyndarens egen försichtigheet sig derutinnan med dem som fordrande ähro, att föreena.

§ 10. Sedan gjäld afdragen och förmyndaren weet hwad behållen egendom i sterbhuset är, tå skall han utgifften dereffter således lämpa, att af inkomsten tages först hwad till barnens föda kläder och upfostring, sedan hwad till underhållande af nödige betiente, och andre sterbhuusetz nyttige omkostningar fordras, och om äntå något öfrigit blifwer, det på ränta utsättia så wijda dhet säkert låter sig giöra, som förr är sagdt, men hufwudstohlen må intet utan i nödfall och med näste fränders wetskap röras.

§ 11. Förmyndaren må ingom androm anförtroo att upbära barneräntorne eller sterbhuusetz medel att förwalta, än den som borger derföre ställa kan, eller och om han ingen sådan thertill bekommer, tå den som han sitt egit skulle willia anförtroo, hwilken för rätten ställas och ther sin trooheetz eed afläggia skall. När förmyndaren med den wahrsamheet omgåtz och derhoos ähr[ig]e]n med dem

räkenskap gör, så ware han otilltalt i fall sådan ombudzman sig försågo och till korta kommo.

Cap. 27. Huru förmyndaren räkenskap göra och sitt förmynderskap afträda skall.

§ 1. Ehvem som barnegodz under sin förvaltning hafwer, ware sig fader eller moder eller förmyndare, skall förpliktad wara, riktiga räkningar författa på barnsens årlige inkomst och utgift, och them åtminstone hwardt år öfwersee låta, af barnens nästa fränder eller och dher dhe ej äre, utaf rätten, eller dem som rätten ther till förordnar; finnes så förmyndaren barnegodzet med den trooheet, flijt och åhuga förwaltat hafwa, som en förständig huusfader sitt egit skiöter och wårdar, så ware han dermed för alt åtahl frij, der igenom wattn, eld eller annor olyckelig händelse utan hans förwällande af barnagodzet något föfahras kunde. Men försummas then åhrlige räkenskap, så stånde förmyndaren för all skadan.

§ 2. Will fader eller moder eller then som barnegodz under förmynderskap tager, till åhrlig räkenskap icke wara förbunden, eller antager sig barnaegendomen och upfostringen för en wiss summa, så sware till fulla hufwudsumman af samma barnegodz, och räkne intet theraf, det som på barnen kan kåstas. Och när barnegodz i antwardning tages sålunda, så bör det för barnen hwarken sjunka eller brinna, utan fult uthbetalas när dhe myndige blifwa, ty skall ock den som det således tager, undantagandes fader eller moder, en full och fast borgen derföre sättia.

§ 3. När förmyndaren antingen till den omyndige sedan han myndig warder, eller till en annor förmyndare sitt förmyndarskap afträder, så bör han uti närmaste slächtens eller och någre af rätten tillordnades närwahu, för des förvaltning å sätt som förberördt är, reedo och räkenskap göra, samt hwad han så innehafwer med des tillhörige böcker, skriffter och räkningar ifrån sig lefwerera, och sig behörigen qwittera låta, hwarmed han och när det skiedt är, för wijdare tilltahl skall oqwald blifwa. Treskas förmyndaren eller will ej redo och räkenskap för sig göra, så bör han af rätten wijd förelagdt wijte ther till hållas. Anbiuder han sig till räkenskap och then myndige blefne uppehåller thet, ingifwe så förmyndaren räkning för sig i rätten, och om så den som under förmynderskap warit, innan natt

och åhr effter det han mogande, eller jungfru sedan hon gifft eller then ther utrijkes är, sedan han hemkommer eij lag[ige]n therpå talar, ware förmyndaren till intet wijdare answar eller räkenskap förbunden.

§ 4. Äre uti ett sterbhuus flere förmyndare än en, giöre då hwar för sig räkenskap, och sware till det han om händer bekommit, om hwar och en af dem med wederbörande rättz och slächtens wetskap och samtycke sin särskilte och wisse dehl af den omyndigas egendom under sin förwaltning tagit. Men hafwa dhe samtelige utan åtskillnad, till hela förmynderskapet stijgit, så sware dhe och en för alla och alla för en till dens omyndigas medell, om någon af dhem sine anförtrodde barnapenningar förslöste och intet hade att betala med, doch så at den som dens omyndigas medel försatt hafwer, först ansökes, så länge något hoos honom att tillgå finnes.

Cap. 28. Om laga ålder och hwilken sin egen måhlsman wara må.

§ 1. När den omyndige hafwer fyllt sine 18 åhr tå ware han myndig och sin egen man, och giöre tå förmyndaren sig ifrån förmynderskapet frij som förbemält åhr.

§ 2. Jungfru af hwad ålder hon ock wara kan, må eij sin egen måhlsman wara. Enkia ware sielf om sig och sitt rådande ¹.

Cap. 29. Om förmyndarens löhn och wedergjällning.

§ 1. Förmyndaren må till wedergjällning för det beswär som hans förwaltning föllier, niuta hwad domaren, sterbhusetz wilkor och hans hafde omak lijmätigt pröfwar, dock att hufwudstohlen intet utan des viktigare skiäl angripas, och att det noga ansees antingen han för skyldskapen skull därtill förbunden warit, eller det elliest sielfwilligt effterstådt, eller och om han utan någon sin skyldighet af rätten der till blifwit förordnad. Så skall och förmyndaren des utan bestås skiällige belöningar åth dhe betiente som han till sterbhusetz angelägenheter hafwer brukat, sampt kåst- och resepenningar, när han antingen sielf uti den omyndigas ärender någorstädes reesa, eller någon annan åstad sända måste ².

¹ B: Ärfdbl. fl. 2 Upl., d. t. fl. 7. Wäsm:l.

² B: Förm. ord. 1669 d. 17 Mart. § 40.

Cap. 30. Om otacksamhetz straf emot förmyndare.

§ 1. Skulle någon sedan han är myndig blifwen, belasta den som förmyndare varit med oskiälig process, eller elliest honom med otillbörlig sidwörndnad eller groff otacksamheet bemöta, sådant brått skall wara twebött, och af domaren med dubbelt straff ansees.

III. Förslag till Ärfdabalk 1694.

Erfda Balk.

Cap. I. Om arf och arftahlet i gemeen.

§ 1. Döör någon och lembnar effter sig egendom rörlig eller örörlig, så tillfaller den, sedan gäld betalt är, antingen dem, hwilka han igenom testamente der till lagligen förordnar — hwarom framdeles förmäles — eller och dem, som i anseende till skyllskapen, effter lag, der till arfwingar äro; eller också hemfaller egendomen till konungen, som fordom kallades danaarf, hwarom också framdeles förmäles.

§ 2. Den dödas skyldemän äro antingen bröstarfwingar, det är hans barn och theras afkomne; eller bakarfwingar, det är hans föräldrar och förfäder; eller sijdoarfwingar, dhet äro the som å enthera eller både sijdor utaf samma stam med honom härkomne äro.

§ 3. All släckteräkning bör skiee ledewis ifrån den döde, som arfwet faller effter, till den som ärfwa skall, doch den döde oberäknad.

Cap. II. Om bröstarff.

§ 1. Barn och theras afkomne äro närmast sine föräldrar att ärfwa.

§ 2. Är arfwet fast ägendom, såsom jord och landtgodz med dess afwel eller boskap, och hwad elliest till dess bruk nödigt är, tomt, gård och huus, med hwad derwid nagelfast är; eller bruk, hambrar, qwarnar och andre sådane faste wärk, med tillhörig redskap; så tage son deraf dubbelt emot dotter, enär samma faste ägendom å landet ligger. Men ligger den inom stadzens marck och råmärke, niute tå dotter lijka lott med son.

§ 3. Det som ärfwas skall rörlig ägendom, ware sig penningar eller andre löösörer, ehwad namn dhe hafwa kunna, eller och infordrande skuld, eller pant i fast eller löst, samt skiepzparter, huus-hyra, hemmans innestående räntor, eller hwariehanda frucht och afgäld, som den fasta ägendomen, ware sig godz och jord, huus eller tomt, bruk, hambrar eller qwarnar, etc. kan af sig kasta; så wäll som och dhe materialier, som wid ett bruk finnas, med den däraf flytande utwärkning och afkomst, så föllier alt sådant, ehwarest dhett ligger, personens wilkor, effter hwilken dhett ärfwes; så att, är han frälseman eller bonde, eller annor under landet lydande ofrälsesman, tage tå son dubbelt emot dotter. Är han borgare eller lyder elliest å hwariehanda sätt under stadzrätt, tage dotter så mycket som son.

§ 4. Äre alle eller någre af barnen döde, och hafwa dhe barn och afkomma effter sig, så tage slijkt sonebarn af arfwet som son, och slikt dotterbarn som dotter, så att barnen och dhe nederstigande utan åtskillnad af lederne, så länge någon bröstarfwinge till är, uti sina föräldrars rätt tråda, och ehwad dhe en eller flere äro, den lott niuta, som dheras fader eller moder niuta bordt, där han eller hon hade lefwat.

Cap. III. Huruledes ärfwas skall emellan fader och moder, och den dödas samsyskon och samsyskons barn samt om samkulla och sönderkulla arff.

§ 1. Äro eij bröstarfwingar till, tå äro den dödas föräldrar, fader och moder. Lefwa the begge, så taga dhe alt arfwet, fader twå delar, och moder en treding effter landzrätt, men effter stadzrätt halfft hwartera.

§ 2. Lefwer och allenast entera, fader eller moder, gånge tå samsyskonen, ehwad the en eller flere äro, med den samme till arfs och niute den deel af arfwet, som dess afledne fader eller moder bordt niuta, om den hade lefwat; hwaraf sedan broder, om arfwet eller personen som dhett faller effter, hörer under landet, twå delar emot syster, men i städerne syster lijka deel med broder bekommer.

§ 3. Är någon af samsyskonen död och lefwer barn, ett eller flere effter den samma, eller flere af dem lembna barn effter sig, så niute barnen af hwartera samsyskonet, ehwad the äro ett eller flere, sine föräldrars rätt i arfwet.

§ 4. Äro ej samsyskon till, eller deras barn, tage fader eller moder altsammans; men om fader och moder döde äro, tage då samsyskonen och deras barn altsammans, om icke halvesyskon äro till, som här näst förmäles.

§ 5. Lefwer effter begge föräldrarnes död sam- och sönderkulla: döör någon af någontera kullen, ärfwe tå både på landet och i städerne then dödas samsyskon, ehwad the en eller flere äre tree deelar och halvesyskonen, ehwad the flere kullar, eller och en eller flere man eller qwinna, i hwartera kullen äre, en fierdedel af alt arfwet i löst och fast; och om den döde under landzrätt lyder, tage sönderkulla sin andeel i umägor och strögodz effter som det gäller i bohlbyn och hufwudgodzen, doch fult emot fult. Äre sönderkullar flere, tå deele dhe sins emellan således den dem tillfallne fierdedelen, att fädernes kullen tager dubbelt emot mödernes, äre begge eller flere på fädernes eller mödernes sijda, tage slijkt kull som kull, och af dem som uti en kull äro, tage broder twå lotter och syster en lott. Men effter stadzrätt tage fädernes och mödernes kullen man eller qwinna i fast eller löös egendom, lijka delar.

§ 6. Är någon eller alle samsyskonen döde, och hafwa doch barn effter sig, så träda dhe, som sagt är, i sine föräldrars rätt, och ärfwa med sam- och halvesyskonen den deel som deras fader eller moder tillbordt, der den hade lefwat.

§ 7. Döör hela den ene kullen, så ware kull som effterlefwet den andras arfwinge.

§ 8. Så länge någon af sam- eller halvesyskonen eller och samsyskonebarnen lefwer, komma halvesyskons barn intet till något arf, och hafwe ingen rätt att träda i sine föräldrars ställe.

Cap. IV. Huru längre i slächten ärfwas och delas skall å fädernet eller mödernet, samt emellan heel och halfslächten, och huru långt arfzrätt gå skall förr än arfwet hemfaller konungen.

§ 1. Nu är ej fader eller moder, samsyskon eller dheras barn, eller halvesyskon till, tå är faderfader och fadermoder, moderfader och modermoder, hwilka äro samarfwingar.

§ 2. Äro ej the till, tå är faderfadars fader och moder, fader-

moders fader och moder, moderfaders fader och moder, modermoders fader och moder, hvilka äro samarfvingar.

§ 3. Äro ej the till, tå är halvesyskons eller sönderkullas barn.

§ 4. Äro ej the till, tå är faderbroder och faster, moderbroder och moster.

§ 5. Äre ej the till, tå är faderfaders faderfader och fadermoder, farfars moderfader och modermoder; farmors faderfader och fadermoder; farmors moderfader och modermoder; morfars faderfader och fadermoder, morfars moderfader och modermoder, mormors faderfader och fadermoder, mormors moderfader och modermoder.

§ 6. Äro ej the till, tå är sam- eller sönderkulla barnebarnen, hvilka arfwet sig emellan kulletahls dela, som näst föregående capitel förmåler.

§ 7. Äro ej the till, tå äro den dödas samsyskonebarn å fäderne och moderne¹.

§ 8. Äro ej the till, tå äro faderfaders och fadermoders, moderfaders och modermoders bröder och systrar.

§ 9. Ehwarest som i slächten twistas antingen uthi bakarf eller sijdoarf, eller och bakarf och sijdoarf sins emellan, så tage dhen som den döde till leden närmast skyld är altsammans, och gifwe intet uth till dhe andre af slächten, med mindre dhet är dhen dödas bröstarfvingar eller samsyskon och deras barn, hvilka ärfwa som förbe- mält är.

§ 10. Äro the till leden jämskyld, gånge bakarfvingar för sijdoarfvingar.

§ 11. Äro begge sidoarfvingar och uti lijka leed, men olijka linie, så tage den arfwet som af närmare linie, stam och förfäder med den döde kommen, och gånge den ifrån, som längre är i bakarf.

§ 12. Äre the både till leden och linien jämskyld, så ware tå samarfvingar, och om den döde eller arfwet som effter honom dehlas skall, under landsrätt lyder, så tage den dödas fäderne dubbelt emot dess moderne, och faders fäderne dubbelt emot dhess faders moderne, och dess moders fäderne dubbelt emot dess moders moderne; så att ehwarest det emellan fäderne och moderne, närmare eller fiermare i slächten twistas, dhe å fädernet, ware sig man eller qwinna,

¹ Denna § saknas i C, men paragrafernas ordningsnummer hafva bibehållits, så att mot §§ 7—14 i C svara §§ 8—15 i A.

en eller flere, heel eller halfslächt, två delar, och dhe å mödernet en deel bekomma. Men äro dhe å samma sijda, tage då man dubbelt emot qwinna, och heelslächten treedeelar emoot halfslächten.

§ 13. Hörer den döde eller arfwet som skiffas skall under stadzrätt, så tage halft hwartere, så å fädernet som å mödernet, så man som qwinna, doch halfslächten här som å landet eij meera än en fierdepart emot samslächten.

§ 14. Är någor med den döde i flere måttor skyld, såsom när någon den dödas syskonebarn både å fädernet och å mödernet är, så niute och dhereffter sin arffzlott.

§ 15. Är ingen som sin arfwerättigheet och skyllskap med den döde klarligen gitter bewijsa, så hemfaller arfwet konungen, hwarom framdeles wijdare förmäles.

Cap. V. Huru ärfwas skall när twenne eller flere som hwars annars arfwingar äro, å samma tijd med döden afgå, så att man intet weet, hoo den andre öfwerlefde.

§ 1. Föllies åt i ett skiepp, man, hustru och barn, och förgås det skieppet, eller åka dhe alle i een waak, eller och brinna the uthi ett huus, eller faller huus öfwer dem, eller kommer wattuflod och fördräncker dem, eller faller fjenden i landet och dräper dem alla i sänder, eller blifwa twenne, som hwars annars arfwingar äro, slagne i strid, eller af röfware, eller skillias the åt lefwande och spörjas döde, eller händer dhet att dhe elliest medelst siukdom eller hwarjehanda händelse å samma tijd döo, utan att man i någon af desse eller flere slijke händelser weet, hwem som först eller sidst dödde, så tage hwars och ens arfwingar sin skyldemans andeel och efterlåtenkap.

§ 2. Är moder död, och dör sedan fader med barn, ett eller flere, utan at man weet hoo af dem först afgick, så tage fädernes fränder allena den andeel, som fadren tillhör; men af barnetz möderne och annan egendom, tage fädernes erfvingar fädernes, och mödernes arfwingar mödernes lått. Sammaledes när fader är död, och modren sedan dör med barn, ett eller flere, och man eij wist weet, hwem af dem begge först afled, så tage mödernes fränder hennes andeel, och barnetz andeel delas emellan dem och fädernes fränderne, så att hwarthera sin lott bekommer, som förr är sagt.

§ 3. Öfwerlefwer den ene den andra, ehuru lijtet det och wara

kan, allenast dhett klarligen bewijses, så är han hans arfwinge, och hans arfwingar ärfwa honom.

Cap. VI. Om det barns arfzrätt som födes dödt, eller effter och för 40 wekor, och om hustru säger sig hafwande wara.

§ 1. Dödt födt barn må ej för arfwinge räknas. Twistas det och säger moder eller hennes arfwingar, det wara lefwande, och barnetz fädernes fränder säga det wara dödt födt; då gifwes i mangel af flere wittnen, en person qwinna eller man¹, som wid födzlen tillstädes war, när emot den samma intet laga jäf är, fullt witzord; säger den barnet lefwande födt wara, och modren eller hennes anhörige, som då derhoos warit, det med eed besanna, ärfwe tå barnet sin fader, moder sitt barn och hennes arfwingar henne. Faller något annat arff, medan barnet ännu i moderlifwet är, eller sedan det födes, och innan dess det döör, så ware lag samma. Hafwer ingen utan modren eller någon af hennes slächt när warit, tå barnet föddes, då gifwes henne och hennes arfwingar i detta målet intet witzord. Döör och modren igenom födzlen, och barnet henne något effterlefwer, så ärfwe det sin moder och barnetz arfwingar barnet.

§ 2. Födes något barn för 40 wekor så bittigt, eller i synnerheet effter fyratijo wekor så seent, att mannen ej kan pröfwat för fader till samma foster, så ware det ej heller hans arfwinge.

§ 3. Nu döör mannen, och hustrun befinnes effter honom hafwande wara, niute sitt underhåll af boo oskipto, så länge hon hafwande är, ehwad barnet sedan qwicket eller dödt födes. Föregifwer hon sig hafwande wara, och synes det ej strax å henne, så ställe borgen för sig, om hon will niuta sitt uppehälle af boo oskipto; kan det sedan pröfwat att hon sådant falskeligen föregifwit, eller föder hon barnet senare, än att det för mannens arfwinge räknas må, så gälde åter hwad hon af mannens andeel i boet till sin födo niutit eller försatt hafwer, och böte som för annat bedrägerij.

Cap. VII. Om den må ärfwa som annan dräper.

§ 1. Ingen må annan sig till arfz dräpa, utan ware den som drap med alla dess anhörige af nederstigande linie, som för hans skull elliest kunde komma att arfwa, skilde ifrån allt arff effter den

¹ BC: en person, ware sig qwinna eller man.

döde, där icke klarligen bewijses, att dråpet igenom full wåda, och aldeles utan dråparens upsåth, eller någon hans brotzlige tillskyndan tijmat är, hafwe då hwarken för sig eller sine samma arff förwärckat.

§ 2. Döör någon och lembnar effter sig hustrun hafwande, blifwer hon eller fostret, eller och både hon och fostret af mannens arfwingar dräpne eller förgiorde, eller hon elliest illa handterader, så att fostret derigenom förgås, och kan det klarligen bewisas, så ärfwe barnet sin fader, och modren barnet, och hennes arfwingar henne, men mannens arfwingar ware skilde derifrån, eller bäre det tillbakas, om modren i owetenheet af det att hon hafwande war, arfwet hade uthgifwit.

§ 3. Dräper mannen sin hustru, ware sig med willia eller utan upsåt att dräpa, men doch igenom grofft förwållande: finnes då huset oförändrat i det stånd som det war när dhe i echtenskap sammanträdde, och hafwer hustrun med sig något anseenligt eller större delen af boet inbrackt, hafwe tå han förwärckat allan den giffitorätt, som han elliest dheruti ägde, och tage dhet hennes arfwingar allena, skiffandes sedan det öfrige med honom effter lag. Men är boet mycket förbättrat eller förwärrat, så undanskapte då hustruns arfwingar hennes andeel, i anseende till boet som det då står, och niute sedan jämwäl den deel, som hon war gifwen och giff till, samt morgongåfwan, när den i löösörer gifwen är, och böterne för henne af mannens andeel. Kan det och klarligen bewijisas, att boet igenom mannens slöserij eller enskijlte förwållande så förwärrat är, att hustrun med sig mera i huset infördt, än effter boetz då för tijden warande beskaffenheet å hennes deel kan belöpa¹, så uthmätes icke dess mindre af oskiffito allan den förmögenheet, som hon med sig inbracht, så länge något i boet finnes, och där äntå något öfrigit blifwer, så gånge jämwäl hennes arfwingar med mannen deruti till skifftes, tagandes sedan morgongåfwan och böterne för henne af hans deel. Dräper och hustrun sin man, så ware lag samma och hafwe hon thertill med förlorat sin morgongåfwa. Så må ej heller den som den andra dräper, hafwa att fordra någon fördeel af oskiffito. Hafwa dhe barn tillsammans som omyndige äro, så tage den deras arf i sin wärjo och förwaltning, som dertill lagligen förordnad eller med barnet närmast skyld är å dens sijda som skadan led. Döör och dess son

¹ C: å hennes kan belöpa.

eller dotter, som således dräpen wardt och hafwer icke barn effter sig, så niute hwarken fader eller moder, som skadan gjorde, eller the nederstigande af slächten, som sin arfwerätt igenom dråparen äga, något af det arf, som samma barn effter sin dräpna fader eller moder niutit; men är något annat arf eller aflinge samma barn tillfallit, så hafwe dhe då dheruti sin rättighet icke förwärckat.

§ 4. Agar fader eller moder sitt barn, så att det derigenom döör, eller dräpa dhe dhet elliest igenom hwarjehanda grof förseelse, så arfwe intet den som till barnetz död orsaken är, undantagandes när moder kan emot sin willia och af olycko ligga ihäl sitt barn, miste då hon intet arf, med mindre det pröfwes igenom en oförswarligh wårdzlösheet sig tilldragit; hafwer barnet som således är omkommit, sam- eller halfsyskon, eller och andra närskylte fränder, som till olyckan oskyldige äro, och hwars arfzrättigheet ifrån den brotzlige icke härflyter, då tage dhe arfwet.

§ 5. Äre twenne hwars andras arfwingar och dräpa the hwar annan uti wredesmode, tå arfwe ingentera den andre, fast än den ena af dem den andra öfwerlefwat, utan tage dheras arfwingar hwar sin skyldemans rättigheet. Kan det bewijsas att den ene af dem uti laga lifznöd den andra drap, och hafwer han honom öfwerlefwat, eller är med honom å samma tijd så omkommen, att man intet wist weet hoo den andra öfwerlefde, så tage den oskyldige och hans arfwingar arfwet effter den brotzlige.

Cap. VIII. Om dem som igenom grofwa missgärningar sin arfzrätt förwärcka, och om landzflychtig mans och dess barns arff.

§ 1. Förer någon afwog sköld, eller beträdes med förräderij och onda stämpligar emot konungen, det konungzliga huset och fäderneslandet, den samma hafwer förwärckat för sig och sine arfwingar all den egendom i löst och fast, arf och aflinge, som honom tå enskijlt tillkommer, och ware det altsammans hemfallit till konungen. Faller något arf sedan han sakfält är, som han elliest hade warit berättigad till, tå tage det dhe andre den dödas närmaste arfwingar.

§ 2. Blifwer någon fälter till ewig landzflychtigheet, eller rymer han af landet för någon grof missgärning, han må ej något arf taga, medan han således landzflychtig är, ej heller dhe barn, som han den

tijden aflar. Andra närmaste arfwingar tage det arff, som imedlertid kan falla, när the full borgen therföre sättia, på thet, att om han frid får i sina dagar, och konungen will honom arfwet förinna, detsamma måtte då honom och des barn fullkomligen tillbaka gifwas. Dhe barn som honom födde äro, eller han afladt hafwer förr än han landzflychtig wardt, äga sin fulla arfwelott oförkränkt, ehwad han frid får eller intet.

§ 3. Är någon allenast till en wiss tijd landzflychtig dömd, så skall hans godz och arf honom tillhanda stå, till dess han igenkommer, men af räntan och afgälden niute han imedlertid ej mehr än hwad öfrigt är, sedan hans hustru och barn deraf sitt nödige underhåll hafwa bekommit.

§ 4. Dhe som falla ifrån den rätte evangeliske till en willfarande troo och lära, niute aldrig något arff i Swerige, så framt dhe sig icke ångra och omvända. Sammaledes om någon som af fremmande lära är, sätter sig här i landet att boo, och låter emot Kyrkiordningen sine barn i en förbuden gudztienst uppfostras, så niute samma barn hwarken arf eller burskap i Swerige, dher dhe sig intet till vår religion omvända.

Cap. IX. Om uthrikes arfwinge och dens arfwerätt, som öfwergifwer sitt fädernesland, och sätter sig neder att bygga och boo å fremmande orter.

§ 1. Hafwer någon uthrikes arfwingar å den orten boendes, hwarest swänsker man intet arf niuter, så niute ej heller dhe något arf i Swerige, utan tage den dödas inrikes arfwingar samma arf; hafwer den döde ej heller inrikes arfwingar, tage konungen altsammans. Är samma utrikes arfwinge den dödas son eller bröstarfwinge, och will sättia sig här i Swerige neder att bygga och boo, samt ställer innan natt och åhr sedan arfwet föll, borgen för sig, att han här stadigt och framgeent skall förblifwa, så tage han arfwet. Boor utrikes arfwinge å den ort, hwarest swänsker man arf niuter, så niute han och arf här i Swerige, om han sätter sig här neder att bygga och bo. Will han utrikes förblifwa, så tage ej mehr än helfften af arfwet, det öfrige tage konungen. Kommer ej sådan utrikes arfwinge innan natt och åhr, sedan arfwet föll, och med fulla skiähl lagligen bewijsar att han är rätta arfwingen, så tage dhe andre den dödas

närmaste inrijkes arfwingar samma arf, om dhe inom tree månader effter årh och dag sin rätt lagligen bewaka. Äro inga inrijkes arfwingar till, tage konungen altsammans.

§ 2. Öfwergifwer någon sitt fädernesland Sweriges rijke, och sätter sig aldeles neder att bygga och boo under fremande herrskap, så niute ej heller han till det arff, som sedermera i Sverige falla kan, större rätt, än andre å samma ort boendes utrikes arfwingar; flytter den å nyo igen här att bygga och boo, så niute då samma rätt, som andre inrijkes arfwingar, till det arff, som effter den tiden kan falla. Hafwer den barn, och blifwa the i landet qwar när föräldrarne begifwa sig härifrån, så ware dheras rättigheet dem aldeles obetagen. Taga föräldrarne dem med sig utländes medan dhe omyn-dige äro, och flyttia dhe innan natt och årh sedan dhe myndige blifwit inn i landet igen, så niute samma rätt, som the hemma w-
rande barn. Flyttia dhe ej i landet förr än effter besagdan tijd, så hafwe sedermera ingen laga tahlän till dhet arfwet, som hafwer fallit medan the utrijkes woro. Aflar han barn utländes, så föllia dhe sin faders wilkor, och niute här i Sverige intet arf, utan dhe eller fader med dem kan flyttia in i landet igen, tage då det arf, som effter den tiden dem kan tillfalla.

Cap. X. Huru och för hwad orsaker skull fader eller moder måge giöra sitt barn arfwelöst.

§ 1. Will fader eller moder giöra sitt barn arfwelöst, så giöre det skriftteligen eller mundteligen med twegge manna wittnen, och gifwe tillkänna orsaken som dem dertill bracht hafwer; såsom om son eller dotter hafwer burit sin hand uppå fader eller moder med wrede, eller undsagt¹ och stådt dem effter lifwet, eller aldeles afklädt sig den wördnadt, dhe dem skyldige äro, och dem i ord eller gärningar ett otillbörliget föracht bewisar, eller och dem utan skiähl med otijdige processer omförer, eller för någon grof saak, som deras heder och ähra angår obewijsligen anklagar eller angifwer, eller och utaf argheet förleder och bringar dem till det, som dem till lijff, heder eller ähra kan skadeliget wara.

§ 2. Sammaledes om barnet kunde, och doch intet wille sin

¹ C: moder eller undsagt.

fader eller moder uti dess siukdom skiöta, i dess fattigdom nära, i hwariehanda olycka, och hälst lifznöd hielpa, och utur fängelse, där någontera hoos fienden fången woro, förlossa.

§ 3. I lijka måtto om son eller dotter emot föräldrarnes willia gifwer sig till förderfweliget, oährligt och berychtat sällskap, tager sig sådan handtering före, som föräldrarne och slächten till wanheder länder, eller begår stora och grofwa missgärningar, som ähra och liff angå.

§ 4. Förseer sig dotter med lägersmåhl, stånde då i faders eller moders macht henne arfwelösan giöra, ehwad den som henne lägrat hafwer, tager henne till ächta eller eij.

§ 5. Sammaledes om son eller dotter, ware sig uti sine föräldrars huus och bröd, eller derutom, giffter sig emot faders och moders willia och samtycke, särdeles med berychtade personer, eller försumma dhe af föracht till föräldrarne, och utan bewijslige hinder, att höra och taga till giftermåhlet deras råd, så hafwe då fader eller moder, som till giftermåhlet eij samtyckte, mackt, att skillia ett sådant olydigt och wanwördigt barn ifrån alt arf effter sig, der icke för werdzlig rätt pröfwat blifwer att föräldrarne utan skiähl och till sitt eget barns skada det ächtenskapet welat förhindra.

§ 6. Ingen arfwelöösgörelse må för giltig hållas, som icke på foog och skiäl sig grundar, och måste granneligen pröfwas, antingen föräldrarne igenom rättmätige orsaker, eller någon otijdig wrede eller illwillige menniskiors ingifwande dertill äro brachte.

§ 7. Hafwa föräldrarne sitt barn arfwelöst giort, och willia det återkalla, och brätten tillgifwa, så stånde det i deras macht, och giöre det skriftteligen eller muntel[igen] i trowärdige wittnens närwaro.

Cap. XI. Huru barn som under trolofning, lönskeläger, twegiffte, hordom och i förbudne leder aflade äro, måge arf taga.

§ 1. Aflar någon barn i lönskeläger och tager den förnedrade sedan till hustru, eller sig med henne lagligen trolofwar, och dör han eller hon förr än wigselen åkommer, eller låckar någon möö till lägersmåhl och aflar barn med henne under echtenskaps lofwen, och henne sedan motwilligen öfwergifwer, tå niute barnet samma rätt, som annat barn af laggiffito säng. I lijka måtto trolofwar sig någon med twenne,

så att ingenthera weet af annan, ehwad han tå aflar barn med sin förste eller andre, eller begges [ɔ: *begge*] fästemoör, så tage dhe barn fullt arf, antingen echtenskapet fullbordat blifwer eller intet.

§ 2. Uti all troläfning eller giftermåhl, ther en man förbinder sig med twenne, och den senare fästeqwinna eller huustrun öfwerlygas att hafwa wetat af den förre fästemoö eller hustru, the barn som theraf födas, äre horebarn, och niute intet arff, hwarken effter fader eller moder, doch ware föräldrarne plichtige att upfostra dem, til dess dhe sig nära kunna.

§ 3. Samma lag ware om the barn, som aflade äro i hordom, eller med den som honom i blodet, eller swågerlaget närmare är förbunden, än att dem emellan ächtenskap må byggas, eller med skiökor, som beryktat lefwerne fört, och med lägersmål tillförende warit beträdde.

§ 4. Uti twegiffesmål om ingenthera makan kunde weta den förre äkta makan wara i lifwet, och dhe dermed effter Kyrckiolagen förhållit hafwa, niute då dhe barn, som dhe tillsammans afla fullt arf, så effter fader som moder.

§ 5. Warder qwinna wåldtagen, kan det lagligen bewijsas, och blifwer hon i detsamma hafwande, det barn niute samma rätt som barn af äkta säng.

§ 6. Aflar någon barn i lönskeläger, utan bewijslig äktenskapz- lofwen, med möö eller änkia, som intet berychtat lefwerne fört, eller med oloffligt lägersmål tillförene beträdder warit, desse äro oäkta barn; the skola niuta både af fader och moder behörig födo och upfostring, effter hwars och ens wilkor och lägenheet, till dess dhe sig sielfwa nära kunna. Sedan bekomma dhe ehwad dhe en eller flere äro 3 daler s:mt effter fader och 3 daler effter moder, med mindre qwarlåtenskapen så ringa är, att äkta barn, nembl. hwar son 12 daler och hwar dotter 6 daler effter landzl[ag] och effter stads[ag] sohn och dotter hwar sine 9 daler effter fader eller moder eij bekomma, på hwilket fall oäkta barn alz intet niuta. Så ware the eij heller i det öfrige berättigade till något arf, utan det som faller effter deras egne äkta bröstarfvingar.

§ 7. Händer det att oäkta barn eller horebarn medienst och slögder till förmögenheet kan komma, och döör barn[-] och bröstarf-

wingelöst, då gånge dess efterlåtenskap till dhe fattige, der den boendes är, så framt icke densamma annorledes hafwer förordnat.

Cap. XII. Om inventario.

§ 1. Enär någon med döden afgår, så skall den efterlefwande maken, eller om den ej är, barnen eller deras förmyndare, och der dhe ej heller äro, annor näster arfwinge, på den ort der arfwet fallet och beläget är, all qwarlåtenskapen i löst och fast, redbare medel eller utestående, så wiss som owiss skuld och hwariehanda fordringar och rättigheeter, samt hwad hwar och en af arfwingarne med det wilkor pröfwes föruth hafwa bekommit, att det bör i hans arfzlott beräknas, tillijka med sterbhusetz skriffter, förskrifningar, böcker och räkningar, intet undantagandes af det dertill hörer och lyder, aldeles effter det stånd och wilkor, som det war uti wid sielfwa dödzfallet, så riktigt och redeligen upgifwa och anteckna låta, som den det med eed kan besanna, upförandes dherhoos hwad som utaf samma qwarlåtenskap bör afgå. Finnes någon deremot, något hafwa upsåtliggen undandölt, eller falskeligen upgifwit, så plichte som för annor tiufnad.

§ 2. Är arfskapet å landet beläget, och den som det faller effter, frälseman eller ofrälse i konungens tjenst, eller elliest af förmoget wilkor, så gifwe den efterlemnade maken eller arfwingen härads höfdingen å orten det tilkänna, som antingen sielf, eller igenom någon i dess ställe tillordnad, iemte en annan eedsworen man af nämnden, inventeringen ofördröjeligen bijwista och noga tillsee skall att alt behörigen i akt tages. Är han bonde eller sterbhuset af ringa wilkor, eller är härads höfdingen ej så när wid handen, så kalles dertill antingen länsman eller och två eller en af nämnden tillijka med en annan beskedelig man af nästa grannar. Faller arfwet i staden, så skall den efterlefwande maken eller arfwingen, som under stadz rätt lyder, borgmestare och råd derom ålijta, som straxt twenne eller flere redelige män, effter som sterbhusetz beskaffenheet dhet fordra kan, dertill förordna; doch adelen så å landet, som i städerne obetaget, att kalla och bruka någre af hoffrätternes medel eller andre, effter deras behag wid inventeringen och arfskiffen.

§ 3. Med inventerandet effter den döde, skall intet längre upskiutas, än till det högsta 3 månader effter dödzfallet, hwaruppå hoff-

rätterne och wederbörande domhafwande på landet och i städerne böre hafwa noga uppsicht. Men äre derwid dhe omständigheter, som intet uppskåf af inventeringen tillåta, tå skall qwarlåtenskapen af dem, som ofwanbemält är, när dhe derom ålijtas, utan dröjzmåhl inventeras, eller och, om det icke straxt skie kan, förseglas, eller i förwar och säkerhet sättias, till dess inventeringen, så snart det sig giöra låter, kan fullbordas; doch lemnas fritt hwad domaren till sterbhusetz behof nödigt profwar.

§ 4. Är boet widlyfftigt eller så beskaffat, att det icke så strax eller inom ofwanbemälte tijd kan inventeras, och anhåller den som det bör upgifwa om något uppskåf, tå förelägge domaren wiss dag och tijd dertill, efftersom han det nöwendigt kan profwa; doch må ingalunda sådant uppskåf til andras förfång och utan dess wichtigare orsaker tillåtas.

§ 5. När ett arf således inventerat är, så bör den öfwerlefwande makan eller arfwingen låta det wid näste ting på landet, eller inom tredie rådstugudag i städerne, uti protocollet intekna, och en afskrift af samma inventering i rättens förwaring ingifwa: men dhe af adelståndet inlägge det uti hoffrätterne inom 6 wekor effter det inventeringen är förrättad. The inventarier som således i rätterne inläggas, kunna förseglas af them som öfwer inventeringen warit hafwa och sedan oupbrutne i rätten förwaras, till dess derpå wid laga tillfälle fordras.

§ 6. Försummar sig den effterlefwande makan eller arfwingen riktigt och i rätten tijd qwarlåtenskapen att uppteckna låta, och nyttiar doch lijkwäl eller förwaltar egendomen, så niute sedermera ingen inventarii rättighet, utan sware till fulla gälden, ehwad ägendomen, som han tillgripit hafwer, dertill förslår eller intet. War arfwingen omyndig då arfwet föll, och förmyndaren sig således förseer, tå är arfwingen saklös, när han på eed och samwete uppgifwer allt det arf han niutit, och ware förmyndaren det förb[erör]de wijte underkastad¹.

¹ B: »§ 6. Försummar sig den effterlefwande makan eller arfwingen riktigt och innan föresatte tid qwarlåtenskapen att uppteckna låta, böte 20 daler sölfwerm:t och dommaren förelägge honom en annan wiss tid, till inventeringens förrättande, försummas och den, böte 50 daler, men skulle han tredie gången försumma en förelagd tid, ware förfallen till 100 daler sölfwerm:t böter, och då bör domaren sättia egendomen i qwarstad och strax inventera, finnes arfwingen emedlertid hafwa nyttiat eller förwaltet egendomen, eller någon del deraf, niute då ingen inventarie rättighet

Cap. XIII. Om det som af ett boo afgå bör förr än det skiftas.

§ 1. När alt det som i den dödas boo finnes, behörigen up-tecknat är, så skall det altsammans, som den dödas fullkomlige ägen-dom icke hafwer warit, såsom länt eller till förwaring anförtrödt godz, om det då är i boet behållit, eller och annat slijkt, derifrån först och för alt afskillias, och till äganden utgifwas.

§ 2. Sedan afgår af sterbhusetz oskiffto medel en skiälig, och där som något jäf är, aff domaren pröfwad och gillad måttelig begraf-ningzomkostnad.

§ 3. Dernäst afdrages gälden och förhålles dermed i anseende till mansens eller hustruns delar, som i Gifftermålsbalken förmales.

§ 4. Sammaledes går morgongåfwa och testamente, så å landet som i städerne af dens endeel som gifwit hafwer.

§ 5. Hafwer entera maken under warande echtenskap med begges theras andeel i boo oskiffto sin enskijlte giäld och skuld be-talt, så bör hwad af den oskyldige makans andeel dhertill är tagit, densamma eller dess arfwingar wid skiftet utaf den andras andeel gott giöras, doch med förbehåll af andras större rätt och förmån.

§ 6. Hafwer entera maken försålt den andras odaljord till sin enskijlte nytta, tå skall det wid deelningen ersättias med jemgott wederlag af hans odaljord som sålde, till den andra eller dess arf-wingar. Är thet till begges nytta förytttrat, så ersättie dhen maken, hwilkom den andras arfwejord till godo kommen är, den andra eller dess arfwingar af sin andeel så mycket igen som han eller hon efter sin gifftorätt i boet bör swara till.

§ 7. Finnes i sterbhuset ingen jämgod obeswärad fast eller annor ägendom, hwarmed den förytttrade jord ersättias kan; är tå hustruns jord med hennes samtycke såld, ware hennes egen skada, hwad som kan brista, är thet henne owitterligen, eller utan hennes bewijslige samtycke skedt, söke tå hon innan natt och åhr efter mannens, eller om hon för mannen döör, hennes arfwingar efter hennes död, samma försålde arfwejord med laga dom igen af den som

uthan sware till fulla giälden, ehwad qwarlåtenskapen som han tillgripit hafwer, dertill förslår eller intet. War arfwingen — — — underkastad.» Derjemte har antecknats: »Videatur Kongl. M:ttz Förklaring A. 1699 d. 20 Martii och 4 Majj.» Den nya lydelsen har tillkommit i anledning af K. Br. 20 Mars 1699, jfr Lagkommissionens protokoll för 28 Mars 1699.

jorden olagligen köpt, eller i handom hafwer; doch är däraf något kommit till dheras boos nytta, tå betale hustrun eller hennes arfwingar hennes andehl som förbemält är.

§ 8. Eij må någon arfwinge till arfwet träda, eller om dhe flere äro, det sins emellan skiffta, förr än gälden betahlt är; giör dhet någon, så sware till all gäld, ehwad arfwet warit lijtet eller mycket, och stånde i skuldfordrarens makt att sökia för sin fordran, ehwad han will heela sterbhuset, eller den af arfwingarne, som honom kan lägligast falla.

§ 9. Yppar sig den dödas gäld, sedan arffwet effter honom är deelt, och war den, tå deelningen skiedde aldeles okunnig, så ware arfwingarne befrijade, när dhe effter inventarium och deelnings instrumentet så och med swornom ede ifrån sig lefwerera alt hwad dhe emothtagit, eller der det wore förskingrat, dess rätta värde, iempte alle dhe wanlige och ordinarie räntor, sådane som egendomen af sig kastade, när arfwet togs; doch utan interesse på räntorne, och oberäknat hwad arfwingen med sin flijt och försichtigheet derigenom elliest förtient. Så böör och tå arfwingen all bewijslig omkostnad och nyttig förbättring bestås.

Cap. XIV. Huru emellan arfwingarne förhållas skall när dhe i oskipto boo lefwa.

§ 1. Sedan sterbhusetz förmögenheet är uptecknad och gäld betalt, stånde då uti myndige arfwingars, och dhe omyndigas förmyndares behag, ehwad the i boo oskipto lefwa, eller strax skiffta willia; dock så att det utan någons förfång skeer.

§ 2. Åsäemies dem att lefwa i boo oskiffto, så upsättie sine bolagz wilkor skriftteligen i twenne gode mäns närwaro: försumma dhe det, så stånde till deras eget äfwentyr, ehwad boet igenom dens enas flijt och arbete förbättras, eller igenom den andras lättia och förseende förwärras. Omyndige barns rätt blifwe aldeles oförkränckt till dess dhe sine laga förmyndare bekomma.

Cap. XV. Huru arf skall skiftas och utgifwas.

§ 1. Willia en eller någre af arfwingarne träda till skiffta, och dhe andre wägra eller uppehålla det, så ålijte den som skiffta will domhafwanden å orten, der som sterbhuset är, hwilken skall en wiss

tijd förelägga samptel[ige] arfwingarne att sammankomma till den ort, hwarest skiftet bör förrättas; komma dhe hwarken sielfwe eller någon theras laga fullmechtig, till föresagdan dag; eller och är någon å så långwäga ort stadder, att intet bud kan innan föresattan dag till och ifrån honom komma, förordne tå rätten någon som förträder dess rätt och ställe! wid arfzdeelningen, doch så, att honom som är frånwarande, och hafwer laga förfall, lemnas 3 månader sedan han derom kundskap bekommit, lagligen derpå att tala.

§ 2. Döör entera af föräldrarne, och lefwer then andra med begges theras barn efter, äro barnen myndige och begära at deras andehl dem skall utgifwas, eller pröfwar domaren, då barnen äro omyndige, icke rådeliget att låta arfwet hoos fader eller moder längre innestå, ware tå förplichtat att uthgifwa barnens andelar inom den dag som domaren förelägger. Skulle och fader eller moder träda i annat gifte, utan att afwittra sina barn, plichte som i Giftermåhlsbalcken förmähles.

§ 3. Alt arfskifte så å landet som i städerne förrättas på lijka sätt uti redelige och trowärdige mäns närwaro, som tillforene om inventering utförligare är förmält.

§ 4. Desse skole alt arfwet fast eller löst, redbart eller utesående skuld uti så lijka låtter dem emellan läggia, att ingen derigenom må blifwa förfördelat, och niute tå hwar och en det som honom medelst lätt kan tillfalla, så framt arfwingarne, om dhe alle äro myndige, icke åsämies utan lättande sine andelar taga, hwilcket ware tå äfwen så gilt, som hade hwar sitt med lättande undfångit; der omyndige arfwingar äro, må intet arff utan lättkastning skiftas; skier något skifte annorlunda, ware det ogilt, så wida den omyndige i laga tijd det will klandra.

§ 5. Hafwa föräldrarne begge eller enthere sine barn något förut gifwit i fast eller löst, så skall det som war gifwit, så wida det i anseende till boets wilkor pröfwes af något wärde, och om föräldrarne hwarken skriftteligen eller med wittnen annorlunda förklarar sin willia, eller barnen elliest kunna bewijsa gåfwan wara owilkorligen skedd, sådant barnomän å deras arfzlott beräknas, när dhe framdeles komma att ärfwa efter fader och moder, doch bör nyttan och den upburne räntan der under icke förstås, och tage dhe andre som mindre eller intet undfått deremot sin deel uti annat jämgott.

Hafwer tå någon mehra bekommit än det för hwartera af syskonen, sedan gäld afdragen är, kan tillräcka, återgifwe thet eller thess wärde dem androm till skifftes.

§ 6. Bekosta föräldrarne uppå en eller flere af barnen något anseenligit till reesor, bröllopszkost, eller elliest utom deras nödortff-tige föda, kläder och uptucktning, tå stånde dem fritt, medan the begge lefwa att förordna antingen det skall på arfzlotten beräknas eller intet.

§ 7. Uti fast ägendom på landet ther fader eller moder intet wist om hwarderas fasta barnen emellan effter föräldrarnes död, utan någonteras förfång föruth hafwa stadgadt, så böre bröderne hafwa taglotten för systrarne både i fäderne och i möderne, och den älste brodern eller hans manliga bröstarfvingar, för dhe yngre bröderne, doch i fädernet allena. Lotterne skole således läggas och jämkas af gode och opartiske dertill förordnade män, att wärdet är till nyttan aldeles jämgott i fast, eller der det brister, upfylles med penningar och andre löösörer. Lottläggningen bör skiee af gode män, med samptel[ige] arfvingarnes goda minne och wetskap. Blifwa flere deelachtige i en sätegård eller jord, som icke wäl delas och skillias kan, tå utlöse den som större delen eller elliest större rätt och förmån äger, dhe andra effter mätesmanna ord: samskyld e äga ochså tagelott för dem som halfskyld e äro; men är det fädernes godz, hafwe halfbroder å fädernet tagelott för samsyster, och ehwarest flere samarfvingar äro, äga dhe å fädernet till fädernes, och dhe å mödernet till mödernes godzen tagelott; är det aflinge, hafwe dhe å fädernet tagelott för dem å mödernet. Sämies sedan dhe andre arfvingarne icke annorledes, tå åtskillies dhet med lottkastning, som förbemält är.

§ 8. Angående den ägendom, som i städerne är, stånde alt till lottande, ehwad det broder eller syster, samt fast eller löös ägendom är.

Cap. XVI. Om jämkning när någon klagar sig wanlottad, eller något af arfwet afgår.

§ 1. Skulle någon, sedan ett skifte lagligen är förrättat, förmena sig derwid wara förfördelat, och begärer att med honom skall jämkas, så ansöke domhafwanden derom å landet innan natt och åhr, och i staden inom 3 månaders tijd effter det skiffet skedde; hwilcken

tå tillordnar twenne goda män, som samma skiffte öfwersee, och der den gjorde klagan pröfwes skiälig, emellan arfwingarne så jämka, att lotterne fuller icke rifwas, utan den som förfördelat är, sin tillhörige fyllnad af dhe andre bekommer, hwilket af domaren sedan, där så begäres, kan ompröfwas och stadfästas.

§ 2. När sålunda en gång lagligen med samtelige wederbörandes åtnöije är jämkat, tå ware det ständigt, och gånge sedan ej yttermera till ny jämkning.

§ 3. Giöres något af arfwet någrom på hwariehanda sätt, utan dess förvällande twistigt, tå skall den strax, när klandret begynnes, gifwa det i tid sine medarfwingar tillkänna, och wake då dhe tillijka med honom i saken; förmå the thet ej lagligen wäria, tå skall det som afgår, effter hwars och eens andeel igen upfyllas, men lotterne, som förbemält är icke rijfwas. Försummar någon sin rätt att bewaka i slije måhl, och sine medarfwingar att tjidigt tillkänna gifwa, tå stånde sin egen skada.

§ 4. Går någon dess hela lott eller bästa delen ifrån, så att den samma icke kan igenom jämkning med annat jämgått upfyllas; tå skall det emellan wederbörande å nyo låttläggas och deelas. War någon sätesgård och bygnad på dhen afgangne lott, och den som lotten fångit, hafwer något therföre till dhe andre uti första deelningen uthbetalt, tå skall det samma honom igen, wid den nya deelningen effter hwars och ens andeel gott giöras, med mindre det finnes honom elliest therföre blifwit förnögd, antingen till fullo, och tå hafwe han intet wijdare att fordra; eller till en deel, hwilcken bör uti den nya deelningen afdragas. Men hafwer han sielf sin afgangne lott med bygnat eller elliest förbättrat, tå äger han wid den nya deelning ingen rätt derpå att tala. Är och någon utaf dhe behållne lotterne märkeligen af sine ägare förbättrad, särdeles med bygnad på sätesgård, eller ägors uptagande, tå bör den samma förbättring wijd den nye deelning, helst komma förre ägaren och förbättraren, eller dess näste arfwingar till godo, så att han eller the, måge om the willia taga then lott, som then förbättrade gård blifwer lagd uppå, eller och, om en sådan förbättrad sätegård allenast är öfrig, hafwe tå ägaren och förbättraren makt dhe andra i boet deelachtige, med umägor och penningar att uthbyta eller lösa. Emellan dhe öfrige i sterbhuset deelachtige gånge till deelnings, som förr är sagt. Wijd

nya lottläggningar böra gårdz byggnat och ägor således ansees, som dhe tå wore, när förra lottläggningen och deelningen skiedde. Och ty hafwer någon sin förra lått genom eget wällande förwärrat, tå bör dheth komma honom eller hans arfwingar till last. Uti alla måhl ther något af entera eller flere lotter lijtet eller mycket afgår, och thet samma igen kan ersättias, så lotterne kunna göras igenom jämkning igen jämgode, ther skall then förra lottläggning intet brytas.

Cap. XVII. Om klander i arff.

§ 1. Twistas emellan dem som ärfwa willia, hwilckentera den döde närmast är skyld, bewijse tå hwartera sin ätt ifrån [o: inför]¹ rätten, och gånge den till arfwet som pröffwes skyldast. Talar ej någon närmare utländsk arfwinge lagligen på det arfwet innan åhr och dag, sedan thet föll, tå behålle den arfwet, som det i händer hafwer. Men kan rätta arfwingen laga förfall hafwa, som honom hindra att bewaka sin rätt, tå effterlåtes honom innan 6 månaders dag, sedan samma hinder uphörer, sådant inför domaren lagligen att bewijsa.

§ 2. Är rätta arfwingen inrijkes man, doch så långt bort boendes, att han om arfwet ej så noga kundskap kan hafwa, eller är han uthrijkes å konungens eller sine ärender stadder; weet man då hoo och hwarest han är, gifwe dhe af slächten, som wid handen äro, wid wijte tillgiörandes, effter domarens ompröfwande, domhafwanden å orten, och domhafwanden gifwe arfwingen om arffallet tillkänna; kommer han tå ej och talar på sitt arf innan natt och åhr, sedan det föll, hafwe sedermera ingen laga talan, med mindre han å så widt belagne utrijkes orter wistas, att intet bud till och ifrån honom innan natt och åhr kan komma, eller han elliest något laga förfall hafwer. Kan tå honom intet öfwertygas, att han warit orsak till någon försummelse, och han gitter eeden derom gånga, niute tå, om han inrijkes är 3 månader, och om han utländes är, åhr och dag ifrån thet han thet weta fick.

§ 3. Weet man hwem, men intet hwarest inlänsker arfwinger är, så skall arfwet sättias under säkert förwar till dess han kommer; kan han då med eed erhålla, att han tillföre hwarcken af arfwet wettat, eller kunnat derpå tala, tage samma arff. Gitter han ej eller

¹ BC: inför.

kan honom öfvertygas att han af arfwet wist, eller kunnat weta, hafwe sin rätt förwärckat.

§ 4. Weet man ingen laga arfwinge, och kommer eij budh af honom, eller någon kundskap innan natt och åhr, som förr är sagt, så hemfalle sådant arf till konungen.

§ 5. Ingen arfwinge som uti 20 åhrs tijd icke hafwer gifwit sine anhörige i fäderneslandet om sitt tillstånd tillkänna, må taga det arf, som således utan hans effterfrågan i 20 åhr hafwer stådt, ehwad förfall han tå will föregifwa.

§ 6. Träder oskylder man genom falskt föregifwande af skyldskap till arfwet, eller är han then döde skyld, och wiste doch annor närmare wara; kan det sedan kunnigt och honom öfvertygat blifwa, och hafwer rätter arfwinge utan laga förfall sin talan försummat, så ware samma arff till konungen förfallet, och den, som falskeligen dhärmed umgick, ersättie alt det han deraf upburit, och plickte som för annat bedrägerij.

Cap. XVIII. Om testamente, hwem dheth må giöra, och huru det lagligen skall uprättas.

§ 1. Will någon giöra testamente och förordning om sin ägen- dom, hwem den effter hans död skall tillhöra, och hwad han tå elliest will hafwa hållit, så bör den samma wara kommen till laga ålder, sig sielf råddande, wid gott och fult förstånd, samt giöra det af frij willia, och uthan twång, låckande eller förledande.

§ 2. Hustru må med mannens råd och wetskap af sin rätt och andeel i boet testamente giöra; skulle och mannen af egennyttigheet eller annor obilligheet henne deruti wara hinderlig, så stånde sådant till domarens skiälige ompröfwande.

§ 3. Sammaledes giffwuxne jungfruer, som till gott förstånd och wetenskap äre komne, och kunna något förwärfwa eller spara, måge ändoch dhe under förmyndare äro, giöra testamente uti det som dhe äga, och effter lag tillåteligit är; doch att det skieer af gott frijwilligt betänckiande och för skiälige orsaker.

§ 4. Alt testamente bör skiee med laga wittnen, som jempte deras nampns underskrift, sampt anteckning af tijd och ställe, när och hwarest det underskrifwit blef, edeligen kunna betyga, att dhe af testaments gifwaren warit kallade till wittnen deröfwer, och att

han med godt och sundt förnuft för dem förklarar sin mening och willia aldeles wara sådan, som det af dem underskrefne och bekräftade testamente innehåller och förmäler, doch ware wilkorligt, om den som sitt testamente skriffiligen hafwer upsatt, will samma wittnen dess innehåll wetta och läsa låta eller ej.

§ 5. Skulle så hända att någon icke kunde så strax och i hastigheet hafwa wittnen wid handen, och sitt testamente doch skriffeligen med egen hand upsatte, eller hafwer någon sitt testamente mundtel[igen] giordt, och honom sedan tijd och lägenheet gifwes wittnen deröfwer att kalla, eller testamentet skriffteligen att låta upsättia och han sådant williandes försummar, hafwe tå testamentet ingen kraftt.

Cap. XIX. Om wilkorligt testamente.

§ 1. Gör någon wilkorligt testamente, så bör den förordning och dhe wilkor som således lagligen och testamentwijs upsatte och gjorde äro, så wäl af den, som först bekommit testamentet, som dess efterkommande, uti hwad leed dhe och woro, obråtzligen hållas, och alt framgeent till alle stycker efterlefwas.

§ 2. Ware förthenskull hwariom och enom tilläteligit att giöra till sin slächts och huus heeder och wällstånd, så wäll som i andra tillfällen en ständig förordning, att barnen eller andre icke skole hafwa makt något testamenterat godz, huus, fruchtbart capital eller andra löösörer, som igenom nyttiande intet förtäres, att deela, förminska eller föryttra, utan man effter man låta sig nöija med den åhrlige deraf flytande nyttan.

§ 3. Skulle någon af efterkommanderne feela, och giöra emot dhe wilkor, som testaments gifwaren föreskrifwit, bör med honom så förfaras, som testamentet förordnar, eller om derutinnan icke något förmäles, effter lag och billigheet förbindas till att efterlefwa testamentet, så att dens goda upsåth och willia, som testamentet giordt, derigenom icke må komma att lijda, eller testamentet derföre rubbas och mista sin kraftt; hafwandes ingen, större mackt och rättigheet uti wilkorligt testamente, än sielfwa wilkoren medgifwa, och således kunna icke heller andre, såsom efterkommande åtniutares skuldfordrare, eller mågar och sonehustrur begära annan rätt och förmån, än sielfwa testamentet efterlåter, och dess nyttiare uti dess lifztidh åhrligen deraff kunnat hafwa.

§ 4. Icke heller må någon åtniutare igenom sitt brott och förseende förfördela andra uti samma testamente deelachtige, och dhe som med tiden effter testaments gifwarens föreskrefne wilkor dheruti hafwa någon rätt och nytta att förwänta.

§ 5. Skulle dhe föreskrifne wilkoren på något sätt slockna, så att om det bort testamenterade icke wijdare stadgat finnes, bör det samma effter den allmänna lagen wid den sista åtniutarens tijd acktas såsom annat dess tillfallne arff¹.

Cap. XX. Hwad och huru mycket man må testamentera.

§ 1. Arfwejord å landet, oaktadt effter hwilken den till arfz fallen wore, må ingen bort testamentera eller någon förordning göra, huru effter hans död därmed skall hållas, widare än föräldrar barn emellan, som förberört är; nembl. fader om fädernes, och moder om modernes jord, doch utan någontheras af barnen förfång. Hafwer och någon bortbydt, försålt eller förpantat sin arfwejord, eller är den igenom hwarjehanda hans förwällande, skuld eller brott, genom uthmätning eller laga budh och stånd, kommen i annars mans hand, tå skall, förr än testamentet utgår, så mycken och så god jord, eller der fast ägendom icke finnes, dess laga wärde i löösörer och penningar sättias wid deelningen i stället igen; och hafwe ingen makt under något skieen och konst sine arfwingar derutinnan att förfördela.

§ 2. Byrdekiöpt jord må man ej heller nästa arfwingar och byrdemän till förfång bort testamentera, utan dess wärde hwad det är kiöpt före, och stånde tå bördemannen fritt innan laga bud och stånd för samma wärde det att inlösa.

§ 3. Sammaledes ware tillåteligit all byrdekiöpt och ärfd jordz förbättring att bortgifwa, doch så att byrdesmänne den lösa och betala effter mätesmannas ordom, som det wid samma tijd kan pröfwas wärdt wara, då och mätesmänne noga böra ansee alle godzens willkor, och hwad nödig och nyttig förbättring derpå använd är. Skulle den som testamentet giordt hafwer, för sin lust något hafwa påkostat, och mätesmänne skatta det för onödigt, och ej willia så wärdera, som den åtnöijer, hwilken testamentet niuta skall, tå må han sådant afföra, eller dermed göra hwad honom behagar.

§ 4. Afingejord och ärfde eller förwärfde löösörer, må man

¹ C saknar §§ 4 och 5.

effter landzrätt gifwa eller testamentera till hwem man will egne eller främmande, barn eller andre arfwingar, meer eller mindre.

§ 5. Under aflinge förstås alt det man kan på hwariehanda loffligit sätt förwärfwa, såsom och alle förfalne räntor och inkomster, ware sig af ärfde eller förwärfde godz.

§ 6. När barnen omyndige äro och ännu icke bekommit sin upfostran eller sig sielf kunna förwärfwa födan, ej heller hafwa något annat arf att lefwa utaf, då skole föräldrarna som willia testamentera, först lemna dem effter stånd och wilkor af sin aflingejord och löösörer, så mycket som dhe effter domarens skiälige ompröfwande, wäl må upfostras med, till thess dhe på något tianligit sätt sig sielfwa kunna försöria och nära¹.

§ 7. Effter stadzrätt bör acktas, att den som barn och bröst- arfwingar effter sig hafwer, må oaktadt till hwem testamentet skieer, antingen till egen maka, barn eller andra, ej mera gifwa än hwar siette penning af all sin egendom, rörlig eller orörlig, arf eller aflinge. Hafwer han ej barn utan andre inlänske arfwingar, gifwe halparten af alt det han äger. Hafwer han hwarcken barn eller inländske, utan utländes boendes arfwingar, gifwe tå altsammans, om han det till en inländsk testamenterar. Doch må ingen gifwa huus, gård eller jord ifrån sine barn och inländske arfwingar, ej heller ifrå sine utlänske arfwingar om dhe willia i landet flyttia der att boo och bygga, utan så att arfwingarne måge det till sig återlösa om dhe willia innan natt och åhr. Samma lag ware och med huus, tomt eller jord, som andre ståndz personer äga inom stadzens marck och råmärcke.

§ 8. Testamenterar någon mehra än lag förmår, så bör testamentet effter lag rättas och icke derigenom aldeles kullkastas.

Cap. XXI. Om testamente uti gäldbundne sterbhuus, eller när hustrun hafwande, eller barn elliest lefwande äro, och fader i okunnigheet deraf sin egendom bort testamenterar.

§ 1. Är sterbhuset gäldbundet, så bör all gäld förr än något testamente eller arf tages, af oskiffto afdragas och sedan uträknas i anseende till den då behällne qwarlåtenskapen, huru mycket så arfwingen, som den til hwilcken testamentet skiedt är, efter lag må niuta.

§ 2. Skulle i ett sterbhuus wara någon fruktan och fara af

¹ C: wärja.

något besvär och gäld, som äntå icke så aldeles kunnig, och owist är, antingen sterbhuset kan derifrån befrijas eller ej, så bör sådant för domaren angifwas, som det undersöker och pröfwar, och ifall någon sådan fahra befunnes, tå må hwarcken arf eller testamente utan emot full borgen uthtagas.

§ 3. War gälden owetterlig när arfwet och testamentet uthogs, och hafwer någonthera af arfwingarne merå upburit, än honom tillbordt, sedan samma gäld af oskiffto är afräknad, gifwe det åter.

§ 4. Är någon af dem imedlertijd så fattig blefwen, att han sitt undfångne arf eller testamente ej återbära gitter, och ingen borgen therföre stälter är, sware då dhe andre till gälden, så länge något tillräcker af dhets dhe niutit eller undfångit hafwa.

§ 5. Döör någon barnlöös, och bort testementerar sin egendom, intet wettandes at hustrun effter honom är hafwande, föder hon sedan barnet lefwande, så ärfwe dhets sin fader, och testamentet ware ogilt med mindre han icke annorlunda tydeligen hafwer förordnat.

§ 6. Samma lag ware om sonehustru är hafwande, och swärfadren uti okunnigheet deraf, bort testementerade sin egendom, eller och om fader eller moder intet annat wiste, än dess son eller dotter warit död, som doch sedan wid lifwet spories.

Cap. XXII. Hwad den bör i acht taga, som testamente niuta eller derpå tala will.

§ 1. Hafwer den som testamentet niuta skall, det samma i sin giömo, eller är testamentet honom elliest kunnigt, och han förfallelöös låter sin rätt opåtald och förtegad ligga, och försummar innan 3 månader effter testaments gifwarens död, det lagligen uti näste arfwingarnes, som thertill stämmas måste, närwaro, att framwijsa och intekna låta å orten, hwarest det honom testementerade arfwet fallet eller beläget är, så ware han sitt testamente förlustig; är han uthrijkes stadder, tå niute samma rätt och tijd som i det 17 cap. om utrijkes stadder inländsk arfwinge är förmält.

§ 2. Hafwer arfwingen testamentet i sin förwaring, och undandöllier det för den som det skall niuta, så gifwe tillbaka när det blir kunnigt, icke allenast den testementerade summan, som han swijkligen sökt under sig draga, utan betale och till den som testamentet bordt niuta, dess tagne skada och stände thertill med tiufzrätt.

§ 3. Hwilcken som med rätt och skiäl will tala på ett testamente, bör det giöra innan natt och åhr effter des död som hafwer testamentet giort, så frampt han icke sine laga förfall hafwer, i hwilken händelse han niuter lika lång tid ifrån det förfallet uphörer, eller testamentet honom kunnigt blifwer. Pröfwar tå domaren jäfwet af någon wicht, så sättie den som testamentet hafwer undfångit, eller påstår att undfå, derföre nöijachtig borgen, eller låte det uti qwarstad eller tridie mans wård, till dess laga och änteligt utslag therpå föllier.

§ 4. Dem omyndigom förwaras natt och åhr, sedan de myndige blifwa, och dher dhe i sine omyndige åhr döo, förbehålles deras arfwingar samma rätt på testamentet att tala innan natt och åhr effter deras död; är någon utrijkes stadd, niute tå natt och åhr sedan han det weta fick.

§ 5. Eij må andre på något testamente tala, än dhe som wid testaments gifwarens dödzfäll äre laglige och näste samarfvingar, och hward af dem blifwer antingen samtyckt eller försummat, kunna fiermare arfwingar, måg eller sonehustror uti framtijden och wid andre dödzfäll eij påtala.

Cap. XXIII. Hwilcken barnaförmyndare wara och huru den tillordnas skall.

§ 1. Fader är sine barns rätta målsman, doch om moder är död, och han i annat gifte träder, så bör han taga barnens närmaste mödernens fränder sig till råd, när något wichtigt, angående barnens uptuchtelse, eller egendom förefaller.

§ 2. Döör fader, hafwe tå moder rätt att förestå sine barns godz och uptuchtan, med barnens näste fädernes fränders, eller tillordnade förmyndares råde. Går hon till annat gifte, tå må hon fuller icke längre förmynderskapet förträda, doch hafwe så sedan som förr upseende på sine barn, och ware närmast att hafwa barnen uti sitt huus och bröd, om hon så will, och icke dess större hinder äre i vägen.

§ 3. Är fader och moder döde, ware tå den barnaförmyndare, som the med fult förstånd och wittnen, eller igenom testamente ther-till förordnad.

§ 4. Hafwa icke föräldrarne förordnat någon wiss till förmyndare, tå bör den som skyldast är, och i Gifftermålsbalcken vidare förmåles förmynderskapet anträda, om han thertill är fallen, som af domaren först pröfwat måste.

§ 3. Will ej den som wederbör, förmyndare blifwa, tå skall han af rätten wid förelagt straff och wijte thertill hållas. Wägrar han thet äntå, och hafwer inga laga förfall, sware tå till den skada, som barnet deraf kan taga, och sätties den till förmyndare, som rätten pröfwar skickeligast af dhe der näst skyldaste fränder.

§ 6. Hafwer den omyndige inga wetterlige skyldemän, eller äro the till förmynderskapet oskickelige, eller hafwa sine laga förfall, förordne tå rätten twenne andre gode män, eller så många som wedertorfs till barnaförmyndare.

§ 7. Kan rätt och ständig förmyndare ej straks tillordnas, eller sitt förmynderskap behörigen anträda, förordne tå rätten någon uppsynzman, som dhe omyndigas bästa imedlertid i ackt tager.

§ 8. Den som barnens wederdeloman, eller mycket gäldbunden, eller här i riket intet besutten, eller af en willfarande lära eller och elliest till förmynderskapet icke skickelig och fallen är, han må ej till barnaförmyndare förordnas.

Cap. XXIV. Om laga ursäkt ifrån förmynderskap.

§ 1. Hafwer någon sine laga förfall, hwarföre han icke må wara förmyndare, så gifwe sådant i rätten tillkänna, och ware thermed ifrån förmynderskapet befrijad; såsom om han utrijkes i konungens tienst brukas eller å så widdbelägne orter boendes är, att han på the omyndigas egendom behörigt upseende ej kan hafwa, eller om han inrijkes ett så träget embete förträder, eller och af siukdom eller fattigdom så beswärad är, at han den omyndigas bästa ej behörigen kan skiöta, eller om han under sine 25 eller öfwer 60 år är, eller om han sielf hafwer många barn eller flere kullar at förestå, eller om han allaredan förträder twenne förmynderskap, eller ett som antingen mycket widlyftigt, eller med det som honom anbiudes strijdigt är, eller om han andre sådane skiäl hafwer som af domaren måste pröfwat.

Cap. XXV. Om förmyndarens plicht och embete wijd den omyndigas upfödzel.

§ 1. Een förmyndare bör låta sig angeläget wara, att den omyndige blifwer uti den rätta evangeliske läran, gudzfruchtan, dygd och ähra uptuktad och till sådan handtering och öfningar hållen, som är dess stånd, kön och wilkor likmätigt, och den omyndige bäst kan finnas bögd och fallen till. Och bör förmyndaren uti det som i så måtto till den omyndigas upfostring nödigt är, ingen omkostnad hafwa ospard; doch att alt lämpas effter hwars och ens medell stånd och embne.

§ 2. Kan den omyndige för fattigdom skull eij tillhållas sådant att lära, drage förmyndaren försorg att densamma må blifwa antagen hoos en god husbonde i tjenst, eller och uti något embete utan betalning att läras, eller och om den omyndige för sin späda ungdom ännu till sådant är oförmögen, att densamma då i barn- eller andre slijke uptuktelse-huus må inkomma, ther han eller hon må sitt underhåll niuta och uti något loffigit handtwärk warda uppfostrad.

Cap. XXVI. Om förmyndarens plicht wid förwältande af den omyndigas medell.

§ 1. Förmyndaren bör strax wid förmynderskapetz antagande om sterbhuusetz tillstånd och beskaffenheet, så af sterbhuusetz handlingar som protocollerne i dhe rätter, hwar under sterbhuset och dess godz och ägendom lyder, sig noga underrättad giöra, samt, om intet inventarium på den omyndigas egendom äntå upsatt wore, det strax upsättia, och ett exemplar deraf i rätten, hwarunder sterbhuset hörer, det andra till barnetz närmaste fränder lefwerera låta.

§ 2. Om barnetz fasta ägendom bör förmyndaren draga den försorg, att den blifwer wäll häfdat och wid mackt hållen, och må ingen försällia eller bortskiffa den omyndigas jordegodz och fasta ägendom å landet, utan högsta trångmåhl och dens omyndigas särdeles fördeel och nytta, samt närmaste släkts och wederbörlig rättz samtycke. Och när det tå finnes således lagligen thermed tillgångit, då skall det kiöp eller skiffte stånda, och eij yttermehra återkallas kunna, om laga bud och fasta ther å kommit är. Men giör förmynd-

daren annorlunda, ware det ogilt, om den omyndige innan natt och ähr sedan han myndig, och jungfru sedan hon gifft blifwer, lagl[igen] therpå talar. Tillhandlar sig förmyndaren sielf den omyndigas fasta ägendom, tå skall det ej under annat wilkor skiee, än att den omyndige innan ofwanbemälte tijd det må klandra, och sin jord för samma värde, som den såld är, igenlösa.

§ 3. Sammaledes må ej heller förmyndare den omyndiges fasta egendom i staden, utom nästa fränders råde och rättens samtycke försällia.

§ 4. Löösörer som ofruktamme äro, särdeles dhe, som igenom länge liggande kunna förderfwas, måste barnen till bästa fördeel på tianligaste sätt föryttras; och om det sig icke annorlunda göra låter, kan det igenom utroop i städerne, hälst wid marknadztijder till mästbiudande skee; med mindre ther ibland icke något wore, som för kostbarheeten skull ej utan skada föryttras, eller föräldrarne till åminnelse tiena, eller dem omyndigom sielf att behålla och bruka nyttigt och nödigt pröfwas kunde. Skulle det befinnas att förmyndaren dermed egennytteligen handlat, eller något barnomen för mindre prijs beräknat, än han derföre bekommit, betale den omyndige skadan eller bristen dubbelt.

§ 5. Barnepenningar skall förmyndaren så snart som skiee kan, på sådan ort, som säker hålles, och emot swarsgod pant eller annor nöijachtig försäkring på ränta utsättia. Händer sedan någon oförmodelig olycka, som han ej kunnat föruth see eller förekomma, eller kan ej penningarne så strax på wiss ort utsättia, ware saaklös, när han både wid uthlålandet och lånetz utkräfwande troget och warsambligen umgåttz. Men om han egenwilligt och försummeligen låter barnepenningarne ligga ofruktamme, eller wettandes utsätter dem på osäker ort, eller låter dem wårdzlöst innestå, sampt afgälden och räntan ej åhrligen utkräfwer, så wida dhet skiee kan; tå skall han skadan och bristen, som den omyndige i så måtto igenom hans förwällande kan taga, fullkomligen giälda och gott göra.

§ 6. Finner förmyndaren wid dess anträde till förmynderskapet den omyndigas medel på osäker ort wara utsatte, söke tå med det första som giörligt är, att draga dem in igen, och säkrare att anlägga. Är fordringen oklar, då skall han hwad strijdigt är igenom

rättegång eller hwarichanda annat laga medel behörigen utföra, och hwad som då winnas eller ostridigt kan blifwa, lagligen utsöka.

§ 7. Förmyndaren ware ej pliktig att swara till större interesse för dess om händer hafwande barnpenningar, än kongelige förordningar det effter hwar och en tijdz beskaffenheet ringast innehålla och förmå.

§ 8. Är sterbhuset mycket gäldbundet, tå skall förmyndaren med den omyndigas närmaste skyldemäns minne och wetskap, låta alle dem som fordran i sterbhuset hafwa, igenom wederbörande rätt till en wiss tid instämma, att dhe dess förinnan med giltige bewijs och räkningar på deras fordringar inkomma, och han med dem effter hwars och ens fordrings beskaffenhet en behörig richtighet giöra må. Då och förmyndaren, så wida det utan andras förfång skiee kan, bör tillsee, att den gäld först afbördas, som är sterbhuset mäst till tunga, så lagandes, att om möjjeligit är, gäld emot gäld qwittas, och om det ej kan skiee, med lösörer betalas, samt om dhe ej heller tillräcka, att då det som af den fasta ägendomen säkrast och sterbhuset angelägnast är, till det yttersta hålles.

§ 9. Är gälden ej så mycken att den ju nogsamnt kan betalas, ej heller sterbhuset til så stoor tunga, att det ju både nyttigare och drägeligare woro den effter handen, än strax att betala, så stände till förmyndarens egen försichtigheet sig derutinnan med dem, som fordrande äro, att förena.

§ 10. Sedan gäld är afdragen och förmyndaren weet hwad behållen egendom i sterbhuset är, tå skall han uthgifften ther effter således lämpa, att af inkomsten tages först hwad till barnens föda, kläder och upfostring, sedan hwad till underhållande af nödige betiänte och andre sterbhusetz nyttige omkostningar fordras, och om äntå något blifwer öfrigit, det på ränta uthsätta, så wida det säkert låter sig giöra, som förr är sagt; men hufwudstolen må intet utan i nödzfall och med näste fränders wetskap röras.

§ 11. Förmyndaren må ingom androm anförtroo att uppbära barneräntorne eller sterbhusetz medell att förwalta, än den som kan borgen therföre ställa, eller och om han ingen sådan thertill bekommer, tå den som han sitt eget skulle willia anförtro, hwilken för rätten ställas och ther sin troheetz eed aflägga skall, när förmyndaren med

den warsamheet umgåtz, och dherhoos åhrlig räkenskap giör, ware han otilltaht i fall sådan ombudzman sig försågo och till korta kommo.

Cap. XXVII. Huru förmyndaren skall giöra räkenskap och sitt förmynderskap affträda.

§ 1. Ehwem som hafwer barnagodz under sin förwaltning, ware sig fader eller moder, eller förmyndare, skall wara förplichtad att författa riktige räkningar på barnsens åhrlige inkomst och utgift, och låtha them åt minstone hwart åhr öfwersee af barnens nästa fränder, eller och dher dhe eij äro, utaf rätten, eller den som rätten dertill förordnar. Finnes tå förmyndaren hafwa förwaltat barnagodzet med den troheet, flijt och åhuga, som en förständig huusfader skiöter och wårdar sitt eget, tå ware han thermed frij för alt åtaht, om igenom wattn, eld eller annan olyckelig händelsse utan hans förwållande något af barnagodzet kunde förfaras. Men försummas dhen åhrlige räkenskapen, tå stånde förmyndaren för all skadan.

§ 2. Will fader eller moder, eller then som barnagodz under förmynderskap tager till åhrlig räkenskap icke wara förbunden, eller antager sig barna egendomen och upfostringen för en wiss summa, tå sware till fulla hufwudsumman af samma barnagodz, och räkne intet theraf thet som på barnen kan kostas; och när barnagodz sålunda tages i antwardning, tå bör thet för barnen hwarcken siunka eller brinna, utan fult uthbetalas, när the myndige blifwa; ty skall och then som thet således tager, undantagandes fader eller moder, en full och fast borgen therföre sätta.

§ 3. När förmyndaren antingen till den omyndige, sedan han warder myndig, eller till en annor förmyndare sitt förmynderskap affträder, tå bör han uti närmaste slächtens eller någre af rätten tillordnades närwaro för dess förwaltning, på sätt, som förberört är, redo och räkenskap giöra, samt hwad han tå innehafwer med dess tillhörige böcker, skriffter och räkningar ifrån sig lefwerera, och sig behörigen qwittera låta, hwarmed han och, när det är skiedt, för widare tilltaht skall oqwald blifwa. Treskas förmyndaren, eller will eij redo och räkenskap för sig giöra, tå bör han af rätten wid förelagt wijte ther till hållas. Biuder han sig till räkenskap, och den myndige blefne uppehåller det, ingifwe då förmyndaren räkning för sig i rätten,

och om tå den som under förmynderskap warit innan natt och åhr effter det han mogande, eller jungfru sedan hon giffit, eller then ther utrijkes är, sedan han hemkommer, eij lagligen therpå talar, ware förmyndaren till intet wijdare answar eller räkenskap förbunden.

§ 4. Äre uti ett sterbhus flere förmyndare än en, giöre då hwar för sig räkenskap, och sware till det han om händer bekommit, om hwar och en af dem med wederbörande rätts och släcktens wet-skap och samtycke sin särskilte och wisse deel af den omyndigas egendom under sin förwaltning tagit. Men hafwa dhe samptel[ige] utan åtskillnat till hela förmynderskapet stigit, så sware the, och en för alla, och alla för en, till dens omyndigas medel, om någon af dem sine anförtrodde barnepenningar förslöste och intet hade att betala med; doch så att den som den omyndigas medel försatt hafwer, först ansökes så länge något hoos honom finnes att tillgå.

Cap. XXVIII. Om laga ålder och hwilcken sin egen målsman må wara.

§ 1. När den omyndige hafwer fyllt sine 18 år, tå ware han myndig och sin egen man, och giöre tå förmyndaren sig ifrån förmynderskapet frij, som förbemält är.

§ 2. Jungfru af hwad ålder hon och kan wara, må eij sin egen målsman wara; enkia ware sielf om sig och sitt rådande.

Cap. XXIX. Om förmyndarens löhn och wedergällning.

§ 1. Förmyndaren må till vedergällning för det beswär som hans förwaltning föllier, niuta hwad domaren sterbhusetz wilkor, och hans hafde omak lijkmatigt pröfwar, doch att hufwudstolen intet utan dess viktigare skiäl angrijpes, och att det noga ansees, antingen han för skylskapen skull, dertill warit förbunden, eller det elliest sielfwilligt effterstädt, eller och om han utan någon sin skyldigheet af rätten thertill blifwit förordnat. Så skall och förmyndaren dessutan bestås skiälige belöningar åth dhe betiente, som han till sterbhusetz angelägenheeter hafwer brukat, samt kost och resepenningar, när han antingen sielf uti den omyndigas ährender någonstädes resa, eller någon annan åstad sända måste.

Cap. XXX. Otacksamheets straff emot förmyndaren.

§ 1. Skulle någon, sedan han är myndig blefwen, belasta den som varit förmyndare med oskiälig process, eller elliest honom med otillbörlig sidwördat eller grof otacksamheet bemöta, sådant brott skall wara twebött, och af domaren med dubbelt straff ansees.

JORDABALKEN

I. Förslag till Jordabalk 1695.

Jorda Balck.

Cap. 1. Huru många slagz jordh är på landet och i stadhen.

§ 1. Trehanda slagz sielfägande jordh är å landet, crone, frelsse och skatte.

§ 2. Alla andre besittningz rättz såssom stadge¹, städie, sämie stubbe och hwariehanda annor rättz, hemman, hafwa ingen jordh-ägande rätt, uthan besittias allenast på wissa wilkår, ärfwas och skiff-tes eij heller annors ähn som löösöre syskon och slächt emellan.

§ 3. I staden är sielfägande jordh, frij och egen, stadzens, kyrkiors, scholars, fattigas eller hospitalers jordh och grundh.

Cap. 2. Medh hwad rätt och rättighet hwartera af ofwan-nembde jordh innehafwa och bisittias².

§ 1. Crone jordh må ingen effter denne dagh undan cronan kiöpa, eij heller till ewerdeligh gåfwa begiära³, skier thet, hafwe konungar⁴ som effter kommer macht den jordh för samma wärde igenlösa, som hon kiöpt ähr så och gåfwan återkalla. Kyrkio scholæ fattigas och hospitals jordh på landet eller i staden må hwarken bordtgifwas eller sällias⁵; skatte jordh som under rusthållds och till rustningsstamb ähr må eij förpantas eller försällias, med mindre att den sikh samma jordh tillpantar eller kiöper, will och kan den wahn-lige rustningen derföre uppehålla hwilket landshöfdingen medh härads-

¹ H: Res. på Ad. besw. 1668 § 24, Res. för Ridd. 1675 § 20, item cap. 31 § 1 Edzbl. LL., cap. 8 § 12 hujus tit. sup.

² BCD o. s. v.: innehafwes och besittias.

³ H: Kl. M:ttz res. d. 15 Junii 1689, Red. stadg. 1655, 1682 9 Dec., item R. St. förkl. 1682 d. 22 Nov., vid[e] ann. ad c. 4 § 5 Kongbl. LL. lit. i.

⁴ BCD o. s. v.: konunger.

⁵ H: Res. på Alm. b[esvär] 1683 § 8.

rätten äger pröfwa och ransaka förrän derå fasta gifwes. I lijka måto bör ej heller sådan skattejordh delas flere erfvingar emellan, uthan den som älst eller bäst der till fallen är och förmåhr rustningen widh macht hålla må dhe andre arfvingar uthlösa, om dhe annorledes sigh ej förena¹.

§ 2. Medh frälse jordh må rätter ägande handla som han siälff will kan och gitter effter lagh allenast hon icke så klyfwes eller dellas at konungens deraf tillstående ingäldh och knechtehålld derigenom förminskas och rubbas.

§ 3. Skatte jordh² må och så både kiöpas och sällias halfwa och fierdedels hemman sampt alla reda skattlagda sährskilt³ afråade ottendels men icke mindre; må och aldrigh skattskyllig jordh stycketahls från bohlby sällias eller förpantas mindre derå fasta gifwas⁴. Ej må heller et skatte hemman ibland flere fördelas eller sälljas än derpå pröfwes fullsittne wara; hwilket ransake häradz nembd⁵ medh cronofougden och hafwe dhen wåhld slijk jordh till hemmanet åter lösa som större dellen tillförne äger, doch måge hammarställen strömmar, skog och grufwedelar i bergzlagen här under icke begriipas, hwilka allaredo inrättadhe ähro, eller här effter inrättas och anläggias kunna, utan bohlbyarnes skada och afsaknad⁶, doch skall grunden af dhe bortsålde skogar i bergzlagen, sedan det afkåhlat ähr, wara till sina hemman igen förfallen; äga twenne härdar uti en smidia, ware the närmast hwar annan att utlösa, när härden till sahlu går.

§ 4. Stadge och stubbehemmans åboer och dheras erfvingar niuta besittningzrätt, så länge dhe förmå alla åhrlige utskyller betala, gårdarna wed macht hålla, och den tienst deraf giöra, som dem af rätta jordägande pålagd warder⁷; men sämie och städiehemman⁸ niuta sin bestämde tidh till goda, så länge sämian och städian wa-

¹ H: Skatte[jord] skall af arf[winge] lösas: Calm. Recess 1474, Stadg. ang:de skatth[emman] 1541, Res. på Alm. b[eswär] 1680 § 30, Plac. den 10 Jun. 1684, Landzh. Instr. 1687 § 37, Kgl. M:tz Br. till Landzh. N. 1687, Plac. 1677 om skat-sk[yldig] jords dehlning.

² H: Bona censitica, vide annot. ad cap. 30 Konbl. LL. lit. e. et f.

³ BCDEFH: skattlagda och särskilt.

⁴ H: Plac. 1673 d. 2 Majj, Placat om skattsk[yldig] jordz del[ning] 1677, Res. på Alm. besw. 1680 § 10.

⁵ A (i marginalen): tingz retten.

⁶ H: Landzh. Instr. 1687 § 37.

⁷ H: C. 29 Bbl. LL. § 3 ad fin.: hafwi engin wåld etc.

⁸ H: Bona emphyteutica.

rar; sällier och förpantar och någon sådana hemman, utan jordäga n dens lof och minne, hafwe förgiort sin besittningz rätt till samma jordh, med mindre honom slijke hwillkor uttryckel[igen] af konungen eller jordäganden förunte ähro, hwilkas undfångne bref bör witzord gifwas.

§ 5. Will någon sällia den gård eller huus, som å stadsens kyrkians, eller hospitalers grundh bygt ähr, han skall den stadens, kyrkians eller håspitalers föreståndare lagliga hembuuda, warder honom efterlåtit att sällia, gifwe till staden, kyrkian eller håsspitalet uti ehrkentzell den 30:de penningen af kiöpskillingen, så ofta gården sällias kan, förbryter sig någon här emot, böte 100 daler s:mt och ware kiöpet af intet värde. Frije och egne huus och tompter må man sällia och sig afhända, doch så att dhe icke fördelas, så att stadsens regularitet och tompstedhning der igenom rubbas och förderwas, eller ock i mindre deelar, änn ett hushålldh kan wara fullsittit uppå.

Cap. 3. Om laga fångh uppå jord huus och grundh.

§ 1. These ähro laga fång uppå jord, huus, och grund på landet och i staden. Förste är arf, andra är byte, tridie är kiöpfierde är gåfwa, fembte är pant eller wädsättning, siette är mätt eller utsökning¹; allt som här efter uti denna ballk liusligen finnes beskrifwit; så att det som annorlunda fångit, är ofångit inn till dess uhrminnes häfd åkommer, den ingen qwällia må, hwar om framdeles förmåles uti det 15 cap.

Cap. 4. Om arfwajord huru den lagliga ärfwas och förwärfwas² bör, så på landet som i staden.

§ 1. Arfwejord är den som efter föräldrar barn och syskon, eller andra närskyllte fränder ärfwes efter den ordning, som uthi Erfdabalken uppräknas.

§ 2. Klandras den jord sedan, då skall det med erfvingarne strax kundgöras, och sedan om något med rätta afgår, af dem ehr sättias och uppfyllas på sätt och wijs, som i Erfdabalken 16 och 17 cap. förmåles.

¹ H: Mätt: c. 27, 28 et 29 Tingmbl.

² BCDEFHI: förswaras.

§ 3. Kiöper eller bördar man arfwejordh, det ähr afdinge, dock bördemän sin rätt förbehållen, om hon framdeles igen förhandlas.

§ 4. Bördar mannen under warande echtenskap sin hustrus arfwejord, då äger hon macht wid mansens död dess erfvingar utlösa; samma lag wari och om hans jord inbördas kan.

§ 5. Nu kan fader erfwa sine barns mödernes jordh, eller moder fädernes jordh, willia dhe them sällia, hafwe then bördeman macht, jorden att återlösa, utur hwilkens bördh och ätt hon kommen ähr, fädernes fränder fäderne, och mödernes fränder moderne.

§ 6. Sällier man sitt eller sin hustrus fäderne eller moderne, och kiöper annorstädes jordh, huus eller tomt igen, det ähr arfwe och icke afdinge jordh, och ju skall alltidh wid död fall så mycket af afdingjord, om hon till är, sättias i stället, för den bortsålde arfwejordh å landet, förrän någon frijhet öfwer afdinge tillåtas må, fins eij så mycket fast gods, då tages dess wärde i penningar eller löösören, så mycket för det bortsålde uppburit ähr, och arfwingarne tillägges. Fins intet testamente eller förordning öfwer afdinge jordh wara, då niute rätta erfvingar utan åtskillnadh så liufft som ledt efter den döda.

Cap. 5. Huru jord å landet, eller huus och tomt i staden må bytas.

§ 1. Will någon sin arfwejord huus eller tomt bortbyta, anten jord emot jord å landet, ifrån landet i staden eller och utur staden och på landet, det står hwariom och enom fritt, enär han får fullt emot fullo, eller och för annan sin särskilta nytta och lägenhet medh mindre åsämias, blifwandes hwart och ett dens rätta arf, som det i skifte får, ehwad det ähr fäderne eller moderne; thet jordebyte må ikke klandras eller i staden hembjudas, utan efter laga uppbudh medh härads eller stadsens fastebref bekräftas, hwart och ett å den ort, jord, huus eller tomt äro belägne, utan att bördeman det hindra må, men kommer der uti både kiöp och skifte, och är kiöpet mindre och bytet mera, tå blifwer bytet fast, är skiptet mindre och köpet mera, eller och lijka mycket, tå dömmes jord i byrdh, som woro hon till saflu gången.

§ 2. Den jord, som således tillbytes från landet i staden, eller twärt emot, behåller samma natur, willkor och rättighet, som den

bortbytta, så länge den lefwer, som bytte, och i nästa arffall efter honom, sedan ware samma jord, huus eller tomt underkastadt landz eller stadzlagh, der hon är belägen, och äger så arfwingar emellan deelas.

§ 3. Eij må man sin hustrus eller hustru sin egen eller mans jordh huus eller tomt förbyta, panta eller sällia, annorledes änn uti det 9 capitlet Gifteballken säges. Om omyndige barns jord förhålles och som uti Erfdabalkken 26 capitlet förmäles; enkia må sielf lagl[igen] sin jord både sällia och gifwa, förbyta och panta.

§ 4. Kyrkiors, academiers och scholars, dhe fattigas och häspitalers gods må ikke häller bortbyttas, fastänn det synes wara till bättre utan konungens lof och minne.

§ 5. Willia grannar eller andra som sielfwa jordägande ähro, häfdebyte göra, sådant bör å tinge eller rådstugu lagliga kundgöras, och widh föresatte tijdh upphöra, med mindre det antingen der å nyo förlänges, eller till ewärdlig byte förändras, genom endheras lagfarande; uti odelt arf, der hinder emellan kommer, att fullkomblig arfskifte eij slutas må, kan och sådant häfdebyte tillåtas erfwingar emellan, doch så att ingenthera sin lott förwärrar, förpantar eller försällier widh boot . . . och allt ogillt, och uppfylle skadan till andra erfwingar, efter mätesmannas ordom.

Cap. 6. Med hwad rätt och hwillkor arfwe och byrdkiöpt jordh må sällias och bördas¹.

§ 1. Kiöper man annars mans arfwe eller byrdkiöpte jordh på landet, han äger det innan natt och åhr efter slutet kiöp, wed tinget tillkänna gifwa, och så lagligen uppbiuda låta, uppå 3 allmänne wanlige härads ting², hwilka uppbudh skola, sedan dhe inskrefne ähro uppenbarliga och omständeliga läsas och förkunnas hoo som sällier, till hwem och för huru stor summa penningar, will någon bördeman then jord börda, och derfore gifwa, som annor biuder, han bör innan natt och åhr ifrån första³ uppbudh sig uti rätten angifwa, och så många penningar insättia, hwilka af ingen måge i qwarstadh sättias, eller af någon annan lyftas, än kiöparen allena med rättens wettskap. Är kiöpet på wissa hwillkor och betalningztider ställt, bör och börde-

¹ H: De jure retractus.

² H: Cap. 2 Jordbl. LL.

³ A (i marginalen): »N. B. sidsta».

mannen det samma både niuta och fullgiöra, niutandes den andras oppbud till goda; men så åftta¹ nytt kiöp om jorden sker, skall han å nyo oppbiudas, och alltidh föruth ransakas, om den är tillförne med skulld förbunden och intecknadh.

§ 2. Så bör och jord, huus och tomt i staden², ehwad det är arf eller aflinge 3 måndagar effter hwar andra allmennel[igea] wed öpne dörar på rådstugun uppbiudas, samt nästa fränder så och naboer hembiudas igenom 2:ne trowärdige män, och kundgiöras, hwilken som sällier och kiöper, och för huru många penningar, sedan skola dhe wara förplichtade innom den dag, som om laga stämbning uti Rättegångzballken förmäles, ifrån den tidh hembudet skedde, effter hwars och ens orts aflägenhet sig förklara, om dee det huus eller tomt börda willia; och giälle i ofwantalde måhl intet ordaklander med mindre penningar uti laga tidh till rätta sättias³.

§ 3. Skulle nästa bördeman innom be[mäl]te tijdh den försålde jord, huus eller tomt icke börda willia, då stånde dem som längre bort i slächten, och doch rätta bördemän ähro, fritt innom 6 weckor⁴ å landet och 14 dagar i staden att börda, sedan hafwe nabo i staden äntå 8 dagar, lösa dhe eij behålle denn som tingat hafwer, och stånde huus eller gårdh i staden, alltidh på sälliarnes fara, inntill dess sig bördemän eller naboer förklarar hafwa, men sedan för kiöparens äfwentyr.

§ 4. Till aflinge jord utom börd å landet och ofrije tompter i staden äger bördeman och naboo ingen lösningzrätt.

§ 5. Twista män om bördzrätt⁵, tå äger den förträde som närmare är att ärfwa, effter den ordning som i Erfdaballken uppräknas. Hwillet skåde den rätt, der huus jord eller tomt belägen är. Ähre dhe bådhe jämskyllde, lösa hallft hwar, broder å landet 2 deelar och syster 3-diung, om jorden består af flere hemman eller flere åboer änn en tåla kan. Men i staden löse syster och broder lijka, om det huus eller tomt deelas kan, hwillet skåde borgmästare och rådth, och niute den förträde så på landet som i staden, som mäst tarfwar, eller tillförne fullsittin eij ähr.

§ 6. Är den försålde jord å landet i flere härader belägen, tå

¹ A (i marginalen): »inom buden».

² H: C. 3 Jordbl. StL.

³ H: Kgl. M:ts bref d. 1 Mart. 1671.

⁴ A (i marginalen): »angår uthmätt jordh».

⁵ H: Cap. 6 Jordbl. LL.

bör hwart och ett hemman wedh sitt rätta härads ting uppbiudas och der å fasta tagas, men twisten om bördzrätten utföres dher hufwudgården, eller dhe mäste gods belägne ähro.

§ 7. Är rätta bördeman öfwerмага, jungfru eller weetwilling, tå äger förmyndaren dheras rätt i acht taga, om han något af barna-godze hafwer händer emellan, hwar medh bördas kan, eller gifwe det rätten tillkänna, hwij han det eij giöra gitter, och wari saklös, och hafwi den omyndige framdeles på den bördzrätt ingen talan, så må och eij heller den myndige någon jord återwinna, som honom sielf eij lag[igen] tillhört, och han i rätten tidh eij klandrat hafwer.

§ 8. Ingen må stadga något kiöp eller byte med öfwerмага, jungfru, eller weetwilling om dheras jordh, giör det någon wari ogillt, och hafwe förmyndaren när han det wetta får, så och den omyndige sielff macht det kiöp eller byte upprijswa innan natt och åhr, sedan öfwermagi till sina laga åhr kommer, möö giff, eller weetwilling wettande warder, äfwen så dheras erfwingar, om dhe dess förinnan medh döden afgåå.

§ 9. Naborätt i staden äga icke allenast dhe som ett huus till-sammans bygt hafwa, utan och dhe, som jemte hwar annan boendes ähro; boo 2:ne lijka när, löse hällften hwar, om det huus eller tomt delas kan, hwar och icke skåde thet rätten hwillkendhera mäst om-tränger; ähr endhera naboo på två sijdor, eller går lius och fönster, wattudröp, rännesteen, eller annan sådan rättighet in i hans gårdh, der af han olägenhet hafwa kan, den äger och till naborätten för-tråde; samma lag ware om 2:ne huus på en grundemur, och medh en skilliemur oppbygde ähro.

§ 10. Kan någon skälig misstanka infalla om rätta kiöpskil-lingen, bördemannen, och köparen emellan, då äger bördemannen först insättia fulla summan efter kiöpebrefwets lydellse, andrage sedan sina skiähl inn för domaren, hwillken må hafwa macht effter saksens omständighet, att påläggia antingen köparen allena, eller och honom och sälliaren tillijka med sielff sins ede besanna, så myc-ket derföre wärkel[igen] utgifwit wara; annars må ägaren jord sin för-yttra, som han bäst kan och gitter¹, utan andras hinder. Tager någon mera penningar änn han sielff utgaf², böte 50 daler konungen

¹ A (i marginalen): »effter werdering för bondens conservation».

² A (i marginalen): »melioration».

målzäganden och staden eller häradet, om han ther till lagligen öfvertygat warder.

§ 11. Tarfwar man penningar till låhns taga, jord der med i byrd att inlösa, sig och dhe sina till godo, det kan ingen wägras. Men ej må någon andra bördemän eller naboer till förfång med annars mans penningar inlösa eller börda jordh, huus eller tomtt oskyldom mannom tillhanda, utan han henne å landet i 6, men i staden 3 åhr behåller, så framt han icke af fattigdom trängd warder, den jordh huus eller tomtt att sällia, hwillket af rätten undersökies, hwarföre han det göra will; gör det någon böte 50 daler¹.

§ 12. Eij må kiöparen eller² sälliaren bördemannen till förfång, sitt en gång gjorde kiöp upphäfwä, eller uti något annat contract förwäxla, icke heller något byte under skeen upprätta, bördens der medh undwijka, skeer sådant och märkeliga pröfwäs, ware ogillt, och böte dhe bägge hwardhera sina 50 daler.

§ 13. Nu kan den man som jord, huus och tomtt å landet eller i staden äger, så gjäldskyldiger blifwa, att hans fasta ägendomb måste gå hans gjäldenärer till betalning, af hwillka den ena för den andra kan laga inteckning och förmåhn hafwa; tå gifs den af gjäldenärerne witzzordh, som till alles nytta och betalning mäst biuder, och hafwe ingen bördeman wäldd att påstå wärdering deremot, utan gifwe så mycket som annor biuder, om han den jordh huus eller tomtt börda will.

§ 14. Sällier någon 2:ne en jordh, huus eller tomtt, då gifs den witzzordh, som först kiöpte, med mindre den senare genom börd-, nabo- eller annan rätt der till förmon äger, och böte den som bägge ett sållde för ohemult, hwar siette penning af kiöpesumman, och rätte förste kiöparen allan skadan upp.

§ 15. Hafwe ingen sysloman eller åbo wäldd att sällia förbyta eller förpanta sin herres jordh, huus eller tomtt utan han hafwer hans öppna bref och fullmactt der till, hafwe och ej heller någon macht, att dömma öfwer någons mans jord, huus, tomtt eller andra ägodelar, utan jordägande eller [o: ärr]³ lagl[igen] stämbder, icke heller att sätta någons mans jordh eller afgjälld i qwarstad, så länge den i handom hafwer will för rätta komma och för rätta swara. Dömmas dessa måhl hafwe ingen krafft⁴.

¹ H: Cap. 5 Jordbl. StL.

² BCDEFHI: och.

³ BCD o. s. v.: ärr.

⁴ H: C. 28 Tingmbl., c. 30 Jordbl. LL.

§ 16. Kommer någon twist köparen och bördemannen emellan om jorden är lagl[igen] uppbuden eller ej, tå bewijse det å landet medh härads och i staden med stadsens dombook, hwadh tijdh det skedt ähr, med hwilka oppbudh fastebrefwen öfwerens komma böre, och tå gifwes den witzordh; till hwilken ända och i alla fastebref införas bör tijden när hwart och ett uppbudh är skedt, och gifwes intet fastebref i staden ut, förr än hembudzmän sin förrättning mundt- eller skriftl[igen] in för rätten tillstått och betygat hafwa. Och hafwe ingen wålld den jord mehra qwällia, som en gångh så ward ähr, förty tå lagl[igen] är wardt för enom, så är wardt för allom dem som framdeles klandra¹ kunna.

§ 17. Är thet afgjårdaby och skatte som sålldes utom bördh, tå äger bonde i bohlbyen wålld den jordh att inlösa framför oskyll- dom mannom, och det är naborätt² å landet, hwilken med hembudh skee bör, men ikke må sådan jordh afhysas, eller under bohlbyen läggias, så att cronones eller frällsemannens inkomst deraf förminskas, utan stände lijka som förr i alla utskyllder. Samma lag ware om skatte obebygde utjordar och uhrfielder, ehwad dhe inn eller utom bördh till sahlu gåå, allenast att dheras ränta jorden efterföljer.

Cap. 7. Huru man må sin arfwejord huus eller tomt lagliga bortgifwa så och om aflinge och byrdkiöpt jord, samt morgongåfwa i staden och på landet.

§ 1. Will någon emädan han lefwer af sin arfwejord på landet något ewärdeliga eller på listidh skänkia, han³ må ej mer bortgifwa än hwar 10:de penning⁴, hwad der öfwer gifwes, hafwe arfwingarne macht att återkalla, när han död ähr, som gifwit hafwer, gifwer någon mera än sagt är, och nästa erfwingar säija ther ia till, hafwe ingen efterkommande erfwinge eller längre bort i slächten wålld å then gåfwo tahl, som rätta erfwinge en gång samtyckt hafwer; om testamente talas i Erfdabalken 10 cap.

§ 2. Tilltränga fader eller moder sedan dhe inga lösörer hafwa, sin jordh och huus för sin födo utgifwa⁵, den äga dhe sine barn

¹ E: qwällia.   ² A (i marginalen): »NB naboret i by och gårde».

³ G: arfwejord å landet bortgifwa, ewärdeliga eller på listid, han.

⁴ H: C. 19 Ärfdbl. StL., Testm. ord. 1686 § 1. ad fin.

⁵ H: C. 31 Jordbl. LL.

tillbiuda, och af rätten föreläggia låta, huru mycket hwart åhr till förtäring skall gifwas, hwar emot dhe och skola föda sina föräldrar, äldsta barnet först¹, sedan hwart effter annat, som dhe äro äldriga till, broder effter broders lutt, och syster effter systems lutt, och aftage hwar sin deel som han fått hafwer, när framdeles effter den döda erfwas skall, och alla arfwinga skifte det åter är; hafwer fader eller moder ingen jordh eller lösöre, tå äga barn, som förmå, dem uppehålla och föda utan wedergällning², giöra de det ej stånde till rättens skärskådan, huru mycket dhe dem åhr[igen] till föda effter dheras embne gifwa skola.

§ 3. Wela eller kunna barnen ej emottaga och kåsten uppehålla, eller åhro dhe ej till, då sökie sig föräldrar om först hoos nästa släckt, som elliest ärfwa skulle, neka dhe, så sökie sig om annorstädes, som the bäst kunna, och hafwe barn eller arfwingar ingen åtalan till den jordh, som så för födo uppgången åhr³.

§ 4. Gifwer man jord, huus eller tomt i medgift till son eller dotter eller till sin hustru i morgongåfwa, förhålles der med som i Gifftermålaballken stadgat finnes.

§ 5. Kan den som godset anten ewärderligen eller på lifztidh undfått, öfwerbewijsas, att hafwa giordt eller giöra gifwaren eller hans barn någon märkelig otiensst, otrohet eller wanheder, hafwe då han eller dhe macht den samma gåfwa återkalla om dhe willia.

§ 6. Af stadz-jord, huus, eller tomt må man gifwa hwar 6:te penning, ehwad hon är ärfd eller aflad⁴, jembwähl och till sin födo och nödortft sällia som dhe bäst kunna, allenast hon barnen hembiudes, om hon till sahlu går, som i det 6 capit[let] omtalas.

Cap. 8. Huru jord må pantsättias och återlösas.

§ 1. Pantsätter någon sin jordh huus eller tomt för reda penningar eller penninga wärde, det skall allt till wiss summa och prijs uträknas, och dag föreläggias, huru länge den pant stånda må, och då med samma mynt om det finnes eller dess fulla wärde i annat

¹ H: Dict. cap. 31 § 1.

² H: Barn få sig icke undan draga at föda fader eller moder än the orka: Exod. 20: 12; Math. 15: 4, 5, 6; Syr. 3: 9.

³ H: Conf. Tiggars. ord. 1642 § 4, Kyrk. ord. 1686 c. 28 § 13.

⁴ AH: »Erfdb. StL. cap. 20 § 7». Sannolikt afses 1694 års förslag till ÄB.

gångbart, effter som det utlänthe den tiden wärdt war¹, återlösas och betalas; låter pantäganden sin pant på häradztinget å landet och rådstugun i staden inteckna, niute sin säkerhet för allom them, som sedan genom pant, köp eller byte wela sig den jord tillägna; löser ej den som pantsatte, wed föresatt tidh, eller niuter den² förlängning på, låte då pantäganden den samma på landet wid 3 häradz ting och i staden 3 måndaga, som annor köpt jord uppbiuda, och naboen hembiuda, samt emedlertidh lagl[igen] wärdera, i fall dhe annars om wist prijs sins emellan eij föreenas, löser eij jordäganden innan 3:die uppbudh, för så många penningar hon pantsatt är, hafwe då dess bördeman wälld, arfwjord på landet att inlösa innan natt och åhr effter första oppbudet, om han pantesumman, så och hwad panten högre wärderas insätter, som 6 cap. säger. Wärderas jorden för mera än hon pantsatt åhr, niute det jordäganden, wärderas hon för mindre, niute pantäganden sin fyllnadh af honom som pantsatte, så framt han med panten eij till fyllest förnögd åhr, dock att allt hwad panten emedlertidh af sig kastadt, kårtas först på räntan sedan på hufwudgjällden³, dåch⁴ må ingen twingas sin förskrefne och intecknade eller lagfarne pant afträda, om äganden eller bördeman den i rättan tijdh eij inlöser, eij heller förr än han sin betalning rättel[igen] niutit, mindre annat än redo penningar, eller det han siellft åtnöjes, kan derföre taga⁵.

§ 2. Eho som förpantar jord, huus eller tomt till flere än en, utan then förras wettskap och samtycke, eller för högre än att dhe bägge kunna niuta af jorden sin betallning, böte siettedelen af summan, och behålle dhe⁶ första sin pant, om den senare icke hafwer sin rätt förr intecknat eller panten wärkel[igen] sig tillägna låtit och tillträdt⁷.

§ 3. Låta 2:ne panthafwande wid ett tingh eller på en rådstugudagh sin pant inteckna, niute lijka rätt, oacktadt att den ena för den andra kommer, doch innom en tingz tijma å landet och rättgångs dag i staden.

§ 4. Komma 2:ne till ting eller rådstugu, den ena hafwer en allmän förpantning på all ens egendom, den andra på en wiss förskrefwen pant, niute han förträde till sin wissa utuämbe pant till

¹ A (i marginalen): »myntet kan eij præjudicera egaren under . . .»

² BCD o. s. v.: der.   ³ H: C. 7 Jordabl. LL.   ⁴ EF: och.

⁵ BDE o. s. v.: åtnöijas kan, derföre taga.

⁶ BCD o. s. v.: then.   ⁷ D: tillägna låtit.

dess han betallt blifwer¹; skiuter af den något öfwer, komme det den allmänne förpantning till godo. Är annor förpantning äldre, och förr intecknadh, hafwe den för den senare alltidh förträde, till all den egendom som finnes, der inteckningen giordh ähr.

§ 5. Hafwer någon en blått förskrifning eller underskrifwen räkning utan pant, och låter den inteckna, der hans gälldenärs gods belägne ähre, sådan inteckning hafwe och för andra fordrande för- måhn, och komme öfverskättet dem androm samt[lige] till godo, hafwer och någon tillförne wunnit domarens eller befallningshafwarens infördzell i något gods, då äger densamma witzord fram för alla andra som ej förr inteckna låtit. Löösöre pant behålle den, som i handom hafwer till dess han betallt ähr, som framdeles i Rättegångz- eller Handelsballken skils.

§ 6. Kan den ena hafwa sin pant lagl[igen] intecknadt, och en annan undfår sedan befallningzhafwandens infördzell, då äger äldre inteckning witzordh och för måhn; ähr infördzeln äldre, grundandes sig på domb eller partens² egen bekiännelse, niute då sin infördsell till godo, om the lijka till tingz eller rådstugu komma.

§ 7. Allestädes der man niuter konungens domarens, eller befallningzhafwandens qwarstadh eller infördsell, uti fast eller lös egendomb, den bör äfwen i rätten angifwas, och intecknas, så framt den witzord för andra gifwas skall.

§ 8. Dör eller wijker gjäldskyldiger man staden eller landet, uthom dheras wettskap, som han skyldig är, och lembnar effter sig fast eller löös egendomb, wari all inteckning ogill som skeer hos domare eller befallningshafwande, sedan det bewisligt ähr att den skyll- dige dödh blef, staden eller landet rymbde³, och ware hwar och en lijka till egendommen berättigadh, enär den samma dem emellan delas skall, och briste mark om mark, om det ej tillräcker; samma lag ware om förskrifwen pant, den der ej förstånden eller tillförne icke lagligen intecknad ähr.

§ 9. Wid hustruens, öfwermares, jungfrus och wettwillingz jordz pantsättiande, wari samma lagh, som tillförne om sälliande stadgat är, och gånge ju alltid 2 delar af bondens emot tridiung af hustruns ä landet, men i staden lijka.

¹ A (i marginalen): »NB om ej tillräcker».

² EF: partemes.

³ H: Kl. M:tt R[åds] Bref d. 18 Apr. och 4 Majj A:o 1700.

§ 10. Sätter någon sin jord, huus eller tomt i pant och gifwer der strax wärkelig införsell uti med så skiähl att långifwaren skall bruka pantens afkomst, så länge penningarna borto blifwa, wari det gillt som dem bådom äsämier, doch så att en likhet någorlunda skeer emellan lånet, och den nytta som af panten flyta kan.

§ 11. Ingen pantz innehafware, må sin i händer hafwande pant till nytta eller wärde förringa, ej heller utan ägarens willia der på giöra annan kostnadh, änn den som till pantens nödiga uppehållande och försvar tarfwat, gör han det, hafwe intet derföre att fordra, utan uppehålle honom effter lag och husesynsordning¹.

§ 12. All pantejordh huus och tomt, som ej förstånden är, skattes som lösöre, när den erfwingar emellan delas; och ehwar jordh huus eller tomt går i betallning, till sahl i skifte eller mätning, tå niute åboen alltidh laga fahrdagh².

§ 13. Ther en allmän förskrifning till all ens egendomb eller ingen wiss pant förskrifwen ähr, bör jord hus eller tomt icke angrijpas, förr än reda penningar eller lösöhre först uttagne ähre, effter som om mätning widare i Rättegångzballken förmåles.

§ 14. Pantsatt och för wiss gjälld intecknadt jord, huus eller tomt må ingen domare för en annan oppbiuda till sahl, förr än fullleliga bewijst är den samma från sin förra pant wara löös och frij giordh; skier det, ware krafftlost och niute intecknade panthafwaren sin laga förmahn, oachtadt fasta åkommit woro.

Cap. 9. Om laga mätning och utsökn.

§ 1. Ehwarest mätt³ eller utsökn ske skall der ingen wiss pant förskrifwen ähr, utan för annor gjälld eller brått, sedan reda penningar, lösören, gängande fää, höö och sädh, utstående wiss skulld, som strax infordras kan, är utgången, tå hafwe den gjälldskylldige macht, att nämpna hwad han will af fasta egendommen låta i betahning gåå, antingen i staden eller på landet, arf eller aflinge efter mätsmanna ordom, 3 å hwarthera wägnar, förutan häradshöfdingen å landet, men i staden efter borgmästare och råds wärdering; nöjes

¹ H: Cap. 11 § 1 Kiöpmb. StL.

² H: Vid[e] not. ad cap. 5 lit. f. et cap. 16 lit. e., Giffmb. LL.; c. 1 § 2 h. tit.

³ G: mätning.

endera parten icke med första wärdering, söke annor och 3:die; hwar widh och det förblifwa skall¹.

§ 2. Hwillken som wärderingen eij åtnöjes, ware pliktig å landet wid nästa ting, men i staden innan 3:die rådstugudag, begära en annan, försumar det någondhera, stånde det som giordt ähr.

§ 3. Alla wärderingzmän, som förr eij edsworne ähre, äga sin edh giöra, att willia och skola så wärdera, som dhe siellfwa willia både kiöpa och sällia, om dhet dheras woro, utan att wara plichtige det att behålla, som dhe wärderat hafwa.

§ 4. Hafwe ingen fordrande macht, träda till någon fast egendomb, som honom intet förskrifwen ähr, icke heller under allmenna förskrifning af egendom, förr änn allt löst utmätt ähr, och der den skyldige antingen intet will eller kan såsom frånwarandhe ägare eller arfwinge, hustru, omyndige barn, wettwillinge etc. något wist utnämna² då gånge först det fasta i staden, tomt och så huus, sedan uhrfielld och utjordh å landet, så strögodz, förr än sätegården, eller bostället angripes, doch den skyldige eller hans hustru, barn och förmyndare alltidh wahlet, hwad han eller dhe mista willia, förbehållit.

§ 5. Eij må för någrom mätas, förr än han der till lagl[igen] stembd och dömbd är, som i Rättegångzballken skills³.

§ 6. Så offta bonden saker warder för brutt sin, tå skiffes hustruns lutt ifrån både i jordh och lösören, bryter hustrun och bonden fälles med lag, bötes af hennes gods och andeel⁴.

§ 7. All den jord, som således utmätes på landet uppbiudes som kiöp och pant, doch icke förr än alla 3 wärderingar ähro förbij, om dhe begäras, löser eij bonden siellff eller hustrun innan natt och är effter första oppbud, hafwi tå bördeman 6 wekkor, och naboen i staden äntå 14 dagar, som i det 6 cap. om kiöp stadgat är.

§ 8. Hafwer bonden eller byaman hoos sig inne tijonde, afradh eller annor åhr[ig] skatt, hushyra — huselega — förtient löhn, inlagz penningar, eller hwariehanda andra pertzedlar och förtrodt gods, bolagz penningar i handell, dhe må eij i mätt gånge, om det fulleligen bewijst warder.

¹ H: Stadg. ang:de Exec. 1669. § 6, 8, Kl. Mittz Bref d. 15 Oct. 1684. Huc pertinet etiam Kl. Mittz Br. 1684 d. 15 Octob. — Res. på Öfwer Ståt. Förfr. 1685 § 2.

² H: Debitor bör medelst edzpflicht tillhållas medh contante penningar eller lösöron at rätt giöra, innan det fasta tages, Kl. Mitts Br. d. 15 Octob. 1684.

³ H: C. 6 § 13 hujus tit. ⁴ H: C. 27 § 2. Tingmbl.

**Cap. 10. Huru alla kiöp, byte och gåfwor skola göras,
lagföllias och stadfästas.**

§ 1. Alla kiöp, byte, och gåfwor skola skriffte[ligen] upprättas, och der uti förmålas de hwilkor, hwar uppå sig kiöp, byte eller gåfwa grundar, hwilka medh 2:ne wittnen skola bekräftade warda, och när dhe utan klander, som här ofwan förr är förmällt, lagbudne och lagståndne ähre, tå äger häradshöfdinge å landet sitt bref derå gifwa af thetta innehåll, thenne man afhänder sig och sina erfwingar sin jord, lagbudne 3 gånger och lagstånden, så mycket i det härade sochn och by, medh allt det der till ligger, och med rätta lyda bör innan gårdz och utan, för så många penningar eller på det sätt genom byte, gåfwa, för den jord igen etc. och tillägnar den samma sin kiöpare och hans erfwingar till ewärdeliga tijder, och hafwer nu inför rätten giort der uppå handsträckning, och these tålf sutto i nembden och äro der fasta åth.

§ 2. I staden gifwes sammalede fastebref, när köpet är lagbudet, hembudet och lagståndet sedan frijskilling är gifwen, och handsträckning skiedt, hwilket af stadsens borgmästare och secretario underskrifwas skall, och må intet fastebref, utgifwas i staden¹, förr än sälliaren in för rätten giordt till kiöparen handsträckning och tillstått sig fullleligen betalt wara, och skall införas huru många allnar det huus, gård eller tomt i bredd och längd håller, och emellan hwad gatur och grannar² han belägen ähr.

§ 3. Nu kan sälliaren siuk wara att han till rådstugu ej komma gitter, eller och annor laga förfall³, gifwe tå en annan skriffte[lig] fullmakt, eller muntelig med 2:ge wittnen tillstånd å hans wägnar handsträckning giöra, och hafwe sedan ingen mackt, att förebähra kiöpesumman icke tillfyllest ehrlagt wara.

§ 4. Warde jordebref förderfwade, förkomme genom wädelld, krig eller annan olyckelig händelse, tå äge stadsens och häradz dombok witzord, att fultyga hwad sant är i dy måhl, och gifwe der häradshöfdinge å landet och borgmästare och rådth i staden nytt bref å, och niute derföre lijka som det förre, som stadgas i Rättegångzballken.

¹ F: utgifwas på landet eller i staden.

² E: grännor. — F (ursprungligen): »grännor», ändradt: »grannar». — H (ursprungligen): »gränder», ändradt: »grannar».

³ BCDEFHI: förfall hafwa.

Cap. 11. Om hemull och klander i jordefång, ock om laga häfd.

§ 1. Ehwar som till annan sällier, förpantar, eller bortbyter någon sin jordh, han äger den hemula, lijka så kiöparen sin utfaste kiöpesumma, och hwillkor fullgiöra, kommer ther något klander uti, tå skall den förra ägaren framkomma, kan han den hemula, så att han som jorden undfått, får den oklandrat behålla, stånde det fast, som giordt ähr, gitter han eij, gånge then till jordh, som henne mist, om ther på innan laga tidh talt ähr, som här effter förmäles, och kiöparen sökie sina penningar igen af honom som sålldt hafwer.

§ 2. Hafwer den som sållde icke fulla penningar uppburit, och doch i kiöpebrefvet qvitterat emoth kiöparens försäkringz skriff, hafwe macht uppå kiöpet att tahla in till dess fasta åkommer, men sedan äger han ingen tahlan framför andra på sielfwa jorden, utan sökie sin betalning, lijka som all annor giälld och skulld.

§ 3. Ähro flere hemulzmän än en, tå lede hwar från sigh, till sin man, och böte den som intet hemula kan 6 daler och dhe andra ware saklöse, hafwer han sig den jord med wåld tillägnat, böte 40 daler s:mt, och rätte allan skadan upp, kiöpt gods ifrån cronan må ingen högre sällia, än han dem sielf kiöpt hafwer¹; hafwer hemulsman medarfwingar, them äger han sielf tillsäija, om han dem till hemulsman² med sigh binda will.

§ 4. Winner någon jord, huus eller tomt med domb för afrads dag å landet, fardag i staden, han äger och niuta räntan eller hyran deraf för det åhret: men medh afradh, höö och sädh wid jord, som genom kiöp, byte och gåfwa undfås, förhålles effter den afhandling der om giöras kan.

§ 5. Är jord emot jord förbytt, och går enom ifrån, tå må han hålla sig igen till sin bortbytte jord, så länge han är i dens andras eller hans arfwingars händer; men är hon emedlertidh å nyo förbytt, bortsålld, och laga fasta åkommen, förpantad, in-tecknadh, eller lag[igen] utmätt, tå äger han den jord ingen tahlan, utan hålle sig till sin fångeman och hans egendomb, som han bäst kan och gitter.

§ 6. Söker någon uti laga tidh genom arf, som i Årfdabalken förmäles eller annor rätt, den jord, som en annan medh kiöp eller byte fångit, gitter fångeman hemula, stånde det giordt ähr, och han

¹ A (i marginalen): »obs. melioration.»

² BCD o. s. v.: hemulsmän.

sökje sin man; kan fångeman ej hemula, tå går den till sin jord, och söke them¹ andra sin fångeman, som han bäst kan.

§ 7. Nu kan fångeman uthom lagsagu eller utrijkes wara, niute then tijd att framkomma, sedan det honom kundgiort blifwer, som i Rättegångzbalken förmales; kan han bewijslig förfall hafwa, wari lag samma, och stånde jordh huus eller tomt i qwarstad, till dess han framkommer.

§ 8. Hafwer någon jord, huus eller tomt oqwalld och ohindrat uti 3 åhr, sedan then lagbuden och lagstånden åhr, then må ingen qwällia, oachtadt att någondhera af fångemån skulle brista i hemulande, utan sökje den, som jord, huus eller tomt bortmist, honom som förmenar² sig dem afhändt, och ohemult sållt, som han bäst kan och gitter, hwillken honom all skada uppfylla bör, med jempn godh jord, huus eller tomt i så goda läge och böte 6 daler för ohemult. Men är ther wålldzwerk i kommen, betale alle åhrs räntor eller hyra och böte 40 daler till treskiptes; hwilcket allt är till forstå om then jord någon borthandlat, som han sielf ej rätteliga ägt. Om bödrätt och dess klander, är stadgat uti 6 capitlet; jungfru öfvermaga, weetwilling, utrijkes och fången man niuta desse 3 åhr sedan möö giffit åhr, öfvermaga myndig, weetwilling wettande, utrijkes hemkommen, eller fången frij warder.

§ 9. Är rätta fångaman dödh, ware hans erfvingar hemulsmån, och plichtige att ehrsättia jorden, men för böterne frij, hafwa the sig arfwet lag[igen] afsagt eller afsäija, när twist uppkommer, ware så wäl för ehrsättiandet som böterne frije, som i Erfdabalken förmales; hafwa barn bördat sine förälldrars bortsållde jordh, wari lag samma.

§ 10. Allt laga oppbud inteckning och fasta skall skee på häradztning, eller å rådstugu, ther jord, huus eller tomt är belägen, der skall och all³ laga klander göras, som jorden är uppbuden eller intecknad, skeer det annorstädes, hafwe ingen kraft.

§ 11. Öfwerdrager någon sin rättighet, till något gods, huus eller tomt, eller det sällier och byter åt en annor, och will derföre ej i hemull stånda, sådant bör han sig uti brefwet uttryckel[igen] förbehålla, annars wari han till hemull förbunden, lijka som i alla andra jordekiöp, och hafwer dher ingen undflycht före.

¹ BCD o. s. v.: then.

² BCD o. s. v.: som han förmenar.

³ D: allt. — H: alla.

§ 12. Yppar sig ägotwist grannar emellan om råå och rör eller annan bohlstada skillnadh, dher icke dhelas om rättigheten till siellfwa byen, heel, hallf eller fierdedeel, ther till äger eij hemulsmann kallas, utan försware kiöparen sine gräntzor, som han bäst kan och gitter, dock ware hemulzmannen plichtigh att meddela kiöparen all den underrättelse, bewijs och skiähl, som i hans wärio finnes. Förhåller han them och warder ther till öfwerlygat, upfyller den ledne skadan effter mätesmannas ordom. Går skadan till $\frac{1}{4}$ deln af hela byens värde, eller deröfwer, stånde då till kiöparen hwad heller han will det köp hålla eller eij.

§ 13. Uthi stadzgodz äger sälliaren alltidh hemula allnetalet, och den utlåfwade frijhet på huus och tomp, och hafwe ther ingen enskyllan före.

Cap. 12. Om råå och röör eller tiäldro, samt andra bohlstada skiäl¹ byar emellan².

§ 1. Röör uppå slätta landet bör bestå af 5 stentar, 4 utan och 1 innan, som kallas hiertestenen. Af desse bör hiertestenen wara störst, $1\frac{1}{2}$ alln öfwer jorden, dhe andra 3 qwarter, alla medh steen underskoladhe, och så stora att dhe ähro mera än mans börda, och så satte, att dhe sina³ kanter framföre och baakeffter hiertestenen wijsa streket, tädan rågången kommer, och dijt han gå skall. Och må eij någon rågång komma inn på hiertestenen genom öpen gaffwell, icke heller på flata sijdan, utan uppå kanten eller ryggen af hiertestenen öfwer en af dhe omliggande stentar tädan linien kommer; eij må heller någon rågång ifrån hiertestenen annorledes utgå.

§ 2. Stöta flere byar tillsammans eller stadna uppå ett rör änn 2, tå bör hiertestenen der effter beskaffat wara, så att en trekantig steen skillier 3 bohlstader och en fyrkantig 4, ju så, att dhe omkringliggiande öfwerensstämma medh hiertestenenens kanter, så wäl i utgående som inkommande. Thesse röör böra hafwa sina utliggiare, eller dhe stentar som utwijsa streket ända fram, till nästa laga rör eller änderåå, icke längre från hwar annan, än att man med roop dem emellan höra kan, och rätta streket der genom förfara. Lijka så böre och rören beskaffade wara, enär rågången antingen stadnar

¹ BCDEFHI: bolstadz skilnader.

² H: C. 27 Bygbl. LL.

³ BCDEFHI: med sine.

eller gaflar, eller och för andra emotstötande ägor, en annan ledh och twärstreck tager.

§ 3. Uppå dhe orter, der oländig, berg och skogmark är, jembwäl och i dhe landskaper der sådant tillförne af ålder och uhrminnes tijder har brukeligit warit, må och en steen eller tiälldra, som medh andra flere omskolat ähr, och medh sin omwäxte måsse efter stenens art dess ålder utwijsar, för röör giälla, enär han har sina behörige kanter effter ortens beskaffenheet, och skolader är effter landsens sedwänia, samt hafwer sine wijsestenar uthi samma strek, till den andra hufwud[-] eller ändaraen, som der emot swara bör, hwillken skohlning eller kista bör så beskaffat wara, att man der utaf så wäl som ledestenar kan see huru hiertestenen stådt hafwer, i fall den rubbat eller bortkastadt wore; doch må icke alla stenar som lijknellse der till hafwa, för röör skattas, utan allenast dhe som af ålder derföre hålldne warit, eller dess kista eller omskohlning måsswäxte och med laggille wittnen eller ågångne dommar befästa, och byahäfdn bewijsa kunna. Rör och råmärken måge eij utan nöden så fordrar sättias på nedrige orter i måssar eller kiärr, uthan på fasta och höga rum, dher de wäl synas och bestå kunna, så att dhe eij nedersiunka, eller på sijda falla och rågången der med förwilla.

§ 4. Eij må flere stenar än 5 röör heta, med mindre att icke några ähro utan före lagde, såsom broar eller utliggiare, dhe der streket utwijsa skola; fyra, 3 eller 2 stenar måge eij heller råå heta, eller för laga skiähl skattas bohlstäder emellan. Men i byamåhl och tegeskifte grannar emellan gifs enom stenom witzordh, dock icke vidare, att¹ om någon finner sig märkeliga förfördelat emot sitt öhretahl eller tunneränta, då må honom jembnkning tillåtas, så framt han äger $\frac{1}{4}$ -dingz hemman i by, som i Byggningsbalkens 7 cap. förmäles. Ändarör i byamåhl skola effter ortens belägenhet, medh breda eller kantiga stenar utmärkas².

§ 5. Eij må jordfasta och orörliga stenar för lagl[iga] råmärken skattas³, med mindre att uppå dem andra laga 5 stena rör kunna lagde wara, eller dhe medh särdeles märken uthuggne ähro, så att giörliga pröfwat kan, dem der till utwalde blifwit.

¹ BCDEFHI: än att.   ² H: C. 27 pr. Bygbl. LL.

³ A (i marginalen): »brukas mycket».

§ 6. Alla konungens enskilte parker, mallmgrufwor, landz, häradz, sochne och bya allmänningar, bohlbyar, afgiärde, och afråde skattlagde hemman, större eller mindre bergzbruks och grufwe skogar, utängiar och utjordar, uhrfiällar och odallqwarnar, som någon jordh äga, böre med råå och röör omlagde wara, hwilla om dhe finnas, ware som det af ålder warit hafwer, finnes dhe eij, utan gamla giärdesgårdar och forna gårdzstodar, tå gifwes dem witzord byar emellan¹. Ligger åå, siö eller sundh bya emellan, dhe måge och bohlstadz skiäl wara, om dhe af ålder derföre hålldne warit, och inga råå och röör till ähro². Finnes uti skog eller löth och öppen betesmark byar emellan inga råå och röör, ström eller gamla gårdzstodar, då dele sig emellan effter öre och örtug, ehwad det är dödhwedz eller bärande tres [o: *träds*] skog. Ligga flera byar inom en wärnkallader rågångh wari lag samma, och dela sig bya allmenning emellan, effter öre och örtugh, pund och tunneränta³.

§ 7. Liggia 2:ne byar sidolångz wid siö eller sundh, äge tå halfwa siön hwar byen, ligger hollma mitt i siöen eller ström, wari lag samma, ligger han ettdhera landet närmare, hafwe then hollmen som wattnet äger. Flottholme hafwer then som honom kan widh land sitt fästa. Ligger by wid siöända, tå äger hon så mycket i siö, som hans bohlstad och rågång å bägge sidor medgifwer, allt inn till dess diupasta wattnet emottager, det äger för allom dhem som kring om siön boo⁴, allmenningz fiskie wara⁵.

§ 8. Landskapers häraders och sochnars skillnader, böra medh stora stenar utmärkias, så att hiertestenen i 5 stena råå, eller uti det omskolade enstenes röret, åtminstone ähr 2 al[na]r högh, lijka så cronones enskijlte parker, allmenningar och fredkallade skogar, och hafwe ingen wålld på them torp upptaga eller skog rödia eller swedh giöra, annorlunda änn uti Byggningzbalken förmäles, af dem som reda skattlagde ähro, tage konunge skatt och eij härade gifft, som fordom.

§ 9. Kunna sådane parker och fredkallade skogar, eller och andra bohlbyars enskijlte ägor, sträckia sigh öfwer landz- härads-

¹ H: C. 14 § 5 Bbl. LL.

² H: C. 27 § 1 Bbl. LL.

³ A (i marginalen): »Pund rentans olijkhet, dito penningarentan och dess... , dito om owisse rentan».

⁴ A (i marginalen): »NB. och bohlbys rett ega».

⁵ H: C. 26 § 1 Bbl. LL.

eller sochne skillnader¹, då böre dhe medh sine särskillte råmärken wara omlagde, hwillka klar[igen] bewijsa kunna, huru långt samma ägor sig sträckia, doch landz- häradz- och sochne strängen orubbat. Men ingen allmenning sträckie sig öfwer sitt landz- häradz eller sochne-skillnad, och rätta råmarke.

§ 10. Såsom tomt är åkers moder så bör den och äng till-säija, så wäl innan bys, som uthom, engstegar skogztegar, efter skogzteg, kommer rörtegar, som går i wattnet uth, han äger fiske-wattn, warp och wärkar skiffa, så att hwar och en innan bys får efter öhre och örtugetahl, pundh och tunneränta, eller och utan bys effter sin rågång emot sin granne, så mycket honom medh rätta bör; ty att den äger wattn som landh och strand äger; och der skola rååstenar sättias, som till siös wijsa².

§ 11. Uthi stadhen bör alltidh stadzens tomtebook med borgmästare och råds utgifne bref, wara hwar och en i staden till dess, huus gård och tomt en säkerhet och effterrättelse.

Cap. 13. Om dens straff som råå och rör rubbar, opprijfwer eller på annat inflyttiar.

§ 1. Ingen bohlstadh må upptaga eller nedersättia råå, utan att alla jordägande stembde ähre, och domb ther till å tinge gifwen³, hwar efter den af nembden upprättas bör, tompte råå och farwägz råå måge uti alla lag[igen] ther till kallade jordäganders närwaro, som i byen boo, och medh dheras samtycke nedersättias, utan att dhe der till behöfwa domb wed tinget taga⁴. Men sämier them ej åth, tå skola the till tingh fara och domb begära. Uthi sådana tomt och farwägz råå, må en efter tomt och farwägz läglighet wäl beskaffat steen brukas och gillas, om der 5 stena röör ej tillförne uppreste finnas. Tompteråå må ingen qwällia, som icke äger fierding i byen.

§ 2. Beträdes någon wettwilling, och denn som till laga åhr ej kommen åhr, såsom wallbarn eller andra af owett och sielfswålld hafwa dhe oppsätte rör och råstenar eller andra skilliemärken upp-tagit, bortkastadt eller förändrat, den samma skall wid tingzstugu

¹ A (i marginalen): »Åå, siöö etc.»

² H: Bygnbl. LL. c. 6., Hels:l. Widherbobl. fok. 14 § 1.

³ H: C. 27 § 2 Bbl. LL.   ⁴ H: C. 27 § 3 Bbl.

dörren slijta rijs, och effter som dess ålder och wahnwett pröfwas till, der med näpsas.

§ 3. Der någon som öfwer sina laga åhr kommen åhr af okynne och siellfswåld råå, rör och laga skilliemärke optager och förändrar, böte 20 daler eller plichte medh kroppen och stånde der till i sochne kyrkian uppenbara skriff.

§ 4. Pröfwas någon som till laga åhr kommen åhr af egen arg-het och illwillia, eller af annan legd och låckadh, hafwa dhe oppsatte råå och rör och skilliemärke rifwit, borttagit och wridit, eller och andra råå och wijsare olagl[igen] nedsatt, till att der medh förwilla och förswaga ens annans rågång, eller domaren, och andra som wederböhr dher igenom att förleda, den samma skall böta 40 daler stå uppenbara skriff, och alldrig mer wara wittnesgill och trowärdig; samma straff ware och den undergifwen, som pröfwas hafwa någon annan yngre eller äldre köpt, intalt och låckat, till att en sådan giärning giöra och föröfwa.

§ 5. Ehoo som siellfmant eller af annan låckadt och legd pröfwas råå, rör, och laga skilliemärke wrida, eller flyttia af sitt rätta ställe in på annars bohstads, eller och något nytt råmärke oppsättia, der medh sig eller någon annan att nytta och gagna, och att en annans jordh, wattn eller egendomb till sikh bringa, den samma så ock den någon der till leger och låckar, hafwe som annan edsöres brytare förwärvat sin lösa egendomb, och löse sin hand med 50 daler af sin jordh eller plichte medh 9 gatulopp, hete och ware tiufwer och stånde 3 söndagar widh sochne kyrkiodörren, och så uppenbara skriff.

Cap. 14. Om laga syner och ägors förswar.

§ 1. Alla syner, landh och härader så wäl som enskijlte bohl-byar emellan, skola hållas emellan wallburgmessa och alla hellgona dagh. Alla dhe som förr eller sedan hållas wari ogillde¹.

§ 2. Deela 2:ne byar sin emellan om ägoskillnadh, dhe må ej inn uppå hwar annan gåå till tompteråå och farwägs råå, utan oppwijsa andra råstenar sin emellan. Kunna dhe sins emellan ej medh gransämia öfwerens komma; tå skola dhe till tingz fahra, och domb

¹ H: C. 26 § 5 Bbl. LL.

till härads syn begära, hwilken kan utaf häradzhöfdinge och edsworne nembd¹ förrättas.

§ 3. Beropar sig den ena parten på rätt råå, och den andra på krookråå², då gifwes rätt råå witzordh, med mindre med laggille sterner och knäråå märkeliga pröfwas kan streket så gå böra, och med wittnen befastas häfden således warit hafwa. Ähre parterne ensee om bägge ändaråå, då bör streket synerätt gåå³.

§ 4. Förebär någon uhrminnes häfd i ängaskillnad, och will derfore ej syyn tillåta, sådan inwändning må intet gälla, utan gånge till syn, och bewijse på platsen sin häfd lagl[igen], effter som i det 15 cap. om uhrminnes häfd utjordar och uhrfiällar stadgat finnes.

§ 5. Nöjer them ej åt härads syn, så wädie inom 8 dagar till nästa lagmans ting, och tage ther domb till lagmans syyn, som af lagmannen och 2:ne andra lagfarne män, samt uthärads nembd förrättas skall, på lijka sätt, som om härads syn tillförne sagt ähr, skolandes alltidh dhe om sin domare edh och plicht allfwarligen påminnas. Emot lagmans syyn må man wädia under konungz och riddare syyn medh . . . Hwad den dömmar må ingen qwällia wid konungz dombtrut.

§ 6. Alla sådana syner skee på den klagande partens omkostnad, som synen begärer, men betalas sedan af den som saken förlorar. Stämma häradz och lagmans syyn öfwer ens, då betale omkostnaden för bägge, skillier dem åt betale för den sidste der saken stadnar. Gillar konungz syn dhe 2 förre, betale den som förlorar för alla 3.

§ 7. Dela sig emellan bygder by och ödesby, finnes kring ödes by råå och rör, tå gifs then witzord, och gånge ther bygder by intet öfwer. Fins ej råå och rör behålle tå bygder by det han med gärde inbegripit hafwer⁴.

§ 8. Dela sig 2:ne härader eller allmenningar emellan, tå skall hwardhera häradshöfdingh och häradsfogde sin häradrätt bewaka och förswara, och lagmannen medh uthärads nembd dem emellan döma. Ähr allena en häradzhöfding öfwer bägge härader eller allmenningar, då äger han medh en annan uthärads opartisk nembd saken åtskillia. Stöta 2:ne landskapers skillnader ther till, tå äge

¹ H: män.   ² H: C. 26 § 2 Bbl. LL.

³ A (i marginalen): »kan ej altid skie».

⁴ H: Conf. c. 26 § 3 Bbl. LL.

bägge lagmän medh 2:ne opartiske uthäraders nembder om rååmärken och skillnaden döma¹.

§ 9. Gränsar några bergzvärk eller bergzlagzskogar inn till dhe stridige ägor, tå skall bergmästaren der närwara, lijka så och wid allmenningztwister i bergzlagen.

§ 10. Deela² 2:ne eller flere byar emellan om jord, ägor eller gränsskillnadh, och en af grannarne, som jordägandhe i endhera byen will sig ifrån trätan säga, det bör han på tinget giöra, förr än domb i saken går, tappar den by, ware han saklös, som sig afsade; winner han och, tå ware den sig afsade, ifrån både jordh och boot utsluten³; säger sig någon jordägande ifrån saken, sedan dömbt och wädiat ähr under högre rätt, förr änn han ändas wari skild widh saken, ehwadh dhe winna eller tappa⁴.

Cap. 15. Om uhrminnes häfd⁵.

§ 1. Uhrminnes häfd är en stadig intet upphörande, allment wetterlig och obehindrat besittning, nytta, oförnekt bruk, och omwårdnat af en fast egendomb, som jemwäl och innom en annans bohlstad och råmärkie liggia kan; hwars fång ingen minnes, eller af sanna sagu säija weet, huru den af begynnelsen tillkommen ähr⁶.

§ 2. En sådan häfd giäller intet uti by och tege skiffte emellan grannar, uthom [o: utan]⁷ öre och örtug, aln och stångatahl, pund och tunneränta, eij heller uti skog och mark, der klöf om klöf går, och yx om yx hugges, oachtadt någon kunde bewijsa sig der åwärkat hafwa, utan uti åker, eng, och afskillede och utmärkte skogzparkar, fiskiewärkar, notedräckt, näteläggande och qvarneställe, som med råå och rör eller gård och wård inbegripne ähre⁸.

§ 3. Laga bewijs till sådan häfd är först, att allment kunnogt ähr, ägaren och hans förfäder, eller den af hwilken han sig egendommen tillhandlat hafwer, hafwa oklandrat brukt, förswarat och besuttit den samma; der näst, att trowärdige bofaste, ållderstigna, och den orten wäl kunnuge män edeligen bewittna kunna, sig hwarken annor-

¹ A (i marginalen): »Om dhe blifwa osams, hwem skall skilia».

² BCDEFHI: Dela sigh. ³ A (i marginalen): »kan återwinna».

⁴ H: Fl. 16 h. t. Hls., c. 32 h. t. Landzl., fl. 22 h. t. Uplil.

⁵ H: De præscriptione inmemoriali. Ejus definitio.

⁶ H: C. 4 § 4 Konbl. LL. ⁷ CDI: uthan.

⁸ H: Conf. annot. ad c. 4 § 1 Bbl. LL. lit. f: non valet inter paganos.

ledes wettat, eller af sine förfäder eller andre trowärdige hört hafwa; kan och ägaren framtee gambla domar, arfslättar, jordeböcker, och andre lagliga skriffter, emot hwilken ingen för sig sielf eller andra säija weet annorledes warit hafwa, sådant styrker uhrminnes häfden märkeliga.

§ 4. Förebär någon uhrminnes häfd och der emot framtees laggille skiähl, dee der fullkomb[igen] betyga annorledes i förtijden warit hafwa, tå är ägaren pliktig sitt laga fång bewijsa; hafwer åkäranden sin rätt på något lagligt sätt förwärkat, ware egendommen medh det åhrets ränta till konungen förfallen; pröfwat dhe som jorden häfdat, hafwa der till genom något wåldzwärk eller bedrägerij kommet, betahle då alle åhrens förfallne räntor.

§ 5. Åhre och andre wisse rättigheter som genom uhrminnes häfd, förwärfwat kunna¹, såsom gångestijgh öfwer ens ägor, wattu- och siöwäg, fädref och fåwäg, redwäg och allmennewäg å landet, dråprum och wattndräckt eller ränna, så och lius på annars mans tomt, rättigheet, att göra wägg af annars mans huus i staden och mehra slijkt, hwilket doch alltidh sökes widh rifwande att rättas, efter den i Byggningsballken författade byggningsordning i staden.

§ 6. Will någon ens annars häfd bestrija, då bör han med goda skiähl bewijsa af hwad tillfälle then tillkommen åhr, eller och att den samma warit klandrat, och icke rolig besuttin blifwit; och tå åhr en sådan långlig häfd, ingen uhrminnes häfd; utan åger med laga fångh eller domb förswaras, eller gånge till sin by och förre ågare igen.

§ 7. Twista parter sins emellan, hwilkenthera den andra med bewijs förekomma bör, anten den som häfden bestrija eller förswara will, tå gifs honom witzord i² handom hafwer, sin häfd lagl[igen] bewijsa; doch skall domaren wäl undersökia parternas skiähl, och wittnens beskaffenhet å båda sidor, förrän han till edgång komma låter.

§ 8. Ej må i slijke måhl uhrminnes häfdes föreburne rättighet, och annars påstådde gräntzors skillnad och rågång med hwar annan sammanblandas; förty att annat är häfd och nytta af en wiss ting, och annat är en bohlybs rågångh, som anseer hela hemmanetz gräntzor, och egendoms rättighet. Ej kan uhrminnes häfd någon styrkia

¹ H: De servitutibus rusticis et urbanis.

² BCDEFHI: som i.

till ägoskillnad gifwa, utan allenast sig sielf medh och inom sine egne gränser, uti ofwanbe[mäl]te måhl förswara.

Cap. 16. Om utjordar och uhrfiellar samt dheras rättighet.

§ 1. Äger någon skattlagd utjord innom annars rörlagde bohstad, doch häfdas till annan by, hafwer han tomt i by, samt öhretahl och tegeskiffte i åker och äng, tå äger han och rätt i skog och mark med byen efter sitt öretahl och ståndetahl [o: *stångatal*]¹ till gärdesfång och stängsel, muhlbete för så mycken boskap, som af utjordens åker och äng födas kan, jembwäl och till timber och wedebrand, om äganden den bebyggia will, men ej må androm skog sällia, eller lof gifwa, ej heller sielf af bohle till annan by föra wid laga böter, utan som här nedanföre förmåles, han äger och under refning gåå, när by skall till jämföris deelas.

§ 2. Är utjorden så stor, att hon för $\frac{1}{4}$ -dingz hemman lägias kan, tå äger hon medh huus bebyggias, med mindre hennes skatt är² uti den byen inräknadt och alldeles inslagen, som henne brukar och samma by utan dess intet bestå kan, då må ägaren effter sin utjords öhretahl, skogen nyttia eller och sig afwittra låta.

§ 3. Hafwer utjord hwarken tomt eller öhretahl i by, ej heller sine wisse skiffen i åker och engh, den äger i skog och mark ingen rätt, utan lijte äganden åt ty som af ålder warit hafwer. Liggia flere byar innom en rågång, men likwähl icke i tegeskiffte, utan med giärdesgårdar, dijen eller renar allenast åtskillde, inägor af åker och äng, och den som längre från byaskogen ligger, är ther innemot åker och eng tillagd, tå äger han så mycket större witzordh för then utjorden till skogz att gånga, effter öhre och örtug.

§ 4. Then utjord, som till öhre och örtug ligger, äger och laga wärn uppehålla, och i alla utskyllder stånda, är hon mindre². tå äger hon ej wärn uppehålla, utan bärga sin åker eller äng när bohbyens grannar bärga.

§ 5. Uhrfiäll, som icke ligger i byamål och tegeskiffte, utan är en särdeles med sine gräntzor afskilld park, i åker, eng, eller skog, som af annan by brukas, äger intet till refningz gånga, utan wari sådan som han af ålder warit hafwer, och med råå och röör åt-

¹ BCD o. s. v.: stångetahl.

² BCDEFHI: mindre än öre.

skilld, sådane som i den landzorten af ålder, för laga råmärke skattlagde [o: *skattade*]¹ warit, ehwad en eller flere honom åga.

§ 6. Är den eij med råå och rör, utan med gård och wård, gamla dijen och renar kringstängd och utmärkt, samt uhrminnes häfd åkommen, som i det 15 cap. säjjes, tå giälle dhe för råå och rör. Om skogz uhrfiell wari lag samma; fins eij sådane skillnader till, gånge tå then jord till sin rätta bohlby igen.

§ 7. Kommer uthjord eller uhrfiell till sahlu uthom byrdh, tå löse den som gården äger, tådan hon först kommen war; will eij han, tå löse the som i wadh och fahr å både sidor liggia halffparten hwar, will ingen i byen then jord lösa, sällie tå till hwem han will, och bör alltidh räntan föllia med jorden, som af ålder ther uthaf gången åhr.

Cap. 17. Om tijonde.

§ 1. Tijonde äger wara hwar tijondhe skyhl eller bandh af all den säd, som wäxer på åker eller swädieland, det ware sig hwete råg, korn, hafre, ärter eller böner, hwillken uppå dhe orter, hwarest om tijonden ingen wiss stadga giord åhr, bör af dhe der till förordnadhe uthan försummelse räknas, så fort som säden blifwer afskuren, så att den för owäder icke bortskämd blifwer; hwaraf sedan tages en skyyl, rök eller trafwa, effter hwarie landzortz sedwahna, icke den bästa och icke den sämsta, der af prof tröskas, och upptecknas, af syningzmännen på en lijsta eller karwestäck, till dess tijondelängden upprättas, då profwet jemte skyletalet inskrifwes. Men på dhe orter dher om ett wist efter skyl, rök, trafwa eller band i godh och ond tidh stadgat är, giöres ingen proftröskning utan allenast räknas².

§ 2. Denna³ tijonde bör 2 delar föras uti kyrkioherberget⁴, till riksens tarfwer, såsom kyrkiors, scholars, hospitalers, krigzfällks och dhe fattigas underhåld att utdelas, men dhe [o: *den*]⁵ 3:die delen föres strax till prästen eller kyrkioherden⁶, effter landzens läglighet och gammal sedwahna, för hwillken ingen hög eller låg, som någon åker eller swedia egen eller till lått och lego brukar frij åhr eller wara bör.

¹ BCD o. s. v.: skattade.

² H: Kirkbl. cap. 7 pr., 1638 åhrs Tijondeplac. § 5, dict. cap. § 3 Kirkbl., 1638 åhrs Tijondeplac. § 3, Påbud ang:de Prästes. upp[örd] 1681 § 1.

³ BCDEFHI: Af denna. ⁴ H: 1638 åhrs Tijondeplac. § 5, Kirkbl. cap. 7 § 2.

⁵ BCD o. s. v.: den. ⁶ H: Påbud om Prästersk. upp[örd] 1681 d. 8 Feb. § 1.

Och skall kyrkioherden wara förplichtadt att inngifwa till häradsfogden en upprichtig och oförfallskat lista, på byy och bonde ingen undantagandes, samt skyle- eller spann- och kappetahlet af all den tijondhe han undfår, hwilken med syningzmannens uppteckning jämföras kan, som dem på åkren räknat hafwa, då stämning med allmogen i sochnestugun hålles och tijondelängden uppläses, att alla må wetta, hwad tijonde den ena så wäl som den andra ehrlagt, och i fall något feel woro begångit, effter sin trohets plicht tillkennagifwa.

§ 3. Ifrån dhe 2 delars utgifwande befrijas¹: 1:o Adelens säte- och ladugårdar, medh dheras råå och rörs skattlagde och oskattlagde hemman och torp, som anten i samma by medh säte och ladugårdarne, eller och inom theras rätta rågång, och laga byaskillnadt belagne ähro. 2:o Kyrkioherdernas prästegårdar och stombnar, dem dhe medh egen afwell bruka, capellans och kläckarebohl, samt dhe fattigas och håspitalers ladugårdar, utaf alla andre gamble eller nybygde, större eller mindre hemman, torp, utjordar, uhrfiellar, dhe ware sig adelens egne eller förlänte, prästernes, cronones, och adelens betientes, allehanda stånds personers, menige allmogens, så af skatte som crone, skattelagde eller oskattlagde; borgerskapets åckrar i städerna, samt fleres, som med något åkerbruk omgå, bofastes eller legodrängars², skall utan all gensagu eller endskyllan utgiöras, rätt tijonde af all slagz sädh, som ähr [o: här] ofwanföre är förmallt, hwart slag för sigh, effter som Gud årswäxten gifwer, så wäl af swedie som åkerbruk, så att [o: af]³ den jord eller skogh dhe till lätt eller lego taga, som den dhe siellfwa äga och besittia. I lijka måtto alla dhe hemman och gårdar som uppå krigzbefählet, eller andre betiente ähro meddelte⁴, så wida dhe eller någon annan person icke särdeles och uttryckeligen af konungen, ähre för sine tienster, rusthåll, eller af gunst och nåde der ifrån undantagne och befrijade.

§ 4. Bryter någon adellsman häremot⁵, och tijonde anten alldeles fördöllier, af dhe hemman han elliest brukar, och här ofwanföre icke uttryckeligen befrijadhe ähro, then bör af wederbörande cronones betiente hoos landzhöfdingen angifwas, hwilken om saken granneligen skall ransaka låta, om det med hans wettskap och befallning, eller genom dess follks förwällande skedt ähr, och effter

¹ H: 1638 åhrs Tijondeplac. § 1.

² H: Kirkbl. c. 7 § 1.

³ BCDEFHI: af.

⁴ BCD o. s. v.: indelte.

⁵ H: 1638 åhrs Tijondeplac. § 9.

saksens beskaffenhet, antingen förmana, och låta honom göra cronan sin wederbörl[ige] rättighet tillfyllest, eller och der han sig icke godwilligt beqwämer, eller saken så grof ähr, honom hoos konungens håffrätt angifwa, och dömma låta, widh konungens hwillkorliga straff, om der wid något försummas. Ähr det ofrällseman af hwariehanda ståndh eller embete, präst borgare eller bonde, tå blifwe af häradz-fogden eller ländzmannen tingzförd¹, och der han öfwerlygas, böte första gången 3 spann² för en, andra gången 6, 3:die gången 9. Hwillka böter deelas hallsparten till cronan, och den andra hallsparten emellan härads- och tijondefogden, kyrkioherden och oppsyningsmännen till 3 skiptes. Kommer han flere resor igen, miste sinienst om han någon hafwer, är han utanienst borgare eller bonde, förwijses häradet eller staden, och ware ej man dess bättre. Döllier och någon med sin granne eller någon annan hans underslef, och warder der medh beslagen, böte så mycket som den andre, medh sitt stillatijgande undandöllgt hafwer.

Cap. 18. Om hemmans städsell och bruuk å landet, samt huus och gårdars hyrande i staden och dheras uppsäijande.

§ 1. Tweggehanda är hemmans städia, een uppå lifstidh, den andra på en wiss förelagd tijdh, som kallas, gifft och legostämna.

§ 2. Städier någon hemman på lifstijdh, then städia äger åboen niuta så länge han lefwer, och sitt afrad, landgille, eller annan åhrlig skatt aflägger, och annan wahnlig tunga utstår, huus åcher och eng effter lag och Byggningsbalk[en] 30 cap. wid macht håller, jembwål och hustrun effter honom emädan hon enkia sitter; men när mannen dör och hustrun å annat giffte går, då är den städian förfallen, och råde jordäganden att städia sin gårdh till hwem han will, den dödas barn, enkians senare man eller någon annan, och bör all städia, så wål som uppsäijande skee med 2 manna wittne.

§ 3. Gifftostämna eller städsell på wiss tidh bör wara 6 åhr³, och då skall å nyo städias, efter som them bådom åsämier, jordäganden och landboen, lijka så wål som i förstonne. Ähr eller blifwer städian uti den åhrliga skatten inslagen, då må hon ej mer än första gången kräfwas, och hafwa ingen macht landboen afsäija⁴, så

¹ H: Kgl. M:tz Bref til alla landzh. d. :9 Apr. 1681.   ² BCD o. s. v.: spann.

³ H: Cap. 20 Jordb. L[ands]lagen.   ⁴ H: Hus. ord. 1681 § 2 et 17.

länge giffstämman warar, och han rätt för sig gör, med mindre nödh tränger jordägander sielfwer till jorden att flyttia, då gifwe han till landboen all städian åter, säija honom upp för afrads dagh, och låte honom niuta laga fahrdag, sedan han sitt höst och wårsäde bärgat hafwer. Ähr giffstämman uthe, då råde äganden sielf, öfwer sin jordh, enär lagliga uppsagt ähr, doch ware ingen förment om kortare städsle tidh att förenas.

§ 4. Dör den man som städia gaf eller och then henne emotogh, stånde giffstämman lijka fullt för enkian eller barnen, såsom annat arf, till dess hon uthe ähr, sedan råde äganden sielf, öfwer sin jord, att sättia ther åboo på, som honom gått synes.

§ 5. Uppsäger landboen hemmanet förrän giffstämman uthe ähr, inom rätta afradsdag, hafwe förwärkat sitt tråde, städia och rågsäde. Eij må landboen jord uppsäija efter afrads dag, emädan giffstämman räcker, med mindre han skaffar annan åboo, eller gifwe uth fullt afradh för det åhret, samt uppehålle all tunga, som ther till hörer, ehwadh han sått hafwer eller intet, uppsäijer landboen ick förrän efter afrads dagh, sedan giffstämman uthe ähr, och inom fahrdagh, lefrere [c: *lowerere*] jordäganden träd åcker, eller full trädeshöln, om intet träd ähr; sitter han qwar öfwer fahrdagh, stånde det åhret för alla utskyllder.

§ 6. Rymmer landboo bort förr änn stämman uthe är, hafwe tå jordägande macht med cronobetientes tillhielp och wettskap honom igenföra med all sin boskap och afwell. Will jordäganden eij hafwa honom igen, låte tå lagligen af hans egendom sig tillmäta, så mycket som det åhrets afradh, och allt annat tillhörer, som näst i föregående punct sagt ähr.

§ 7. Ställer sig landboo till wärns och får ther skada, eller the honom wäria willia, utan dråp, wari saklöst, kommer ther dråp uti bötes med 40 daler och stånde kyrkioplicht. Får jordäganden eller dhe medh honom ähro någon skada med såår eller dråp, det är allt i twebotum, och böte hwarthera af dem, som bonden hullpit hafwa att afflyttia 6 daler till 3 skiptes, men landboen 12 daler jordägandens eensaak, så ock upprätta all der af tagen skada.

§ 8. Rätta fahrdagen å landet¹ bör wara torsdagen för midfastosöndag; men om kyndelsmesso skola hallfwa hus inrymmas till

¹ H: Cap. 24 Jordbl. LL.

den åboo som efterkommer, och den andra hellfften behåller den som afflyttiar på annat hem till den 14 dag uti Aprilis månadh. Men har han intet hemman utan huswill åhr, då behålle husen till den 1 Maii, eller wallborgsmessodag. I staden är rätta fardagen och legostämman 2 gånger om året¹, om wåhren den sidste dag i Martii månadh, och sidste Septemb[ris] om hösten. Men stämbnodag är så lång, som bægge parterne åsamias, hwillket skrifftl[igen] upprättas bör, tillijka med ett riktigt inventario på allt hwad i huset åhr, hwillket så gått igen åter antwardas bör.

§ 9. Hyrer någon gård eller huus i staden helt eller hallfft åhr, och will sedan eij hålla, gifwe ut halfwa husalego, och wari sedan, om han eij inflytt frij. Flytter han inn och will sedan bortfara, gifwe ut full husalego för det åhret, will äganden eij hålla legostämman, wari lag samma.

§ 10. Will äganden sitt huus eller gård sielf igenhafwa eller androm hyra, eller och gästen icke heller längre i gården förblifwa, tillsäije hwar annan med 2:ne manna wittnen 6 weckor förr än stembnodag ute åhr, försummar det någondhera, stånde det som dhem emellan tillförne slutit war, till nästa stembnodagh.

§ 11. Uthlåfwar äganden huus täckia och wäl omboo, ehwad huus det hållst är, och håller det intet, tå må gästen sielf byggia, sedan han med 2:ne wittnen honom dher om tillsagt, och kårta så mycket af hyran, som han bewijsar det kostatt hafwa, eller goda männ det finna wårdt wara. Förderfwar gästen huus eller gårdh, eller något af ty honom till inventerat åhr, giällde åter skadan effter rättens ompröfwande och goda mäns mätesordh.

§ 12. När stembnodag åhr uthe och lagl[igen] uppsagt, tå hafwer landboo eller hyreman frij macht att af- och utflyttia, sedan han till äganden hafwer sin afrad och lego betallt, och hemmanet huus eller gårdh så fritt och fårdigt åter lefrerat [ɔ: *lewererat*], som han det emottagit. Om husesyn å landet samt foders afförande, stadgas uti Byggningsballken och det 30 cap.

§ 13. Hafwer landbo mera bygt, ånn honom effter lag giöra bör, och wedh² husesynen bewijsa kan sig timber och annat wårke från andra orter förskaffat, tå niute af jordäganden, eller den som

¹ H: C. 21 § 3 Bbl. StL., Ord. om fardagar i Stockholm 1674.

² CDEFHI: och han wed.

effterkommer, en skälig wedergjällning, hwilket efterkommande åboer framdeles wed nästa husesyn bör till godo komma, kan och det huset utan hemmanetz skada mistas, hafwe tå mackt det samma afföra, så framt ingendhera det behålla will. Men är det huus eller byggnadh af gårdsens timber och wärcke uppbyggt, hafwe ther på ingen talan; för bärande träå må och landboo skäliga förnöijas, eller hafwa macht dem att afföra.

§ 14. Tager någon hemman upp af öde, ther äger huusbonde bref å gifwa, huru mycken frijhet landboen förunnas, hwar emot han tomt medh huus bebyggia, samt åker och äng dijkia och stängia skall, så att hemmanet wedh frijhets åhren kan sin tillbörliga skatt gifwa samt annan tunga uppehålla.

§ 15. Läger landbo åker till spannland i linda böte 1 daler så för andra och 3:die, plöjer han them ej upp efter åtwarning, hafwe jordäganden macht honom från hemmanet afsäija och sig annan åboo skaffa.

§ 16. Sällier någon bort hemman huus eller gård i staden eller på landet medan legostämman räcker, niute landbo eller hyreman sin stadia eller hyra till godo för det åhret, så och till nästa fahrdag der effter om lagligen uppsagt warder.

§ 17. Städier någon hemman eller hyrer bort huus eller gårdh i staden eller på landet, till 2:ne då behålle den som först stadde eller hyrde, och jordäganden böte $\frac{1}{8}$ deel af hyresumman, och skaffe den andra så godh lägenhet igen, eller betale honom skadan efter rättens ompröfwandhe.

§ 18. Äga två eller flere ett hemman huus eller gård, och en af dem will dem bruka eller beboo, då ware han närmast för andra fremmande, när han allt det gör och undergår, som hemmanet skyllda bör, eller en annan i hyra biuder, effter som här ofvanföre förmålt är.

Cap. 19. Om afrad och afradzdagh, landgille, och andra utlagors oppbörd å landet, samt huushyra i staden.

§ 1. All landboe afrad, landgille och andra utlagor bör lämpas effter landzortens beskaffenheet, samt hwart och ett hemmans storlek och tillägor, i åker, äng, skog och fiske wattn, till penningar eller pertzedlar, så att åboen den effter jordeboken betala kan, och annan

cronones tunga der jemte uppehålla. Och hafwe ingen macht att twinga bonden till penningar, enär han will och förmähr pertzedlen effter jordboken uthgiöra.

§ 2. Der sommarskatten pålagd ähr, uthgifwes den Missommars affton, men all annor laga afradh och utskyllder bör wara uthgifwen rätte afrads och landgille dag¹, som ähr Tomasemesso för Juul²; huushyra i staden betalas 8 dagar, förr änn lego stämma uthe är, eller sökes lag[igen] hwar hyretidh effter annan, och må ingen af gård på landet eller i staden utflyttia, förr änn han afraden och hyran betallt, gör det någon emot jord- och husägarens willia, böte till honom enskijlit $\frac{1}{6}$ deel af det som återstår, och jord- eller huusägaren hafwe macht åboens eller gästens gods så länge innehålla, till dess afraden och hyran betallt är.

§ 3. Alla cronones utlagor böra bonden af häradsfogden eller hans oppbördzman uti en book qvitteras, sammalunda och af frällseman eller hans oppbördzman, så och them som något hemman på tjenst, rusthålld eller förläning hafwa.

§ 4. Betalar bonden intet åhrl[igen] sin afradh på landet till afradsdag, stämmes till nästa ting effter Juhl, och böte för tresko $\frac{1}{6}$ deel af det som återstå kan, hwillka böter, så wäl som afrad och utlagor, af boo hans utmätas skola. Samma lag ware om tomtöre i staden; eij må frällseman låta hoos skattebonden innestå utlagor från det ena åhret till det andra hans jord under sig der medh att winna, utan han wedh tinget angifwer, hwad som eij betalas kan, som sedan må i penningar effter markgången innom lagsagun ehrläggias, om han dhe pertzedlar icke åstadkomma kan.

§ 5. Dör bonde eller hustru, och hafwer afradh eller utlagor inne medh sigh, då böra dhe först utmätas, förr änn något arf skiffetes. Warder man gjäldskyldig, så att mätt eller utsökn honom öfvergår, då bör alltidh samma åhrs afradh, tomtöre och huushyra gåå för all annor gjäld, men hwad tillförne lag[igen] i rätten ehrkiändt och inteknadt ähr, att återstå på förra åhr, niute sin förmon effter tiden af domb eller inteckningen. Hwillket allt utsökes af lösören, förr änn man till huus och jordh griper; ware och alltidh jorden konungens eller frällsemannens hembliga pant, för sidsta åhrets ränta,

¹ A (i marginalen): »Midsommar, Michaelis, i Halland 3 terminer».

² A (i marginalen): »är sidste dagen».

så och för dem, som intecknad eller tilldömbt ähr, förr än annor sin rätt angifwit.

§ 6. Eij må skattebonde twingas sin afrad eller landgille längre föra änn inom lagsagun, eller så långt på annan ort, som längst i lagsagun ähr, men crone och frällsebonde, före sine utlagor till den ort dem förelagt warder¹.

§ 7. Hvert ähr skall hållas jordransakning och räfsteting, så medh crone som skatte och frällse, så att bonden må wetta, huru mycket han skyldig blifwer på framfarne ährs skatt och utlagor.

§ 8. Händer någon allmen misswäxt i landet på en eller annan ort, då skall bonden gifwa det crone eller frällse fogden tillkänna, förr änn han ährswäxten inkiört, att skådas må hurudana brist han lijder, och hwad förmedling honom deremot förunnas kan, men medelmåttige ähr och dheras rest bör af dhe bättre och ymnigare uppfyllas, och skola dhe alltidh utlagorne medh flijt utsökia, så att bonden icke onödigtwijs rest uppå sig draga kan².

§ 9. Finner landboo eller någon som annans jord åbor jordgrafwit gods lyse det lagl[igen] upp³, hwar af konungen äger en treding annan jordäganden och⁴ 3:die uppfinnaren. Finner frällseman eller jordägande sielf, behålle 2 delar och konungen den 3:die; finner någon penningar i allmenning behålle konungen 2 delar och uppfinnaren den 3:die. Lyser eij den upp som funnit, stånde tufzrätt⁵, och hafwe sin deel till dhe fattige i näste häspital eller sochne-stugu förwärvat.

§ 10. Finner någon mallmstreck på sine eller andras ägor, ehwad nampn dhe hafwa kunna, dhe höra konungen och cronan enskijllt till, och förhålles med jordäganden och uppfinnaren effter privilegier och bergzartiklar, och niute konungen af dem som grufwor upp-taga sin tull och bergzrättigheet.

¹ A (i marginalen): »ad par. 6: här medelst synes chronebonde böra afraden längre föra än Kl. Maj:ts reglemente beordrar».

² DF: må.   ³ H: Tiufibl. c. 36 § 1 LL., c. 15 d. t. StL.

⁴ F: annan jordägande sjelf, behålle och.

⁵ H: C. 12 Tiufibl. StL., c. 33 d. t. LL., Påb. om hittn. och fynd d. 5 Jul. 1684.

II. Förslag till Jordabalk 1697.

Jorda balk.

Cap. 1. Huru många slagz jord är på landet och i staden.

§ 1. Trehandas slags jord är å landet, crono, frelse, och skatte.

§ 2. Alla andra besittningz rätter, såsom stadge, städje, sämie, stubbe och hwariehanda annor rätts hemman hafwa ingen jordägande rätt, utan besittias allenast på wissa willkorl; ärfwas och skiftas eij heller annars, än till sin förbättring och bygnad, som lösöre, syskon och slächt emillan; sämias de eij sins emillan, ligge tå til rättens omdöme¹ och wärdering.

§ 3. I staden är också cronojord och tompter, fri och egen grund, ofrie, eller stadsens tompter, samt kyrckiors, skolars, fattigas eller hospitalers hus, jord och grund.

Cap. 2. Med hwad rättighet hwardtera af ofwannemde jord innehafwes och besitties.

§ 1. Cronojord må ingen undan cronan köpa; eij heller till ewärdelig gåfwa begiära: sker det, hafwer konungen som efterkommer, mackt den iord för samma värde igenlösa, som hon köpt är, eller gåfwan återkalla. Kyrckio, skole, fattigas och hospitalers jord på landet eller i staden, må hwarcken bortgifwas, eller sällias; eij må heller borgmästare och råd i städerna något hus, tomt eller andra ägor bortgifwa; sälies någon tomt till frij och egen grund, då bör hufwudstolen så inrättas, att han kan kasta af sig den ränta, som tomtören tillförne warit hafwa²; skattejord som under rusthåld,

¹ B (ursprungligen): häradz rättens och cronofougdens eller frelseemannens omdöme.

² B (ursprungligen): tillförne bedragit hafwa.

och til rustningzstam är, må ej i morgongåfwa gifwas, ej eller förpantas, eller försällias, med mindre at den, som sig samma iord til pantar eller kiöper, will och kan den wanlige rustningen derföre uppehålla; hwilcket landzhöfdingen med häradsrätten äger pröfwa och ransaka, förr än derå fasta gifwes; i lika måtto bör ej heller sådan skattejord delas, flere arfwingar emillan, som icke i sielfwa rusthållet del hafwa; utan den som allst, eller bäst der till fallen är, och förmår rustningen wid macht hålla, må de andre arfwingar utlösa; går den iord til salu utom börd, tå äger hon konungen genom landzhöfdingen i orten hembiudas; och ware altid den som räntan af skatteiorden äger, närmast den at inlösa, framför oskyldede män, och utom börd.

§ 2. Med frällsejord må rätter ägande handla, som han sielf will, kan och gitter effter lag, allenast hon icke så klyfwes eller delas, at konungens deraf tilstående ingjæld och knecktehåld derigenom förminskas och rubbas.

§ 3. Skattejord må och så både kiöpas och sällias, halfwa och fjerdedels hemman, samt alla redan skattlagde, och särskilt afråade ottondels, men ej mindre: må och aldrig skattskyldig iord stycketals ifrån bolby sällias eller förpantas, mindre derå fasta gifwas; sker det, böte¹ så kiöparen som sälliaren hwardera sine 40 daler, och gifwe denne senare penningarne tillbaka; samma lag ware om crono och militie hemmans ägor, och ware kiöpskillingen eller utfäst leija till konungen förbrutin: ej må heller ett skattehemman ibland flere fördelas, förbytas eller sällias, än därpå pröfwes fullsittne wara, högst till fyra: hwilcket ransake häradsrätten med cronofogden; och hafwe den wåld slik iord til hemmanet återlösa, som större delen tilföre äger, så framt de bägge eller flere icke fullsutne äro; kan hemmanet flere åboer tåla, tå löse hwar, som han til arf och byrd rätt äger: dock måge hammarställen, strömmar, skog och grufwedelar i bergzlagen, bergzmans bo och hyttställen här under icke begripas, hwilka allareda inrättade äro, eller här effter inrättas, och anläggas kunna, utom bolbyarnes skada och afsaknad, dåck skall grunden af de bortsåldede skogar i bärgzlagen, sedan den afkålat är, wara till sine hemman igen förfallen: äga twenne eller flere uti en gård, qwarn, härd uti en smidia, grufwodelar, eller hwariehanda andra slike wärck och bruk tillhopa, ware the samma närmast hwarannan at utlösa, när gård,

¹ B (ursprungligen): gifwas, och böte.

qwarn, härd eller bruksdel utan börd til salu går: samma lag ware och om hus och tompter i staden: äger ingen annan del i sådana wärck, då är jordäganden, på hwars grund sådane wärck upsatte äro, effter bördes och bolagz mannen, närmast¹.

§ 4. Stadge och stubbehemmans åboer, och deras arfwingar, niuta besittningz rätt, så länge de förmå, alla årliga utskylder at betala, gårdarne med dess ägor hägna, förswara och wid mackt hålla, samt den tjänst der af giöra, som dem af rätta jordägande pålagd warder: men sämie och städje hemman, niute sin bestämde tid till godo, så länge sämian och städjan warar, som² i det 18 cap. förmäles: sälljer eller förpantar någon sådane hemman, utan jordägandens låf och minne, hafwe förgiort sin besittningz rätt till samma jord, med mindre honom slike wilkor uttryckeligen af konungen eller jordäganden förunte äro, hwilkas undfångne bref bör witzzord gifwas.

§ 5. Will någon sällia den gård eller hus, som å stadzens, kyrckians, eller hospitalers grund bygd är, han skall den stadzens, kyrckians, eller hospitalers förståndare lagliga hembiuda; willia de, then gård, hus eller tomt ej lösa, gifwe tå kiöparen eller sälliaren endera, eller båda som dem åsämier, till staden, kyrckian eller hospitalet uti ärkiänsell, den trettionde penningen af kiöpskillingen, så ofta, och till hwem hus eller gården sälljas kan. Förbryter sig någon här mot, böte till staden den tijonde penningen af kiöpesumman, och ware kiöpet af intet wärde. Frije och egne hus och tompter i staden, må man sällia, och sig afhända, dåck så, att de så wäll, som ofrie tomter icke fördelas, så att stadzens regularitet, och tompte delning derigenom rubbas och fördärfwas, eller annorledes delas, och skiftas, än Byggningsordningen i städerne cap. 1 förmäler, hwaröfwer borgmästare och råd åligger at hafwa en noga upsicht. Arff och egne grafwar, äga först kyrckian hembiudas, förr än de till någon främmande utom börd försällias.

Cap. 3. Om laga fång uppå jord, hus och grund.

§ 1. Tesse äro laga fång uppå jord, hus, och grund på landet och i staden. Första är arff; andra är byte; tredie är kiöp: fierde är gåfwa; femte är pant eller wädsättning: siette är laga domb och utmätning: alt som här effter uti denna balck finnes beskrifwit, så at

¹ BC: dhen närmaste.

² B (ursprungligen): och.

det som annorlunda och olagligen är fångit, är ofångit intill dess urminnes häfd åkommer, den ingen qwällia må, hwarom framdeles förmåles uti det 15 cap. Om mann och hustruns gifftorätt, aflat jord i ächtenskap, handlas i Gifftermålsbalcken ¹.

Cap. 4. Om arfwejord, huru den lagligen ärfwas, och försvaras bör ².

§ 1. Arfwejord är den som efter föräldrar, barn och syskon, eller andra närskylte fränder ärfwes, efter den ordning som uti Erfdabalken upräknas.

§ 2. Klandras den jord sedan, då skall det medarfwingarne straxt kundgöras, och om något med rätta afgår, af dem ersättias och uppfyllas på sätt och wis, som i Erfdabalken 16 och 17 cap. förmåles.

§ 3. Klöper eller bördar man arfwejord, det är afdinge, däck bördeman sin rätt förbehållen, om hon framdeledz igen förhandlas som i Erfdabalken 20 cap. § 2 och 3 förmåles.

§ 4. Klöper eller inlöser man under warande ächtenskap den jord, som hustrun kan wara bördägende till, då äger hon eller hennes barn och arfwingar mackt, wid mansens död, hans arfwingar utlösa, med derpå använd nyttig förbättring. Samma lag wari och, om hans jord af hustrun inlöses.

§ 5. Nu kan fader ärfwa sine barns mödernes jord, eller moder fädernes jord, willia de then sällia, hafwe den bördeman mackt, jorden at återlösa, som närmast är at erfwa efter den ordning som i Erfdabalcken förmåles.

§ 6. Sällier man sitt eller sin hustrus fäderne, möderne, eller annor arfwejord, och klöper annorstädes jord, hus, eller tomt igen, det är arfwe, och icke afdinge jord; och iu skall altid wid dödzfall så mycket af afdingejord, om hon till är, sättias i stället för den bortsåldde arfwejord å landet, förr än någon frihet öfwer afdinge tillåtas må; och tages två delar af mannens, och en del af hustruns aflade jord. Fins eij så mycket fast godz, tages dess wärde i penningar

¹ Ursprungligen har i B jemväl hänvisats till Byggningsbalken sålunda: »Om holme och flotholme i siöo handlas i Bygnb.» I marginalen har derjemte antecknats: »infr[a] h. t. cap. 12.»

² B: bör, så på landet som i staden.

eller lösöron, så mycket som för det sålda upburit är, och arfwingar tillägges, förr än gifftorätt uttages: tager och mannen lösen för sin hustrus jord, då bör barnen wed arfskifte, niuta derföre fyllnad i aflingejord, eller lösöron som här ofwanföre förmält är: fins intet testamente eller förordning öfwer aflingejord, då niute rätte arfwingar utan åtskillnad, så liuft som ledt, effter den döda.

Cap. 5. Huru jord å landet, eller hus och tomt i staden må bytas.

§ 1. Will någon sin arfwejord, hus eller tomt bort byta, anten jord emot jord å landet, ifrån landet i staden, eller utur staden och på landet, det står hwarjom och enom fritt, enär han får fult emot fullo, eller och för annan sin särskillte nytta och lägenhet skull, annorledes åsämes; blifwandes hwart och ett dens rätta arf, som det i skifte får, ehwad det är fäderne, eller moderne; det jordabyte må icke af bördemän eller arfwingar klandras, eller i staden hembiudas, utan effter laga opbod och stånd, så framt den jord hus eller tomt förr icke¹, för en annan intecknat är, med häradz eller stadzens fastebref bekräftas, hwart och ett å then ort, som jord hus eller tomt äro belägne, utan at bördeman det hindra må; men kommer der uti både kiöp och skifte, och kiöpet är mindre än bytet, då blifwer bytet fast; men är skiftet mindre och kiöpet mera eller och lika mycket, då dömmes jord i börd, som woro hon till salu gången, således at byrdemannen löser så mycket, som för penningar sålt är, och gånge de andra, hwar till sin jord, hus eller tomt igen, med mindre at den som sitt bortbytte eller² sålde, är tillfredz att låta altsamman fara, då bördemannen är plicktig, det öfriga effter mätesmanna ordom betala, om de eij sielfwa om kiöpet öfwerens komma kunna.

§ 2. Den jord som således tilbytes ifrån landet i staden, eller tvert emot, behåller samma natur, wilkor, och rättighet, som den bortbytta, i nästa arffall effter honom som den bortbytte; men sedan ärfwes samma jord hus eller tomt, effter landz eller stadslag, der han³ är belägen, och äger så arfwingar emillan delas, och ware icke

¹ B (ursprungligen): icke förr.

² B: och.

³ B: hon.

desto mindre i alt annat den lag och rätt underkastat, der hon belägen är, så¹ til opbod, som² lagfarande.

§ 3. Eij må man sin hustrus, eller hustru sin egen, eller sin mans jord, hus, eller tomt förbyta, panta eller sällia, annorledes än uti dett 9 cap. Gifftobalcken säges, med mindre icke en sådan olycka händer, at endera af dem fången warder, och intet annat är at tilgå, den fångne med at återlösa, eller den hunger händer, och den ena hwarcken jord eller lösöror hafwer; dåck skall alt sådant å ting eller rådstuga göras, och bewisas hwad nöd dem dertill drifwer: äga te båda jord, då löses mann³ eller hustru af sin egen jord, men till föda sällies två delar af mannens, och en trediedel af hustruns, jord, hus, eller tomt; om omyndige barns jord förhålles som⁴ uti Erfdbalcken 26 cap. förmåles: änckia må sielf sin egen jord både sällia, bortgifwa, förbyta och förpanta, dåck effter som lag och laga stadgar om bördzrätten innehålla och förnä.

§ 4. Kyrckiors, academiers, och scholars, de fattigas och hospitalers godz, må icke heller bortbytas, fast än det synes wara till bättre, utan konungens loff och minne; lefwer den som gåfwa gifwit, då må eij heller sådant utan hans samtycke ske.

§ 5. Willia grannar eller andra, som sielfwe iordägande äro, häfdebyte göra, sådant bör å ting eller rådstugu lagligen kundgöras, och wid föresatte tid uphöra, med mindre det antingen der å nyo förlänges, eller med bægges samtyckio till overdeliget byte lagligen förändras, genom ordenteligit lagfarande: uti odelt arf, der⁵ hinder emillan kommer, att fullkommeligit arfskifte eij slutas må, kan och sådant häfdebyte tillåtas arfwingar emillan, dåck så att ingendera sin lått förwärrar, förpantar eller försällier, wed bot 40 daler, och alt ogillt, och upfyller skadan till de andra arfwingar effter mätismanna ordom, om något förwärrat är; fins och något märkeligen förbättrat, då skall och sådant honom till godo komma, som förbättringen gjort hafwer.

¹ B (ursprungligen): och.   ² B (ursprungligen): och.

³ B (ursprungligen): löser man.   ⁴ B (ursprungligen): och som.

⁵ C (ursprungligen): »Uti odeelt och der» hvilket rättats sålunda: »Uti odeelt boo och der».

Cap. 6. Med hwad rätt och willkor, arfwe och byrdekiöpt jord må sällias och bördas.

§ 1. Will någon sin arfwe eller byrdekiöpte jord, å landet sällia, han äger den nästa fränder eller byrdemän uti närmaste led inom första opbud hembiuda, eller och den som köper, hwilken bör thet innan natt och åhr effter slutit köp wed tinget tillkänna gifwa, och så lagligen upbiuda låta, uppå tre allmänne wanlige häradzting, hwilcka opbud sedan de inskrifwne äro, uppenbarligen läsas och förkunnas skole, ho som sällier, til hwem, och för huru stor summa penningar; will någon bördemän den iord börda, och derföre gifwa, som annor biuder, han bör innan natt och år ifrån första opbud sig uti rätten angifwa, och så många penningar insättia, hwilka af ingen måge i qwarstad sättias, eller af någon annan lyfftas, än köparen allena med rättens wetskap, hafwer och ingen macht at klandra en del af köpet, med mindre dem bådom åsämes det att åtskillia: är köpet på wissa willkor, och betalningztider stält, bör och bördemannen de samma emot nöijachtig borgen, eller annan säkerhet både niuta och fullgiöra, niutandes den andras opbud till godo: men så offta nytt köp om iorden sker, skall hon å nyo opbudas, och alltid förr ransakas, om den är tilförne med skuld förbunden och intecknad.

§ 2. Så bör och jord, hus och tomt i staden, ehwad det är arf eller afinge, tre måndagar uti tre månader¹ effter hwarandra allmänneliga wed öppna dörrar på rådstugun upbiudas, samt nästa fränder så och nabor uti deras hus hembiudes igenom twenne trowärdige män, och kuntgiöras; hwilken som sällier och köper, och för huru många penningar, sedan skola de wara förplichtade innom den dag som om laga stämning uti Rättegångsbalcken förmäles, ifrån den tid hembudet skedde, effter hwar och ens orts aflägenhet, sig förklara, om de det hus eller tomt börda willia, och gjälde² i ofwantalde mål intet ordaklander i börd, med mindre penningar uti laga tid till rätta sättias³: klandrar någon det köp för annan orsak, och förment rättighet, den bör sine skiäl strax wid ting eller rådstugu upwisa, på

¹ B (ursprungligen): afinge tree månader.   ² B: gälle.

³ Hårtill har i B antecknats af Becchius: »hwilka hembud doch icke lengre än til näste bördemän uthsträckias böre, utan bewake de andre sin rätt som her nedanföre förmäles.»

sälliaren stämning taga, och wid nästfölliande ting lagligen utföra, annars ware det klander ogilt: will någon bruka rättens bistånd i hembud till annan rätt, han bör them bägge för omaket förskylla, och all omkåstnad betala¹. Utrikes boende man äger hwarcken bördzrätt eller hembud, med mindre han i konungens tjänst stadder är, hwilcken innom förelagd tid sig förklara bör, om han för andra bördzrätt niuta will.

§ 3. Skulle nästa bördeman innom bemälte tid, den försålde jord, hus, eller tomt icke börda willia, då stånde den som längre bort i släkten, men² dåck rätta bördeman är, fritt, innan sex weckor å landet, och fiorton dagar i staden att börda; sedan hafwe nabo i staden ändå fiorton dagar, så framt konungen eller staden icke den iord, tomt, eller hus, till konungens eller stadzens nytta, nödigt pröfwa, till hwilken ända och hembud till dem giöras bör, så och till fräse mannen, om han räntan och jorden äger; warandes naboens rätt alltid att räkna fiorton dagar sedan bördemäns, eller räntans ägares rätt i detta fall ute är: och böre alle fiärmare bördesmän, innom förbemele sex weckor å landet, och fiorton dagar i staden sig angifwa, och sin ätt och arfsrätt räkna låta, om de den försålde iorden börda willia; lösa de ej, behålle den som tingat hafwer, och stånde hus eller gård i staden på kiöparens fara, och äfwentyr, sedan han den kiöpte gård, hus eller tomt i sitt wåld, och händer bekommit, intill dess sig bördemän eller naboer förklarat hafwa; men sedan för deras äfwentyr om de den börda willia.

§ 4. Till aflingjord utom börd å landet, och ofria tomter i staden, äger bördeman och nabo ingen lösningzrätt, utan allenast egne barn i staden.

§ 5. Twiste män om bördzrätt, då äger den företräde, som närmare är att ärfwa, när dödzfall händer, effter den ordning i Erfdalbalcken upräknas; hwilket skåde den rätt, der iord, hus eller tomt belägen är; äro de båda jämskyld, löse halfft hwar, broder å landet två delar, och syster treding, om iorden består af flere hemman, eller flere åboer, än en tåla kan: men i staden löse syster och broder lika,

¹ B (ursprungligen): betala, som doch icke längre än till näste bördeman utsträckias bödr.

² B (ursprungligen): och.

om det hus eller tomt delas kan: samma lag wari och, om naboer komma sins emillan at dela, hwilket skåda borgmästare och råd.

§ 6. Är den försålde iord å landet i flera härader belägen, då bör hwart och ett hemman, wid sitt rätta häradzting upbiudas, och der å fasta tagas. Men twisten om bördzrätten utföres der hufwudgården, eller de mästa godz belägne äro.

§ 7. Är rätta bördeman öfwerмага, jungfru, eller wetwilling, då äger förmyndaren deras rätt i acht taga, om han något af barnagodzet hafwer händer emillan, hwarmed bördas kan, eller gifwa det rätten tillkiänna; hwi han det eij giöra gitter, och wari saklös, och hafwe den onyndige framdeledz på den bördzrätt ingen talan: så må eij heller den omyndige någon iord återwinna, som honom sielf eij lagligen tillhört, och han i rätten tid eij klandrat hafwer.

§ 8. Ingen må stadga något köp eller byte med öfwerмага, jungfru eller wettwilling, om deras iord; gör det någon, wari ogilt: och hafwe förmyndaren, när han det wetta får, så och den omyndige sielf, macht, det köp eller byte oprifwa, inom natt och åhr, sedan öfwermage till sine laga år kommen, mö giffit, eller wettwilling wet-tande warder; äfwen så deras arfwingar, om de dess förinnan med döden afgå.

§ 9. Naborätt i staden äga icke allenast de, som ett hus till-samman bygt hafwa, utan och de som iämppte, eller bakom hwar annan boendes äro; bo twenne lika när, löse hälfften hwar, om det hus eller tomt delas kan; hwar och icke, skåde rätten, hwilkendera mäst omtränger: är endera nabo på två sijdor, eller går lius och fönster, wattudröp eller rännesten, eller annan sådan rättighet in i hans gård, ter af han olägenhet hafwa kan, den äger och till nabo-rätten företräde; samma lag ware, om twenne hus på en grundmur, och med en skillemur opbygde äro.

§ 10. Kan någon skiälig misstanka infalla om rätta köpeskil-lingen, bördemannen och köparen emillan, då äger bördemannen först insättia fulla summan, effter köpebrefwetz lydelse, andrage sedan sine skiäl inför dommaren, hwilken må hafwa macht, effter sakernes om-ständighet, att påläggia antingen köparen alleua eller och honom och sälliaren tillika, med sielf sins ede besanna, så mycket derföre wärke-ligen utgifwit wara: annars må ägaren iord sin föryttra som han bäst kan och gitter, utan andras hinder: tager någon mera pen-

ningar än han sielf utgaf, böte 50 daler konungen, målsäganden, och staden eller häradet, om han der til lagligen öfwerlygad warder.

§ 11. Tarfwar man penningar till låns taga, iord thermed i börd att inlösa, sig och de sina till godo, det kan ingen wägras; men ej må någon andre bördemän eller naboer til förfång, med anars mans penningar inlösa, eller bördejord, hus eller tomt oskyldom mannom tillhanda, utan han henne å landet i sex, men i staden tre år behåller, så framt han icke af fattigdom trängd warder, den jord, hus eller tomt förr att sällia, hwilket rätten undersöke, hwarföre han det giöra will; gör någon här emot böte 50 daler, och wari klandret ogilt.

§ 12. Eij må kiöparen och sälliaren, bördemannen til förfång, sitt en gång gjorde köp uphäfwa, eller uti något annat contract förwäxla: icke heller något byte under sken uprätta, bördemännen der med att undwika; sker sådant, och wärkeliga pröfwat, wari ogilt, och böte the bägge hwardera sine 50 daler.

§ 13. Nu kan den mann, som jord, hus eller tomt å landet eller staden äger, så giäldskyldiger blifwa, at hans fasta egendom måste gå de skuldfordrande till betalning, af hwilka den ena för den andra kan laga inteckning och förmån hafwa: tå gifs den af skuldfordrande¹ wittsord, som til allas nytta och betalning mäst biuder, och hafwe ingen bördeman mackt at påstå wärdering der emot, utan gifwe så mycket som annor biuder om han then jord, hus eller tomt börda will, sedan den mästbiudande sin ed derpå aflagt.

§ 14. Sällier någon twenne, en jord, hus eller tomt, då gifs den wittsord, som först köpte, med mindre den senare genom börd eller naborätt, der till förmån äger, och böte den som bägge ett sålde, för ohemult, hwar siette penning af köpesumman, och rätte den köparen allan skadan up, som genom slik olaga handel kommer at lida.

§ 15. Hafwe ingen syssloman eller åbo wäld, at sällia, förbyta, eller förpanta sin herres iord, hus eller tomt, utan han hafwer hans öpne bref och fullmakt der till; hafwe och ej heller någon mackt at döma öfwer någons mans jord, hus, tomt, eller andra egodelar, utan äganden är lagliga stämbder; icke heller at sättia någons mans jord eller afgjald i qwarstad, så länge den i handen hafwer, will för rätta komma, och till rätta swara; dömes thesse mål, hafwe ingen

¹ B (ursprungligen): creditorene.

krafft: finnes ibland twisten cronoiord, då bör landzhöfdingen der om kundgiöras, hwilken äger en fullmäcktiga, som på cronones wägnar swara, och dess rätt i acht taga bör: twista cronobönder sin emillan, det äger landzhöfdingen genom häradrätten, och cronones befalningzmän låta ransaka och rätta¹.

§ 16. Kommer någon twist köparen och säljaren emillan, om jorden är lagligen opbuden eller ej; då bewise det å landet med häradz, och i staden med stadzens dombok, hwad tid det skedt är, med hwilcka opbud fastebrefwen öfwerens komma böre, och tå gifz dem wittsord; till hwilken ända och i alla fastebref införas bör, tiden, när hwart och ett opbud är skedt, och gifwes intet fastebref ut, förr än hembudzmän sin förrättning munt- eller skriftteligen inför rätten tillståt och betygat hafwa: och hafwe ingen wåld, den iord mer qwällia, som en gång så wärd är; förty tå lagligen är wart för enom, är wart för allom dem som framdeledz klandra kunna.

§ 17. Är thet afgiärda by, som sällies utom börd, tå äger bonde i bolbyn wåld, then iord at inlösa, framför oskyldom mannom, och det är nabo rätt å landet, hwilcken med hembud ske bör; men icke må sådan iord afhysas, eller under bolbyn läggas, så at cronones eller frälsemannens inkomst deraf förminskas; utan stände likasom förr i alla utskylder; samma lag ware om skatte och obebygde utiordar och urfiäldar, ehwad de in- eller utom börd till salu gå: allenast at theras ränta iorden effterföllier: äga twenne oskyldte frälsemän, eller skattebönder en gård tillsammans, så hafwe och de naborätt till den del i gården, som således utom börd till salu går: äro och barn myndige, då [o: de]² måge den iord lösa, som föräldrarne sällia, om de sin rätt effter lag bewaka.

Cap. 7. Huru man må sin arfwejord hus eller tomt lagligen bortgifwa: så och om aflinge, och byrdkiöpt iord, samt morgongåfwa i staden och på landet.

§ 1. Will någon medan han lefwer, af sin arfwejord på landet något ewärdeliga, eller på listid skänckia, han må ej mer bortgifwa, än hwar tionde penning: hwad deröfwer gifwes, hafwe arfwingarne mackt at återkalla, när han död är, som gifwit hafwer, bördesmannen sin rätt till inlösning effter mätismanna ordom förbehållen: gifwer

¹ B (i marginalen): »infra cap. 14 § 2».

² BC: the.

någon mera än sagt är, och nästa arfwingar säija ther ia till, hafwe ingen effterkommande arfwinge, eller längre bort i släkten wåld, å den gåfwan tala, som rätta arfwinge en gång samtyckt hafwer. Afinge må man gifwa eller sällia til hwem han will, som iorden aflat hafwer, med mindre hon byrdkiöpt är¹. Om testamente talas i Erfdabalcken 20 capitlet.

§ 2. Tilltränga fader och moder, sedan de inga lösöron hafwa, sin jord och hus för sin födo utgifwa, den äga de sine barn tilbiuda och af rätten förelägga låta, huru mycket hwart år til förtäring gifwas skall: hwaremot de och föda skola sine föräldrar, älsta barnet först, sedan hwart effter annat, som de äro åldrige til, broder effter broders lått, och syster effter systems lått: och aftage hwar sin del som han fått hafwer, när framdeledz effter den döde ärfwas skall, och alle arfwingar skiffta det åter är; dock föräldrar obetagit at sällia deras jord, om de så willia, eller och hos ettdera barnet stadigt at blifwa; bördzrätten dem alla dåck förbehållen; hafwer fader och moder ingen iord eller lösöre, tå äge barn som förmå, dem uppehålla och föda utan wedergjälning; giöra de tet eij, stånde til rättens skärskodan, huru mycket te dem til födo årligen effter råd och ämbne² gifwa skola; kan och et barn sedermera förmöget blifwa, tå wedergjälde den, som föräldrarna mera eller förr födt hafwer.

§ 3. Willia eller kunna barnen eij emottaga och kosten uppehålla, eller äro de eij til; då söke sig föräldrar om, först hos nästa släckt, som eliest ärfwa skulle; neka de tå söke sig om, annorstädes, som de bäst kunna; och hafwe barn eller arfwingar ingen åtalan til den jord, som så för födo uppgången är, utan allenast til bördzrätten, när hon opbudin warder.

§ 4. Gifwer man iord, hus eller tomt i medgift til son eller dotter, eller sin hustru i morgongåfwa, förhålles dermed som i Gifft-målabalcken stadgat finnes.

§ 5. Kan den som godzet anten ewärdeligen³ eller på listid undsfått, öfwerbewisas, att hafwa giort, eller giöra gifwaren, hans barn eller första arftagare någon märkelig otjänst eller otrohet: hafwe då han eller de mackt den samma gåfwa återkalla, om de willia, och domaren pröfwar den gåfwa rättliga förwärkat wara.

¹ B (ursprungligen): byrdkiöpt jord är.

² B (ursprungligen): effter theras ämne.

³ B (ursprungligen): ewärdeliga.

§ 6. Af fri jord hus eller tomt i staden, må man gifwa hwar siette penning, ehwad hon är ärfd eller aflad; iämbwäll och till sin födo och nödtorfft sällia, som han bäst kan, allenast hon barnen hembiudes om hon til salu går, som i det siette capitel omtalas.

Cap. 8. Huru jord må pantsättias och återlösas: så och om panthafwares förmån.

§ 1. Pantsätter någon sin jord, hus eller tomt, för reda penningar, eller penninga värde, det skall alt till wiss summa och pris uträknas, och dag föreläggas, huru länge den pant stånda må, och då med samma mynt, om det finnes, eller dess fulla värde i annat gångbart, effter som det utlånte den tiden wärdt war, återlösas och betalas; är ingen wiss dag förelagd, då stämme panthafwanden sin skulldnär til rätta, och således lagligen förkunna, när han sin pant wil lagfara; låter pantäganden sin pant på häradzting å landet, der godzet är belägit, och rådstugun i staden inteckna, niute sin säkerhet för allom dem, som sedan genom pant, kiöp eller byte, willia sig den iord tilägna; löser ej den som pant satte, wid föresatte tid, eller niuter der förlängning på, låte då pantäganden den samma på landet wid tre häradzting, och i staden tre måndagar, en måndag i hwar månad, som en annor kiöpt iord opbiuda, och wederbörande innom första opbud hembiuda, samt emedlertid lagligen wärdera, i fall de annars om wist pris, sins emillan ej förenas kunna; löser ej jordäganden innan tredie opbud för så många penningar hon pantsatt är, hafwe då dess bördeman wåld arfwejord på landet att inlösa innan natt och år, effter första opbudet, eller sex weckor effter det tredie, om natt och år innom alla tre opbuden förflutit är, om han pantesumman, så och hwad panten högre wärderas, insätter, som 6:te capitlet säger; wärderas jorden för mera, än hon pantsatt är, niute det jordäganden til godo, wärderas hon för mindre, niute pantäganden sin fylnad af honom som pantsatte, så framt han med panten ej tilfyllest förnögd är, däck at alt hwad panten imedlertid af sig kastat, kårtas först på räntan, sedan på hufwudgiälden, effter det pris, de sin emillan derpå satt hafwa, eller och effter hwart års marckgång, som den finnes warit om nästa afradzdag i näste kiöpstad: och må ingen twingas sin förskrifwne och intecknade, eller lagfarne pant afräda, om

äganden eller bördeman den i rättan tid eij inlöser, eij heller förr än han sin betalning rätteligen niutit, mindre för annat än reda penningar, eller det han sielf med åtnöijas kan: påstår någon skulden¹ betalt wara, han bör det fulltyga, inom tredie opbud.

§ 2. Eho som förpantar jord, hus eller tomt til flere än en, utom then förres wetskap och samtycke, så at de bägge eij kunna niuta af jorden sin betalning, böte siettedelen af summan, som panten är mera utsatt före, än till bægges betalning förslå kan, och det af² annan sin egendom, och behålle den första sin pant, om de bägge lika till ting eller rådstugu komma; men hafwer den senare sin rätt förr inteckna, eller panten wärckeligen sig genom konungens befalningzhafwande tillägna låtit, och tilträdt, då äger han förträde hafwa; löser någon till sig annars pant, äge hans rätt³ oförkränckt; löser den gjaldskyldige med annars penningar, tå hafwer lånaren på den förras rätt intet at tala, med mindre han sig iämbwäll af honom den samma förskrifwa, och⁴ hans bref til sig tagit, eller å ting eller rådstugu derom försäkra låtit.

§ 3. Låta twenne panthafwande, wid ett ting eller rådstugu på en dag sin⁵ pant inteckna, niute lika rätt: oacktat at den ena för den andra kommer; dåck inom en tingzdag å landet, eller rättgångz tima, innan klåckan tolf i staden.

§ 4. Komma twenne til ting eller rådstugu, och sökia af gjaldnären sin betalning, den ena⁶ hafwer en allmän förpantning på all ens egendomb, den andra på en wiss förskrifwen pant, bägge på ett ting eller rådstugudag intecknade, eller och af ingendera tilförne intecknat, niute thenne förträde till sin wissa utnämnde pant, till dess han betalt blifwer: skiuter af den något öfwer, kommer det den allmänne förpantning til godo: är allmän förpantning förr intecknad, hafwe han för den senare tilträde [o: förträde]⁷, til all den ägendom som finnes der inteckningen giord är, som uti den I och 14 § förmåles.

§ 5. Hafwer någon en blått förskrifning, eller underskrifwen räkning, uti pant, och låter den inteckna der hans gjaldenårs godz

¹ B (ursprungligen): Will och någon wita (ändradt till: »bewijsa») skulden.

² B (ursprungligen): förslå kan af. ³ B (ursprungligen): then förres rätt.

⁴ B (ursprungligen): förskrifwa låtit, och.

⁵ B (ursprungligen): ett ting eller rådstugu dag sin.

⁶ B (ursprungligen): eller rådstuga, den ena.

⁷ BC: förträde.

belägne äro; sådan inteckning hafwe för andra fordrande förmån, som sig samma godz, hus eller tomt hafwa förskrifwa låtit, men intet intecknat, och kommer öfverskättet dem androm till godo: hafwer och någon tilförne wunnit domarens eller befallningzhafwarens införsel i något godz, då äger den samma wittsord fram för alla andra, som jord, hus eller tomt ej förr inteckna låtit. Dela twenne om betalning utur ett godz, hus eller tomt, som ej af någondera intecknat är, då bör honom förträde, som jorden förpantat är, framför den andra, som skuldbref utan pant hafwer: lösöre pant behålle den, som i handom hafwer, til dess han betalt är, til ränta och hufwudstol: skiuter något öfwer, gifwe det ut de andre gjäldfordrande til godo.

§ 6. Kan den ena hafwa sin pant lagligen intecknat, och den andra¹ undfår sedan befallningzhafwandens införsel, då äger äldre inteckning wittsord och förmån; är införslen äldre, grundandes sig på domb eller partens egen bekiännelse, niute tå sin införsel til godo, om de sin emillan komma at strida.

§ 7. Allestädes der man niuter laga qwarstad uppå fast eller lös egendom, den bör i rätten angifwas och intecknas; så framt han will niuta förträde för andra skuldfordrande som sedermera sig inteckna låta.

§ 8. Konungens rätt går framför all inteckning uti den skyldiges egendom, ifrån den tiden skulden begynt, och sammandragen finnes: är annars inteckning äldre än cronoskulden begyntes, niute då den samma til godo: samma lag ware om kyrckiors, och scholars, hospitalers och fattigas, så och omyndige barns medel; så länge de stå under deras förvaltning, som derom betrodde äro; men warda de af them til andra utlänte, förfares der med som med all annor skuld, och sware den them utlänt, för det som brista kan; samma rätt för inteckning äger och innestående afrad, tomtören och hushyra; som² vidare uti dett 19 cap. § 5 förmåles; förtiänt lön lika så; bor någon cronobetjänte för afrad eller arrende, och blifwer skyldig, då niuter jordäganden förmån, så länge säden står på åkren, eller ligger i ladan, intil afradzdag; men blifwer räntan eller afradet honom längre i händer betrodtd, och med hans andra egendom inblandat, då äger konungen för jordäganden förmån.

§ 9. Dör eller wiker gjäldskyldiger man staden eller landet,

¹ B: och en annan.   ² C: huushyra i staden, som.

utom deras wetskap, som han skyldig är, och lämbnar effter sig fast eller lös egendom, ware all in-teckning ogill som sker hos domare eller befalningzhafwande, sedan bewisligt är att den skyldige död blef, staden eller landet rymde; och hwar och en wari lika til egendomen berättigad, enär den samma dem emillan delas skal; och briste marck om marck om det eij tilräcker; samma lag wari om förskrifwen pant, den eij förstånden eller tillförne icke lagligen in-tecknad är.

§ 10. Wid hustruns, öfwer-magas, jungfrus, och wettwillingz jords pantsättiande, wari samma lag som tilförne om sälliande stad-gat är; och gånge ju altid 2 delar af bondens emot tredjung af hustruns å landet, men i staden lika.

§ 11. Sätter någon sin jord hus eller tomt i pant, och gifwer der strax wärkelig införsel uti, med så skiäl, at långifwaren skal bruka pantens afkomst, så länge penningarna borto blifwa, wari det gillt, som dem bådom åsämier effter lag och konungens stadgar.

§ 12. Ingen pantz innehafware, må sin i händer hafwande pant, till nytta eller wärde förringa, eij heller utan ägarens willia derpå giöra annan kåstnad, än den som till pantens nödige uppehållande och försvar tarfwas; gör han det, hafwe intet derföre at fordra, utan uppehålle honom så god, som han honom emottagit hafwer.

§ 13. All pantejord, hus och tomt, som eij förstånden är, skattas som lösöre, när den arfwingar emillan delas, och ehwar jord hus eller tomt går i betalning, till salu, i skiffte, eller mätning, tå niute altid åboen laga fardag.

§ 14. Der en allmän förskrifwning till all ens egendom, eller ingen wiss pant förskrifwen är, bör jord, hus eller tomt icke angripas, förr än reda penningar eller lösöron först uttagne äro, effter som om mätning widare i Rättegångzbalcken förmäles.

§ 15. Pantsatt och för wiss gjäld in-tecknad jord, hus eller tomt, må ingen domare för en annan opbiuda till salu, förr än fulleliga bewist är, den samma från sin förra panthafware lös och fri giord wara; sker det, ware krafftlost, och niute in-tecknade panthafwaren sin laga förmån, oachtat fasta åkommit woro, alt in til dess treggia åra häfd der åkommer, effter erhållen fasta.

Cap. 9. Om laga mätning, och utsöken.

§ 1. Ehwarest mät eller utsöken ske skall, der ingen wiss pant förskrifwen är, utan sökes betalning för gjäld eller brott; då hafwe den gjäldskyldige macht, sedan reda penningar, lösöron, gångande få, hö och säd, utstående wiss skuld som strax infordras kan, är utmät, at nämna hwad han will af sin fasta egendom låta i betalning gå, antingen i staden eller på landet, arf eller aflinge, effter mätismanna ordom, tre å hwardera wägnar, iämte häradzhöfdingen å landet, men i staden effter borgmästare och rådz wärdering: nöijes endera parten icke med första wärdering, hafwe mackt at sökia den andra iämbwäll och den tredie, om de eij annars åtnöijas; men sedan intet, utan böra wid den sidsta förblifwa.

§ 2. Hwilken som med första wärderingen eij¹ åtnöijes, ware plichtig å landet innom nästa otta dagar, eller i staden, innom tredie rådstugudag tilkänna gifwa²; försummar det någondera, stånde det som giort är: första wärdering å landet förrättar häradzhöfdingen, med dertill af parterne samtyckte, och der til förordnade wärderingz-män: den andra, lagmannen med andra sex, hwilken innom sex wickor hos lagmannen sökas skall, ifrån den dag häradzhöfdingen sitt wittnesbörd derå gifwit. Nöijes endera åt den andra intet, söke då genom lagmannens wittnesbörd uti hofrätten den tredie, innom samma tid; i städerne der eij så många rådmän finnas, som till två wärderingar behöfwes, då förrättes den första af en råzman med sex andre af parterne utnämnde och af rätten der til förordnade män: den andre af borgmästare och råd samtliche; den tredie förordnas eller öfwerses af hofrätten på lika sätt och tid, som å landet stadgat är, hwar wid det och förblifwa bör.

§ 3. Alla wärderingsmän som förr eij edsworne äro, äga sin ed giöra, at så wärdera, som de sielf wille både kiöpa och sällia, som det deras woro, utan att wara plichtiga det at behålla, som de wärderat hafwa.

§ 4. Hafwe ingen fordrande mackt träda till någon fast egendom, som honom intet föreskrifwen är; icke heller under allmän förskrifning af egendomen, förr än alt löst utmät är; och der den skyldige antingen intet will eller kan såsom frånwarande ägare eller arfwinge, hustru, omyndige barn, wettwillinge etc. något wist utnämna,

¹ B (ursprungligen): Hwilken som wärderingen eij.

² B (ursprungligen): rådstugudag begära een annan.

då gånge först det fasta i staden, tomt och så hus, sedan urfäll och utiord å landet, så strögödz, förr än sätegården eller bostället angripes; dåck den skyldige, eller hans hustru, barn och förmyndare altid walet förbehållit, hwad han eller de mista willia¹.

§ 5. Eij må för någon mätas, förr än han der till lagligen ständ och dömd är, som i Rättegångzbalcken förmäles².

§ 6. Så offta mannen i staden eller på landet saker warder för brott sin, då skiffes hustruns lått ifrån, både i jord och lösöron, bryter hustrun, bötes af hennes godz och andel.

§ 7. All den jord som således utmätes på landet eller i staden, opbiudes som kiöp och pant, dåck icke förr än alla tre wärderingar äro förbi, om de begiäras; löser eij bonden sielf eller hustrun innan natt och år, effter första opbud, hafwe då bördemän mackt arfwæiord at lösa å landet innom sex wickor³, men i staden fiorton dagar, och naboen i staden sedan otta dagar, som i det 6 cap. § 3 om kiöp stadgat är⁴.

§ 8. Hafwer bonde eller byamän hos sig inne omyndige barns medel, tionde, afrad, eller annor årlig skatt, hushyra, förtiänt lön, inlagzpenningar eller hwariehanda andra perzedlar och förtrodt godz, bolagzpenningar i handel, de må eij i mät gånge, om det fulleligen bewist warder.

Cap. 10. Huru alla kiöp, byte och gåfwor skola giöras⁵, lagfaras och stadfästas.

§ 1. Alla kiöp, byte och gåfwor skola skrifteligen uprättas, och der uti förmälas⁶ de wilkor, hwaruppå sig kiöp, byte eller gåfwa grundar, hwilka med twenne wittnen skola bekräftade wara, och när de utan klander som här ofwanföre är förmält, lagbudne och lagståndne äro, då äger häradzhöfdingen å landet sitt bref der å gifwa af detta innehåld: Denne man afhänder sig och sine arfwingar sin iord, lagbuden tre gånger och lagständen, så mycket i den stad, härade, sochn och by, med alt der til ligger, med rätta lyda bör,

¹ B (ursprungligen): walet, hwad han eller the mista willia, förbehållet.

² B (ursprungligen): skills.

³ B (ursprungligen): hafwe då bördeman å landet sex wekor.

⁴ B (ursprungligen): stadgat är macht sådant att giöra.

⁵ B (ursprungligen): skole skriftel[igen] uprättas och ther uti förmälas göras.

och med lag tillwinnas kan, inom gård och utom, i skog och marck¹, när by och fiärran, i wåto och torro, med torp och torpställen, qwarn och qwarnställe, fiske och fiskewattn, för så många penningar, eller genom byte, för den iord igen, genom gåfwa etc. och tillägnar den samma sin köpare, bytesman, eller den han gifwit och hans arfwingar til ewärdeliga tider: och desse tolf sutto i nemnbden, och äro der fasta åt.

§ 2. I staden gifwes sammaledes fastebref, när köpet är lagbudit, hembudit och lagståndit, och sedan friskilling gifwen, hwilket af stadzens ordhafwande borgmästare och secreterare underskrifwas skall; och må intet fastebref utgifwas i staden, förr än sälliaren eller hans laga fullmächtig inför rätten giort till köparen handsträckning, och tillståt sig fulleliga betalt wara, och skall införas huru många alnar det hus, gård eller tomt i bredd och längd håller, och emillan hwad gator och grannar han belägen är.

§ 3. Nu kan sälliaren siuk wara, at han til rådstugu ej komma gitter, eller och annor laga förfall hafwa, gifwe då en annan skrifttelig fullmact, eller munteligit tilstånd, med twegge wittnen å² hans wagnar handsträckning giöra; och hafve sedan ingen mact at klandra på köpetz, bytets eller gåfwans richtighet.

§ 4. Warda iordabref fördärfwade, eller förkomna genom wådeld, krig, eller annar olyckelig händelse, då äge stadzens och häradz dombok wittsord att fulltyga hwad sant är i ty mål, och gifwe der häradzhöfdinge å landet, och borgmästare och råd i staden nytt bref å; och niute derföre lika som det förra brefwet, som stadgas i Rättegångsbalken.

Cap. 11. Om klander och hemul i jordefång, så och om laga häfd.

§ 1. Eho som till en annan sällier, förpantar eller bortbyter sin jord, hus eller tomt, han äger den hemula: likaså köparen och sin utfäste köpesumma³ och wilkor fullgiöra: kommer der något klander uti, då skall den förra ägaren lagligen tilltalas, kan han den jord, hus eller tomt hemula, så att han som iorden undfått, får den oklandrat behålla, stånde det fast som giort är; gitter han ej, gånge den til

¹ C: inom gård och utom, skog och marck.

² B (ursprungligen): muntel[igit] med twegge wittnen, tillstånd å.

³ C: köparen som utfäste summan.

iord som henne mist, om derpå inom laga tid talt warder, som här efter förmåles; dåck betale han köparen all nyttig och nödig förbättring, hwilken söke sedan sine penningar igen af honom som ohemult sålt hafwer; om hemul i gåfwa förhålles efter brefwet¹ innehåld.

§ 2. Hafwer den som sålde icke fulla penningar opburit, och dåck i köpebrefwet qwitterat emot köparens försäkringz skriff, hafwe mackt uppå köpet at tala, in til dess fasta åkommer, men sedan äger han ingen talan framför andra på sielfwa iorden, med mindre hon honom å nyo förpantat, och lagligen intecknad är; utan söke sin betalning uti jord eller penningar, lika som all annor giäld och skuld, utaf honom² som han med handlat hafwer.

§ 3. Äro flere hemulsmän än en, då äga the hwarannan lagligen till säija, och lede hwar ifrån sig til sin man, och böte den som intet hemula kan 6 daler; men de andre ware frie; hafwer någon sig den jord med wäld tilägnat, böte 40 daler silfwer:it och uprätte allan skadan; hafwer hemulsmän medarfwingar, dem äger han sielf tilsäija, om han dem til hemulsmän med sig binda will, brister köparen hos nästa hemulsmän, hafwe då mackt at gå til den andra och tredie, och så vidare, dåck i ordning hwar efter annan; köpegodz ifrån cronan må för det wärde af cronan inlösas, som de försålde äro; oachtadt i hwars hand de wara måge, tillika med en skäligen wedergällning för använd nyttig och nödig förbättring; samma lag wari om kyrkors, scholars, hospitalers och de fattigas bortsålde iord, hus och tomter.

§ 4. Winner någon iord, hus eller tomt med dom för afradzdag, å landet, eller fardag i staden, han äger och niuta räntan eller hyran deraf för det året; men med afrad hö eller säd af jord, som genom köp byte och gåfwa undfås, förhålles efter den afhandling der om giöras kan, åboen altid laga fardag förbehållen.

§ 5. Är jord emot jord förbytt, och går enom ifrån, tå må han hålla sig igen till sin bortbytte jord, så länge hon är i den andras eller hans arfwingars händer; men är hon emedlertid å nyo förbytt, bortsäld, förpantad eller bortgifwen, och laga fasta åkommen, intecknad, eller lagligen utmått, tå äger han til den jord ingen talan, utan hålle sig till sin fångeman, och hans egendom, som han bäst kan och gitter.

¹ B (ursprungligen): köpebrefwet.

² B (ursprungligen): sin fångeman.

§ 6. Söker någon uti laga tid genom arf eller annor rätt som i Erfdabalcken förmäles, den iord som en annan med kiöp eller byte fångit; gitter fångaman hemula, stånde det giort är, och han söke sin man som mister; kan fångeman ej hemula, då går den förre til sin iord, och söke den andra sin fångeman, som han bäst kan, så frampt laga fasta och häfd derpå ej kommen är.

§ 7. Nu kan fångeman utom lagsagu eller utrikes wara, niute den tid för rätten at framkomma, sedan det honom kungjort blifwer, som i Rättegångzbalcken förmäles: kan han bewislig förfall hafwa, wari lag samma: och stånde jord, hus eller tomt i qwarstad til dess han framkommer, med mindre full¹ borgen derföre sätties.

§ 8. Hafwer någon jord hus eller tomt oqwalt och ohindrat uti 3 år, sedan den lagbudin och lagstånden är, den må ingen qwällia, oachtadt at någondera af fångemän skulle brista i hemulande; utan söke den som jord, hus eller tomt bortmist, honom som han förmenar sig den afhändt och ohemult såldt, som han bäst kan och gitter; hwilken honom all skada uppfylla bör, med iämgod jord, hus eller tomt, i så goda läge, eller med penningar, innom sex wickor, och böte sex daler för ohemult, men är der wäldzwärck i kommen, betale alla åretz räntor eller hyra, och böte 40 daler till treskiffis: jungfru², öfwermage, wettwilling, utrikes och fången man, niute desse 3 år³, sedan mö giffit, öfwermage myndig, wettwilling wettande, utrikes hemkommen, eller fången fri warder, hwilcket alt är till förstå om den iord någon borthandlat, som han sielf ej rätteliga ägt: om bördzrätt och dess klander, är stadgat uti 6 capitel.

§ 9. Är rätta fångeman död, ware hans arfwingar hemulsmän, och plichtige at ersättia jorden, men för böterne frije: hafwa de sig arfwet lagligen afsagt, eller afsäija när twist upkommer, och domen dem änteligen under ögon går, ware så wäll för ersättiandet som böterne frie, som i Erfdabalcken förmäles: hafwa barn bördat sina föräldrars bortsålde iord, ware de för hemul frie, så framt de intet ärfft, eller och arfwet lagligen upsäija, som här ofwanföre är förmält.

§ 10. Alle laga upbud, in-teckning och fasta, skole ske och gifwas på häradzting eller rådstugu, der iord, hus eller tomt är be-

¹ B (ursprungligen): med mindre ther full borgen före sätties.

² B (ursprungligen): hwilket alt är till förstå, jungfru.

³ B (ursprungligen): niute åhr.

lägen: der skall och alt laga klander göras, som jorden är upbuden eller intecknad: sker det annorstädes, hafwe ingen krafft.

§ 11. Öfwerdrager någon sin rättighet till något godz, hus eller tomt, eller det sällier och byter åt någon annan, och will derföre ej i hemul stånda, sådant bör han sig uti brefwet uttryckeligen förbehålla, annars ware han til hemul förbunden, lika som i alle andre jorda kiöp, och hafwe der ingen undanflyckt föra.

§ 12. Yppar sig ägotwist grannar emillan om rå och rör, eller annan bolstader skillnad, der icke delas om rättigheten til sielfwa byn, hel, half eller fiärdedel, der till äger ej hemulsmann kallas: utan försware kiöparen sina grantzor, som han bäst kan och gitter: dåck ware hemulsmannen pliktig at meddela kiöparen all den underrättelse, bewis och skiäl, som i hans wärio finnes; förhåller han dem, och warder dertill lagligen öfwertygat, upfyller then ledne skadan effter mätismanna ordom; går skadan til fiärdelen¹ af hela gårdens hus, eller tomtens wärde, eller deröfwer, stånde då til kiöparen, ehwad heller han will det kiöp hålla eller ej; är skadan mindre, stånde då kiöpet, och sälliaren upfyller det bortmiste, effter mätismanna ordom.

§ 13. Uti stadzgodz äger säliaren altid hemula alnetalet, och den utlåfwade frihet på hus och tomt; och hafwe der ingen enskyllan före; äfwen så och på landet, all den frihet och förmån, som i brefwet utfäst är; och af kiöparens förwällande icke förwärcas.

Cap. 12. Om rå och rör eller tiäldra, samt andre bolstads skillnader, byar emillan.

§ 1. Alla rör som häreffter läggas, böra bestå af femb stenar, fyra utan, och en innan, som kallas hiärtestenen: af desse bör hiärtestenen wara störst, en och en half aln öfwer iorden²; de andra, tre quarter, alla med sten underskolade, och så stora, at de äro mera än mans börda; och så satte, at de med sine kanter framföre och bak-effter hiärtestenen, wisa strecket; dädan rågången kommer, och dijt han gå skall; och må ej någon rågång komma in på hiärtestenen genom öppen gafwel, icke heller på flata sidan, utan uppå kanten eller ryggen af hiärtestenen öfwer en af de omliggande stenar, tädan linien kommer; ej må heller någon rågång ifrån hiärtestenen annorledes utgå; och skall uppå den ort, der rör här effter läggas, alla

¹ BC: fiärdedelen.

² B (ursprungligen) C: som kallas hiertestenen wara först en och en half.

stenar rundt omkring afrödias, så at platsen blifwer ren, och röret från andra stenar afskilt: jämbwäll och under hiärtestenen en aln nedre i iorden, en två eller tre allnar lång stenhäll läggas, der uti wäderstreckket uthugges, som hiärtestenen på båda sidor wisa bör, ut och in, ehwad det är rätt eller krokrå; men der sådana heller ej finnas, lägges neder i jorden en stenbro, som rätta strecket på båda sidor utwisa kan, der någon af stenarna rubbas skulle: sättes rör uppå bärg, då hugges wädersträcket i bärgzhällen på två sidor som det gå bör: uppå nedrige orter, der rör läggas måste, skall en lafwa af trä göras, så wid som till röret behöfwes, och stenhällan som [o: om]¹ hon finnes, derpå läggas, och sedan råstenarne wäll omskolas, samt broar af stöckar på ymse sidor läggas, långz effter som råstreckket wisa bör: desse rör böra af härads höfdingen och nemden samt landmätaren, om han oförhindrat är, wäll och beskedeligen upsättias, och sedan i härads dombok införas till rättelse i framtiden, huru twisten är ändat, och rören från begynnelsen til ändan lagde: imedlertid blifwa de gamla rör som med domar stadfäste, eller af ålder derföre håldne warit, uti sin laga krafft. Men på de orter, der här til inga rågångar warit utan diken, renar, gärdesgårdar och heckar, för skillnad håldne, skall wid yppande twist, eller med jordägandens samtycke, rör upsättas, samt de sköflade förnyas: imedlertid niute ofwantalde af ålder håldne skillemärcken sin laga krafft, och witzzord.

§ 2. Stöta flera byar tillsammans, eller stadna uppå ett rör än två, då bör hiärtestenen der effter beskaffat wara, så at en trekantig sten skillier tre bolstäder och en fyrkantig fyra: ju så, att de omkring liggande wisestonar öfwerens stämman med hiärtestenens kanter så wäll i utgående som inkommande; desse rör böra och hafwa sina utliggare, eller de stenar som utwisa strecket ända fram till nästa laga rör eller ändará, icke längre från hwarandra, än att man med rop dem emillan höra kan, och rätta strecket derigenom förfara; under hwilka utliggiare eller wisestonar och så kunna hållar eller stenbroar göras, wid hwar färde eller fembte ledare, der rågången emillan hufwudrören lång är: böra och² rören såsom här ofwanföre är förmält, beskaffade wara, enär rågången antingen stadnar eller gafflar, eller och för andra emotstående ägor, en annor led och twärstreck tager; de byar som emot stora skogar gräntza, och tillförne

¹ BC: om.

² B (ursprungligen): och böra och.

icke lagligen rörlagde äro, skall effter deras pålagde rätt och hemmantal så mycken skog tilläggas, som till byens wid mackt hållande nödig är: det öfrige räknas för almänning, effter hwart och ett landskaps eller häradz art, nödtorfft och beskaffenhet; och sättias iu allestädes hädaneffter fembstena rör, så wäll i skogar och på bärg, som slättmarcken, och alla owalde stenar undankastas.

§ 3. Uppå de orter der oländig bärg och skogzmarck är, och i de landskaper der sådant tilförne af ålder och urminnes tider har brukeligt warit, må och sten, rähäll eller täldra som med andra flera omskolat är, och särdeles den som med sin omväxta måssa effter stenens art dess ålder utwisar, för rör giälla, enär de hafwa sina behörige kanter effter ortens beskaffenhet, och skolade äro effter landzens sedwänia, samt hafwa sina wissa stenar uti samma streck, till den andra hufwud- eller änderå som deremot swara bör; hwilcken skoling¹ eller kista bör så beskaffat wara, at man derutaf, så wäll som ledestenar kan se, huru hjärtestenen stådt hafwer, i fall den rubbat eller bortkastat woro: dåck må icke alla stenar som liknelse dertill hafwa, för rör skattas, utan allenast de som af ålder terföre håldne warit, dess kista och omskoling², måsswäxt, med laggille wittnen, eller med ågångne domar befastat, som byahäfdens bewisa kunna; rör och råmärken böra eij utan nöden så fordrar, sättias på nedrige orter i måssar eller kiärr, utan på faste och höga rum, der de wäll synas och bestå kunna; så at de eij nedersiunka eller på sida falla, och rågången der med förwilla.

§ 4. Eij måge flere stenar än femb rör heta, med mindre at icke någre äro utanföre lagda, såsom broar eller utliggare, de der strecket utwisa skole; fyra, tre eller två stenar måge eij heller rå hetta, eller för laga skäl skattas bolstäder emillan, med mindre de med laga domar tilförne bekräftade äro; men uti byamål och tege-skifften grannar emillan, gifs enom stene wittsord, dåck icke widare, än at om någon sig märckeligen förfördelat emot sitt öretal eller tunneränta, då må honom iämckning tillåtas, effter öre och örtug, tunne[-] pund[-] der den finnes, eller och penningaränta, så framt han äger fierdingz hemman i by, som i Byggningsbalcken 7 cap. förmales; änderör i byamål skola effter ortens belägenhet med breda eller kantige stenar utmärkas.

¹ BC: skolning.

² BC: omskolning.

§ 5. Eij måge jordfasta och orörlige stenar för laggille råmärken skattas, med mindre at uppå dem, andre laga fembstenarör kunna lagde wara, eller de med särdeles märke uthugne, eller så namnkunnige äro, så at giörliga pröfwat kan dem der till utwalde och derföre håldne blifwit.

§ 6. Alla konungens enskijlte parkar, landz- häradz- sochne- och bya almänningar, bolbyar, afgärde och afråade skattlagde hemman större eller mindre, bärgzbruks och grufweskogor, utängiar och utiordar, urfiäldar och odelqwarnar som någon iord äga, bör med rå och rör omlagde wara, hwilka om de finnas, ware som det af ålder warit hafwer: finnas de eij, utan gamla giärdzgårdar, och forne gårdzstodar, då gifwes dem wittsord byar emillan; ligger å, siö eller sund byar emillan, de måge och bolstada skiäl wara, om de af ålder derföre håldne warit, och inga rå och rör till äro: finnes uti skog eller löt och öppen betesmarck byar emillan inga rå och rör, ström eller gamla gårdzstodar, då dele sig emillan effter öre och örtug, ehwad det är dödwedz eller bärande trädz skog: ligga flera byar innom en wärnkallader rågång, wari lag samma, och dele de sig bya allmänning emillan, effter öre och örtug pund och tunneränta.

§ 7. Ligga twenne byar sidolångz wid ström eller elf, siö eller sund, äge de halfwa strömmen eller elfwen, siön eller sundet, hwar by¹; ligger hollmen mitt uti insiö, eller ström, wari lag samma; ligger han ettdera landet närmare, hafwe den holmen som wattnet äger, effter rågång och byaskillnad; flottholme hafwe den som honom kan wid land sitt fästa; kan insiö alt, eller en del till äng förwäxa, äge hwar och en i äng eller land, som han i siön rådande warit: ligger by wid ändan eller på sidan wid stora siöar, då äger han så mycket i siö eller holma, som² hans bolstad och rågång medgifwer alt in til dess diupaste wattnet mottager, det äger för allom dem som kring om siön bo, allmänningz fiske wara; hafwer någon urminnes häfd på utholmar, fiske eller fiskeskiär i stora och allmänne siöar, eller är derföre särdeledz skattlagd, den äger han oqwald behålla: om konungz ådran i siöar och strömmar finnes stadgat i Bygningz- balken 16 cap. 4 §.

§ 8. Landskapers, häraders och sochnars skilnader, böre med

¹ B (ursprungligen): äge tå halfwe siön eller sundet hwar byen.

² B (ursprungligen): i siö som.

stora stenar utmärkas, så at hiärtestenen i fembstena-rå eller uti det omskolade enstensröret åtminstone är 2 alnar hög; lika så cronones enskijlte parkar, almänningar och frikallade skogar; och hafwe ingen wäld, torp uptaga eller skog rödia, annorledes än uti Bygningabalken förmäles; af dem som redan skattlagde äro, tage konunger skatt, och eij härade gifft, som fordom.

§ 9. Kunnna sådana parkar och fredkallade skogar, eller och andra bolbyars enskijlte ägor, sträcka sig öfwer landz- häradz- och sochne skillnader, då böra de med sine särskilte råmärken wara om-lagde, hwilcka klarligen bewisa kunnna, huru långt samma ägor sig in uti annat härade sträckia: dåck landz- häradz och sochne strängen orubbat: men ingen allmänning sträcke sig öfwer sitt landz- häradz eller sochne skillnad, och rätta råmarke.

§ 10. Såsom tomt är åkers moder, så bör den och äng till-säija, så wäll inom by¹ som utom; engztegar, skogztegar: efter skogztegar komma rörtegar, som gå i wattnet ut, de äga fiskewattn, warp och wärker skiffa, så at hwar och en innan byes, får efter öre och örtugetal, pund- och tunneränta, eller och utom byes, efter sin urfiäldz rågång, eller urminnes laga häfd, så mycket honom med rätta bör; ty att den äger wattn, som land och strand äger, och der skola råstenar sättias som till siös wisa.

§ 11. Uti staden bör altid stadzens tomtebok, med borgmästare och rådz utgifne bref, wara hwar och en i staden, till dess hus, gård och tomt en säkerhet och effterrättelse.

Cap. 13. Om dens straff som rå och rör rubbar, oprifwer, eller på annan inflytter.

§ 1. Ingen bolstadz åbo må² uptaga eller nedersättia rå, utan at alla jordägande stämde äro, och domb dertill å tinge är gifwin, hwarefter den af häradzhöfdingen och någre af nembden uprättas bör: tomterå och farwäggrå måge uti alla lagligen der till kallade jordäganders närwaro, som i byn råda, och med deras samtycke neder-sättias uti domarens närwaro, som det sedan i domboken införer, utan att de der till behöfwa förut domb wid tinget taga; men sämijer dem eij åt, tå skola de till tingz fara och dom begära; uti sådane tomt och farwäggrå, må en efter tomtz och farewägiz läglighet, wäll be-

¹ B (ursprungligen): bys.

² B (ursprungligen): Ingen bohlstad må.

skaffat sten brukas och gillas, om der fembstenarör tilförne ej upreste finnas; tomterå må ingen qwallia som icke äger fiärding i byn; willia grannar sin rågång årligen å alla sidor upgå, det måge de saklöst giöra, men icke någre nya upsättia.

§ 2. Beträdes någon wettwilling, och den som till laga år ej kommen är, såsom walbarn eller andra af owett och sielfswåld, hafwa de opsatte rör och råstenar, eller andre skilliemärken optagit, bortkastat eller förändrat, den samma skall af fader eller husbonde, i någon cronobetjäntes närwaro, med rijs näpsas, effter som dess ålder och wanwett pröfwat till.

§ 3. Der någon som öfwer sina laga år kommen är, af okynne och sielfswåld, rå, rör eller andra laga skilliemärken uptager och förändrar, böte 20 daler, eller plichte med kroppen.

§ 4. Pröfwat någon som till laga år kommen är, af egen arghet och illwillia, eller af annan legd och låckat, hafwa de opsatte rå, rör och skilliemärken, rifwit, borttagit, och wridit, eller och andra rå och wisare olagligen nedsatt, til at der med förwilla och förswaga en annars rågång, eller domaren och andre derigenom at förleda, den samma skall böta 40 daler, stå uppenbara skriff, och aldrig mer wari¹ wittnesgill och trowärdig; samma straff ware och den undergifwin som pröfwat hafwa någon annan yngre, eller andra² kiöpt, intalt och låckat til at en sådan giärning giöra och föröfwa.

§ 5. Eho som sielfmant, eller af annan låckad och legd, pröwes rå, rör och laga skilliemärke wrida eller flyttia af sitt rätta ställe, in på annars bolstad, eller och något nytt råmärke upsättia, der med sig eller någon annan nytta och gagna, och en annans jord, wattu eller egendomb till sig bringa, den samma, så och den någon dertil leger och låckar, hafwe förwärvat sin lösa egendom, och löse sin hand med 50 daler af sin iord, eller och plichte med 5 gatulopp, hete och wari tiufwer, och stånde 3 söndagar wid sochne kyrkiödören, och stå uppenbara skriff.

Cap. 14. Om laga syner, och ägors förswar.

§ 1. Alla syner land och härader, så wäll som enskijlte bolbyar och grannar emillan, skola hållas emillan Walborgzmässa och Allhelgonadag: alla de som för eller sedan hållas, ware ogille:

¹ BC: wara.

² B: äldre.

dåck må på oläglige orter der man om sommaren ej tillkomma kan, så och när konungen biuder sådana syner hållas utom desse tider, enär bar marck är, men elliest intet.

§ 2. Dela twenne eller flere byar sin emillan om ägoskillnad, de må ej in uppå hwar annan gå till tompterå, utan upwise andra bolstada skiäl och råstenar: kunna de sins emillan ej wid ägande syn öfwerens komma, då skola de till tingz fara, och dom till häradz syn begiära, hwilcken utaf häradzhöfdingen och edsworne nembd förrättas: är twisten cronohemman allena emillan, förhålles der med som uti det 6 capitlet § 15 stadgat är.

§ 3. Beropar sig den ena parten på rätt rå, och den andra på krokrå, tå gifwes rätt rå wittsord, med mindre med laggille stenar märkeligen pröfwas kan strecket annorledes gå böra, och med witten befästes, häfden och krokråen således warit hafwa: äro parterne ense om bägge änderåen, då bör strecket synerätt gå, så framt krokrå ej bewises som förr är sagt.

§ 4. Förebär någon urminnes häfd i ägoskillnad, och will derfore ej syn tillåta, sådan inwänding må intet gälla, utan gånge till syn, och bewise på platsen sin häfd lagligen, effter som i det 15 cap. om urminnes häfd, och i det 16 cap. om utjordar och urfiäldar stadgat finnes.

§ 5. Nöijer dem ej åt häradzsyn, så wädie med 3 daler innan 8 dagar¹ till nästa lagmansting, och tage der domb till lagmanssyn, som af lagmannen och twenne andra lagfarne män, dem parterne åsämies, samt uthäradz nembd förrättas skall, på lika sätt som om häradzsyn tillförne sagt är; och skola altid de som² tillförne ej sin domareed giort, den samma aflägga, men de andre om sin domareed och plickt alfwarligen påminnas: emot lagmans syn må ingen wädia, utan söke den som finner sig märkeligen beswärad, hos konungen med en böneskrift, om konungz eller riddare syn, och sättie borgen för all omkästnad och skadestånd, hwilcket han lagmannen innom 8 dagar kundgiöra, och hans bewis der uppå taga bör, att han sin dombok med alla omständigheter kan till riddare synen färdig hafwa, hwarom parten hos konungen anhålla bör innom den tid, som uti Rättegångsbalken ifrån hoffrätterne förelagd är, hwilcken

¹ B (ursprungligen): wädie med innom åtta dagar.

² B (ursprungligen): skolandes de altijd som.

tid lagmannen honom i sitt bewijs kundgiöra bör: konungz eller riddare syns domb må ingen qwällia, wid konungens dombbrut.

§ 6. Alla sådana syner ske på den klagande partens omkåstnad som synen begiärer, men betales sedan af den som saken förlorar: stämman häradz- och lagmans syn öfwerens, då betale den tappande parten omkåstnaden för bägge; skillier dem åt, wari för den senare kåstnad frij, om han wid förra synen wunnit hafwer; gillar konungz syn de två förra, betale den som förlorar omkåstnaden, för alla tre; hafwer någon wunnit de två förra, wari för den sidsta frij: kunna de och hwardera hafwa för sig en domb, då drage bägge den sidsta omkåstnaden till hälften hwar.

§ 7. Dela sig emillan bygder by och ödes by, finnes kring ödes by rå och rör, tå gifs den witzord, och gånge der bygder by intet öfwer: fins ej rå och rör, utan öre och örtug på bägge, delas ägorna derefter: finnes och intet öretal på dem bägge, behålle¹ tå bygder by det han med gårde af ålder inbegripit hafwer, så framt med fulla skiäl icke bewisas kan, at det till ödesbyn tilförne lydt och legat hafwer.

§ 8. Är twist emillan twenne härader, eller deras allmänningar, då² skal hwar³ häradzhöfding och häradz fogde med dess nembd sin häradz rätt bewaka och förswara; sämber dem å thet, är wäll; hwar och icke⁴, söke då bägge tillsammans hofrätten, om en ut-häradz domare och nembd, och hafwe ingendera mackt för sig allena uti allmänningz, eller enskijlte till häradzstrengen stötande twister till syn at dömma; är en häradzhöfding öfwer bägge härader, eller allmänningar, ware lag samma: och niute den saken förlorar sitt laga wad under lagmannen til godo: stöta twenne landskapers skilnader der till, då äge bägge lagmän hos hofrätten om en annan opartisk lagman och nembd anhålla, som om bägge lagsagurs rämärke och skillnad döma skole.

§ 9. Grantzna någre bergwärck eller skogar in till de stridige ägor, då skall borgmästaren [o: *bergmästaren*]⁵ ther när wara, lika så och wid allmänningztwister i bergzlagen; men äro sådane skogar

¹ B (ursprungligen): Finnes och öretal på them begge intet, behålle.

² B (ursprungligen): Deela sig twenne härader eller allmänningar emellan, tå.

³ B (ursprungligen): hwarthera.

⁴ B (ursprungligen): hwar icke.

⁵ BC: bergmästaren.

till en del, eller helt och hållet til bergwärcck anslagne, då äger bärgz-tingzrätten allena, bruken emillan dömna, öfwer den skog som innom bemelte gräntzor belägen är.

§ 10. Twista twenne¹ eller flere byar sin emillan om jord, ägor, eller gräntze skillnad, och en af jordägande i entera byen will sig ifrån trätan säija, det bör han på tinget giöra för än domb i saken går, eller och sedan dömt är, innan wädiat warder: tappar den by, ware han saklös som sig afsade; winner han och, tå ware den sig afsade ifrån både jord och omkåstning som derpå giord är, utsluten: säger sig någon jordägande ifrån twisten, sedan både dömt och wädiat är, under högre rätt, förr än hon ändas, betale sin del uti den allaredo omkåstnad, och ware skild ifrån saken, ehwad de andra winna eller tappa.

Cap. 15. Om urminnes häfd.

§ 1. Urminnes häfd är en stadig obehindrad besittning, och oförnekt witterligt bruk af en fast ägendomb, innan en annans bohlsstad och råmärke, hwars fång ingen minnes, eller af samma [o: *sanna*]² sagu säija wet, huru den häfden af begynnelsen till hans förfäder, eller den, af hwilcken han sig egendomen tillhandlat, kommen är.

§ 2. En sådan häfd gäller intet uti bye[-] eller tegeskiffte emillan grannar, med mindre någon sig den ifrån annor by tillhandlat, som der om särskilt rådande warit, utan öre och örtug, aln och stångetal, pund och tunneränta: eij heller uti skog och marck, der klöf om klöf går, och yx om yx hugges, oacktat at någon kunde bewijsa sig der åwärcat hafwa: utan allenast uti åker, äng, och afskilte och utmärkte skogar, kiär, hollmar som med rå och rör, eller gård och wård inbegripne äro, så och till fiskewärken³, notedräckt, näteläggjande och qwarneställen.

§ 3. Till laga bewis⁴ af sådan häfd, om den med något laga skiäl kommer at bestridas, fordras⁵ trowärdige, bofaste, om orten wäll kunnoge män, som redeligen bewittna kunna, sig hwarcken an- norledes wetat eller af sina förfäder hört hafwa; kan och ägaren framte gamla domar, arfslotter, jordeböcker och andra laglige skriff-

¹ B (ursprungligen): Deela sig twenne.   ² B: sanna.

³ B (ursprungligen): inbegripne äro, fiskwärken.

⁴ B (ursprungligen): Laga bewijs.   ⁵ B (ursprungligen): förordnas.

ter emot hwilcka ingen för sig sielf, eller af andra säija wet, annorledes warit hafwer, sådant styrcker och urminnes häfd¹.

§ 4. Förebär någon urminnes häfd, och deremot framtes laggille skiäl, de der fulkommeligen betyga icke så sig förhålla, tå är den som påstår sig wara ägare plicktig sitt laga fång bewisa.

§ 5. Äro och andra wissa rättigheter, som genom urminnes häfd förwärfwade wara kunna, som å landet gångestig öfwer ens ägor, wattu[-] och siöwäg, fädref och fåwäg, ridwäg och allmännewäg; jämbwäll och i staden, såssom dråprum, wattudräckt eller ränna, lius å² annars mans tomt, rättighet at giöra wägg af annars mans hus, och mera slikt; hwilcket senare dåck i staden altid sökes wid rifwande at rättas effter den i Byggningsbalcken författade Byggningsordning.

§ 6. Twista parter sins emillan hwilckendera den andra med bewijs förekomma bör, anten den som häfd^{en} bestrida, eller förswara will, tå gifs honom wittsord som i handom hafwer, om han så påstår sin häfd lagligen bewisa; dåck skall domaren wäll undersökia parternes skiäl och wittnens beskaffenhet å båda sidor, förr än han låter till edgång komma³.

§ 7. Eij kan urminnes häfd på en wiss ort någon styrckia till ägo skillnad gifwa, widare än kring om sig sielf, och innom sine egne gräntzor, med mindre hela byens urgamla skillnad med sådan häfd och laga wittnen befastes.

Cap. 16. Om utiordar, och urfiällar, samt deras rättigheter.

§ 1. Äger någon skattlagd utiord, innom annars rörlagde bolstad, som dåck häfdas till annan by, hafwer han tomt i by, samt öretal och tegeskifte i åker och äng, tå äger han och rätt i skog och marck, fiske och näfwerflått med byen, effter sitt öretal och stångefall, till gärdafång och stängsel, samt mulbet för så mycken boskap, som af utiordens åker och äng födas kan, iämbwäll och till timber och wedebrand, om äganden den bebyggia will, men eij må han androm skog sällia, eller lof gifwa at hugga, eij heller sielf af bole till annan by föra, wid laga böter, som i Byggningsbalcken för-

¹ B (ursprungligen): häfd^{en} märkliga.   ² B (ursprungligen): på.

³ B (ursprungligen): han till edgång komma låter.

mäles, utan som här nedanföre säges¹; han äger och under refning gå, när by skall till jämföres delas.

§ 2. Är utiorden så stor uti åker, eng och skog, at hon för fiärdedels hemman läggas kan, då äger hon med hus bebyggias, med mindre hennes skatt är uti den byen inräknad och inslagen, som henne brukar, och samma by utan dess intet bestå kan, då må och ägaren effter sin utiordz öretal skogen nyttia, eller sig afwittra låta.

§ 3. Hafwer utiord hwarcken tomt eller öretal i by, ej heller sine wisse skifften i åker och äng, den äger i skog och marck ingen rätt, utan lite äganden åt ty, som af ålder warit hafwer; liggia flera byar innom en rågång, men likwäll icke i tegeskiffte, utan hafwa med gärdesgårdar, dijken eller renar, allenast åtskilde inägor af åker och äng, the hafwa til den skog och mulbete lika rätt, effter öre och örtug, som innom deras rågång belägen är, ehwad de längre eller närmare skogen liggia; om afgärda bys rätt talar Byggningsbalcken i cap.

§ 4. Then utiord som til öre och örtug ligger äger och laga wärn med byn uppehålla, är hon mindre än öre, tå äger hon ej wärn uppehålla, utan bärga sin åker och äng, när bolbyns grannar bärga, med mindre han [o: hon]² om sig sielf gärda will.

§ 5. Urfiell som icke liggia i byamål och tegeskiffte, utan är en särdeles med sine gränsor afskild parck i skog, som af annan by brukas, äger intet till refningz gånga, utan wari sådan som han af ålder warit hafwer, om han med sådana rå och rör åtskild är, som i den landzorten för laga råmärken skattade warit, eller med gård och wård omstängd, ehwad en eller flere honom äga.

§ 6. Är utiord i åker och eng ej med rå och rör, utan med gård och wård, gamle dijken, renar eller wisse märcken kringstängd och utmärckt, samt urminnes häfd åkommen, som i det 15 cap. säges, då giälla de för rå och rör.

§ 7. Kommer utiord eller urfiell till salu, in- eller utom byrd, tå löse den som gården äger, tådan hon först kommen war; wiļ ej han, tå löse de, som i byn med henne i wad och får, å både sidor liggia, halsparten hwar: will ingen i byn then jord lösa, sällie tå till hwem han will, och bör altid räntan föllia med jorden, som af ålder ther utaf gången är, som i det 6 cap. § 17 förmäles.

¹ B (ursprungligen): förmähles.

² B: hon. — C: han.

Cap. 17. Om tjonde.

§ 1. Tjonde äger wara hwar tjonde skyhl eller band af all den säd som wäxer på åker eller swedieland, det ware sig hwete, råg, korn, hafre, ärter, böner, bohwete, lins eller annan slagz säd, hwilcken uppå de orter, hwarest om tionden effter hemmantalet eller utsädet ingen wiss stadga giord är, bör af de dertill förordnade kyrckiones sexmän utan försummelse räknas, så fort som säden blifwer afskurin, så at den för owäder icke blifwer bortskiämd, hwar af sedan tages en skyhl, rök, snes eller trafwa, effter hwarie landz-ortz sedwana, icke den bästa, och icke den sämbsta, der af prof tröskas, och uptecknas af wederbörande på en lista eller karwestäck, till dess tiondelängden uprättas, då profwet iänte skyletalet inskrifwes; men på de orter, der om en wiss tionde affgift effter skyl¹, rök, trafwa, snes, eller band i god och ond tid stadgat är, giöres ingen proftröskning, utan allenast räknas.

§ 2. Af denna tjonde bör två delar föras uti kyrckioherberget, til de riksens tarwor som konungen godt och nödigt finner at utdelas; men den tredie delen föres till kyrckioherden i socknen effter landsens läglighet, antingen i skafttionde, eller uttröskad säd, effter gammal sedwana²; för hwilken ingen hög eller låg frij är, som någon åker eller swedia brukar, eller wara bör; och skall kyrckioherden wara förpliktad at ingifwa till häradzfogden en upricktig och oförfalskat lista på by och bonde, ingen undantagandes, samt skyle- eller span- och kappetalet af all den tionde han unfår; hwilcken med syningzmännens upteckning jämföres, som säden på åkren³ räknat hafwa, när stämning med allmogen i socknestugun hålles, och tionde längden upläses, så at alla må weta hwad tionde den ena så wäll som den andra erlagt; och i fall något fel woro begångit, effter sin trohetzed gifwa tillkänna.

§ 3. Ifrån de tvådelars utgifwande befrijas i. adelens sätegårdar, med deras rå och rörs skattlagde och oskattlagde hemman och torp, som innom deras rätta rågång, och laga byskilnad belägne äro: tillika med deras ladugårdar: 2 kyrckiornes prästebol och stomber;

¹ B (ursprungligen): der om ett wist effter skyl.

² B (ursprungligen): effter landzens lägligheet och gammal sedwahna.

³ B (ursprungligen): som den på åkren.

cappelans och kläckarebol, samt de fattigas och hospitalers ladugårdar¹, dem de sielfwa med egit afwel bruka; men utaf alla andra gamla eller nybygde, större eller mindre, skatt- eller oskattlagde hemman, torp, utiordar, urfiäldar, de ware sig antingen adelens egne, eller förlänte, prästers, cronones och adelens betiäntes, allahanda ståndzpersoners, meninge allmogens, så och borgerskapetz åkrar i städerne skall utan all gensagu eller enskyllan utgiöras rätt tionde, af all slagz säd som här ofwanföre är förmält, ehwad det är litet eller mycket, hwart slag för sig, effter som Gud årswäxten gifwer; i lika måtto af alla de hemman och gårdar, som uppå krigzbefelet eller andra betiänte äro indelte, så wida de eller någon annan person icke särdeles och uttryckeligen af konungen äro för sine tjänster, rusthåld, eller af gunst och nåde därifrån undantagne och befriade.

§ 4. Bryter någon adelsman häremot, och tionden fördöllier af de hemman, han utom de frijkallade brukar, den bör af wederbörande cronones betiänte hos landshöfdingen angifwas, hwilken om saken granneligen skall ransaka låta, om det med hans wetskap och befallning, eller genom dess folcks förwällande skedt är, och effter saksens beskaffenhet antingen förmana, och låta honom giöra cronan sin wederbörlige rättighet tillfyllest, eller och der han sig icke godwilligt beqwämer, eller saken så grof är, honom hos konungens hoffrätt angifwa, och döma låta, wid konungens willkorlige straff, om der wid något försummas; är det ofrälse man, af hwariehanda stånd eller embete, präst, borgare eller bonde, då blifwe af häradzfogden eller ländzman tingförd, och der han öfwertyges, böte första gången tre spann för en, andra gången sex, tredie gången nijo, hwilcka böter delas, halfparten till cronan, och den andra halfparten emillan häradz- eller tiondefogden, kyrkioherden och opsyningzmännen till treskiptes; kommer han flere resor igen, böte som sagt är, och miste sin tjänst, om han någon hafwer; är han utan tjänst, borgare eller bonde, förwises häradet eller staden, och ware eij man dess bättre; döllier upsyningzmannen eller proftröskaren med någon dess underslef, och warder der med beslagen, böte så mycket som den andra med sitt stillatigande undandöllgt hafwer.

¹ AB (i marginalen): »N. B. Om af kneckte stugor, och ryttare boställen må gifwas tionde till cronan, refereres till Kongl. Maj:tt.»

Cap. 18. Om hemmanens städzell och bruk, å landet, samt hus och gårdars hyrande i staden och deras upsäijande.

§ 1. Tweggiehanda är hemmans städia, en uppå lifstid, den andra på en wiss förelagd tid, som kallas giff- eller legostämman.

§ 2. Städier någon hemman på lifstid, den städia äger åboen niuta så länge han lefwer, och aflägger sitt afrad, landgille, eller annan årlig skatt, samt annan¹ wanlig tunga undergår, hus, åker och äng efter lag och Byggningsabalckens 30 cap. widmackthåller, jämbwäll och hustrun efter honom emedan hon änckia sitter; men när hustrun å annat gifte går, då är den städian förfallen, och råde jordäganden at städia sin gård till hwem han will, anten den dödas barn, enckans senare man, eller någon annan, och bör alt upsäijande å landet ske året förut, och för afradzdag, när husbonden näst tillstundande währtråde sielf bruka, eller en annan åbo uplåta will².

§ 3. Giffstämman eller städzell på wiss tid, bör wara sex år, och då skall ånyo städias, efter som dem bådom åsämier, jordäganden och landboen, lika så wäll som i förstone; är eller blifwer städian uti den årliga skatten inslagen, då må han ej mer än första gången kräfas, och hafwe ingen mackt landboen afsäija, så länge giffstämman warar, och han rätt för sig gör, med mindre nød tränger jordäganden sielfwer till iorden at flyttia, då gifwe han till landboen all återstående städian igen, säije³ honom upp för afradzdag, och låte honom niuta laga fardag, sedan han sitt höst- och wårsäde bergat hafwer; är giffstämman ute, då råde äganden sielf⁴ öfwer sin iord, enär lagligen upsagt är: däck⁵ wari ingen förment om kår-tare städzel att förenas.

§ 4. Dör den man som städia gaf, eller och den henne emotog, stånde giffstämman lika fullt, för enckan eller barnen, såsom annat arf, till dess hon ute är: sedan råde äganden sielf öfwer sin iord, att sättia ther åbo på, som honom godt synes.

§ 5. Eij må landboen iord upsäija, emedan giffstämman räk-

¹ B (ursprungligen): så länge han lefwer, sitt afrad, landgille eller annan åhrlig skatt aflägger, och annan.

² B (ursprungligen): och bör all städia så wäl som upsäijande skie för afradzdag med twegge manna wittne.

³ B (ursprungligen): till landboen all städian åter, säje.

⁴ B (ursprungligen): sielfwer.

⁵ B (ursprungligen): upsagdt är, hwilket skee bör för afradzdag åhret föruth, doch.

ker, med mindre han skaffar annan åbo, med hwilcken jordäganden skiäligen åtnöijas kan, eller gifwe¹ ut fullt afrad för det efterkommande året, sedan han olagligen uppsagt hafwer²: samt uppehålle all tunga som der till hörer, ehwad han sådt hafwer eller intet: upsäjer landboen efter afradzdag, sedan lagligen uppsagt wara borde, efter den 2 § och dåck inom fardag, förr än sidsta året af giffostämman ute är, lefwerere iordäganden träd åker, eller full trädeslön om intet träd är, och hafwe sitt rågsäde förwärckat, för det efterföljande året; sitter han qwar ouspsagt öfwer fardag³, stände det året för alla utskylder; leger någon eller till lego tager godz och gårdar på särdeles willckor, det äga de å båda sidor efterlefwa, som dem emillan stadgat blifwer.

§ 6. Rymmer landbo bort förrän stämma ute är, hafwe då jordäge mackt med cronobetjäntens tillhielp och wettskap honom igen föra, med all sin boskap och afwell; will jordäganden eij hafwa honom igen, låte tå lagligen af hans egendom sig tillmäta, så mycket som det årets afrad och allt annat tillhörer, som i näst föregående punct sagt är.

§ 7. Ställer sig landbo till wärns och får skada, eller de honom wäria willia, utan dråp, wari saklöst: kommer der dråp uti, bötes med 40 daler konungens ensak, och stände den kyrckioplicht som dräper⁴: får jordäganden eller de med honom äro, någon skada, med blånad eller sår, det är alt i twebotum, och böte hwardera af dem som bonden hulpit hafwa, at afflyttia, 6 daler till treskiftes: men landboen 12 daler, jordägandens ensak, eller dens som hemmanet⁵ länt eller förpacktat är, och iordägandens rätt⁶ i handom hafwer, så och oprätte all deraf tagen skada; göres giärning på cronones betjante, eller kommer der dråp uti, böte som i Högmålsbalcken 21 cap. § 1 stadgat finnes.

§ 8. Rätta fardag å landet bör wara torsdagen för Midfastsöndag, men om Kyndermässo skola halfwa hus inrymmas, till den åbo som efterkommer; den andra hälften behåller den som afflytter

¹ B (ursprungligen): annan åbo, eller gifwe.

² B (ursprungligen): sedan han opsagdt hafwer.

³ B (ursprungligen): Sitter han qwar öfwer fardag.

⁴ B (ursprungligen): och stände kyrckioplicht.

⁵ B (ursprungligen): eller then hemmanet.

⁶ B (ursprungligen): hans rätt.

på annat hem, till den 14 dagen uti Aprilis månad; i staden är rätta fardagen och legestämma två gånger om året, om våren den sidsta dag i Martii månad, och sidsta September om hösten; men stämmodag är så lång som bägge parterne åsämies, hwilcket skriftteligen eller med twenne wittnen uprättas bör, tillika med ett ricktigt inventario på alt hwad i huset är, hwilcket så godt igen återantwardas bör, eller dess wärde¹.

§ 9. Hyrer någon gård eller hus i staden helt eller halfft år, och will sedan ej hålla, gifwe ut halfwa huslego, och ware sedan frij om han ej inflytt: flytter han in, och will sedan bortfara, gifwe ut full huslego för det året, will äganden ej hålla legostämman, wari lag samma.

§ 10. Will äganden sitt hus eller gård sielf igenhafwa, eller androm hyra, eller och gästen icke längre i gården förblifwa, tillsäje hwarannan twegge manna wittnen, sex weckor förr än stämmodag ute är, försummar det någöndera, stånde det som dem emillan tilförne slutit war, till nästa stämmodag.

§ 11. Utlåfwar äganden hus täckia, och wäll ombo, ehwad hus det hälst är, och håller det intet; tå må giästen sielf byggia, sedan han med twenne wittnen honom derom tillsagt, och kärte så mycket af hyran, som han bewisar det kåstat hafwa, eller goda män det finna wärdt wara: fördärfwar gästen hus eller gård, eller något af ty honom tillinventerat är, gälde åter skadan effter rättens ompröfwande, och gode mäns mätsord.

§ 12. När stämmodag är ute, och lagligen upsagt, tå hafwe landbo eller hyreman frij mackt at af- och utflyttia; sedan han till äganden hafwer sin afrad och lego betalt, och hemmanet, hus eller gård så frijtt och färdigt återlefwererat som han det emottagit; om husesyn på landet, samt foders afförande, stadgas uti Bygningabalcken, och det 30:de capitel; om eldz bewarande, och wådeld, skills i Bygningebalckens 6 cap. samt städernes Bygningzordningz 6 capitel.

§ 13. Hafwer landbo mera bygt, än honom effter lag giöra bör, och han wid husesynen bewisa kan, sig timber och annat wärcke från andra orter förskaffat, tå niute af jordäganden, eller den som effterkommer, en skiälig wedergjaldning, hwilcket effterkommande åbo framdeles wid nästa husesyn bör till godo komma; kan och det huset

¹ B (ursprungligen): återantwardas bör.

utan hemmanetz skada mistas, hafwe då mackt det samma afföra, så framt ingendera det behålla will; men är det hus eller bygnad af gårdzens timber och wärcke upbyggt, niute för sitt arbete och kåstnad på samma hus, helfften af dess wärde. För bärande trä, som landbo planterat, må han¹ skiäligen förnöijjas, eller hafwa mackt dem at afföra.

§ 14. Tager någon hemman up af öde, der äger husbonde bref å gifwa, huru mycken frihet landboen förundes; hwaremot han tomt med hus bebyggia, samt åker och äng dijka och stängia skall, så att hemmanet wid frihets åhren, kan sin tilbörliche skatt gifwa, samt annan tunga uppehålla, wid straff som i Bygningebalcken om huse-syn förmåles.

§ 15. Läger landbo förr opbrukat åker till spanland i linda, böte 1 daler så för andra och tredie; plöijer han them eij up igen, effter åtwarning, hafwe jordäganden mackt honom från hemmanet af-säija, och sig annan åbo skaffa; tager landbo up det för honom i linda legat hafwer, niute för hwart spanland 1 daler.

§ 16. Sällier någon bort hemman, hus eller gård i staden eller på landet, emedan legostämman räcker, niute landbo eller hyreman sin stadia eller hyra till godo för det året, så och till nästa fardag der-effter, om lagligen uppsagt warder.

§ 17. Städier någon hemman eller hyrer bort hus eller gård i staden eller på landet, till twenne, då behålle den som först stadge eller hyrde; och jordäganden böte af hyre summan till treskiffes, och skaffé den andra så god lägenhet igen, eller betale honom skadan, effter rättens ompröfwande.

§ 18. Äga två eller flere ett hemman, hus eller gård, och en af dem will den bruka eller bebo, då ware han närmast för alla främmande, när han allt det giör och undergår, som hemmanet skylda bör, eller en annan i hyra biuder, effter som här ofwanföre förmålt är.

Cap. 19. Om afrad och afradzdag, landtgille, och andra utlagors opbörd å landet, samt hushyra i staden.

§ 1. All landbo afrad, landgille och andra utlagor, böra lempas effter landzortens beskaffenhet, samt hwart och ett hemmans storlek och tillägor, i åker, äng, skog och fiskewattn, till pertzedlar eller penningar, så att åboen den effter jordeboken betala kan, och annan cro-

¹ B (ursprungligen): må och han.

nones tunga deriämte uppehålla; och hafwe ingen mackt att twinga bonden till penningar enär han will och förmår pertzedlen effter iordeboken utgiöra.

§ 2. Der sommarskatten eller tomtöre pålagd är, utgifwas de Midsommarsafton, men all annor laga afrad och utskylder bör wara utgifwin rätta afradzdag, och landgilledag, som är Thomasmässa före Juhl; hushyra i staden betalas 8 dagar förr an legostämman ute är, eller sökes lagligen hwar hyretid effter annan, och må ingen af gård på landet eller i staden utflyttia¹, förr än han afraden och hyran betalt; gör det någon emot jord- och husägarens willia, böte till honom enskijlt en siettedel af det som återstår, och jord eller husägaren hafwe mackt, åboens eller giästens godz så länge innehålla, till dess afraden eller hyran iämte böterne betalt är.

§ 3. Alla cronones utlagor böre bonden af häradzfogden eller hans opbördzman uti en bok qwitteras, sammalunda och af frällseman, eller hans opbördzman, så och dem som något hemman på tjänst, rusthåld, eller förläning hafwa.

§ 4. Tredskas bonden att betala årligen sin afrad på landet till afradzdag, stämmes till nästa ting effter Juhl, och böte för tredsko siettedelen emot det som återstå kan, hwilka böter, så wäll som afrad och utlagor, af bo hans utmätas skole: samma lag wari om tomtöre i staden; eij må frällseman låta hos skattebonden innestå utlagor, från det ena året till det andra, hans jord der med under sig att winna, utan han wid tinget angifwer, hwad som eij betalas kan, som sedan må i penningar effter marckgången inom lagsagu ärläggas, om han de pertzedlar icke åstadkomma kan.

§ 5. Dör bonde eller hustru, och hafwa afrad eller utlagor inne med sig, då böra de först utmätas, förr än något arf skiffes; warder man giäld skyldig, så att mæth eller utsöken honom öfwergår, då bör altid samma års afrad, tomtöre och hushyra gå för all annor giäld, men för det som återstår på förre år, niute jord- eller husägaren sin förmån effter tiden af domb eller inteckning; om han sin rätt lagliga² bewakat hafwer, hwilcket alt utsökes af lösörer, förr än man till hus och jord griper; ware och altid jorden, konungens, eller frällsemanens underpant för sidsta årets ränta, framför allom dem som sin fordran³ inteckna låtit, eller något tilldömt blifwer, eller landbo och⁴

¹ B (ursprungligen): afflyttia.   ² B (ursprungligen): eij [?] lagliga.

³ B (ursprungligen): som skulfordran.   ⁴ B (ursprungligen): eller.

hyreman sakfält warder; går skattehemman till salu, och winner kiöparen der uppå laga fasta, hafwe den som räntan äger till sielfwa iorden, ingen mera talan, utan söke sitt igen af sin gjäldnäs andra egendom.

§ 6. Eij må skattebonde twingas sin afrad eller landgille längre föra än innom lagsagun eller der hon widlyfftig är, icke högre än till fembton mihl, men andra pertzedlar till nästa kiöpstad. Crono- och frällsebonde före sine utlagor till den ort dem förelagt warder.

§ 7. Hwart är skall af wederbörande hållas jordransakning, och refsteting, så med crono- som skatte, och frällse, så att bonden må wetta huru mycket han skyldig blifwer, på framfarne års skatt och utlagor.

§ 8. Händer någon allmän misswäxt i landet, på en eller annan ort, då skall bonden gifwa dett crone- eller frällsefogden tillkiänna, förr än han årswäxten inkiört, att skådas må, hurudanna brist han lider, och hwad förmedling honom deremot förunnas kan; men medelmåttige åhr, och deras rest, bör af de bättre och ymnigare åren upfyllas; och skola de altid utlagarne med flit utsökia, så att bonden icke onödigtwijs, rest uppå sig draga må.

§ 9. Finner landbo eller någon som annars jord åbor, jordgrafwet godz, lyse det lagligen up, hwar af konungen äger en tredie, annan jordäganden, och tredie upfinnaren; finner frällseman eller jordägande sielf, behålle två delar, och konungen den tredie; finner någon penningar i allmänning behålle konungen två delar, och upfinnaren den tredie; lyser eij den up, som funnit, hafwe¹ sin del till de fattige, eller nästa hospital, eller sockne fattigstugu förwärckat.

§ 10. Finner någon mallmstreck på sine eller andras ägor, ehwad namn de hafwa kunna, de höra konungen och cronan enskijlt till; och förhålles med jordäganden och upfinnaren, effter privilegier och bärgzarticklar; och niute konungen af dem som grufwor uptaga, sin tull och bärgzrättighet.

¹ B (ursprungligen): stånde tiufzrätt och hafwe.

BYGGNINGABALKEN

I. Förslag till Byggningsabalk 1692.

Om bruk och bygnad på landet.

Cap. 1. Huru många slags byar äro på landet.

§ 1. På landet äre tweggehanda byar, bohlby och afgärda. Bohlby är den som hafwer sina egne ägor i tomt, åcker, äng och alle tillägor, med sine råå och röör omlagde.

§ 2. Afgärde by är den som på bohlbys ägor bygd är, och sina ägor inom hanck och stöör af odahlbys ägor hafwer¹.

Cap. 2. Huru jord må af nyo uptagas af allmenning, cronones, frälsse och skatteägor.

§ 1. Der stoor skog och marck obrukad och öde ligger bör hwar landzhöfdinge i sitt lähn försärg draga att den opbrukas och bebyggas kan, och må dhe andra jordägande icke den hindra som will och sig lagligen tillbiuder cronan till nytta, landet att häfda och bygga².

§ 2. Will och någon af nyo bygga by, hemman eller torp, han skall om det på cronones jord och skogar, landz- häradz- eller sochne allmenning är, först derom cronones fogde tillsäija, hwilken det på näste häradzting angifwa bör, och häradzhöfdingen medh nembden ransaka om den mark intagas kan, uthan andra bolbyars, allmen skogz och strömmars, brukz och bergzwärkz förfång och skada och gifwa landzhöfdingen derom beskied, och om all lägenheet tillkänna, samt hwad frijheet och förmedling derwid förunnas kan och må. Sedan må landzhöfdingen derom förordna som lagl[igit] är och konungen med landet nyttigt finnes³ och skall den mark som så tillåtes att in-

¹ H: fl. 28 § 6 Bbl. Östgl., arg. fl. 5 Bbl. Wästgl., c. 40 Bbl. LL.

² H: Skogsord. 1664 § 8 et 9, c. 41 Bbl. LL.   ³ B: finner.

tagas, med sin råå och röör omsättias, samt der effter skattläggas, och i cronones jordebook införas.

§ 3. Äga andre frälse, eller skattemän med cronan, eller the tillsamman den jord som man will intaga, då höres alle jordägande, och den gifwes witzord och bijfall som bygga will och kan androm saklöst cronones ingiäld till förbättring.

§ 4. Frälsseman råde sielf sin jord att bygga, dock så att för store ägor eij obrukade ligga, konungen och landet till skada¹.

§ 5. Hafwer skattehemman widlöfftigare mark tienlig till åcker och äng än han sielf hinner opbruka och bebygga, sätte der på sielf åboo, eller förordne derom landzhöfdingen² effter hållen laga ransaking som det pröfwes cronan till nytta lända doch uthan bohlybens förfång och skada.

§ 6. Den jord som för ett fierdedels eller ett åttendedels hemman och större skattläggas kan, må uptagas³, men alla mindre hemman torp och backestufwor, så och the nybygge⁴ som pröfwes gambla bool och byar skada och ödesmåhl förorsaka, eller allmenningar och bergzlagen för när wara, må lagligen dömas att up- och uthrifwas och jorden som den förra war återläggas. Doch måge frälse män, och dhe som större ägor nyttia och hafwa, nödige torp för egne dagwärke, skog och ängzwachtare uthan skattens förhögnung upsättia och hafwa. Men alle dhe som skattläggas skohle sine särskilte ägor tilldelas, och der af cronan sin rätt och uthskyllder⁵ gifwas.

§ 7. Bygger någon annorlunda än med låf som sagt är, uthi allmenningar, skogar eller den jord han icke äger, hafwe sin byggnad till jordäganden förwärkat, och böte som den sig annans jord tillägna will. Intager och någon mehr än honom för rätta skatt tildeelt är, ware samma lag⁶.

Cap. 3. Om afgärda bys rätt och wilkor.

§ 1. Afgärda by niuter med bolbyn till sin nödtorfft af dess uthmarck och ofruchtsamme skog, timber, gårdefång⁷ och wedebrand, näfwer, torf och leertagande, omständig kärreslåter, muhlbete för egne

¹ I: stor skada.   ² B: häradhöfdingen.

³ H: Skogsord. 1664 § 2, 3, 6 et 8.   ⁴ H: Hus. ord. 1681 § 2, 3.

⁵ B: skylder.

⁶ H: C. 29, 1, 2 § Bbl. LL., Skogsord. 1664 § 8, c. 26 § 8 d. tit. LL.

⁷ EFG: gårdefång..

fäa och swin som födes wid samma bys ladugård, men intet af detta må han sielf sälia eller med lån och lego till androm låta något af bys skog marck och ägor eller meer råda och intaga än han inom egen hägn och gårdzgård, råå eller röör hafwer¹.

§ 2. Boolby som will något intaga af sin skog och mark må ej afgangaby instänga, uthan skall honom 10 alnar wäg till allmenningz skog och wäg, uthmark² och muhlbete lemna.

§ 3. Om by och hemman på landz och häradz allmenning, förhålles som 27 capitel säger.

Cap. 4. Huru ödelagd by och jord skall å nyo uptagas.

§ 1. Blifwer bygder by öde som förr hafwer åker och ängskifft, beflite sig cronones fogde, åbo till cronejord att skaffa och jordägande till frälse och skattejord: häradzfogden skall angifwa, och häradzhöfdinge med nembden ransaka, när ödesmål skier, hwem som der till wållande warit, och gifwe det landzhöfdingen tillkänna, så och om jorden kan med eller uthan förmedling och andra byars skada, som 2 capitel säger uptages³. Men med den som jorden öde eller under annan lägger, förfares som lag och Jordabalken biuder.

§ 2. Finnes ej åboo till hela by, will då⁴ någon uptaga och häfda en deel, honom skall landzhöfdingen eller häradzhöfdingen, nämnden och fogden, om det cronones jord är, så stoor deel tilläggia af byaägorne i åker, äng och alla tillägor som dhe effter cronones jordebook och sitt bästa weet pröfwa honom tillböra och emot skatten swara⁵.

§ 3. Är han sielf jordägande tillijka med andre frälse och skattemän, tillägge häradzhöfdinge och nämnden honom så stoor deel som han pröfwas rättelig effter öre och örtug pund och tunneränta böra äga.

§ 4. Den deel må hwar som får⁶ obehindrat stängia och bruka sig till gagn och nytta, och gånge hans boskap ehwar dhe kunna⁷ på byens uthmark och ägor, cronones rätt till skog, watn, åker och äng oskadder.

§ 5. Enär han hafwer sin deel opgiordt och afrögt, willia då

¹ H: Cap. 40 Bbl. LL., Kgl. M:ttz Br. til G[öta] Hoffr. d. 2 Sept. 1689.

² B: och wågh till uthmark.

³ H: Häradzfougdeinstr. de an. 1688 § 10.

⁴ B: dock.

⁵ H: C. 41 Bbl. LL.

⁶ B: för.

dhe som jordägande äro eller andra med deras låf bygga och boo med honom, och sin deel i åcker och äng hafwa, tage dhe up af byens jord som öde är, så mycket dhe må äga, och dem tilldelas, den skohla dhe uprödia stängia och lijka göra med den som för upbrukad är, och när dhe alla hafwa hwar effter sina ägor giort sin dehl lijka god med tråde, säde, gård och dijke, eller med full wedergällning effter mätesmanna ord, eller laga dom, då må hwar taga och få sin lott till teeg och skiffte som honom effter öre och örtug, eller räntan uthi åker, äng, och alla tillägor tillbör och tillhörer. In-tager någon deel i by, oskiffte. Annorlunda¹ plichte som cap. 18 säger.

§ 6. Ingen må egen eller cronones ödesgårdz äng och ägor¹ för gräsgäld bruka, gör det någon utan rätta låf och minne, gælde ödesboletz hela åhrliga ränta³.

Cap. 5. Huru tomt skall delas, gatu och farwäg af oskiffte tagas.

§ 1. Tomt till all by som af nyo uptages, eller händer att rifwas, brinna eller förödas och återbyggas, lägges så stoor som den kan och nödig pröfwes, att hwar gård må ifrån annan som 6 cap. säger för eldzwåda skull särskilt byggas; och om all bys tomt lägges fyra tomterå.

§ 2. Alla byar skole sin gata af oskiffte 12 ahlmar bred wid by, eller mellan tomterne läggia, så och sin farwäg hafwa till och ifrån by, som till gatan löper och leder. Sedan skall hwar gård och bool i by sin särskilte tomt tilldelas och med råå och röör omläggas till alne och stångtaal så stoor som swarar emot dess ägodeel i byen effter öre och örtug, pund och tunna⁴ effter hwars landzortz gamla wahna att mäta och räkna⁵.

§ 3. Ligger berg eller bäck i tomt, kan det bortbrytas, brännas eller fyllas, så att det nyttias må då skall det till hälften uti mätning gå och räknas så att 2 almar af berg eller bäck gifwes för een aln till tomt⁶; kan det eij nyttigt göras, ware utom all bya måhl och mätning; och den som slikt mehn i sin tomt hafwer, niute der-

¹ B: i by och skiffter annorlunda. — CDEFGHI: i by oskiffte annorlunda.

² B: åker.   ³ H: Häradsfoug. instr. 1688 § 10 pr.   ⁴ I: tunneränta.

⁵ H: Hus. ord. 1681 § 21.   ⁶ H: C. § 1 Bbl. LL.

före fult wederlag till sin tomt af de bys ägor som näst till tomten liggia. Samma lag ware om berg eller bäck ligger i een grannes åcker och ängzteeg; men går det till fleres då skiftes det lijka grannarna emellan.

§ 4. Rifwes eller brinner en gård i by der hwar när annan bygt hafwa, då tildeles honom, om så finnes lägenheet till, annan afskild tomt, som sagt är af oskiffto, iämgod och iämstoor, och den förre lägges till oskifft igen.

§ 5. Will och någon sielfwer på bys oskifte utmark och utom tomten på swinewall sin gård flytta och bygga, han må skifte uti swinewallen få, och af sin deel så mycket till tomt intaga som den förre war, och den förre till oskiffto ägor läggia, lyde doch åker, äng och andre ägor i by till den nya tomt som dhe förr till den gamla legat hafwa¹.

Cap. 6. Huru tomt skall byggas.

§ 1. Ingen må utöfwer sin på annars eller bys allmenne tomt, gata eller farwäg bygga, eij heller så när ut på sin ägen tomt, där gårdztomtar måste änteligen sammanlöpa, att icke lemnas till stod, stolpa och takdråp halfannor alna rum af hwars tomt emellan husen wid . . . böter². Äger någon tomt till een gård på bådhe sidor om gata, han må³ med häradzrättens dom och låf gatan till tomt intaga och af sin tomt annan jämgod gatu lägga och göra⁴.

§ 2. Grannar måge igenom häradzlänsman tillseija den som annorledes bygt hafwer sine huus sielf att rifwa och inflyttia, gör han det eij, sökes wid häradzting och dömes sin olaga bygnad inom wiss tid att uptaga, och böte som sagt är.

§ 3. Der bygder by lagl[igen] rifwas och jämföras måste, skall hwar sin gård derefter rätta och på den tomt honom då tilldelas inom 3 åhr sine huus flyttia, eller böta⁵. Och hafwe sedan tomtägande rätt emot skiälig betalning dess huus uptaga och af tomtten föra.

§ 4. Ehwar som jord och hemman af nyo eller öde skattfri och på utlagors förmedling tillträder, han skall första året om alt

¹ H: C. 5 § 4 Bbl.   ² H: C. 5 pr. Bbl. LL.

³ B: Äger någor tomt, på både sidor om gathan til een gårdh, han må.

⁴ H: D. c. § 3; c. 2. Bbl. LL.   ⁵ H: Bygbl. c. 5 § 5.

gärde för sin deel gärdesgård och dike uprätta, sedan andre och hwart åhr så mycket mehr än annan laga bygnad på tomten sättia, att han gården bygt¹ och gärdet wähl häfdat, dijkat och stängt hafwa må, när fri och förmedlingz åhren till ända äro.

§ 5. Mangården skall hafwa gäst- och sätesstugu med sin förestugu och kammar, wisthus, sädes och miölbod, redskaps och hembli- git huus, port och lider, och der som mältehuus, badstugu och smidia bygges, sättias de wäl afsides ifrån gården². Stall och fägården skall särskilt ifrån mangården byggias, och hafwa effter sine ägors stoorleek, stall, fää, fåre- swine och foderhus³, loga och lador; der och skog i förråd finnes, böre rijor jemwäl ifrån de andre husen upsättias.

§ 6. Alla skattebönder, landboer, och dhe som cronones jord, gårdar och hemman för rusttienst fördehl, löön eller boställe besittia, skole hwart åhr på gården effter dess ägor och stoorleek, laga huus bygga till dess dhe så uti man- som fägården alla nödige huus hafwa, som sagt är, och hwad som bygt är och blifwer, wid macht med tak, gålf och alt tillhörigt hålla, och förr än han ifrån gården skillias må, färdigt⁴ ifrån sig lefwerera eller för det som uti gårdsens häfd och byggnad brister, böta som 31 capitel säger.

§ 7. På stoor heelgård må stugu 12 eller 14 alnar lång och 10 bred innan knutar, med gott gålf och taak, spisel⁵, bakugn, läst dörr⁶, fönster och wägghast innanrede räknas för 3 åhrs byggnat⁷, samma- ledes så stoor, dubbel eller halff mindre med lofft och sitt innanrede bygd bod, äfwen så loga med sine 2:ne gålf 12 eller 14 alnar hwart; licka så nöthus 16 alnar långt med fult innanrede, jemwäl så stort stall och andre huus, eller mindre som dubbel eller med flere iemte annan stående huus sammanbygges. Men andre enkle gille huus af fyra knutar i man- eller fägården räknas för ett åhrs byggnat. På mindre hemman må byggas effter nödtorfften och ingen öfwer gård- sens tarf betungas, där och så betarfwes skall 20 alnar nytt taak hwart åhr täckias.

¹ B: gården wähl bygd.   ² H: Huss. ord. 1681 § 4.

³ B: få och fåre, swijn och foderhuus. — D: stall fåhre swijne och foderhus.

⁴ B: han flytter ifrån gården färdigt.   ⁵ I: tak, spield, spisel.

⁶ B: låss, dörrar.   ⁷ H: Huss. ord. 1681 § 5.

Cap. 7. Om wådeld i by.

§ 1. Tänder någon eld på annans huus skog eller hwad det är med willia, straffas som i Högmålsbalk förmåles¹.

§ 2. Kommer eeld löös igenom någon man dess hustru, och till laga åhr komme barn och tienstefolk, af försummelse, wårdzlösa och wangiömo, som är der man warnad är wid husesyn eller annor tid sine eldzmurar och tak omlaga och gör det eij; sielf utbär eller sitt folk tillstädier att hafwa² och bära lius och eeld till uthus utan lyckter; hafwer lin hampa och slijkt som snart eld taga kan, der eld görs och bäres; eller man lemnar lius wid wägg gör eld i ugn och huus och går ifrån³, eller af slijk owarsamheet som 26 cap. omtalar och annor händelse som een kan och bör förewackta; brinner der up bondens eller landboos huus och gård, hafwe sielf skadan och bygge den up igen utan förmedling, och niute ingen brandstud. Brinner op husbondens med flere och andras huus och gårdar, betale med sin egendom, och niute der af alle lijka rätt hwar och een effter sin skada, och böte der till den af hwilken elden utkom 12 daler för hwar gård, brinner körkia⁴ böte 100 daler till kyrkbygning; brinner der folk bötes med half mansbooth och stånde openbara skriff.

§ 3. Kommer eld genom mur och taak der man ingen brist har wetat eller af annan wåda, den man pröfwat eij warit wållande till utan welat akta men eij wetat eller förmå kunnat; gælde bonden fierdepart af des wårde som brinner. Weet man eij huru elden utkommit befrie sig med sielf sin wåda eed, eller böte som i förra punct sagt är.

§ 4. Till den som sådan skada får af wåda och annans förwållande är hela häradet eller een deel der af skyldig brandstud att gifwa, effter som häradzrätten skadan pröfwar wara stoor till; $\frac{1}{2}$ mark af hwar gård eller effter det afftaal som i hwar landzort giort och gillat är. Alle skohle brandstud utgiöra, så präster och bönder som tjenstehion hwilka $\frac{1}{4}$ emot bonden gifwa; frälsemän tages undan för sine sätes och ladugårdar sampt oskattlagde tårpare, hwilka eij brandstud taga eller gifwa så och de till krigzbefället på löön eller boställe, sampt rustningzhållare anslagne gårdar, hwilkom på annat sätt skadan ehrsättes⁵.

¹ H: C. 35 Bbl. LL.

² B: utbär eller städier sitt folk att hafwa.

³ H: C. 35 § 1 Bbl.

⁴ B: bränner han upp körkia.

⁵ H: C. 37 § 2 Bbl. LL., Huss. ord. 1681 § 34.

Cap. 8. Huru ägor i by skole effter hvars och ens ägelott och tomt delas och jemkas.

§ 1. Sedan hwar gård och bool i by är sin tomt tillmätt; då tilldeles der effter hwarjom och enom sin deel i alla ägor bättre och sämbre, till kåhl- och humblegårdar, kalfwe- och beteshagar, åker äng, skog, mark, watn, fiske, intet undantaget af alla bysens ägor¹, cronones rätt till stoore² skogar, slätter siö och strömmar bruk och bergwærk oförminskat.

§ 2. Den by som till tomt och ägor rätt deelt är och ligger, må ej rifwas eller förändras, men klagar någon sig mindre deel hafwa af ägor än han hafwa bör, han må på sin kåstnad söka häradzhöfdingen och nämnden om laga syn³ och ransakning. Pröfwes han skada lida då böre alla grannar sine delar lika och jemgode giöra med tråde, säde, dike gödsel innom den tid som föresättes och så jemkas och rättas, att hwar får med sin ägolott lika deel uti alt, bättre och sämbre; doch⁴ må den som mäst äger i by råda uti huru många skiffte åker och äng delas måge⁵.

Cap. 9. Huru wägar, dike och renar i by och gärde läggas, och af oskiffte tagas må.

§ 1. Af oskiffte skall till bys wäg så in- som utom gärde tagas 10 alnar, men der allmän landzwäg till städer, marknadz- och lastplatzer, stora bruk och hamner [c: *hamrar*]⁶ genomlöper, tages 12 alnar och en aln tillökningziord på hwar sida om wägen så och till dike der det tarfwes 2 alnar.

§ 2. Wid alla åkrar som ligga näst wäg, renar dike och gærdesgårdar skall en aln tillökningziord af oskiffte läggas⁷, så och till dike wid alla ändeåkrar⁸ två alnar, så att en aln wara må på hwar sida, emellan åker och dike, så och emellan wäg och dike. Så skall och till flodijke som förer watn uhr gärde läggas af oskiffte $2\frac{1}{2}$ aln och een aln tillökning på sidan der det wed wäg eller åcker löper; men till det dijke som går uth med ängs wall gifwes ingen tillök-

¹ H (öfwer raden) I: utägor.   ² H (öfwer raden): alla store.

³ B: laga uthslagha [?] syn.   ⁴ B: och.

⁵ H: Bbl. c. 4 § 1, item c. 41 d. tit.

⁶ CDHI: hamrar. — E: hammar. — G: hampner.

⁷ H: Conf. c. 6 Bbl. LL., item fl. 1 d. t. Östgl.

⁸ H: Antermine.

ning. Lägges dike emellan grannars åkrar gånge af hwar theras deel iämt.

Cap. 10. Huru laga hägnat och grinnar skall om gärde hållas, och den böta som dem nedbryter.

§ 1. Bys grindar eller faarled¹ böre alle grannar först upbygga, sedan hwar sin tid eller effter gårdetalet wid makt hålla. Men annan faarled² till egen åker eller äng, må hwar för sig bygga och vårda.

§ 2. Alla dhe grannar och byar som åker och ängzgärde sammanhafwa, skola dem med gille gärdesgårdar ombygga och vårda, hwar för sin teeg eller effter som han i by och³ gärde äger. Willia dee sine gårdar⁴ ifrån hwar annans stängia⁵, opgärde hwar effter den deel han äger af det som sammanlöper; will man sitt ifrån annans uti en eller flere byars gärde, mark eller skog till sin enskijlte nytta stänga, hålle och åtniute sin egen hägnad. Möter en bys eller grannes skog, beteshage och utmark annans åker eller äng, hålle den hägnaden som åker och äng äger⁶.

§ 3. Gill gärdesgård skall wara 2 alnar hög och siu qwarter emellan hwart stöörpar, så stark att den ej lätteligen rifwas eller falla må, och så tätt att swin utehålles⁷.

§ 4. När jorden bar och brukelig är om wahren skall om wintertsäden swintäpt wara och gille gärdesgårdar när tid är att härftwa⁸ och såå höst eller währ⁹, och då må grannar hwar andra tillsäija att dhe stänga, skier det ej till den dag som föresättes böte den som ogill gärdesgård hafwer för hwar gärdes gård . . . , och sedan dubbelt, så offta han tillsagd warder och sin gård ej stänger och bättrar.

§ 5. Är granne i by ej när, eller kan eller will ej sin gårdzgård uppehålla; skier det af fattigdom och ödesmåhl, stänge då den, som tillåtes dess äng för gräsgäld att bruka. Är ingen sådan, då må alla grannar hans deel stängia och dika, och af dess åkerlinda och äng sin betalning niuta; skier det af tresko och illwillia, niute då grannar sin fulla betalning och böter uthaf hans¹⁰ egendom.

¹ B: förledh.   ² B: förledh.   ³ B: eller.   ⁴ B: gårdar.

⁵ H: C. 26 § 6 Bbl. LL.   ⁶ H: C. 26 § 6 Bbl. LL.

⁷ H: Bbl. c. 14 ÖL., c. 5 HL.   ⁸ BD: harftwa.   ⁹ H: Bbl. c. 9 § 4. LL.

¹⁰ C: betalning af hans.

§ 6. Laga hägnat skall hållas om äng och sädesgärde till dess all åhrsgröda kan wara införd, och gärdet ej förr till boskapsbeet och drift öppnas och upgifwas¹.

§ 7. Står en grannes höö eller säd ute sedan dhe andre infört, påminne honom grannarna att han sitt införer; kan han wisa sin hinder och trång, hwarföre det utestår, då må dhe andra sin boskap ej insläppa, utan tillbiude sig för skiälig och minsta löön honom hielpa att bärga och införa, eller höö och säd i döös säthia och omstängia², will han det ej, eller fins ej nöd och trångmål, hafwe sielf den skada som han på sin höö eller säd af annars boskap, sedan honom tillsagt är, taga kan.

§ 8. Står annans åker eller äng oskurin i wägen för den som sin säd och höö införa må, han skall der skadan minst är, först des säd och höö undanslå i band binda och sammanföra, sedan må han saklöst öfver dess ängs eller åkerskipte fara och köra, faar han förr böte . . .³.

§ 9. Hwar som grind eller gård af ondsko sönderhugger, nedrifwer, bränner eller bortkastar, böte för wäldzwärket 20 daler för hwar gård eller grind. Bryter och rjfwer han annorledes, böte 3 daler. Stjäl han och förer hem, böte som annor tiufnad den tid ostängt är, och när stängt är, plickte med dubbel boot. Tager eller nedkastar man stång af annans gärdesgård, böte för hwar i mark, hugger någon stöör af, böte för hwart paar . . .⁴.

§ 10. Kommer fäa i gärde genom ogill eller rifwen gärdsgård gälde den som gärdsgården äger eller rifwit hafwer skadan, och löse fäa som 14 cap. säger⁵.

Cap. 11. Huru åker och äng häfdas och förökas, samt gärdesgård och dike åhrligen uprättas skohla.

§ 1. Alla åboer och landboer skola befitta sig sin åker wäl att häfda och göda, ängiar åhrl[igen] rödia, att skogen dem ej öfwerwäxer, så och för swinegräfwande förwara; och der skog och betesmark ej skadas hwart år uptaga ett spannländ till åker eller äng, eller näste år hwad brister upprödia, till dess så mycket i åker och äng, blifwer upptagit som häfdas och brukas kan⁶.

¹ H: Bygbl. c. 14 § 3.   ² H: Bygbl. c. 14 § 3 et 4.   ³ H: Bygbl. c. 13 pr.

⁴ H: Conf. Bygbl. c. 9 § 2, d. c. 9 Bbl. LL. § 3.   ⁵ H: Bygbl. c. 9 pr. LL.

⁶ H: Huss. ord. 1681 § 3.

§ 2. Nytt dike skall hwar som tarfwar för sin åker åhrl[igen] grafwa 40 famnar, en aln djupt, två alnar¹ åfwan och en på bottnen, eller 80 famnar gammalt opgräfwa och det öfrige opränsa. Så skall och hwar för sin skilliefår i åker en rännel genom reen ned till dijke² grafwa eller som cap. 31 säger böta³.

§ 3. Ligga grannars åkrar ut med hwarannan, grafwe och wid makt hålle halfft dijke hwardera. Möta en bys dijke eller ägor, annans dike grafwe hwar op igenom sina ägor, eller böte den som ej will låta watnet aflöpa . . . daler. Afloppz och flodike skall hwar effter sin ägolott i by upgrafwa och hålla som må wara ringast $2\frac{1}{2}$ aln bredt och femb qwarteer i bottnen⁴.

§ 4. Hwart år skall och der så tarfves 50 famnar ny gärdesgård upprättas, och de gamla wid makt hållas som 10 cap. säger⁵.

Cap. 12. Huru humblegårdar läggas och uppehållas skohle⁶.

§ 1. Alla bönder och landboer skole humblegårdar hafwa och gode rötter till 40 stänger hwart år lägga och wäl omlaga till dess dhe blifwa 200 som humble kan wäxa på, eller böte hwart år den så ej lägger 3 daler utan häradznämd pröfwer sådant mehn finnas att humblegård ej läggas och humble wäxa kan wid dess gård eller mark.

§ 2. Hwar länsman skall i sitt härad wid höste tinget angifwa dem som humblegård så ej lagt hafwa och bötherne innan Thomas mässo uttaga af alle crone skattebönder och landboer⁷, antingen konungen sielf afraden tager eller andra förundt hafwer. Af frälset niute frälseman som iorden äger böterne, och uttage innan samma tid eller hafwe sin rätt förtegat, och utsöke dem sedan länsmannen näste winterting och niute $\frac{1}{3}$ der af för sin mödo. Försummar länsman det, gifwe sielf böterne ut.

§ 3. Finner bonde för sig trögård, så och humblegård till 200 stänger, hålle dem wid macht, och öke dem om han kan, låter han humblegård förfalla, böte för hwar 40 stänger 3 daler, lägz han aldeles öde böte 15 daler och skadan.

¹ D: 1 aln.   ² E: genom reen och till dess dijke.

³ H: Huss. ord. 1681 § 10.   ⁴ H: Bygbl. c. 7 § 1 LL., Bygbl. c. 14 § 1 LL.

⁵ H: Conf. Huss. ordn. 1681 § 9.

⁶ H: Conf. cum hoc cap. Kgl. Plac. d. 10 Juli 1687, Bygbl. c. 50 pr., Huss. ord. 1681 § 11.

⁷ B: Alle crono skatte och landboer.

Cap. 13. Om åwärkan uti annans åker eller äng.

§ 1. Åwärkar man in på annans åker eller ängzteeg, der skall återgäldas korn mot korn och höö mot höö. Är det rätt wed råån och krokot emellan på ömse sidor, ware för böter fri och gälde den skadan som häfdar. Går krook på en sida in på grannes deld, första och andra ware samma lag. Går på tridie och flere böte den som sielf uthmärker och häfdar en dahler för hwar.

§ 2. Hwilken som säår på annans åkerdeld eller linda, han må det eij till sig införa wid boot en daler uthan niute hwar och een det som på hans ägor växer.

§ 3. Gör någon granne uppgiärd och intager annans ägodeld i jord eller watn i krook emellan råen¹, der skiftt² och råå är, böte 3 daler och rätte sielf när han påmint warder, eller böte dubbelt. Är där eij råå, betyge med sielf sin eedh, sig eij wetat annans wara, eller böte som sagt är; gärder han och intager annans deel med sielfwa råå och röret, böte³ som 18 cap. säger.

Cap. 14. Huru den skada som fää gör i annans ägor, gäldas skall.

§ 1. Kommer annans fää och boskap uti inhägnade ägor eller öijar, kalle den som hägnaden äger och hälst den skadan lider twenne⁴ eller flere män af grannar att syna och skadan wärdera. Finna dhe hwar fää ingångit är och pröfwat den grind eller gärdesgård ogill böte den som den wårda borde som 9 capitel⁵ säijer för gården och gälde der till strax skadan effter som samma män den mäta, och om boskapen intagen är, med pant och borgen löös göre⁶.

§ 2. Samma lag ware om den som grind eller gärdesgård bryter eller öppnar och eij sielf igenstänger, eller den i by boo tillsäger om han eij stänga kan. Och må obekant resande och löös man, som sådant gör eller sådd åker⁷ öfwerfar och skadar, af grannar qwarhållas, till dess han bärgen, pant eller penningar gifwer.

§ 3. Förnöijes eij dhe som twista med det the seija om ska-

¹ B: reen.   ² B: skiftte.

³ B: gerder och intager han annans dhell med rå och rör, böte.

⁴ EFG: trenne.   ⁵ H: 10 cap.   ⁶ H: Bbl. c. 9 pr. LL.

⁷ D: sådåker. — I: säd.

dans värde, då må dit kallas andra gode män, med en läns- nämde- eller fierdingzman, som der om ransaka och på näste häradzting sin utsaga som rätta wittne göra, och häradzrätten der om dom fälla.

§ 4. Bättrar ej den sin gärdesgård eller grind, som grannar med syn ogill håller, böte dubbel boot hwar gång boskap der genom går och kommer.

§ 5. Tages wallhion tillika med boskapzhiord i annans hägnad och öjjar, plickte hionet sielf eller bewise att hans husbonde welat och budit honom dit fara och beta.

§ 6. Ehoo som williande släpper sin boskap uti annans ägor och öjjar eller häst i äng eller åker tiudrar, böthe dubbelt mehr, än då fää elliest inkommer¹.

§ 7. Släpper man sitt fää för rätta tiden, utom andra ägares wetskap på öjjar, eller andra oskifte ägor der han och sielf deel hafwer, böte halfft mindre än förra sagt är.

§ 8. Hwar som äger otamt fää², som gill gärdesgård bryter eller öfwerspringer, gälde den skada som det i annans ägor giör, och ware för boot frij, om han fins ej wetat att hans fää den owanan haft; weet han det förr, eller elliest warder der om tillsagd, och det fää ej hålder [c: *hålder*?], och utehåller böte . . . och³ annan gång dubbelt.

Cap. 15. Huru fää af inhägnat mark och öiar intagas, lysas, wårdas och lösas skall.

§ 1. Hwar som finner annans boskap uti sine inhägnade ägor eller öiar han må det med wittne intaga hem till sig föra, men ej illa med fara, och kundgöre det strax sina grannar så och wid näste kyrkiedag på kyrkewall sine socknemän, om han ej weet hwem det äger⁴. Weet han dess ägare, eller genom hwilkens gård, grind eller förwållande det inkom, sände twenne män och biude honom komma, skadan att gälda och boskapen utlösa, och den som intog sware till den skada boskapen få kan till thess han lagl[igen] lyst och tillsagt hafwer⁵, men sedan den som få äger, eller gärdesgården wårda böör⁶.

§ 2. Kommer han och will sitt fää återlösa och biuder we-

¹ H: Bbl. c. 9 § 5 LL., fl. 17 in pr. Bbl. Östgl.

² H: Pecus indomitum, Bbl. LL. c. 10 § 4.

³ H: böte . . . mark och.

⁴ H: Bbl. c. 10 pr. LL.

⁵ H: Præstet periculum: c. 10 Bbl. LL. pr.

⁶ H: Bbl. c. 51 pr. LL., § 2 d. c. 10 Bbl.

dergäldning för skadan effter mätesmanna ord¹, och den som intog will det eij uthgifwa, sättie då med wittne fullt wärde, pant eller borgen hoos grannar, nämde- eller fierdingzman, och utkräfie sitt fää med samma wittne. Förhålles det sedan, böte han som qwarhåller en daler för hwar natt och all skadan som fää fångit, sedan det intogz². Så böte och den som öfwer natten innehåller och med wittne eij wisa kan sig hafwa annans boskap och fää af sin inhägnade mark eller öjar³ intagit och sedan lagl[igen] lyst och tillsagt. Kan han eij wittne hafwa, betyge med sielf sin eed sig boskapen uhr sin hägnad intagit.

§ 3. Kommer han eij, eller will eij utlösa, ware den som lagligen intagit lyst och tillsagt hafwer fri för hwad som det fää hända kan, utom hans willia och handawärk⁴, och hafwe ägaren skadan eller söke hoos den han wijsa kan ogill gärdesgård hafft eller led öpnat, att dess fää kunnat inkomma.

§ 4. Hwilken som hembligen eller med wäld borttager lagligen intagen boskap, förr än han honom som intog förnögt och rätt budit, böte för stöld eller råån effter skadans wärde⁵.

Cap. 16. Huru bötas skall när man sårar eller dödar annans fää och hund och när man siuk boskap kiöper och när få eller hund skadar annans få⁶.

§ 1. Slår man annans fää wärre än han wille när han det uhr sin hägnad, och ägor drifwa och intaga will och det dräper betale dess fulla wärde. Sargar man det, läke igen och böthe intet.

§ 2. Men hoo som annor tid, eller då han införa will med willia och upsåth sargar annans wärkhäst och oxe, eller koo som molkar, gifwe ägaren jämgott igen till sin tarff och nytta, och läke det siuka samt böthe halfft af dess wärde. Blifwer det friskt som förr tage hwar sitt åter; döör det eller blifwer lamt och lydt eller mister öga, öra horn⁷ eller been betales med jemgott och bötes som sagt är.

¹ H: d. c. 10 § 1 Bbl. LL.   ² H: præstare culpam et casum d[icitu]r: I. R.

³ B: ägor.

⁴ H: Fl. 7 § 3 W[id:b.] Upl., fl. 17 § 2 Bbl. Östgl., c. 51 in fin. pr. Bbl. LL., c. 10 § 2 d. t. LL.

⁵ H: Fl. 1 § 9 Wid:b. Upl., fl. 17 § 1 Bbl. Östgl., c. 10 § 7 d. t. LL., d[icitu]r furtum possessionis.

⁶ D saknar orden: »Och när få — — — annans få.»

⁷ D: öga horn.

§ 3. Påstår den som drap det med wåda wara skiedt, giöre sielf sin wåda eed och behålle det som ätas må för skialigt wärde, men för annat betale fierdedeel af des wärde.

§ 4. Tager någon löön före att boskap hielpa eller åderlåta, får det död eller skada af dess förwållande, betale åter. Kan han med sin eed eller wittné betyga sig eij williande och wållande där till warit, betale $\frac{1}{4}$ af wärdet.

§ 5. Hwilken som boskap hemförer ifrån den ort boskapzsiuka är¹ drifwe det strax bort eller dräpe och böte 3 daler om han med sielf sin eed eij betyga kan sig eij wetat boskapssiuka där warit; men påminna honom grannar och han will eij strax det fää bort-hafwa böte dubbelt.

§ 6. Dräper man annans hund, betale och böte 3 daler, är det wall[-] eller jackthund, böte dubbelt. Arg hund som bitas will må man bortdrifwa och till död z slå om han när är och kommer löös. Jackthund må man på sin mark uptaga och qwarhålla, ägaren löse honom med 3 daler och betale skadan om han honom williande till den marken släppa låtit.

§ 7. Dräper fää annans fää och boskap betale han, som äger det fää som skadan gjorde, halfft dess wärde som dödt blef, kan och det döda ätas, niute halfft af kroppen. Sargas fää, betales halfwa läkare löön och halfwa skadan; weet han eller är han påmint att hans fää waant är skada göra, gälde alt fult för det som dödas eller såras. Så skall och den som hund äger, gällda hwad fää han första gång dödar eller sårar, och förgöra hunden, eller annan gång böta halfft af dess wärde som han skadar, och tridie gång fulla wärdet.

§ 8. Hwilken som wild hund äger och eij dräper, böte . . . Sargar han boskap, betale skadan och böte dess halfwa² wärde, sargar han annan gång böte så mycket det wärdt är som sargas.

Cap. 17. Huru bys oskifte ägor i jord och fiskewatn nyttias må och den straffas som oskiftt eller annans deel brukar.

§ 1. Bys oskifte skog och mark må hwar som i by boor sig till nödtorfft bruka, och der af torf näfwer weed, kåål, timmer, biel-

¹ B: orth som boskapzsiuka är.

² B: skadan och dhes halfwa.

kar giärdzel och hwad, som till des hus och gård tarfwes, taga och hämta, men ej androm uplåta eller sällia utan ägorne så store äro, att det utan skada skie, och ¹ till gårdzens utlagor användas må och bör. Och måge grannar hwarannan tillsäia oskiffit mark sparsamt ² till salu bruka och den som finner bys oskiffite ägor olagl[igen] brukas, skadas och förödas laga skiffite begära. Häfdar någon annorlunda eller sällier af oskiffito, sedan andre laga skiffite begärt och samtyckt, böte för hwart lass 2 mark och åter skadan. Är man och jordägande i twenne byar tage ej af een bys mark wed, timmer, näfwer, gårdzel och slikt, och före till annan by wid samma böter, utan skiffit är, nyttie då af sin ägen lätt hwad han har af nöden sielf bruka eller sällia.

§ 2. Den mark som till äng och gräswall tienar, må med tårfskörd ej förderfwas eller trä för löf och näfwer skull nedhuggas, uthan flås och qwistas, och hwad som nedfalles uhr skogen föras.

§ 3. Ehquem som på allmenne häradz- sochne- och bys ägor der han ingen deel sielf hafwer, eller på annors afdelte och enskijlte skog hugger eller tager tårf, näfwer, löf, wed, gårdzel, timmer eller hwad det är ³, böte för hwar mansbördas förste gång i mark, för hwart hästelass i daler, annan gång dubbelt. Skier det i konungens afmärkte parker och diurgårdar böte der till, förste gång . . . annan dubbelt. Men för bärande trää skepzwärke och masteträa särskilt, som 22 capitel säger; är och någons ägor på allment ting wid så högt wijte fredlyst, som häradzrätten pröfwar nödigt att föresätta, uthgifwe den som der åwerkar der till samma böter.

§ 4. Oskiffit fiskewatn må dhe som till sammans äga oskiffit bruka, eller till skiffites begära och fiskewärk hwar effter sin ägolått i by, eller hwar för sin teeg uprätta. Willia någre fiskewatn oskiffit bruka men andra hwar sitt weta och för sig hafwa, då förhålles som näste capitel säger. Samma lag ware om flere willia noth samman-sättia och oskiffit watn till fiskie bruka, och andra dela willia.

§ 5. Lägger man miärde eller näth i annars fiskewatn eller där med liuster faar uthan fiskeleek, böthe 3 daler, men i fiskieleek dubbelt, drager han noot böte 6 daler och må dess redskap båat näth, wagn och hästar som innom annans ägor med sådan åwerkan finnes, tagas, och qarhållas, till dess det med laga böter lösses.

¹ E: skee kan och.   ² B: oskiffit sparsamt.

³ H: Bbl. c. 18 LL., d. t. c. 29 § 1. — Silva caduca. — Dödhwidha.

Cap. 18. Huru bys oskifte ägor må intagas rödie skog¹ brukas², och den plickta som olagligen intager³.

§ 1. Will den som i by boor och jord äger något af nyo⁴ up- taga af flere eller een bys oskifte ägor uti jord eller watn, han skall alla jordägande lagligen först tillsäia och tillbiuda jemte sig att bygga⁵.

§ 2. Äre dhe flere, aller äga dhe större deel i by som i oskiftt sammanbygga och häfda⁶ willia, då må dhe däss deel bruka som med dem eij bygga och häfda will. Men äro dhe färre och mindre deel äga, som intaga och bygga willia söke häradsrätten om syn och dom att få sin deel, med laga skifte undantaga.

§ 3. Hwilken som laga skifte söker⁷ och will sin deel i skog, jord eller watn häfda och⁸ bygga honom skall cronones fogde med häradsrätten till sin rätt och deel förhielpa i alt det som oskiftt är och deelas eller byggas och nyttias kan androm skadelöst och den af grannar som hindrar och vägrar annan som begärer laga skifte och lijkwäl brukar hans och bys oskifte ägor⁹, böthe som förra capitlet säger¹⁰.

§ 4. Är det fårssar strömmar eller annat som eij deelas må och kan, begäre den bygga will häradsrättens låf och dom på hwad sätt, willkor och tid han det byggia och nyttia må, och bygge så allena, om andra jordägande inom åhr och dagh medh honom på samma willkor eij bygga willia. När han så nyttiat hafwer, lägge uth och åter till oskiftto som det förr legat hafwer, eller föreene sig med jordägande, och söke häradsrättens låf och dom om den bygnt som förr, stå må eller rifwas.

§ 5. Hafwer någon annorlunda i oskiftt här till bygt, behålle till dess andre jordägande det klandra och sedan till dess han niutet hafwer så stoor nytta af wärket som det wärdt är, när klander åkom, uthan det olaga och wäldzwärk profwes.

§ 6. Hwilken som fast wärk hädan effter annorlunda bygger

¹ G: angh.   ² F: intagas rödias brukas.

³ D: inberger.   ⁴ EFG: å nyo.

⁵ H: C. 32 pr. Bbl. LL., Skogzord. 1664 § 19, c. 34 § 1 Bbl. LL.

⁶ G: större dehl i byn, och häfda.   ⁷ D: äger.   ⁸ H: eller.

⁹ B: hans bys oskifte ägor.

¹⁰ H: Stadga 1647 art. 16, Skogsord. 1664 § 16, c. 32 Bbl. LL. ad fin.

eller intager och stänger een eller flere byars oskifte¹ ägor, eller någon dess jord och watn, som i by med honom boor, hafwe sitt arbete och fruchten till jordäganden förwärkat och böte första år 12 daler sedan dubbelt för hwart år han det innehafwer och häfdar.

§ 7. Rödie skog och mark må hwar som äger uptaga och gran- nar tillbiuda med sig att dela, får han sin laga deel af nytte och behålle bäst² han kan. Är skog eij delt, stänge eij längre än 3 år till höö, säd rofwor muhlbete eller hwad dät är sedan lägge ut till bys oskifte ägor igen eller böte som sagt är.

§ 8. Rifwer någon den byggnat som med mäste och störste jordägandes eller häradzrättens låf upsatt är, böthe för wäldzvärkan och bygge igen up, som det förr war.

§ 9. Tärp och hemman mindre och större må å oskifte bys och eenskilte ägor byggas och uptagas som andra capitel säger.

Cap. 19. Huru qwarnar och fiskewärk uprättas måge.

§ 1. Watn och strömmar till qwarn och fiskewärk som ligger wid flere byars ägor nytte alla effter sin deel; ligger det inom een bys bolstad niute hwar som i by äger sin rätta lått att bygga och intaga, som förbemelt är cronones och allmogens rätt till allmenne fiske, siö och strömmar oförkränt.

§ 2. Eij må någon qwarn fiskewärk eller annan byggnat lägga och hafwa uti åå, ström, och watn uthan han lemnar der kongzådran är öppet een $\frac{1}{3}$ -deel af watnet; men där segelled är 12 alnar, och till båthledh 8 alnar i diupesta watnet³; hoo annorlunda bygger, rifwe up och böte 12 daler; ware doch bärgwärk, bruk, och hambrar, skattlagde qwarnar, och fiskewärk som med konungens låf och nytta och landetz bästa bygde äro eller rätteligen inrättas sin rätta häfd och frijheet, förbehållit och oförkränt⁴.

§ 3. Så må eij heller någon wid böter 12 daler bygga, eller dammar nedanhålla, så att wattnet på annans ägor och byggnat går eij heller så ofwan att det för den, som nedan bor och lagligen bygt

¹ C: enskilte.   ² G: behålle som bäst.

³ H: Kongzådrar böre wara oigentäpte, Besl. 1643 § 8, Res. 1664 § 31, 1680 § 67, för Allm. 1680 § 25. Conf. c. 34 § 3 Bbl. LL.

⁴ B: rettel[igen] inrettade sin retta frijhet oförkrenkt.

hafwer, brister och förhålles; hwar och een skall sin dam och luka öppna eller böte första gången 3 daler annan dubbelt¹.

§ 4. Uthan häradsrättens syn och dom må ingen nya ränlar, dijke, skördar, grafwer, eller annan upgård och bygnat i oskipt, eller sitt watn göra, der med diupet och fiskeri uhr sitt rätta förra läge och ställe i från annan att förwända; hoo det giör, böte 12 daler och lägge alt tillbaka som förra warit hafwer.

§ 5. Der skattlagde och för lagligen bygde qwarnar när äro må ingen ny qwarn widare än till egit husbehof sättia för än cronones fogde med häradsrätten ransakat hafwa, och der om gifwit landhöfdingen tillkänna, hwilken må förordna eller häradsrätten lagligen dömma låta hwarest och huru nya qwarnar stå och byggas måge, som cronan till nytta och landet nödigt pröfwes. Der och flere grannar samman äre, och ett watn nyttia rätte sig alle effter det som för sagt är.

Cap. 20. Huru swin ringas skohle och på ållon skog släppas må.

§ 1. Alle swin som grafwa kunna skohle ringade warda den tidh kälén uhr jorden är². Och skall broofogden hwar weka åtminstone genom een sochn uti den orten honom befalt är att på see, ifrån by till by om sommartiden ressa och alla dhe swin han oringade finner uptaga, och der äganden dem med een fierdepart af wärdet straxt eij lössa will till häradzlänsmannen föra hwarest äganden det sedan för halfwa wärdet lössa må. Och broofogden niute af alt een $\frac{1}{3}$ deel för sin möda; försummar broofogden det tage ehwem som will och kan dhe oringade swin, hälst den som dem i sina ägor finner och skada lider och niute samma rätt som brofogde³. Häradsfogde och länsmän skohle inseende hafwa att broofogden sitt embete rätteligen giör⁴ eller böta låta 3 daler för hwar weka han försummar som sagt är.

§ 2. Äga flere till samman ållon och book skog, föreene sig i rätten tid, huru många swin der på födas kunna och släppe der till hwar sin deel, effter som han i egen skog äger eller för annans rätta

¹ B: 3 daler och sedan dubbelt.

² H: K. Carl IX Huss. ord. a:o 1590 § 26, item Huss. ord. 1681 cod. art.

³ H: Bbl. c. 11 § 2 LL.

⁴ H: Huss. ord. 1681 § 26.

afrad gifwer¹. Inlåter någon flere, intage dem dhe andre och han böte för hwart een mark och gälde skadan; förena dhe sig eij som sagt är, hafwe då ingen macht annans swijn hindra, eller intaga som hwart om annat löpa må och kunna uhr skog i skog der dhe ostängde sammanligga. Kan och een så många swin eij hafwa eller få att inlåta niute de andra dess deel saaklöst².

§ 3. Komma annans swin på den³ ållon skog som från annan ligger och afskild är, säjje då skogzäganden honom till som swinen äger första och andra gången att han dem intager eller dädan hemp- tar och håller. Finnes dhe där sedan, då må dhe intagas, och ägan- den förenas eller godhe män pröfwa, hwad för dem betalas skall, och om dhe qwargå eller borttagas skohle⁴. Inlåter⁵ någon wil- jandes sin swin uti annans inhägnade ållånskog, där han ingen del äger, hafwe förgiort swinen skogzägandenom⁶ enskijlt. Men komma swijn och fää, som ållon äter uti annans instängde ållonskog och hägnad annorledes, wara som 13 och 14 cap. säger⁷.

Cap. 21. Huru flere byars oskifte mark må nyttias och huru med mulbete hiordewård och wallgång förhålles.

§ 1. Ligger skog och mark odelt flere byar mellan, dem må hwar by oskifte nyttia, eller till skifte begära som om bys oskifte ägor i 17 cap. sagt är. Äro ägor byar mällan delte och häfdar man annans ägor böte hwar för sig.

§ 2. Ostängd utmark och jordewall må alla, som den äga till mulbete nyttia och dess boskap hwar om annan gå, men den by för- ene sig med annan och lege för sitt fä som ingen jordewall sielf äger.

§ 3. Förenas bönder uti en eller flere byar om sin gärdes eller boskaps wård och hiordhåll, betale den som eij håller, ehwad bo- skapen af hans försummelsse gör eller får skada⁸.

§ 4. Till wallhion skall man sökia qwinnor, och där dhe haf- was kunna eij män eller gåssar bruka wid böte⁹.

§ 5. Borttappar wallhion något af boskapen¹⁰; eller gör will-

¹ H: Byggb. c. 11. pr. LL.   ² H: d. c. 11 Bbl. § 1.

³ B: dhes.   ⁴ H: Bbl. c. 12 pr. LL.   ⁵ BEFG: § 4. Inlåter.

⁶ C: jordäganden.   ⁷ H: Bbl. LL. c. 11 § 2.

⁸ H: Byggb. c. 48 pr.   ⁹ B: böter. — H: Kgl. Maj:ttz Br. d. 17 Nov. 1686.

¹⁰ H: Bbl. c. 48 § 1, conf. Rätbl. fl. 8 § 3 Vestgl.

diur skada, den wallhion pröfwat hindra kunnat, betale med sin tienst lego eller krops plicht¹. Försummar wallhion och är eij när, då skada skier böte der till halfft af wärdet.

§ 6. Lägz giller eller snara uti laga tid och lyses, och warnar husbonden sitt wallhion, att han må boskapen för dem achta, då betale hionet skadan, som få der af får. Gör husbonden det eij, hafwe sielf skadan; äre giller eij laglige och lyste, gälde skadan den giller satte².

§ 7. Får folk skada af annars giller förhålles som uti Dråp-m[åla]balken säjjes.

Cap. 22. Om bärande trää, huru bötas skall när dhe olof- l[igen] huggas och andre åter planteras skohle.

§ 1. Bärande trää som är eek, book, appel, oxel, hägg, hassel³ och dess lijke må frälseman uti egne och afdelte ägor där han jorden och afraden äger sig till nytta sielf fälla och androm tillåta att hugga⁴.

§ 2. Hwilken skattbonde⁵, landbo, präst eller dhe som skatte och cronans jordegodz och⁶ hemman på lön boställe eller rusttienst besittia och hafwa, på sine gårdz eller andre cronägor, hugger barklöper eller på annat sätt skadar bärande trä att dät förtorkas och förfalnar, hafwe träet förwärkat och böte 9 daler till konungen enskijlt, om det skier på skatte- och cronejord; är dät frälse jord erläggie samma böter till frällsemannen och dess föruthan 3 daler till treskiffes för eek och book och halfft mindre för andra bärande trää⁷. Samma lag ware, om frälseman hugger eller skadar bärande trää uti oskiffte bys ägor, och allmenningar, och träet ware förfallet till den, som iord i samma by med honom äger en eller flere effter ör[e]stalet⁸.

§ 3. Skier det uti konungens park ware böterne dubble⁹ och konungen allena tillhörige. Skier det uti allmänningen niute des ägare konungzsaken.

¹ H: Bbl. c. 48 § 5, Särml. c. 19 § 1, Förord. ang. legoh[ion] 1686 § 5.

² H: Bbl. c. 48 § 4. ³ B: ek, book, appell, hägg, hassel.

⁴ H: Skogzord. 1647 angde bärande trä § 5, item alia const. de an. 1664 § 5.

⁵ B: skattebo. ⁶ C: eller.

⁷ H: Stadg. ang:de bär. trä 1664 § 7, Huss. ord. 1681 § 25, Landzh. instr. 1687 § 36.

⁸ H: D. Const. 1664 § 6.

⁹ H: Conf. K. Carl IX Förbudzplac. dat. Örebro d. 10 Febr. 1608, item Patent af d. 4 Aug. eod. an. § 4, Const. 1647 et 1664 § 10 et 13.

§ 4. Nedhugger eller förspiller¹ någon de trä, som man för prydnad skull wid sin hus, wägar eller annorstädes planterat hafwer böte 12 daler till äganden och 3 daler till treeskiffes.

§ 5. Finnes uti allmänningen² eller skatte och cronoägor bärande trä öfwerflödig, gammal och förtärkad eller stå dhe äng och åker till men och skada³, söke den som det begärer att hugga, hälst den iorden äger eller skadan lijder landzhöfdingen om låf. Han må der om förordna, som skiäligt och nyttigt pröfwes. Dock så, om det är uti konungens enskijlte parker, låte der om igenom konungens jägemästare⁴ och de flere der till bestälte ransaka, men uti häradz eller lan[d]sallmenningar, låter han det igenom häradhöfdingen och nämnden förrättas⁵. Pröfwes någon annorlunda än som tillhör i detta måhl ransakat och wittnat hafwa, skier det af förseende böte 5 daler. Skier det af wilja och upsåt böte 10 daler och träet ware konungen eller häradet hemfallet⁶; och må öfwerflödige så och gamble och tårre trä landet till nytta för rätta orsaker eller skiälig betalning uplåtas⁷, särdeles dem, som der af byggnat och handawärk göra, kunna och willia. Dock skohla alla bärande trä, som tillåtas att huggas först af skogzbetiente med cronones hammar märkias⁸.

§ 6. Alla de frälsesmän och andra, som bärande trä unge eller gamle uti ägne ägor eller annorstädes hugga må, så och den som utan låf och olagl[igen] fäller eller skadar, skohla för hwart och ett uti samma skogen och ägorne plantera 2 unga trä af samma slag⁹, men i allmenningen och konungens parker 3¹⁰ och dem umgårdade och wårda till dess dhe utur boskaps beten wuxne äro, eller böte för hwart trä han eij planterar och wårdar fierdendels bot emot den som olofl[igen] hugger. Så skall och den som fäller och hugger lön, lind alm ask och slijke flere som större nytta med sig hafwa, än andre ofruchtbare trä plantera och wårda 2 i stället för ett¹¹ som han hugger och uptager eller böta 1 daler för hwart. Skall och alltid den som bä-

¹ H: nedspiller.

² H: Const. om bär. skogsträn 1664 et 1647 § 2.

³ H: D. Const. 1647 et 1664 § 9. ⁴ H: [D. Const.] § 10.

⁵ H: Conf. Const. 1647 et 1664 § 6 ad fin.

⁶ H: Kgl. M:ttz Br. d. 23 Nov. 1696.

⁷ H: D. Const. 1647 et 1664 § 2 et 10.

⁸ H: Dict. Const. 1664 § 2, 9, item alia Const. om skogarne i riket eod. an. § 7.

⁹ H: Ante alleg. Constit. de an. 1647 et 1664 § 1, 5, 10.

¹⁰ H: [D. Const.] § 8: 3 trän. ¹¹ H: [D. Const.] § 3.

rande trä, timmer eller annan skog fäller qvistarna i skogen ej lämna¹, uthan alt hwad, som afhugges, bortföra, eller för hwart trää böta $\frac{1}{2}$ mark².

Cap. 23. Om högdiur, hara och fogel och huru bötas skall när dhe olagl[igen] fångas.

§ 1. Emellan Medfasto och Olofzmässe må ingen frälsse eller ofrälseman³ utan konungens särskilte låf och tillstånd på någon ort i riket högdiur elg hiort och rå eller hara och fågel, tiadder, orre, hierpe raphöns swan willgås, and och annan slijk fågel skiuta och fånga wid straf för elg och hiort 50 daler, rådiur 25⁴, hara och fogel halft mindre; hwilken och dhe foglars ägg borttager böte för hwar kull 1 daler. Siöfogel må i stora saltsiö skärgården⁵ fångas, dock ej i dess bästa leketid med nät, eller deras ägg och ungar förödas, wid 2 marker för hwart hundra ägg, som förste gång uhr boet tagas, annan gång dubbelt.

§ 2. Eij heller må någon utan konungens särskilte lof en eller annan tid uti konungens fredkallade land⁶ och diurgårdar⁷, som äre Öland⁸ Åland⁹ Billingen i Wästergötland, Kinneskoga, Edmären¹⁰ Hall och Hunneberg, eller andre parker¹¹ som wid städerne¹², konungens slått gårdar och annorstädes afmärkte äro jaga och¹³ skiuta. Gör det någon i berörde land diurgårdar och parkar, böte för rå och högdiur förste gång 50 daler annan gång dubbelt och tridie gång straffes till döden¹⁴. För hara och fogel första gång 20 daler, annan gång

¹ H: Alleg. Const. 1664 § 8.   ² D: $\frac{1}{2}$ daler.

³ H: Bbl. c. 23 § 2 LL., Adel. Priv. 1617 § 26, Förord. om jachter och diurf. 1647 et 1664 § 6, 11.

⁴ H: D. Const. 1664 § 9.   ⁵ B: i store salte siö i skiärgården.

⁶ H: Carl IX mand. Ups. d. 20 Mart. 1593 § 3, item Örebro d. 10 Jan. 1608, item Stockh. d. 4 Aug. 1608 § 1.

⁷ H: [D. Const. de anno 1593] § 4.

⁸ H: K. Joh. Pat. och förbudzplac. på alla frikallade diurs fällande på Öland, dat. Stockh. d. 7 Apr. 1569, K. G[ustaf] Ad. Förbudzplac. dat. Calm. d. 27 Nov. 1616.

⁹ H: K. G[ustaf] Ad. Stadg. om elgdiurs skiutande på Åland, dat. Stockh. d. 2 Aug. 1620, Förord. om jachter och diurf. 1647, 1664 § 7.

¹⁰ B: Edzmären. — CI: Edmorden. — EFGH: Edzmären.

¹¹ H: Dr. Christin. patent d. 29 Mart. 1641.

¹² H: På norre sijdan om Stockh[olm] på 1 mijl när. Förb. d. 26 Martii 1621, item Stadg. d. 28 Julii 1637.

¹³ H: eller.   ¹⁴ H: Ante alleg. Const. 1647, 1664 § 7.

dubbelt. Skier det uti annans inhägnade diuregårdar, straffes som 4 punkt säger och der till, som för annan tiufnat¹.

§ 3. Utom berörde tijd och orter må frälsemän uti egne ägor alle slagz diur och fogel fälla, och där de med andre jorden äga uti oskifte bys ägor och allmenningar rå, hara och fogel till eget huus-behof, men eij att sälja eller utom egen [o: *egne*] ägor elg hiort och raphöns fånga².

§ 4. Eij må någon frälseman³ eller annan uti annans ägor, där han ingen deel äger utan rätta jordägandens lof, hwilkom sielf att iaga tillåtit är, eij heller bönder landboer präster eller någon ofrälseman⁴ på någon ort eller tid eij heller dhe frälsemän som konungens gårdar bruk och hemman för lön, boställe rusttienst⁵ eller afrad och arrende besittia, någon tid på samme eller andre cronägor och allmenningar förbudne diur och fogel skiuta med snara giller eller jacht sielf fånga eller androm tillåta wid böter för elg och hiort 50 daler, rådiur 25 daler hara och fogel 10 daler och diuret eller dess wärde niute jordäganden, gör han det och på förbuden tid och ort, straffes dertill, som 1 och 2 punkt säger hwart för sig särskilt. Däck må hwar och een, som i Dal, i Wärmeland, Dalarne Norlanden och Finland cronones eller sin egen jordh för rätta skatt och afrad lön eller boställe besittia på sine egne ägor så och på bys oskifte jämwäl allmanningen diur och fågel fälla och fånga⁶; men hwilken som emällan Medfasto ock Olofzmäso där skiuter eller fångar diur och fogel böte som 1 punct⁷ säger. Om oskattlagde tårpare, löst folk och dem, som i store skogar sig nedsatt och skattlagde hemman eij åbo ware samma lag.

§ 5. Hwilken ofrälseman någon tid eller frälseman på olaga tid och ort, spiut eller snara för förbudne diur och⁸ fogel lägger, eller med jachttyg, byssor och hundar går⁹, böte 10 daler fast han intet fångar. Så böte och den ofrelsse man, som gifwer annan låf på sine eller cronones ägor att iaga och han som diur faller böte eij dess

¹ H: [Const.] 1647 et 1664 § 8.

² H: Adel. Priv. 1617 d. 8 Octob. § 26, Const. 1647, 1664 § 5, Resol. d. 19 Mart. 1696.

³ H: Const. 1664 § 10.

⁴ H: Const. 1664 § 9.

⁵ H: Kgl. Mittz förord. d. 14 Aug. 1682 § 7.

⁶ H: Const. 1664 § 1.

⁷ B: [D. Const.] 1 §.

⁸ B: eller.

⁹ H: Const. 1664 § 2, 6, 7, 8, 9.

mindre; men den af skog och jägerie betiente, som sielf utom konungens särskilte befallning iagar¹ eller någon lof gifwer på den ort och tid han eij iaga må, böte för hwart, som fångas dubbel boot, och ware sin dienst förlustig. Afwet han och, att någon oloffligen² iagar och den brotzlige, ware sig hög eller låg, wid näste häradzting eller förre för sin förman eij angifwer, böte för hwart och ett som § 4 säger.

§ 6. Cronones betiente må alla dem som på olaga tid och ort med jakt och byssor finnas, deras byssor nät och redskap aftaga samt borttaga eller dräpa dhe jachthundar, som någon utan låf med sig förer eller lösse äro och inkomma uti konungens jageplatzar och diurgårdar. Tillfogar och någon cronones betiente slag och³ oförrätt för det de sin dienst i detta måhl göra, straffes dubbelt som för annan wäldzwärkan.

§ 7. Finner någon den som eij fånga må högdiur rå eller hara af warg eller annat rofdiur rifwen och det uptager eller fångas det, där man nät, spiut, skall, warggårdar⁴ och gropar för warg och skadediur lagl[igen] uprättat hafwer då skall han näste skogzbetiente tillsäija och wijsa huru och hwad skada diuret fått, skier det eij, böte som 4 punkt säger. Äro dhe och eij förderfwade, gifwes wid samma straf, som sagt är lösse.

Cap. 24. Huru skadediur må fällas och skall samt wargegårdar hållas.

§ 1. Landzhöfdingen och dhe andre, som konungen till jägerie betiente förordnar skohla sig windläggia, att skadediur såssom biörnär, warg, loo, räf, järf, mård och dhe flere må fällas och utödas eller ifrån dhe orter som mäst bygde och där boskap äre, till öde och stora skogar fördrifwas, och må hwar man dem, samt roffoglar, örn, höök, glada uglas⁵ saklöst skiuta⁶.

§ 2. Alla dhe i länet boo, frälse, präster, krigzbefähl och bönder⁷, ingen undantagen utan kläckare, oskattlagde tårpare och inhyses-

¹ H: Kgl. M:ttz Bref til alla landzhöfd. d. 12 Jan. 1694.

² B: olagligen. ³ B: eller. ⁴ H: spiut, wargegårdar.

⁵ B: roffoglar, som höök, örn, ock uglas.

⁶ H: Res. ang:de jägerijstaten 1682, Landzh. instr. 1687 § 44, Stadg. om jagt etc. 1664 § 15, Bbl. c. 21 pr. LL., Stadg. ang:de jagt 1664 § 14, 18, 17.

⁷ H: Bbl. c. 24 § 4 LL., Const. 1647 et 1664 § 15, 17.

folk, skohla skall och¹ jacht uppehålla¹ och uti wisse skallelag wed häradztinget, uti jägemästarens närwaro så fördelas, att hwart och ett swarar och föllier på annat, och skohla twenne skickelige män till skallefogdar i hwart skallelag af allmogen der eij andra jägerijbetiente äro, förordnas, hwilkom alle som till skallen komma och sändas, skohle hörsamme och lydige wara² och bör hwar och een för sig och sin gård hålla fyra fambnar långt och fämb alnar högt wargenät³, der store skogar äro, och annat jachttyg eij brukas kan; men der mindre skog är jachtlappar med sitt tillhör förskaffa, och när jachten påbiudes färdigt hafwa. Där och allmogen intet näät eller jachttyg förra hafwer, må han der till wist sammanskått göra hwilket häradzfogden upbära bör och låta jägemästaren det jachttyg som för landet beqwämast synes förskaffa, och sedan hwar för sig derföre redo göra.

§ 3. Ifrån hwar gård och matlag skall en wuxen man med bössa, eller jachtwärja, eller yxa, för än klåckan är 9 eller 10 näät upsatte äro, på den dag och ort som till skall förordnas, sig infinna⁴; och må jägemästaren een förteckning och rulla på by och gårdar i alle skallelagen hafwa, och derefter så många som till jachten behöfwes och eij flere kalla låta; hwilken kallat blifwer och utan rätta förfall, som för skallefogden af 2 män wittnas skall, sig i tid eij infinner, eller kommer utan dugeligit nät, der det hafwas bör gewähr och ladat bössa, eller eij står der han satt är, eller ställer sig olydig, gör oliud, eld upslår och uptänder eller går ifrån skallen för än låf gifwes, böte 1 daler, blifwer han aldeles uthe, eller finnes intet näät och jachttyg hafwa, eller kommer och större olydno wijser och oredo gör⁵, böte hwart för sig 2 daler och annan gång dubbelt, och skall hwar och een skallefogde eller fierdingzman, när skallen begynnes och ändas uti sitt skallelag angifwa den som borta är, eller sig wed skallen förbrutit hafwer och effter det som då rätteligen uti häradzfogdens eller länsmans samt jägerijbetientes närwaro optecknas, må skallefogden med en af nämnden af den brotзлиge böterne uthkräfwa, och hafwa der af een femtedeel för sin möda; will den brätzlige eij bö-

¹ B: skola skallelagh och iackt widh macht upehålla.

² H: Bbl. c. 21 pr., Landzh. instr. 1687 § 44.

³ H: Bbl. d. c. 21 § 1, Hussynsord. 1681 § 30.

⁴ H: Bbl. c. 21 § 2, Ord. om jagt och diurf. 1664 § 16.

⁵ H: Bbl. c. 21 § 2.

terne innan 14 dagar¹ sedan han tillsagd är, utgifwa, stämmes till näste ting och böte der till för tresko effter Rättegångsbalken, utan han pröfwas der emot hafwa något skäligen att inwända, som då lagligen höras bör; förtiger och skallefogden den som borta är, eller sig förbryter, eller gifwer han eller annan någon² låf utan skälilig orsaak att borto wara, böte 2 daler.

§ 4. Hwar landzhöfdinge i sitt lään, där skadediur wistas pläga, skall tillhålla dem som till jägerij förordnade äro, i hwart härad och sockn med skall, biörnar och skadediuren i rätten tijd genom hwar och een skog eftersöka, och der björn resas och wargar finnas kunna, må jägemästaren allmogen i sochnen och häradet med budkafla sammankalla, jemwäl elliest åtminstone een gång om året³ iacht effter odiuren, hälst om wintertiden så anställa att jachten i det eena härad och lähn swarar och⁴ går till dess det andra emottager och beredd står⁵, så att diuren som undslippa må af annat skallelag och iacht emottagas, fångas eller aldeles bortdrifwas och må dhe ska[de]diur[s] skin som där fällas alle jägerijbetiente och skallefogdar emällan delas. Skall dess uthom hwar skallefogde eller jägerijbetiente som tillsäijes, eller förmärker skadediur warg och loo någonstädes warit, eller skada giort, näste skallelag till jacht strax sammanbiuda, hwar till alle böre sammankomma och göra hwad som dem biudes wed samma böter som § 3 sagt är och niute den skadan lijdit hafwer, hälften af dhe skadediurs skin som då fångas, och det andra skallelagzmän tillsammans; fogden och betiente samt den diuret skada och fälla kan, dubbelt emot en af allmogen, jämwäl där till⁶ för hwar biörn 4 daler warg 2 daler biörn[-] och wargunge 1 daler af häradzkistan eller om der i förråd ej finnes af alle man som i härad boo, och gifwe der till huusbonde 2 öre eller een kanna säd. Fäller och fångar någon skadediur annor tid och uthom iachten niute⁷ skinnen och samma rätt. Skier det på stadzens ägor utgifwe staden samma penningar⁸.

§ 5. I hwar sochn där som behöfwes skall af alle dem der boo och jord äga effter sin ägolätt een warggård i största skogen byggas,

¹ H: Bbl. c. 21 § 3.

² B: eller gifwer han någon. — H: eller gifwer han en annan gång lof.

³ B: elliest en gång om året.   ⁴ B: swarar emoth och.

⁵ H: Stadg. ang:de jagt etc. 1664 § 17.

⁶ H: Stadg. ang:de jagt och diurf. 1664 § 18.   ⁷ B: behålle.

⁸ C: ägor niute staden samma rätt.

och af een fierding hwart åhr wid macht hållas, och där till hielpe tårpare sin boolby så och den ången slår eller alla till samman bygge för ödegårdar. Hwilken till denne byggnad kallas och ej kommer böte 6 mark, förfaller warggård, böte den fierdung hålla borde 15 daler¹.

§ 6. Dee näät, jacktlappar och tyg som allmogen färdige ifrån sig² lefwererar bör jägmästaren öfwersee och i häradzfogdens närwaro till sine betiente, eller der dee inge äre, skallefogden till förwahr gifwa, hwilken dem wed någon säker ort, kyrkia konungzgård eller tingzplatz, hälst mitt å häradet hafwa³, och åhrl[igen] med twenne cronoskyttar besee och wårda; skall och genom någre af allmogen tillskifftes när det tarfwes till jachtplatzen föra låta och skohle alle jachtlappar, näät och tyg, hwar gång dee wid jacht warit i ländzmans och skallefogdars närwaro påsees och hwad behöfwes aff skallesaköron eller wist sammanskått af allmogen bättras, och hwart näät så starkt hållas, att det ej brister när een man där på opstiger⁴.

§ 7. Jägemästare och landtjägare bör genom häradzfogden på läglig tid om sommaren tillhålla allmogen att tienl[ige] orter hwar i sin skog eller allmenning tillreda och uphugga där jagtlappar, näät och tygen kunna brukas och till winterjachter upsättias, jemwähl att hwar rote i sochnen må sine wargegropar på dee rum jägmästaren där till wällier uprätta och wed macht hålla, samt wintertiden någre wisse eller hela roten hwar natt där till bete, gåås, anka, eller hund, och wacht hålla, niutandes den wachten och bete håller halfft aff det diurskin som wid dess wacht och bete fångas och halfft jägemästaren; försummar någon sin wacht och arbete då han kallat warder böte hwar dag 1 daler men den som det opsatte bete dräper eller nederrifwer böte 3 daler. Slår någon, ned warggrop och dess tyg böte 10 daler.

§ 8. Hwilkens creatur sootdöör eller odugeligit blifwer i det lähn som jachttyg med lappar brukas, han må det ej utkasta, utan näste skogwachtare tillsäija, hwilken det på föresatt ort där luder lägges wed 3 dalers boot, bortföra skall; tillsäijer han ej som miste,

¹ H: Wästgl. Bbl. fl. 13 in pr., Landzl. Bbl. c. 22 in pr., Stadg. om jagt och diurf. 1647 et 1664 § 15.

² B: allmogen ifron sigh.

³ H: Huss. ord. 1681 § 30.

⁴ H: Bbl. c. 21 § 1 LL.

böte 3 daler; gifwer och någon sin häst eller slijk stoor boskap att dödas, eller det som döör till luderorten förer, ware det året frij för jacht och skall, och niute der till för det som lefwande dijt föres någon deel aff skallesaakören. Så skohle och dhe som stoore hundar wintertijden lösse låta, der skog och diur gång är böta 1 daler.

§ 9. Försummar jägmästare i rättan tid genom skogen skalla der winterjacht bör anställas, eller däss betiente eij giöra hwad dem biudes, eller när jacht anställes i tid sig eij infinna, drukne komma, oreda giöra, och allmogen eij rätteligen anförä, böte jägmästaren 10 daler landtjägare och heideridare 5 daler. croneskytt och skogwachtare 2 daler andra gång dubbelt och gälde skadan, men 3:die gången ware sinienst qwitte. Och må jägerijbetiente der de på biörn och wargejacht äro hoos allmogen till ett natthärbärge och måhl på hwar ort omläggas, och jägmästaren skall af sine och jägerijbetiente beskied inhämpta, och åhrligen hwad dhe och han hafwa landet till nytta giordt inför konungens räcknekammar och landzhöfdingen tee och wijsa, särdeles hwad bärande trää, råå- högdiur, hara och fogel hwar och een hafwa sielf eller på annans befallning och låf fält, och huru med skall och odiurs jacht är förhållit.

Cap. 25. Huru ägne ägor, oskifte och allmänne må till swedio brukas.

§ 1. Uti egne ägor innom gärdesgård och hägnad må hwar och een den småskog som till åcker och ängzrödning tienlig är fälla och swedia, doch bärande trää, maste och skeps wärke och timmer-skog eij skada.

§ 2. Så må frälsesman¹ sielf swedieland fälla, eller androm tilllåta uti dess skog innom eller utom gärde, der han både jorden och afraden äger, doch så att allmenne bruuk- och bergwärc eij skadas.

§ 3. Der store bruuk och bergwärc med konungens lof och nytta uprättade äro och blifwa, skohle alla med swediande afstå, innom den ort konungen biuder, jämwähl! där stoorä timberskogar, maste- och bärande trää i myckenheet finnes.

§ 4. Förmena bergzmännerne den skog som afhugges till kåhl och wed, bättre beredas med swediande, pröfwe tå bergzfogden med häradzfogden och socknenes säxmän, och tillåte så mycket att fällas

¹ BEFGH: Så må ock frälsesman.

och swedias som åhr[ige]n tarfwes. Hwilken mera eller annorledes brukar, fäller eller swedier i allmenne skogar och förbudne orter, böte som för wäldzwärk, och gälde den skada bruk och bärgzwärk der igenom taga, konungens eensaaak.

§ 5. Der annor mark till åker och äng rödias, rothuggas, kringgrafwas och med aflåps dijke beredas kan, må inge bonde eller landbo swedior fälla utom sin hägnat och gärde. Fins eij sådan jord och kan eller tarfwer bonde meer häfda än han opbrukat hafwer, söke då hoos häradzrätten, som med häradzfogden må honom sin wissa deel uti oskipte bys eller annor allmenne skog tilldela så mycket som han årligen må swedia, hälst af den mark, som han sedan kan till åcker och äng bruka och inhägna. Hwilken annorledes än med läf, eller meer än sagt är till swedior i ägen skog fäller böte . . . Men för oskiftt bys skog dubbelt och gälde skadan.

Cap. 26. Huru skogz eldh skall förekommas.

§ 1. Hwilken som swedieland antända will och må, han skall med all warsamheet, och åhuga föreseer och achta att elden där utom wijdare eij komma må, särdeles näst kring om swedie landet skogen afrödia, roothugga, och jorden upgrafwa, watn och redskap till handa hafwa, så och näste grannar tillsäija att beredde när wara och honom hielpa till dess elden wähl uthsläckt är. Hwilken förr än han altså beredt hafwer eller när starkt wäder, tårkår och hetta är, swedieland uptänder böte . . . ändoch ingen skada skier, och ware sitt säde och arbete till konungen förlustig. Skier och skada, gälde den med sin ägendom och böte 100:de daler.

§ 2. Kan den eld som så är achtad, wijdare fara, och skada giöra, då skall han som den uptände wed samma boot flere grannar tillsäija, och där kyrkian när är med klämtande hielp påkalla, och till wäda boot gifwa för hwar bys skog som brinner 20 daler ägandens ensak, för hwar eek och book, 3 daler; men för by och kyrkio som 7:de capitel säger; skier ingen skada ware saak löös.

§ 3. Eij må man någon tijd tillstädia sin wallbarn eld utbära och i skogen uptända wed böter som 1 punct säger, skier och skada böte hwart om sig¹.

¹ EF sakna orden: »skier och — — — om sig».

§ 4. Uptänder resande man eld och ej wäl utsläcker, böte 30 daler, uptänder han i starkt wäder och heta, eller där skog och fara är och ej släcker, böte dubbelt fast ingen skada skier. Kommer der skada af, gälde skadan och böte 100 daler.

§ 5. Enär och hwad skogzeld upkommer och tilltager, skohle dee som den warse blifwa, och tillsäijas, till dess släckande sig begifwa eller böta 20 daler, tilltager faran¹ säje dhe då näste landzbetiente i orten till, hwilka skohle alle bådhe häradz- brukz- bärgz, hytte och grufwefogdar samt landtjägare och skogwachtare länsom² fierdingzmän straxt dhe om skogzelden sielf höra eller tillsäijas, sig dijt begifwa, och hwilken först tillkommer med bud och budkafle, som wid 20 dalers boot ej nedläggas må alle närboende och allmogen biuda och tillhålla åtminstone en man af hwar gård, samt een af hwar knechteroota med yxer, hacker, spadar och watukärl att afsända, hwilka hwar för sig af landtbetiente till wissa rotar och rootmästare, så och särskilte ställe deela må och dem underwijsa skohle huru dhe med grafwar skogzrödian- och fällande något ifrån, så och emot elden och wädret, samt med watn och samnat arbete må elden förekomma och hindra, särdeles ifrån dhe orter som större och märkeligare skada kunna taga.

§ 6. Hwilken af allmogen som med bodh och bodhkafle om wådeld tillsäijes ej kommer, eller för än elden fördämpat är och rätta lof gifwes, ifrån sitt arbete och ställe träder, böte 20 daler. När och elden stannat och släckt synes, skohle wisse wachtare på sine ställe ordnas och sedan af andra effter den ordning i alles närwaro giord är, aflössas, till däss någon af ofwansagde betiente med gräfwande i jorden och andra wisse täckn pröfwat hafwa all fara förekommen wara. Hwilken wachten försummar böte som för bemält är.

§ 7. Häradzfogdar och landzbetiente skohla strax på platzen noga ransaka, hwilken elden uptändt; fins den, och är han bofast och förmögen att gällda eller willia hans grannar för honom i borgen gå, stämmes till näste ting för sin saak att swara: är han resande, löös person och sådan som kännes ej god att skadan gällda, och ej borgen får, tages i förwahr och angifwes hoos häradzhöfdingen hwilken strax ting stämma skall och dess saak och brått lagligen afdöma, fins ingen som elden utburit, böte häradet som 2 puncten säger.

¹ E: skadan.

² BCDEFGHI: och.

§ 8. Försumma häradz- och brukzfogdar, jägmästare och landtjägare till skogszeld komma när dhe den warsse blifwa, eller bud få och icke göra sitt embete böte 40 daler länsman, och dhe andre halfparten mindre; försummar och häradzfogden och länsman att utleta hwilken skogszelden utsläpt och den till answar ställa, böte sielfwe dess saak.

Cap. 27. Huru allmenningar, stoora ägor och skogar nyttias må.

§ 1. Alla dhe som innom landz och häradzgränsen boo, särdeles dhe egen nödig utmark och skog eij äga, må dess allmenning till muhlbete, timmer, wed, gärdzel, näfwer, tårf och hwad meer der falla kan, nyttia till egen gårdz och huustarf, men eij androm uplåta eller sällia wed straff som 17 cap. säger om häfd i oskifft mark.

§ 2. Äger een man gårdar i twenne landskap och härader, han må eij föra wed, timmer och slijkt ifrån een allmenning till bådhe, eller till det hemman som där utom ligger wed samma boot som i 17 cap. sagt är. Men af den deel i allmenningen som till landetz nytta och skogens tillväxt fredlyses, må eij något huggas wed samma böter som om konungens parker säges. Der store skogar äre som uti Wästernorrland, Dalarne, Finland, Wärmland, Öster- och Wästerbotn må mast[-] och skepzwärke timmer och ståckar till inrijkes boende sälljas och föras, som Handelsmåhlalbalken förmåler.

§ 3. Pröfwes allmenning eller andra skogar och ägor så stoor och fruchtsam att där må särskilte hemman, bruk och bärgwärk, miöl[-] och sågeqwarnar uprättas, swedjor, kåhl[-] och huggande tillåtas, gifwe då häradzrätten landzhöfdingen tillkänna på hwad sätt och ort sådant skie må, och nytties sedan dhe ägor som han der till låf gifwer, alldeles som andre cap. säger, och der effter straffes den som meera intager. Häfdar och någon annans allmenning eller meer och annorlunda än låf gifwes, plichte som 3:die punct i 17 cap. säger, och må ingen särskilte intagor, bruk och häfd i allmänningen tillåtas för än honom som det begärer sin wissa deel och sätt samt rätta afrad och afgield förelagt är, som Jordabalken biuder, och niute dhe hemman som på allmenningen uptages, afgärda bys rätt. Skall och hwar man inom sina intagor eller råå och röör i allmenningen wårda sine broo

och vägar, men med andre landzbro och vägar till och uti allmenningen förhålles som 30 cap. säger.

§ 4. För Pederssmäso dagen må ingen höö och gräas i oskifte allmänningen slå¹ eller nyttia, och hwad där växer för än wäl moget är, hämpta². Ållon och book nötter skohla där nötas och eij bortföras. Hoo annorlunda gör, böte . . . och hafwe förwärkat dät han tager.

§ 5. Häradzfogdar, länsman och skogwachtare skohla uppsicht hafwa, och anklaga alla dem som ägne ägor, landz- och häradz allmenningar, store ägor och skogar annorledes än sagt är swedia, bygga och häfda och niute för sin möda målsägande rätten. Klaga dhe eij böthe fogden 5 daler länsmannen 3 daler skogwachtare och andre 1 daler och gälde skadan och niute målsägande rätten ehvem som där af weta får och klaga will³.

Cap. 28. [Huru allmenne fiskerijer och fiskewatn nyttias må]⁴.

Cap. 29. Huru allmenne landz- häradz och sochnehuus skole byggas.

§ 1. Alle dhe som i ett land och lähn hemwist hafwa och jord äga, frälse och ofrälse präster och kläckare för sine boställe undantagne, skole effter gårdetalet huus och bygnat som landet kan nödig profwas bygga och uppehålla, jämwäl hwart härad sin tingzstugu på rätten tingzplatz, eller den ort landzhöfdingen som allmogen beqwämast är, förordnar och må den som sielf nödig skog eij hafwer der till af landz och häradzallmenningz ofruchtsamme trää och wärke taga: förfalla desse huus, böte alla dhe dem uppehålla böre, dubbelt högre än för annor laga huus som 31 cap. säger: weet hwar sin deel och eij uppehåller böte som sagt är.

¹ E: uti allmenningen slå.   ² H: Bbl. c. 30 LL., Conf. c. 49 Bbl. LL.

³ H: Actio popularis.

⁴ B: »Cap. 28. Ut in memoriali.» — EFG: »Cap. 28. Huru allmenne fiskerijer och fiskewatn nyttias må.» — Då denna balk utsändes till vederbörande myndigheter för påminnelse af afgifvande, åtföljdes densamma af ett »memorial», som bl. a. innehåller följande upplysning: »Om allment fiske i stora siöar och skäriegårdar lemnas in cap. 28 utfört till dess dhe som wed sådane orter boo med sine tanckar der om inkomma, hwar om Hans Kongl. Maj:jt allenådigt redo hafwer till Kongl. hoff-rätterne, bref och ordres afgå låtit.»

§ 2. Så skohle och alle dhe frälsse och ofrälsemän som i een sochn jord och hemwist hafwa, så och dhe uti staden boo kyrkiobygnat och hwad der till hörer uppehålla, kyrka effter sin macht bygga med taak, gålf, och all innanrede hålla kläckestapel, kyrkegård och murar korn¹ och wapnhuus, tijondebod², kläckare och sochnestugu uprätta och wårda, så och hwad ägor i skog och mark kyrkan till särskilt nytta kan hafwa, inhägna och det alt hwar sin lätt och deel eller med samnad hand, och då utgöre hwar en sitt dagzwärke, kiörslor, alt arbete och wärke effter gårde[-] och hemmantalet.

§ 3. Annan kostnad till kyrkia göre hwar effter sin macht, willia, wärde och förmåhn i församlingen eller som han till öre och tunneränta äger.

§ 4. Tarfwar kyrkia större kostnad och byggning än församlingen förmår uppehålla och åstadkomma angifwe kyrkioherde och sochnemän för sin biskop och capitel hwad det orsakat och niute dess förskrift till landzhöfdingen, hwilken effter bescaffenheten kyrka bistånd göra bör.

§ 5. Kyrkioherdar och kyrkiowärderne på landet och i städerne skohle kyrkians skrud och egendom påsketiden hwart åhr anteckna så och alle dess huus, bygnad och brister noga besee och höstetiden in för häradz eller stadzrätten tillkänna gifwa hwad bygt och bättrat är, och underskrefwen räkning der om ingifwa. Försummar kyrkioherden eller den hans ställe förträder, om han gammal och swag är, och kyrkiowärderne detta, böte hwart första åhr 6 daler andra dubbelt och gälde den skada der af orsakas.

§ 6. Skall och der till på landet häradzhöfdingen med fogden och nämnden, borgmästare och stadzrätten i städerne tillijka med kyrkioherden och kyrkiowärderne hwart tridie åhr kyrkiorne med dess kyrkio- och prästebols bygnat noga besee och då jämwäl i prästens närwaro på landet af kyrkiones inventarier och räkenskap sig underrätta hwad meen och brister der wijd finnas kan och det alt wed nästa ting och rättgångztijd lagligen afdöma, eller der skadan och bråttet större är, landzhöfdingen till känna gifwa; så skall och då med syn och dom förfaras som Kyrkioordningen biuder, om någon bygnat finnes kyrkan för när och till fara stå; och ware konun-

¹ B: kore-. — C (ursprungligen): korn (ändradt till: kohr). — D: Core. — EFGHI: korn. ² G: korn, tiondebod.

gens fogde med kyrkioherdar, kyrkiowärddar och betiente¹ plichtige uti alt hwad kyrkan angår för underrätten att tala och utföra, men uti öfwerrätterne konungens ombudzman och fiscalerne.

§ 7. Kyrkan, dess redskap huus och bygnat bör kyrkioherden vårda och kläckaren tillhålla att förwara och tillslutne hålla, eller för alt hwad af des försummelse tillkommer swara. Kläckare bör i kläckan ringa och den vårda, ringer någon utan kläckarens wetskap böte . . . skier och då skada, wedergälle den samma.

§ 8. Alla dhe som i sochnen boo och jord äga, ingen undantagen, utan capellan, präst och kläckare för sine boställen skola effter sin deel, effter gård och hemmantalet på kyrkiones rätta prästegård bygga och uppehålla dess nödige tarfwehuus som äre först sätesstugu 12 alnar lång och 10 bred inom knutar med sin kammar kiök och förstuga. 2:o gäststugu af lijka stoorleek. 3. sädeslada med 7 alna, loge och två gålf, hwart åtminstone 14 alna långt och 12 alna bredt inom knutar, äfwen 4:to häste- och oxestall. 5. fäähuus hwart 14 alnar långt och 12 alnar bredt. 6:to mälte och bryggehuus 10 alnar i fyrkant. 7. sädesbod och wisthuus hwart 10 alnar eller med dubbel wåning det ena på annat. Består och ett gäld af flere sochnar bygge alle dhe där till höra, prästegården wid moderkyrkan.

§ 9. Will kyrkioherden flere huus hafwa bygge och hålle dem på egen kostnad och förene sig med den som effterkommer om dess skialige betalning och wärde eller afföre, som han och dess arfwingar, om han död är, bäst kan och will. Men äro dhe wid gården nödige blifwe då där stående för det wärde dhe åsäemies, eller dhe lagligen wärderas kunna; hafwer och kyrkioherde dem 3 åhr nyttiat, eller sochnen största delen opbygt ware utan betalning prästegården tillkände. Samma lag ware om kyrkioherden hafwer prästegården och däss ägor med nödige intagor, tårp och torpeställe, qwarner och fiskewärk som lag säger märkeligen förbättrat, och den som effterkommer hålle då det wed macht så att han det bättre och eij wärre effter sig lemnar, eller böte som 31 cap. säger och bygge alt nödigt up igen.

§ 10. Sochnehuus som präster och kläckare färdige emottaga, skall han bewara för takdråp, röte, och all skada som med rätta a[c]ht, åhuga och mindre kostnad bättras kan. Men hwad dhe huus tarfwa uti nyo, taak², gålf, ståk, syll eller åås som af ålder och bruk,

¹ CD: med kyrkiowerdar och betiente. — EFG: kyrkioherdar och betiente.

² BH: uti nye tak.

och eij af prästens wårdzlössa och försummelsse förfallen är, bygge och bättre sochnemän, eller böte dubbelt mehr, än 31 cap. säger: och må prästegården af sitt gamla ställe eij flyttias, uthan sochnemäns¹ willia och landzhöfdingens gottfinnande hwart han sättias må.

§ 11. Ehwaräst som häradz och sochneboer biudas att sammankomma och wärke föra till allmenne huus och prästegårdzbyggnad och eij lyda, böte för hwart drängedagzwärke 1 daler, för hwar försslo ock ökedagzwärke dubbelt, och der till om byggnaden der igenom hindras och stannar 3 daler och fullgöre annor tijd sin byggnad. Bygga dhe som när warit sin och hans deel som uteblifwer, betale han hwar sitt arbete fult, och böte som sagt är deras ensak som hans deel bygt hafwa.

Cap. 30. Huru wägar läggas, mätas, rüdias och broar byggas samt synas skole.

§ 1. Hwar landzhöfdinge skall i sitt lähn låta landtmätare lägga landzwäg der så tarfwas, hwar till sin ort så rätt och jämn som skie kan och der till af oskiffito taga hwad ägor som möta och föreligga kunna. Ligger i wägen höga backar, berg eller watn, som antingen intet eller med för stort beswär brytas, fyllas, och med broo byggas kan, tages då till wägen på sijdan hwad jord och ägor som näst ligger, och der emot hafwe ingen macht att neka, och niute den som något märkeliget mister af sine ägor särdeles uti åker och äng, wedergäldning af näste ägor, eller och häradzboer² samptelige sin deel och fyllnad.

§ 2. Landzwäg skall i bredd wara 12 alnar, men der större meen, bäckar och pussar äre, så och broar 10 alnar och böre landtmätare tillijka med häradzfogdens, läns[-] och fierdingzmans tillhielp på landet och stadzrättens inom stadzens ägor, wägarne som dhe³ i längden ligga, med wist miletaal afmäta räknandes ifrån konungens slått i Stockholm genom landet och städerne in till gräntzen, till hwar heel mijl 6000 fambnar, och skohle wed hwar heel mijl större, wed hwar half och fierdedels mijl mindre stenar, som sine mijletals märke inhugne hafwa, med häradz bekåstnad sättias och wed macht hållas, hwar om länsman med landzgewalldigaren och broofogde skohla försärg draga, wed böter som 11 puncten säger.

¹ B: sochnenes.

² BDEFG: eller och af häradzboer.

³ BDEH: där.

§ 3. Rifwer och¹ sönderslår någon desse mjlstenar och märke, plichte som för wäldzwärk på allmenne huus och ställe.

§ 4. Allestädes där sankt är, skohle wägarne fyllas och om så tarfwes aflopsdijke göras, men öfwer diup och watn broar aff gådt wärke samt gode kantade ståckar på faste pålar eller stenkistor, fria för watnlåp och flod in på landet läggas. Der och elliest watn stå och stanna kan, leer och swart mull är, skall dike på hwar sijda om wäg hållas, och åtminstone $\frac{1}{3}$ af wägen mitt på af grof sand och gruus uphöijas och åhrligen förbättras och ingen leerjord sedan där på kastas.

§ 5. Häradzfogden skall opsicht hafwa att winterwäg öfwer siö och måssar, der isen starkast och minst strömt är, ställes, och af det härad eller by som watnet äger i tid utstakas, och så ofta behöfwes rättas och ändras², särdeles att stoorä waker och optagne råker uthmärkes³, kringledes eller med broo öfwerbygges wed samma boot som om landz och bywäg säges. Men den som winterwäg öfwer siö med upsåth uphugger böte för wäldzwärk och sware till skadan. Skall och ojämnn mark kärr och pussar, där som winterwäg öfwerlöper, om sommartiden rödias fyllas och med broar byggas.

§ 6. Alla dhe som på landet, så och dhe närbelägne öijar och skiär boo och jord äga skohle wägar rödia och broar bygga och uppehålla, hwar effter sine ägor, så säte och bondegårdar, som präste och kläckare bord⁴; och hålle hwar och eens tårpare med sin bohlyb, wägar och annan allmän byggnad; doch måge sätes och prästegårdar så och booställen wägestycken tilldelas på den landzwäg som genom deras ägor löper, eller der den icke är, på näst där in till belägen landzwäg⁵.

§ 7. Wägar och broar till kyrka, qwarn och all annor fäa och farwäg innan bys bohlistadh och ägor, där som eij allmän landzwäg är, böre alle dhe i by boo, bygga och uppehålla, och skall den wäg wara 10 alnar bred och broo 6 alnar.

¹ BEFH: eller.

² H: Häradzf. instruc. 1688 § 23, K. Carl IX Befall. Söderkiöp. an. 1595 § 22.

³ H: Conf. Bbl. fl. 26 ÖL., fl. 20 d. tit. SML.

⁴ B: kläckare och prästebohl. — DEFGH: preste och kläckare bool.

⁵ H: C. 3 Bbl. LL., c. 2 § 5 Kirkbl., fl. 18 § 1 Widb. HL., fl. 23 d. t. Upl., Stregn. Stadg. 1437 § 17, Calm. Recess 1474 § 17, a:o 1483 § 33, K. Carl IX patent, dat. Ups. d. 4 Mart., 1593 § 4, Gästg. ord. 1664 § 7, Huss. ord. 1681 § 14, Kl. M:ttz Br. til alla landzhöfd. d. 13 Sept. 1692. — C. 2 § 1 Bbl. LL.

§ 8. Hwilken som rätta bys wäg af förra ställe lägger, utan alle grannars eller tingzrättens låf och willia böte 3 daler, gör han det allmenne wäg, böte dubbelt och lägge wägen åter som han förr war¹.

§ 9. Allmen landzwäg och broo böra dhe härader som näst der omkring ligga innan häradzgräntzen rödia, bygga och uppehålla; men fordras der till märkeligen större kåstnad och byggning än annorstädes, hielpe der till dhe andra härader i länet. Skillia berg ström, åå, eller watn härader åt, rödia² och bygge härader på både sijdor hwar sin deel.

§ 10. Landzhöfdingen bör förordna häradzfogden gewaldiger, läns och fierdingzmän och broofogdar när broo och wägar läggas och bättras skohle att närwara och allmogen underwijsa huru det bäst skie må, samt hwart härad, sochn, fierding, by och bonde sin lått uti wägar, så och sina ståckar pålar, steenkaar och kistor uti broo tilldeela som rätt och lijkast är, så att hwar effter annan får den deel som honom kan närmast och beqwemligast falla, hällst inom häradet eller om landzwäg der eij är, uti näste härad, och att dhe mindre beswäras som längre wäg hafwa att resa och wärke föra, och ingen mera än twenne wägstycken tilldelas, der nöden det icke fordrar; öfwer hwilket alt cronefogden bör i hwart härad en wiss förteckning hålla och i häradzkistan förwarat hafwa. Och må af näste allmenning tagas hwad till landzwäg och broo tarfwes, stort timmer maste, bärande trää och skiepzvärke oskadde.

§ 11. Häradzfogden skall tillhålla, länsmän, gewaldiger och brofogdar hwart åhr, Wallborgz och Michaelis tid³, broar wägar och milestenar syna, och allmogen tillsäija att bättra och bota; hwilken här uti sitt embete förfallelös försummar böte fogden 6 daler, länsman och gewaldiger 3 daler, dhe andra 1 daler. Och den som till wäg och broobygnat kallat warder och eij kommer böte 1 daler för hwar dag och betale fult åt dem som deras deel, bygt och bättrat hafwa. Finnes och wägh eller broo annor tid ogill, säije då synemän och andra grannar den som det äger till det genast att bättra; skier det eij innan dag föresagd, böte som här säges.

§ 12. Är broo sönder den by eller bonde allena hålla skall, böte för hwar ståck 1 mark, är den alldeles oföör, böte 3 daler och bygge upp innan 8:ta dagar; eller böte dubbelt; är broo på landzwäg

¹ H: C. 2 Bbl. LL.

² BCD o. s. v. rödie.

³ H: C. 3 § 7 Bbl. LL.

sönder bötes för en stäck 2 mark så annor och tredie; är broon oföör böte alle dhe ej bygt hafwa 10 daler och åter bygge innan 14 dagar eller böte dubbelt om dhe tillsäijas eller weta kunna bron sönder wara.

§ 13. Der landzwäg till och¹ öfwer sund och watn löper och ej broo byggas kan eller må, så och der broo af flod, eld eller anorledes fördärfwes och förfallnar, der skohla dhe som broon hålla böra, färja och flåtta hafwa eller böta 10 daler för hwar weka som ej hålles. Uprättas ej broo innan en månad sedan den² byggas kan böte 40 daler³.

§ 14. All hinder och skada som folk skier i ogill wäg och broo skall den gällda hwars deel ofärdig är. Sårar eller bryter sig någon, bötes läkarelöön och half såraboot. Döör man, bötes wådeboot; men är han förr warnad och tillsagd att bättra böte full mansboot och stånde skriff. Får boskap skada, fyller läkarelöön och fierdedels skadan, döör det, betale een fierde part af dess wärde. Men är han warnad och ej bättrar gälde alt fult åter.

§ 15. Hwilken skada lider eller⁴ finner broo och wäg ogill och ej så lagade som förr är sagt, han må det angifwa och måhlsägande rätten äga; gör det ingen, klage länsman eller broofogde och niute han målsägande rätten⁵. Och enär öfwer broo och wäg klages, skole strax läns- och nämde man eller andre gode menn som näst boo, der om syna och den som skadan lider rätt skaffa och wid nästa ting angifwa och som rätta synemän wittna.

Cap. 31. Huru huus och ägosyn hållas må och den plichta som lagligen ej bygt och stängt hafver.

§ 1. Hwart år skall häradsfogden af läns- och fierdingzman på höstetinget beskied inhämta, huru dhe som cronones jord och skattegårdar för afrad, löön eller tienst åboo och hafwa, dem häfda och bygga. Angifwes någon åboo sin gård ej lagligen bygt hafwa, då bör häradsrätten någre af nämnden med fogden eller länsmanen förordna, der om laga syn att hålla, och wed näste ting åboen som försummelig finnes till laga böter ställa. Dessutan skall häradsfogden

¹ BH: eller.   ² BH: där.   ³ H: C. 3 § 4 Bbl. LL.   ⁴ B: och.

⁵ C saknar orden: »gör det ingen — målse ganderätten». — H: Popularis actio: c. 3 § 6 Bbl. LL.

eller länsman med några af nämnden, med $\frac{1}{3}$ hwart år, eller hwart tridie år med alle crone¹ och skattehemmans åboer i häradet jämwähl altid när någon afflyttia må och will² i hans eller dess arfwingars närwaro så och hans som till gården i stället kommer, husesyn hålla, och upteckna huru gården till alla stycker bygd och häfdat finnes in- eller utom tomt och gärde; lijkaså böre frälsemän sielfwe ransaka låta huru dheras bönder och landboer, jämwähl dhe hwilkom åligger att påsee, huru dhe som cronones gårdar och hemman på löön och boställe niuta, dem bygga och häfda, eller sielfwe swara för all den skada gården tager; doch måge dhe bönder, hwilke till dem afraden gifwa som alle andre, för häradzrätten för sådan försummelse sökas och dömas.

§ 2. Warnas och tillsäges landboo wid tinget eller annorledes lagligen och eij bygger nödige huus som 6 cap. säger eller wijser sig rätta hinder haftt, böte 1:a år en dahler andra dubbelt, och 3:die 9 daler³ och stånde afradzägaren fritt honom ifrån hemmanet säija eller sig af hans egendom om all skadan lagligen försäkra⁴. Skattebonde ware samma böter undergifwen om han försummar hwad som tarfwe bygga, doch må han sin jord eij mista när han böta och skadan gällda kan, utan bör för denne som annan brått och skuld lagligen sökas. Bygger eij den som cronones gårdar på booställe hafwer⁵ böte som sagt är. Men tridie år afsejjes efwen och sättes⁶ annan åbo på hemmanet som räntan derföre till honom gifwa will; och hafwe jämwähl dhe som afrad af hemman på löön niuta, opsyn med dess åboer, eller sware sielf hwad skada hemmanet till häfd och bygnad tager.

§ 3. Huus skall synas till syll och wäggar taak, gålf skårsteen och ugnar, låås, spiel och dörar, och hwad som felar bättras eller effter mätesmanna ordom betalas, så och om skada fins på huus som färdigt emottagas och hållas bör, bötes för röta på een stock 1 mark, annan och 3:die 2 mark, för flera så och kråpåås⁷ och sylleröta som eij bättras kan, utan att taak och wägg måste nedtagas jemwäl för

¹ B: med en 3 del hwart år alla crone. — CDH: med $\frac{1}{3}$ hwart år med alle crono.

² BH: afflytta will.   ³ B: 3:die år 9 daler.

⁴ H: Conf. § 17 Huss. ord. 1681.

⁵ H: Vide Reglem. de an. 1684 d. 5 Jan. § 2.

⁶ B: afsäges åfwenså sättes.   ⁷ B: så och för kråpåås.

ogilt och förfallet huus 6 daler, går watn genom taak, wägg eller gålf, eller är röste bart bötes 6 mark. För spijsel¹ och skårsteen 1 daler för dörr som är förfallen bötes en mark. Pröfwes eldstad och brandmuur swag och brächt, eller tårf på taak sådan som skada af eld och watn lätteligen orsaka kan, tillsäges åboon den att rifwa och bättra. Står wätska oreenligheet eller dynga inpå huus närmer² än 3 alnar, böte för hwart huus 6 mark, fins och någon hafwa sålt och affört dhe huus som på gården bygde äro och stå böra, böte 10 daler silfwermynt och förhålles med desse böter som 9 punct säger³.

§ 4. Uthi gärde skall synas om med äng och åcker, dijke och gärdesgårdar förhålles som uti 11 cap. säges; är åcker eij uptagen å nyo, eller ligger meer än tillbör igen och äng skogslupen, eller af swijn genom åboens förwällande upgrafwen böte för spanland⁴ 1 daler, är laga dijke, ränlor för skilliefår, och gärdesgård eij upprättat böte för hwarje 3 famnar 1 öre. Hafwer han gärdzel till gärdesgård liggende niute det till godo om han den lagligen uprättar.

§ 5. Skog skall synas och betalas om den är utan rätta tarf olagligen brukad och utödd, timmer, maste- och skepzwärke skadat. Landboo och cronehemmans åboo må eij utan jordägandens låf af bohle och skogen föra förr äller då han affaar höö, halm, näfwer, gärdsel, tårf, wed, timmer eller hwad af gårdzens ägor fallit och tagit är, som till huus och gårdzens häfd nödigt tarfwes och hörer⁵, utan låte det som han öfwer hafwa kan, anten wed bolet sielf upnöta, eller då han affaar för skiallig betalning till den som effter honom kommer uplåta, fins han någon tijd annorlunda än 17 cap. säger och gården till skada hugga låtit, sålt eller affört hafwa böte för hwar timmer och sågeståck samt för hwart lass wed, tårf, näfwer och gärdzel⁶ 2 mark; för lass gödzel, höö och halm 1 daler eller wijse sig annor tid så mycket köpt och dijt fördt hafwa. Bortföres stort skepzwärke och masteträä, bötes för hwart 3 daler, för lass med lön, asp, aln, lind der dee eij i myckenheet fins 1 daler.

§ 6. Trä och humblegårdar, åckerlyckor, ängz och nödige beteshagar dammar och qwarnar och alt som till nytta wid macht hållas kan och böör, skall så, som det emottagit är, bättra och eij wärre

¹ BH: spiell.   ² BCD o. s. v.: närmare.

³ H: Huss. ord. 1681 § 24 et 18.

⁴ BCD o. s. v.: för hwart spannaland.

⁵ H: Jordbl. c. 24 § 1, Huss. ord. 1681 § 19.

⁶ B: wedh näfwer och gärdsel.

återgifwas, eller bötes för hwart och ett som igenlägges 15 daler och fülle skadan effter mätesmannas ordom.

§ 7. Så skohla och präster och andra betiente¹ som konungens gårdar på löön och booställe besittia, dem jemwäl häfda, med gärdesgård och dijke hålla wid samma böte som föreskrifwit står, hwar öfwer landzhöfdingen upsicht skall hålla.

§ 8. Bonde som ifrån gården flytter bör lämbna effter sig 3 färdige döre låås, spiellen i skårstenen, fönstren, långbordet, sätet som der till hörer samt wäggefasta bänckar och sängar, jemwäl all fast inrede som till boder kölnor, lador, stall och fäähuus hörer och wara böör².

§ 9. Alt hwad synesmän lagligen pröfwa i byggnaden och bruket fela, böör och må af den som åbodt, för än han eller dess arwingar affara och något af gården föra, bättras, eller af egendomen så mycket qwarhållas och till gårdzens byggnat och nytta användas förslår ej hans egendom emot skadan, niuter den åboo som effter kommer een skialig förmedling dåch wid dhe hemman som för löön och boställe besittias, hafwe han som afraden äger³ skadan eller gällde till den som sedan till gården kommer. Böterne skohle äfwen af honom som åbodt uttagas, och häradet halfft, halfft konungen af alla cronobönder och gårdar, och frälsemän af däss bönder och landboer tillhöra. Kan och åboen med pant eller bårgen förwissa hwad han rätteligen skyldig finnes, och i husen brister sig innan åhr och dag återbygga, och i rättan tijd hwad i häfden, gärdesgårdar och dijke felar, bättra willia och kunna, och det fullgiör ware för wijdare åtaal frij; gör han det ej, betale och böte som sagt är.

Cap. 32. Om gästgifware, dess huus, plicht och rätt.

§ 1. Wid alle allmenne land- och siöwägar bör landzhöfdingen förordna och inrätta låta nödige skius, och gästgifwaregårdar hwar till häradzhöfdingen fogden och nämnden skohla på landet utsee beqwäme lägenheeter hwar half annan eller högst 2 mijlar när, hälst på cronones ågor och gårdar; men ligga dhe ej till lägenheet, må andre jordågende tillåtas skius och gästgifwaregårdar där dhe utsees opbygga och hålla eller jorden cronan uplåta; så må och innom een

¹ H: Vide methoden wid Huss[yn]s förrättande d. 13 Julii 1696.

² H: Huss. ord. 1681 § 29. ³ E: besitter.

mijl på hwar sijda om städerne foormän wara, hwilka den resande som i staden ej stannar, genomföra må; men hwilken som där dröjer och i huus går, tage där annan häst och båth. Uti städerne skohle och borgmästare och stadzrätten någre män föreslåå, och landzhöfdingen effter ortens¹ lägenheet så i städerne som å landet gode män till gästgifware och foormän för alle resande till siös och landz förordna; skier det ej, böte den sitt embete försummar 10 daler för hwar gästgifwaregård, och gälde den skada wägfärande man där igen tager.

§ 2. Allmogen skall hwar i sitt häradd på konungens gästgifwaregårdar nödige huus för dem resande effter ortens beskaffenheet opbygga, gäststugu med sine kambrar, kiök stall och wangzlijder², med all innanrede, och gästgifwaren dem sedan wid macht hålla, eller som om allmenne huus sagt är böta; förfalla dässe huus af ålder och utan gästgifwarens förwållande, bygge allmogen nya up igen.

§ 3. Gästgifwaren skall sine huus wäl beredde och förwarade hafwa och dem resande utan betalning, natthärbärge³ och hwilorum, stall och wangzrum, och det godz der införes wårda, eller hwad af hans huusfålk, och försummelse stiäls och förkommer, straxt återgälla; komma flere gäster än hoos gästgifwaren kunna rum hafwa då skall han dem hoos nästa grannar till härbä[r]ge inskaffa; och må ingen sig wägra dem att emottaga wed samma wilkor och boot som om gästgifware säijes.

§ 4. Gästgifware må för sine gäster faalt hafwa hwad öl, wijn, och maatwaror han kan och förmå, och den gästgifware som på landet boor hwad där finnes till sin nödtorfft upköpa och uti sitt huus utspijsa. Husmans kåst och dricka, säng, lius, wed och hästfoder skall gästgifware alltid för betalning hålla och uplåta, så och på store allmenne wägar hafwa åtta ägne hästar med åtta sadlar, 2 wagnar fyra kärror eller slädar så och dhe som wed siöfarten äro twenne små och een större bååt och det alt med dess tillhör, roddarfolk och wägwijsare så gådt och färdigt hålla att den reesande det till nästa omskifte utan hinder wäl bruka kan eller böte som näste punct säger; men wed mindre resewägar, halfft mindre. Och må gästgifware och foormän där emoot niuta frijheet för inqwartering,

¹ D: stadzens.   ² B: wagnhuus.

³ BEFGHI: dem reesande uthan betahlnigh uplåta natthärbärge.

knechte- och bosmänshåll, wägerödiande, diurejacht och dhe flere förmåner konungen dem förinna will. Finner landzhöfdingen någorstädes flere hästar och tyg behöfwas än däm gästgifware sielf hålla böör förordne nästa allmoge wed hwar gästgifwaregård, så och flere bångare i städerne på wijsse dagar hästar efter nödtorfften hålla; hwilka gästgifwaren skall den resande tillställa och må ingen den häst som gästgifwaren utgifwer den resande frångaga wid 10 dalers boot, men gästgifware som annans än rätta foormans häst utan ägarrens låf framgifwer böte 10 daler och skall allestädes een tafla wed alle gästgifwaregårdar upsättias som noga wijsar huru lång wäg till näste stad och näste omskifte är och huru hästelego, ööl, maat, höö, hafra, och allt annat nödigt betalas skall.

§ 5. Hwilken gästgifware och foorman sin tafla eij utsätter, eller meer än taxan tillåter, för häst, äller annat tager, eller gode båtar, hästar och tyg eij hafwer och leger, härbärge, säng, lius, wed, maat och foder den resande wägrar så och den af allmogen eller borgare som tillbör hästar till skiutz eij beredde håller¹, och när gästgifwarens egne hästar i skiutz äro och nyligen warit eij utlega will, böte 10 daler annan gång dubbelt och gälde den skada der af orsakas, och hafwe den resande macht dhe hästar och tyg han ledige finner och pröfwa kan, gästgifware och formän tillhöra om dhe wägras i städerne genom stadzbetiente, men på landet sielf för betalningen² uttaga och nyttia, utan gästgifwaren bewiisa kan hästarne androm tillhöra eller legde wara eller samma dag till skiutzfärd warit³, då han tijd hafwa bör andra att förskaffa eller sine tillreda och uttaga.

§ 6. Ingen må rätta gästgifware och formän till förfång och hinder i sin näring wid allemänne wägar, hästar lega, herberge, maat eller drick för resande faalt⁴ hålla, wid 5 dalers böter, utan landzhöfdingen pröfwar smärre krogar och gästehuus nödige wara emällan gästgifwaregårdar som något långt ifrån annan wid store resewägar ligga.

§ 7. Förr än den resande uhr gården faar bör han sin lego och all förtäring med redo penningar eller pant betala, för en häst med sadell, kärra eller sleta på landet 6 öre, i staden 12 öre för hwar mijl. För een båt med sitt roderfolk och tyg, på landet och i staden

¹ B: beredde eij hafwer.

² BCD o. s. v.: betalning.

³ B: till skiutz för warit.

⁴ CD: folck.

för en person med sin kista eller kåffert 12 öre, för två personer likaså 12 öre, för tree personer 15 öre eller femb öre hwar, för fyra och flere 4 öre hwar. Förtäring uti öhl, maat höö, hafra och annat som gästen niuter, betale effter taxan eller som han med wärden sig förena kan.

§ 8. Tager någon gäst eller hans tienstefolk med wåld utan betalning häst eller något annat af gästgifware eller forman, eller bortreser och ej betaler sin hestlego, förtäring eller hwad han af wärden tagit och undfått, böte dubbelt meer än för annat wåld; samma lag ware om någon brukar gästgifwarens tyg och hästar längre än till nästa omskifte, utan i dett fall han der inga få kan. Kan han och hoos näste gästgifware häst och tyg ej få, legge der ned rätta legan och nytte det han förre hafwer till annat omskifte och ware saaklöös; men gästgifwaren som sin plicht försummat böte 10 daler.

§ 9. Gör någon gäst gerning på gästgifware sin wärd, forman och dess husfolk, då han sig, sitt huus och egendom rätteligen förswarar emot den, som med wåld honom något afftaga, eller utan betalning bortresa will, böte dubbelt meer än för annat wåldzwärk, hwilken och dhe hästar eller tyg som utlegas illa medfar, eller något annat hoos gästgifwaren wårdzlöst förderfwar, betale effter mätesmanna ordom. Skadar han af upsåt och willia dess resetyg och hästar, betale dubbelt och må gäst eller dess godz qwarhållas till dess alt gullit är, som han eller dess tienstehion förtärdt och brutit hafwer. Går wagn eller tyg, som legas sönder af dess rätta bruk, eller förer gästgifwarens folk och hion den resande och fördärfwar, häst wagn, eller tyg ware den resande frij för alt som utan dess rätta förwållande skier, och sware wärden för alt hwad hans huus- och tienstefolk emot den resande föröfwer, med bedrägerij stöld eller wåldzwärk; hwarföre och den brottslige dubbelt mehr än annan plichta skall i detta måhl; så skall och gästen för sitt folkz brått swara och gälda, och dubbelt meer böta, eller den brottslige qwar lemna och plichta låta, om han sielf för honom ej böta will.

§ 10. På hwar skiutzhäst med kärra eller sleda må ej mehr än ett skeppundz tyng[d] läggas, eller flere personer än een rida. Släda och kärra effter een häst må två personer nyttia, och 3 personer en wagn eller sleda effter två hästar, och då ej mehr än sin wåtsäk,

eller lijten kista med sig föra; hwilken resande med meer hästen betungar, betale för hwart lispund 1 daler.

§ 11. Häradzfogden skall med länsmanen eller två af nämnden hwart halft år noga sig underrätta och tillsee, huru gästgifwaren sitt embete förestår sin huus och all innanrede håller, hwad säng, kläder¹, bordtyg, hästar, fartyg, huusfolk och tienstehion han hafwer, och honom tillhålla alt det skada och oreda förorsaka kan, bättra eller afskaffa, och wid näste ting det och alt hwad som brister och klagas öfwer, angifwa. Försummar fogden detta, böte hwar gång 5 daler och sware för den skada, som der igenom hända kan.

§ 12. Hwilken som frij skiutz genom landet eller förtäring utan konungens särskilte pass och tillstånd af allmogen eller gästgifware tager och sig tillägnar, böte 100 daler och må cronones fogde den som så brotzig finnes till näste ting qwarhålla, der han med sin egendom eller borgen sig eij kan löös göra.

---

¹ BDE o. s. v.: sängkläder.

II. Förslag till Bygningabalk 1694.

Bygninga Balk.

Cap. I. Om båhlbys egenskap och afgiärda bys rätt.

§ 1. Alla bohlbyar böre till sin tomt, åker, äng och alla tillägor med råå och röör omlagde eller annan laga skillnad inbegrepne wara.

§ 2. Afgiärda by är bygd på bohlbys mark, och hafwer sine ägor inom hanck och stöör af odalby; han må tillijka med bohlby niuta af dess uthmark och ofruchtsamme skog allenast till sin eenskijlte nödtorfft, timber¹, gårdefång och wedebrand, näfwer, tårff, leer och sandtagande, oinstängde² kiärreslåter, så långt bohlbyn icke sielf will eller kan dem häfda, muhlbete för egen få och swijn som födas wijd samma bys ladugård; så och dhet fiske som ligger inn till och för hans rätta intagor och hägnad, doch uthan all bohlbysens hinder ute i siön. Men intet af detta må han sällia, eller med låhn och lego till andra uplåta något af bys skog, mark och ägor, eller mehr råda eller intaga, än han inom egen hägn och giärdesgård råå eller röör af ålder haftt och hafwa böör. Sällier någon i afgiärdaby af bohlbys oskiffto skog, böte som 16 cap. säger, intager han af dess ägor, förhålles som 17 cap. § 4 förmäler.

§ 3. Will bohlby intaga något³ af sin skog och mark, han må eij afgiärdaby afstänga, utan skall honom lemna nödig wäg till allmenings utmark, muhlbete och wattugång⁴; gjöres något deremot böte som 29 cap. § 9 säger.

¹ D: skogh till sin enskijlte nödtorfft allenast timmer.

² A (ursprungligen) BC: omstängde. ³ D: något intaga.

⁴ D: honom nödig . . . wattugång lembna.

Cap. II. Huru jord må å nyo uptagas.

§ 1. Will någon af nyo byggia by, hemman eller torp på cronones jord, skogar, landz, häradz eller sochne allmenningar, han skall först derom tillsäija cronones fougde, hwilcken det på näste häradzting bör angifwa, och häradzhöfdingen med fougden och nämnden ransaka om den mark kan intagas¹, utan andre bohlbyars, allmenne skogars och strömars, bruks² och bergwårks förfång och skada, och gifwa landzhöfdingen om all dess lägenheet tillkänna; sedan må landzhöfdingen derom förordna utan andras förfång, och som konungen till landets bruk nyttigast finnes, och skall den mark som så tillåtes att³ intagas, med sin råå och röör omsättias.

§ 2. Åga andra frälse eller skattemän med cronan tillsamman den jord som man will intaga; då höres alla jordägande, och den gifwes witzord och bijfall som will och kan byggia androm skadelöst⁴, cronones ingiäld till förbättring.

§ 3. Frälseman råde sielf sin jord att byggia som han bäst kan och gitter; torp för sina tienare eller arbeteshion uppsättia, utan någon räntas förhögnig, så länge dhe oskattlagde äre; men warda dhe af frälsemannen skattlagde till $\frac{1}{8}$ hemman eller mera, då böra dhe giöra till cronan alle wahnliche utskylder effter hemmantalet⁵. Med skatte- och cronejord förhålles effter Kongl. Maj:tz förordningar.

§ 4. Hafwer skattehemman⁶ widlyftigare mark tienlig till åker och äng, än⁷ skattemannen⁸ sielf upbruka och bebyggia kan, som icke skadar hans timmerskog och wedebrand, gårdefång, mulbete och annan bysens nödtorfft, sättie der sielf åbo på, eller om han det försummar, förordne härom landzhöfdingen effter hållen laga ransakning, som det pröfwes lända cronan till nytta, skattebonden⁹ i sin ägenom och jorderättigheet oförkortat.

§ 5. Bygger någon annorlunda än med lof, som sagt är uti allmenningar, skogar, eller den jord han icke äger, hafwe sin bygnad till jordäganden förwårkat, och böte som den sig annars jord till-

¹ D: derom cronones fougde tillsäija hwilken . . . marck intagas kan.

² D: skogars brukz.   ³ D: och.   ⁴ D: som byggia will och kan androm skadelöst.   ⁵ D: eller mehra, böra de till cronan . . . hemmantalet giöra.

⁶ D: skattemannen.   ⁷ D: mark til åker och äng tienlig än.

⁸ B: skattehemman.   ⁹ D: pröfwes cronan . . . nytta lända, skattebonden.

ägna will 40 daler. Intager¹ och någon mera än honom för rätta skatt är tillagt, ware samma lag².

Cap. III. Huru ödelagd by och jord skall å nyo uptagas.

§ 1. Will jordäganden uptaga sin ödesjord, äro flere jordägande i samma³ by eller jord, då tillägge härads höfdingen och nämnden honom så stoor deel som han pröfwes rättelig böra äga effter öre och örtug, pund och tunneränta⁴.

§ 2. Den deel som honom lagligen tillägges, må han obehindrat stängia och bruka sig till gagn och nytta, och gånge hans boskap ehwar dhe kunna på byns uthmark och ägor, cronones rätt till skog, wattn, åker och äng oskadder.

§ 3. Enär han hafwer upgiort och afrögt sin deel⁵; willia då dhe som jordägande äro, eller andra med jordägandens lof byggia och boo med honom, och sin deel i åker och äng hafwa, tage dhe up af byns jord, som öde är, så mycket dhe må äga och dem tilldelas; den skola dhe uprödia, stängia och. lijka giöra med den som förr upbrukad är; och när dhe alle, hwar effter sine ägor hafwa giort⁶ sin deel lijka god med tråde, säde, gård och dijke, eller med full wedergällning effter mätesmanna ord eller laga domb, då må hwar taga och få sin lott till teg och skiffte, som honom bör och tillhör effter öre och örtug eller räntan uti åker, äng och alla tillägor⁷. Intager någon deel i by oskiffet annorlunda, plichte som cap. 17 säger.

§ 4. Ingen må bruka egen⁸ eller cronones ödesgård, äng och ägor för gräsgäld⁹, giör det någon utan rätta¹⁰ lof och minne, gälde ödesboletz hela åhrliga ränta. Om knechtar och båtzmän i sådane måhl effterföllies Kongl. Maj:tz särskilt derom giorde förordningar.

Cap. IV. Huru tomt skall deelas.

§ 1. Till by som å nyo uptages, eller händer att rijfwat, brinna eller förödas, och återbyggias, må så stoor tomt tilläggias som den

¹ BCD: tillegna will. Intager. — Orden: »40 daler» äro i A senare tillagda.

² D: tillagt är, ware lag samma.

³ D: jordäganden sin ödesjord uptaga, ähro jordägande i samma.

⁴ D: rättelig effter öre och . . . tunneränta böra äga.

⁵ D: hafwer sin dehl upgiordt och afrögt.

⁶ D: alle hafwa hwar effter sine ägor giordt.

⁷ D: honom öre och örtug . . . tillägor bör och tillhör.

⁸ BC: sin egen. ⁹ D: må egen eller . . . gräsgäld bruka.

¹⁰ A (öfver raden): wederbörandes.

kan och nödig pröfwes, at hwar gård må ifrån annan som 5 cap. säger, för eldswåda skull särskilt byggias; doch må hwar gård och bohl i byn ej hafwa och tilläggias större tomt, än¹ den till aln och stångtahl swarar emot dess ägodeel i byn effter mark, öre och örtug, pund och tunneränta, effter hwar landzorts gamla wahna att mäta och räkna.

§ 2. Tompten skall läggias effter rätta soolskifte och wäderstrek, norr och söder, öster och väster och så delas, att hwar och en får sin rätta deel jämgod; men ligger berg och bäck där en granne får sin tomt, pröfwes² det kunna bortbrytas, brännas eller fyllas, så att det nyttias må, då skall det till helfften uti mätning gå ock räknas, så att 2 alnar af bärg eller bäck gifwes för 1 aln till tomt. Kan det ej nyttigt göras, ware utan all byamåhl och mätning, och den som slijkt meen i sin tomt hafwer, niute derföre jänkning af dhe näst belägne ägor i samma by, hwilcket noga mätas och af häradzrätten³ antecknas skall, på det att den som för sådant meen fått större tomt, ej⁴ må också större deel i giärde och andra ägor med tijden nå och winna. Samma lag ware om bärg och bäck ligger i grannes åker och ängzdeel, men sträcker det sig längre och till fleras⁵ delar, då skiftes det lijka grannarne mellan.

§ 3. Rifwes eller brinner en gård i by där dhe när inpå hwar annan bygt hafwa, då tilldeles honom om så finnes lägenheet till annan afskild tomt som sagt är af oskiffto, jämgod och jämstoor och den förre lägges till oskifft igen.

§ 4. Will och någon sielfwer flyttia och byggia sin gård på bys oskiffto utmark och swinewall, han må⁶ skifte uti swijnewallen få, och så mycket intaga till tomt som⁷ den förre war, och den förre läggia till oskiffto ägor, med⁸ mindre jordägande och grannar förenas, att han och må beholla sin förre tomt, och hwar och en af dem deremot taga sin rätta deel af swinewallen⁹. Lyde doch åker, äng och andre ägor i by till den nya tomt som dhe förr till den gamla legat hafwa.

¹ D: ej större tomt hafwa och tilläggias, än.

² D: granne sin tomt får, pröfwes. ³ A (ursprungligen): häradshöfdingen.

⁴ D: meen större tomt fått, ej. ⁵ D: flere.

⁶ D: sielfwer på bys oskiffto utmarck och swinewall sin gård flytta och byggia, han må. ⁷ D: mycket till tomt intaga som.

⁸ D: förre till oskiffto ägor läggia, med. ⁹ D: må sin förre tomt behålla, och hwar och en af dem sin rätta dehl aff swinewallen deremot taga.

Cap. V. Huru tomt må byggias.

§ 1. Ingen må byggia utöfwer sin på annars eller bys allmänne tomt, gata eller farwäg, ej¹ heller så när ut på sin egen tomt, där gårdztompter måste änteligen sammanlöpa, att icke lemnas till stöd, stolpa och taakdråpp halfannan alns rum af hwarderas tomt emellan husen, wid 1 dalers böter. Äger någon tomt till en gård på både sijdor om gata, han må med häradsrättens domb och lof gatan till tomt intaga, och af sin tomt annan jämgod gata läggia och giöra.

§ 2. Grannar måge igenom häradslänsman tillsäija den som annorledes bygt hafwer, sielf att rijfwa och inflyttia sine huus; giör² han det ej, sökes wid häradszting och dömes sin olaga byggnad inom wiss tijd att uptaga och böte som sagt är.

§ 3. Där byggder by måste lagligen rijfwas och jämnas³, skall⁴ hwar sin gård däreffter rätta, och på den tomt honom då tilldelas inom 3 år sine huus flyttia, eller böta 1 daler och hafwe sedan tomtäganden rätt emot skiälig betahlning dess huus uptaga och af tomten föra.

§ 4. Mangården skall hafwa giäst- och sätesstugu, med sin förstugu och kammar, kiällare wisthuus, sädes- och miölbod, redskaps- och hemliget huus, poort och lijder, mältehuus och badstugu, doch så att där smedior och rijor byggias, dhe så wäll som mältehuus och badstugu, sätties afsijdes ifrån gården. Stall och fägården skall särskilt ifrån mangården byggias, och hafwa effter sine ägors stoorleek stall, fää-, fåre- och foderhuus, loga och lador; där och skog finnes i förråd, böra⁵ rijor upsättias. Skårstenarne skola till det ringaste wara 3 alnar höga öfwer taket, eller böte 2 daler och bygge icke dess mindre.

§ 5. Alla skattebönder, landboer, och dhe som besittia cronones jord, gårdar och hemman, för rust[t]ienst, fördeel, löön eller boställe, skola⁶ hwart år på gården effter dess ägor och storlek laga huus byggia, till dhess dhe så uti man- som fägården alla nödiga

¹ D: må utöfwer sin på . . . farwäg byggia, ej.

² D: hafwer, sine huus sielf . . . inflyttia; giör.

³ A (ursprungligen): jämkas. ⁴ D: by lagligen . . . iemnas måste, skall.

⁵ D: skogh i förråd finnes böra.

⁶ D: som cronones . . . boställe besittia, skola.

huus hafwa, som sagt är; och hwad som bygt är och blifwer med taak, gålf och alt tillhörigt wijd makt hålla, och förr än han ifrån gården skillias må, färdigt ifrån sig lefwerera, eller för det som brister uti gårdsens häfd och byggnad, böta¹ som 30:de cap. säger.

§ 6. På stoor heelgård må stugu 12 eller 14 alnar lång och 10 alnar bred inom knutar med gott gålf och taak, spisel, bakugn, läst dörr, fönster och wägghast innanrede räknas för 3 åhrs byggnad. Sammaledes så stoor dubbel eller half mindre bod med låfft och sitt innanrede; äfwen² så loga med sine 2:ne gålf 12 eller 14 alnar hwart lijka så nöthus 16 alnar långt med fullt innanrede; jämwäl så stoot stall och andre huus eller mindre som duble eller med flere jemte annat stående huus sammanbyggias. Men andre enckle gille huus af fyra knutar i man- eller fäagården räknas³ för ett åhrs byggnad. På mindre hemman må byggas effter nödtorfften, och ingen betungas öfwer gårdsens tarf eller landsens bruk och lägenheet⁴. Där och så behöfwes skall 20 alnar nytt taak hwart åhr täckias.

Cap. VI. Om wädeld i by.

§ 1. Boor bonde allena i by, som där äger huus och jord, eller⁵ är han landboo och någre huus hafwer; kommer eld löös af honom, hans hustru eller barn; brinner där gård och huus up, hafwe sielf skadan. Sitter han på annans jord och äger eij sielf huusen, och upkommer eld af honom, dess hustru eller till laga åhr komne barn och tienstefolck af försummelse, wårdzlösa och wahngiömo, som är, där man wid husesyn eller annor tijd är warnad sine eldzmurar och taak att omlaga⁶ och gör det eij, sielf utbär eller sitt folck tillstädier att hafwa och bära liuus och eld till uthuus utan lyktor, hafwer lijn, hampa och slijkt som snart eld taga kan, der eld görs och bärs; eller man lemnar liuus wijd wägg, gör eld i ugn och huus och går ifrån; skiuter att eld fastnar uti huus eller taak, eller af slijk owarsamheet som 25 cap. omtalar och annor händelse som en kan och bör förewachta; brinner där up huus och gård, hafwe sielf skadan och bygge den up igen utan efftergift i utlagorne och niute

¹ D: som uti . . . bygnad brister böta.

² D: mindre med låfft . . . innanrede bygd bod; äfwen.

³ D: man- eller ladugården räknas.

⁴ D: ingen öfwer . . . lägenhet betungas.

⁵ D: som der jord och huus äger eller.

⁶ D: taak omlaga.

ingen brandstod. Brinner up huusbondens med flere och andras huus och gårdar, qwarnar eller andra wärk och bygnader, betale med sin egendom och niute deraf alla lijka rätt, hwar och en effter sin skada, och böte der till den, aff hwilcken elden utkom, 12 daler för hwar gård. Brinner kyrckia böte 100 daler till kyrckiobyggning; brinner där folk bötes med half mansboot och stånde uppenbara skriff.

§ 2. Kommer eld genom muur och taak där man ingen brist har wetat eller af annan wåda, den man prøfwes ej warit wällande till, giälde bonden fierdepart af dess wärde som brinner. Weet man ej huru elden utkommit, befrije sig med sielf sins wådeed, eller böte, som i förra punct sagt är.

§ 3. För eldskada som skieer genom tienstehion, hwilcka emot huusbondens warning och willia till uthuus och andre rum eld föra, eller annorledes owarsamt som bem[äl]t är bruka, ware husbonden frij, och giälde den skadan som förwäller, eller plichte med kropp. Kommer eldskada genom giäster och resandes förwällande, uti giäst-gifwarens eller andre huus, ware samma lag; om mordbrand förhålles, som uti Högmålabalcken förmäles.

§ 4. Till den som sådan skada får af wåda eller annars wällande, som skadan ej betala eller giälta kan, är häradet skyldig brandstod att gifwa, effter som häradrätten till landzhöfdingens wijdare öfwerseende prøfwar skadan wara stoor till i huus, säd, foder och boskap. Brandstod är 4 öre silfwermt i penningar eller till byggnad nyttigt wärde¹ af hwar heel gård, och halfft af halfgård, ifrån halfgård till fierdedels gård gifwes 2 öre; hemman där under gifwa 1 öre; och skall landzhöfdingen låta effter Kongl. förordning brandstoden i häradet upbära och wederböranden tillställa.

Cap. VII. Huru ägor i by skola delas och jämkas effter hwars och ens ägolätt och tomt².

§ 1. Sedan hwar gård i by är sin tomt tillmätt, då tildeles dereffter hwarion och enom sin deel i alla ägor bättre och sämbre, till kåhl- och humblegårdar, kalfwe- och beteshagar, åker, äng, skog, mark, wattn, fiske, intet undantagandes af alla byns ägor; cronones rätt till stora skogar, slätter, siö och strömar, bruk och bärgwärk oförminskat.

¹ C: wärcke.   ² D: skola efter . . . tomt delas och iämkas.

Lagkommissionens förslag.

§ 2. Effter som hwars och ens tomt ligger till sohlskifte och wäderstrek, skola¹ och alla ägor och delar i jord och giärde brytas och läggias, så och må tomt i brist af andre gilla skiäl wara ett rättesnöre, hwareffter² åker, äng och alla tillägor skola till storleek och lägenhet delas³, och hwart emot annat swara, så att den som sin gård och tomt hafwer och boor öster i by, han skall sin teeg och skifte hafwa öster i alt giärde, åker, äng, skog och wattn som ligger ifrån öster till wäster. Möta dem tegar ifrån söder åt norr, tage hwar sin näst effter annan effter som dhe i by boo. All jämgod mark delas effter ägolotten grannar emellan; möter sämbre jord, bärg eller wattn, då giöres nyy deelning, och den som mäst äger i by råde uti huru många skifte åker och äng må delas⁴.

§ 3. Den by som i rätta sohlskifte till tomt och ägor rätt deelt är och ligger, må ej rifwas eller förändras; men klagar någon sig hafwa mindre deel af ägor⁵, än han bör, han må laga syn och ransakning sökia; pröfwes han lijda skada⁶, då böra alla grannar giöra sine delar lijka och jämgode, inom⁷ den tijd som föresättes, och så jämkas och rättas, att hwar får med sin ägolätt lijka deel uti alt bättre och sämbre; doch må ingen, som $\frac{1}{4}$ hemman ej äger, ny jämkning i by winna.

Cap. VIII. Huru wägar, dijke och renar i by och gärde läggies, och af oskiffto tagas må.

§ 1. Alla byar skola sin gata 12 alnar bred wed byen emellan tompterne hafwa, så och sin farwäg till och ifrån by, så inn- som utom giärde 10 alnar, men där allmän landzwäg till städer, marknads och lastplatser, stora⁸ bruk och hamrar genomlöper, tages 12 alnar och 1 aln tillökningsjord på hwar sijda om wägen, så och till dijke där det tarfwas 2 alnar, hwilket alt skall af oskiffto tagas.

§ 2. Wijd alla åkrar, som liggia näst wäg, renar, dijke och gärdesgårdar, skall 1 aln tillökningsjord af oskiffto läggias, så och till dijke wid alla ändeåkrar 2 alnar, så att en aln må wara emellan åker

¹ D: tomt till sohlskifte . . . wäderstreck ligger, skola.

² D: skiähl ett rättesnöre wara, hwareffter.

³ D: tillägor till . . . lägenhet skola delas.   ⁴ D: delas må.

⁵ D: sig mindre dehl hafwa af ägor.   ⁶ D: skada lida.

⁷ D: grannar sina delar lijka och iemgode giöra inom.

⁸ D: lastplatz är, stora.

och dijke, så och emellan wäg och dijke. Så skall och till aflops dijke, som förer wattn uhr giärde, läggias af oskiffto $2\frac{1}{2}$ aln och 1 aln tillökning på sijdan, där det wijd wäg eller åker löper. Men till det dijke som går ut med ängzwall gifwes ingen tillökning. Lägges dijke emellan grannars åkrar, gånge af hwars theras deel jämpt.

Cap. IX. Om laga hägnad och wärn.

§ 1. Bys leed eller grinder, där wäg går fram, böra all grannar först upbyggia, sedan hwar och en sin tijd, eller effter gårdetalet wijd makt hålla, men annat leed till egen åker eller äng, må hwar för sig byggia och wårda.

§ 2. Alla dhe grannar och byar som åker- och ängsgiärde sammanhafwa, skola dem med gille giärdesgårdar ombyggia och wårda, hwar för sin teeg, eller effter som han i by och giärde äger; willia dhe sin giärde ifrån hwars annars stängia, upgiärde hwar effter sin deel han äger af det som sammanlöper. Will man sitt ifrån annans uti en eller flere byars giärde, mark eller skog till sin enskijlte nytta stängia, hålle och åtniute sin egen hägnad utan annans förfång och skada. Möter en bys eller grannes skog, beteshage och uthmark annars åker eller äng, hålle den hägnaden, som åker och äng äger.

§ 3. Gärdesgård må af steen eller annat effter hwar landzortz lägenheet giöras, så stark att den eij lätteligen rijfwat eller falla må, och så hög och tätt att boskap och swijn utehållas. Och böra alle grannar och wärnelage hwar för sin ägolott i by, wissa gärdeswaktare hålla, eller hwar sin tijd upsyn hafwa med gärdesgårdar, dem¹ wid makt hålla och uprätta, eller sielf böta den skada, som² derigenom skieer, när gården är af ägaren i rättan tijd gill giord och återbygd, om han händer af stormwäder eller annor olycka förfallna.

§ 4. När jorden är baar och brukelig om³ wåren, skall wara swijntäpt om wintersäden och⁴ gilla gärdesgårdar när tijd är at harfwa och såå, höst eller wåhr, och då må grannar hwar andra tillsäija att dhe stänga. Skier det eij, till den dag som föresättes, böte den som ogill giärdesgård hafwer 12 öre för hwar giärdesgård, och sedan

¹ D: tid upsyn, med gärdesgårdar hafwa. dem.

² D: sielf den skada böta, som.

³ D: jorden baar och brukelig är om.

⁴ D: skall om wintersäden swintäpt wara och.

dubbelt så ofta han tillsagd warder och sin gård ej stänger och bättrar.

§ 5. Är granne i by ej när, eller kan eller will ej sin gärdesgård uppehålla, skier det af fattigdom och ödesmåhl, då må alla grannarne hans deel stängia, dijka och af dess åkerlinda och ängsrenar i giärde sin betalning niuta; skieer dhet af tresko och illwillia, niute då grannar sin fulla betalning och böter af hans egendom.

§ 6. Om äng skall så länge marken är bar¹, swijntäpt wara och laga hägnad hållas, om höö, äng och sädesgiärde, till dess all åhrs gröda kan wara införd och giärdet ej förr till boskapzbeet och drift öppnas och upgifwas wid böter som 13 cap. säger.

§ 7. Står en grannes höö eller säd ute sedan dhe andre infört, påminne honom grannarne att han sitt införer; kan han wijsa sitt hinder och trång, hwarföre det utestår, då må dhe andre sin boskap ej insläppa, utan tillbiude sig för skiälig löhn, honom hielpa att bärga och införa, eller höö och säd i dös sättia och omstängia. Will han det ej, eller fins ej nöd och trångmåhl, hafwe sielf den skada, som han på sitt höö eller säd tager af annars boskap, sedan honom tillsagt är.

§ 8. Står annans åker eller äng oskuren i wägen för den som sin säd och höö införa will, han må sin granne tillsäija att undanskära; skier det ej, då må han där skadan minst är, först des säd och höö undanslå, i band binda och axen uphämta och sammanföra. Sedan må han saklost öfwer dess äng eller åkerskiffte fahra och kiöra; faar han förr, böte 1 daler och betale skadan.

§ 9. Hwilcken som af onsko och med wåld sönderhugger, nederrijfwer, bränner eller bortkastar grind eller giärdesgård, giälde² skadan och böte för wåldswerket 20 daler för hwar gärdesgård eller grind; bryter och rijfwer han annorledes böte 3 daler. Stäl han och förer hem, böte som för annor tiufnad den tijd ostängt är, och när stängt är, plichte med dubbelt boot. Tager eller nedkastar man stång af annans gärdesgård, böte för hwar 1 mark, hugger någon stöör af, böte för hwart paar 1 daler och betale skadan.

§ 10. Kommer fää i gärde genom ogill eller refwen gärdesgård, gälde den som gärdesgården äger eller rifwit hafwer, skadan så och lööse fää som 13 och 14 cap. säger.

¹ D: baar är.

² D: som grind eller gärdesgård af onsko . . . bortkastar, giälde.

Cap. X. Huru åker och äng skole häfdas och förökas samt gärdesgård och dike åhrligen uprättas ¹.

§ 1. Alla åboer och landboer skola beflijta sig sin åker wäll att häfda och giöda, ängiar åhrligen rödia, att skogen dem ej öfwerwäxer, så och för swijnegräfwande förwahra, och där skog och betesmark ej skadas, hwart år uptaga ett spanland till åker eller äng, eller uprödia nästa år hwad brister, till dess så mycket i åker och ² äng blifwer uptagit, som kan häfdas och brukas, eller ³ bötes som 30 capitlet säger.

§ 2. Nytt dike skall hwar och en som tarfwar för sin åker åhrligen grafwa 40 fambnar 1 aln diupt, 2 alnar ofwan och 3 qwar-teer på bottn, eller 80 fambnar gammalt upränsa och det öfrige wid makt hålla. Så skall och hwar för sin skilliefär i åker en rännil genom reen ned till dike grafwa eller böte som 30 cap. § 4 säger.

§ 3. Liggia grannars ⁴ åkrar uth med hwar annan; grafwe och hålle wid makt halfft dike hwardera; möta en bys dike eller ägor annars dike, grafwe hwar för sig up igenom sina ägor eller böte den som ej will låta wattnet aflöpa 2 daler och betahle skadan. Hwar och en skall effter sin ägelott i by upgrafwa och hålla aflops och flodijke, som skall ⁵ ringast wara 2¹/₂ aln bredt och 1 aln i bottn.

§ 4. Hwart år skall och där så tarfwes 50 fambnar ny giärdesgård uprättas och dhe gamla wid makt hållas som 9 cap. säger.

Cap. XI. Huru humblegårdar skola läggias och uppehållas ⁶.

§ 1. Alla bönder och landboer skole humblegårdar hafwa och gode rötter till 40 stänger hwart år läggia, och wäll onlaga till dess dhe blifwa 200 som humbla kan wäxa på, eller böte hwart år den ej så lägger 3 daler och anlägge äntå humblegården, utan häradz-nämnd pröfwar sådant meen finnas att humblegården ej läggias och humbla wäxa kan wijd dess gård eller på dess mark.

§ 2. Hwar länsman skall i sitt härade wijd höstetinget angifwa dem som humblegård så ej lagt hafwa, och böterne inom Thomes-mäso uttaga af alla crono- skattebönder och landboer, antingen

¹ D: äng häfdas och . . . uprättas skola.   ² B: eller.

³ D: som häfdas och brukas kan eller.   ⁴ D: grannarnas.

⁵ D: Aflops och flodijke skall hwar och en effter sin . . . hålla som skall.

⁶ D: humblegårdar läggias och uppehållas skola.

konungen sielf afraden tager eller andra förundt hafwer. Af frälset niute frälsemannen som jorden äger böterne och uthtage innan samma tijd eller hafwa sin rätt förtegat, och utsöke den sedan länsmannen nästa winterting för konungen, och niute $\frac{1}{3}$ deel¹ deraf för sin möda. Försummar länsmannen det, gifwe sielf böterne uth.

§ 3. Finner bonde för sig trögård så och humblegård till 200 stänger, hålle den,² wid makt och öke dem om han kan. Låter han humblegård förfalla, böte 3 daler för hwar 40 stänger; lägges han aldeles öde böte³ 15 daler och skadan.

Cap. XII. Om åwärkan uti annars åker och äng.

§ 1. Åwärkar man in på annars åker eller ängsteeg, där skall återgiäldas korn emot korn och höö emot höö; är det rätt wijd råån och krokot emellan på ömse sijdor, ware för böter frij och gälde den skadan som häfdar. Går krook på en sijda in på grannens⁴ däld, böte den som sielf utmärker och häfdar 1 daler för hwar deel och gälde skadan.

§ 2. Hwilcken som såår på annars åkerdeel eller linda, han må det eij till sig införa wijd boot 1 daler utan niute hwar och en det som växer på hans ägor⁵.

§ 3. Intager eller ingiärdar någon granne annans ägodeel i jord eller wattn, der skiftt och råå är, böte 3 daler och bryte sielf up, eller böte dubbelt; giärdar han och intager annans deel med sielfwa råå och röret böte 6 daler.

§ 4. Kastar någon uti annars åker landthafra, snarbindel, skerf-frö eller hwariehanda annat ogräs, dömes ährelöös, och böte 50 daler för hwart åkerstycke, som han så förderfwa will, samt uprätte all skadan eller plichte med kropp.

Cap. XIII. Huru den skada som få giör i annars ägor skall giäldas⁶.

§ 1. Kommer annars fää och boskap uti inhägnade ägor eller öijar, kalle den som hägnaden äger, och hälst den som skadan lijder, twenne eller flere män af grannar att syna och skadan wärdera; finna

¹ D: winterting och niute $\frac{1}{3}$ deel.

² BC: dem.

³ D: bötes.

⁴ D: Går krookråå på en sijda inom grannens.

⁵ D: det som på hans ägor växer.

⁶ D: annars åker giäldas skall.

dhe hwar fää ingångit är, och pröfwes den grind eller gärdesgård ogill, böte den som wårda borde som 9 cap. säger för gården, och gjælde dertill strax skadan effter som samma män den mäta. Är och boskapen intagen, bör han densamma strax med pant eller borgen löösgjöra.

§ 2. Samma lag ware om den som grind eller gärdesgård bryter eller öpnar och ej effter sig igenstänger; eller om han ej stängia kan, icke tillsäjer dem som i by boo. Och må obekandt resande och löös man som sådant gör eller sådd åker och oslagen äng öfwerfah och skadar, aff grannar qwarhållas till dess han borgen, pant eller penningar gifwer.

§ 3. Förnöijes ej dhe som twista, med det tree säija om skadans wärde, då må dijt kallas andre gode män med en lähns- nämde- eller fierdingsman som derom ransaka och på nästa häradzting sin uthsaga som rätta wittnen gjöra, och häradzrätten derom sedan dom fälla.

§ 4. Bättrar ej den sin gärdesgård eller grind, som grannar med syn ogilla, böte 3 marker och skadan hwar gång boskap derigenom går och kommer.

§ 5. Tages wallhion tillijka med boskapsjord i annars hägnad och öijar¹ plichte hionet sielf eller bewijse att hans huusbonde budit honom dijt fahra och beta.

§ 6. Ehoo som williande släpper sin boskap uti annars ägor och öijar, eller tiudrar häst i äng och åker, böte 3 marker och gælde skadan.

§ 7. Släpper man sitt fää för rätta tijden utan andre ägares wetskap på öijar eller andre oskiffto ägor och betesmark, där han och sielf deel hafwer, böte 12 öre och betale skadan.

§ 8. Hwilcken som äger okyndigt fää som gill gärdesgård bryter eller öfwerspringer, gælde den skada som det i annars ägor gör, och ware för boot frij, om han ej wetat att hans fää den owanan hafft; weet han det förr, eller elliest warder derom tillsagd, och det fää ej hållar och utehåller, böte 1 daler och annan gång dubbelt.

¹ C: ägor.

Cap. XIV. Huru fää af inhägnad mark och öijar intagas, lysas, wårdas och lösas skall, så och om bij.

§ 1. Finner någon annars boskap uti sine inhägnade ägor, eller öijar, han må det med wittne intaga, hem till sig föra, men ej illa medfara, och kundgiöra det strax sine grannar, så och wid näste kyrckiodag på kyrckiowall sine sochnemän om han ej weet hwem det äger; weet han dess ägare eller genom hwilkens gård, grind eller förwällande det inkom, sände 2:ne män och biude honom komma skadan att gälda, och boskapen utlösa, och den som intog, sware till den skada boskapen kan få¹ till dess han lagligen lyst och tillsagt hafwer, men sedan åligge det dem som fää äger eller gärdesgården wårda böör.

§ 1 [o: 2]. Kommer han och will sitt fää återlösa och biuder wedergällning för skadan effter mätesmanna ord och den som intog will det ej utgifwa, sättie då med wittne fullt wärde, pant eller borgen hoos grannar, nämde- eller fierdingzman och utkräfwie sitt fää med samma wittne; förhålles det sedan, böte han som qwarhåller i daler för hwar natt och all skada som fää och dess ägare fångit sedan det intogs; så böte och den som öfwer natten innehåller och med wittne ej wijsa kan sig hafwa annars boskap och fää af sin inhägnade mark eller ägor intagit, och sedan lagligen lyst och tillsagt. Pröfwes han ej kunna wittne hafwa, betyge med sielf sins eed sig intagit boskapen uhr sin hägnad².

§ 3. Kommer han ej, eller will ej utlösa, ware den som lagligen intagit, lyst och tillsagt hafwer, frij för hwad som det fää hända kan, utan hans willia och handawärk och hafwe ägaren skadan, eller söke hoos den han wijsa kan ogill gärdesgård hafit eller leed öpnat att dess fää kunnat inkomma; wederkännes ingen boskapen innan³ 6 wekor sedan lagligen lyst är, förordne då häradzhöfdingen wid tinget, om det när är, eller elliest och i dess fränwaro, fougde eller länsmanen 3 gode män som det fää wärdera, och der af tilldela honom som intagit, wedergällning för sin kostnad, och den skada fää giort⁴; men hwad öfwerstijger må dhe i sitt förwahr taga, och den som fää äger tillhanda hålla natt och åhr ifrån den dagen; söker och ingen

¹ D: få kan.

² D: sig boskapen uhr sin hägnad intagit.

³ D: inkomma. Kommer och ingen som boskapen wederkännes innan.

⁴ D: gjorde.

innan natt och åhr samme penningar, ware dhe till näste fattighuus förfallne.

§ 4. Hwilcken som hembligen borttager lagligen intagen boskap, förr än han honom som intoog, förnögt och rätt budit, böte 6 daler. Skier det med wäld och råån, straffes som gierningen är till.

§ 5. Förkommer någons mans boskap större eller mindre anorledes, han må derom wijd nästa kyrckia och helgedag lysa, och utan lösen återtaga; doch gälde den skada eller kostnad som wijses wara giord¹; kommer någons boskap till annan, eller finnes och intages, då han wilse drifwer, lyses och förhålles dermed som 1 och 3 punct säger. Bortflyga mans² foglar och bij, kan han som äger dem föllia, rummet märka och tillkännagifwa där dhe först influgit, hafwe ingen wäld honom dem förtaga. Will någon annan dem widkännas, äge den som wijsa kan sig först lyst hafwa; och må ofruchtbara trää, der bij sig satt nedhuggas, men ej bärande och frijdlyste trää wid laga böter fällas, utan bijn der utur tagas och stäckas.

§ 6. Finner någon bij uti den skog och mark som han sielf äger, eller för afrad,ienst och boställe häfdar, ware hans som hitte; finner man dem uti annans inhägnade skog och ägor, niute derfore den löön äganden honom gifwa will; finner man dem uti annans hägnad niute $\frac{1}{3}$ af wärdet, och skogzäganden 2 delar; men den som för annans boskap, fogel eller bij maat och bete sätter eller³ bär, och dermed till sig låckar, eller annorledes stial, straffes som för annan stöld.

Cap. XV. Om man sårar eller dödar annans fää och hund, och om man kiöper och sällier siuk boskap, så och⁴ om fää eller hund skadar annans fää.

§ 1. Slår man annans fää wärre än man⁵ wille, när han det uhr sin hägnad och ägor drifwa och intaga will, och det dräper; betale dess fulla wärde; sargar man det läke igen och böte intet; blifwer det lamt eller lytt, behålle thet och gälde wärdet.

§ 2. Men hoo som annor tijd, eller och då han will införa⁶, med willia och upsåt sargar annans wärkhäst, oxe eller koo som

¹ D: giord wara.   ² D: annans.   ³ D: och.

⁴ D: och om man siuk boskap kiöper och sällier så och.

⁵ D: han.   ⁶ D: införa will.

mållkar, gifwe ägaren jemgott igen till sin tarf och nytta, och läke det siuka samt böte halfit af dess wärde; blifwer det så friskt som det förr warit, tage hwar sitt åter, döör det eller blifwer lamt och lytt, eller mister öga, öra, horn eller been, betales med jemgott och böte som sagt är.

§ 3. Påstår den som drap, det med wåda wara skiedt, giöre sielf sin wådaed, och behålle thet som ätas må för skiäligt wärde, men för annat betale en fierdedeel af dess wärde.

§ 4. Tager någon lön före att läkia boskap eller åderlåta, får det död eller skada af dess förwällande, betale det åter¹. Kan han med sin eed eller wittne betyga sig ej warit dertill williande och wällande, ware saklöös².

§ 5. Hwilken som hemförer boskap³ ifrån den ort där boskapziuka är, dräpe det strax och nedergräfwe, och böte 3 daler eller wärie sig med sielf sins eed sig ej wetat boskapziuka där warit; men om grannar påminna honom, och han will ej strax nederslä det få, böte⁴ dubbelt och betale all skadan. Så skall och den som sällier och bortlåter den boskap han weet siuk wara, för hwart och ett böta 3 daler och gälda skadan. Bör och alt det fää, oxe, häst, hund och hwad det är som för soot döör eller dräpas måste, föras till luderorterne, eller där dhe ej äre, nedergrafwas afsijdes ifrån byen, wägar och siöar, och ware bondens tienstehion skyldig till detta så wäll som alt annat arbete⁵; undandrager sig någon det att giöra, miste sin halfwa ährs lön och böte dertill 2 daler. Hwilken och någon tillwijter det att han hafwer sådan sootdöd boskap, hästar eller hundar utfört, huden afdragit och nedgräfwit eller annan lefwande boskap hulpit, åderlåtit, botat eller wallackat, böte 40 daler eller plichte med kroppen.

§ 6. Dräper man annans hund, betale den och böte 3 daler; är det wall- eller jachthund böte dubbelt. Wanartig hund som will

¹ D: betale åter.

² D: sig ej willjande och wällande der till warit, ware saklöös.

³ D: boskap hemförer.

⁴ D: warit; men påminna honom grannar och han will ej strax det få nederslä, böte.

⁵ D: Så bör och alt det fää . . . måste, till luderorterne föras, eller . . . ej äre, afsides ifrån byn, wägar och siöar nedergrafwas, och ware bondens tienstehion till detta så wäll som alt annat arbete skyldig.

bijta folk¹, må man ifrån sig drijfwa och till dödz slå, om man är i nöd att blifwa bijten och kan eij undkomma. Jachthund må man på sin mark uptaga och qwarhålla. Ägaren löse honom med 3 daler och betale skadan, om han williande låtit släppa honom på annans mark².

§ 7. Dräper fää annans fää och boskap som eij ätas må, betale han som äger det fä som skadan giorde halfft des wärde som dödt blef, kan det ätas, betale een fierdedeel af wärdet, och den hafwe dhet döda, som det förr ägde. Dräpa bij annans bijstock, ware samma lag³. Sargas fää, betales halfwa läkare löön och halfwa skadan. Weet han eller är han påmint att hans fää wahnt är att giora skada, gälde alt⁴ fullt för det som dödas eller såras. Så skall och den som hund äger, gällda hwad fää han första gången dödar eller sårar, och förgiöre hunden, eller annan gång betale hwad han skadar och böte halfft af dess wärde, men tredie gången betale och der till böta så mycket det wärdt är, som han skadat.

§ 8. Hwilckens hund blifwer wild, och ägaren strax då han det weta fåår, honom eij instänger⁵ och dräper, böte 10 daler, sargar han boskap, betale ägaren skadan och böte dess halfwa wärde. Sargar han annan gång, böte så mycket det wärdt är som sargas.

Cap. XVI. Huru byys oskiffto ägor i jord och fiskewattn må nyttias⁶, och den straffas som oskifft eller annans deel brukar.

§ 1. Hwar och en som i by boor, må sig till nödtorfft bruka bys oskiffto skog och mark, och deraf⁷ taga och hämpta tårf, näfwer, weed, kohl, timber, bielkar, giärssel och hwad till dess huus och gård tarfwes, men eij af bohlet föra eller androm uplåta och sällia. Gör det någon, betale skadan och böte för hwars mans börda 4 öre, för hwart lass 2 marker. Äre flere jordägande i by, der må den som begärer sin deel genom laga skiffto afskillia och lag[igen] häfda; sällier

¹ D: som folk bijta will.

² D: han honom williande på annans mark släppa låtit.

³ D: lag samma.   ⁴ D: det.

⁵ D: hund wild blifwer, och ägaren honom strax . . . får, eij instänger.

⁶ D: nyttias må.

⁷ D: Bys oskiffto skog och mark må hwar och en som i by boor sig till nödtorfft bruka och deraf.

någon aff bys oskiffto mark, sedan skifte lagligen begärt är, böte som uti 3 § säjjes. Är man och jordägande i tvenne byar, tage ej af en bys mark weed, timber, näfwer, giersel och slijkt och före till annan by wijd samma böter, utan skiftt är, nyttie då af sin egen lott hwad han har af nöden sielf att bruka eller sällia.

§ 2. Oskifft mark som till äng tiänar, må med torfskiörd ej förderfwas wijd samma böter som § 1 sagt är; ej eller må trää för löf och näfwer skull ned- eller tåpphuggas utan flås och qwistas.

§ 3. Ehwem som på allmänne häradz- sochne- och bys ägor, der han ingen deel sielf hafwer, eller på annans afdeelte och enskijlte skog hugger eller tager torf, näfwer, löf, bast, weed, giärsel, timber eller hwad det är, gjälde all skadan och böte för hwar mansbördas första gången 1 daler, för hwart hästlass 4 daler, annan gång dubbelt. Skieer det i konungens afmärkte parkar och diurgårdar, böte för hwart trää förste gången 10 daler, annan gång dubbelt; men för bärande trää, skiepzwärke och masteträä särskilt, som 21 och 30 cap. säger.

§ 4. Oskifft fiskewattn må dhe som dhet tillsammans äga, oskifft bruka eller till skifttes begära, och fiskewärk hwar effter sin ägolått i by, eller hwar för sin teeg uprätta. Willia någre fiskiewärk oskifft bruka, men andra hwar sitt weta och för sig hafwa¹, råde dhe som flere sammanhålla, och äga största deelen af wattnet². Samma lag ware om flere willia noot sammansättia och oskifft wattn till fiske bruka och andra willia deela, doch må ingen i oskifft fiskewattn när fisken uti fiskeleek upstijger, med noot, liuster eller näät fara, eller på något sätt hinder giöra wijd 3 dalers böter, och hafwe all sin reedskap förwärkat.

§ 5. Lägger man miärde eller näät i annars fiskewattn, eller faar der med liuster utan fiskeleek, böte 3 daler, men i fiskeleek dubbelt, och hafwe förwärckat hwad han fångit; drager han noot böte 6 daler och må dess redskap, båät, noot och näät, häst och släda, som finnes inom annars ägor med sådan åwärkan³, tagas och qwarhållas, till dess det återlöses med dhe böter⁴, som 14 cap. säger.

¹ B: hwar för sig weta och sitt hafwa.

² D: sammanhålla och största delen af wattnet äga.

³ D: släda som innom annars . . . åwärkan finnes.

⁴ D: til des det med dhe böter återlöses.

Cap. XVII. Huru bys oskiffto ägor må intagas, rödieskog brukas och den plichta som olagligen intager.

§ 1. Will den som i by boor och jord äger, å nyo uptaga något af flere¹ eller en bys oskiffto ägor uti jord eller wattn, han skall alla jordägande först lagligen tillsäija och tillbiuda jemte sig att byggia.

§ 2. Söker någon laga skiffto och will sin deel i skog, jord eller wattn häfda och byggia, då skall häradsrätten derom ransaka och dömma, och förhielpa honom till sin deel uti alt det som oskifft är och kan delas eller byggias och nyttias androm² skadelöst; och den af grannarne som hindrar och vägrar annan, som begärer laga skiffto och lijkwäl brukar hans och byns oskiffto ägor, böte som 3 § i förra cap. säger.

§ 3. Äro der forssar, strömmar eller annat som eij må och kan delas, begiäre den som will byggia häradsrättens lof och domb på hwad sätt, wilkor och tijd han må det byggia och nyttia³, och bygge så allena om andre jordägande eij willia inom åhr och dag med honom på samma wilkor byggia⁴. När han hafwer så nyttiat och⁵ fult för sin kostnat fått, nyttie då alla jordägande samma wärk, hwar effter sin deel, eller föreene sig han som bygt hafwer med dem, eller söke häradsrättens lof och domb om den bygnad ännu längre må stå och häfdas⁶ för samma eller annan afgjald till jord- och skattägande⁷.

§ 4. Hwilken som utan lof bygger eller intager torp, och stänger byns oskiffto ägor, eller någons dens jord och wattn som i by med honom boor, hafwe sitt arbete och fruchten till jordäganden förwätkat, och böte förste åhr 12 daler sedan dubbelt för hwart åhr han det⁸ innehafwer och häfdar.

§ 5. Rödieskog och mark må hwar och en som i by äger, uptaga och grannar tillbiuda med sig att deela; får han sin laga deel

¹ D: äger, något å nyo uptaga af flere.

² D: är och delas eller byggias och nyttias kan androm.

³ D: annat som eij delas må och kan, begiäre den som byggia will häradsrättens . . . tijd han det . . . nyttia må.

⁴ D: jordägande inom åhr . . . wilkor eij byggia willia.

⁵ D: han så nyttiat hafwer och. ⁶ C: lijdas.

⁷ D: längre för samma eller annan afgjald . . . skattägande må stå och häfdas.

⁸ D: hwart åhr som det.

af nytte och behålle bäst han kan; är skog eij deelt, stänge eij längre än 3 år till höö, säde, rofwor, muhlebeta eller hwad det är; sedan lägge uth till bys oskifto ägor igen, eller böte som sagt är, med mindre det pröfwes att gården och åboen sådane intagor befarwer, och byn till uthmark och muhlebeta eij skadas.

§ 6. Rijfwer någon den bygnad som upsatt är med mäste och största jordägandernes eller häradsrättens lof, böte för wåldzwärkan och bygge upp igen som förr war ¹.

Cap. XVIII. Om qwarnar och fiskewärk ².

§ 1. Ligger mölnestader inom en bys bohlstad, niute hwar och en som i by äger sin rätta lott att byggia och intaga; ligger han emellan flere bohlstäder, hafwe halfft hwar så långt, som bys ägor räckia; men annat oskattlagt wattn och strömmar till fiske och annor wärk, som ligger wid flere byars ägor, nytte alle efter den deel dhe i bohlbyn äga; cronones rätt och allmogens till allmänne fiske, siö och strömmar oförkränckt.

§ 2. Eij må någon qwarn, fiskewärk eller annan bygnad läggia och hafwa, eller låta pålar qwarstå uti åå, ström och wattn, utan han lämnar där konungsådran är, öpet en trediedeel af wattnet, men där segelleed är 12 alnar och till båtled 8 alnar i diupesta wattnet; hoo annorlunda bygger, rijfwe up och böte förste år 12 daler sedan dubbelt för hwart år han häfdar sådan bygnad och ³ gälde skadan. Ware doch bergwärk, bruk och hambrar, skattlagde qwarnar och fiskewärk som med konungens lof och till landsens nytta och bästa bygde äro, eller lagligen inrättas kunna, sin rätt, häfd och friheet förbehållit och oförkränckt.

§ 3. Så må eij eller någon wijd böter 12 daler byggia eller dammar nedanhålla, så att wattnet går och swäfwar på annars ägor och bygnad, eij heller så åfwan att det brister och förhålles för den som nedan boor och lagligen bygt hafwer ⁴; hwar och en skall sin dam och lucka för wattnet som till åker och äng flyter Walborg-mässotijd öpna, eller böta första gången 3 daler annan gång dubbelt

¹ D: som med mäste och störste jordägandernes . . . lof upsatt är, böte . . . bygge igen upp som förr war.

² D: fiskewattn.

³ D: år han sådan bygnad häfdar och.

⁴ D: wattnet på annars ägor och bygnad går och swäfwar, eij eller så åfwan at det för den som nedan . . . bygt hafwer, brister och förhålles.

och gälda all orsakad skada¹. Så böra och dhe som hafwa sågeqwarnar², med kijstor under sågen och annorledes förwakra, att sågespån ej upfyller åån, eller på åker och ängiar kommer, eller böte 12 daler och åter skadan.

§ 4. Utan häradsrättens syn och domb må ingen nya ränilar, dijke, skiördar och grafwar eller annan upgiärd och bygnad i oskiff eller sitt wattn giöra der med diupet och fiskerij uhr sitt förra rätta läge³ och ställe ifrån annan att förwända. Hoo det giör, böte 12 daler och lägge alt tillbaka som förr warit hafwer.

§ 5. Der skattlagde och förr laglige bygdeqwarnar när äro, må ingen sättia ny qwarn, förr än⁴ häradsrätten derom ransakat hafwer, och gifwit landzhöfdingen tillkänna, hwilcken må förordna och låta häradsrätten lagligen döma, hwarest och huru ny qwarn må byggias⁵, som cronan och landet till nytta pröfwes, samt jordäganden finnes berättigad till, utan annans laga förfång; om wäderqwarnar ware samma lag⁶; intager någon annans mäld på oskattlagd qwarn utan lof som sagt är, böte förste gången 5 daler annan gång dubbelt.

Cap. XIX. Huru swijn måge ringas och på ållonskog släppas⁷.

§ 1. Alla swijn som gräfwa kunna, skola ringade wara den tijd tiälan uhr jorden är, och skall brofogden hwar weka genom⁸ en sochn uti den orten honom befalt är att påsee, ifrån by till by om sommaren resa, och alla dhe swijn han oringade finner uptaga, och där äganden ej will dem med en fierdedeel af wärdet strax lösa, till⁹ häradslänsmannen föra; hwarest äganden dem¹⁰ sedan för halfwa wärdet må lösa¹¹, och brofogden niute af alt en trediedeel för sin möda. Försummar brofogden det tage ehvem som will och kan dhe oringade swijn, helst den som dem i sine ägor finner och skada lijder, och niute samme rätt som brofougden. Häradsfogden och länsman

¹ D: och all orsakad skada gälda.

² D: sågeqwarnar hafwa. ³ C: sitt förra läge.

⁴ D: ingen ny qwarn sättia för än. ⁵ D: byggas må.

⁶ D: om wäderqwarnarna ware lag samma.

⁷ D: swijn ringas och . . . släppas måge.

⁸ D: hwar weka åtminstone genom.

⁹ D: äganden dem med en fierdedel af wärdet ej strax lösa will, till.

¹⁰ D: det. ¹¹ D: lösa må.

skola inseende hafwa att brofogden rätteligen gör sitt embete, eller¹ låta böta 3 daler för hwar weka han försummar som sagt är.

§ 2. Äga flere tillsamman ållonskog och bokskog, förene sig i rättan tijd huru många swijn derpå kunna födas, och insläppe hwar för sin deel effter som han i egen skog äger, eller för annans andeel afrad gifwer; insläpper någon flere swijn än han bör, hafwe dhe andre makt dem att intaga, och han böte för hwart 1 mark och gjælde skadan. Föreena dhe sig eij som sagt är, hafwe då ingen makt hindra eller intaga annans swijn, som² hwart om annat löpa må och kunna uhr skog och i skog, dher dhe ostängde sammanligga. Kan och en så många swijn eij hafwa eller få att insläppa, niute dhe andra dess deel saklöst, och den som intager annans swijn och boskap till foder och för lega, bör³ den⁴ återskaffa, eller wärdet som dhe emottagas gjalda, eller wijsa att dhe af soot eller annan händelse förkommit.

§ 3. Komma annans swijn på den ållonskog som ifrån annan ligger och afskild är, säjje då skogzäganden första och andra gången honom till som swijnen äger, att han⁵ dem intager eller dädan hämp tar och håller; finnes dhe der sedan, då må dhe intagas och ägande med hwar andra förenas, eller gode män pröfwa hwad för dem skall betalas⁶, och om dhe qwargå eller borttagas skole.

§ 4. Släpper någon williandes sine swijn uti annans inhägnade ållonskog, der han ingen deel äger, hafwe förgiort swijnen, skogzägandenom enskijlt. Men komma swijn och fää som ållon äter, uti annans instengde ållonskog och hägnad annorledes, ware som 13 och 14 cap. säger.

Cap. XX. Huru flere byars oskiffto mark må nyttias, och huru med mulebete, hiordewård och wallgång förhålles.

§ 1. Ligger skog och mark odeelt flere byar emellan, den må hwar by oskifft nyttia eller till skiffto begära, som om bys oskiffto

¹ D: brofogden sitt embete rätteligen gör eller.

² D: macht annans swijn hindra eller intaga, som.

³ D: som annans swijn . . . lega intager, bör.

⁴ BC: dem.

⁵ D: skogsäganden honom till som swijnen äger första . . . gången, att han.

⁶ D: betalas skall.

ägor i 17 cap. sagt är. Äro ägor byar emellan deelte, och häfdar man annans ägor böte hwar för sig.

§ 2. Ostängd mark och jordwall må alla som den äga till muulbete nyttia och dess boskap hwar om annan gå. Men den by som äger ingen jordwall sielf, förene¹ sig med annan, och lege för sitt fää.

§ 3. Förenas bönder uti en eller flere byar om sitt giärdes eller boskapswård och hiordhåll, betale den som eij håller ehwad boskapen af hans försummelsse gör eller får skada.

§ 4. Borttappar wallhion något af boskapen, eller willdiur gör² skada, den wallhion pröfwes kunnat hindra, betale med sin tienstlego eller kropzpflicht; försummar wallhion och är eij när då skada skieer, böte ther till halfft af wärdet.

§ 5. Lägges gilder och snara uti laga tijd och lyses, och warnar huusbonde sitt wallhion att han må boskapen fõt them achta, då betale hionet halfwa skadan som få deraf får. Gör huusbonden det eij hafwe sielf skadan; äre gilder eij laglige och lyste, gälde skadan den gilder satte.

§ 6. Får folk skada af annans gilder, förhålles som i Dråpmålabalken säijes.

Cap. XXI. Om bärande trää, huru bötas skall när the olofligen huggas, och att andre igen planteras skole.

§ 1. Bärande trää som är eek, book, apel, oxel, hägg, hassel och desslije, må frelse man uti egne afdeelte ägor, där han jorden och afraden äger, sig till nytta sielf fälla och tillåta androm att hugga.

§ 2. Hwilken skattebonde, landboo, präst eller dhe som skatte och cronejordegodz och hemman på löhn, boställe eller rusttienst besittia och hafwa, på sine gårdz eller andre croneägor och allmenningar hugger, barklöper, topphugger, eller på hwariehanda annat sätt skadar bärande trää att det förtorckas och förfaller, hafwe förwätkat träät³ och böte 9 daler till konungen enskijlt, om det skieer på skatte och cronejord, så och 3 daler till treskiffes för eek och book; skier det på frälsejord niute frälseman samma böter. Hugger man apel eller oxel, böte för hwart trää 3 daler och halfft mindre för hassel, hägg och andre sådane bärande trää. Samma lag ware

¹ D: som ingen jordwall sielf äger, förene.

² D: gör willdiur.

³ D: träet förwätkat.

om frelseman hugger eller skadar bärande trä uti oskiffto bys ägor och allmenningar, och träät ware förfallit till dem som jord i samma by med honom äga, en eller flere effter öretalet.

§ 3. Skier det uti konungens park ware böterne dubble och konungen allena tillhörige. Skier det uti allmenningen bötes som uti 2 puncten säjjes.

§ 4. Nedhugger eller förspiller någon dhe trää, som man för prydnad skull wijd sine huus, wägar eller annorstädes planterat hafwer, böte för hwart stort och nyttigt trää 20 daler, för mindre och eij bärande trää 12 daler till äganden¹ enskijlt, och 3 daler till treskifftes.

§ 5. Finnes uti allmenningen eller skatte och croneägor bärande trää, öfwerflödig gammal och förtorckad, eller står eek, book och apel, åker och äng² till meen och skada, söke den som begärer dem³ att hugga, hälst den jorden äger eller skada lijder, landzhöfdingen om lof; han må derom förordna som skiäligt och nyttigt profwes; doch så om det är uti konungens enskijlte parkar, låte derom igenom konungens jägerijbetiänte och dhe flere dertill bestälte ransaka. Men uti häradz och landzallmenningar, låter han det igenom häradhöfdingen och nämnden förrättas. Profwes någon i detta måhl annorlunda hafwa ransakat och wittnat, än⁴ som tillbör; skieer det af förseende, böte 5 daler, skier det af willia och upsåth, böte 10 daler och träät ware konungen eller häradet hemfallit; och må öfwerflödig, så och gamble och torre trää landet till nytta för rätte orsaker eller skiälig betalning uplåtas, särdeles dhem⁵ som deraf byggnad och handawärk giöra kunna och willia; doch skall all eek och book som tilllåtes att huggas först af jägerijbetiente med cronones hammar märkas; men hägg, oxel och desslije⁶ som åker och ängswall till meen stå, må jordäganden afrödia; doch först låta någon af jägerijbetiente dem syna⁷. Hassel må jordägande effter nödtorfften afrödia.

§ 6. Alle dhe fräsemän och andre som bärande trää unge eller gamble uti egne ägor eller annorstädes måge hugga, så och den som dem utan lof⁸ och olagligen fäller eller skadar, skola för hwart och

¹ D: för mindre trää till äganden.   ² D: äng och åker.   ³ D: den.

⁴ D: annorlunda ransakat och wittnat hafwa än.   ⁵ D: dhe.

⁶ D: dylije.   ⁷ D: dock först någon af jägerijbetiente dem syna låta.

⁸ D: och den som utan lof.

ett uti samma skogen och ägorne sättia af ållon eller kiärnan 6 trää af samma slag; men i allmenningen och konungens parker 8, och dem omgiärda, till dess dhe utur boskaps beten wuxne äre, eller böte för hwart trää han ej planterar och wårdar fierdedeels boot emot den som olofligen hugger; så skall och den som fäller och hugger lönn, lind, alm, ask och slijke flere, som större nytta med sig hafwa än andre ofructbare trää, plantera och wårda 6 i stället för ett som han hugger och uptager, eller böte 1 daler för hwart.

§ 7. Af alt det som fälles i skogen, antingen till timber, weed, giärssel eller hwad det hälst är, skola strax qwistarne af¹ alt hwad som afhugges wäl upransas och bortföras, eller der det icke då skiee kan, elliest wäl sammanhämptas och på någon onyttig mark läggias.

Cap. XXII. Om högdiur, hara och fogel, och huru bötas skall, när dhe olagligen skiutas och fångas².

§ 1. Emellan Medfasto och Olofsmäso må ingen högdiur, elg, hiort och råå, eller och annat såsom hara och fogel, tiäder, årre, hierpe, raphöns, swan skiuta och fånga, wijd straff för elg och hiort 50 daler, rådiur 25, hara och fogel 10 daler. Doch frälsemän obetaget sin frijheet på sine egne ägor wijd fogellekar, samt harar, hägrar, storckar och desslijkt att skiuta: annan siöfogel må och skiutas³ och fångas, doch att deras ägg och ungar ej aldeles utödes.

§ 2. Eij heller må någon utan konungens särskilte lof en eller annan tijd uti någon af konungens fredkallade parkar jaga⁴ och skiuta; giör det någon, böte för råå- och högdiur första gången 50 daler annan gång dubbelt, och tredie gång hafwe förwärckat lijfwet, för hara och fogel böte första gång⁵ 20 daler annan gång dubbelt. Skier det uti annans inhägnade diurgårdar, straffes som 4 § säger, och der-till böte som för annan tiufnad.

§ [3.] Utom berörde tijd och orter må frälsemän fälla alle slagz diur uti sine eenskijlte ägor, men⁶ der dhe tillijka med andre äga jorden uti oskiffto bys ägor och allmenningar, må dhe allenast fånga

¹ BCD: och.   ² D: dhe olagligen fångas.

³ D: frälseman sin frijheet wijd fogellekar samt harar, på sine egne ägor obetagen; hägrar och stårkar äro alldeles frijkallade. Annan siöfogel må skiutas.

⁴ D: parkar ingen undantagandes jaga.   ⁵ D: och fogel första gång.

⁶ D: frälseman uti sine enskijlte ägor alle slags diur fälla, men.

eller fälla råå, hara och fogel, och det till eget husbehof, men eij att sällia, eij eller elg, hiort och raphöns fånga. Men den skytt och tjänare, som husbonden till diur- och fogeljacht brukar och olofligen] till androm förhandlar, ehwad han fångar, böte som för annan stöld; jagar och någon frälsemans tienare på hans ägor utan rätta lof och minne, plichte som näste § säger¹.

§ 4. Eij må någon frelseman uti annars ägor, der han ingen deel äger, utan rätta jordägandens lof, hwilken sielf tillåtit är att jaga; eij eller bönder, landboer, präster eller någon ofrälseman på någon ort eller tijd; eij eller dhe frälsemän, som besittia konungens gårdar, bruk och hemman för löön, boställe, rustienst eller afrad och arrende, eij² eller brukzförwaltare eller deras folk, någon tijd på samme eller andre cronoägor och allmenningar skiuta förbudne diur och fogel, eller³ med snara, gilder eller jacht sielf fånga, eller androm det tillåta, wijd böter för elg och hiort 50 daler, rådiur 25 daler, hara och fogel 10 daler och jordäganden niute diuret eller dess wärde⁴. Gör han det och på förbudne tijd och ort, straffes der till som 1 och 2 punct⁵ säger, dhe orter undantagande som Kongl. förordningar förmå. Om oskattlagde torpare, löst folk och dem som i stora skogar sig needsatt, och skattlagde hemman eij åbo, ware samma lag⁶.

§ 5. Hwilken ofrälseman någon tijd, eller frälseman på olaga tijd och ort lägger spiut eller snara för förbudne diur och fogel, eller¹ med jachttyg går, böte 10 daler fast han intet fångar. Så böte och den ofrälseman som gifwer annan lof at jaga på sine eller cronones ägor, och han som diur fäller, böte eij dess mindre. Men den af jägerijbetiänte, som sielf utan konungens särskilte befallning, jagar eller gifwer någon lof på⁸ den ort och tijd han eij må jaga, böte för hwart som fångas dubbel boot och ware sin tienst förlustig, weet han och at någon olofligen jagar, och eij wid nästa häradzting lagligen söker den brotzlige, han ware sig hög eller låg, eller och förr det för sin förman eij angifwer, böte för hwart och ett som 4 § säger.

¹ D: nästa punct säger.

² D: som konungens gårdar, ... och arrende besittia, eij.

³ D: allmänningar förbudne diur och fogel skiuta, eller.

⁴ D: 10 daler och diuret eller des wärde niute jordäganden. ⁵ D: 1 och 2 §.

⁶ D: lag samma. ⁷ D: ort, spiut ... fogel lägger, eller.

⁸ D: jagar eller någon lof gifwer på.

§ 6. Cronones betiente må dem som på olaga tijd och ort med iachttyg finnes, aftaga deras näät och redskap, samt¹ borttaga eller dräpa dhe jachthundar som någon utan lof med sig förer, eller löse äre, och inkomma uti konungens jageplatzar och diurgårdar. Der och någon tillfogar cronones² betiente slag och oförrätt, för dhet dhe sin tienst i detta måhl göra, straffes dubbelt som för annan wåldzvärkan.

§ 7. Finner någon, som eij må fånga högdiur, det³ af warg eller annat rofdiur rifwit, och det uptager, eller fångas det der man hafwer lagligen uprättat näät, spiut, skall, wargagårdar och gropar för warg och skadediur, då skall⁴ han nästa jägerijbetiänte, eller där dhe eij när wid handen finnas, twenne andre gode män tillsäija; och wijsa huru och hwad skada diuret fått. Skier det eij böte som 4 punct säger. Äro dhe och eij förderfwade, gifwes löse wid samma straff som sagt är.

§ 8. Uti skiären må eij heller någon på annans holmar fågel fånga eller ägg hämpta wid 4 dalers böter.

Cap. XXIII. Huru skadediur må fällas, samt skall och wargegårdar hållas.

§ 1. Hwar man må saklöst fånga och skiuta skadediur, såsom biörnar, warg, loo, räf, järf, mård, utter, bäfwer och dhe flere sådane, så och roffoglar, örn, höök, glada och ugglar, samt siähl ehwar dhe finnas.

§ 2. Alla dhe i länet boo, frälsse, krigzbefahl och bönder, ingen undantagandes utan präster, klockare, oskattlagde torpare och inhysesfolk, skola uppehålla skall och jacht, och⁵ bör hållas för hwar gård 4 famnar långt och 5 alnar högt wargenät, så starkt att det eij brister när en man stijger der uppå, eller och i ställe för näät, jachtlappar med sitt tillbehör förskaffas, och när jachten påbiudes färdigt hafwas. Där och allmogen förr intet näät hafwer, må dhe dertill göra wist sammanskott, hwilket⁶ häradzfogden bör upbära⁷.

¹ D: må den som . . . finnes, deras nät och redskap aftaga samt.

² D: Tillfogar och någon cronones.   ³ D: som högdiur eij må fånga, det.

⁴ D: det der man näät . . . skadediur lag[igen] uprättat hafwer, då skall.

⁵ D: skole skall och jacht uppehålla, och.

⁶ D: dertill wist sammanskott göra, hwilket.   ⁷ D: upbära bör.

§ 3. Ifrån hwar gård och maatlag skall en wuxen man, antingen med bössa, jachtwärja eller yxa så tidigt som dhe blifwa kallade sig infinna, på den dag och ort som till skall förordnas, hwilcken¹ utan rätta förfall, som för skallefougden af 2 män wittnas skall, sig i tid ej infinner, eller kommer utan dugeligt näät eller jachttyg, eller ej står där han satt är, eller ställer sig otidigt, gör oliud, upslår och uptänder eld, eller² går ifrån skallen förr än lof gifwes, böte 1 daler, biifwer han aldeles ute böte hwart för sig med 2 daler och annan gång dubbelt: det må skallefougden med en af nämnden af den brotzhige upkräffa, och hafwe der af $\frac{1}{5}$ för sin möda; will den brotzhige ej utgifwa böterne inom 14 dagar sedan han tillsagd warder, stämmes³ till näste ting och böte ther till för tresko effter Rättegångsbalcken, utan han pröfwes hafwa dheremot något⁴ skiäligen att inwända, som då bör lagligen höras⁵. Förtijger och skallefougden den som borta är, eller sig förbryter, eller gifwer han eller annan någon lof utan skiälig orsak att wara borta, böte 2 daler.

§ 4. I hwar sochn där som behöfwes, skall af alla dem där boo och jord äga, effter sin ägolått en warggård byggias, den en fierdung af sochnen hwart år bör wid mackt hålla, och der till hielpa⁶ torpare sin bohlby, så och den ängen slår, eller skole alle samptelige byggia för ödegårdarne, hwilcken kallas till denne byggnad och ej⁷ kommer, böte 6 marker och bygge äntå icke dess mindre. Förfaller warggård, böte den fierdung som den hålla borde 15 daler.

§ 5. Försummar någon sin wackt och arbete wid wargagrop, då han tillsagd warder bete där att hålla, böte hwar dag 1 daler s:mt, den som det upsatte bete dräper eller nederrifwer, böte 3 daler. Slår någon neder wargegrop⁸ och dess tyg böte 10 daler och rätte den upp igen.

§ 6. Hwilkens creatur sootdöör eller odugeligt blifwer, i det lähn som jachttyg med lappar eller warggårdar brukas, han må det ej utkasta, utan nästa skogzwachtare tillsäija; hwilcken skall uthwijsa den föresatte ort där luder lägges, och då skall ludret wid 3

¹ D: kallade, på den dag och orth . . . förordnas sig infinna; hwilken.

² D: oliud, eld upslår och uptänder, eller.

³ D: ej böterne inom . . . tillsagd warder utgifwa, stämmes.

⁴ D: pröfwes deremot hafwa något. ⁵ D: då lagligen höras bör.

⁶ BD: hielpe. ⁷ D: hwilken till denne byggnad kallas och ej.

⁸ C: warggård.

daler boot dijtföras¹. Tillsäijer eij han som miste eller sielf eij dijtförer, böte 3 daler², gifwer och någon sin häst eller slijk stoor boskap att dräpas, eller det som döör till luderorten förer, ware det åhret frij för jacht och skall, och niute der till för det som lefwande dijtföres någon deel af jägerijsakören.

§ 7. Försummar jägemästare i rättan tijd genom skogen skalla, der jacht bör anställas, eller giöra eij des betiente hwad³ dem biudes, eller eij infinna sig i tijd när jacht anställes, druckne komma, giöra oreda och⁴ allmogen eij rätteligen anföra, böte jägemästaren 10 daler, landtjägare och heijderijdare 5 daler, cronoskytt och skogzwachtare 2 daler annan gång dubbelt och gælde skadan; men tridie gången ware sin dienst qwitte.

§ 8. Med skallen i det öfrige förhålles effter Kongl. Majj:tz om jacht och diurfång utgångne förordning.

Cap. XXIV. Huru egne ägor⁵ oskifte och allmänne må till swedior brukas.

§ 1. Ut i egne ägor inom gärdesgård och hägnad må hwar och en den småskog som till åker och ängzrödning tienlig är fälla och swedia, men bärande trää, maste- skiepzwärke och timberskog eij skada.

§ 2. Frälseman må och sielf swedieland fälla eller androm til-låta uti dess enskijlte skog inom eller utom giärde, där han äger både jorden och afraden, doch⁶ så att allmenne bruuk och bergzwärk eij skadas; oskift skog och mark må frälseman eij annorledes än 4:de puncten säger, till swedior bruka.

§ 3. Där stora bruuk och bärgwärk med konungens lof och nytta uprättade äro och blifwa, skola alle afstå med swediande inom⁷ den ort konungen biuder, jämwäl där stoor timberskog, maste- och bärande trää i myckenheet finnas, hoo som deremot bryter och fäller

¹ D: hwilken den föresatte orth . . . lägges utwijsa skall, och då ludret wijs 3 dalers boot dijtföras. — Orden: »boot dijtföras» hafva tillskrifvits öfver raden.

² Orden: »Tillsäijer eij han . . . böte 3 daler» saknas i D.

³ D: eller des betiente eij giöra hwad.

⁴ D: biudes, eller när jacht anställes i tijd sig eij infinna, druckne komma, oreda giöra och.

⁵ D: Huru med egne ägor.

⁶ D: han både jorden och afraden äger, doch.

⁷ D: alle med swädiande afstå inom.

eller swediar i allmenne skogar och förbudne orter, böte som för wåldzwerk och gælde den skada bruuk och bärgwerk derigenom taga, konungens eensak.

§ 4. Där annor mark finnes som kan till åker och äng rödias, roothuggas¹, kringgrafwas och med afopsdijke beredas, må² ingen bonde eller landbo swedior falla utom sin hägnad och giärde. Fins ej sådan jord och kan eller tarfwar bonde mehra häfda än han upbrukat hafwer, söke då hoos häradzrätten som med häradzfogden må honom sin wissa deel uti oskiftt bys skog tilldela så mycket som han åhrligen må swedia, hälst af den mark som han sedan kan till åker och äng bruka och inhägna; hwilcken annorledes än med lof eller meer än sagt är till swedior i egen skog faller böte 30 daler. Men för oskiftt bys skog så och landbo, som utan jordägandens lof swedior faller, böte dubbelt och gælde skadan.

Cap. XXV. Huru skogzeld skall förekommas.

§ 1. Hwilcken som swedieland antända will och må, han skall med all warsamheet och åhuga förese och achta att elden derutom ej widare må komma, särdeles skall han skogen näst omkring swedielandet afrödia³, roothugga och om skie kan jorden upgrafwa, wattu och redskap till handen hafwa, så och näste grannar tillsäija att beredde när eller hemma wara, att honom om behof giörs, hielpa, till dess elden wäl är utslächt⁴, hwilcken förr än han altså beredt hafwer, eller när starkt wäder, stora torkeåhr och heeta är, uptänder swedieland⁵, böte 10 daler ändoch ingen skada skier, och ware sitt säde och arbete till konungen förlustig, skier och skada, gælde den samma med sin egendom och böte 100 daler.

§ 2. Kan den eld som så är achtat, wijdare fara eller sig fördöllia och sedan skada giöra, då skall han som den uptände, wijd samma boot flere grannar tillsäija, och der kyrkia när är, med klämtande hielp påkalla, och till wådaboot gifwa för hwar by skog som brinner 20 daler ägandens ensak, för hwar eek och book 3 daler;

¹ D: mark till åker och äng finnes som rödjas, rothuggas.

² D: beredas kan, må.

³ D: widare komma må, särdeles näst omkring swedielandet, skogen afrödia.

⁴ D: elden wäl utslächt är. ⁵ D: swedieland uptänder.

men för by och kyrckior som 6 cap. säger. Skier ingen skada ware saklös.

§ 3. Eij må man någon tijd tillstädia sine wallbarn eld utbära, och i skogen uptända, wid böter som i § säger; skier och skada böte hwart om sig.

§ 4. Uptänder någon eld af annor tillfälle eller resande man ute¹ på marcken, och eij wäll utsläcker, böte 30 daler. Uptänder han i starkt wäder och långsam torcka, eller där skog och fara är, och eij släcker, böte dubbelt fast ingen skada skieer, kommer där skada af, gälde skadan och böte 100 daler, och den som jorden äger, eller ehwem först åkärer, hafwe måhlsägande rätt² och makt att qwarhålla obekante och löse personer, som 7 § säger.

§ 5. Enär och hwar skogzeld upkommer och tilltager, skola dhe som den warse blifwa och tillsäijas, till dess släckande sig begifwa, eller böte 20 daler, tilltager fahran, säije dhe då näste landz-betiänte i orten till, hwilcka skola alla, både häradz- brukz- bärgs, hytte och grufwefogdar, samt jägerijbetiente och skogzwachtare, läns och färdingzmän, strax dhe om skogzelden sielf höra eller tillsäijas sig dijt begifwa, och hwilcken först dijtkommer³, med bud och budkafla som wid 20 dalers boot eij nedläggias må, biuda och tillhålla alle närboende af allmogen att afsända åtminstone en man af hwar gård, samt en soldat af hwar knekterote, som näst är, med yxa, hac-kor, spadar och wattukärl⁴.

§ 6. Hwilcken af almogen som med bud och budkafla om wådeld tillsäijes och eij kommer, eller förr än elden fördämpad är, och rätta lof gifwes, ifrån sitt arbete och ställe träder, böte 20 daler.

§ 7. Häradzfogdar och landzbetiänte skola strax på platzen noga ransaka, hwilcken elden uptändt, fins den och är han bofast, och förmögen att giällda, eller willia hans grannar gå för honom i borgen, stämmes⁵ till näste ting att swara för sin sak, är⁶ han resande, löös person och sådan som kännes eij god att skadan giällda,

¹ D: någon af annor . . . man eld ute.

² D: daler och hafwe den jorden äger . . . åkärer, måhlsägande rätt.

³ D: tillkommer.

⁴ D: må, alla närboende af allmogen biuda och tillhålla åtminstone . . . wattukärl att afsända.

⁵ D: grannar för honom i borgen gå, stämmes.

⁶ D: ting för sin sak att swara; är.

och ej borgen får, tages i förwahr och angifwes hoos häradzhöfdingen, hwilken strax ting stämma skall och dess sak och brott lagligen af-dömma, fins ingen som elden uthburit, böte häradet hwart om sig, som andra punct säger.

§ 8. Försummar häradz- och bruksfougdar, jägemästare och landtjägare till skogszeld komma, när dhe blifwa dhen warse eller få bud, och¹ icke göra sitt embete böte 40 daler, länsman och dhe andre halfparten mindre. Försummar och häradzfogden och länsman att utleeta, hwilcken skogszelden utsläpt och den till answar ställa, böte sielfwe des sak.

Cap. XXVI. Huru allmenningar, stora ägor och skogar nyttias må.

§ 1. Alla dhe som boo inom landz och häradzgräntzen, särdeles² dhe egen nödig utmark och skog ej äga, må dess allmenning till muhlbete, timber, weed, gärdzel, näfwer, torf och hwad mehr der falla kan, nyttia, till egen gård och huustarf; men ej androm uplåta eller sällia wid straff som 16 cap. säger, om häfd i oskiftt mark.

§ 2. Äger man gårdar i twenne landskap och härader, han må ej föra weed, timber och slijkt ifrån allmenningen till det hemman som derutom ligger, wijd samma boot som i 16 cap.³ sagt är. Eij heller må af den deel i allmenningen som till landets nytta och skogens tillwäxt fredlysas, något huggas wid samma böter, som om konungens parcker uti 16 cap. säges; men där store skogar äre, som uti Westernorlanden, Dahlerne, Fin- och Wermeland, Öster- och Westerbottn och annorstädes, förhålles efter särskilte Kongl. förordningar.

§ 3. Häfdar någon annans allmenning, eller mehr och annorlunda brukar, än lof gifwes, plichte som 3 punct i 16 cap. säger. Och må ingen särskilte intager, bruk och häfd i allmenningen tillåtas, förr än honom som det begärer, sin wissa deel och sätt, samt rätta afrad och afgäld förelagd är, som Jordebalken biuder, och niute dhe hemman som på allmenningen uptages, afgärdebys rätt. Skall och hwar man wårda sin broo och wägar inom sina intagor, eller råå och röör

¹ D: när dhe den warse blifwa eller bud undfå och.

² D: de som inomlandz och häradzgräntzen boo, särdeles.

³ D: som 16 cap.

i allmenningen, men¹ med andre landzbroo och² wägar till och uti allmenningen, förhålles som 29 cap. säger.

§ 4. För Padersmässodagen må ingen höö och³ gräs i oskiffte allmenningen slå eller nyttia, och hwad där växer, förr än wäl moget är, hämta; ållon och booknötter skola der nötas och eij bortföras; hoo annorledes gör, böte 3 daler och hafwe förwärckat det han tager.

Cap. XXVII. Om konungens enskijlte och frijkallade, så och om andre allmenne fiskerijer⁴.

§ 1. Alla dhe fisken som konungen enskijlt förbehåller sig⁵, det ware sig i store elfwer, åar, strömar, insiöar eller saltsjön, skola wara aldeles frijkallade, och må ingen understå sig något sådant fiske att ijdkka, utan den som konungen eller des embetesmän, der till förordna och tillstånd gifwa. Bryter någon häremot, böte såsom den i konungzparcker diur skiuter.

§ 2. Uti konungens allmänne fiskelägen och grund i skärgårdarne, må alla dhe som inom härad eller sochn bygga och boo, i rättan tijd sine fisken bruka och boodar upsättia, doch så att det skier igenom konungens embetzmän, eller dens tillstånd dhe deröfwer förordna. Bryter någon häremot böte för hwar gång 3 daler.

§ 3. Ingen må fiskia uti sådana konungens allmenne fiskerijer utan han gifwer konungen skatt deraf, effter konungens förordningar. Finnes någon willia undandöllia något, och konungens rätt försnilla, miste sin fiskeredskap och böte som för annan tiufnad.

§ 4. Will någon som utom härad eller sochn boor, idka sådane fisken, han må det giöra, doch⁶ så att det skieer med konungens embetzmäns eller hamnfogdens lof och minne, och att ingen aff dem som boo i härade eller sochnen derigenom⁷ må skiee för när. Giör han någon aff dem härutinnan förfång, miste sine fiskieredskap och böte 3 daler.

¹ B: allmenningen uptages, men.

² D: man inom sina intagor eller rå och röör i allmenningen wårda sin broo och wägar, men . . . landzbror och.

³ D: eller.

⁴ D: frijkallade fiskerij och om konungens allmenne fjsken i skärgårdarne, hwem den idka må, och deras straff som häremot bryta.

⁵ D: sig förbehåller. ⁶ D: fisken må han det giöra, doch.

⁷ D: som i härade eller sochnen boo derigenom.

Cap. XXVIII. Huru allmenne landz- häradz- och sochnehuus skole byggias.

§ 1. Alle dhe som i ett land och lähn hemwist hafwa och jord äga, ware sig frälse eller ofrelse, undantagne präste och klockarebool, skola allmenne huus och byggnader, som landet kunna nödige präfwat, byggia och uppehålla efter gårdetahlet, så att två halfwa swara emot en heel; jämwäl hwart härad sin tingzstugu på rättan tingzplatz eller den ort landzhöfdingen, som allmogen beqwämast är, förordnar; och må den som sielf ej hafwer nödig skog, dertill taga ofruchtsamme trää och wärke af landz och häradzallmenning; förfalla desse huus, böte alle dhe böre¹ dem uppehålla, dubbelt² högre än för annor laga huus som 30 cap. säger; weet hwar sin deel och ej uppehåller, böte som sagt är.

§ 2. Så skola och alla dhe frälse och ofrälse män som i en sochn jord och hemwist hafwa, så och dhe uti staden boo, kyrckio-bygnat och hwad der till hörer uppehålla, kyrckio efter sin makt byggia med taak³, golf och all innanrede hålla, kläckstapel, kyrckio-gård och murar, tijondebood, fattigstugu samt klockare och sochne-stugu uprätta och wårda, så och hwad ägor i skog och mark, kyrckian till särskilt nytta kan hafwa, inhägna, och det alt hwar sin lott och deel eller med samnad hand, och då utgiöre hwar och en sitt dagz-wärke efter mantalet, men kiörsslor och alt wärke efter gårde och hemmantalet, där kyrckian annor medel der till ej hafwer. Sätes-gårdarne ware⁴ härutinnan undantagne.

§ 3. Kyrckioherdar och kyrckiowärderne på landet och i städerne skole hwart åhr Walbormässotijd noga besee kyrckans egendom, så och alla dess huus, bygnad och brister, och höstetijden⁵ in för häradz- eller stadzrätten tillkänna gifwa hwad bygt och bättrat är; försummar kyrckioherde, eller om han gammal och swag är, den

¹ BC: de som böra.

² D: skola efter gårdetahlet så at två halfwa swara emot en heel, allmenne hus och byggnader, som landet kunna nödige präfwat byggia och uppehålla, jemwähl . . . tingzplatz efter den ort . . . som sielf nödig skog ej hafwer därtill af landz- och häradz almenning ofruchtsamme trää och wärke taga, förfalla . . . böte alle dhe dem uppehålla böra, dubbelt.

³ D: hemwist hafwa, och dhe . . . uppehålla med taak.

⁴ D: ähro.

⁵ D: skole kyrckians egendom, så och alla . . . och brister, hwardt åhr Walborgsmässotid noga besee, och höstetiden.

hans ställe förträder, och kyrckiowärderne detta, böte hwar första år 6 daler andra dubbelt, och gälde den skada deraf orsakas¹.

§ 4. Skall och der till på landet härads höfdingen med fogden och nemden, borgmästare och stadzrätten i städerne, tillijka med kyrckioheerden och kyrckiowärderne, hwart tredie år noga besee kyrckiorne med dess kyrcke- och prästebohls byggnat, och då² jämwäl i probstens närwaro på landet af kyrkiones inventarier och räkenskap sig underrätta, hwad meen och brister derwijd kan finnas, och det alt wijd nästa ting och rättegångstijd lagligen afdömma, eller där skadan och brottet större är, landzhöfdingen tillkännagifwa. Så skall och då med dess uthförande så förfaras, som Kyrckioordningen biuder.

§ 5. Kyrckian, dess redskap, huus och byggnat bör kyrckioheerden wårda, och klockaren tillhålla att förwara och tillslutne hålla, eller för alt hwad af dess försummelse tillkommer swara. Klockare bör i klockan ringa och den wårda; ringer någon som dertill icke är ombetrodd eller i otijd, böte 5 daler, skier och då skada, wedergjälde densamma.

§ 6. Alla dhe som i sochnen boo och jord äga, ingen undantagen, utan säterijer, präst- och klockarebohl, skola effter gård och hemmantalet på kyrckiones rätta prästegård, byggia och uppehålla dess nödige tarfwehuus, som äre först sätesstugu 12 alnar lång och 10 alnar bred inom knutar, och dertill kammar, kiök och förstugu. 2:o gäststugu af lijka storlek, 3:o sädeslada med 7 alnars loga och 2 gålf hwart åtminstone 14 alnar långt och 12 bredt inom knutar. 4:o hästestall 7 alnar och oxestall 7 alnar under ett taak 12 alnar bredt. 5:o fäahuus hwartera 14 alnar långt och 12 alnar bredt. 6:o mälte- och bryggehuus 10 alnar fyrkant. 7:o sädesbood och wisthuus hwart 10 alnar eller med dubbel wåning, det ena på annat; består och ett gäld af flere sochnar, bygge dhe alle prästegården, som förr är sagt³.

§ 7. Will kyrckioherden hafwa flere huus⁴, bygge och hålle dem på egen kostnad, och förene sig med den som effterkommer, om dess skiälige betalning och wärde, eller afföre som han och dess arfwinge, om han död är, bäst kan och will, men äro dhe wid gården

¹ D: och gälde skadan deraf orsakas.

² D: tredie år kyrckiorne . . . prästbohlsbyggnad noga besee, och då.

³ D: bygge alle dhe som förr är sagdt prästegården.

⁴ D: flere huus hafwa.

nödige, blifwe då där stående för det värde dhe åsämias, eller dhe lagligen kunna värderas¹. Hafwer och kyrckioherden dem 3 år nyttiat² eller sochnen störste delen upbyggt, ware utan betalning prästegården tillkände. Samma lag ware om kyrckioherden hafwer märckeligen förbättrat prästegården och dess ägor med nödige intager, torp och torpställe, qwarnar och fiskewärk, och den som³ effterkommer, hälle då det wijd mackt, så att han det bättre och ej wärre effter sig lemnar, eller böte som 30 cap. säger och bygge alt nödigt up igen.

§ 8. Sochnehuus som präst och kläckare färdige emottaga, skall han bewara för taakdråp, röte och all skada som med rätta akt, åhoga och mindre kostnad kan bättras⁴. Men hwad samma huus tarfwa uti nyo, tak, gålf, stäck, syll eller åås, som af ålder och bruk och ej af prästens wårdzlösa och försummelse förfallen är, bygge och bättre sochnemän eller böte dubbelt emot det som i 30 cap. om husröta förmåles. Och må prestegården af sitt gamla ställe ej flyttias utan sochnemäns willia och landzhöfdingens gottfinnande hwart han må sättias⁵.

§ 9. Hwarest som häradz- och sochneboer biudas att sammankomma och wärke föra till allmenne huus och prästegårdz byggnad och ej lyda, böte för hwart drängedagzwärcke 1 daler, för hwart förssle och ökedagzwärcke dubbelt, och der till om byggnaden derigenom hindras och stannar 3 daler och fullgiöre annor tijd sin byggnad. Byggia dhe som när warit sin och hans deel som uteblifwer, betale han hwar sitt arbete fullt och böte som sagt är, deras ensak som hans deel bygt hafwa.

Cap. XXIX. Huru wägar läggias, mätas, rödjäs och broar byggas, samt synas skole.

§ 1. Hwar landzhöfdinge skall i sitt lähn låta landtmätare läggia en landzwäg der så tarfwes, hwar till sin ort, så rätt och jämn som skiee kan och dertill af oskiffto taga hwad ägor som möta och föreligga kunna. Ligger i wägen backar, bärg, eller och wattn, som antingen intet eller med för stort beswär jämkas, brytas, fyllas och med

¹ D: värderas kunna.   ² D: kyrckioherden 3 år nyttiat.

³ D: hafwer prästegården . . . fiskewärk märckeligen förbättrat, och den som.

⁴ D: bättras kan.   ⁵ D: sättias må.

broo¹ byggas kan, tages då till vägen på sijden hwad som näst ligger, och deremot hafwe ingen makt att neka, och den som något märckeligt mister af sine ägor, särdeles uti åker och äng, niute wedergällning af nästa² ägor, eller och af häradzboer samptel[ige] sin deel och fyllnat.

§ 2. Landzwäg skall i bredd wara 12 alnar, men der större meen, bäckar och pussar äro, så och broer 10 alnar och böre landtmätare tillijka med häradzfogdens, läns- och fierdingzmäns tillhielp på landet och stadzrättens inom stadzens ägor afmäta, wägarne som dhe i längden liggia med wist mijletaal, räknandes³ ifrån konungens slott i Stockholm genom landet och städerne in till gräntzen till hwar heel mijl 6000 famnar, och skola wijd hwar heel mijl större, wijd hwar $\frac{1}{2}$ och $\frac{1}{4}$ mijl mindre stenar eller stockar, som sine mijletahls märcke innehuggne hafwa, med häradzbekostnad sättias och wid macht hållas, hwarom länsmän med landzgewaldigern och brofogdar skole försorg draga wid böter som 11 § säjer.

§ 3. Allestädes där wägar bära aff till andra städer, landskaper, sochner, bruk, siöo, hammar [c: *hamrar*]⁴ eller andre märckelige orter, skola märcken ställas, som förmäla och uthwijsa till hwad ort man på samma wäg kan reesa.

§ 4. Rijfwer eller sönderslår någon desse mijhlesteenar och märke, plichte som för nidingzwärk på allmänne huus och ställe.

§ 5. Allestädes där sankt⁵ är, skole wägarne fyllas, och om så tarfwes, aflopsdijke giöras; men öfwer diup wattn och åer, broar läggas af⁶ gott wärke, samt gode kantade stäckar på faste pålar eller steenkistor, fria för wattulopp och flod; der och elliest wattn kan stå och stanna, leer⁷ och swartmylla är, skall dijke på begges⁸ sijdor om vägen hållas, och åtminstone $\frac{1}{3}$ af vägen mitt på med⁹ grof sand och gruus uphöjjas och åhrligen förbättras, och ingen leerjord derpå sedan kastas.

§ 6. Häradzfogden skall upsicht hafwa, att winterwäg öfwer siö och måsar der ijsen starkast och minst strömt är, ställes, och af det härad eller by som wattnet äger i tijd uthstakas, och så offta behöfwes, rättas och ändras; särdeles att store waker och upstegne

¹ D: broar.   ² A (ursprungligen) D: mästa. — BC: näste.

³ D: ägor, wägarne som . . . mijletahl afmäta, räknandes.   ⁴ BCD: hamrar.

⁵ D: sankt.   ⁶ D: och.   ⁷ D: wattn stå och stanna kan, leer.

⁸ BCD: begge.   ⁹ D: af.

råkar utmärkas, kringledas eller med broo öfwerbyggias, wid samma boot som om landz och bywäg säges. Men den som med uppsåt uphugger winterwäg öfwer siö, böte¹ för nijdingzwärk och sware till skadan. Skall och ojämn mark, kärr och pussar, der som winterwäg öfwerlöper, om sommartijden rödias och med broer byggias.

§ 7. Alla dhe som på landet, så och på 2 milj när landzwägen belägne öjjar och skiär, boo och jord äga eller bruka, skole wägar rödia och broar byggia och uppehålla, hwar effter sine ägor, så säte- och bondegårdar, som präste och klockarebohl, och hälle hwar och ens torpare tillijka med sin bohlby wägar och all annan allmän byggnad, doch måge sätes och prästegårdar så och boställen deras wägestycken tilldelas på den landzwäg, som igenom deras ägor löper, eller om den där icke är, på näst der in till belägne landzwäg. Dhe skärhemman som sielfwe hafwa renlar på grunden wijd fährwattnet, att ränsa och wid makt hålla, äro frije för wägrödning och broobyggning².

§ 8. Alla dhe i by boo, böra bygga och uppehålla wägar och broar till kyrckio, qwarn och all annor fää och faarwäg inom bys bohlstad och ägor, der som eij allmän landzwäg är, och skall den wäg wara 10 alnar breed och broo 6 alnar³.

§ 9. Hwilken som lägger rätte bys wäg af förre ställe, utan⁴ alle grannars eller tingzrättens lof och willia böte 3 daler, giör han det allmenne wäg, böte dubbelt, och lägge wägen åter som han förr war.

§ 10. Allmenne landzwäg och broo böra dhe härader som näst och där omkring liggia inom häradzgräntzen rödia, bygga och uppehålla; men fordras dertill märkelig större kostnad och byggning än annorstädes, hielpe der till dhe andre härader i lähnet. Skillia bärg, ström, åå eller wattn härader åth, rödie och bygge härader på både sijdor hwar sin deel.

§ 11. Landzhöfdingen bör förordna häradzfogden, gewaldiger, läns- och fierdingzmän och broofogdar, när broo och wägar skole byggas och bättras, att när⁵ wara och allmogen underwijsa huru det

¹ D: dhen som winterwägh öfwer siö med upsåth uphugger, böte.

² D: ähro för wägrödning och broobyggning frije.

³ D: Wägar och broar till kyrckio, qwarn och all annor fää och fährwägh innom bys bohlstad och ägor, där som eij allmenn landzwägh är, böre alle dhe i byy boo byggia och uppehålla, och skall den wägh wara 10 alnar bredh och broo 6.

⁴ D: Hwilken som rätta bys wägh . . . ställe lägger, utan.

⁵ D: wägar byggias och bättras skole, at när.

bäst skiee må, samt hwart härad, sochn, fierding, by och bonde sin lott uti wägar, så och sine ståckar, pålar, steenkar och kistor uti broo tilldela, som rätt och likkast är, så att hwar effter annan får den deel som honom kan närmast och beqwämligast falla, helst inom häradet eller om landzwäg, der ej är uti nästa härad, och att dhe mindre beswäras, som annorstädes swår wäg fått, att underholla eller längre wäg hafwa att resa och wärcke föra; säte[-] och prästegårdz rätt som förr är sagt i alt obetagen¹; och skall² ingen mera än twenne wägestycken tilldelas, der nöden det icke fordrar. Öfwer hwilcket alt cronofogden bör i hwart härad en wiss förteckning hålla, och i häradzkistan förwarat hafwa.

§ 12. Till landzwägar må sand af nästa backar ehwar dhe liggia, så och af näste allmenning tagas hwad till landzwäg och broo tarfwes, stort timber, maste-, bärande trää och skiepwärcke oskadde.

§ 13. Häradzfogden skall tillhålla länsman geweldiger och brofogdar, hwart åhr Wallborgz- och Michaëlis tijd att syna broar, wägar, mijlestenar och märcken, och allmogen tillsäija om behöfdes³ dem att bättra⁴ och bota. Försummar någon häruti sitt embete förfallelöös, böte fogden 6 daler, länsmän och geweldiger 3 daler, dhe andre 1 daler och den som till wäg och broobyggning kallad warder och ej kommer böte 1 daler för hwar dag och betale fullt åth dem som deras deel bygt och bättrat hafwa; finnes och wäg eller broo annor tijd ogill, tillsäije då synemän och andre grannar honom som det tillhör, det genast⁵ att bättra; skier det ej innan dag förelagd, böte som i näste § säijes⁶.

§ 14. Är broo sönder, den by eller bonde allena hålla skall, böte för hwar stock 1 mark. Är den aldeles oföhr, böte 3 daler och bygge strax upp eller böte dubbelt. Är broo på landzwäg sönder, bötes för en stock 2 marker så för andre och⁷ tridie. Är broen oföhr, böte alla dhe ej bygt hafwa 10 daler och bygge strax eller böte dubbelt om dhe tillsäijas eller kunna weta broen wara sönder⁸.

¹ B: rätt i allt som förr är sagt obetagen.

² CD: falla, säte- och prästegårdz rätt som förr är sagdt obetagen, hålst inom häradet . . . föra, och skall. ³ BC: behöfwes.

⁴ D: Michaëlistijd broar, wägar och mijhlestenar och märcken syna, och allmogen tillsäija att bättra.

⁵ D: ogill, säge då synemän . . . grannar som det äger till det genast.

⁶ D: böte som här säges. ⁷ D: mark, så annor och.

⁸ D: eller weta kunna broen sönder wara.

§ 15. Der landzwäg till och¹ öfwer sund och wattn löper, och eij broo byggas kan eller må, så och der broo förderfwas af flod, eld eller annorledes förfallnar², der skola dhe som broen böra hålla³, färja och flätta hafwa, eller böte 10 daler för hwar weka som eij hålles; uprättes eij broo innan 1 månad sedan den byggias kan, böte 40 daler.

§ 16. All hinder och skada som folk skier i ogill wäg och broo, skall den gälda hwars deel ofärdig är; sårar eller bryter sig någon, bötes läkiarelöön och half såraboot, dör någon deraf, bötes wådaboot, den dödas arfwingars ensak; men är han som broen äger wårda, förr warnat och tillsagd att bättra, böte full mansboot och stånde skrift; fåhr boskap skada, gifwe han läkiarelöhn och fierdedeel af skadan, dör det, betale $\frac{1}{4}$ part aff dess wärde; men är han warnat och eij bättrar gälde alt fullt åter.

§ 17. Hwilcken som finner wäg och broo ogille⁴ och eij så lagade som sagt är, eller skada deruti lijder, han må det angifwa och måhlsägande rätten äga. Gör det ingen, klage länsman eller broofogde, och niute han måhlsägande rätt, och enär öfwer broo och wäg klagas, skola straxt läns- och nämдемän eller andre gode män, som näst boo, derom syna, och wid nästa ting angifwa och som rätta syningsmän wittna.

Cap. XXX. Huru huse- och ägosyn må hållas⁵ och den plichta som lagl[igen] eij bygt och stängt hafwer.

§ 1. Hwart åhr skall häradzfogden af läns- och fierdingzman på höstetinget beskied inhämta, huru dhe som för afrad, löhn ellerienst åbo och hafwa cronones jord och skattegårdar, dem häfda⁶ och byggia; angifwes någon åbo att han sin gård eij lagl[igen] bygt hafwa [o: hafwer]⁷, då bör häradzrätten förordna någre af nämden med fogden eller länsmannen, att hålla derom laga syn, och låta åboen som försummelig finnes till nästa ting instämmas och plichta som 2 pun[ct]

¹ B: eller.   ² D: broo af flod . . . annorledes förderfwas och förfallnar.

³ D: hålla böra.   ⁴ D: ogill.   ⁵ D: hållas må.

⁶ D: dhe som cronones jord och skattegårdar för afrad löhn ellerienst åbo och hafwa dem häfda.

⁷ BC: hafwer. — D: någon åbo sin gård . . . hafwa.

säger; dessutan skall¹ häradsfogden eller länsman med någre aff nämnden husesyn hålla med $\frac{1}{3}$ hwart år eller hwart 3:die år med alle crono- och skattehemmans åboer i häradet, jämwäl altid när någon afflytta må och will, i hans eller des arfwingars, så och hans närwaru som till gården i stellet kommer, då och noga skall uptecknas huru gården² till alla stycker bygd och häfdat finnes in eller utom tomt och gierde; lijka så böra frlesmän sielfwa låta ransaka³, huru deras bönder och landboer, jämwäl dhe hwilckom åligger att påsee huru dhe som cronones gårdar och hemman på löhn och booställe niuta, dem byggia och häfda, eller sielfwa swara för all den skada gården tager, doch måge dhe bönder hwilcka till dem afraden gifwa, som alle andre för häradsrätten för sådan försummelse sökias och dömas.

§ 2. Skola och dhe som hålla allmän huse- och ägosyn alle⁴ byars och boolstadz råå och röör och andra skilliemärcken efterfråga, och så framt någons jord och ägodeel finnes ifrån sitt rätta bohl på något sätt förändrade och wanskade, det⁵ wijd nästa häradzting angifwa; då häradsrätten derom bör ransaka⁶, och sättia alt olaga wärk och intagor i sitt förre stånd till dess laga syn, ransakning och dom gången är.

§ 3. Warnas och tillsäijes landboo som cronojord brukar, wijd tinget lagl[igen] och ej bygger nödige huus som 5 cap. säger, eller wijsar sig rätta hinder haftt och bättrar sig icke, gifwe afradz ägaren⁷ hoos landzhöfdingen det tillkänna, hwilcken honom ifrån hemmanet må i laga tijd afsättia, eller sig af hans egendom om all skadan lagl[igen] försäkra. Frälsemannen hafwer ochså macht sin landboo för samma saak att afsättia; skattebonde må sin jord ej mista när han kan böta och skadan gällda, utan bör för denna som annan brått och skuld lagl[igen] sökas.

§ 4. Huus skall synas till syll och wäggar, taak, gålf, skor-

¹ D: häradsrätten någre af . . . länsmanen förordna der om laga syn at hålla, och wid nästa ting åboen som försummelig finnes instämma, och som 2 punct säger plichta låta. Dessutom skall.

² D: nämnden med $\frac{1}{3}$ hwardt år eller hwart . . . kommer husesyn hålla och upteckna huru gården.

³ D: ransaka låta.   ⁴ D: som allmän . . . ägosyn hålla alla.

⁵ D: ägodel ifrån sin rätta bohl . . . wanskade finnas, det.

⁶ D: ransaka bör.   ⁷ D: afradzäganden.

steen, eldstad och ugnar, fönster, låås, spiäll och dörar, och bättras hwad som feelas, eller effter mätesmanna ordom betalas, så och om skada finnes på huus som färdigt emottagas och hållas bör, bötes för röta på 1 stäck 1 mark, för annan och tredie 2 marker, för flere så och kråppåhs och sylleröta som ej bättras kan, utan att taak och wägg måste nedtagas, jämwäll för ogilt och förfallit huus 6 daler, går wattn genom taak, wägg eller gålf, eller är röste bart, bötes 6 marker; för dörr som är förfallen bötes 1 mark, för spiäll och skorsteen 1 daler, pröfwes eldstad och brandmurar swag och bräkt, eller taak sådant som lättelig kan orsaka skada af eld och wattn, då bör åboen tillsäijas dem att¹ rjfwä och bättra. Giör han det ej, böte 2 marker. Står wätska oreenligheet eller dynga in på huus närmare än 3 alnar böte för hwart huus 6 marker, fins och någon hafwa såldt och affört dhe huus, som på gården bygde äre och stå böre, böte 10 daler silfwermt och gälde huset igen; med desse böter förhålles som 9:de puncten säger.

§ 5. Ut i gärde skall synas om med äng och åker, dike och gärdesgårdar, förhålles som uti 10 cap. säges. Är åker ej uptagen å nyo, eller ligger meer än tillbör igen, och äng² skoglupen eller af swijn genom åboens förwällande upgräfwen, böte 1 daler för hwart spanland³, är laga dike, rännilar för skilliefähr och gärdesgård ej uprättat, böte för hwarje 3 fambnar 1 öre, hafwer han giärssel till gärdesgård liggjande, niute det till goda om han den lag[igen] uprättar.

§ 6. Skog skall synas och betalas om den är utan rätta tarf olag[igen] brukad och uthödd, bärande trää, timber, maste och skiepzwärke skadat. Landbo och cronohemmans åboo må ej utan⁴ jordägandens lof af bohle och skogen föra, förr eller då han affar, höö, halm, näfwer, gärdzel, torff, weed, timber eller hwad af gårdens ägor fallit och tagit är, som till huus och gårdsens häfd nödigt tarfwes och hörer, utan låte det som han öfwer hafwa kan, anten wid bohlet sielf upnöta, eller då han affähr, för skiälig betalning uplåta till den som effter honom kommer. Fins han någon tijd annorlunda än 16 cap.

¹ D: sådant som skada af eld och wattn lättelig orsaka kan, tillsäges åboen dem att.

² D: tillbör[igen] och äng.

³ D: böte för hwart spanland 1 daler.

⁴ D: åbo ej utan.

säger och gården till skada låtit hugga, såldt eller affört, böte för hwar timber- eller sågeståck, samt för hwar lass weed, löf och gärdzel 2 marker, för lass näfwer, giödsel, höö och halm 1 daler eller wijse sig hafwa annor tijd så mycket kiöpt och dijtfört¹. Bortföres stort skiepzwerke och masteträ, bötes för hwar 3 daler, för lass med lönn², ask, alm, lind, rönn 1 daler.

§ 7. Åkerlyckor, ängz- och nödige beteshagar, damar och qvarnar, och alt som till nytta wid mackt hållas kan och bör, skall såsom det emottagit är bättre och eij wärre utgifwas, eller bötes för hwar och ett som igen lägges 10 daler och fülle skadan effter mätesmanna ordom.

§ 8. Så skole och präster och andre betiänte som konungens gårdar på löön och boställe besittia, dem jämwäl häfda med gärdsgård och dijke hålla, wijd samma böter som föreskrifwit står.

§ 9. Bonde som ifrån gården flytter bör lemna effter sig 3 färdige dörrelås, spiällen i skårstenarne, fönstren, långbordet, sätet som der till hörer samt wäggfaste bänkiar och sängiar; jämwäl alt fast innanrede som till bodar, kiölnor, lador, stall och fäähuus hörer och wara bör.

§ 10. Alt hwad synemän lag[igen] pröfwa i byggnaden och bruket feela, bör och må af den som åbodt, bättras, förr än han eller dess arfwingar affahra, eller³ något af gården föra, eller der det icke bättras, så mycket af ägendomen qwarhållas⁴ och till gårdens byggnad och nytta användas. Böterne skole och af honom som åbodt, uttagas och häradet halfft, halfft konungen af alle cronebönder och gårdar tillhöra; men aff frälsebönder och landtboer niute häradet halfft, halfft frälsemän⁵. Kan och åboen med pant eller borgen förwissa hwad han rättel[igen] skyldig finnes och i bygnaden⁶ brister, sig inom åhr och dag återbyggia och i rätten tijd willia och kunna bättra, hwad i häfden gärdsgårdar och dijke feelar, och det fullgiör ware för wijdare åtahl frij. Giör han det eij, betale och böte som sagt är.

¹ D: wijse sig annor tijd . . . dijtfört hafwa.

² D: lass lönn.   ³ D: och.

⁴ D: der han icke bättras [bättrar?] af ägendomen så mycket qwarhållas.

⁵ D: gårdar, jämwäl halfft häradet, och halfft frälsemän af des bönder och land bör [3: landboer] tillhöra.

⁶ D: husen.

Cap. XXXI. Om gästgifware, dess huus, plickt och rätt.

§ 1. Wijd allmenne landz- och siöwägar böra nödige skiutz- och gästgifwaregårdar förordnas och inrättas, hwar till konungens betiente med häradzhöfdingen och nemden skola på landet utsee beqwäme lägenheeter hwar half annan eller högst 2 mijler när, hälst på cronones ägor och gårdar, men liggia dhe eij till lägenheet, må andra jordägande tillåtas skiutz och gästgifwaregårdar, der dhe uthsees, upbyggia och hållen [p: *hålla*]¹ eller jorden till cronan uplåtas. Uti städerne² skole och borgmestare och stadzrätter föreslå någre män, och landzhöfdingen förordna effter ortens³ lägenheet så i städerne som på landet gode män till gästgifware och fohrmän för alla resande till siös och landz⁴. Och må ingen gästgifware uthleija sine tyg och hästar längre än till näste omskifte i städer och landet.

§ 2. Allmogen skall hwar i sitt härad på konungens gästgifwaregårdar nödige huus för den resande effter ortens beskaffenheet upbyggia gästestugu med sine camrar, kiök, stall och wagnslijder med all innanrede, och den⁵ sedan wijd macht hålla, eller böte som om allmenne huus i det 28 cap. sagt är. Dhe huus som gästgifwaren sielf beboor, och till sitt eget hushåld⁶ nyttiar, bygge och wårde han sielfwer.

§ 3. Gästgifwaren skall huus stall och wagnsrum wäl beredde⁷ och förwarade hafwa, och dem resande uplåta natthärberge och hwilorum för skiälig betalning, så och wårda det godz gästen införer och honom till förwaring antwardar, eller strax återgålda, hwad af hans huusfolck eller försummelsse stiäls och förkommer⁸. Komma flere gäster än hoos gästgifwaren kunna rum hafwa, då skall han dem hoos nästa grannar till härberge inskaffa, och må ingen sig wågra dem att emottaga, wid samme wilkor och boot som om gästgifwaren blifwer sagt.

¹ BCD: hålla.

² D: heller jorden cronan uplåtes. Ingen må legd häst eller båd längre än till nästa gästgifware i städerne eller på landet nyttia. Uti städerne.

³ D: stadzrätter någre män föreslå, och landzhöfdingen effter ortens.

⁴ D: resande till siös och land förordna. ⁵ B: dem.

⁶ D: sitt hushåld. ⁷ D: huus och stall wäl beredde.

⁸ D: resande för skiälig betalning uplåta natthärberge och hwilorum, stall och wagnrum, och det godz der införes och honom till förwaring antwardas, sielf wårda, eller hwad af hans . . . förkommer strax återgålda.

§ 4. Gästgifware må för sine gäster fahlt hafwa, hwad öhl, wijn och matwaror han kan och förmår, och den gästgifware som på landet boor, hwad der finnes till sin nödtorfft upkiöpa, och uti sitt huus uthspijsa, husmanskost och dricka, säng, lius, weed och hästfoder skall gästgifwaren för betahning altid hålla och ¹ uplåta, samt både på store och mindre allmenne wägar hafwa beredde så många egne hästar, wagnar, kiärror och slädar, så och wijd siöfarten sine båtar med dess tillhörige redskap, roderfolck och wägwijsare, som landzhöfdingen pröfwar honom underhålla kunna och böra, emot den förmån och frijheet honom förundes, hwilket alt skall så gott och färdigt hållas, att ² den resande kan det till näste omskifte utan hinder wäll bruka, eller böte gästgifwaren som ³ nästa punct säger. Finer landzhöfdingen någorstädes ⁴ flere hästar och tyg behöfwas, än dem gästgifware sielf hålla kan och bör, befalle allmogen wid hwar gästgifwaregård, så och flere borgare i städerne på wisse dagar, hästar att hålla effter nödtorfften, hwilcka ⁵ gästgifwaren skall den resande tillställa, och må ingen den häst som gästgifwaren uthgifwer, den resande fråntaga wijd 10 dalers boot. Men gästgifware som annars än rätta fohrmans häst utan ägarens lof framgifwer, böte 10 daler, och skall allestädes en tafla wijd alla gästgifwaregårdar upsätias, som noga wijsar huru lång wäg är till näste stad och omskifte, och ⁶ huru bååt eller hästelegan skall betalas ⁷.

§ 5. Hwilcken gästgifware och fohrman ej utsätter sin tafla, eller tager mera än ⁸ taxan tillåter för häst eller annat, eller ⁹ goda båtar, hästar och tyg ej hafwer, och leger eller härberge, säng ¹⁰, lius, maat, dricka och foder den resande wägrar, så och den af allmogen eller borgare som tilbör, och hästar ¹¹ eller skiutz beredde ej håller, och när gästgifwarens egne hästar i skiutz äro, och nyligen warit, ej utleija will, böte 10 daler, annan gång dubbelt och gälde den skada deraf orsakas, och hafwe den resande macht, dhe hästar

¹ D: gästgifwaren altid för betahning hålla och.

² D: hwilket alt så gott . . . hållas skall, att.

³ D: resande det till nästa . . . wäll bruka kan eller böte som.

⁴ D: annorstädes.

⁵ D: hästar effter nödtorfften att hålla, hwilka.

⁶ D: huru lång wäg till nästa stad och nästa omskifte är, och.

⁷ D: betalas skall. ⁸ D: fohrman sin tafla ej utsätter eller mera än.

⁹ D: eller annat tager, eller. ¹⁰ D: och leger herbärge, säng.

¹¹ D: tilbör hästar.

och tyg han ledige finner och pröfwa kan gästgifware och fohrmän tillhöra om dhe wägras i städerne genom stadzbetiänte, men på landet sielf för betalning uttaga och nyttia, utan gästgifwaren bewijsa kan den¹ tillhöra androm eller² legde wara, eller samma dag till skiutzfärd warit, då han tijd³ hafwa bör andra att anskaffa eller sine tillredde [o: *tillreda*?]⁴ och uthlega, eller böte gästgifware och fohrman i daler för hwar timma han den resande utan rätte orsak uppehåller.

§ 6. Ligger och gästgifwaregården⁵ något långt ifrån wägen, skall det på den wägen som dijt åth bär, dem resandom till efterrättelse utmärckas.

§ 7. Ingen må rätta gästgifware och fohrmän till förfång och hinder i sin näring wid allmenne wägar hästar lega, herberge, maat eller drijck för resande fahlt hålla wid 10 dalers böter, utan landzhöfdingen pröfwar smärre krogar och gästehuus nödige wara emellan gästgifwaregårdar, som något långt ifrån annan wid stora resewägar liggia.

§ 8. Förr än den resande utur gården fahr, bör han sin lego och all förtärning uti öhl, maat, höö, hafra och annat som gästen niuter, betala effter taxan, eller som han med wärden sig förena kan.

§ 9. Tager någon gäst eller hans tienstefolck med wåld utan betalning häst eller något annat af gästgifware eller fohrman, eller bortreser, och eij betaler sin hästelego, förtärning eller hwad han af wärden tagit och undfått, böte dubbelt meer än för annat wåld. Samma lag ware om någon brukar gästgifwarens tyg och hästar längre än till näste omskifte.

§ 10. Gör någon gäst wåld på gästgifware eller fohrman⁶ och dess huusfolck, då han sig sitt huus och egendom rätteligen förswarar emot den som med wåld will honom något afftaga, eller utan betalning bortresa, böte⁷ som för annat edzöre och wåldzwärck, hwilcken och dhe hästar eller tyg som uthlegas, illa medfaar eller något annat hoos gästgifwaren wårdzlöst förderfwar, betale effter mätesmanna ordom. Skadar han af upsåt och willia dess resetyg och hästar, betale dubbelt, och må gäst eller dess godz qwarhållas till dess alt gullit är,

¹ BC: dem.   ² D: kan hästarna androm tillhöra eller.

³ D: altid.   ⁴ BD: tillreda.

⁵ D: Ligger gästgifwaregården.   ⁶ D: gästgifware sin wärd, fohrman.

⁷ D: med wåld honom något . . . bortresa will, böte.

som han eller des tienstehion förtärt och brutit hafwer. Går wagn eller tyg som leges, sönder af des rätta bruk, eller förer gästgifwarens folck och hion den resande och förderfwar häst, wagn eller tyg, ware den resande frij för alt som utan hans¹ rätta förwällande skier, och sware wården för alt hwad hans huus- och tienstefolck emot den resande föröfwar med bedrägerij, stöld eller wåldzwärck, hwarföre och den² bråtzlige dubbelt meer än annan plichta skall i detta måhl; så skall och gästen för sitt folckz brått swara och gälda och dubbelt meer böta, eller den bråtzlige qwarlemna och plichta låta, om han sielf för honom ej böta will.

§ 11. På hwar skiutzhäst med kärra eller släda må ej meer än ett skeppunds tyngd läggas, eller flere personer än een rijda. Släda och kärra effter en häst må två personer nyttia och 3 personer en wagn eller släda effter 2 hästar, och då ej meer än hwar sin wåt-säck eller lijten kista med sig föra; hwilken resande med mehr hästen betunga will, förene sig med gästgifwaren om legan.

§ 12. Häradzfogden skall med länsman eller 2 af nämnden hwart $\frac{1}{2}$ åhr sig noga underrätta och tillsee huru gästgifwaren sitt embete förestår, huus och all innanrede håller, hwad sängkläder, bordtyg, hästar, fahrtyg, huusfolck och tienstehion han hafwer, och honom tillhålla alt det skada och oreda förorsaka kan, bättra och afskaffa, och wijd nästa ting det och alt hwad som brister och klagas öfwer, angifwa. Försummar fogden detta, böte hwar gång 5 daler och sware för den skada som derigenom hända kan.

§ 13. Hwilcken som frij förtäring och skiutz genom landet medelst falska pass och annan osanning af allmogen eller gästgifware tager, böte 100 daler och för falskheten särskilt, och må cronones fogde den som så bråtzlig finnes till nästa ting qwarhålla, om³ han med sin egendom eller borgen sig ej kan och må löös göra⁴.

¹ D: des.

² B: de.

³ D: der.

⁴ D: sig ej kan löösgjöra.

Byggningz Ordning i städer.

Cap. I. Om städers byggande¹ i gemeen.

§ 1. Uti städer skola konungens förnämste embetsmän samt borgmästare och råd så laga, att med all byggning rätt och skickeligen tillgår, så wäl den som sielfwa staden, som den hwilcken inwånarne enskijlt tillhör, och skole wisse män förordnas som deröfwer ett fljigt upseende hafwa, samt det som behöfwes rätta, att wid allehanda byggande hwarcken staden eller någon dess inwånare skieer något meen eller intrång.

§ 2. Öfwer dhe städer som effter konungens tillåtelse af nyo komma att anläggias, bör en rätt afrijtning författas till dess skickelige bebyggande, som uthwijsar gator, gränder, tärg, hambnar, broar, wattulopp och andre allmänne platzar, emot hwilcken afdeelning ingen byggnad bör tillåtas, sedan bör alt uti qwarter skiftas, hwilcka så wäl som torg, gator och gränder med sine wisse namn utmärkas skole. Dereffter måge medh konungens embetesmäns samt borgmästare och råd godtfinnande, tompter² uthdeelas för dem som der byggia willja.

§ 3. Alla qwarter skola anläggias effter en rätt winckel, der det möjligit skiee kan, och gatorne derwid så inrättas, att hwar och en tomt kan hafwa aflopp för sitt watten uth på gatan. Tomterne utstakas med sina rätta linier, bredden åth gatan och längden in åt qwarteret. Ingen må sådan tomptskillnat utan borgmästare och råd lof och minne sedan förändra. Gör det någon böte 20 daler och tomten sättes i förra skick igen.

§ 4. Allmänne stråkgator uti dhe städer som å nyo byggias, böra wara 24 alnar breda, men twärgator och gränder 16 alnar³.

§ 5. Uti dhe städer som för långlig tijd äre bygde, der alt detta intet är wordet i acht tagit, bör wijd gifne tillfällen med allmenne platzer, gator, gränder och tomteskillnat äfwen sådant skick

¹ D-K: bebyggande.

² D-K: medh konungens embetesmäns gådtfinnande af bårgmästare och råd tompter.

³ D-K: gränder till dæth ringaste 16 ahnar.

inrättas, serdeles där någon stad, antingen heel eller till en deel igenom en olyckelig händelse afbrännes, bör då detta uti wärket ställas.

§ 6. Men när en allmänn platz eller gata till stadzens gagn antingen af ett sådant tillfälle, som ofwanbem[ä]lt är, eller elliest¹ effter konungens befallning skall inrättas, och ens eller annans frije och egne tomt, gård eller huus nöwendigt dertill antingen heel och hållen, eller till ett stycke intages och afrymas måste, har då äganden ingen macht för sig samma tomt och huus att behålla, eller annorlunda att bebyggia, än den öfwer samma ort gjorde författning tillåter. Doch² bör den som således³ något af sitt mister och affträder, niuta effter föregången laga wärdering sin betalning eller skiäligt wederlag.

§ 7. Will ej ägaren sig rätta låta, och det som af hans gård och tomt kan öfrigit blifwa effter giord afstakning byggia och behålla, hafwe då borgmästare och råd macht det effter föregången wärdering till een annan att uplåta och försällia, som det byggia will, och niute kiöparen derpå stadsens fasta, sedan han wärdet uti penningar hafwer ägaren tillhanda satt, samt tompten lagligen upbuden är⁴.

§ 8. Hörer den tompten staden till, så må den utan någon gifwen lösn wid sådan gaturättning intagas och brukas, men honom som den affträda måste, om han så begärer, och lägenheet dertill finnes, kan på annat ställe en tomt inrymmas med lijka wilkor att byggia och beboo⁵. Ähr uppå en sådan tomt någon särdeles förbättring giord, bör ägaren så wäll dherføre, som för sin bygnat eller dess afflyttiande niuta⁶ en billig wedergällning.

Cap. II. Om oskickelig och förbuden byggning i gemeen.

§ 1. Ingen må af stadzens mark och grund någon tomt uptaga, mindre densamma byggia utan konungs embetzmans, samt borgmästare⁷ och rådz lof och tillåtelsse samt derpå fölgde till-

¹ D-K: tillfälle eller elliest.   ² D-K: Och.   ³ B: serdeles.

⁴ D-K: och niute han sedan wärdet uthi penningar egaren tillhanda satt, samt tompten lageligen upbuden är, därpå stadzens fasta.

⁵ D-K: een tomt medh lijka willkohr att bygia och beboo, inrymass.

⁶ D-K: bör egaren därföre niuta.   ⁷ D-K: bygia, uthan borgmästare.

börliga uthstakning, hwilcken annorlunda gör, miste den intagne platz och rifwe sin byggning neder, samt böte 20 daler.

§ 2. Så må och ingen uppå sin egen eller stadzens honom tillmätne tomt, någon byggning å nyo företaga, större eller mindre af steen eller träwärcke, för än han sig derom hoos borgmästare och rådih angifwit, och honom af den som dertill förordnat är, uthwijst warder, huru han sin byggning rätta skall, att hwarcken staden eller hans granne lijder deraff meen och skada. Den som häremot gör, böte 20 daler och rifwe det neder som oskickeligen bygd war. Faar han emot förbud och warning med sin byggning fort, böte dubbelt och rijfwe jämwäl neder. Men om han ändå ej skulle rätta sig, låte då borgmästare och rådih uppå hans bekostnat det nederrijfwa, och bööte den motwillige tredubbelt¹.

§ 3. Om den som gammalt huus, gård, muur, eller plank rijfwa och sedan å nyo upsättia will, ware samma lag.

§ 4. Ingen byggmästare, muurmestare, muurkarl eller timberman skall fördrista sig någon bygning för någon i staden att anläggia, knutstenar och syller att nedsättia, för än han wist weet, att af konungz embetzman samt borgmästare² och rådih lof dertill gifwit och en rätt stakning derpå skiedd är. Gör någon af desse häremot böte förste gången 10 daler och rifwe det neder som orätt bygd är och lage det till rätta med sin egen omkostnat. Kommer han annan eller flere gånger igen, böte hwar gång dubbelt, och bättre sammalades utan betalning det som wijd hans byggning war felat.

§ 5. Ingen bör tillåtas att byggia något uth på allmenne gator, det ware sig trappor eller bijslag, der icke en serdeles nödwändigheet det kräfwer. Och ehwarest sådant må skiee, skall det då änteligen achtas att det ej går öfwer 10 qwarter ifrån sielfwa huset; men där gatan är så beskaffat, att hon af trängsel lijder något meen, skall sådant aldeles intet tillåtas. Gör någon häremot, bryte neder och böte 20 daler.

§ 6. Ingen må och öfwer någon gränd något hwalf byggia wid samma böter, och dhe gamble hwalf som ännu kunna öfwer någon gränd finnas, böra wid gifwet tillfalle borttagas och ej mehra byggias.

¹ Orden: »och böte . . . tredubbelt» saknas i D-K.

² D-K: wisst weeth att af borgmästare.

§ 7. Wid allmenne gata eller gränd skall ingen något hemligt huus byggia, eller någon oreen wattränna sättia låta; der någon sådant gör böte 10 daler och rifwe strax bort. Om han treskas och icke sielf rifwer det bort innan förelagd tijd, böte då dubbelt och skaffas bort med den olydigas omkostnadt¹.

§ 8². Ingen bör sin tomt öfwer 3 åhr sedan han warnad är i staden låta obygd liggia, utan ware den då till staden förfallen och sällies sedan åt den som byggia will och kan. Om förfallande huus, hwaraf staden wahnheder³ hafwer och dher af någon skada snart kan hända, ware samma lag.

§ 9⁴. Så må ej heller uti staden der folcket boo och byggia kan, och der synnerlig uthrymme ej finnes, store tomter, trågårdar⁵, och annat sådant intagas. Och der sådane effter skjedd åtwarning intet warda bebyggde, böra the till andre, som dem byggia willia sammaledes uplätas⁶.

Cap. III. Om gators, torgs, broars och andre platzers uplagande⁷ och reenhållande.

§ 1. Alla som huus, gårdar och tomter i staden äga, ingen undantagandes, böra⁸ gata fylla, jämna och steenläggia så långt dess tomt sig sträcker, och effter den högd och skick som föreskrifwit och uthwijst warder. Är ägaren intet så när wid handen att han detta förrätta kan, så bör den som gården och tompten på ett eller annat sätt besitter och åboor, draga försorg att gatuläggningen blifwer fullgiord, och afräkne sedan dess bekostnad med ägaren. Dhe som å både sijdor om gatan gent emot hwar annan byggia, böra hwardera för gatans halfdeel swara och henne således läggia att hon

¹ D-K: § 7. Wijdh allmänne gata skall ingen något hemligt huuss bygia, eller någon oreen wattränna sättia låta. Så skall och ingen wända någon öppen dörr eller glugg af stall, fäahuuss, swijnhuuss eller annat sådant, hwar igenom oreenligheet uthkastas, på gatan. Den något af dätta giör, böthe 10 daler och rijtwe straxt bärth.

² Mot denna § svarar i D-K § 9, hvaremot § 8 i D-K har följande lydelse: § 8. Uthi stoore städer där steenhuuss bygde äre, bör ingen tilllätas träbygningh kårsswärckz huuss, boodar och stall af bräder där iblandh att upsättia, och där sådane finnes, bör egaren dem nederrijfwa, hwilcket om han intet giör, då han där om till-sagd warder, böthe 10 daler och kaste stadzens betiente dem om kull uthan uppskåf.

³ D-K: stadzens bygningh een wanheeder.

⁴ Mot denna § svarar i D-K § 10. ⁵ BD-K: tomter till trågårdar.

⁶ D-H: byggia willia, uplätas. — IK: byggia willia, försällias.

⁷ FG: upptagande. — K: inlagande. ⁸ D-K: ega, böra.

jemt tillsammans fogat warder. Den som wid tårg och hamnplatzer har sitt huus eller gård liggjande; skall jämwäl ifrån sitt huus så långt fylla och steenläggja som en half gata sig sträckia böör.

§ 2¹. Ingen må tillåtas effter egit behag och utan en rätt och af stadzens dertill förordnade man giord uthstakning sin gata läggja, så att hon till högd eller djupheet blir ojämn emot grannens. Giör det någon böte 10 daler och ware skyldig effter uthstakningen sin deel att rätta och jämbna.

§ 3². Är någon då han tillsagd warder härwid trög och försummar det göra, när hans grannar bredewid och gent öfwer honom boende, sådant i wercket hafwa, böte förste gången 10 daler och andre gången dubbelt. Men om han ändå är motwillig, så skall den som å stadzens wägnar är förordnat att hafwa härwid uppsyn, igenom annat dertill bestält folck hans andeel i gatan laga och läggja, och sedan full betalning af hans egendom derföre uthmäta och uthtaga låta.

§ 4. Alla gator skola jämwäl goda rennesteenar hafwa till wattenetz frija uthlopp. Den sine rännestenaar så ställer att wattuloppet förhindras böte 10 daler och rätte det som feelar utan uppehåld³.

§ 5. Den som wid wattnet byggja will, där broo i stället för gata behöfwes⁴, skall den straxt för sin tomt uplaga eller böta om han derwid treskas 10 daler och låte borgmästare och rådih igenom stadzens folck, samma broo förfärdiga, samt betalning derföre af tomtägaren uthtaga⁵.

§ 6. Alla skola för sitt huus, gård och tomt, halfwa gatan emot sin gentöfwer boende granne reenhålla; oreenligheeten in till sin sijda sammanföra, och sedan strax afföra, till dhe platzar som tillåteligit är; försummar någon detta, eller utur sitt huus och gård någon oreenligheet uth på gatan förer, böte 5 daler första gången, och sedan dubbelt så ofta han här emot bryter.

§ 7. Kastar någon sin oreenligheet in på en annans gata, före

¹ Mot denna § svarar i D-K § 3.

² Mot denna § svarar i D-K § 2.

³ D-K: § 4. Å både sijdor om gatan, skole jämwähl af tomptegaren till wattenens frije uthläpp rännestenaar läggiass, och wijdh tompteskillnaden emoth nabooen ett tätt järgaller sättias, att ingen oreenligheet där igenom inpå grannen flyter, den annorlunda lagar, och sin rännesteen så ställer att wattuläppet förhindrass, böthe 10 daler och rätte dæth som feelar uthan uppehåldh.

⁴ D-K: där allmän broo behöfwess.

⁵ D-K: uthtagas.

det straxt bort, och böte så ofta han dermed beträdes 10 daler. Kastas och något uth på gatan igenom fönster eller glugg, ware samma straff, och om deraf någon skada skieer bör jämwäl den betalas¹.

§ 8. Är någon så motwillig, att sedan han en och annan gång är straffat och warnat worden, låter ändå oreenligheeten blifwa på gatan liggande, så skall den som på stadsens wägnar härmed bör hafwa inseende igenom några dertill bestälte låta den bortföra, hwilket den motwillige skall straxt² tillhållas att betahla, samt för sin motwillia böta 20 daler.

§ 9. Ingen må uppå allmenne gata hafwa liggande stäckar, brädhögar, steenhögar eller hwad annat det må wara, så att frija farten der hindras³ och obeqwäm göras och den som wid första åtvarningen sådant intet borttager, böte 10 daler och sedan dubbelt. Men är någon uti byggning stadder och nödwendigt till sitt byggningzwärke något rum af gatan till en lijten tijd behöfwer, bör han derpå af borgmestare och råd tillstånd sökia, och honom så mycket dertill uplåtas som gatans lägligheet kan tåhla⁴.

§ 10. Uti stora folckrijka städer, bör ingen låta sine swijn gå uthe på gatan wid 10 dalers böter, så ofta han dermed beträdes. Och hafwer hwar och en frij macht sådane swijn att borttaga, men will ingen annan, skall då den som dertill förordnat blifwer dem⁵ ihelslå och af wägen skaffa.

§ 11. När så händer, att uti någons gård något dödt creatur finnes, han må det igenom sine egne legohion eller andre bortföra låta. Kastar och någon ett sådant uth på gatan, böte 10 daler och skaffe det sammaledes utan uppskof bort. Men där sådant som på allmenne platzar och gator kommer att liggia, och ingen weet genom hwars wällande det skiedt är, bör staden för wiss betalning igenom någon der till bestält afföra låta, hwilcken om han sig der ifrån undandraget böte 6 daler och tillhålles icke dess mindre detsamma att för-

¹ D-K: däraf händer att någons kläder skiämmas, bör jämwähl skadan betalas.

² D-K: skall dömas och straxt.

³ D-K: wara, hwar af dess frije farth hindrass.

⁴ D-K: lägligheet, och dess frije farth kan tåhla.

⁵ D-K: skall då rackaren dem.

rätta. Der och någon enom sådant som neesligt förwijter, han skall derföre plichta med 50 daler¹.

§ 12. Tårg, hambnar, broar och flere allmenne stadzens platzar, skola antingen genom indeelte dagzwärken, eller elliest af stadzens medel och sammanskått af inwånarne effter som lägenheeten finnes, rena hållas.

§ 13. Ingen bör uti hambnar hafwa toma fahrkostar liggjande androm till hinder; gör det någon böte 10 daler. Men den som förer oreenligheet barlast och gamble wraak dijt böte 20 daler och ware förplichtat med egen omkostnadt sådant att bortscaffa².

Cap. IV. Om byggning grannar emellan.

§ 1. Ingen bör byggja sin granne för när och till skada och den som bredewijd sin grannes huus och tomt något byggja will, eller gammalt huus muur eller planck nederrifwa, ware altid plichtig honom derom 14 dagar föruth tillsäga.

§ 2. Sammaledes må och ingen bredewid sin grannes tomt, huus, brunn eller annat sådant, sin tomt, huus, grund, källare eller brun så när och diupt gräfwa, att grannen deraf i någon måtto får skada. Såsom och bör ingen sådant företaga, utan grannens weetskap och föregången warning.

§ 3. Den som byggja will, bör sielf så laga att hans taakdråpp drages inpå hans egen tomt med enkelt röste emot grannen, men der det åt grannens gård wändas skall, bör han 1 aln dråpprum emellan sig och grannen lembna, wattnet uti en undersatt renna emottaga, och sedan genom sin tomt afleda. Wänder man gafflen åt sin grannes

¹ D-K: § 11. Så skole och i alle städer, någre wisse där till wara bestälte, som på gatan och andre allmänne platzer liggjande aas bårtföra, och där före af staden sin löhn niuta. Men befinnes någon hafwa sådant uthur sin gårdh oah tomt uthkastat, eller elliest wara wällande att dæth på gatan kom att liggja, den bör sielf betala honom som dæth bårtskaffar. Försummas dætta af honom, som dæth giöra bör, sedan han tillsagd warder, straffas då medh 4 dagarss fångelse wijdh wattm och brödh; men tillhåles doch först aaset att bårttaga.

² D-K: § 13. Ingen bör uthi hambnar, eller annorstädess i staden, än på de orther där dæth uthwijst warder, någon oreenligheet föra. Gör dæth någon böthe 10 daler för hwar gångh han därmedh beträdess. För dem som toma fahrkåstar öfwer tijden i hambnar hafwa liggjande ballast dijtkaasta, eller gamble wraak dijt-föra, ware samma böther, och bör alltijdh den bråtzigle sådant medh sin omkåstnadh bårttaga låta.

byggning må man wäl knut emot knut och muhr emot muhr sätta, dock altid så att taakdräppet dijt eij wändes der det grannen kan skada.

§ 4. Ingen må in till sin grannes wägg, muhr eller plank utan hans lof och minne något huus byggia med mindre han der emellan en egen warachtig wägg sätter, i synnerheet skola dhe huus som någon elack stanck förorsaka afsijdes, och så långt som möjeligit är, ifrån grannens wänhuus byggias. Så bör och ingen emot sin grannes wägg någon oreenligheet sank, eller något wattulopp så ställa, att han deraf skada och olägenheet lijder, utan bör hwar och en igenom sin egen tomt sådant afföra¹.

§ 5. Ingen må hafwa något fönster eller glugg uti sin grannes gård och tomt, utan dess lof och minne, eller att derpå wijses laga häfd och rättigheet².

§ 6. Den som uti något af desse måhl annorlunda gör, bygger och lagar, så att grannen deraf profwes lijda meen, bör ändra och rätta sin byggning, betala skadan och dertill böte 12 daler.

§ 7. Faller en mans byggning af hans wahnskiötzel neder och gör skada på annans byggning, umgälle då den wällande samma skada och böte jämwäl 12 daler. Är han derom tillförene warnad och ändå försummar bättra det som bättras borde, och om deraf skieer skada, böte dubbelt.

§ 8. Dhe som hafwa sine tompter tillsamman, böra hålla halfwa plank och stängsel emot hwarandra. Försummar det någondhera och deraf skieer skada, betale densamma, och bättra straxt det som felar, och böte dertill 12 daler om öfwer hans tresko klagat warder.

§ 9. Samma lag ware deröfwer, om den ena grannens tomt ligger högre emot den andra, och jorden samt³ dess fyllning nödwändig behöfwer med en steenmuur att emotstödias; men den som för sin tomt har större nytta häraf, han är och plichtig effter ett skiärligt ompröfwande att hafwa större delen uti detta beswäret⁴.

¹ D-K: § 4. Ingen må in till sin granness wägg muhr eller planck närmare än 3 ahlnar något stall, fåähuuss, swijnhuuss, hemligt huuss eller annat sådant bygia, hwar af oreenligheet och ondh stanck kommer; mindre bör någon lägga någon sådan oreenligheet emoth grannens wägg, eller något wattn dijthställa, hwar af han skada och olägenheet lijder, uthan bör hwar och een af sin egen tomt sådant föra, och där igenom löpa låta.

² Orden: »eller att . . . rättigheet» saknas i D-K.   ³ D-K: medh.

⁴ Orden: »men den som . . . beswäret» saknas i D-K.

§ 10. Kommer¹ och twenne eller flere att äga ett huus tillsammans, skall då hwar och en af dem effter sin andeel kåsta på det som länder till husets wijdmachthållande. Och för den som det försummar, när han lag[igen] derom tillsagd warder, uthtages den nödige gjorde omkostnat, antingen af hans andeel i samma huus eller annan hans redbare egendom².

§ 11. Påstår någon hafwa rättigheet att nyttia något in på sin grannes huus, gård eller tomt det honom länder till beswär och olågenheet, den samme bör upwijsa klara skäl att han dertill med rätta och lag[igen] kommen är, elliest bör det honom intet tillåtas³.

Cap. V. Om stadsens byggningar.

§ 1. Wid stadsens enskijlte byggningar, såsom huus, broar och annat mera, skola konungens embetzmän samt⁴ borgmästare och rådhnoga inseende hafwa, att dhe wäl skiötas och wid mackt hållas. Den omkostnat som derpå nödigt måste användas, skall tagas af stadsens inkomster. om någre finnas, men där dhe intet äre att tillgå, bör då dertill ett allmänt sammanskått skiee⁵.

§ 2. Ifrån det som igenom dagzwärke med folk och häst kan giöras, bör ingen när han derom tillsagd warder, sig undandraga eller att derföre så mycket uti penningar betales som det af andra kan läijjas före; treskas någon härwid böte första gången 10 daler och sedan för hwar gång dubbelt, och det han skyldig är at gifwa, uthtages af hans egendom.

Cap. VI. Om eldens bewarande uti städer.

§ 1. Alla eldstäder böra med serdeles wahrsamheet inrättas och byggias, så att dherwijd intet fehl begås, hwarigenom elden kan komma wäggar, bielkar eller taak att itända, särdeles att dhe eldstäder, hwar

¹ B: komma.   ² Denna § saknar motsvarighet i D-K.

³ Mot denna § svarar i D-K § 10, så lydande: Hwar och een som något sådant will nyttia in på sin granness huuss, gårdh, eller tomt, dædh honom länder till beswär och olågenheet, den bör upwijsa klare skiähl att han där till medh rätta och lageligen kommen är, och sedan där på taga stadzrättens bewijss, elliest bör dæth intet giälla. Men sedan ett sådant där å grannar emellan gifwit är, bör dæth wijdh egarens omskifftelse intet åtalass.

⁴ D-K: konungens förnåmbste embetsmän i lähnet [F: landet] sampt.

⁵ D-K: bör då af stadzens inwåhnnare dertill sammanskiutas.

utinnan mycken eld och ofta brukas så mycket som möijeligt är, långt ifrån wäggarne anläggias. Skieer det annorlunda, och huusägaren det som felar icke straxt rättar och lagar då han derom warnad blifwer, böte 15 daler och sware jämwäl för den skada som deraf kan hända.

§ 2. Så böra och dhe som med eldstäders upbyggande umgås, serdeles muurmestare¹ när dhe detta pröfwat hafwa försummat, böta 20 daler och derjempte wara skyldige på sin egen omkostnat det feelachtige att bättra och afskaffa; men är det och skiedt med huusägarens willia och weetskap, bör jämwäl han böta 20 daler².

§ 3. Skole och uti alla städer öfwer wisse deras delar och qwarteer, brandmästare och rootmästare förordnas, så många som stadzens lägenheet och inwånarnes myckenheet fordrar, hwilcka isynnerheet böra hafwa ett waksamt och fljigt inseende på alt det som till att förekomma eldswådor nödigt och nyttigt pröfwes. Och må ingen som till denna beställning af borgmästare och råd utwald warder, sig derifrån undandraga, utan laga förfall wid 10 dalers böter, doch böra dhe blifwa ifrån detta embetet aflöste af andre; antingen åhrligen eller elliest effter som lägenheeten medgifwer³.

§ 4. Twå gånger om året och elliest så ofta som borgmästare och råd nödigt pröfwa, skola desse brand- och rootmästare tillijka med någre af stadzens betiente, samt muurmestare och annat byggningsfolck, uti dhe dem⁴ tillordnade delar af staden, huus ifrån huus, och gård ifrån gård, noga besee och ransaka om alla eldstäder, men i synnerheet deras som starkt elda huru dhe äre bygde, förwahrade och reenhåldne, och ehwarest dhe uti något huus eller gård ingen undantagandes, finna något feel antingen wid sielfwa eldstäderna, gamla taak och träbyggningar, eller hwad annat uti huset och gården hälst⁵ wara kan, som någon fahra af eldswåda hoos sig hafwer, det böra dhe föreläggia huusägaren eller den som huusrummet åboer och innehafwer, wiss dag att laga och rätta. Försummar han det innan samma dag att göra, böte 15 daler och hafwe brandmästare

¹ Orden: »serdeles muurmestare» saknas i D-K.

² D-K: dâth feelachtige, så framt han emoth huussegarens wettskaph och willia dâth giordt hafwer, att bättra och afskaffa.

³ Orden: »doch böra . . . medgifwer» saknas i D-K.   ⁴ D-K: sine.

⁵ D-K: gården dâth hälst.

macht¹ det feelachtige då utan längre uppskof att nederslå och kullrifwa. Hwilcket ägaren eller den som i hans ställe är, straxt bör låta till rätta laga wid samma straff. Den som för hyra eller elliest pante-wijs huset besitter, tillåtes det som härpå nödigt² kostas, uppå ägarens räkning att afföra.

§ 5. Men om någon eldzwåda och skada af sådant upkommer och förorsakas sedan denne warning skedd är, skall den brotztlige böta 50 daler och dertill med umgälla all deraf timmadt skada³.

§ 6. Ingen bör hindra eller wägra dem som en sådan brandsyn förrätta, att noga ransaka och besichtiga alla dhe rum som dhe uti huset eller gården nödigt finna. Gör det någon böte 10 daler och all den oförrätt som sådane i desse måhl skier antingen med ord eller gärningar, det ware räknat i tweböter.

§ 7. Ingen som boor uti staden bör tillåta sitt folck att gå uti husen, och serdeles der något är liggjande, som för eld farligt är, med bara liuus eller annan oförwahråd eld, pröfwas deraf eld wara uptänd och någon skada skiedd, ware samma lag som 5 § här frammanföre förmåler⁴. Gör det någons legohion emot sin huusbondes warning och wetskap, som eij orkar med penningar böta, plichte då den med kropp eller arbete, som skadan är till.

§ 8. Dhe som uti sine huus med sådane warur umgå, hwaraf eld snart och lätteligen kan uptändas, böra dem på sådana ställen afsijdes wäll hafwa förwarade der eld intet behöfwes att nyttias. Sammaledes dhe som sådane handteringar ijdka, derwid eld serdeles är fahrlig, böra och som nogaste, uti alla tillfalle, sig till wara taga. Kan det pröfwas att af dess⁵ försummelse och wårdzlöosheet någon eld upkommer och skada förorsakas, plichte då jämwäl dhe derföre som nu sagt är.

§ 9. Ingen wijnskänk⁶, gästgifware eller krögare bör hafwa något liuus eller eld för någon gäst som till drickz sitter⁷, sedan klockan är 9 slagen om afftonen, och förr än utur wård är ringt om morgonen. Gör det någon böte förste gången 10 daler och sedan dubbelt, så offta han dermed beträdes.

¹ D-K: Och brandmästare hafwe macht.

² BD-K: nödwändigt.

³ CD-K: all den deraf tijmade skada.

⁴ D-K: förmähless.

⁵ BD-K: deras.

⁶ I: munskiänk.

⁷ Orden: »som till drickz sitter» saknas i D-K.

§ 10. Alla äre plichtige af dhe uti staden bestälte skorstensfäijare, att låta så ofta som behöfwes ränsa och sota sine skorstenar, men händer det att soot brinner, och den som huset beboor intet kan bewijsa, att han så ofta som behöfwes, låtit¹ sin skorsten ränsa, böte då 6 daler² första gången, och sedan dubbelt. Kan och dermed pröfwas något feel eller försummelse af skorstensfäijaren wara begångit³, böte han lijka mycket eller plichte uti fängelse wid wattn och bröd uti 8 dagar förste gången; kommer han oftare igen, lijde då det i 14 dagar och afskaffes⁴.

§ 11. Uppå dhe tijder om åhret som stoor heeta och tårka är, bör ochså brandwacht uti staden omkring gå, och det till ett så stort taal som behöfwes, igenom en af hwart huushåld ingen undantagandes, in till dess att skiftet⁵ har gådt igenom hela staden. Dertill skola borgmästare⁶ och rotemästare låta båda och tillsäija dugeligt folk med tillbehörig redskap. Kommer den eij på förelagd tijd och ställe tillstädes som här till ansagd warder, böte för hwar gång 5 daler. Är någon som i sitt huushåld intet hafwer något här till tianligit hion, bör han då det för lego förskaffa, wid samma boot.

§ 12. Desse böre, där dhe någon eldzfahra finna den straxt uppenbahra och afwäria söka; såsom och dher dhe någon förbuden eld warseblifwa, tillhålla huusfolcket den att utsläckia, och dagen deretter hoos domaren angifwa. Försummas detta af dem igenom hwariehanda tillfälle af wårdzlöosheet, böte då brand- eller rotemästaren 5 daler och alla dhe med honom wore 1 daler hwar för sig⁷. Sätter sig och någon emot denne wacht och den på något sätt oförrättar der hon beskedeligen framfaar, ligge det alt till tweböter, hwad det är med ord eller gärning.

§ 13. Tornewachtare skola och beställas, som alla stunder serdeles om nätterne uti staden wacht⁸ hålla, samt enär någon eldzfahra sig yppar straxt igenom ett wist teckn det tillkänna gifwa. Försummas det af tornewachtaren, plichte med 8 dagars fängelse wid wattn

¹ D-K: att han inom 2 månaders tijdh låtit.   ² D-K: 5 daler.

³ Orden: »wara begångit» saknas i D-K.

⁴ Orden: »och afskaffes» saknas i IK.   ⁵ D-K: omskiftet.

⁶ BCD-K: brandmästare.   ⁷ Orden: »hwar för sig» saknas i D-K.

⁸ D-K: staden wanka och wacht.

och bröd. Skeer dhet af honom mehr än en gång, ware då ett sådant hans straff uti 14 dagar och sätties ifrån tiensten¹.

Cap. VII. Om brandredskap och hwad dertill hörer.

§ 1. Hwar och en huusägare bör hafwa uthi sitt huus all nödig och färdig brandredskap, såsom stega, haka, eldyxa, läderembar, hand-sprutor och wattntunnor med qwastar dertill samt hwad mehra som² wijd sådane olyckelige händelser kan pröfwat nyttigt att i förråd hafwa och effter hwars och ens orts och tids lägenheeten [o: *lägenheet*]³ af magistraten kan⁴ förordnat blifwa.

§ 2. Den som flere huus eller gårdar äger, än han sielf beboor, böör dhe andre jämwäl med sådan nödig brandredskap förese, eller och så laga att den som huset hyrer det wid handen skaffar. Will huusägaren sig eij tillbörligen derom wårda, då pålägges hyresmannen sådant fullborda, hwars bekostnad han af den betingade hyran skall hafwa macht att kårta.

§ 3. Öfwer detta skola brandmästare och deras tillförordnade wid brandsyn och elliest, så ofta tillfället fordrar, noga ransaka; och dher dhe befinna någon hafwa antingen altzingen eller effter ordningen och sin lägenheet alt för ringa brandredskap, böra dhe honom⁵ alfwarligen förmahna och wiss dag föreläggia, det som wid hans brandredskap felar sig att förskaffa; men försummar han det ändå, skola dhe honom straxt hoos borgmästare och råd angifwa, och bötes då för en sådan försummelse första gången 12 daler och sedan dubbelt.

§ 4. Förutan denne reedskap, som alle stadzens inwånare uti sine huus och gårdar hafwa böra, skall och hwart och ett brandmesterskap eller den deel af staden, som under en brandmästare hörer, hafwa sin serskilte brandredskap uti gode wattusprutor, store brandsegel och alt det öfrige, som dertill hörer uti förråd, hwilken på en wiss och beqwäm orth, uti det samma brandmästerskapet bör wara, under dess brandmästares förwahr. Till inköp af detta skola först

¹ D-K: ifrån den tiensten. — Härpå följer i D-K en § 14, så lydande: Kommer och någon eldh lödss igenom försummelse, uthi sådane huuss, thår någre på stadzens wagnar äre förordnade att hålla wacht och wårdh; thår föore skohle the plichta medh dubbla böther, och dess för uthan betahla skadan.

² D-K: meera annat, som.   ³ BC: lägenheet.

⁴ D-K: hwars och eens ortz lägenheet kan.

⁵ D-K: wederböranden.

användas dhe böter, som uti det brandmästerskapet effter brandordningen falla kunna, och dher dhe eij förslå¹, skola dhe² alle som uti brandmästerskapet boo och huus äga, dertill förskiuta, treskas någon det att uthgifwa, som honom i detta måhl skäligen pålagdt warder, böte då 10 daler och det han utläggia borde uttages af hans egenom igenom borgmästare och råd³. Försummar och brandmästare här wid sitt embete eller något af denne reedskap igenom wårdzlösheet förfaras låter, böte 6 daler och skaffe det med sin egen bekostnad till rätta som förfarit är.

§ 5. Så skola och städerne hwar och en effter sin lägenheet utöfwer alt detta hafwa ett enskijlt och allment förråd af god wahrachtig och tienlig brandreedskap, och till dess förwarande wisse huus upbygde så många och på dhe orter i staden som dess stoorleek och beqwämligheet hälst fordra pröfwes. Hwaröfwer konungens embetesman med⁴ borgmästare och råd igenom wisse betiente skola hafwa ett noga inseende, att alt det som dertill behöfwes förskaffas färdigt och wid macht hålles.

§ 6. På dhe orter i staden som tarfvet fordrar och beqwämligheeten medgifwer, skola jämwäl allmenne brunnar med stadzens omkostnat inrättas och altid färdige hållas⁵.

Cap. VIII. Om wädeldz släckande.

§ 1. Hoo som först blifwer warse att någon wädeld är itänd, han skall det dhe närmaste medh anskrij elier elliest straxt tillkänna gifwa. Och skall ingen understå sig i tystheet att sökia dämpa den eld som någon serdeles fahra synes med sig hafwa, och dermed gifwa honom tillfalle mehr och mehr att tilltaga. Bryter någon häremot, warde då det honom räknat för en försummelse, och plichte som skadan kan wara stoor till, som deraf förorsakas.

§ 2. Dhe som uti granskapet boo, där een sådan olycka af

¹ D-K: eij kunna förslå.   ² D-K: då.

³ D-K: borgmästare och råd^z tillhielp.

⁴ Orden: »konungens embetesman med» saknas i D-K.

⁵ Härpå följer i D-K en § 7, så lydande: Så böre och på wisse orter i staden, särdeles de som ifrån brunnar och annat wattn längdt belagne äre, och där lägenheeten elliest så medhgifwer, stoorre beslagne och wähl beckade kärill eller kistor wara beställte, hwilcka de tijder som dæth för kiöldh skull skee kan, fulla medh wattn af granskapet som sigh där af kan betiena, underhålllass skole.

wådeld uppkommer, skola wara skyldige när fahran icke är alt för stoor och dem förnär, först sökia att släckia elden så mycket som möjligit är, innan dhe sig företaga sine saker att undanflyttia, och eldsläckningen dermed försumma¹.

§ 3. Alla brandmästare och rootmästare, samt någre af hwar gård i staden effter som dess lägenheet är, böre wara tillstädes med tienlig redskap, när sådan olycklig händelsse sig tilldrager och arbete på eldens dämpande, samt deras räddande som i störste fahran äre. Försummas detta utan laga förfall, böte då brandmästaren 10 daler, rootemästaren 5 daler, men alle dhe andre som sig eij infunnit 3 daler.

§ 4. Sammaledes dhe som effter hwars och ens stadzordning äre bestälte till wissa sysslor uti sådane händelser, det ware sig antingen med wattnsprutors, brandsegels och annan sådan redskapz tillskaffande eller annat nödigt arbete, böra utan alt drögzmähl komma tillstädes, och hwar och en sitt tillordnade arbete flitigt förrätta. Finnes någon här wid hafwa warit försummelig böte 20 daler.

§ 5. Der som prøfwes nödigt att några huus, till att förekomma² eldens uthwidgande måste kullkastas³, bör ingen sig deremot sättia eller det hindra. Gör det någon böte 20 daler och umgälle den skada, som deraf kan prøfwas⁴ förorsakas.

§ 6. Alt onyttigt folck som intet arbete giöra kunna, böra af brandmästare och andre som härwid hafwa att befalla, drifwas utur wägen, ställer sig någon mothwillig, och i en eller annan måtto oförrättar någon af dem som här wid hafwa att befalla och beställa, eller⁵ öfwerfaller och af argheet hindrar någon uti sitt rätta arbete, den skall för rätta ställas, och såsom för fredzbrott afstraffas, samt för sielfwa gärningen dessutan med dubbla böter plichta.

§ 7. Råkar någon i olycka som arbetar wid eldens släckande, honom bör derföre af allmenne medel wedergällning gifwas.

§ 8. I lijka måtto den som af wådelden utan något sitt förwällande någon skada lijder, bör och igenom en wiss af stadzens inwånare samblad brandstod undfå effter domarens ompröfwande någon hielp och undsättning. Men där någons huus eller gård, till att före-

¹ D-K: så att eldhläckningen där medh försummass.

² D-K: hindra.   ³ D-K: omkullkastas.   ⁴ D-K: deraf prøfwass.

⁵ D-K: härwid befalla och beställa hafwa, eller.

komma större olycka nederrifwes, och wådelden derigenom kommer att stanna, honom bör derföre full betahlning tillordnas ¹.

§ 9. Stäl någon wid wådelden, straffes derföre som uti Tiufwabalken förmäles.

§ 10. När elden är släckt, skall straxt af rätten ransakas huru den war uthkommen, och der någon dertill finnes bråtzlig och wål-lande på något sådant sätt som nu är omtalt ², den då dömes och straffes som sakens beskaffenheet fordrar, och här ofwantill förmäles; men pröfwes det wara skiedt med willia, förhålles då härmed som Högmålabalcken uthwijsar ³.

§ 11. Af alla böter som för desse måhl böra uthgifwas, betales helfften till staden och helfften till det brandmesterskap, hwaruti den brotzlige är boendes.

---

¹ D-K: § 8. I lijka mätto de som antingen af sielfwa elden uthan något sitt förwållande, eller af dess huuss nederrifwande någon skada lijder, bör och igenom een wiss af stadzens inwånare sambladh brandstodh [F: brandskatt], där före undfå någon hielph och undsättning.

² Orden: »på något . . . omtalt» saknas i D-K.

³ Orden: »och här ofwantill . . . uthwijsar» saknas i D-K.

MISSGERNINGSBALKEN

I. Förslag till Högmåla- och Edsöresbalk 1696.

Missgärningzbalkens första dehl om högmåhl och edzöresbrott.

Cap. 1. Om affall ifrån Gudh och förbundh medh sathan.

§ 1. Skulle någon finnas så aldeles förgiäten af sitt heeliga doop och christendombz förbundh, att han försakar och afsäger Gudh, och han sådant anthen sielf af sundt förnufft tillståår, eller warder thertill lagl[igen] öfwertygat, dhen samma ware sigh man eller qwinna, skall halzhuggas och i bähle brännas.

§ 2. Samma straff ware och den undergifwen, som förbinder sigh muntel[igen] eller skrifftel[igen] satan till umgängeienst eller lydno¹.

§ 3. Anroopar någon dhe [onde] andar², eller lägger mööthe medh dhem om råd och hielp, straffas medh rijslijtande eller fängelse och uppenbahra kyrkioplicht.

Cap. 2. Om truldomb löfjerie, signerie och andra slijke wijdskeepeligheeter³.

§ 1. Den som genom hwarjehanda diefwulskonster förtrullar folck, fänadt, eller annatt, så att någon fåhr der af skada och olycka, till lijf lekamen eller sitt goda, och sådant honom medh klara siähl eller witnen lagl[igen] öfwerbewijsas kan; den skall halsshuggas och i bähle brännas, den som och låter giöra annan skada genom slijke fördömmel[iga] konster miste lijfwett.

¹ G: Stadg. ang. ed. och sab:br. 1687 § 9.

² BCDEF: dhe onde andar. — GH: de oreene andar.

³ G: C. 6 Högmbl. LL.; trulldom är lifssak: Wästeråhs stadg. 1527.

§ 2. Hwilken som fahr medh spådomb singnerie löfjerie, brukar fördolda bookstäfwer och rijtningar, läser i syhne, saltt och säll, offerar weedh trää siöö eller kiälla, eller medh slijka andra wijdskeeligheeter omgås; straffas förste gången medh penningabööter till 40 daler sm:t eller 14 dagars fängelse widh watn och brödh och stånde kyrkioplicht; kommer een sådan andra gången igen straffas dubbelt, men framherdar han mootwilligen här uthinnan ännu ytterligare straffas medh rijsslijtande, och förwijses konungens landh och rijke¹.

§ 3. Den som witterligen sådane löfjare, underhåller hyser eller döllier bööte till nästa hospitahl 20 daler sm:t eller plichte medh 8 dagars fängelse wijdh watn och bröödh.

§ 4. Söker någon rådth af spåmän, signare löfjare eller kloke — som de kallas — män eller qwinnor, begärer booth emoot siukdomb, eller uppenbarelse och underwijsning i ett eller annat, låter göra effter dett som bortmist är, göra någon käran åth sigh, eller annat sådant plichte medh 30 daler sm:t eller 10 dagars fängelse, weedh watn och bröödh och stånde kyrkioplicht.

Cap. 3. Om den som sielf affaller eller andre förförer ifrån vår rätta lära eller införer skadel[iga] böcker.

§ 1. Hwilken som faller ifrån vår rätta allment weedertagne lära till någon willfarande, och dhen samma åffentel[igen] bekänner, miste lijfwett. Är han utrijkes, niute hwarken arf eller annan rättighet inom Sweriges gräntzsor².

§ 2. Kommer någon in i rikett som söker göra irringar uthi vår rätta troo, eller uthsprijder, någre kiätterske böcker, der med att bedraga eller förföra någon till falsk lära; han skall straffas till lijfwett, gör någon dett medh förargeligitt tahl eller lähra; straffas effter sin brott medh fängelse eller landzflycht. Införer och någon några kätterske och lastfulla skriffter, bööte 100 daler sm:t och hafwa [o: hafwe]³ förwärcatt böckerna.

§ 3. Hwilken som weetandes nogra kätterske lärare införer, hyser, underhåller, eller tillstädier i något rum öfwa sin kiätterska lähra;

¹ Orden: »och förwijses konungens land och rijke» saknas i H. — G: Stadg. ang:de ed. 1687.

² G: Örebro stadg. 1617 § 10.

³ BCD o. s. v.: hafwe.

bööte 500 daler. Hwilken och bewister och sig infinder widh främmande gudztiensts öfning; bööte 100 daler.

§ 4. Finnes någon hafwa hoos kätterske lähra [c: *lärare*]¹ sigh uppehållitt, och sina studier idkatt honom skall icke någott kall eller embete hwarken i scholor eller kyrkior anförtrodt blifwa.

Cap. 4. Om Gudz nampnz lastande, sampt des heeliga ordz och sacramenters försmädelse.

§ 1. Hwilken så öfvergifwen och ochristeligh ähr, att han uthaf argheet och upsåth häder och försmäder Gudh, hans heeliga ordh och sacramenter; han skall mista lijf och tungo, eller ettdera, effter som orden kunna wara grofwa och förargelsen stoor till.

§ 2. Pröfwas orden wara kombne af oförståndh eller hastigheet, och han som dem fält, sigh ångrar, och om nåde beder, plichte medh gaatellopp eller fängelse widh watn och bröödh, och stånde uppenbahra skriffit, men förbryter han sigh på sådant sätt oftare, straffas till tunga eller lijf, som här åfwan förr sagdt är.

§ 3. Skrifwer någon försmädel[igen] emot Gudz heeliga nampn, och sådant honom öfwerbewijsas, anten medh sielfwa skriffiten, eller laga wittnen; miste handh och hufwudh.

Cap. 5. Om eder och swordomb sampt annor Gudz nampns missbruuk.

§ 1. Swär och bannas någon, och effter giord wahrningh der medh icke afståår, straffes förste gång medh 5 daler eller meehr, effter persohnens wilkorl och förmögenheet, eller sittie en söndagh i stocken widh kyrkiodören, annan gång bööte dubbelt eller sittie i stocken 2 söndagar, och tridie gång bööte tredubbelt sampt stånde offentel[ig] kyrkioplicht. Skulle han änthå medh swordomb och banskaap wijdare framhärda; förwijses landet antin på wijsse åhr eller alt framgeent, effter som saaken kan wara till².

§ 2. Öfwar någon upsåtel[igen] swordom i offenteligitt lagh och sambquemb eller på gaator och gränner eller på krogar och kiällare böte 25 daler och stånde uthom böterne kyrkioplicht³, om han andre gång igen kommer.

¹ BCD o. s. v.: lärare.   ² D: wara swär till.

³ BG: böterne oppenbara kyrkioplicht.

§ 3. Hwilken som bannas och swär i Gudz huuss eller der gudztienst förrättas, eller inför sittande rätt böte 50 daler eller sittie i stocken 3 söndagar och stånde kyrkioplicht eller löse sigh derifrån medh 50 daler smt.

§ 4. Begår någon meeneedh för rätta, eller lagl[igen] öfwer tygas upsåtel[igen] emoot sitt samweete sworitt hafwa, bööte 100 daler och stånde kyrkioplicht sampt ware aldrig meehra wittnesföör. orkar han eij böterne plichte medh fängelse eller gaateloopp och skole alle des [o: *dessa*]¹ böter i ofwantalde måhl tillfalla kyrkian och hospitalet, eller sochnens fattiga och angifwaren.

§ 5. Hwilken som föregifwer sigh wara krymplingh dumbe laam, fallandesichtigh, eller hafwer [o: *hafwa*]² någon annan bräcklighett och lyte dermedh att bedraga penningar eller annor hielp åth sigh, han skall plichta medh fängelse eller rijsslijtande och ståå kyrkioplicht.

Cap. 6. Om sabbatzbrott och Gudz ordz föracht sampt oliudh och förargelse i kyrkian och under gudztiensten.

§ 1. Träter och kijfwar någon uthi Gudz huus eller kommer någon drucken dijt, och gör oliudh och förargelse; böte 50 daler och stånde kyrkioplicht.

§ 2. Gör någon oliudh om söndagar, och högtijder under gudztiensten, på gatorne medh roopande, skiutande eller slagzmåhl, eller öfwar annan otillbörligheet såsom dubbel och dryckenskaap böte 25 daler och plichte des uthan för slagzmåhlet dubbelt emot det, som lagh förmåhr.

§ 3. Inga wärldslige sysslor, som icke oomgengelige ähro, och icke upskof tåhla måge om sabbatsdagen förr ähn gudztiensten förrättadt är företagas widh 10 dalers straff.

§ 4. Underståhr sigh någon om söndagen att hålla eller gifwa sig uti offentligitt speel medh comedier bäll kort och³ terningh böte 25 daler.

§ 5. Hwilken som förr än effter gudztiensten sällier ööhl eller wijn eller öpnar någon kram[-] eller annan bodh, något till att sällia böte 10 daler.

¹ BCD o. s. v.: dessa.

² BCD o. s. v.: hafwa.

³ BCD o. s. v.: eller.

§ 6. Finnes någon så gudelöös att han sällan, eller aldrig, till kyrkian kommer, då Gudz ordh predikatt warder, eller ett sådant kyrkioföracht, söker att förfächta, låtandes sigh af wårningh böter eller fångelse intet rätta, honom skall ingen dienst eller embete förtroos, uthan äntel[igen] enär¹ alt hoopp om hans bättring uthe åhr, drijswas i landzflychtigheet till en tijdh eller alt framgeent, effter som saaken och omstendigheeterne, det medgifwa kunna.

§ 7. Hwilken som på sön- eller högtijdzdagar, sigh företager någon reesa förr än gudztiensten förrättatt åhr böte 10 daler och den som häst eller båt dher till lejer böte 5 daler. Åhr och någon på reesan stadder till landz, söke äntel[igen] att komma till nästa kyrkia, åfwen och, om så skee kan, den som åhr till siöös eller böte 3 marker.

§ 8. Den som sätter i Gudz huus och kyrkia någon otien[ig] och oanständig måhningh, böte till kyrkian 20 daler.

Cap. 7. Om förrädelige stemplingar emot konungen, drottningen eller dhess kongl. barn² och rijke³.

§ 1. Hwilken så mycket af sijda sätter, den underdånige wördnat, som höga öfwerheeten tillböhr, att han förrädeligen handlar emoot rickzens rätta herre och konung, drottningen eller des konungzlige barn, konungen eller dem dermedh att fånga; eller någon annan wåldzgärningh, att tillfoga, eller förer någon afwugh skiöldh emot konungen och des rijke eller söker genom stemplingar⁴ medh rickzens fiender, eller på hwarjehanda annat förrädeligett sätt konungen des rijke, fästningar, skepp och annat slikt att skada och förderfwa, den samme och alla de med honom woro, fastän de ingen skada göra kunnat, hafwa [o: hafwe]⁵ förbrutt ähra och lijf, och gånge des godz så rörligt som örörligt under cronan till ewerderlig egendomb⁶.

§ 2. Samma lagh ware om den som ett sådant förräderij medh brief, råd, hiepl, eller hwariehanda annat biståndh, weetandes och williandes, underhielper, och befordrar⁷.

¹ D: utan enär.   ² F: eller kongl. barn.

³ Orden: »och rijke» saknas i GH. — G: C. 9 Högmbl. LL., C. 7 d. t. Stl., K. Gust. Krigsart. 1545 § 3, K. G[ustafs] Gårdzrätt 1544 § 6.

⁴ D: söker stämplingar.   ⁵ BCD o. s. v.: hafwe.

⁶ G: Beslut åhr 1599.   ⁷ G: Beslut 1599.

§ 3. Hwem som och weet, seer, eller hörer, sådane förrädelige stemplingar åfärde, och tahl wara, och sådant effter macht och förmågo eij afwärjer, eller i tijdh uppenbarar, ware samma lagh underkastadt.

§ 4. Kunde en sådan förrädare genom flyckt sitt wederbörlige straff un[d]komma, så skall hans godz och egendomb häffta, som tillförene sagdt ähr, och sedan han för ähre- och troolöss, samt ricksens förrädare ähr blifwen förklaratt, straffet offentel[igen] skee på hans bildh och effterliknelse.

Cap. 8. Om lastelgett tahl emot konungen, des regering och råd[h].

§ 1. Hwilken som talar eller skrifwer om konungen, drottningen eller des konungzliga barn¹, någott som angår deras konungzliga heeder och ähra, hafwa [c: hafwe]² förwärkat lijfwett, jämwäll och dem som försmädeligen tala å konungens regemente och rijkes styrelse³.

§ 2. Samma lagh ware om den, som lastel[igen] talar om konungens råd[h] een eller fleere, dett som deras ähra och embetzheeder angår, och dett eij fulltyga kan.

§ 3. Finnes orden annorledes och sådana som [intet] röra⁴ des embetes heeder och ähra, böte 40 daler⁵ eller sittie 14 dagar i konungens fängelse weedh wattn och bröodh.

Cap. 9. Om förgrijpelse emot konungens högh- och rättigheeter.

§ 1. Hwilken som uthan konungens tillåtelse, slår någott mynt, gör någon lagh eller förordningh, och den utgå låter konungens undersåtare till effterlefnat, lägger landett någon skatt och tunga, fattar⁶ och uthfärdar sådane breef, som löpa emot konungens rättigheet, befäster någon ordt, eller upbiuder krigzfolcket, uthan konun-

¹ D: eller des barn.

² BCD o. s. v.: hafwe.

³ G: C. 9 Konbl. LL., c. 8 d. t. Stl., Exod. 22 v. 28, Act. 23: 5, K. Joh. Stadg. 1579, c. 8 Högmbl. LL., c. 6 d. t. Stl., Rikz:besl. 1634 § 4, Ständ. Cass. act och Kgl. Majjtts appr. 1689, Ständ. Förkl. ang:de sahl. Kl. M:ttz Test. 1682, Besl. 1683 § 3.

⁴ BCD o. s. v.: som intet röra.

⁵ G: Ärrörige böter: Kl. M:ttz Br. til Sw. Hoffr. d. 23 Nov. 1687.

⁶ BCD o. s. v.: tunga uppå, fattar.

gens budh, eller för ricksens währn, eller fördrister sigh någon att behålla sitt underhafwande krigzfolck, sedan konungen, det afdankatt hafwer, eller oloff[igen] wärfwa land- eller botzfolck och det af rikett förer, eller elliest på hwariehanda annat sätt tillägnar sigh, och brukar¹ de förmoner och rättigheeter, som dett konungsl[iga] höga wäldett tillkommer, hafwe förwätkat ähra och lijf.

Cap. 10. Om wäldzgiärning eller orätt emot dhen som konungen hafwer tagitt i sin frijdh.

§ 1. Hwilken som weet att konungen hafwer tagitt någon i sin frijdh, anten genom breef eller påbudh, och lijkawist sådant oachtadt å den samma wäldh gör, uthi dett måhl, han frijden fått, hafwa [o: hafwe]² förgiordt lijf och lössören, tage rätter arfwinge jordh hans, och af lössören målhzagaren en tredung och konungen 2 lutter³.

§ 2. Ingen må uthan dett måhl som i konungens lejdebreef uthtryckt är, niuta någon [o: något]⁴ beskydd af konungens lejde, skulle någon som konungens lejde hafwer, tillförrene någott giordt, eller sedermera någott giöra emot lagh, den samme skall plickta effter lagh.

§ 3. Hwilken som weetandes öfwerfaller någon fremmande sänningebudh, straffas till lijf och lössören eller fänggelse widh watn och bröödh, eller annorledes effter som giärningen och des stånd wara kan, som öfwerfallen bleef⁵.

Cap. 11. Om myterij, allmogens uphissande och uproor emot sin öfwerhett eller des befallningzmän.

§ 1. Hwilken som af argsinnigheet uphissar och styrker gemeene man till olydna emot sin rätta öfwerhet, eller och emot den, som på öfverheetennes wängnar hafwer att biuda och befalla, och således kommer buller och uproor åstadh, hafwe förbrutit sitt lijf, och alle de som uthi samma upsåth medh waritt, stånde samma rätt, ändock de ingen skada giorde.

§ 2. Skulle någon konungens befallningshafwande, des betiente eller någon annan, som kommer sådant uproor att stilla blifwa dräpen,

¹ GH: sig at bruka.   ² BCD o. s. v.: hafwe.

³ G: C. 31 Konbl. LL., c. 9 d. t. Stl., c. 22 Edzbl. LL., c. 5 Dr. med willia LL.

⁴ BCD o. s. v.: något.

⁵ G: Kongl. M:ts Br. til Swea Hoffr. d. 9 Febr. 1689.

då skall dråparen och alle de som boro hugg eller slag på honom som dräpen bleef, dömmas till steegel och hiuhl, och hafwa förwärkat sitt lösa godz, men blifwer någon dräpen af dem som i den uprooriske sammaden och föllie medh woro ligge ogill.

§ 3. Den som sådane uprooriske witterligh hyser, hägnar, wärier, eller på hwariehanda annat sätt¹ tillhanda går, skall wahra lijka straff underkastadt, som dhe uprooriske sielfwe.

§ 4. Wore någon uthi en sådan uprorisk sammad, kommen af enfalldigheet eller twång och sedermehr intet söker, effter all möjeligheet, att söndra sigh der ifrån, den samme skall straffas medh gate-lopp fängelse eller landzflychtigheet, effter som han meehr eller mindre brotzligh finnes.

§ 5. Hwilken som upstudzar den enfaldige allmogen till oskiähligt klagemåhl, eller wrångwisligen och illa uthyder, konungens stadgar och förordningar eller slickt annat åstadhkommer, hwaraf någon treska och owillia emoot öfwerheeten förordsakas kan, straffas medh fängelse eller landzflychtigheet, eller döden, effter som omständigheeterne kunna wara till.

Cap. 12. Om uphoof och uthsprijdande, af falska tijender som röra rickzens säkerheet.

§ 1. Hwilken som updicktar eller löper kringh landett, medh lögner och falska tijender, som röra, rickzens säkerheet, hwarigenom någott missförståndh, buller och owäsende åstadhkommas kan, den samme skall effter som löngnen och derpå fölliande skada kan wara groof och stoor till, plichta medh fängelse gaateloopp eller landzflycht².

§ 2. Samma straff ware äfwen den som skrijfwer breef och smädeskriffter, eller införer och ibland allmogen komma låter, något sådant, som uproor förordsaka må, hwilkett straff och skiärpes effter som argheeten pröfwas wara stoor till, med handens afhuggande och naglande wedh kåken.

¹ E: hwariehanda sätt.

² G: Örebro Stadg. 1617 § 7.

Cap. 13. Om den som upbähr af almogen större tull och uthlagor än tillhör eller försnillar och minskar cronones¹ godz och ingiälder.

§ 1. Understår sigh någon att upbära högre tull, skatt och uthlagor, af in- eller utlänskom, än medh Kongl. påbudh och ordningar enteligitt [o: *enligit*]² är betahle måhlzäganden all deraf tagen skaada och straffas dubbelt emoot annan stöldh.

§ 2. Hwilken som förslöser cronones ingiälder och räntor, dett ware sigh i penningar eller wahror, upfyller [o: *uppfyлле*]³ skaadan och stånde tiufzrätt.

§ 3. Samma lagh ware om den som swijkel[igen] drager under sigh cronones skattskyldige jordh, anten det skeer genom skiffte, köp eller elliest.

Cap. 14. Om uthfodringar och enwigeskamp, samt un[d]-säjelse at willia skada någon.

§ 1. Hwilken af riddare och adelzståndett eller des weederlijka manar uth annan till duel och eenwigeskamp, anten han kan förmeena sigh hafwa ordsak dertill eller intett, och ehwem som uthmant blifwer, och kommer uth till att slåss och fächta medh sin weederpart, hafwe så den ene som den andre förwärkat sin dienst, och wara [o: *ware*]⁴ förfallen till 2000 daler sm:t bööter och 2 åhrs fängelse, dock må en sådan lösa sig ifrån dett seenare åhrets fängelse, medh 2000 daler, om han förmåhr, årkar han ej bööta sittie 3 åhr i fängelse⁵, den som och ingen dienst hafwer, och sigh i detta måhl förseer, sittie 3 åhr i fängelse och böte 3000 daler sm:t.

§ 2. Medh secunderne som sigh på wijgewallen finna låtha, slagzmåhlett till att befodra⁶, ware och samma lagh.

§ 3. Skulle någon sådan un[d]komma, så häffte hans qwarlembnade egendomb, för hans gjärning, blifwer och någon på platzen dräpen eller får der af dödsåår och baana, des lijk skall begrafwas uthan wahnlike ceremonier.

§ 4. Öfwerfaller och någon annan medh skimfel[ige] ordh, hoot, skuffande, eller slagh, ware samma straff undergifwen, som uthi § 1

¹ F: konungens.   ² BCD o. s. v.: eenligit.

³ BCD o. s. v.: upfyller.   ⁴ BCD o. s. v.: ware.

⁵ Orden: »årkar han ... fängelse» saknas i C.   ⁶ EF: förfodra.

sagdt ähr; men dhen som blifwer öfwerfallen, så att han ej annorledes kan, än sigh medh ordh eller giärningh förswara, ansees effter allmenna laagen, äfwen så och de, som uthan all förrigh owänkskaap, råka uthi slagzmåhl af brådan skildnatt och uthi oförmodeligitt mööte.

§ 5. Hootar eller un[d]säijer någon annan, till lijf eller godz, och der uppå någon skada skeer, genom mordh, drååp, eld, eller annor åthgiöring, och är ej uppenbart, af hwem en sådan skaada kan härkommen wara, då må den undsagde saaklöss en sådan stämma till rätta att wärjas eller fällas, ty den är illa troendes, som androm ondt jättar¹.

Cap. 15. Om dhen som uthan saak angifver någon till ähra lijf och lekamen eller förtahlar någon hoos sin öfwerheet.

§ 1. Skulle dett hända någon saaklöss blifwa på falsk angifwande eller wittnesbördh dömd och, straffatt, till ähra lijf eller lekamen, stånde den som sådant åstadhkommitt, samma rätt som han den andra giordt hafwer.

§ 2. Om någon förtalar annan hoos sin öfwerheet honom dermedh i obeståndh att försättia, densamme böhr offentel[igen] inför rätta taga sina ordh igen, göra afböön och straffas medh fängelse eller bööter till hospitahlet, effter som brättett och personerne kunna wara till².

Cap. 16. Om förfalskande af myndt, wicht, skilliemärken och allmenna skriffter, samt konungens och colleg[i]ers handh och insegel.

§ 1. Slår någon falskt mynt och dermedh någon bedrager, upfyller skaadan och hafwe ähra och lijf förbrutt.

§ 2. Hwilken medh sådane falskemyntare ähr i rådth, eller weetandes det falska myntett uthprånglar, upfyller skaadan och straffes medh gaatelopp eller fängelse, effter som bedrägerijet kan finnas stort till.

¹ G: C. 13 Högmbl. LL.

² G: Conf. Kl. M:tts Br. d. 8 Junii 1682 til von Vicken.

§ 3. Pröfwas någon medh falsk mynt sielf bedragen wara, och sådant weetandes utgifwer, upfyller skaadan och straffes medh fängelse.

§ 4. Klipper någon guldh eller silfwermynt och dett således förringar till wicht och värde, upfyller skadan och straffas medh fängelse eller gaatelopp och förwijses landett.

§ 5. Förfalskar eller missbrukar någon konungens handh brief eller insegel, till förkränkning af konungenz höga rätt, samt rijkes och des undersåtares skaada, ehrsättia [c: *ersättie*]¹ skadan, och hafwe förgjordt lijfwett.

§ 6. Hwilken någon falskheet föröfwar uthi rätters, konungens befallningsmänz, häraders och sochners namn, eller och om någon effterskrijfwer, annors mans handh, och efftertrycker hans insegel plickte medh fängelse eller arbeete; gör han dermedh någon skaada, upfyller den och böte dubbelt som för annan tiufnatt, och warde ährelöss.

§ 7. Eehoo som förfalsker protocoller, tänkeböcker och sådane skriffter, som till allmen effterrättelse wara böra, stånde 3 dagar offentel[igen] för påhlen och förwijses landet.

§ 8. Eehoo som sielfmant eller af annan lockatt och legd, pröfwas råå, röör, laga skilligemärke, wrijda eller flyttia, af sitt rätta ställe, in på annors bohlstaad eller och någott nytt rååmärke upsättia, thermedh sigh eller någon annan att nyttia och gagna, och en annors jordh, wattn eller egendomb till sigh bringa, den samme, så och den någon dertill lejiger och lockar, hafwe som annan edzöressbrytare, förwätkatt sin lösa egendomb, och löse sin handh medh 50 daler s:mt af sin jordh eller plichte medh 6 gaatuloopp, heete och ware tiufwer, och stånde 3 söndagar weedh socknekyrkiodören och så uppenbara kyrkioplicht².

§ 9. Pröfwas någon som till laga åhr kommen åhr, af egen argheet och illwillia eller af annan legd och lockat, hafwa de upsatte råå, röör, och laga skilligemärke rijfwitt bortagitt och wriditt eller och andre råå och wj sare olagl[igen] needsatt, till att der medh förwilla och förswaga ens annans råågång eller dommaren och andra som weederböhr, derigenom att förleeda; den samme skall böta 40 daler

¹ BCD o. s. v.: ersättie.

² AB (i marginalen): åhr för detta infördt i Jordabalken. — CDE: skrift. — G: är för detta infördt i Jordbl. c. 13 § 5.

sm:t eller lööpa 5 gaatulopp stå uppenbahra kyrkioplicht, och aldrih mehra wara wittnesgildh och troowärdigh¹.

§ 10. Der någon som öfwer sine laga åhr kommen åhr, af okynd och sielfzwäld råå, röör och laga skillgemärke, uptager och förändrar; böte 20 daler sm:t eller plichte medh kroppen, och stånde der till i socknekyrkian uppenbahra kyrkioplicht².

§ 11. Betrådes någon weetwilling och den som till laga åhr eij kommen åhr, såsom wallbarn eller andra af oweet och skiählfwäld [o: *sielfzwäld*] hafwa, de upsatte rör och rååsteenar, eller andre skillgemärke uptagitt, bortkastatt eller förändrat, den samme skall weedh tingzstugudören slijta rijs och effter som des ålder och wahnweet pröfwas till, dermedh näpsas³.

§ 12. Hwilken som falskar wicht eller mått hwadh thett hälst wara må, och dermedh någon bedrager och skaadar, upfyller skaadan och böte 40 daler.

§ 13. Falskar ock någon sitt godz, sällier koppar under guldh, theen under sölfwer, blandar och mänger det som oblandat och omängt wara bör, eller annor slik flärdh föröfwar uthi handel och wandel, åthertage eller gjælde hwadh han förfalskatt, och böte 40 daler och ware tiufwer⁴.

Cap. 17. Om mordbrandh.

§ 1. Hwilken som förrädel[igen] sätter eldh på konungens slått och fäste, skepp, kruut, proviant, eller tyghuus eller någott annat sådant, ware straffat som om förrädare stadgatt åhr, till åhra lijf och godz och brännas i bähle.

§ 2. Sätter någon upsäteligen eld i annors mans huuss, skough, höö eller råghstack, eller annat slict, den skall halshuggas och i bähle brännas, samt skadan åthergäldas af hans lösa eller fasta, blifwer någott öfwer gånge till treeskiffes emällan måhlsäganden konungen häradett eller staden, skeer sådant medh wåda, straffas som i Byggningebalken säijes.

§ 3. Bähr någon mordbrandh på annan och branden kommer, anten att blifwa slächt eller på hwariehanda annat sätt hindratt, och

¹ G: D. tit. et cap. § 4.   ² D: kyrkioskriift. — G: Ibidem § 3.

³ G: Ibidem § 2.

⁴ G: Kiöpmb. LL. c. 2 § 1, d. 1. et cap. Stl., c. 3 Kiöpmb. LL. ad fin.

han ingen skada göra kan, den samme bör för sitt onda upsåt hudstrykas för kåken och förwijses staden eller häradet¹.

Cap. 18. Om mordh och nidingzwärk på eens kropp eller ledamöter.

§ 1. Mördar man eller qwinna annan eller dräper och på hwariehanda sätt å lön lägges, den man skall steglas och qwinnan halsuggas och i bähle brännas².

§ 2. Leeder man annan medh wäldh afsijdes, bryter uth ögon eller tänder på honom, skiär af öra tunga näsa eller annan lem och leedamoth hafwe förwärcatt lijf och löösören³.

Cap. 19. Om sielfspillingar.

§ 1. Den menniska som af harm, onsko, otåhligheett, förtwiflan, eller hwariehanda williawärck förgiör sikh sielf, han skall af bödelen, till skougz föras och der nedergräfwat, medh mindre witterliget och bewijsligitt wara kan, det han så ifrån sitt förstånd och sinne waritt, att han ingen wååda wäga wiste, weedh hwilken händelsē, han fuller må begrafwas i kyrkiogårdh, dock uthan all öfligh lijk[-] och jorda-färdh⁴.

§ 2. Skulle någon komma i hast och häpenheet att skiära needer någon som sikh hängt hafwer tänckiandes dermedh hans lijf att frija, sådant skall honom till ingen wahnheeder räccknat blifwa.

§ 3. Finnes någon dödth och weet ingen huru han kan omkommen wahra den samme må heederligen begrafwas, men har han ett gudlöst lefwerne fördt då lägges han afsijdes i kyrkiogårdh.

Cap. 20. Om föräldrar dräpa sitt barn eller barn föräldrar, och slijkt nidingzwärk.

§ 1. Om någon så argh och wahnartigh fader eller moder finnas skulle, som medh willia dräper sitt egitt barn, eller något barn som dräper sin fader eller moder eller förfäder, man hustru, eller hustru man, man sin fästeqwinna, eller hon honom; mågh swährföräldrar; eller swährföräldrar mågh; broder eller syster hwarannan, tå skall man steglas och qwinnone brännas.

¹ G: Högmbl. LL. c. 11.

² G: Högmbl. LL. c. 1.

³ G: Edzörsbl. LL. c. 39.

⁴ G: Högmbl. LL. c. 6.

§ 2. Slår eller bannar något barn sine föräldrar miste lifwett.

§ 3. Den som dräper öfwerмага, sofwande, simmande eller den som wahnför och oförmögen är, sigh sielf att wäria, straffas som i § 1 stadgatt är¹.

§ 4. Om mannen hamlar sin hustru, agar sitt barn eller tienstehion medh udd eller egg, eller offhårda hugg och² slagh gifwer, så att deraf någon skada föllier till lijf lemm eller helsa, warde straffatt som en främmande dett giordt hade.

Cap. 21. Om trooskylder tienare dräper sin rätta huusbonde eller maatmoder³.

§ 1. Dräper någon tienare eller tienarinna medh willia sin rätta huusbonde eller maatmoder, miste hand hufwudh och löösören, och warde ther till man steglatt och qwinnan som dett giör i bähle bränder.

Cap. 22. Om belgemordh⁴.

§ 1. Om någon moder förgiör eller fördrijfwer sitt foster, som quwickt waritt, eller någon een sådan giärning medh rådih och hiepl wetterligen befordrar hafwe förwärcatt lijfwett.

§ 2. Prööfwas fosteret intet lijf haftt; då plichte den det förgifwitt medh rijsslijtande eller fängelse effter saaksens omständigheet och stånde uppenbare skrijft.

§ 3. Hafwer någon tillbuditt att fördrijfwa fosterett böte 40 daler om siönt ingen wärkan derpå fölgdt är.

Cap. 23. Om barnemordh och fosters uthkastande⁵.

§ 1. Den kåna som igenom oloffligh beblandelse finner sigh hafwande, det för ingen uppenbarar för födzlen, söker och eensligheet wedh sielfwa födzlen, och effter födzlen lägger fostret å löön, skall intet hielpa ifrån dödzstraffet hennes föregifwande, att fosterett war dödt födt, eller eij fullgångitt, seerdeeles om fosterett intet framb-

¹ G: Högmbl. LL. c. 15.   ² FG: eller.

³ G: Högmbl. LL. c. 10 pr., Kl. M:ts Br. til Hoffr. d. 19 Dec. 1699.

⁴ G: De procuracione infantis sui abortus videatur Wsml. Kristnbl. fl. 25, Dahl. Kirkbl. n. 24, item Manhbl. n. 25; hafwa strukit barn sit fra sår: Wästgl. Rätbl. 10 fl. 5 §.

⁵ G: Kl. M:ts Påbud angående barmmord d. 15 Nov. 1684.

skaffat blifwer, så att man af des kroopp och lemmar profwa kan, om det wore fulgångitt eller icke; uthan skall een sådan kåna hals-huggas och i bånle brännas. Men skulle fosteret frambkommo och profwas intet fulgångitt, eller någott tecken till åkommo och wåld, sampt hanterande hafwa, då straffas moderen med rijsslijtande fängelse eller arbete.

§ 2. Skulle någon förebära missfödzell öfwer sigh kommen wara, af oförmodeligt fall eller annor händelse och det bewijsa gitter, plichte för lönskeläger effter lagh.

§ 3. Uthkastar eller wråker någon sitt foster på marck eller gator, så att dett af hunger winter oskäligh diuhr eller af hwariehanda annor händelse tager döden, hafwe forwårkatt lijfwett¹.

§ 4. Kommer fosterett der igenom att lijda till sin helsa straffas den som det uthkastadt, med, rijsslijtande eller arbete, men får fosterett ingen skada, plichte den det uthlagdt medh fängelse.

§ 5. Den som af barnemordh kunskap hafwer och fördöljer, straffes medh hudstrykande eller fängelse.

Cap. 24. Om förgiärning som bährs å annan.

• § 1. Bähr man eller qwinna någon förgärning, tillreeder förgifft och gifwer enom in, uthi maat eller dryck, eller på hwadh sätt som det hälst skee kan, så att någon tager skaada till sin helsa, eller alldeles sin död deraf; den samme skall om han är man steglas och qwinna brännas sampt deeras lössören till treeskiffes gåå².

§ 2. Samma lagh ware om den som förgiftar gräsett på ängarna, wattnet i källor, och bäckar, foderett för creaturen eller någott sådant, hwarigenom land och inbyggare skada och förderff tillfogas kan.

§ 3. Öfwertygas någon weetandes hafwa såldt eller tillredt förgifft och förgiärning, eller waritt i samma rådth och gärning deehl-achtigh miste lijfwet, om der af någon skada händer, skeer och ingen skada, ware dock straffat medh fängelse eller arbeete.

¹ G: De expositione infantium.

² G: Högmbl. LL. c. 15 § 1, c. 11 h. t. Stl.

Cap. 25. Om twegifft¹.

§ 1. Går man eller qwinna ifrån sin laggiffta maaka, fäster eller låter sikh wiga medh annan och den samma häfdar, medan den förra lefwer, och icke är lagl[igen] ifrån honom skildh, straffas till lijfwett,

§ 2. Fäster och gifft man eller qwinna, annan och eij häfdar böte 60 daler. Låther han sikh med den samma wijga böte dubbelt. Hafwer och någon förlåfwat lägersmåhl haftt, medh sin fästeman eller qwinna och förlåfwar sikh, samt lägersmåhl hafwer medh annan, bööte 100 daler för lägersmåhl, och för troolåfningsbrottet, som i Giffter[måls]balken säges, och stånde alla slijke uppenbara kyrkioplicht.

Cap. 26. Om tijdelagh².

§ 1. Hwilken menniskia som af sathan och sin onda begiärelse, så långt låter förföra sikh, at han kiöztlich beblandelse hafwer, medh något oskiäliget creatur, och warder antingen tagen å färska gärning eller lagl[igen] dertill öfwerlygat, den skall halshuggas och i bähle brännas samt diuhrett tillijka dödas och nedgrafwas.

§ 2. Neekar någon till giärningen, men tillståhr lijkwist up-såtheet der till, den samma skall om annat honom intet öfwerbe-wijsas kan, arbeta i järn ett heelt eller halft åhrs tijdh och sedan ståå uppenbahra kyrkioplicht.

Cap. 27. Om kyrkio, tingz och rådstugu frijdh.

§ 1. Kyrke[-] tingz[-] och rådstugufrijdh räcknas, ifrån eens huus till kyrka, ting eller rådstuga och derifrån och hemb igen, utan at man tager sig någon annan wägh eller sysla före³.

§ 2. Hwilken som ligger i försåth för någon, eller medh berådt mode öfwerfaller annan på kyrkiowägen, tå han fahr till eller ifrån gudztiensten, eller uthi siuk manz ährende, eller åhoo som hindrar någon på rätta wägh, till landz eller stadzrätter, att han icke stembning på sin weederpart begära, eller sin saak för rätta, angifwa må,

¹ G: Högmbl. LL. c. 5, Stl. tit. eod. c. 3.

² G: Högmbl. LL. c. 14, Kirkiobl. c. 16 § 4.

³ H (i marginalen): Vid[e] K. M. Ladulås Stadg. om kyrkiofrijd.

och dråp hugg, blånad, eller blo[d]wijte deri kommer hafwa [ɔ: hafwe]¹ brutitt edzöret².

§ 3. Skulle den som i sådant försåth ligger, eij dräpa eller såra någon, uthan elliest skada hans öök, eller reedskaap, rijfwa hans kläder, bryta hans wapn, stööta eller skuffa honom eller annan sådan gärning göra, hwaraf hans onda upsåth röönas kan, ehrsättie skadan och böthe dubbelt, sampt 40 daler för frijdzbrottet.

§ 4. Ehoo som uthi kyrkia ting eller rådstugu, blottar sin wärria, till slagzmåhl eller elliest, någon medh hugg och slagh öfwerfaller straffas till lijfwett. Men dräper han någon miste dertill med handen³.

§ 5. Skuffar eller stööter der någon annan bööte 100 daler eller plichte medh rijsslijtande eller fängelse widh watn och brödh.

§ 6. Drager någon i wreedesmode sin wärria på kyrkogårdh, rådstugu, eller tingzplatz bööte 100 daler eller plichte medh kroppen, men gör han skada, straffas såsom edzöresbrytare.

§ 7. Hwilken som i kyrkian upbryter, dörr, kista eller skååp, och der uthur borttager, de fattigas eller kyrkones egendomb, straffes till steegel och hiuhl, men stiähl han något der sammastädes uthan dörr- och lååsebrott straffes som i Tiufwebalken förordnat ähr.

§ 8. Hwilken som upgräfwet the döde, eller inbryter sigh i kyrkia eller lijkhuset och stiähl swepningh, kisteklädnat eller annat sådant, böte för tiufnaden och plichte dertill medh gaatulopp eller arbeete i tuchthuset; men låter han liggia liket efter sigh obegräfwitt, eller begåhr han een sådan stöldh andre gång eller medh bewäpnat hand miste lifwet.

§ 9. Ehoo som dräper eller såhrar sin weederpart till att hämbnas, för det han wid ting eller rådstugu lagl[igen] angifwitt och förswarat sin saak, eller för det att någon sitt wittnesbyrdh deruthinnan aflagdt eller uthi ett rätteligen afgjordt eller förlickt måhl, hafwe så wäll som alle de medh honom wohre brutitt edzöre.

§ 10. Hwilken som medh hugg och⁴ slag, öfwerfaller dommare präst⁵ eller någon annan konungens betiente, och embeteshafwande,

¹ BEF: hafwe. — CD o. s. v.: hafwer.

² G: Edzörsbl. LL. c. 13, Stl. d. t. c. 12. — Edzbl. LL. c. 16, Stl. d. t. c. 15.

³ G: Edzbl. LL. et Stl. c. 14, Förb. ang:de slagsm[ål] i kyrk[ia] 1686.

⁴ BCF: eller.

⁵ G: Präst. Priv. 1675 § 22.

uthi eller för des embetes förrättning, hafwa [o: *hafwe*]¹ förwärkat lijf och löössören, men dräper han någon, miste dertill handen.

§ 11. Undsäger eller truger någon sådane män uthi eller för des embetes beställning², eller gifwer dem schimfelige ordh böte 100 daler, pröfwes orden ährrörige böte dubbelt, och ware eij man des bättre, årkar han eij botum plichta [o: *plichte*]³ medh fängelse widh watn och brödh, gaatelopp eller rijsslijtande. Men skulle sådant någon tillfogas, uthom embetesförrättning straffes som stadgat ähr uthi allmenne lagen.

§ 12. Hwilken som anklagar Kongl. hof- och öfwerrätter, att hafwa illa och otillbörligen rättwijsan skippat eller densamma förwägrat rättsökanden eller för annat som deras embetes heder angår, påståendes sigh sådant bewijsa willia, och det eij göra gitter straffes till lijfwet; gör han det andra rätter bööte 100 daler och ware ährelöös.

§ 13. Klagar sigh någon hafwa waritt dömbd ohördan och han sådant intet bewijsa kan, eller om någon elliest angriper Kongl. öfwerätterne eller collegierne medh schimfelige ordh och uthlåtelser, gøre offentel[ig] afböön, och bööte 40 daler, gör han det någon annan werldzlig eller kyrkiorätt böte halfft mindre.

Cap. 28. Om borgfrijdh.

§ 1. Hwilken som uthi konungens närwaro eller uthi det huus och rum som konungen wistas blottar sin wäria der medh skada att giöra, eller slår annan, miste sitt lijf, så och högre handh, om han någon skada såår eller bloo[d]wijte dermedh gjorde.

§ 2. Skeer det på borggården eller andra rum uthi konungens slått huus och residencer innom borgfrijdh, eller der han weet konungen wistas miste högre handh sin.

§ 3. Hwilken som uthi konungens frånwahro kommer af berådt mode uthi konungens slått eller huus någon att skada, miste lijfwet, om han sin wäria blåttar, dörr bryter, eller annan sådan wäldz-wärkan gör, men slår eller sårar han någon hafwe förwärckatt lijf och löössören.

¹ BCD o. s. v.: hafwe.

² A (ursprungligen) CF: förrättning.

³ BCD o. s. v.: plichte.

Cap. 29. Om dem som öfwerfalla konungens och dess embetemens eller rätters uthskickade och betiente.

§ 1. Skulle någon medh hugg och slagh uthi tull, wachthaus accijskamrar eller andra sådane rum, öfwerfalla konungens eller städernes wachter, upbördsmän, skrifware eller andra betiente, uthi eller för deras tjenst, och embetesförrättning, miste lijff och löösören, skeer det annorstädes, enähr de uthi sin rätta embetesförrättning stadede ähre, miste lijfwett.

§ 2. Slår eller sårar någon den som af konungens embetsmän, öfwer[-] eller underrätter, eller stadsmagistraten uthskickade äro till att förrätta executioner infordra opbörd, eller annat slickt böte som för edzöre, gifwer man dem häde[-] och smådeordh, ligge det i twebotum.

§ 3. Skulle någon sådan betient eller utskickat uthi sin förrättning göra någott wäldh eller orätt medh ordh eller gärningar, böte jämwäll dubbelt mehr än een annan.

Cap. 30. Om fängelsebrott och fångars löösgjörande.

§ 1. Hwilken som bryter cronones¹ fängelse eller wetherligh dertill låhnar tygh och reedskaap eller wäldsambmel[igen] förswarer någon missgärningzman emoth den som kommer honom till att fånga, så att den fångzlige der genom uthkommer², stånde den samma medh lijf och egendomb, uthi des ställe, som han lössgiordt hafwer; släpper man någon fånge medh willia, eller genom hwariehanda list uthielper wari samma lagh.

§ 2. Tager någon medh wäld een fånge ifrån den som honom förwarer eller till fängelse tingz[-] eller rätteplatz föra skulle, hafwer [o: hafwe]³ förbruttit lijfwett, gör man widh det samma sår blånad, eller hemfrijdzbrott, hafwa [o: hafwe]³ förwätkatt lijf och löösöre.

§ 3. Skulle wachtmästare proofoss och andre sådane som om fångar böra wårdh hafwa, släppa någon fånge af försummelse och wahngömmo hafwa [o: hafwe]³ förwätkatt tjensten, och plichte der

¹ CD: konungens.   ² BCDEFGH: undkommer.

³ BCD o. s. v.: hafwe.

till medh penningaböte, fängelse, arbethe eller gatelopp, effter som den un[d]komnas brott kan wara större eller mindre till.

§ 4. Den fånge som sielf cronones fängelse bryter och sigh löössgiör, böte saak sina och plichte för fängelsebrott, medh hächtelse eller gaatulopp.

Cap. 31. Om hemfrijdh.

§ 1. Hwilken som upsåtel[igen] och i wredesmode kommer in på annors mans tomt, som medh huus och gårdh intagen ähr, eller uthi de in- eller uthom gården stående huus, som han anten sielf åboor, eller för sina tarfwar bygd¹ hafwer, eller går i annors mans fahrkost, anten sådant ähr hyrdt, länt, eller egitt, och der sammastädes dräper bonden sielf, hans folck eller giäst, eller om någon fahr effter den som sin skiähliga undflycht dijt tagitt hafwer, kastar skiuter eller slåår, så att någon fåhr dödth ther af, sedan han tit inkommit, hafwe, iempte de andre som i samma willia medh woro förbruttitt lijf och löössören.

§ 2. Giör han der skada medh, aflugg, såår eller blodwijte, hafwer [o: hafwe]² förgiordt sin lösa eegendomb, och ware billtoger öfwer allt Sweriges rijke, sampt böte 50 daler af sin jordh, till att lösa hand sin.

§ 3. Skulle ock en sådan altzingen skada göra böte 40 daler för hembgången.

§ 4. Fåhr någon skada förr ähn han kommer inom gården, dijt han fly tänckte, eller om den som hembsöktes, löper uthur gården, och anten skadar annan eller sielf skadder blifwer, der ähr ej hembfrijdh bruten.

§ 5. Om huusbonden kommer att slå sitt folck eller barn i annors mans huus der ähr ingen hembfrijdh bruten, icke heller om någon freedel[igen] i annors mans huus inkommo och sedan i brådom skildnatt, och slagzmohl, råkar med mindre han går uthur gården wreeder, och kommer åther igen, och sedan någon skada giör³.

§ 6. Den som i wredesmode går i annars mans huus, och der sammastädes hugger, slåår sönder eller på hwarichanda sätt fördärfwar, dörr, bordh, wägg, fönster eller annat bohagztygh betahle skadan och böte 40 daler.

¹ G: legd. — H: legd.

² BCD o. s. v.: hafwe.

³ G: C. 8, 13, 17 Edzbl. LL., c. 7, 10, 14 d. tit. Stl., fl. 7, 9 Konbl. SML.

§ 7. Kastar någon i annors mans gårdh medh wreedesmode, steen, stång, eller annat sådant böte 12 daler, men kommer såhremåhla deruthi böte dubbelt.

§ 8. Hwilken som uthan öfwerheetenes budh, och befallning, kommer att antasta eller¹ binda någon uthan skuldh, eller medh wäldh och orätt, tager någon hans hustru, barn, hion, eller giäst, uthur sitt egitt eller annors mans huus, eller af gator wäg eller annorstädes och förer den [o: *dem*]² bort emoth dehras willia, hafwa [o: *hafwe*]³ bruu-titt edzöre, oachtadt han ingen annan skada giorde.

§ 9. Ingåhr och någon i annors mans huus, och dersamma-städes mehr eller mindre, af hans egendomb medh fult wäldh bort-tager, hafwe förwätkatt lijfwett.

§ 10. Går någon i annors mans träägårdh, som lyckt ähr tager frucht medh wäldh, och äganden eller dess hion som sitt förswara willia, komma der widh att blifwa dräpne, häller sårade, der ähr hemb-frijdh brutin.

§ 11. Om någon af argheet neederhugger förderfwar eller på hwariehanda sätt onyttigt gör annors mans fruchtbärande trädh eller den [o: *dem*]⁴ man för gårdsens prydnatt planteratt hafwer, böte för hwart stoort och nyttigt trää 20 daler, för mindre 12 daler till äganden enskijlt, och 10 daler till treeskiffes.

§ 12. Rifwer man medh wäldh needer annors mans planck och giärdslegårdar böte 20 daler.

§ 13. Går någon upsätel[igen] ästadh till att skada bonden eller hans folck, då han arbeetar på sin åcker och äng, weedh ploog, harf och lija, eller om någon drijwer annan ifrån sin teeg och ägodehl, in uppå en annors, och der gör honom skada böte twedubbelt⁵.

§ 14. Om någon uptager annans mans fäa i sitt korn eller gräas, och den som fäet äger kommer, och anten in[-] eller uthom hägnaden dett medh wäldh igentager böte 40 daler.

Cap. 32. Om allmenne landz och wägefrijdh.

§ 1. Lägger sig en eller fleere till samman att rööfwa till landz eller watn, på landet eller städerne straffes till lijfwett, anten han mehr eller mindre röfwatt hafwer.

¹ B (ursprungligen): och, (ändradt till): eller. — F: och.

² BCD o. s. v.: them.

³ BCD o. s. v.: hafwe.

⁴ BCD o. s. v.: dhem.

⁵ CDE: tredubbelt. — F: böte dubbelt.

§ 2. Samma lagh wahre om den som uthi eldz eller watn nödh, medh fult wäldzwärk, slagh och såramåhl, bort[t]ager någott mehr eller mindre, på wägh och gata natt eller dagh, jämwill och, om den som rånar till 10 dalers wärde, ändock han intett slagh eller sååhr gör, är rånnett mindre bööte dubbelt emoth det som om stöldh förordnatt är, dräpa och rånsmän någon, ware alle steglade, som i samma råhn och gärning wore¹; bryta de hembfrijdh, miste alle sin löössören, war-der rånsmän dräpen ligge ogildh.

§ 3. Hwilken som medh wäldh drifwer annan ifrån sin fasta eegendomb, och sigh tillängnar, eller med arga list orätt eller åth-gierdh, drager annans jordh till sigh; gälde alt det som äganden kan wijsa sigh derigenom förlorat och bööte 40 daler².

§ 4. Kommer någon till att stiahla eller olagl[igen] taga någott af annan emoth hans willia, opkommer trääta deraf, at äganden eller des hion will sitt förswara, gör tå rånzman blånad eller blodwijte straffes som säges uthi 2 §. Tillkommer ej slaag böte rånboot. Medh den som afreesa will ifrån allmenne gästherberge på landett eller i städerne, uthan att betahla, hästeleega eller hwadh han för-tärdt hafwer förhålles som säges uthi cap. 31 Bygningbalken.

§ 5. Hwilken som röfwar af den som dräpen ähr, anten kläder sölf, guldh, penningar eller hwadh hälst det wara kan, betahle sådant dubbelt och bööte 40 daler sm:t.

§ 6. Den som öfwerfaller någon på allmenne wägh och gata, böte skadan effter lagh, och 40 daler för frijdzbrottet, men gör han det under juule- marknadtz eller annan pålyst frijdh, böte dubbelt³.

§ 7. Upkastar eller förderfwar någon allmenne broar mijhle-stolpar och annat slickt böte 40 daler.

§ 8. Den som sönderhugger och förderfwar annors mans plogh, harf wält, sehlar, tömmar, skacklor och annat slickt uthi hans arbeete betale skadan och böte 20 daler sm:t.

Cap. 33. Om qwinnofrijdh.

§ 1. Tager mandh qwinna medh wäldh, eller låckar barn till lägers måhl, sampt främmier sin onda lusta medh henne, och honom sådant lagl[igen] öfwerbewijsas kan, mijste lijfwett, och qwinnan för-

¹ CDE: gärning mäd wore.

² G: Konbl. LL. c. 28.

³ G: Förr har wägfredsbrätt böts med 40 marker: Kl. Swea Hoffr. Crimin. bok 1669 fol. 11, item med 150 daler sm:t, Crim. b[ok] 1656 p. 1 fol. 48.

klaras frij för all tillwijtelse, men kommer han intet att häfda henne, bööte för wåldett 100 daler, blifwer och den man dräpen, som tager qwinna medh wåldh wahri ogildt.

§ 2. Hwilken som till lägersmåhl låcker den som ifrån sine sinnen är eller häfdar een såfwande böte 100 daler.

§ 3. Hwilken qwinna som säger sigh wåldhtagen wara, och sådant hoos ährligitt folck straxt icke angifwer, eller hinderslööss der-öfwer klagar, hoos dommare eller konungens befallningzhafwande, inom 8 dagar, hafwe sedermehra ingen klagan om wåldet.

§ 4. Den som medh wåldh tager och bortförer annans mans hustru eller fästemöö hafwe förwärcatt lijfwett, oachtadt han henne intett häfdatt, men häfdar han henne, hafwe der till förwärcatt sin löössöron.

§ 5. Wåldförer man en jungfru eller änkia hafwa [o: hafwe]¹ förgjordt sine löössöron, och plichte der till medh fängelse, wedh watn och brödh, men häfdar han henne, medh eller moth hennes willia mijste lijfwett.

§ 6. Skulle någon qwinna till sin bortförsel samtyckia, straffes så wäll som² den henne bortfördt hafwer, medh penningar fängelse, eller arbeete, effter som omständigheeterna kunna wara till.

§ 7. Hwilken som dräper en qwinna, som han weeth hafwande wahra, plickte medh lijf ock löössöron.

§ 8. Slår man en sådan så at fosterett derigenom förgås, och det befinnes qwickt waritt, gifwe mansbooth, men pröfwes det icke lijf haft, böte hälfften mindre, eller straffes medh rijsslijtande, eller fängelse, och stånde uppenbahra plicht³.

§ 9. Om någon man af argheet drager hufwudbonat af en heederligh qwinnos person, rijfwer sönder hennes kläder, slår och skåffar⁴ henne, böthe effter lagh, och des uthom 40 daler eller mehra effter som omständigheeterne det fodra kunna.

Cap. 34. Om den som biuder leijger eller råder⁵ till missgärningar, eller nedertyster lijfzsaaker⁶.

§ 1. Om någon biuder eller leijer annan att dräpa, sarga, slå eller annan skada göra, antingen uthi allmän frijdzbrott, eller hwadh

¹ BCD o. s. v.: hafwe.

² B: wäll hon som.

³ BCDEFGH: kyrckioplicht.

⁴ BCD o. s. v: skuffar.

⁵ D: biuder eller råder.

⁶ G: De assassinio Edzbl. LL. c. 44, d. t. Stl. c. 22.

måhl det hälst wara kan, stånde den som bödh eller lejide samma straff som den sigh till ogärningen biuda eller leija lätt.

§ 2. Hwilken som så råder hielper och befodrar någon ogärning, att den des uthan ej skee kunnatt, plichte som ogärningzman sielfwer, pröfwas han mindre eller annorledes dertill wällande, straffas medh fängelse, arbeete, eller hudstrykande, effter saksens omständigheeter¹.

§ 3. Ingen dommare eller konungenz embeteshafwande, må nedertysta högmåls[-] och lijfsaker, eller andre, om hwilka man ej må förlijkas, widh förlust af sin tjenst och straffes medh bööter eller fängelse².

Cap. 35. Hwad edzöre ähr och huru det brytes³ må.

§ 1. Edzöre är ej som skeer i hastigheet och brådom skildnat, uthan af försåth och berådt mode, sampt på de ställen som lagen säger och så att der widh göres dråp, såår, blånat eller blo[d]hwijte.

§ 2. All den skada som edzörettz brytare och andre wåldzvärkare, fåå uthi sin gärning, och då han innom annors huus gårdh och slikt stadder är, wari ogildh, och bör edzöresbrytare lijka fult undergå edzöresböter, antingen han dräpin warder, eller saaken sedan gåår till hans lijf eller icke.

§ 3. Alla bööter ehrläggas af des eenskilte egendomb, som brutitt hafwer, och icke af någons annans, såsom af innestående af radh tijonde, gäldh, bolagz inlagz⁴ eller barnepenningar och slikt som uthi edzöresbrytares huus och wärio kunna finnas, men han likwäll sielf icke äger⁵.

§ 4. Alla högmåhlz[-] och edzöresbööter gånge till treeskiffes, emällan måhlzäganden konungen och häradett eller staden, hwilken och intet förmåhr bööta straffas i desse som alle andre måhl, efter omständigheeterne, medh fängelse, arbeete, rijslijtande, eller landzflycht.

¹ G: Kgl. M:ts Br. til Hoffr. d. 29 Iulii 1698.

² G: Kgl. M:ts Br. 1549, Nork. Besl. 1604 § 6. — Kgl. M:ts Br. d. 7 Aug. 1696.

³ BCDEF: bötas. — GH: betalas. ⁴ F: nederlagz.

⁵ GH: Edzöresbl. LL. c. 21 § 1 et 2.

I. Förslag till Dråp- och Såramålalbalk 1696.

Cap. 1. Om twänne dräpa hwarannan, och huru dråpare skole fasttagas, straffas, sampt om deras böter som med lifwet benådas.

§ 1. Kommer slagzmål emellan män, och de i brådom skildnat dräpa hwar annan, böte dens arfwingar som den andra öfwerföll till konungen 100 daler och lijka mycket till staden eller häradet; men den öfwerfallnas arfwingar ware saklöse¹.

§ 2. Dräper någon annan med willia och uthan rättan lifsnöd, gifwe lif för lif, och hafwe ej målsäganden tillstånd af honom förlikning taga, med mindre konungen will² honom frid gifwa.

§ 3. Om dråparen intet rymmer undan och den dräpne ingen arfwinge hafwer, eller målsäganden intet will eller kan saken mot honom utföra, så bör konungens embetsman honom fängzla låta, och saken inför rätta drifwa³.

§ 4. Skulle och den dräpnas nästa arfwinge, eller målsman, eller någon annan som honom grijsa will, eller den som effter wederbörandens befallning och på embetes wägnar will dråparen ifrån rymmande förhindra, honom i wärjande hand och då han gör motstånd, dräpa, ware samma dråp ogildt⁴.

§ 5. Kommer den mans arfwinge som dräpen wardt och i brådom skildnat afhänder den lijfwet som dråpet gjorde innan samma dag, miste ej sitt lif, uthan böte, som annan dråpare, och tages ändå uthaf dess ägendom som förra drap böterna, orkar den senare ej botum, gänge lif hans före⁵.

¹ Cap. 1 LL.   ² Ursprungligen: konungen af särdeles skiäl will.

³ Cap. 2 LL., 1 StL., cap. 8 LL.

⁴ Cap. 4 LL., 13 StL., cap. 14 LL. wijd ändan.   ⁵ C. 3 LL., 13 StL.

§ 6. Warder dråparen annorlunda och uthan wärjande hand af daga tagen, då skall der om af domaren ransakas, och bötes för honom fult mansbot, så till konungen, som målsäganden och staden eller häradet ¹.

§ 7. Warder dråparen intet på färska gärning gripen, uthan befinnes wara uthom landz och på fri foot, och intet hafwer niutet konungens leigdebref, dömmes då frijdlös öfwer hela riket och alle underliggiande länder, och bötes af hans befintlige ägendom fult mansboot, så till konungen 100 daler som målsäganden och staden eller häradet, lika mycket hwardera.

§ 8. Får dråparen konungens leigde och dör för än han är lagwunnen och arfwingarne intet kunna neka till dråpet, böte som för är sagt fult mansbot; dör han och sedan han är lagwunnen, för än hans dag är uthe, ware lag samma ².

§ 9. Dör och dråparen för än böter äro utfäste, böte arfwingarne i lika måtto som förr är sagt; äro de och utfäste och dråparen dör, gifwe arfwingarne målsäganden det som är utfäst, och konungen och staden eller häradet laga böter nembl. 100 daler hwar ³.

§ 10. Alla böter för dråp, utlägges af dens egendom som dråpet gjorde och ingen annars, och stånde altid dråparen kyrckioplicht, när han med lifwet benådas ⁴.

§ 11. Den som niuter konungens leigdebref och befinnes wara uthom landz, hafwe månadetag fritt att komma till swars, och sedan domen är fallen 14 dagar att begifwa sig i sin säkerhet igen. Warder han sedan hans dag är uthe dräpen, ware ogilt ⁵.

Cap. 2. Om flere än en dräpa någon och deras straff.

§ 1. Om flera än en läggia handen å den som blifwer dräpen, profwe då domaren af gewäret, hugget eller stinget, eller annat sådant, hwilken dödssåret hafwer giordt, och då miste den samma sitt lif, och de andra plichte med hwar sine fulla mansböter, och stånde kyrkioplicht.

§ 2. Finnes de alla med samnad hand hafwa burit lika hugg och slag på den döda, då miste lif för lif så många som å den döde sådane hugg och slag lagt hafwa.

¹ Cap. 5 LL.

² Cap. 3 et 4 StL.

³ Cap. 22 LL.

⁴ Cap. 23 LL.

⁵ Cap. 14 LL.

Cap. 3. Om den som gifwer råd och hielp till dråpet.

§ 1. Den som öfvertygas hafwa gifwit råd till dråpet, eller hållit den dräpne, eller wijsat rum och skyndat den dräpne dit han wiste honom sådan olycka förestå, stånde lika straff med den som dråpet gjorde¹.

§ 2. Den som kastar annan i ström eller siö med wredzmode, gifwe lif för lif².

§ 3. Skiuter och någon annan uthaf bodebroo eller gårdzbroo med wredes händer, böte 20 daler. Kommer lifswåda der uti, böte 60 daler till treskiptes.

Cap. 4. Om dråp som sker i rätten lifsnöd.

§ 1. Giörs dråp i rätten lifsnöd, skåde då dommaren granneligen den dräpnes brått, om och huru han dråparen till en sådan giärning för[or]sakat, och miste ej dråparen sitt lif, om det med fult skiäl kan bewisas honom det giordt trängder och i rätten lifsnöd³.

§ 2. Detta pröfwat förnembligast af orsaken till slagzmålet, sättet huru dråparen warit nödgat sig förswara, och tiden då han det samma giordt.

§ 3. Orsaken om den dräpne hafwer warit första uphofwet til slagzmålet och icke dråparen; sättet om den dräpne hafwer med knif, swärd, byssa eller annor wapn kommit öfwer dråparen, som anten war swagare, eller obewäpnat, eller på det rum han intet annorledes kunnat med lifwet undkomma; tiden om dråparen i weriande hand och till att förswara sitt eget lif hafwer dråpet giordt.

§ 4. Uthi sådane fall måste dommaren och rätten skärskåda om dråparen hafwer öfwerskridit dett mått, som honom effter Gudz och naturlig lag är lemnat sig och sitt lif allenast att förswara, och han det icke giordt i oträngdo måle eller af lust och begärlighet sig sielf hembnas, då effter befundne omständigheter dråparen, antingen aldeles befrijes, eller med böter till målsäganden belägges; män blifwer då frij för böter till konungen och staden eller häradet.

¹ Cap. 21 LL.

² Cap. 14 StL.

³ Cap. 12 LL., 10 StL.

Cap. 5. Om dråp der till ingen baneman finnes.

Kan något dråp skie i häradet, des baneman innan natt och åhr intet kan igenfås, böte då häradet effter mantalet 100 daler sm:t konungen och målsäganden till tweskiptes.

Cap. 6. Om wådadråp och hwad willia eller wådawärck är, och om twenne dödssår warda af ett hugg.

§ 1. Dråpes någon med rätta wåda, böte dråparen till målsäganden effter som dommaren finner hans skuld hafwa warit uti samma wåda och stände uppenbara skriff.

§ 2. Den som drager swärd eller knif, spenner bössa eller anor wapn åt androm oträngder, hugger, stinger eller skiuter åt honom och det tager en annan, som der af död blifwer, det rächnas intet för wåda ¹.

§ 3. Om någon af rätta lifznöd will sig wäria, eller will fånga den som effter lag gripas må, hugger eller skiuter åt honom, eller dem som honom willia wärja, och det råkar en annan, det må rächnas för wåda, om dråparen kan wådaedh afläggia, doch att ett hugg eller skått allena för wåda hålles; då han bör böta wådabot 20 daler sm:t ².

§ 4. Drager någon knif eller swärd åt androm, eller skiuter med bössa, och dermed will skada giöra, ändock han det eij gitter, böte 3 daler till treskiptes.

§ 5. Om af eno hugge i wåda flere såår warda, der af man död får, kan baneman gå wådaed böte 20 daler till målsäganden, kan han intet eden gånga, ware det williawärck ³.

Cap. 7. Om man skiuter eller kastar effter diur eller till måls, och en menniskia kommer före.

§ 1. Skiuter man eller kastar effter oskiälilig diur, eller till måls, med bössa, båga eller spiut eller kastar sten stång eller knif, eller annat hwad det hälst är deraf skada kan hända, kommer någon menniskia före och der af får död, om baneman kan afläggia wåda ed, böte 40 daler, kan han intet eden gå, rächnas då för williadråp ⁴.

¹ Cap. 1 LL. med wåda, 1 Stadzlag.   ² Cap. 14 StL., cap. 1 StL. in fine.

³ Cap. 2 LL., 2 StL.   ⁴ Cap. 3 LL., 3 StL.

§ 2. Skiuter man spiut eller kastar steen eller någon ting der med han må skada giöra, öfwer hus eller planck och någon får död der af, kan han wådaed giöra böte 40 daler till målsäganden, kan han intet giöra wådaeden, ware williawärck¹.

§ 3. Kan skåttet eller stenkastet först annorstädes taga, än å den som skadan får, och den som det giör kan gå wådaed, böte 20 daler till målsäganden; kommer lyte i wådabot, så att deraf eij kommer afhugg, tå skall lytesbot stå natt och åhr till dess att sex af rätten förordnade hafwa skådat om han äger upbära lytesboot eller eij; kan han wådaed eij gå, ware i williawärck².

Cap. 8. Om någon får död af gilder eller groop i skogen, och huru de skola lysas.

§ 1. Den som gildrar i skogen med spiut, stång groop eller annan redskap för hwarjehanda diur, han bör det låta lysa en söndag för än han gilder giör, wid socknekyrkian hwarest han will dem giöra, och twenne söndagar sedan de äro giorde och kunnoga hwarest de äro belägna³.

§ 2. Får någon död deraf mädan det är olyst, böte den som sådant giort 40 daler. Men om det är lagligen lyst och sedan der af någon blifwer död böte 9 daler.

Cap. 9. Faller någon i brund som intet är wäl täckt eller bro som är sönder, eller får skada af hygge på träd eller af stenwältande.

§ 1. Där brund är i by och de som honom äga icke hafwa honom rätteligen hölgdt, uthan fålck deraf får skada till lifwet, böte 20 daler den som intet har hölgdt den brund som honom har ålegat wårda⁴.

§ 2. Får någon skada till lifwet igenom olagad och söndrig broo på allmänne- eller kyrkiowäg, eller annorstädes, böte den som broon hade bort byggia och wårda 40 daler målsägandens ensak⁵.

§ 3. Om twänne hugga uppå ett träd eller wälta steen, och de båda af samma träd eller sten få död, ware ogilt: om endera allenast

¹ Cap. 3 LL. Dråp. med wåda, 3 St. Dråp. med wåd.

² Cap. 6 LL. Sår. med wåda, cap. 3 Dråp. med wåd. StL., cap. 6 Såramåhl med wåda StL.

³ Cap. 4 Wådadråp i Landzlagen. ⁴ Cap. 6 LL., 10 LL. ⁵ Cap. 3 B. LL., 5 StL.

blifwer skadder, då böte den som efterlefwer 12 daler om han kan wåda ed giöra, hwar och icke ware det i williawärck. Blifwer och någon annan der af oförwarandes skadat, ware lag samma¹.

Cap. 10. Om någon är orsak till wådadråp.

§ 1. Lägger någon knif, laddat och spändt byssa för barn, låssar bössan oprofwat, då den är laddat, och fålck är före, skiuter till måls i allmenne gata eller tårg, murmästare, timmermän eller någon annan släppa något neder af bygningen och intet wara then som under är, eller någon faller af träd der de hugga i skogen, eller der huus faller neder, och någon der af får död, wid slika händelser straffas den brottslige efter som försummelsen eller bråttet är till.

§ 2. Blifwer någon tillförenne² warnat, eller befalt att bättra, eller der om wårda, och det eij gör, böte 12 daler³.

§ 3. Om någon redskap, den ägaren till byggningar framgifwer att bruka, går sönder, och deraf kommer skada, böte ägaren som lätt byggia, efter som dommaren skiäligt finner, och eij den som brukade samma redskap⁴.

§ 4. Om otambd diur eller okynnes fää hwad det hälst är dräper man eller qwinna, böte den som samma få äger, och det intet hafwer hefftat och wachtat 14 daler⁵.

Cap. 11. Om föräldrar med wåda dräpa deras barn, och amma⁶ spedt barn förqwäfwier, eller husbonde⁷ eller matmoder agar tjänstehion att det får död der af.

§ 1. Dräper fader eller moder deras barn med wåda, och bägges [c: *begge*] föräldrar lefwa, lagsöker någondera den som dräpet giorde, då gånge den brätzlige wåda ed och böte derföre wådeboot, män klagar ingen af föräldrarna, ware saklöös både för ed och boot⁸.

§ 2. Lägger amma något spedt barn hos sig i säng, eller det på något annat sätt af wårdslöshet förqwäfwier, slite rijs eller plichte med fängelse wijd watn och bröd och stände kyrkioplicht.

¹ Cap. 4 StL., cap. 7 LL. Dråp med wåda, cap. 8 ibidem, cap. 6 StL. Dråp med wåda, 7 ibidem.

² Ursprungligen: Blifwer den som wederbör tillförenne.

³ Cap. 8 StL. Dråp med wåda. ⁴ Cap. 8 StL.

⁵ Cap. 17 LL., 17 StL. Wåda dråp. ⁶ Ursprungligen: och om amma.

⁷ Ursprungligen: förqwäfwier, och om husbonde.

⁸ Cap. 16 LL., cap. 15 StL.

§ 3. Agar någon husbonde eller matmoder sitt tjänstehion, att det får död af, straffas som för annat dråp, kommer det af wåda och de kunna gå wåda eed böte wådeboot 20 daler.

Cap. 12. Om dråp som öfwerмага gör och dess böter.

§ 1. Om öfwerмага mera än 7 och mindre än 15 åhr dräper någon med willia, rächnas det för wådadråp och bötes af dess ägen- dom 40 daler halft till målsäganden och den andra helften till konun- gen och staden eller häradet ¹.

§ 2. Dräper öfwerмага mera än 7 och mindre än 15 åhr nå- gon med wåda, böte 10 daler till målsäganden allena ².

§ 3. Är öfwerмага 7 åhr eller mindre och dräper med willia, böte 5 daler, om han dräper med wåda, böte 3 daler målsägandens ensak.

Cap. 13. Om qwinna dräper man med wåda, och om någon qwinna dräpes som hafwer warit med barn.

§ 1. Om qwinna någon dräper med wåda, ware samma lag om henne som om man i wåda eed och boot.

§ 2. Om qwinna med wåda warder dräpen och hon säjes hafwa warit med barn, då hafwe barnets nästa fränder eller arfwingar wits- ord med twänne qwinnors wittnesbörd att bewijsa det hon med barn warit, då den bråtliges böter ökas till 5 daler ³.

Cap. 14. Om afwita dräper någon.

§ 1. Warder man eller qwinna afwitta, då skal hans eller hen- nes nästa fränder så snart de det få wetta, kunnoga för grannar och sochnemän, och honom eller henne i hefte och förwar hafwa ⁴.

§ 2. Kan den man eller qwinna komma uthur heftet och dräpa någon, det räknas för wådadråp, och böte 20 daler därföre, hafwa nästa fränder eij lyst, böte då dubbelt.

§ 3. Ehwad gärning de afwitta giöra, om dess arfwingar wiste att han wettelös war, får och den afwitta dråp eller sår, eller andra åkommo, ware boot halfwa mindre ⁵.

¹ Cap. 11 LL. 20, 10 StL. 40.   ² Cap. 12 LL. 9 marker, 11 StL. 12 marker.

³ Cap. 14 LL., 13 StL. Dråp. wåd.   ⁴ Cap. 15 LL., 14 StL.

⁵ Cap. 15 LL., 14 StL.

Om såramáhl med willia och wáda.

Cap. 15. Om man i slagzmål hugger annan fulla sáár, násan af eller öron af eller öga uth.

§ 1. Hugger man i brádom skildnat af en annan násan öra hand eller fot, eller öga uth, eller i ansichte och hals, så att han deraf warder ewárdelig lytter, böte för hwar ledamot till målsäganden lytes bot 50 daler sm:t och för såramálet 40 daler till treskiptes. Sker sådant afhugg med wáda, eller att en hugger åt androm och en annan står före och emot hans willia får sådan skada, böte wádaboot 3 daler för lytet, och 6 för såramáhlet¹.

§ 2. Warder någon twenne af ofwanbemálte lemmar afhugne, ware tå bötet halfparten mera både i lytes- och såramáhlsbot.

§ 3. Warder man huggen i hand så att han eij kan mata sig sielf, eller foot, att han intet kan gå uthan stylta, böte 6 daler för lytet, och 18 daler till treskiptes; sker det med wáda, böte 6 daler för såret och intet för lytet².

§ 4. Hugger man af androm twenne finger, böte för lytet 20 daler och för såramálet 10 daler till treskiptes. Hugger man allenast det frámste fingret böte 15 daler i lytet, och 10 daler i såramálet, för de andra fingren i lytet för hwardera 10 daler och 10 daler för såramálet, och böte så mycket för tåå som för finger i såramáhlet och helfften mindre uthi lytet. Sker thet med wáda, böte helfften mindre i lytesbot så wäl som såramáhl³.

§ 5. Warder man huggen fulla sáár, ther eij afhugg kommer uthi, med swárd, knijf, spiut eller hwariehanda det hálst är, eller stungen igenom låår, arm eller annat, eller huggen i hufwud, arm eller been, så att been uttages, eller warda been eller armar sönderslagne eller hugne, böte för hwarthera fullsåret 20 daler sm:t till sårámål, men intet i lytesboot. Sker sådant med wáda, böte den brätzlige 6 daler för såramáhlet och 3 daler för lytet⁴.

§ 6. Warder man huggen eller slagen i hand så att tumme-fingret krumpnar och görs onyttigt, böte för lytet 15 daler, för fingret

¹ Cap. 1 Sår. med wáda LL., cap. 1 Sår. med wád. StL.

² Cap. 1 Sår. med wáda StL.

³ Cap. 4 Sår. med willia LL., cap. 2 med wáda LL., Sår. med wáda StL. cap. 5.

⁴ Cap. 6 Sår. med willia LL., cap. 2 Sår. med wáda StL.

der näst 8 daler och för hwardera af de andra tre fingren till lytesboot 6 daler och såram[ålet] bötes effter som lytet warder mätet.

§ 7. Warder man huggen kött[sår], eller slagen blå eller blodig, som eij kommer fullsår uti, eller slagen fulla skena, att eij kommer benlösning uti, böte 12 daler till treskiptes ¹.

§ 8. Warder man huggen i hufwudet, så att det eij kommer att synas i anlete, är det litet så att hatter på manfolck och hufwa på qwinfolck kan det höllia, böte 12 daler till treskiptes ².

§ 9. Warder tänder utslagne på man eller qwinna, böte för hwarthera uti lytesboot 6 daler och för såramåhlet 6 daler, lytesboot för afhugg utmätet straxt med såramålsböterna ³.

§ 10. Der som eij kommer afhugg uthi, då skall det stå natt och åhr, då såren skola mätas af den som dommaren der till nembner, hwad han är så krumpen eller lytter att han äger lytesboot taga eller icke.

§ 11. Ehwar lytesbot utgifwes, då tage målsäganden det enskiilt; men såramålsböterna gånge till treskiptes, konungen målsäganden och staden eller häradet, och hafwer den brotztlige intet att böta med, straffes med gatulopp eller arbete effter som dommaren finner saken till.

Cap. 16. Om någon warder så huggen, att han intet orkar till tingz att låta sig syna.

Warder någon så slagen och handterader, att han eij kan låta sig föra till tingz att synas, så skall dommaren förordna syningzmän, som straxt skola mäta hans såår och effter deras edh skole böterne påläggias ⁴.

Cap. 17. Om någon slår annan kinpust med hand, stång eller sten, eller kastar i annors mans gård.

§ 1. Får någon kinpust med hand, stång eller steen uthi samqwem eller annorstädes, böte den det gjorde 6 daler till treskiptes, och må ingen der på tala uthan målsäganden ⁵.

¹ Cap. 9 StL. Sår. med wåda, 10 LL.

² Cap. 9 Sår. med willia StL., 20 LL.   ³ Cap. 11 StL., 9 LL.

⁴ Sår. med will. LL., cap. 12, StL. cap. 10.

⁵ Cap. 13 LL., Sår. med will. c. 12 StL.

§ 2. Kastar någon i annors mans gård med wredzmode steen, stång eller annat, och det ändå intet råkar någon, böte 12 daler till treskiptes, kommer såramål uti böte halfparten mehra¹.

§ 3. Kastar man steen eller stång eller hwarjehanda och kommer det annorstädes för än det skada gör, stöter å steen eller huse, eller kastar öfwer huus, och seer eij huru det nederkommer, träffar det någon att han får skada der af, böte för såret halfft mindre än förr är sagt, kommer och lyte der uti, betale halfft mindre effter ty som the äre till².

Cap. 18. Om i slagzmål den ena får död och den andra såår.

§ 1. Komma män i wredesmode tillsammans att slåss och den ene får död och den andra såår, då är det gilt som den döde får, men den som fick såår, hafwe derpå intet att tala.

§ 2. Får hwar sår af androm, ware tå hwar gilder åt sitt såår som de warda mätne, och ware samma lag om qwinna som om man i såraboot, och bötes af hennes penningar.

§ 3. Warder qwinna så slagen att hon föder dött barn, då ökas böterna för den som det gjorde med 9 daler.

Cap. 19. Huru man skall vårda om såår natt och åhr, och om dess såår som af wanskötzel eller annan tillslagen siukdom dör.

§ 1. Warder man huggen såår der af man kan få död, då skall den som gärningen gjorde vårda sig om såret natt och åhr, sådan gjärningen war giorder.

§ 2. Blifwer den sårade död af hans handawärk, der om rätten skall ransaka, då böte banemannen effter som saken är till.

§ 3. Böter han till målsäganden konungen och staden eller häradet, och målsäganden gifwer honom till, om han sedan böterna äro betalte döör af samma såår förr än natt och åhr äro ute, då skall målsäganden taga laga böter, och afräcknes det han hafwer upburit, men konungen och staden eller häradet låte sig nöja med det som till dem förr är bött.

§ 4. Blifwer den sårade död af det såår som likwäl pröfwas icke warit så dödligt, uthan finnes att det är skedt af wanryckt

¹ Cap. 13 StL.

² Cap. 4 LL. Sår. med wåda.

försummelse, läkiarens oförfarenhet eller någon annan der till slagen siukdom, då straffes baneman med penningeböter.

Cap. 20. Om man slår sin hustru eller tjänstehion.

§ 1. Hwilken man som af haat och ondska och i dryckenskap, eller för andra qwinno skuld som han älskar, slår sin hustru blå eller blodiger, lam eller lytt, ware allt i twäbotum.

§ 2. Näfser han henne för sin brått skäligen ware saklöös.

§ 3. Slår man sitt legohion lambt eller lytt, böte som för andra, men näfser han dem skäligen för sin brått, ware saklöös.

Cap. 21. Huru öfwerмага skall böta.

§ 1. Gör öfwerмага mera än 7 och mindre än 15 åhr fullsår, böte 12 daler för lyte om det kommer der i, gör han mindre åkomma, som är blånader eller blodwite böte 8 daler. De böter öfwerмага uthgifwer tage målsäganden allena, och intet konungen eller staden eller häradet¹.

§ 2. Är öfwerмага mindre än 7 åhr och gör något sår, böte intet².

Cap. 22. Om wedergiällning för skada, sweda och läkarelön.

Den som hafwer slaget och sargat någon, betale honom som skadan lijdit, hwad han försummat hafwer, och gifwe honom läkarelöön, så och för sweda och wärk effter mätesmanna ordom.

Cap. 23. Om någon blifwer sargat af otambt fää.

Om hunder eller hwariehanda okynnes fää sargar någon, böte ägaren som i Bygningebalken står, får man lyte der af, böte ägaren dubbelt.

¹ Cap. 19 StL. S[åramål].

² Cap. 6 Sára[mål] med wåda in fine, cap. 18 Sår. med will. LL.

II. Förslag till Dråpmålabalk 1696.

Den andra dehlen af Missgerningzbalken om dråpmåhl medh willia och wåda.

Cap. 1. Om den som medh willia dräper annan, eller rådh dehrtil gifwer.

§ 1. Dräper någon annan medh willia uthan rätta lifznödh gifwe lijff för lijff, och hafwe ej måhlzäganden tillståndh af honom taga förlikningh, medh mindre konungen will honom frij gifwa [c: *frijd gifwa*]¹.

§ 2. Dräpa två eller flere hwar annan uthi brådom skildnad, bötes af thens egendomb som mäst wällande wahritt till slagzmåhlet 100 daler till konungen och äfwen så mycket till staden eller häradet, och dens egendomb som så dräpen bleef wahre för böter frij, hafwa the döde waritt lijka wällande till slagzmåhlet, bötes för hwardera till konungen och staden eller häradet som förmålt ähr.

§ 3. Om flere ähn en i brådom skildnad, lägga händerne å den som blifwer dräpen, och det kan af det hugg sting eller slagh som den döde undfått, eller annorledes pröfwat, hwilken dödzsårtt hafwer gifwitt miste den samma sitt lijf, och dhe andre böte hwar för sigh heehl eller half manzboth, effter omständigheeterna och stände uppenbahra skriff.

§ 4. Finnes dhe allesammans, hafwa burit lijka hugg och slagh på den döda, då miste lijf för lijf, så många som å dhen döda, sådana hugg och slagh lagdt hafwa.

§ 5. Dhen som medh wredzmode skiuter eller kastar een annan i ström eller siö deraf han druncknar, eller stööter uth för ställningh

¹ BEFGH: frid gifwa. — G: C. 1 Dr. med wil. LL., d. t. et c. Stl.

eller annatt hwarigenom han dödh fåhr gifwe lijf för lijf; kasta twenne hwar annan i siöo wahre lagh samma som i den andra § förmähles.

§ 6. Öfwerlygtes någon att hafwa gifwitt råd till dråpet, hållet den drepne, eller wjsatt rum och skyndatt den dräpne dijt han wijste honom sådan olycka förestå, stånde lijka straff medh den som dråpet gjorde.

§ 7. Hwilken som oträngder drager knijf eller swärdh spänner bössa, eller annor wapn åth androm, hugger stinger eller skiuter åth den samma, och det råkar een annan som deraf blifwer dödh, den samme straffes som för annat dråp medh willia; kan han och ingen dermedh skaada som han åhrnade, böthe lijkwäll 20 daler sm:t till tweeskiffes, konungen och staden eller häradet.

Cap. 2. Om den som dräpes i wäriande handh eller sigh sielff igenom den andras wäria döden förorsakar.

§ 1. Ställer någon dråpare eller annan ogiärningzman sigh till mothwärn, emoth dhen som honom will eller må fånga, eller ifrån rymmandet hindra, och warder i wäriande handh dräpen ligge ogilder.

§ 2. Warder dråparen eller den sitt lijff förwärvat, annorlunda, och uthan wäriande handh af daga tagen, bötes för honom full mansboth 100 daler så till konungen som staden eller häradet¹, och bötes icke desse mindre för dens brott som dråpet begått och dräpen är, af dens egendomb full mansboth, till konungen måhlsäganden och staden eller häradet.

§ 3. Kan det fulltygas att någon i brådom skildnat, sigh sielf döden af den andras wäria eller annan wapn orsakar, då bötes för honom full mansboth, till konungen måhlsäganden och staden eller häradet, och stånde baneman uppenbahra skriff.

Cap. 3. Huru dråparen straffas när han kommer på flychten eller medh lijfwett benådas och förlijka² målzäganden.

§ 1. Warder dråparen intet fången, uthan kommer på frij footh och innan åhr och dagh, intet söker eller bekommer, konungens lejdebreef, dömmes då frijdhlöss öfwer heehla rijkett och alle dhe andra [c: *under*?] liggande länder, och böthes af des befinteliga egendomb full mansbooth, så till konungen som måhlsäganden och staden eller häradett.

¹ F: till måhlsäganden konungen staden och häradet.

² BDEFGH: förlijkar.

§ 2. Fåhr han och konungens lejdebreef, och dör förr än han ähr lagwunnen, bötes af hans egendomb som ähr förmält full mansbooth till treeskiffes, dör han och sedan han ähr dömbder, förr ähn hans dagh ähr uthe, wahre lagh samma.

§ 3. Kan dråparen den konungen eller des dombhafwande, pröfwar kunna medh lifwet benådas förlijka sigh medh måhlsäganden bööte då till konungen 100 daler och lijka mycket till staden eller häradet och målzäganden niuthe det honom ähr uthfäst, döör han förr ähn målzäganden ähr förlijkt, betahle då full mansbooth till treeskiffes.

Cap. 4. Om dråp som skeer i rättan lifznödh.

§ 1. Göres dråp i rättan lifznödh, pröfwe dommaren den dråpnes brått, om och huru han dråparen hafwer till sådan giärningh twungitt, och så frambt det medh giltige skiähl kan bewijsas, dråparen det gioirdt trängder och i rättan lifznödh sigh och sitt lijff allenast att rädda, och icke af lust och begärelse, sigh sielf att hembnas, då miste eij han sitt lijf, uthan effter befundne omständigheeter, antingen aldeles befrijas, eller pålægges förlijka måhlzäganden, men wahre frij för böter, till konungen och staden eller heradet och stånde uppenbakra skrijfft.

Cap. 5. När ingen baneman till dråpet innan natt och ähr i häradet finnes.

§ 1. Kan något dråp skee i häradet, des baneman innan natt och ähr intet kan igenfinnas, bööthe då alle som i häradet boo ingen undantagandes effter mantahlet 100 daler tillsammans, konungen och måhlzäganden till tweskiffes.

Cap. 6. Om dråp som skeer af eens förwållande doch uthan upsåth och willia att dråpa.

§ 1. Lägger man wordzlöst ifrån sigh laddat och spändt bössa för barn eller andra, eller låssar bössan opröfvat då den ähr laddat och folck är före, skiuter till måhlz eller effter oskiähligh diuhr på dhen ort, som han weetha kan och böör folck pläga wara och wistas, kastar eller falla låther stång, steen och ¹ sådant uthaf huus och ² ställning på sådane orter, och intett warnar dem som under ähro,

¹ DF: eller.

² DF: eller.

eller kastar något öfwer planck och taak uthi annars gårdh, eller grundh, och någon dehr af dödh blifwer, wijdh slijke händelser straffes dhen brotzlige medh böter effter som brottet eller skulden finnes större eller mindre.

§ 2. Skiuter eller kastar någon på den orth, man sådant kan¹ giöra, och ej tänckia kunde något folck wahra effter oskiäligh diuhr, eller till måhls medh bössa boge eller spiuth, eller kastar steen, stång, eller knijf, eller något annat hwadh det hälst wara kan dher af någon menniskia skada² händer till lijfwet; kan baneman medh sin edh ärhålla, det wara tillkommet af wåda, och uthan hans upsåth, bööthe till målzäganden wådabooth 40 daler och stånde uppenbahra skriff. Samma lagh ware om det som man skiuter³ eller kastar, om det tager först emot jorden eller annat ställe, och ther ifrån flyger och skaadar en annan, kan eden intet afläggas, straffes, som i föregående § förmähles.

§ 3. Slår man annan medh handh eller annat sådant, så att han faller kull och sigh stööter emoth steen wägg eller slikt, hwar af han sitt dödzsår får, bööte dhen honom slogh full mansboot, till treeskiffes och stånde uppenbahra skriff.

§ 4. Fäller man sigh sielf och⁴ stööter till dödz, då han will undwijka een annars slagh eller kastande, då bööte den som slogh effter honom half mansbooth, skeer det på muuhr ställningh eller annat slikt der fahra ähr medh, böthe den som slogh full mansbooth till treeskiffes och stånde uppenbara skriff.

§ 5. Drifwer man annan till den wäg orth och arbethe eller uthi watn, eller uthur huus natte[-] eller wintertijdh der giörligen profwes någon lifzfahra medh wahra, tager der af någon sin dödh böötes för honom full mansboot⁵ och stånde uppenbahra skriff.

§ 6. Förordsakar någon een annars dödh, på hwariehanda owahrsampt och sielfswåldhigt wijs, uthi leek och skiempt igenom eldh watn eller annorledes warde effter sitt brott medh heehl eller half manzboot straffatt, har den döde och sielf der till, waritt wollande, warde den andres brott medh mindre bööter ansedt.

¹ BDEFGH: må.   ² BDEFGH: någon skada.

³ G: om det man skiuter.   ⁴ F: eller.

⁵ Orden: »för honom» äro öfverstrukna i B. — DGH: bööte full mans booth.
— E: dödh, full mansbooth.

Cap. 7. Om dråp som händer mehr af olycka än annans förwollande.

§ 1. Ähr någon i rättan lifznöd stadder, och sigh wäria will, eller rätteligen kommer till att fånga eller ifrån rymmandet hindra dhen som lagl[igen] grippas må, skiuther eller slåhr åth honom, eller dem honom willia wäria, och det råkar¹ een annan, kan baneman giöra sin edh, sådant emot hans willia wahra skedt böte då wåda-booth till måhlsäganden och stånde uppenbahra skriff, doch må ej meehr ähn ett hugg eller skått för wåda ansees, med mindre att tu sååhr af ett hugg eller skott warda, då det för wåda räcknas.

§ 2. Hugga 2:ne på ett trädh i skougen, wälta steen, eller wäckia waak i siöön eller ähro i lijka arbeete resa eller fahra stadde få dhe både deraf död ware ogilt, blifwer eendera af dem skadat, så att han deraf tager döden giöre den andre wådaedh och böte half wådabooth.

Cap. 8. Om någon fährt skada till lifwet af eens annors nedfallande huus reedskap brund broo eller gilder i skougen.

§ 1. Faller annors mans huus taak wägg eller korssteen på någon böte ägaren som det ej omlagat wådabooth. Ähr han dherom tillförne wardnatt bööthe half mansbooth, samma lagh wahre om een fährt skada till lifwet, uthi een annors broo som ofärdigh ähr eller af fahrtygh som gästgifware utleija eller annan reedskap som till byggingz uthgifwes².

§ 2. Faller någon till död z i annors mans brund som ej ähr hölgd och inbygd, bööthe ägaren half manzbooth, ähr han och wardnadt, den att höllia, och det intet giordt, bööte fuul mansbooth, och stånde uppenbahra skriff³.

§ 3. Giör man gilder för oskiähligh diuhr i sin skough, medh spiuth, stång⁴, groop eller⁵ snahra, lyse det wijdh socknekyrkian söndagen förr ähn han det läggia will, och hwarest det lagdt ähr, gör han det ej, och någon dher af fährt sin dödh, böte ägaren half mansbooth, ähr det och lagl[igen] lysst eller skeer det innom eens

¹ DH: wäria eller råkar. — G: wäria och råkar.

² D: kyrkioplicht.

⁴ BDEGH: i sin skogh, stång.

³ G: upgifwes.

⁵ F: stång, green eller.

tomt och gårdh, der annors rätta fääwagh¹ eij ähr, bööte ägaren wådabooth².

Cap. 9. Om barn eller tienstehion dräpes medh wåda.

§ 1. Dräper fader eller moder sitt barn medh wåda, lefwa föräldrarna begge, och någondeehra laghsöker^o den andra som dråpet giorde, kan den brotztige giora edh att det medh wåda ähr skeedt, böthe therföre wådabooth, men klagar ingendeehra af föräldrarna wahre saaklööss både för eedh och booth, kan den brotztige intet göra eeden, ansees det som annat drååp.

§ 2. Lägger amma spädt barn hoos sigh i sängh och det således eller på annat sätt förqwäfwer, slijte rijss eller plichte medh 8 dagars fängelse widh watn och bröödh, och stånde kyrkioplicht. Lägger moder sitt barn hoos sigh att det förqwäfwes stånde uppenbahra skriff.

§ 3. Agar någon huussbonde eller matmoder sitt tienstehion, att det fåhr dödh deraf, straffes som för annat drååp, kommer det af wåda bööte wådabooth till måhlzäganden.

Cap. 10. Om dråp af öfwerмага.

§ 1. Dräper den som ähr mehra ähn 7 ähr och mindre än 15 ähr någon medh willia, det räknas för wådadråp och bööthes af des egendomb 30 daler halfft till måhl[s]äganden och den andre hälfften till konungen och staden eller häradet, pröfwes den brotztiges giärning och onska swara emoth en mogande mans warde det ansedt medh swährare straff; skeer det medh wåda, bööte 10 daler till måhlzäganden.

§ 2. Ähr öfwerмага 7 ähr eller mindre och dräper någon medh willia, böötes af des egen domb 5 daler, skeer det medh wåda böte till måhlzäganden 3 daler.

Cap. 11. Om qwinna dräper man medh wåda, och om någon hafwande qwinna dräpes medh wåda.

§ 1. Om qwinna någon dräper med wådha, wahre samma lagh om henne som om man i wådebooth.

¹ BDEFGH: fahrwagh.

² G: Dr. medh wåd. LL. c. 4.

§ 2. Warder en hafwande qwinna dräpen medh wåda då ökes den brotziges straff medh 12 daler.

Cap. 12. Om afwitta eller otambt diuhr eller okynnes fää någon dräpa¹.

§ 1. Warder man eller qwinna afwitta, då skohle hans eller hennes nästa fränder, eller slächt, som närwahrande ähro, eller i mangel der af andra som derom weetenskaap bekomma, sigh om den samma wårda, och så snart de det få weetha kungiöra derom granarna och socknemän, och den afhwijta i häffte och förwahr hålla.

§ 2. Blijfwer den afwitta intet således tillwahra tagen eller kan komma uthur häfftet, och någon dräpa, det räknas för wådadråp, och böthes tå af dem som om honom hafwa bordt sigh wårda, eller i tijdh till kiänna gifwa 20 daler.

§ 3. Om otämbd diuhr eller okynnes fää, dräper någon, bööthe den wådabooth, som det äger, och weet att det wahritt okynnes, men dett inttet instängdt².

¹ G: C. 15 Dr. med wåd. LL., c. 14 d. t. Stl.

² G: C. 17 Dr. med wåd. LL., c. 16 d. t. Stl.

II. Förslag till Såramålabalk 1696.

Tridie delen om såramåhl.

Cap. 1. Huru den bööta skall som sårer annan i ansichte eller halss, eller afhugger någon lemm eller uthslåhr tänder.

§ 1. Hugger man i brådom skildnatt af en annan näsa, öra handh eller footh eller i ansichte och halss eller slåhr öga uthur hufwudet, så att han dher af blifwer lytter, böte för hwardera uthi lytesboot 50 daler och för såhramåhlet lijka mycket. Warder någon twenne eller fleehre af samme lemmar afhuggen bööthes för wardehra som förmåhlt ähr både i lytes och såramåhlet, lytesböterne tager måhlsägaren sielf och först uth, men bööterne för såhramåhlet gå till treeskiffes konungen staden eller häradet och måhlsäganden.

§ 2. Hugger man af androm tummen eller wristen bööthe baneman för lytet 30 daler och i såhramåhlet 20 daler. Hugger man af det främsta fingret böthe 15 daler i lytet och i såramåhlet 10 daler, för dhe andra fingrarna åth lytet 10 daler för hwardera och i såhramåhlet äfwen så mycket, wahrandes thåå så gill som finger i såhremåhlet men åth¹ lytett helfften mindre.

§ 3. Warda tänder uthslagne, bööthe baneman för hwardehra i lytesbooth 6 daler och i såhramåhlet 6 daler.

§ 4. Hugger man åth androm, williandes skada göra och annan ståhr före och fååhr sådan skada, böthe baneman som förmålt².

§ 5. Warder arm eller been brächter, eller been lossas och uttages eller handh³ eller finger laam och onyttigh giordh, bötes så för lytet som i såhremåhlet, äfwensom i den [2] §⁴ förmåhles.

¹ FH: uti.   ² BDEFGH: förmålt är.

³ BDEGH: uttages; hand.   ⁴ BDEFGH: 2 §.

Cap. 2. Om fult kiötsåår slagh och kinpust.

§ 1. Warder man huggen eller stungen, uthi kiöt, arm, låår eller kropp, der intett afhugg eller beenlösning skeer, böthe baneman 10 daler [c: 20 daler]¹ för hwart såår.

§ 2. Gör man mindre såår, slåår annan blå, eller blodigh böte för hwar blådnat och blodwijte 12 daler, slåår man annan kinpust medh hand der ingen åkomma synes, böte 6 daler, skeer det medh staaf, eller steen böte 9 daler och det allt till treeskiffes.

Cap. 3. Huru såår skohla synas och wårdas.

§ 1. Hwilken som af annan sårat och slagen warder, skeer det i staden angifwe sigh straxt hoos borgmästaren eller rätten som 2:ne gode män hälst stadzens läkare och badberare förordna, att be-see och syna samma såår hwilka granneligen skola all skadan, anteckna och sitt wittnesbördh gifwa, som dhe det medh eed kunna stadfästa om så påfodras², skeer det på landet och åhr tingzdagh så nåhr, låthe då straxt stämman sin weederpart, som i sådan[t] måhl skall wahra plichtigh till swarss komma på nästa eller samma dagh han stämmes, är ej tingzdagen så nåhr eller den sårade så föör, att han förmåår till tingz komma, låthe då häradzougden eller ländzman, eller någon af nembden, tillijka medh en annan troowårdigh man be-see såhren och skadan, hwilka på lijka sätt skohla om sååren wittna som förmält är.

§ 2. Hwilken som annan såår³ slåår och sargar, att han orsakas sökia läkare, och hindras uthi sin nåhring, gälde all nödigh kostnad, tidspillan och underhålld, uthi des siukdomb, och dertill för sweeda och wärk, effter som skadan och peersonen åhr, men blifwer någon des lem afhuggen eller lamm, gifwe honom en skiähligh wedergjældning för den brist i hans nåhring pröfwas.

§ 3. Hafwer någon stungitt annan genom lijfwet eller så sårat, skadat och krossat, dess hufwud eller bröst, att något dödelligit deraf föllia kan, warde då baneman skyldigh att wårda sååret, och swara för dess lijff, så att om det klarligen finnes något [c: någon] deraf blifwit död, gifwe lijf för lijf, kan något annat fall der till komma af siukdomb den sårades eller läkarens wårdslöösheet och slijkt, wahre då

¹ BDEFGH: 20 daler.

² D: pröfwas.

³ DEFGH: så.

den som sååhret gjorde sakfelt till heel eller halff manzbooth efter omständigheeterna af tijden eller annat som infallit är.

§ 4. Förliker sigh den sargade och sedan döör af samma sååhr, hafwe då måhlzäganden ej wijdare tahlan, dock stände konungen och staden eller häradet, deras rätt öpen.

§ 5. Hafwer baneman först bööt för sin saak, till konungen staden eller häradet, och måhlzäganden och sedan döör, wahre wijd det som giort är.

§ 6. Blifwer och någon leemm ofärdigh och lamm innan natt och åhr, sedan den åhr såhrat, bötes derföre lytesbooth måhlzägandenz ensaak.

§ 7. Komma män samman i brådan skjildnat och wreedezmode fåhr¹ den eena dödth och den andra sååhr warde dråpet straffat som weederböhr, men såhret ogilt, gifwa de hwarannan sååhr, bööthe hwar för sin giärningh.

Cap. 4. Om qwinna slår och sargar någon och om man slår sin hustru eller huusbonde och maatmoder sitt tienstehion.

§ 1. Om qwinna slåår och² sargar någon, att han fååhr ther af såår, wahre samma lagh om henne som om man i sååra- eller lytesbooth, och böötes af hennes egendomb, warder hon slagen så att hon föder dött barn, då ökes bööterna för den som det gjorde till 9 daler.

§ 2. Hwilken man som af haat och onsko, eller dryckenskaap, eller för andra qwinners skull som han älskar slår sin hustru blå eller blodiger laam eller lytt wahre alt i tweebotum, näfser han henne för sina brått skiählige wahre saaklööss.

§ 3. Slåhr huusbonde eller maatmoder sitt legohion lamb eller lytt, böthe som för andre, men nefsa de dem skiählige för sin brått wahre saaklööss.

¹ B (ursprungligen): wreedezmode att slås, får. — Orden: »att slås» hafva öfverstrukits.

² BDEFGH: eller.

Cap. 5. Om öfwermagas bööter i såhramåhl och huru böötas skall för otamt och okynnigt fää.

§ 1. Gör öfwermaga mehra än 7 och mindre ähn 15 åhr full sååhr böötes af des egendomb, half[t] mindre än för moogande mans gärning, så för lytet som för sååhret, gör det mindre åkomma som åhr blånader eller blodhwijte bööthe 3 daler måhlzägandenz eensak.

§ 2. Åhr öfwermaga mindre än 7 åhr och gör någott sååhr bööthe intet¹.

§ 3. Om hwariehanda otambd och ² okynnes fää sargar någon menniskia och ägaren det samma intet wårdar eller inhäfftar bööte derfore som i Byggningsbalken förmähles, får någon lyte deraf bööte ägaren dubbelt.

Cap. 6. Om såramåhl som skeer i rätten wåda.

Uthi alle de måhl och händelser, hwarom i denne balck handlas, dher baneman medh giltige skiähl, och sielf sins eede kan fulltyga skadan uthan hans upsåth och willia, och uthaf rätten wåda wahra tillkommen, böte då han så för såhramålet som lytet halffparten mindre än det åhr stadgat öfwer de gärningar som medh hwillia åhro begångne.

¹ Denna § saknas i D.

² BGH: eller.

I. Förslag till Tjufvabalk 1696.

[Fjerde] dehlen aff Missgiärningzbalken om tiufwerij.

Cap. 1. Dhen som förste eller flere gånger stiähl.

§ 1. Stiähl någon qwicht eller dödt som gull, sölf penningar boskap, botyg eller hwad dett är, warder baar och wedh första gärningh åthagen, then må gripas, och han till alment fängelse, men tiufnaden till förwahr föras, och sedan wedh tingh eller rådstugu dömmas, är wärdet af tiufnaden fulla sextio daler sm:t, mijste lijfwet, karlen hänges, och qwinnan halshugges, och gifwe måhlsäganden sitt igen, är thet mindre åthergifwe, giälde eller bethahle skadan och böte tredubbelt, måhlsäganden konungen och häradet till treskiptes, årkar han eij giällda, och böta, arbete under förwahr, eller borgen hoos måhlsäganden eller andre för skadan, och måhlsägandedehlen af böterne, thess likes för konungen, häradet eller staden, niute dagel[igen] till sin födo fyra öhre sm:t och dher till med för hwar dagh, han arbetar, afdrages 12 öre sm:t af dett som han böta och giällda skulle¹. Rymmer han och igenfåås, arbete dubbelt, försummar han en dagh arbete 2 dagar för een, finnes eij arbete, plichte då tiufwen medh ett gatulopp under ottatijo man, för hwarie otta daler sm:t af wärdet, och eij för dett han eliest böta skulle² — wälförståendes, att hwart igenomlöpande hålles för en gångh — eller och medh een half månadh³ trählarbete emoot hwart gatulopp. Är det qwinnosperson, slijte emoot hwart gatulopp eller hwarie otta daler sm:ts wärde fyra paar rijs, 2 slag af hwartera och dett wed tingz eller rådstugudörren.

¹ G: Strafford. 1653.

² G: Kl. M:ts res. d. 20 Maj 1699.

³ F: med en månadz.

§ 2. Stähl någon förste gångh fyra daler sm:ts wärde eller mindre betahle och böte tredubbelt eller plichte med sex dagars fängelse widh wattn och brödh. Stähl han öfwer 4 dalers wärde intill otta daler plichte medh en half månadz trählarbete.

§ 3. Stähl någon andre gången plichte med ett gatulopp för hwarie fem daler sm:t, är summan af dett stulna godzets wärde mindre än sextio och mehr än femtijo daler löpe nije gånger gatulopp, och giöre der till medh en månadz trählarbete.

§ 4. Stähl någon tredie gången ljetet eller mycket, dömmes till döden¹.

§ 5. Bryter sigh tiufwer in uthi gårdh och huus om nattetidh eller sätter sigh till mootwärm wari ogilt om han sâras eller drâpes, men giör han honom skada som sitt wärier, ware ansedt för hemfridzbrätt².

§ 6. Fångar någon annan tiufwen än dhen som ägare är eller wârda skulle dett som bortstahls, tage han alt hwadh tiufwen på sigh hade och hans egit war.

§ 7. Warder tiufwen fångat angifwen och i förwahr satt, tager någon sedan förlijkningh och lösen eller honom medh willia släpper och uhr wägen skaffar, stånde dhen samma tiufwens rätt³.

Cap. 2. Om flere tillsammans eller och om öfwermagi stähl samt om boodhrätt.

§ 1. Tre äro tiufwar, en som råder eller wisar dhen andre som handtherar och tager, dhen tredie som giömmar hyser eller nöter, stånde alla tiufzrätt effter som saken är till, och hwar för sigh blifwer öfwertygat⁴.

§ 2. Stähla flere tillhopa, gjælde åther en för alla eller hwar för sigh om the förmå, hwad som stulit är, men böte sedan hwar för sigh, dett han tagit eller nutit hafwer.

§ 3. Stähl öfwermagi under fembton år gifwe tiufnaden åther, rises och nepses af föräldrane, eller måhlsman, eller och af dhem dhe

¹ G: Strafford. 1653 § 3.

² G: Tiufmbl. c. 25 1 § LL., c. 6 d. t. Stl., Kl. M:ttz res. och B[orgmästare] och R[åds] i Stockh. Publ. d. 17 Julij 1701.

³ G: C. 31 Tiufmbl. LL., c. 5 Stl.

⁴ G: Östgl. Tiuwbl. fl. 32 § 7, Wästgl. Thiuwbl. 1 fl., Kl. M:ttz Br. 29 Mart. 1700, item d. 29 Julii 1698.

dett befalla, stähl han andre gången, ware samme lag, stähl han tredie resan och wärdet är öfwer 8 daler sm:t böte eller plichte han som annor tiufwer dhen förste gången stähl¹.

§ 4. Drager man lönl[igen] undan hustrun, hustrun undan man, barn undan föräldrar, och således gör bodrätt, stånde dett dhem emellan som dhe hwar annan laghsökia willia, och till domarens skiährskådan, uthi hwad upsåth dett kan wara skiedt, lämpandes straffet der effter.

§ 5. Dölier eller nöter wetandes man medh hustrun, hustrun med man, föräldrar med barnen, barnen med föräldrarne, förman med underhafwande, och dhe medh honom eller bolagzmän med hwar andra, dett af androm stulit är, böte och plichte som för annor tiufnad, män then öfwermagi ähr, näfses som för är sagdt och äthwarnas².

§ 6. Läckar biuder eller råder någon en öfwermagi, eller man sin hustru, föräldrar sin barn, förmyndaren dhen omyndige, en förman sine underhafwande, till att stähla, stånde dhen samma tiufzrätt, såsom dhen andra gången stulit, och för bem[äl]t är, är dett öfwermagi, näfses han som för är sagdt, män then myndigh är, giälde och böte af sitt egit eller plichte som annor tiuf som första gången stähl, komma någonthera af desse senare andra gången igen, ware med then som annor tiuf dhen andra gången stähl, men kommer han som läckade andra gången igen, plichte för hwarie 4 daler sm:t af wärde[t]³ med ett gatulop, öfwerstiger wärdet af tiufnaden nije gatulopp och eij fyller sextijo daler sm:t giöre trählarbete för dett som öfwerskiuter.

Cap. 3. Om tjänstefälckz stöldh och dett som stähles af krigzfolkz monderingar, omyndige barn, såfwande uthe på marken, uthi badstugu, eller ifrån dhen som meenföör är af siukdoom, under wådheeldh, wattnsnödh, wäldzwärkan, eller allmen krigznödh.

§ 1. Stähl tjenstefälck som ens brödh äta eller lön taga ifrån sin huusbonde eller matmooder, bryter låås, kista eller dörr eller på hwariehanda sätt försnillar och afhänder af dett dhem innom eller

¹ G: C. 10 Dr. med wåda Stl., Manhbl. fluk. 42 Upl.

² F: näpses och äthwarnas som för sagdt är.

³ EF sakna: »af wärdet».

uthom huset till skiöttzel bestälning eller arbete i händer gifwes, och befallas, ware tiuf, gjælde och böte fyradubbelt, eller plichte med träbl-
arbete, om dett icke åfwantahlde sextio daler sm:t:z summa och lijf
angår, kommer någon annan gång igen, plichte på sätt och wijs som
slutet i sidste § och föregående capitel förmäler.

§ 2. Samma lag ware om någon stiahl af konungens krigzfolk,
häst eller mondering, så och afhänder barn mindre än 12 år kläder
smide och ehwad dhe på sigh bära, iämwähl stiahl uthi badstugu,
eller och af een eller flere, som äre med swår siukdom, behäftade,
och uthan wårdnad så och af någon dööd eller såfwande uthe på
marken.

§ 3. Stiahl någon när wådheeldh, wattensnödh skipsbråth,
wåldswärkan eller allmen fiende enom öfwergår och för handen är,
eller och sedan någon undan för ber[ör]de fara och nödh kan wara
bergat, straffas med döden, om wärdet är fulla tiugu daler sm:t, och
hafwe förbrutit sine löösöhron till treskiptes, är dett mindre plichte
karlen för förste gången medh 6 gatulopp, andre gången 9 gatulopp,
men tredie gången warde hängdh, hwaremoot qwinnan förste och
andre gången kääkstrykes och tredie gången halshugges.

§ 4. Alle desse åfwannembde som eij till lifwet straffas, för-
wijses häradet och staden, komma de sedan tillbaka igen inom häradet
eller staden och stadzens mark, stånde samma straff.

Cap. 4. Om stöldh uthe på marken och som foordom sagdt är, under Gudz låås och nyckel.

§ 1. Stiahl någon uthe på marken å åker eller engh sädh, höö,
skuren eller oskuren, stackat eller ostackat, boskap som gå i beet,
inom eller uthom hägn eller bijsäckar, och wärdet är 20 daler sm:t
mijste lijf, är det under tiugu dalers wärde, gjælde skadan och böte
fyradubbelt, eller plichte medh gatulop för hwarie fem daler sm:t.

§ 2. Är slijk tiufwer giff, hafwer bolagzman, stiufbarn, eller
sine egne barn, som penningar hafwer inne medh honom och eij
gifwes dhem skuldh, eller full skiähl är att the med stulit witterl[igen]
giömt eller nödt, då skall dheras dehl först afskiiftas, bindas dhe till
saken, straffas iembwähl dhe som förr är sagdt.

§ 3. Betrådes någon andra gången förhöges straffet effter före-
gående andra capitel och som sidste § i slutet uthwijsar.

§ 4. Samma lag ware medh dhem som stiahl i trää- humble-ärte- rofwe- och kählgårdar, hemta frucht ollon eller nötter till någon myckenheet, tager bort en annars hugne wedh och timber, stiahl widh sågeqwarnar bräder och sågestäckar, fisk uthur annars dammar, sumppar uthlagde nät, eller hwariehanda fiskeredskap, eller och sielfwe redskapen aldehles bortstiahl.

§ 5. Tager någon uthan lego annars bååth eller häst, rider åker eller roor, och rätta ägaren träffar och fångar honom, böte effter som han öfwertyges haft upsåth ägaren dett att afhända och domaren finner skiähl dertill.

§ 6. Molkar någon annars koo, får eller gietter böte 3 daler sm:t för koo, sammaledes för hwarie fämb fåår eller gietter, eller och stånde för tingz eller rådstugu dörren en tijma och skiemmes medh kärilet i handen som mulkades uthi.

Cap. 5. Om stöldh på konungens slått, huus och gårdar.

§ 1. Stiahl någon in¹ på konungens slått eller andre Kongl. M:tz huus och gårdar, antingen af konungens skatt clenodier, kläder huusgeråd, giewähr hästar eller hwad som hälst det är, eller och i konungens skafferij, kiök och källare, ruust[-] och accijskammare, kornproviant- kruth- tyg och myntehuus, skiep och ammeraliteter, artollerier, bibliotequer och archiver sampt rådstugur och hwariehanda andre sådanne rum ther konungens, häradetz, och stadzens allmenne säkerheet ansees, och sådant öfwer 10 daler sm:ts wärde bestiger, miste lijfwet, är dett under 10 daler sm:t böte femdubbelt.

§ 2. Ehwem som konungens angelagne och tillhörige skriffter böcker eller räkningar bortstiahl miste lijfwet.

§ 3. Dhen som ifrån konungen på dess resor stiahl plichte som i § i detta cap. förmäler.

§ 4. Är dhen som stiahl i konungens slått huus och gårdar i wärkel[ig] dienst och upwachtningh gälde och böte sexdubbelt, med [c: men]² dhen som satter är på wacht, mijste lijfwet om han stiahl litet eller mycket.

¹ BFGH: inne.

² BEFGH: men.

Cap. 6. Om kyrkietufnadh.

§ 1. Bryter någon kyrkiefönster, dörr eller låås och stiahl strafes som i Eedzöresbalken förmäles.

§ 2. Afhänder eller borthstiahl någon uthan bråth af dörr fönster eller låås, något af dhe särskilte kyrkiesaker, som till gudstienstens bruk och öfningh afskilde äro, såsom, kalken, pateen, mässe-] och altarekläde, bibel och handbook, miste lifwet.

§ 3. Stiahl någon dett som till kyrkiones prydnadh länder, anten af altaretaflorne liuscronorne, eller annor prydnad på wägarne, och hwad eliest som hälst uthi kyrckian plägar förwaras, så att wärdet är öfwer 10 daler sm:t mijste lijfwet, är dett derunder, gjälde och böte sexdubbelt, eller giöre trählarbete, som förr omtaht, och stånde dher till medh uppenbara kyrckioplicht.

§ 4. Then som stiahl under påstående gudstienst antingen in uthi kyrkian af någon dess penningar eller kläder, eller uthe på kyrkiowallen häst eller annor faartygh öfwer 20 daler sm:ts wärde, böte femdubbelt.

§ 5. Samma lag ware och medh dhen som stiahl uthi hospitaler uthur kyrkians wapenhuus tijonde bodar fattigbössa på kyrkio eller tingzwall wid hospitaler och siukhuus på wägar eller allment annorstädes uthsatte.

§ 6. Stiahl någon andra gången af desse företalde tiufwar, förhöges straffet till dubbelt.

Cap. 7. Om bedrägerij, falss och flärdh.

§ 1. Flärdh är ther man sälier eller utgifwer ondt för godt, mängdt för omängdt, som miöhl eller talg under wax, fals är ther man skyler ondt under gådt, som koppar under guldh, steen under jären och annat sådant.

§ 2. Hafwer någon kiöpman eller någon annan förfalskat godz, eller sälier dett han antingen sielf förfalskat, eller wiste att thet förfalskat war böte 12 daler sm:t till konungen, häradet eller staden, och betahle honom som kiöpte, dubbelt emoot godzets wärde, säger han sigh ej wetat godzet warit förfalskat, wise sin fångesman eller

om han af godh frägd är, tillåtes honom eedh, och swärie dett han owetande sådant godz hade och sålde.

§ 3. Brukar någon köpman eller¹ ehwem som säljer, eller köper orätt mått eller wicht, och warder der till wunnen, ware tiuf och plichte effter werdet, och skadan han ther medh giordt.

§ 4. Gullsmedh gulldragare eller ehwem dett är, som smelter och arbetar guldh eller sölfwer som falskt är, böte 40 daler sm:t, och dhen som köpte äge samma rätt som här i föregående 2 § sagdt är. Lämbwähl skall allt thet guldh och sölfwer som hoos någon af desse uthi dheras wärkstäder finnas bedrägel[igen] af dhem förarbetat, wara till konungen häradet eller staden förbrutit.

§ 5. Alle andre embetes män eller ehwem dett är som fals eller flärdh brukar, wettel[igen] uthgifwer ondt för godt gammalt för nytt, förbyter eller förfalskar materien, sin fördehl och andras skada dher medh söker böte tredie dehlen af warans wärde, och förnöije köparen på sätt och wijs som förbem[ält] är; alt förfalskat och förskiembdt godz upbrännes eller försänkes, att eij någon deraf bedrages, eller till sin hälsa skadas, men der något dogel[ig]t der under pröfwas och finnes, hemfalle sådant dhe fattige.

§ 6. Upbryter någon annars bref, läser eller androm läsa gifwer, uppenbarar och uthsprider thet skrifwet är, söker ther medh thens skada och nesa som thet angår, straffas som saken är till medh böter eller fängelse, och upfyller skadan.

§ 7. Förfalskar någon utplånar tillsätter, eller förändrar bref eller signete, böcker, räkningar, handskrifter inventarier testamentar afskriffter, eller och dhem swikel[igen] fördölier, sönderrifwer, förbränner, dichter och skrifwer nya, straffas som annor tiufwer och skadan är till.

§ 8. Lägger man merke å annars tingh dödt eller qwicht, will sikh dett tillägna, eller lägger märke å annars merke, dett förra dher med att förwilla, stånde dherföre tiufzrätt effter som wärdet och brätt wara kan.

§ 9. Nekar någon emoot sitt bettere wetande till inlagzfäa eller annat som wädsatt i pant tagit eller länt är, försnillar eller förbyter dett samma, plichte som för annor tiufnadh.

§ 10. Sammaledes och dhen som af oskifte godz något förtiger eller undandölier för rättan arfwinge, eller bewijsligh skuldh-

¹ BEFGH: köpman, borgare, eller.

fordran, eller och i sådant måhl låter gifwa sigh någon falsk obligation och förskrifning skuldhfordraren till skada.

Cap. 8. Om hittegodz och huru dett bör uplysas.

§ 1. Allt hwad man hittar skall ej af härade eller stadh föras, uthan till nämbste by eller huus och ther sammastädes uthi twenne ährlige bofaste mäns närwaru insättias, förseglas eller merkias, så och nästfölliande allmenne kyrkio- tingz- och rådstugudagar uplysas, tre gånger effter hwar andra, å hwarie orth, kommer then thet effter frågar och will till sigh kenna skall han thess merke och wisse kenne- techen seija sampt medh sielf sins eede, eller twenne eede[lige] witten stadfästa, om domaren så nödigt pröfwar och skiähl äro till twifwelsmåhl, kommer then som mist hafwer innan lyst är, säger merke och som förbem[äl]t är till sigh kenner, tage sitt åther uthan lösen, kommer han effter lysningen tage dhen som hitte tredingh, och ägan- den 2 låtter, kommer ingen innan natt och åhr, tage konungen 2 låtter och trediongh then som hitte.

§ 2. Samma lag ware om strandawraak och bottenfyndh ther rätter ägande ej när är, eller hans budh, och ej weet hwart hans är kommit, så och all annor uhrminnes nedgrafwen skatt, ehwad thet är gammalt mynt, sölf, gull och koppar sampt allehanda metallkärel och andre rare stycken i konstarbete och edla stenar.

§ 3. Hittar man ankar lyse sammaledes, kommer rätter ägare och som förbem[äl]t är till sigh winner, bekomme dhen som hitte, gord omkåstnad och arfwodeslöhn effter mätesmanna ordom, kommer ej ägande, warde härmed som med annor bottenfyndh.

§ 4. Hittar någon drifftefää tambd häst eller stoo oxe eller koo, eller hwad nyttiefää det är, behålle dett hoos sigh, uplyse och taga lysningewittne om han inom häradet eller staden är, är then som hitte uthom häradet eller staden, nedsättie och låte lysa som för är sagdt. Med slijke creatur må man arbete giöra, sine ährender fara, och nyttia inom häradet eller staden, ther thet funnit är, sedan en gång lyst och witten till äro, giör dett någon för böte 3 daler sölf- werm:t till treskiptes, kommer then som mist hafwer sedan lyst är, och lag[igen] sigh tillwinner, tage sitt åther uthan lösen, och then som hitte der tillfåle gifwes till misstankar, giöre sigh uhrtiufwa medh lysningawittne och sielf sins eede, att han dett ej arglisteligen uthan

som rätt driffefää uptagit, kommer han ej innan natt och åhr, behålle då dhen som hitte, och war inom härade och¹ staden, war han uthom, tage halfft som hitte, och andra dehlen han hwilken sattes till och wårdade; är dett otambdt och ej nyttiefää uplyses och ned-sätties sammaledes, kommer rätter ägare innan natt och åhr, betahle då till honom som uplyste och wårdade foderlöhn och omkåstnadh effter mätesmanna ordom och tage sitt åther, kommer han ej, behålle tå then som hitte, är han uthom häradet tage då halfft emoot honom som wårdade och skiötte.

§ 5. Hittar eller finner man bij uppå sijne egne ägor eller i skog ther man lotth uthi hafwer, ware hans som hitte, hittar man på annars mans ingiärdes ägor hafwe ingen hittelöhn, hittar man uthgierdes i annars skog, tage dhen som hitte tredingh, och byamän eller jordäganden två låtter, säga twenne sigh hafwa hitt samma bijstuck, niute dhen hittelöhn som först lyste. Eij må man bij uplysa uthan een dhem på annars mans ägor finner, tå tage han som förr är sagdt tredingh som hitte och uplyste och jordäganden 2 låtter, lyser man ej och doch bårttager, ware som annor tiufnader, upsätter man toom bijstuck i skogen, bijen dher med ifrån dheras wan[ige] boningh och hemwist att låcka böte 3 daler sm:t och gifwe dhem tillbaka.

§ 6. Hittar nu någon och ej som omtahlt är uplyser gifwe ägaren sitt och böte dubbelt emoot wärdet som hittat är.

Cap. 9. Om olåff[ig] handel.

§ 1. Kiöper någon wetterl[ig] tiufnadh eller misstänckt godz, ware tiuf, och han tage sitt åther som widhkennes och lagl[igen] till sigh winner.

§ 2. Griper någon till ledsen säger dett som klandrades kiöpt eller qvarsatt, lego eller låntagit, och säger sigh sin fångesman eller wittne weta, tå skall dett samma godz till twänne ährlige bofaste män afsättias, och han sin fångesman eller wittne framhafwa inom dhen tijdh som Rättegångzbalken angående stämningar förmähler, kommer han inom förelagde tijdh, ware tå han sakzlöös som ifrån sigh ledde, och dhen sware som leddes till, kan han ej wijsa laga förfall eller brister åth wittne, gifwe från sigh dett som klandrades, och befrije sigh medh sielf sins eede om domaren finner der till skiähl och om-

¹ BEGH: eller.

ständigheeter, gitter han eij eeden gånge böte eller plichte som tiuf hafwer han wittnen, och fast han eij fångesman framskaffa kan ware frij.

§ 3. Är mäklare och wittnen till, tage dhen sitt uthan lösen som lagl[igen] till sikh winner, men then som kiöpte, söke mäklaren om sitt skadeståndh, och mäklaren söke dhen som sålde, äre eij wittnen till och mählaren nekar, befrije tå sikh han som söker ifrån sikh leda som förr är sagdt.

§ 4. Samma lag ware med qvarsättningh, låhn och lego.

Cap. 10. Huru man skall sitt wederkiennas och återwinna, androm tiufnad tillbinda och efter tiufnadh ransaaka.

§ 1. Ingen må dett han widkennes ehwad dett är honom ifrån stulit eller bortappat, sielfwilligt och olagl[igen] åthertaga, uthan wederbörande domares och ¹ befallningzhafwares, wetskap och handräckningh, så frampt personen icke löscker och ² nog misstänkt är, gör dett någon annorlunda, böte tredie dehlen af dett han olagl[igen] åthertog.

§ 2. Will någon något ohemult sikh tillägna och eij hafwer full skiähl och ofelbahra kännetecken eller wittnen som för är sagdt, så och om så nödigt pröfwat eij gitter med sielf sins ede, betyga att dett hans är, och emoot hans willia honom ifrån kommit, wäri då han som i handom hafwer med sielf sins eede, eller twenne wittnen, om dett som klandrades war hans egit, war dett hittat eller kiöpt och som tillförrenne omtahlt är, uplyst eller wittnen till, ware tå han frij, men then som af argheet ohemult kiändes widh, böte hälften af wärdet och ware icke man dess bettere.

§ 3. Ingen må androm tiufnadh tillwijta uthan een är haar åthagen, eller tiufnaden med laga ransakningh ingen funnen, och som straxt häreffter förmähles, gör det någon och eij fulltygar, stånde dhen samma rätt som han enom androm gaf saak före.

§ 4. Eij må någon sielfwilligt annars huus ransaaka, uthan war der stulit och wån eller kundskap är, hwar tiuf eller tiufnaden är kommen tå skall then ransaaka will af häradshöfdingh, fogden eller bårgmestare och råd, låf begiära seija hwad som stulit är, så och sine skiähl, niuter han låf, hwilket eij bör tillåtas, uthan skiähl och ohrsak till misstancka, som äre att antingen spåår intill by och huus leda, kund-

¹ BEGH: eller.

² F: eller.

skap är, att then misstänkte om nattetijdh uthe warit, och ther tiufnaden skiede näst tillförrenne sedder, sampt andre flere och skiählige ohrsaker, eller och att han tillförrenne medh tiufnadh beträdh är, fåå tå med sigh lendtzman och en nämbdeman eller 2:ne edsworne stadztienare, fare till nampngifne by eller huus, ther skola the byamen eller huusbonde tilltaha och seija att the af häradzhöfding befallningzman eller och bårgmest[are] och rådh sände äre sampt sig hvisa att dhe uthan knyte, kappa eller bijräck i huus ingå, men then ransakan begierte stånde uthanføre, finna the nu något i gårdzhusen dher bonden sielf eller hustrun och barnen wårda låås och nyckel till, och eij är glugg eller windzhåll på, antingen öfwerhögdt, nedgrafwit eller på hwariehanda sätt dölgt, ware tå han sielf tiuf, eller hustrun eller barn, om the bråttzlige äro, och honom frijgiöra, är thet glugg eller windhåll, och eij tiufnaden dölgd öfwerhögdh eller nedgrafwen, eller oläst uthhuus och ¹ lada tå äger han wijtzordh att befrija sigh medh sielf sins eede att han ej weet huru thet är inkommit; finnes dett under tienstefälckz eller husgästens enskijlte låås och wårdnadh, eller och i en af androm ther sammastädes nedsatt kista, wäri då sigh dhen dett fans hoos eller then kista tillhörde för tiufnad, om han gitter; finnes intet wari tå then ångers-saakz- och skadelöös som ransakades hoos, och han som ransakan begierte fülle skadan om någon är skiedd å huus eller egendoom, när som ransakades, och giöre iembwähl eedh att han sanfärdel[igen] stulen är och eij af illwillia ransakning sökte.

§ 5. Ransakar någon sielfwilligt, och moot åthwarningh och ei finner böte 60 daler ².

§ 6. Sättia sigh byamän eller huusbonde till mootwårn, och eij willia tillåta ransakan, umgialde som i Edöresbalken förmåles.

¹ F: eller.

² BEFGH: 40 daler.

I. Förslag till Lägersmålsbalk 1696.

[Femte] delen af Misgerningzbalken om hoor
skiörlefnat och olåflig beblandelse.

Cap. 1. Om mökränkning och lönskeläger.

§ 1. Bedrifwer ogifft man lägersmål med möö, enkia eller någon tilförende kränkt, böte 10 daler, begår een ogifft man lägersmål andra gången med den samma eller med een annan ogifft qwinna, böte 20 daler och tredie gången 40 daler, men skulle någon försee sig fierde gången med lägersmål, böte 80 daler och plichte der til med 1 års arbete uthi näste tuchthuus, med mindre han löser sig der ifrån med 200 daler sm:t¹.

§ 2. Pröfwas ogifft man hafwa läckat möö til lägersmål böte och plichte som sagdt är, och gifwe henne sin morgongåfwa, men der han henne til ächta tager ware begge för böterne och kyrkoplichten frij.

§ 3. Besåfwer husbonde som ogifft är sin tienstepiga böte 20 daler sm:t.

§ 4. Blifwer möö kränkt af sin ogifte förmyndare, thå böte han 80 daler, pröfwas han hafwa kränckt henne til den ända att slå hennes egendomb under sig, bööte dubbelt och ware han och hans afkomma skild ifrån all den förmåhn och arfzrätt, som de dertil elliest hade kunnat hafwa, men skulle någon förmyndare hafwa brackt sin pupill til lägersmål med någon annan eller att derigenom bringa des godz och egendomb under densamma eller sig sielf plichte tredubbelt, ware ährelös hållen, och förhålles med egendommen som förr är sagdt.

¹ G: Kgl. M:ttz Br. den 12 Febr. 1699, den 3 Jan. 1694.

§ 5. Häfdar man een såfwande qwinna eller den afwita är, böte 100 daler, häfdar man een dumbe böte 20 daler.

§ 6. Af dessa böter niuter qwinnans föräldrar eller målsman een trediedeel, der och ingen målsman är, niute äklagaren des rätt.

§ 7. Möö som hafwer lägersmål med een ogifft man bööte första gången 5 daler, konungen, häradet eller staden til treskiffes; kommer den samma andra gången igen böte 10 daler, 3:die gången 20 daler och fierde gången 30 daler, och arbete¹ der til ett åhr i näste tuchthuus.

§ 8. Den som eij förmår böta, plichte första gången med arbethe eller fängelse, men andra gången och vidare med hudstrykning af någon der till förordnat persohn för tingz eller rådstugudören, effter som böterne äro stoore till, som i Rättegångzbalken förmäles².

Cap. 2. Om lägersmål under trolofningz och echtenskapz lofwen.

§ 1. Om fästeman häfdar sin trolofwade fästeqwinna eller öfwer tygas man hafwa tilsagdt den qwinna echtenskap hwilken han häfdat och sedan eij ehta will, förhålles som uthi Gifftebalkens 5 cap. säges.

§ 2. Trolofwar sig någon med twenne och häfdar dem begge bööte 100 daler, häfdar han allenast den senare böte 60 daler, men för trolofningzbrottet som i Gifftebalkens 2 cap. förmäles.

Cap. 3. Om eenfalt hoor.

§ 1. Bedriffer ogifft man hoor med een annans laggiffta hustru, böthe han 60 daler och hon 100 daler, gör det gifft man med ogifft qwinna, böte han 80 hon 40 daler, förmå de eij bötha, plichte man med gatulopp och qwinna hudstrykas wid tingz eller rådstugudören.

§ 2. Bedrifwer fäst persohn lägersmål med een oförlofwat, böte den fäste 60 daler, och der den oförlofwade wiste den andra fäst wara, böte då 30 daler, men elliest böte och plichte som för enkelt lägersmål.

¹ GH: tridie gången 20 daler och arbete.

² Denna § har i A ursprungligen varit § 9, hvaremot § 8 varit så lydande: »§ 8. Om kyrkoplichten både för lönskeläger och eenfalt hoor, förhålles effter kyrkolagen och niute så qwinna som man frijheet att lösa sig derifrån med penningar som der vidare förmäles.» Denna §, som icke återfinnes i öfriga handskrifter, har i A understrukits i syfte att beteckna, att densamma bör utgå.

§ 3. Bedrifwer någon enkelt hoor fleere reesor då skal strafet hwar gång fördubblas, så att den giffte böter för andra horet 160 daler, och för tredie 240 daler, ogiffit qwinna böte annan gång 80 daler, och tredie reesan 120 daler, och arbethe dertil så man som qwinna ett heelt år uthi nästa tuchthuus, eller löse sig derifrån med 200 daler; kommer någon fierde gången¹ igen miste den giffit är lifwet, men den ogiffit är, och sig i² så motto förseer, arbethe 3 år i nästa tuchthuus, eller löse sig derifrån med 600 daler³, kommer den ogiffite fleere reesor åther, miste lifwet.

§ 4. Blifwer någon lagsökt på een tid för fleere hoor eller lägersmål, plickte för hwarthera ånkla bööter, men öfwerlygas någon hafwa föröfwat hordombzlast een lång tid af argheet och serdeles wahnart, straffes föruthan bötherne med arbethe effter som bråttet är til.

§ 5. Bedrifwer någon hoor med sin tienstepijga eller pupill, böte för horet och desuthan för lägersmålet med pijgan och pupillen som i första cap. förmåles.

§ 6. Af böterne för hoor, niuter konungen, häradet eller staden och den oskyldige maken hwar sin deel om han det angifwa wil⁴, wil den oskyldige maken eij angifwa, niute då den sin trediedeel som den brotzlige anklagar.

§ 7. Ingen må annan hoor wijta uthan man och hustru hwar annan, med mindre barn och andre wissa skiähl til äro, äro the til, hafwe då konungens saksökare målsägarerätten, om ingen annan klagar.

§ 8. Öfwar någon förargeligit umgänge med annan och effter föregången åthwarning sig eij rättar, uthan således gör sig misstänkt, genom bref otienligit skrifwande och sammanlefnadt, plichte för sådan förargelse effter omständigheeterne med böter eller fängelse när och målsäganden sådant först angifwer, då äger domaren icke allenast åthwarnarna uthan och sättia ett wist wijte för den misstänkte.

§ 9. Med oäckta och horebarns födo och arfzrätt förhålles som säges uthi Erfdab[alken]s 11 capitel.

¹ GH: flere gånger.

² Ursprungligen: sig fierde gången i.

³ GH: 200 daler.

⁴ Orden: »om han det angifwa will» saknas i F.

Cap. 4. Om dubbelt hoor.

§ 1. Begår giffit man hoor med giffit qwinna, miste båda lifwet.

§ 2. Besåfwer någon fäst persohn en som trolofwat är med annan, böte hwardera 120 daler, är den eena giffit och den andra förlofwat, böte den giffite 160 daler, den trolofwade 140 daler.

Cap. 5. Om skiörlefnad.

§ 1. Håller någon hoorehuus eller brukar kopplerij, warde offentligent sattu för een påla 3 dagar och så hudstruken, och arbete i åhr uthi näste tuchthuus, kommer een sådan andre reesan åther warde sattu 3 dagar för kåken, och sedan kååkstruken, och straffat med 3 åhrs arbethe, men kommer han 3:die gången igen, warde åfwen så kååkstruken och arbethe all sin lifztidh.

§ 2. De qwinnor som låta sig uthi sådane rum til lättfårdigheet och skörlefnad finna, böra uthi stadzens hächte förwaras, och sedan straffas hwar effter sin brott med bööter eller arbethe i tuchthuuset, kommer den samma andra gången igen straffes dubbelt til böter eller arbete; kommer hon tredie gången slijte rijs, i rådstugugången och straffes med strångare arbethe, men fierde gången hon åtherkommer sättes 3 dagar för een påla och så hudstrykes samt arbethe längre tidh.

§ 3. Tilstädier eller håller någon sin hustru barn eller anhörige til skörlefnat och horerij, straffes med kååkstrykande och trålarbete, förste gången 3 åhr, men om then återkommer kååkstrykes och göre trålarbete i all sin lifztid.

Cap. 6. Om lägersmål i skyld[-] och swågerskap.

§ 1. Hafwa syskonbarn lägersmål med hwar andra böte hwarthera 80 daler sm:t, skeer det med den som des syskonbarn förr ågt, eller häfdat, böte som för annat lägersmål.

§ 2. Skulle någon som lägersmål hafwer med sin närskylte i förbudne leed wara giffit eller fäst eller des huusbonde eller förmyn-dare, ökes derföre böterne hwart om sig som ofwan förmålt är.

§ 3. Förseer sig någon andre gången med sådan lägersmål, då fördubblas böterne.

Cap. 7. Om blodskam.

§ 1. Hwilken sig beblandar med sin blodzfränka, uthi rätt upp- och nederstijgande linie, såsom är fader med sin dotter dotterdotter eller sånadotter, och deras afföda; sohn med sin moder modermoder eller fadermoder, miste lifwet.

§ 2. Samma lag ware om den som uthi upp- och nederstijgande swågerskapz linea sig sammanblanda, såsom man med sin hustrus moder eller sin stiuftermoder, eller med sin sånahustru, sånasohn[s] eller dottersons hustru, styfdotter, styfsons dotter, och styfdottersdotter, eller qwinna med sin mans fader eller stiufterfader eller med sin dotter[s] man, sånadotters man eller dotterdotters man eller med sin stiuftersohn, dess eller sin stiufterdotters sohn och så vidare, och uthi någon den leed som hafwer anseeande uppå föräldrar och barn.

§ 3. Bedrifwer någon blodskam i sijdoliniens första skyddskapz leed miste lifwet, såsom när broder lägrar sin samsyster, eller halfsyster, ächta eller oächta födde, bedrifwer och någon hoor med någon af dessa sin närskylte, warde man steeglat och kåna brend.

§ 4. Bedrifwer någon blodskam då den eena är i den första och den andra i den andra skyldskapzleed i sijdolinien, så som när man ligger när sin broders dotter, systerdotter eller des afkomma; fadersyster, modersyster eller kåna häfdas af sin broders eller systers sohn, fader[-] eller moderbroder, miste lifwet.

§ 5. Bedrifwer ogifft man lägersmål med sin döda hustrus syster eller 2:ne systrar ogiffta; eller hafwer ogifft kåna lägersmål med sin förra mans broder eller med 2:ne ogiffta bröder, böte 80 daler, och stånde kyrkoplicht som i nästa cap. säges, men bedrifwer gifft man hor med sin hustrus syster eller 2:ne systrar, eller gifft kåna med sin mans broder eller 2:ne bröder så att och hoor kommer til swågerskapzbrottet, straffes begge med döden.

§ 6. Häfdar någon sin fränka uthi första och andra sijdoliniens leed, såsom man sin hustrus broders dotter, eller systers dotter, faders[-] eller moderbroders hustru, qwinna hafwer lägersmål med sin mans broders sohn, eller systers sohn, eller med sin mans faders broder eller moderbroder böte för swågerskapzbrottet 80 daler, men är een-thera gifft, böte för horet särskilt.

§ 7. Begår någon lägersmål med den som han eij wetat warit

förr häfdat af någon sin närskylt eller beswågrat, böte för lägersmålet effter lag och der hoos för sådant brott till de fattige.

Cap. 8. Om lägersmål uthi andra swågerlaget.

§ 1. Begår någon lägersmål uthi andra swågerlagetz rätt upp[-] och nederstijgande linea, såsom der man ligger med sin hustrus stiufermoder eller stiuferfaders hustru, eller qwinna med sin mans stiuferfader, eller stiuferdotters man, böte för swågerlaget 80 daler, och för lägersmålet särskilt, skeer det uthi sijddolinien, ansees då som annat lägersmål.

§ 2. Om kyrkoplichten för hoor och lönskeläger, förhålles effter kyrkolagen; men den som sig förseer med dubbelt hoor, eller lägersmål, uthi de förbudne skyld[-] och swågerskapz leeder och konungen finner skäligit att benåda ifrån dödzstraffet, den skall stända 2:ne söndagar på plichtepallen uthi domkyrkan, då och på den senare söndagen skal afkunnas på predikostohlen så i domkyrkan som der den brotliche är hemma, att han på tredie söndagen skal i samma sochnekyrka stå på plichtepallen och sedan effter predikan der taga offentlig skriff och aflösning.

RÄTTEGÅNGSBALKEN

I. Förslag till Rådstufvubalk 1688.

Rådstufvubalker.

Cap. I. Att borgmästare och rådmän i alla städer wara böra, och hurudane.

Alla städer äga sine tillförordnade borgmästare och rådmän hafwa, hwilka om des heela wäsende, skick och förkofringh troligen och försiktigt sig wårda låta.

§ 1. Desse samt med en secreterare eller stadzskrifware skole wara swänske, och uthi den staden där dee i sådant embete sättias boofaste¹ män.

§ 2. Eij måge dee af ene slächt eller förwandskap² så många wara att igenom något oskickeligit deras sammanhåld dät gemene bästa hindras och lijda måtte.

§ 3. Så bör och ingen något af ofva[n]ämde embete tillträda förr än han med hand å book in för sittande rätten swurit konungen sin underdånighet³ och trohetz ed, såsom och därigenom försäkrat staden och des inbyggare om sitt huldhet⁴ och embetes redlige förrättande; som alt skall skee på dät sätt som⁵ föreskrifwit är eller föreskrifwit warder, och hans embetes plicht uthtryckeligen innehåller.

Cap. II. Om taalet af borgmästare och rådmän.

Efter som sysslornes nödtorfft fordrar, och stadzens förmögenhet är må taalet af borgmästare och rådmän i hwarje stad sättias.

§ 1. I Stockholm och dee som af dät ämnet äro⁶, skole fyra borgmästare och . . . rådmän wara.

¹ I marginalen: stadigt boande.

² I marginalen: swågerskap.

³ I marginalen: NB. domare edh.

⁴ Detta ord är i handskriften understruket.

⁵ I marginalen: af konungen.

⁶ Orden: »och dee — — — äro» äro i handskriften understrukna.

§ 2. Alle desse, och hwar och en af dem för sig böra fuller draga en flitig och waksam åhuga, och, när så behöfwes, en tidlig påminnelse göra om alla de stycken som till stadzens allmänne gagn och bästa höra. Men emädan uthi de större städer sysslorne äre många och åthskillige, will dät, till deras forderramme befrämjande wara af nöden, att dee således deelast, dät hwar och en rätteligen må weeta, hwilke i synnerhet under hans försorg och beställning lyda. Och kan dät därföre således bequämligen skee som härefter beskrifwit warder.

Cap. III. Om justitiæborgmästares embete.

Den förste borgmästaren skall hafwa mäd rättegångz wäsendetz styrelse¹ enkannerligen att beställa; noga tillsee att lag och rätt å rätten tijd och ställe wäll skippas, och dät som emillan deelomän dömas bör till dombs befordras; att dee därtill hörige acter², protocoller och domböcker tidigt förfärdigas och i god redo förwaras; att fångar förswarligen giömas³ och nödortfeligen underhållas⁴; att dee straff och böther som igenom domb någon åläggias⁵, och under borgmästare och rådz beställning lyda⁶ och lämnade äro, med alfwar öfwer den brätzlige må fullföljde och uthkrafde warda. Han skall och därmed upsicht hafwa att kyrkiors, scholors, och omyndige barns rätt och wällfärd wäll i acht tagas; att barnegodz och deras som sitt eij nytteligen skiöta kunne, i förwar⁷ hållas⁸ och troligen förwaltas; och att inge arfskifften af någon annan förrättas än af däm som wederbör och därtill skickade⁹ äre. Stadsens archivum samt privilegier och hwad mera därtill hörer skall uthi en trygg giömo och under hans trogna wärjo blifwa. Wijd sammankomster på rådhuset och rättegångar skall han föra ordet, och så laga att de¹⁰ ärender som där förehafwas mäd gott skick måge afhandlas och förrättas; och ändtligen att alle de som hoos borgmästare och råd och rätten¹¹ något att sökia hafwa forderramt måge bekomma swar och behörige afskeed.

¹ I marginalen: [rättegångz-] saker.   ² I marginalen: handlingar.

³ Öfwer raden: i säkert förwar hållas. — I marginalen: wäll förwaras.

⁴ Öfwer raden: skiötas, spijsas.

⁵ Ursprungligen: någon brätzlig ålagd warder.

⁶ Detta ord är i handskriften understruket.

⁷ Ursprungligen: i godt (ändradt till: säkert) förwar.

⁸ I marginalen: wäll bewaras.   ⁹ I marginalen: förordnade.

¹⁰ Ursprungligen: att alla de.

¹¹ I marginalen (öfverkursadt): rådet och rätten.

Cap. IV. Om handelsborgmästarens embete.

Den andra borgmästaren skall därpå inseende hafwa att en god och skickelig handel och köpenskap till stadzens och dät gemeene wäsendetz förkofring ijdkas och drijfwes; att utländskas och andras stadzborgares köpslagan således i staden rättas och ställes, att den ej på ett sätt eller annat till inwåhnernes hinder och förfång i des näring länder; att skadligt landzkiöp och annan olaga handel fördämpas; att och emillan inwåhnarne sielfwe således skickeligen förhålles att den ene af den andras hantering intet må lijda meen och förtryck; att nödige wahrors brist och dyrhet, mäd all möjelig omsorg må förkommas; att flärd ej föröfwas eller fördärfelige wahror till¹ sahlu låtas; särdeles att dät som till maat och drick i staden skall förtäras och till köpz hållas må wara gott och dugligt; att rätt mått måhl och wicht brukas². Han skall och wara bekymbrat därom att skipzbyggerijet och seglationen³ med nytta inrättas där lägenheten så är, att med wahrors tillförssel, nederlag och afförande rätt tillgår; och enär siöfarande män antingen inbördes eller med andra någon twijst sig yppar som behöfwer skyndesamt att afhielpas skall han beflijta sig däm utan wijdlöftig rättegång att sämja och föreena, men där dät ej skee kan till rådstufwurätten förwijsa och framfordra. Han bör och troligen laga att alla stadzens inkomster behörigen infordras, rätt förwaltas och att därföre richtig reda giord warder.

Cap. V. Om politieborgmästarens embete.

Den tredie borgmästaren skall draga omsorg därom, att de öfrige stadzordningar⁴, som stadsens politie⁵ angå, wäll inrättas, handhafwas och efterlefwas; att de, till de fattigas underhåld hörande inkomster med flijt och åhuga insamlas, skäligen⁶ förestås, och till de rätta torftige och nödlijdande wäll uthdeelas; att de wanartige och oskickelige kringwankande tiggare samt annat onyttigt och löst sällskap, antingen till sin hemwijst förwijsas, eller till tiänligt arbete drijfwes; att emot sabathens gudelige fjrande med wärzlige sysslor; emot klädes- gäst- och kostningzordningar med fördärfwlig öfwerflöd inge missbruk onöp-

¹ Ursprungligen: samt odrägelige och fördärfelige wahror ej må till.

² Ursprungligen: rätt mått och wicht i staden brukas.

³ I marginalen: siöfarten.

⁴ Ursprungligen: ordningar.

⁵ I marginalen: styrelse.

⁶ I marginalen: tillbörligen.

ste föröfwas; att i staden wacht och wård skickeligen hållas; att alt hwad till skadelige wådelders förekommande och skyndesamme dämpande tiänar och behöfwes, må noga i acht tagas. Han skall och däröfwer beställa¹, att uppå alt borgerskapetz² mantahl richtige längder upsättias³, och staden uthi wissa quarteer⁴ och rootmästerskap så fördeelas att däröfwer wijd allahanda nödwändigheter en bequämlig upsicht, styrssel och effterrättelse må hafwas; och när effter konungens befallning nödigt är att inquarteringar skee skola att dee då redeligen må⁵ kunna indeelas.

Cap. VI. Om embetzborgmästarens embete⁶.

Den fierde borgmästaren skall i synnerhet sig wårda om stadzens wärk⁷ och byggningar samt deras nödige och nyttige uprättande och underhållande. När och någon som i staden bor för sig enskijlt bygga will, skall denne borgmästares plicht wara att tillsee dät stadzens prydnad⁸ med en wällskickat bygning i acht tagas och främjas; att torg, gatur, gränder och brunnar där som hälst de behöfwes bequämligen inrättas och reenhållas; och att ingen elliest i byggande sin granne och naboo till oförskylt meen är. Han skall och ett waksamt upseende hafwa med embetzmän och handwärcare, så att därpå med all flijt och efftertryck arbetas, att alla nyttige och nödige handwärc⁹ inrättas, ökas och befordras; alla hinder och missbruk igenom goda ordningar så i gemeen, som för hwart och ett handwärc effter des ämne och egenskap¹⁰, förtagas och af wägen röijas. Honom tillkommer alla embetzwister förhöra och utan skadelig wijdloffthet fodersamligen afhielpa; särdeles att alting således jämkas att handwärcare niuter en skälig beställning för sitt arbete och kiöparen jämwäll, som dät behöfwer, obilligt eij beswäras; hwar-

¹ I marginalen tillägges: att stadzens borgerskap, och dee som därunder höra, så ofta som behöfwes, wederbörligen mönstras, till wissa compaignier och under skickelige officerare inrättas, samt till tiänlige wapns handterande och bruk, när så omtränger wäll öfwas och underwijsas.

² I marginalen: stadzens och [borgerskapetz].

³ I marginalen: åhrligen upsättias.

⁴ I marginalen: stycken af [quarteer].

⁵ I marginalen: [redeligen] och jämt [må].

⁶ I marginalen: beställning. ⁷ I marginalen tillägges: hambnar, broar.

⁸ Ursprungligen: stadzens heder och prydnad.

⁹ I marginalen: manufacturer. ¹⁰ I marginalen tillägges: i synnerhet.

före han och, till att hindra alt motwilligt stegrande, så laga bör, att en wiss och till tidens lägenhet lämpat taxa uppå alt handwärcare arbete¹ sättias och stadgas, och att öfwer des effterlefwande alfwar-sambligen sedan hand hållas. Han skall hafwa försorg för barnhuss, där dät är inrättat, samt dee där till lagde inkomster och andra tillhörigheter, att de fattige barnen där wäll underhållas, uptuchtas och uthi sin christendomb och annat sådant nyttigt troligen underwijsas, och sedan de därtill mogna pröfwat till sådane antingen handwärc eller sysslor befordras som de finnes bäst skickade till. I lijka måtto bör han hafwa en noga upsicht med tuchthus, att de bråttzlige som till bättring² där innehållas³ skole, med nödtorftigt underhåld försörjas; och att för dem alltid sådant arbete wijd handen skaffas som dät gemena är gagneligit och fågerne deras nödtorfft uthan stadzens last och beswär giffwa kan.

Cap. VII. Om de fyra collegier och betiänters tillsättiande.

[§ 1.] Hwarthera af förnämde borgmästare hafwe sitt⁴ collegium att förestå, hwarest han med de rådmäns, som honom tillförordnas, samråd och tillhielp desse sine sysslor öfwerlägger och förrättar; därwijd han och hafwe sig tillhanda sådane stadzens betiänte som därtill äro nödige. Doch allt detta sålunda, att intet nytt företages, mindre något angeläget för staden slutas och fullgiöres, som icke tillförende⁵, är föredragit, med sammanfogade råd pröfwat och gott funnit, så att de alla i gemeen med sin embetes försorg därpå enhälleligen arbeta, att alla de ordningar som till stadzens, des borgerskapz och inwånarens gagn, wällfärd och tillwäxt tiäna kunna, tidigt med mogna råd och dåd anställes och handhafwas, samt att hward däruthinnan hinder, meen och oreda förorsaka will med allt möjjeligit och troget bekymber afskaffas och fördämpas.

§ 2. Såsom nödtorfft fordrar och stadzens lägenhet är, måge och till sysslornas förrättande andra stadzens betiänte wällias: och⁶ bör wijd deras wahl dät alltid i acht tagas att dee, hwilkas skicklighet wäll

¹ Ursprungligen tillägges: och annat sådant som dageligen betarfwas.

² I marginalen: näpst och [bättring]. ³ Ursprungligen: arbeta.

⁴ I marginalen tillägges: enskijlte.

⁵ I marginalen tillägges: uppå rådhuset wederbörligen. — Ursprungligen: hoss samtelige borgmästare och råd.

⁶ Ursprungligen: wällias och förordnas och.

pröfwat är till hwar och en beställning uthsees och förordnas, utan alt anseende till något annat än stadzens tjänst och nytta; jämwäll att de hälst befordras¹ som med redelig och långlig tjänst till befordring gjort sig wärdige.

Cap. VIII. Huru många domställen i städer äro.

[§ 1.] I städer äro gemenligen twenne domställen där allmänt rättegång hålles, rådstufwu och kiämnerkammare, ifrån denne wädjas till den förra, således och uthi de måhl, som lagen wädia tillåter, hwarom framledes stadgas.

§ 2. Sammaledes hafwa och de andra collegier, om hwilka nu talt är, wissa måhl att förhöra och afdöma, såsom i Stockholm justitiæcollegium, arfz- testamentz- och förmyndaretwijster; handelscollegium, olaga handel och wahrors förwärande; politicollegium åthskillige ordningars förbrytande som under des synnerlige upseende höra; embetzcollegium, embetz- och byggningztwijster: doch detta med den åthskillnad att från desse collegier wädias intet såsom ifrån kiämnerätten, utan må den som med deras uthslag eij nögd är², inom wijss förlagd tijd och utan wadepänningars afläggande sin saak i rådstugurätten angifwa och om dom anhålla.

Cap. IX. Hwilka i rådstufwurätten sittaa skole; och på hwad tijder.

[§ 1.] Tree äro rådstufwudagar i hwarje weeko, måndagen, onsdagen och lögerdagen, på hwilka ifrån åtta intill tolf rättegång hållas: ta böra alle borgmästare samt med the rådmän som eij wijd kiämnerätten sittaa, å rådstufwun, wijd förnämbde tima fljttigt tillstädes komma, käromåhl höra och döma efftersom thet tillhörer.

§ 2. På de andra dagar i wekan, uthi the städer som sådant af nöden är, kan hwar och en borgmästare med sine tillordnade rådmän, uthi sitt collegio tillsamman wara, där att öfwerlägga och förrätta dee under deras beställning enskijlt hörande ärender; thå och the som them theruthinnan att ålijta hafwa på samma timar sig thijt förfoga måge.

¹ I marginalen: ihugkomas. NB. uthi borgen och rådz ed.

² I marginalen tillägges: och tycker sig därtill skiähl hafwa.

§ 3. Men när konungens bud och befallning om något särskilt ärende kommer, eller elliest stadzens angelägenhet¹ dät fordrar, thå böra alla borgmästare och rådmän på rådstufwun församlas².

§ 4. Den som på ofwansagde tijder utan sann förfall försummar att komma tillstädes, eller i otijd bortgår, böthe för hwar tima, om dät är en borgmästare en daler, en rådmän sexton öre sm:t³. Hoo som och alldeles borte blifwer böthe dubbelt.

§ 5. Uppå juul- påsk- och pingsthälger, samt röthemånadz och marknadztijder, thå borgmästare och råd effter gammal plägsed hafft frijhet, måge the saaklöst, om något högt angeläget eij förfaller, ifrån hwarannan skilde wara, och mäd rättegånger hwijla låta.

Cap. X. Om kiämnerätten.

Uthi kiämnerätten sittia, en rådmän, som där rättegångzsakerne styrer, samt⁴ med honom fyra kiämnerer och en notarius eller twenne som arbetet kräfwere: de skole och sin domare- och trohetzed inför borgmästare och råd aflägga⁵. Och må den, som dät af nöden hafwer alla dagar här rätt sökia; ty skole och de som till detta dömstället förordnade äre alla dagar tillstädes wara, så framt de högtjdz- och frijhetzdagar, som ofwan till nämnes icke infalla eller elliest sielfwa nödwändigheten dät intet må fordra. Försummar thet rådmannen förfallolös böthe 16 öhre, ciemner 8 och notarius 16 öhrer sm:t.

Cap. XI. Hwilka måhl wijd kiämnerätten måge ransakas och dömas; och hwilka straxt⁶ under rådstufwurätten höra.

Wijd kiämnerätten uptagas och afdömas alla gäld- och skuldsaker, såsom och de twijster som af åtskille slagz contracter⁷ upkomma därtill mäd om slagsmåhl, skälsord och lönskeläger, och alt sådant som lijf, ähra, lem eller stadzförwijsning eij angår.

§ 1. Dee större och gröfre förbrytelser, såsom dråp, edzöresbrått, tiufnad, hoor, swära ährerörige, och inför rätten påstådde wij-

¹ I marginalen tillägges: och sysslornas myckenhet.

² I marginalen tillägges: på hwad dag och hwad stund dät och må wara.

³ I marginalen tillägges: secreterare eller stadzskrifware.

⁴ Ursprungligen: styrer, och ordet för samt.

⁵ Ursprungligen: wederbörligen aflägga.

⁶ Ordet: »straxt» är i handskriften understruket.

⁷ I marginalen: afhandlingar.

thesmåhl, samt alla sådane brått, som straf å lem¹, ähra och lijf med sig föra, eller och en heel nämndz befrijelse behöfwa; desse måge fuller här alla angijfwas och ransakas, så wijda den, som åkäres, under stadzrätten hörer, men att undfå dom med en fullkomlig skriffteligen fattad ransakning till rådstufwurätten upsändas.

§ 2. Så lyda ej eller till kiämnerrätten att höras och dömas de twijster som af wexlar och siösaker yppas, utan böra de i rådstufwurätten skyndsamligen afhielpas, om hwilka i sitt rum meer talat warder.

Hwad elliest uthi något[d]jera collegio, skärskodas och slutas, dät är här frammanföre upnämndt.

Cap. XII. Hwilka wijd kiämnerrätten lagsökas måge.

[§ 1.] Ingen af hwad willkohr han och är, må undandraga sig wijd kiämnerrätten att swara och dom anamma, uthi de måhl som nu är afsagdt, mäd mindre han effter konungens förordning under en annan rätt lyda kan.

§ 2. För gäld måge jämwäll dee å landet, eller annorstädes boande, så och uthrijkes män, när de i staden komma här lagsökas, hwarest och sielfwa gälden må gord wara²; utan så är att gäldenären till annan tijd och ställe sig förbundit att gälda, dät han pröfwas ännu fullgiöra kunna. Men är tijden förbij, och gäldenärn sin låfwen, med betallning, å den orth han sig förelagt, ej effterlefwat, då må käranden icke des mindre där hans gäldnär nu finnes sitt med lag och rätt af honom uthsökia.

§ 3. Men är den som lagsökes, uthi något sitt högt angelägne ärende och embetzbeställning stadder, och elliest antingen sielf så förmögen, eller full bårigen ställa kan, att kärande utan uppehåld och afsaknad må hafwa dät at niuta som han är rättiger till; då kan gäldenären under dät domställe skiutas där han boandes är.

§ 4. Warder och någon saker å annan orth utom rijket eller innom, och dät måhlet ej ändat förr än han till staden kommer där både han och kiärande bygga och wistas, då må och han där lagsökas, och saaken där ändas och böthas, effter som hon beskaffat är³.

¹ I marginalen tillägges: frijhet.

² C. 23 Rådsth.

³ Cap. 12 Rådsth.

Cap. XIII. Om stämning och huru den skall skee.

[§ 1.] Nu när man till en annan kära will, bör han sitt käromåhl domaren, som däröfwer att rätta i wåld hafwer, kundgiöra och stämning begära: thå skall domhafwande stadzens tjänare till honom sända, som åkiärs, och båda att han till swars och wijdermähle kommer nästa eller annan wiss dag därefter som förelagd warder.

§ 2. Är den som swara bör ej i staden, gifwes då i rättens namn till honom en skriftelig stämning, och så lång tid förelägges, som pröfwat wara af nöden att kunna till swars komma ifrån den orth där han wistas. Skriftelig stämning må ej mer än en gifwas, doch den mäd sådan äthwarning, att där han som swara bör intet wijd förelagdan dag sig inställer, skall han då effter rättegångz sedwane fyra gånger igenom uproop wijd öppna dörrar där till manas och sedan dömas: hwilket alt skee bör när kändanden säkert bewijser att stämningzskriften är hans wederdeloman i händer kommen.

§ 3. Men är den som stämmas skall i staden, och fins ej i sitt huus¹, sig fördöllier, eller elliest stämning hindrar, thå må stämning kundgiöras hustru, barn eller hion hans, som des wetande pröfwat²; äre ej the till thå må stämningz zedel skrifwas och släes på huus hans, och ware sedan en således giord stämning så gill som hon till honom närwarande skedd wore.

§ 4. Alla stämningar så skriftelige som muntelige böra i rättens tänkebook noga antäcknas, mäd namngifwande af kändande och swarande samt sielfwa saaken och tiden för och till hwilken någon stämd warder.

Cap. XIV. Om stämningz försittande och tresko samt des böther.

[§ 1.] Sedan stämning lagligen gifwen och giord är, må ingen onäpst den försittia. Treskas den som stämder är, och kommer ej then dag honom förelagd är att swara, eller med wittnen wijsar sanna förfall sin³, böthe första gången två dhaler annan gång tree dhaler, tredie gång fyra dhaler; kommer han ej fiärde gången förfallolöös,

¹ I marginalen tillägges: och hemwijst.   ² Vid[e] c. 12 Ting.

³ I marginalen tillägges: skäligen (öfverkorsadt) beder om uppskof och dät niuter.

ware thå boot hans sex dhaler¹ och han fallen till hufwudsaken som honom skuld före gijfs, samt all omkåstnad, om där till skiähl och bewijs äro. Eij må någon i ene saak flera gånger stämmas än fyra, utan han² för wissa skiäl och förfall niuter rättens upskof; ty att därigenom rätten wanhedras, och den rättsökiande³ upphålles och skadas.

§ 2. Nu kommer eij kärande å sattan tima uthan swarande, böthe tå han tree daler. Men will swarande änthå hafwa thet måhlet ändat, som han war stämd uthi, thå må honom fritt vara stämning å honom taga som först kära skulle; warder han således stämd och eij des heller kommer⁴ sitt käromåhl att utföra, ware fallen till sex dhalers böther; och hafwe sedan aldrig wåld meer å den saak mot swaranden att taala, uthan kiännes skyldig honom hans omkåstning att återgälda.

§ 3. Nu säger deeloman sig eij stämder vara wittne thå therom stadzens tiänare, som uthsänd war, huru och när han stämde, och honom gijfwes i ty måhle witzord; doch må thet och wäll skee, när saaken af särdeles wicht, och den som stämmas skall, af någon trög-
het finnes, att då stämningen igenom twenne stadzens tiänare förrät-
tas, som sedan desto tryggare des richtighet besanna måge.

Cap. XV. Om stadzens tiänare.

[§ 1.] Stadzens tiänare böra med ed till trohet och redelighet wara förpliktade; skole wara höfviske och beskedlige i alla stadzens och rättens ärender ther till the uthskickas; ingen oförrätta antingen med ord eller gärning, dät ware sig fattig eller rijk, byaman eller gäst: gör någon af them annorledes, och thet⁵ öfvertygas, plichte thå efftersom bråttet pröfwat, och niute ingen förskoning⁶.

§ 2. Finns thet och att någon stadzens tiänare försummar att så stämning och andra stadzens ärender förrätta, som wederbör och honom befalt är; eller gör därom wijd rätten en falsk och orätt berättelse, ware då hans straff första gången åtta dagars fängelse wijd wåtn och bröd, men gör han det annan gång plichte äfwen så medh fängelse och ware sedan⁷ han om den tjänsten aldrig meer betrodde.

¹ I marginalen tillägges: rättens censak.   ² I marginalen tillägges: som sagt är.

³ I marginalen tillägges: oskäligen.

⁴ I marginalen tillägges: förfaldlös.

⁵ I marginalen tillägges: honom.

⁶ I marginalen: enge nåd med them göres.

⁷ Orden: »första gången åtta» samt orden: »men gör han . . . ware sedan» hafva tillskrifvits i marginalen.

§ 3. Men warder och någon tjänare, då han i stadzens ärende stadd är, antingen med ord eller gärning oförrättat, dät ligge alt i tweeböthe; och ware äntå then som thet gör, i rättens minne, om han med sidowördnad och olydna betedt sig emot dem som tjänaren i sådant ärende uthsändt hafwa¹.

§ 4. För hwarje stämning som stadztjänaren gör uthi någon rättegångsaak, och för hwart ärende han af rätten befallles att gå för någon annan, dät staden ej enskijlt tillhör, därför bör han niuta af den som dät begärer en half mark sin arfwodes löhn.

Cap. XVI. Om byamän² i stadzens ärender uthskickas och om de oförrättas och wanwyrdas.

Kan thet så tarfwas att borgare och byaman en eller flere måtte af borgmästare och råd eller rätten uthskickas i stadzens eller rättens ärende, hwad hälst thet är, till att något antingen beställa, biuda eller förbiuda, därtill bör ingen uthan rätta förfall sig wägra wijd both 40 markers. Giöres them och någon oförrätt, mädan the i sådant ärende stadd äre antingen mäd ord eller gärning därför böthes tree³ gånger meer än för annan sådan bruth.

§ 1. Men hoo som sättier sig emot deras förrättning och ej därefter gör eller låter som honom således biudes eller förbiudes, och kan sedan med skiähl sig ej därifrån leda han hafwe jämwall förbrutit 4 marker.

§ 2. Alt hwad af borgmästare och råd antingen allmänt eller någrom i synnerhet skiäligen biudes och befallles, dät må ingen motwilligt och gensträfwigt försumma: utan plichte altijd den som här emot pröfwas olydig och bråtzlig med 40 marker; och om hans ämne sådant är att han så myckit med penningar eller godz intet kan uthlägga, tucktes då med arbete under stadzens förwar⁴ . . . månad[ers] tijd⁵.

Cap. XVII. Om häktelse, bysättning och borgen.

Angifwes någon hos dommaren med sannolijke skiäl för sådan saak, som med straff å lijf eller lem bör bötas, den må ej således, som tillförende sagt är, stämmas, men uthi stadzens hächte och giömo

¹ NB Vide Placat om executionsbetiänte.

² I marginalen: borgare. ³ I marginalen: 3, 4.

⁴ I marginalen tillägges: en, två.

⁵ Denna § är i handskriften öfverkorsad. I marginalen är antecknadt: skall föras uth uthi ett särskildt capitel fram bättre. Vide cap. 35 Rådstb.

anammass, och sedan för rätten ställas måhlsägande i ty måhl att swara. Och är klaganden altijd skyldig domaren härutinnan uthan answar ställa, samt, om så nödigt pröfwass med borgen försäkra dät han emot den fängzlade dät angifne måhlet skall uthföra, eller där saken så falla skulle dät umgälla som wid den anklagades befundne oskyldighet och befrijelse, skiäligen öfwer honom kan funnit och dömt warda.

§ 1. Sammaledes bör och den i förwar tagas till dess han borgen för sig skaffar, som eij boofast och om flychten misstänkt är, då honom sådan saak gifz ifrån hwilken owist är om han mäd penningeböther sig lösa årkar. Jämwall må och den, om skiönt han boofast och böthesgiller wore, igenom häktande för rätta ställas, som rättens bud och stämning en och annan gång mootwilligt wanwyrdar och försitter, när saken så fordrar och domaren pröfwar att han i egen person till swars bör förekomma.

§ 2. För gäldsaaker måge alla bysättias och förbiudas af staden fara in till des de sin deloman förnögdtt eller för rätta swarat och domb undfått hafwa, uthan¹ the i konungens ärende fara. Hustru mans bör härföre wara frij, ty hon är under bondans wäld som äger sökia och swara för henne. Men änkia må bysättias therföre att hon är sielf sin måhlsman.

§ 3. Far någon af staden som således förbuden är, förän han sin saak som wederbör med deloman ändat hafwer, fälle thå domaren uppå kärändens begäran domb öfwer honom som skiäl medgifwa.

§ 4. Hoo som borgar för en sådan och han därpå löösgifwes, hafwe thå borgesman sex wekors dag att låta honom framkomma och saak sin gälda: kommer then gäldskyldige eller brätzlige, ware han, som borgade frij, men elliest gælde gäld hans.

Cap. XVIII. Huru delomän sin saak wijd rätten uthföra måge.

[§ 1.] Nu är ther till kommit att någon twistig sak under dommarens förhör och pröfwande ställas skall, tå bör kärände sin begäran med hwad skiäl han därtill hafwer fogeligen och tydeligen framföra och inthet däräf uthi ett listigt hinderhåll hafwa. Sammaledes bör then som swara skall, hwad hans nödtorfft i saken kräfwer,

¹ I marginalen tillägges: särdeles privilegerade personer och.

beskedeligen och utan all fåfång omgång redeligen uptäckia. Och att sådant af dem desto bättre må kunna skee, och dommaren så mycket säkrare alt finna och fatta, så må han som kärar, hela måhletz omständigheter, samt hwad han därwid söker och af hwad skiäl med klara och reena ord uthi en kort skriftelig inlaga¹ författa: och hwad den swarande däremot skäligen kan hafwa att inwända dät må jämwäll han skrifteligen upsättia, med alt dät han till sitt försvar tilltror tiäna kunna².

Än wijdare om saken så fordrar tillåtes käranden mäde en skrift³ sin wederpartz inwänningar, om han så⁴ gitter, att förlägga: däruppå den swarande till ett slut må wara fritt sig sammaledes att förklara⁵.

[§] 2. Flera inlagor, än desse nu nämde måge wijd rätten uthi en saak intet emottagas, mäde mindre så är att någon särdeles omständighet, af den sennare partens skriftwäxling yppad, dät nödwändigt fordrar. Ty att så wäll klaganden sitt ansökiande, som swaranden, det han till sin befrielse will bruka, böra uthi sina förste inlagor emot hwarandra, så fullkomligen och uprichtig[t] framställa, att allt hwad i saken är på någondera sijdan yttermera att förklara och till dess utredande hörer, straxt i begynnelsen uthwiskas.

[§] 3. Den som listeligen wid ett domställe fördöllier något sådant skiähl och bewijs, hwaraf saken ett märkeligit lius hafwa, och därpå hon sig grunda torde, därmed att förleda domaren eller siälfwa rättegången uthdraga, plichte därföre, när han dät kommer att framtee mäde 40 marker och ware än däruthöfwer skyldig honom, som därpå skada lijder, dän altijd att upfylla.

[§] 4. Kan ther komma twetalan uthi, antingen å kärandens wägnar eller swarandens, böthes therföre tree mark, och ware äntå then tweetalige skyldig sin första taalan att föllia⁶.

[§] 5. Sedan saken till en wiss dag instämd är, skole inlagorne på de tijder som parterne wijd öppna dörrar uproopas, och elliest då dät af rätten förelägges, ingifwas och uthtagas. Hoo dät försummar och uthan laga förfall utheblfwer böthe tärföre som om stämningz försittande mält är. Sådane uproop skee uthi de städer, som dät be-

¹ I marginalen: Libellus.

² I marginalen: Exceptio.

³ I marginalen: Replica.

⁴ I marginalen: Duplica.

⁵ I marginalen: Exceptio.

⁶ I marginalen tillägges: will och.

⁷ C. 23 Tingb., c. 9 Rådstb.

höfwes wijd ciemnerrätten twå gånger, och wijd rådstugurätten en gång i hwarje weeka.

[§] 6. Uthi högmål och andra swåra förbrytelser må ingen skriff-wäxling tillåtas, men sanningen igenom munteligit förhör utan alt upskof uthleetas.

[§] 7. Icke må någon så många käromåhl å en dag wijd rätten framföra, att andra därigenom hindras som och böra höras och rätens hiälp behöfwa¹. Så skall ej heller någon påbördas flera å en rättegångztima att swara än han förmår och sig uthreda orkar. Som sakens wiktighet är, och antingen klagandens eller swarandens nöd-torfft fordrar må domaren den företaga antingen stämning war förr eller sennare gifwen².

Cap. XIX. Huru domb bör fattas och afsäijas.

[§ 1.] När delomän å både sijdor således som sagt är eller elliest munteligen sin saak uthfördt, och dommaren den skärskådat och öfwerwägat hafwer, då bör dom däröfwer uthan upskof gifwas.

[§] 2. Alla de som i rätten sittia, skole ifrån den nederste till den främste sin meening och omdöme i saken, samt de skiäl dät sig grundar på med god reedo och trygghet uthnämna. Rättens skriff-ware³ bör det alt noga och wäll antäckna; och skall den mening, som de mäste af rätten och mäd bästa skiäl sammanstämma uthi till domms sluit wara gällande.

[§] 3. Härefter bör sielfwa domen skriffteligen, om saken af dät wärde är, fattas, och af dem i rätten, som i saken ense warit, underskriwwas och sedan i dombooken förwaras⁴. Dom skall uttyda dät twijstige måhletz rätta beskaffenhet, samt mäd de omständigheter och skiäl som å både sijdor framförde äre. Skall stödia sig wijd lag, wara tydelig och klar, och äntelig sådan att han, om möijeligit är, twijsten ändar och intet där af till någon owisshet uthställer.

[§] 4. Men är dät måhl, som dömas skall, så mörkt, sällsamt och wändfullt, att dät till någon landzens beskrefne lag fogligen ej kan lämpas och därefter rättas, då må dät tillåtas, att domaren om sitt betänkiande däröfwer uthi konungens håfrätt sig förfrågar och des sluit och meening däruthinnan afbijdar⁵.

¹ Cap. 1 et 11 Råd. b.   ² Cap. 15 Tingm.

³ Dessa båda ord äro i handskriften understrukna.

⁴ Ursprungligen: i en stadzens book förwaras.

⁵ Cap. 13 Råd. b. — NB om arbitrio.

[§] 5. När dom skall afsäijjas, böra parterne där till kallas¹ och tillstädes wara. Doch må ej till doms afhörande meer än en stämning gifwas; och när den bewijses giord wara må domen afkunnas om än enthera parten ej framkommer. Men hoo som utan rättens lof och minne afwijker, så att han eller des fullmechtige intet i staden finnes, sedan saken uthförd är, och då dom bör gifwas, han må dät lijda att honom frånwarande domen afkunnas, och hafwe sedan ingen meera talan därpå.

[§] 6. Enär dom afsagd är, bör den af skrifwaren² till parterne, emot dät honom därföre tillkommer uthgifwas. Försummas dät, och någondera parten i sin rätt något däraf lijder, ware då skyldig, den som det wulde, sådant wedergälla och hafwe äntå den näpst som hans försummelse förtjänar däsutan att undfå³.

Cap. XX. Huru emot dom ifrån den ene till annan domare må wädjas.

[§ 1.] Kan thet så hända att antingen swarande eller kiärande eller både intet nöijas åth then dom them gifwen är, tå må thet måhl igenom laga waad under högre domare ställas. Och wädias då ifrån kiämnerätten under rådstugurätten; men ifrån rådstugurätten under konungens hofrätt.

[§] 2. Den som ifrån kämnerrätten, under rådstugurätten wädja will, han skall dät giöra med . . . marker, däm han i rätten läggia bör förän den rättegångztiman, på hwilken domen afsäijes uthe är, och rätten ifrån hwar annan skillies. Sedan skall han med beskrefwen dom och antäckning öfwer sitt waad, hoos justitiæ borgmästaren sig angifwa, och äntelig så laga att han innan förflutne åtta dagar, effter dät domen afsades, uthi rådstugurätten sine beswär emot kämnerdomen, inlägger och sin deloman sig där till swars instämman låter⁴.

[§] 3. Ifrån rådstugurätten skall wädias under konungens häf-rätt med . . . och dät innan åtta dagar sedan dom afkunnat är. Och skall den som således under Kongl. rätten wädiat innan . . . saken där angifwa och om stämning anhålla, dock dät ej annorlunda än med rådstugu rättens bewijs om sitt laga waad⁵.

¹ I marginalen: anslås.

² I marginalen: honom som den på rättens wägnar fattadt.

³ Orden: »och hafwe . . . undfå» äro i handskriften understrukna.

⁴ Ursprungligen: instämndt hafwer.

⁵ Ursprungligen: Ifrån rådstugurätten skall wädias under konungens häf-rätt

[§] 4. Hoo således eij wädjar och i rättna tijd sitt waad angifwer, hafwe ingen macht wijdare på den fälte dom at tala, uthan stånde thå dät som dömt är uthi full och laga krafft¹.

[§] 5. Fins thet och att någon som således dom undfått, på listigt eller mootwilligt sätt, sedan will draga ett så afdömt måhl under annat domställe, eller och dät samma kärer i annor land eller kiöpstad, böthe 40 marker och gælde all förorsakad skada².

[§] 6. Små och ringa saker som wijd kämnerrätten . . . och wijd rådstugurätten . . . dahlers wärde inthet innehafwa³, måge igenom wädjande till längre rättegång inthet dragas uthan wijd desse rätters giorde slut stanna, mäd mindre så fins att dät som dömt är och dät den som wädja söker härigenom förlorar, har en sådan efterföljd mäd sig, som rörer någon större rätt och förmåhn, hwilken igenom detta slut torde komma att lijda.

[§] 7. Emot domar som öfwer mootwillige och swarslöse parter fällas, tillåtes intet waad. Ty att de igenom sin tresko hafwa wanwyrdat lagsens förordning och sielfwa förgiort sin rätt.

[§] 8. Emot owilkorlige⁴ förskrifningar, bekänd skuld, förlijkt saak där hon sedan kommer att twijstas om, och emot klara skiähl som af en blott mootwillighet emotsäijes, bör och inthet waad gälla med mindre antingen summan uthi penningar eller gängbart wärde till rätta sättias eller full borgen därföre.

[§] 9. De domar som fällas öfwer allahanda förbrytelser som föra straff mäd sig antingen till kropp eller penningeböther, måge eij heller igenom sådant waad till öfwerdomaren komma, uthan igenom bön där angijfwat.

Cap. XXI. Huru man må borgerskap winna och upsäija, och om borgerskapetz äldste.

[§ 1.] Alla de som uthi en stad sig nedsättia willia och där antingen handel eller handwärc ijdka, böra borgerskap winna och

med . . . och dät innan åtta dagar sedan dom afkunnat är, och sättie den som dät söker, full borgen för sig att han till nästa häfrättz sammankomst (eller innan tree månaders tijd) sin saak uthi den kunglige rätten skall angifwa, och dijt att instämma sökia; dät doch han annorlunda eij giöra bör än med rådstugurättens bewijs om sitt laga waad och därwijd sette borgen. — I marginalen är antecknad: NB: detta rätts nu efter den förordning i Kgl. Hofr. giord är.

¹ Ursprungligen: uthi full krafft till en laga utmätning.

² Cap. 10 § 1 Kong. StL.

³ I marginalen: Vide Privileg. civit.

⁴ Ursprungligen: klara.

borgare warda: med mindre någon för wisse orsaker till en tijd af borgmästare och råd niuter upskof därmäd; doch dät mäd wiss försäkran att han wijd den tijdens förlopp som andra sig där under ställa skall¹.

[§] 2. Den som borgerskap söker, skall derföre till staden, så framt dät icke en borgares son är, gijfwa en wiss summa penningar, effter som borgmästare och råd pröfwa hans ämne och förmågo wara.

[§] 3. Hwar och en som borgare warder, skall uppå rådstugun sin ed aflägga, att han skall wara konungen trogen och underdånig, emot stadzens förmän hedersam och lydig uthi alt dät honom å stadzens wagnar biudes och befallles; så och allan stadz rätt och rättighet effter sin förmågo uppehålla och uthgiöra; sine medborgare så myckit honom tillstår, fordra och främja, och ingen af däm antingen innom eller uthom rijket, hindra, nedertrycka eller fördärfwa uthan brått.

[§] 4. Han bör hafwa borgen för sig, att han i den staden åt minsto i sex åhr skall borgare wara, och allan stadzrätt jämt wijd sin medborgare effter sin förmågo uppehålla, i alt thet staden kan hända. Hans namn, och hwad borgen han för sig ställer skall i stadzens book inskrijfwas.

[§] 5. Hoo elliest och förän detta skiedt är, utan lof och minne, handlar eller nyttiar borgarenäring i staden, böthe XL marker, och miste dät han handlar mäd.

[§] 6. Förän de nämde sex åhr omgångne äre må ingen sitt borgerskap upsäija och däruthur träda: men will någon dät sedan, ware honom fritt, doch sålunda, att om han booflytter af staden och till annan orth inrijkes, bör han af sin egendom gijfwa till staden ifrån hwilken han flyttier den trättijonde, men far han uthrijkes, gifwe tå hwar siätte penning, och om han sedan will i samma stad återkomma, winne thå borgerskap ånyo.

[§] 7. Wijd den deel af kiöpenskap och dät handwärc som en sökt och fått borgerskap uppå, bör han förblifwa och ifrån den hantering som andra tillkommer sig afhålla. Men om någon till något annat finner sig bättre skickad, må han dät förä, effter som wederbör upsäija, och så till dät andra lof och lagligit tillstånd winna: gör någon annorlunda böthe och han XL marker².

¹ Cap. 15 Kong. Stl.

² Vid[e] c. 15 § 2 Kong. Stl., item c. 21 eod. tit.

[§] 8. Ingen må meer än i en stad antingen utom eller innom rikket på en tijd borgerskap hafwa. Och hoo som flytter utur en stad i annan, giöre dät således som förr är sagt, och winne altid borgerskap i den han sennare kommer att boo och bygga¹.

[§] 9. Af alt borgerskapet skola i de stora städer 48, men i de andra, så många som de hafwe ämne till och behof giöres, dee äldste och beskedeligaste uthwällias, hwilka stadzens förmän med hielp och samråd² skole wara wijd handen, när tijdens lägenhet så fordrar att med menigheten något angelägit antingen effter konungens befallning eller å stadzens wägnar är att handla och förrätta. Dee skole föruthan den allmänne borgareeden, särdeles förplichtas till en rättrådigh och wällwillig uprichtighet³, uthi alla de stycker och ärender, som med däm af borgmästare och råd kunna komma att öfwerläggas och slutas. Ingen af dessa, när honom bud sändes på rådhuset uthi sådane ärender att upkomma, skall utan laga förfall understå sig därifrån att wara wijd both XL markers.

Cap. XXII. Om borgerlig tunga och skattläggning.

[§ 1.] Alla som borgerskap i staden wunnit hafwa, skole borgerlig beswär med wakt och wård samt alt annat hwad stadenom kan hända att åläggas effter sin förmågo draga och uthgiöra. Är och någon annan som borgerlig näring ijdkar, den bör jämwäll effter som des ämne är under borgerlig tunga wara⁴.

[§] 2. När skattläggning angår, så wäll öfwer dät som till konungen wijd ett och annat tillfälle bör uthgijfwat, som dät stadzens enskijlte tarfwer fordra, skole tillijka med borgmästare och råd borgerskapetz äldste wara sammankallade och tillstädes, dee där uppå sitt samwete och ed om så nödigt pröfwat, om hwars och ens tillstånd, handel och wandel böra gifwa en trygg och redelig underrättelse, hwareffter sedan hwarjom och enom så myckit ålägges att uthgijfwa, eller elliest af stadzens beswär att draga, som han^o jämte sine medborgare, och effter sin förmågo bör och kan tåla.

[§] 3. Warder någon effter en wrång och illwillig berättelse, högre skattlagd än borde, då skall dät effter noga ransakning om

¹ Rijkzd. Bijafsked 1668, Handelsordin. 1673 art. 2.

² Orden: »med hielp och samråd» äro i handskriften understrukna.

³ I marginalen: redlighet.

⁴ C. 19 et 20 Kong. StL., Privileg. civit. Stockholm., Handelsordin. 1673.

hans tillstånd rättas, och den som pröfwat honom med sådan oskiäl beswärat hafwa, ware skyldig dät af sin egendom att uthgijfwa, som denne för myckit emot andra kan wara ålagt. Så bör och ingen af ynnest och wänskap niuta någon förskoning, utan alt bestå uthi en billig och rättrådig likheet.

[§] 4. Hwad nu enom således som wederbör och sagt är, pålagt warder att draga och tillskiuta, dät bör utan mootsagu och i rättan tijd uthgijfwat: tredskas någon därwid, och sedan han en, annan och tredie gång, igenom stadzens upbördzman därtill maant warder, inthet ändå därmed inkommer, böthe tå XL marker, och these böther jämte thet han tillskiuta borde, mätes uthaf hans godz och egendom¹.

Cap. XXIII. Om stadzens inkomster.

Hwad som hwar och en stad till upbörd och inkomst förordnad är, eller hädan effter förordnas kan, och konungens därå gijfne brief och privilegier särskilt uthwijsa måge, dät bör af borgmästare och råd med waaksam åhuga wäll i acht tagas, och igenom trogne därtill skickade upbördzmän i rättan tijd insamlas. Dät som insamlat är skall mäd warsamhet förestås och förwaltas, så att dät rätt och nytteligen användes till embetens och stadzens betiänters löningar och underhåld; till nödige byggnings uprättande och wijd macht hållande, samt meer sådant som till stadzens förkofring lända pröfwat. Och skall änteligen för alt detta i rättan tijd en tillbörlig reeda och räckenskap giöras, på den orth och för däm som konungen däröfwer förordnat hafwer.

Cap. XXIV. Om handel huru den må uthrijkes och städer emillan drifwas.

[§ 1.] Af städer äre somblige stapelstäder hwilka äga den rättighet och förmåhn att de måge med egna skepp och farkoster utom riket, och hwarest dem bäst synes å främmande orther sin handel bruka; af riket uthföra dät som där växer² och med nytta föryttras kan, och däremot till de i riket tillåtelige hambnar införa dät som allmänt tarfweligit och för landet nödtorffigt är. Hwilket alt med egne farkoster och inländskt siöfolk, och hälst utur första handen där dät

¹ C. 20 § 9 Kongb. StL.

² I marginalen: finnes.

wäxer att inhämta, de plichtige äre och sig mäst winläggia skole. Till desse städer och deras hambnar, men inge andre, måge och de främmande med sine skiepp och farkoster anlända och sine wahror effter lag och ordning till sahlu hålla och förhandla.

[§] 2. Med sådan uthrijkes handel, skole dee andra städer, antingen de då wijd siösijdan eller up uthi landet bygde äre, eij hafwa att skaffa. Men hwad godz och wahror de hafwa att fara med, dät böra de inthet annorstädes, än till de stapelstäder i riket, som ordningen dem tillbinder, afföra, där handla, sällia och kiöpa icke med någon främmande, annan stadzboo eller landman, utan med den stadzens inwånare allena, till hwilken de med sin kiöpenskap komne äro. Hoo annorlunda handlar och häremot bryter, hafwe förgiort skep och godz han far med och därtill XL marker.

[§] 3. Ingen ehoo han och är, skall med sitt godz förfoga sig till någon hambn som eij är frij och tillätelig, där någon kiöpslagen att drijfwä. Gör det någon ware samma both som nu sagdt är.

Cap. XXV. Huru dem emillan bör handlas som uthi en stad boo och byggia.

[§ 1.] Dee som i staden wijstas och byggia men intet borgare äro, måge eij af främmande, eller andre stadz- och landzboer några wahror upkiöpa, dem sedan till sahlu att hålla wijd XL markers both och warans förbrytande¹. Icke måge the häller wijd samma straff annorlunda sällja, om de något hafwa till staden att föra låta, än lofligit för andra är, som ifrån andra land, städer och bygden till staden komma.

[§] 2. Dät som till färtaringz nödigt är och deras huushåld kräfwer, hafwe the fritt af dät som till staden infördt warder att kiöpa.

[§] 3. Så skall och ingen wara förbudt att förskrifwä godz från främmande orther, och när dät till staden kommer till borgare som en främmande att försällja. Jämwell skall hwar och en fritt och effterlåtut wara, reeda uthi skepp, inrätta handwärc och dem förfordra, antingen han är borgare eller eij, i stad eller å landet boande.

[§] 4. Alt hwad till staden föres att sälljas antingen siöledes eller af landet, dät bör till broo, hamn och torgz komma, och eij förr af någrom upkiöpas antingen utom staden, wijd tullarne eller annor-

¹ Ursprungligen: waran förbruten.

städes¹. Den som elliest otijdigt något köper böthe XL marker och hafwe förbrutit dät han köpte. Äfwen så böthe then som kommande war och sålde, med mindre att dät wist pröfwas kan att han af den lagen ej wiste².

[§] 5. Intet månglerij af qwinfolk eller annat löst sällskap som i husen kringlöpa bör lijdas. Uthan hwad smått sådane hafwe att sällia, därtill böra de först hafwa borgmästare och rådz låf och tillstånd, och sedan hålle sig stilla på dee almänne rum och ställen där dem med sine wahror att sittia tillordnat warder. Gör någon här-
emot miste dät hon kringbär och böthe XL marker. Orkar hon ej böther uthgjifwa, plichte thå med stadzens arbete eller fångelse därföre.

[§] 6. Maatwaror och hwad des lijke är bör ingen under sig köpa till heel, half eller någon stoor deel af ladning som inkommer, förr än tije dagar ifrån dät farkosten till broen lades, förbij äre: på dät andra som i staden boo, och till sine huushåld sådant behöfwa ej måge stängias därifrån, och således twingas uthur den dyrare handen dät att köpa. Den som häremot handlar hafwe förbrutit alt dät han köpslagade om och där till XL marker.

Cap. XXVI. Om handelens fördeelning emillan borgare.

[§ 1.] Att handel och wandel des bättre och nyttigare, till stadzens förkofring må kunna drjfwas; hwar och en dät honom tillkommer, och han redeligen kan nära sig af, med större fljht och åhuga skiöta och det öfrige till andra sine medborgares både näring och förbättring lämna: ty bör all borgerlig handel och hantering uthi sine wisse deelar och stycken skillias, däraf hwar och en, när han borgerskap winner må en uthwällia som han sig bäst finner skickad och lärd att bljfwä wjrd³.

[§] 2. Och kunna dee som då med handel och köpenskap umgå således fördelas⁴, att somblige äre sijdenhandlare, somblige klädeshandlare, somblige lärftzhandlare, somblige kryddkrämare, somblige järnkrämare, och hwad mera sådant slag finnas och på annat

¹ NB: om förkiöp, c. 14 Kiöp. StL., synes böra handlas uthi balken om allehanda contracter, och där om kiöp i gemeen stadgas.

² C. 15 Kiöp. StL. et c. 17 eod. tit., NB. § 3 cap. 15 dict.

³ Vid[e] 1635 åhrs ordn., item fördelning 1641.

⁴ Ursprungligen: Dee som då med handel och köpenskap umgå och däraf sin förkofring sökia, kunna således fördelas.

rum närmare upprächnas kunna: af hwilka hwar och en bör hafwa sådane¹ slagz wahror särskilt att handla med, som ordningen däröfwer honom tillägnar.

[§] 3. Dee alla som enehanda slagz handel nyttia, måge och uthi ett lag och sällskap sig sammanskrijfwa låta, där dee, när tiden och tillfället så kräfwer, effter som stadzens förmän gott och nyttigt pröfwa, och altijd en af borgmästare och råd närwarande, måge sammankomma, och då den deel af handeln, som dem tillordnad är, sökia att styrkia, främja och förmeera.

[§] 4. Dee böra hwar för sig skickelige unga dränger, och hälst af infödde swänske till tjänst och underwisning hoos sig intaga, och uthi detta sitt handelslag dem inskrifwa².

[§] 5. Och skall ingen tillåtas någon sin egen köpenskap att begynna, och därwijd i staden sig nedsättia, förän han i sex åhr för en lärodräng och sedan i try åhr för köpswän emot lön, hoos en köpman tiänt hafwer, och där redeligen lärdt, med sådan handel och hantering umgå som han sedan bruka ärnar; med mindre så är, att han elliest märkeligen pröfwas där till förfaren och skickelig wara³.

[§] 6. Wijd den handel och köpenskap som en således utwaldt och antagit, bör hwar och en sig hålla, till han lagligen, som förr sagt är, kan komma den at upsäija, och til en annan låf och minne niuta. Ingen bör blanda sig och kladda uthi ens annans beskedde hantering och med de wahror fara och fjka som hans köpenskap ej tillhöra: gör dät någon hafwe förbrutit dät han olagligen handlat med och böthe XL marker.

[§] 7. Men där någon wahror af allehanda slag uthi stort⁴ will låta till staden inkomma, dät skall honom inthet wara förbudit, så länge han där med⁵ handlar, och intet däraf till sin medborgares förfång, hwilken tillkommer mäd den wahran att handla, under sin hantering insmyger och mänger.

[§] 8. Handwärcare hafwa med ingen handel sig att befatta, utan, som framdeles om däm mäلت warder, bliffwe wijd sin gärning, sökie des nyttige förkofring och däraf sin näringh⁶.

¹ Ursprungligen: och hafwe hwar och en af desse sådane.

² 1635 ordn. § 1.   ³ § 2 ibid.

⁴ Orden: »uthi stort» äro i handskriften understrukna.

⁵ I marginalen tillägges: ej annorlunda, än förr bemäلت är.

⁶ Vid[e] c. 15 § 2, c. 21 Kong. StL.

Cap. XXVII. Om utlänske mäns handel.

[§ 1.] Ingen främmande skall wara tillåtit med någon annan att handla, än mäd borgare och inwåhnare uthi den stapelstad dijt han kommen är. Eij må han¹ kiöp eller salu drijfwä med en främmande, annan kiöpstadzman eller landboo; och eij sin kiöpslagan annorwärtz antingen till andra städer, bärgzlag eller landzbygd sträckia och uthwijdga.

[§] 2. Alla de wahrer den främmande sällja och föryttra will, dät må han eij gjöra i smått af mått och wicht, utan i stort stycke-taal, heela och halfwa läster, hela och halfwa skeppund, hela dusin, skäck- och hoopewijs effter som wahrän är till, och ordningen innehåller; men eij annorlunda².

[§] 3. Så må och ingen främmande något lastegodtz, som är salt, sill, humbla och annat slijkt af skeppen föra; uthan skall sådant alt däruthur säljas och föryttras. Men alt kramgodtz och lätte wahrer skole uthi stadzens packhuus upföras; så och wijn och främmande dricker uthi wisse där till bestälte och under stadzens låås förwarade källare, och eij annorstädes i staden under någons enskijlte giömo. Sedan sällie häräf den främmande uthi stort således, som sagt är, dät bästa han gitter³.

[§] 4. Men om den främmande håller will med sitt godtz, sedan han därföre tull och hwad där till hörer, afagt hafwer, till en annan orth fara; där till må han låf och tillåtelse begära, och när han dät wunnit till en annan lofgijfwen siöstad sig förfoga och sine wahrer således föryttra, som lag och stadzens rättighet jämwäll där fordra⁴.

[§] 5. Hoo som nu af de främmande annorlunda sin kiöpenkap drijfwer än föreskrijfwit är, han skall hafwa förbrutit den wahrän han olagligen handlade mäd och därtill XL marker.

[§] 6. Så må och ingen främmande reesa, dät må wara innan eller uthom marknadztijder, till någon annan stad, än de lofgijfne siöstäder; eij håller till bärgzlagen antingen till att kiöpslaga, skuld mana, eller under hwad förwändning han dät och söker. Giör dät

¹ I marginalen tillägges: där.

² Vid[e] ordn. öfwer de främmandes handel 1661, 1671 och 1685 et handelsordin. 1617 art. 15.

³ Handelsordin. 1617 art. 15, c. 33 Kiöpm. StL.

⁴ Vid[e] artic. 12 dict. ordin.

någon och warder öfvertygat plichte därföre med ett hundrade daler, och hafwe förgiort alt hwad han till sahlu fördt, och jämwall dat han sig tillhandlat hafwer¹.

[§] 7. Öfwer två månaders tijd med allo om åhret må och ingen främmande kiöpman i någon stad liggia: utan när de förbij äro, bör han därifrån uthrijkes fara; med mindre han då will borgare warda och borgerlig beswär draga. Fins någon däruthöfwer dröja böthe förste gången fyratije marker till konungen och äfwen så myckit till staden. Andra gången hafwe förbrutit halfparten af sitt godz: tredie gången miste alt godzet, och plichte ändå därtill som hans mootwillia kan pröfwas hafwa stoor warit².

---

¹ Ordin. 1617 art. 12.

² Hand. ord. 1673 § 4, Hand. ord. 1617 art. 14.

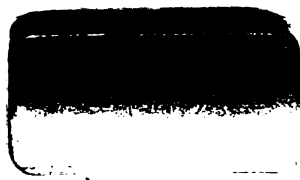
3

2044 105 510 804